ISSN 2225-6725

***DOI:** 10.31498/2225-6725*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДВНЗ «ПДТУ»)
DEPARTMENT OF EDUCATION SCIENCE OF UKRAINE
State higher educational establishment
«PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY»
(SHEE "PSTU")

Видається 2 рази на рік з 1995 року
Published twice a year, since 1995

ВІСНИК ПРИАЗОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ Серія: Економічні науки

REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY
Section: Economic sciences

Збірник наукових праць
Collection of scientific works

Випуск 36
Issue 36

Маріуполь, 2018
Mariupol, 2018

УДК 06. 055.2
Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Вип. 36. – 2018. – 300 с.

У збірнику публікуються результати теоретичних та експериментальних досліджень вчених вищого навчального закладу та провідних спеціалістів у галузі економічних наук, показаний їхній вклад у розвиток науки та сучасних технологій.
Збірник буде корисним для наукових та інженерних працівників, докторантів, аспірантів, та студентів.
Публікації видання зберігаються на офіційному сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.
Офіційний сайт збірника http://ves.pstu.edu/
Зареєстрований Міністерством Юстиції України 21.06.2011 р., Свідоцтво КВ № 17949 – 6799 Р. Збірник входить до переліку наукових видань (Наказ МОН України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12) http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5526-), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт. Видається два рази на рік.
Збірник включено до:
Міжнародної науко - метричної бази Index Copernicus
http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html ICV 2014: 41,58; ICV 2015: 47.86; ICV 2016: 58.63

https://www.worldcat.org/search?q=REPORTER+OF+THE+PRIAZOVSKYI+STATE+TECHNICAL+UNIVERSITY+Section%3A+Economic+sciences&dblist=638&fq=&qt=facet_all_yr%3A

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «ПДТУ», протокол № 1 від 28.08.2018 року.

Адреса редакції збірнику:
ДВНЗ «ПДТУ», к. 5.306, вул. Університетська,7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна
Address:
PSTU, vul. Universytetska, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine
Tel.: (0629) 44 - 63 - 46, + 380982589447

E-mail:vestnik.pstu@gmail.com (для надсилання статей)
Сайт збірника: http://ves.pstu.edu/
Архів видань та вимоги до оформлення статей: http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003

ÓДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (ДВНЗ «ПДТУ»), 2018
Ó Колектив авторів, 2018

УДК 06. 055.2
REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY Section: Economic sciences: Collection of scientific papers. – Mariupol: SHEI «PSTU», 2018. – Issue. 36. – 300 p.

Issues contains articles, that summarize the results of the researches made by staff of the higher educational institutions of Ukraine, academic and industrial research organizations, leading and the most important industrial enterprises of the country, employees of the international, national and regional organizations, government agencies that deal with the development of the theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property. The collection is assigned for scientists, who specialize on the study and the research of the economy, teachers, post graduates, students.

The issue is dedicated to the International Scientific and Practical Conference "Problems and Prospects for the Development of the Economy of Donbass and the Azov Sea Region"

Офіційний сайт збірника http://ves.pstu.edu/
The collection was registered in the Ministry of Justice of Ukraine - State registration certificate КВ № 17948 – 6799 ПР from the 21.06.2011.

The collection of scientific works was included to the List of scientific professional editions of Ukraine in economics, by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 512 on 16/05/2016 http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5526-
Indexed:
Index Copernicus
http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html ICV 2014: 41,58; ICV 2015: 47.86; ICV 2016: 58.63

https://www.worldcat.org/search?q=REPORTER+OF+THE+PRIAZOVSKYI+STATE+TECHNICAL+UNIVERSITY+Section%3A+Economic+sciences&dblist=638&fq=&qt=facet_all_yr%3A

Founder and Publisher: State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»
Approved for publication by the decision of the Academic Council of the State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University», record No. 1, 28.08.2018

Editorial Office Address: 87500, Ukraine, Mariupol, Universytetska 7, State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University», room. 5.306, tel.:
(0629) 44-63-28; (097) 641 67 99 Kravchenko Maryna
(0629) 44-63-46; (098) 258 94 47; (066) 916 15 37 Kapranova Larysa
e-mail: vestnik.pstu@gmail.com

Archive:
Web-site http://ves.pstu.edu
Electronic repository SHEI PSTU : http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003
E-mail:vestnik.pstu@gmail.com
With the support of: Ministry of Education and Science of Ukraine

Organizers of the issue of the collection: Economic faculty of State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»
Department of Economic Theory and Entrepreneurship of State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University»

© SHEI «PSTU», 2018
© Composite authors, 2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Editor in Chief	
Волошин Вячеслав Степанович Vyacheslav Voloshin	Ректор ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», академік Міжнародної академії екології і безпеки життєдіяльності, академік Міжнародної кадрової академії, дійсний член Нью-Йоркської академії наук, заслужений діяч науки і техніки України, д. т. н., професор Rector of the "Priazovskiy State Technical University", Honored Worker Scientist of Ukraine, doctor of technical sciences, professor, academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine
Deputy Chief Editor	
Белопольський Микола Григорович Mykola Bilopolsky	Завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», віце-президент Академії економічних наук України, голова спеціалізованої вченої ради Д 12.052.02, д. е. н., професор Head of the Department of Accounting and Auditing, Doctor of Economics, Professor Priazovsky State Technical University, Mariupol, Vice-President of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Chairman of the Academic Council Д 12.052.02
Хаджинова Олена Вікторівна Olena Khadzhynova	Декан економічного факультету, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., доцент Economics Faculty Dean, Doctor in Economics, Finance and banking Department Docent SHEI «Priazovskyi State TechnicalUniversity»
Members of the Editorial Board	
Волков Володимир Петрович Vladimir Volkov	Професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, д.т.н., проф. Professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University, Doctor of technical science, professor
Верескун Михайло Викторович Mykhaylo Vereskun	Декан факультету інформаційних технологій, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, доцент, д. е. н. The Dean of the Faculty of Information Technology, Dr. hab. in Economics, Associate Professor, State Higher Educational Institution "Priazovsky State Technical University", Mariupol
Гігуашвілі Гіулі Гаіозовна Giuli Giguashvili	Професор, факультет соціальних наук, бізнесу и права, Горійський державний педагогічний університет, м. Горі, Грузія, д. е. н. Professor, Faculty of Social Sciences, Business and Law, Gori State Teaching University, Doctor of Economic Sciences, Gori, Georgia
Гончар Вікторія Василівна Victoriya Gonchar	Завідувач кафедри маркетингу і бізнес-адміністрування, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д.е.н., доцент Head of Marketing and Business – Administration Department, Doctor of Economic Sciences, Pryazovskyi State Technical University (PSTU), Mariupol, Ukraine
Горошкова Лідія Анатоліївна Lidiya Goroshkova	Професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, д.е.н., доцент Professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Doctor of economical science, Associate professor
Марчева Анастасія Александрова Anastasiya Marcheva	Ph.D., доцент, кафедра «Стратегічне планування», Господарська Академія ім. Д.А. Ценова (м.Свіштов, Болгарія) Associate Professor, Ph.D., Strategic Planning Department D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
Капранова Лариса Григорівна Larysa Kapranova	Завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», **відповідальний секретар**, к. е. н., доцент Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEI «Priazovskyi State TechnicalUniversity», PhD, Associate Professor Scopus Author ID: 57201116674
Колосок Валерія Михайлівна Valeriya Kolosok	Завідувач кафедри транспортного менеджменту і логістики, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» д. е. н., доцент Dr. hab. in economics, Professor, Head of the Department of Transport and Logistic Management, SHEI «Priazovsky State Technical University».
Симанавичене Жанета Zaneta Simanaviciene	Професор Інститут економіки, Факультет економіки і бізнесу, Університет ім. Міколаса Ромеріса, Вільнюс, Литва, Почесний консул Естонської Республіки в Литві, д. е. н., професор Professor Institute of Economics, Faculty of Economics and Business, Mykolas Romeris University , prof. habil.dr.,Vilnius, Lithuania Honorary Consul of the Republic of Estonia in Lithuania
Хаджинов Ілля Васильович Illya Khadzhynov	Проректор з наукової роботи ДонНУ ім. Василя Стуса (м. Вінниця), д. е. н., професор Vice-rector for scientific work of DonNU named after Vasyl Stus, Vinnitsa, Doctor of Economics, Professor
Швець Галина Олексіївна Galyna Shvets	Доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», секретар редакційної колегії, кандидат філологічних наук, доцент Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEI «Priazovskyi State Technical University», Secretary of the Editorial Board, Ph.D., Associate Professor

УДК 330.33.012:669(477) https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.167012

РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ФІНАНСОВІЙ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

https://orcid.org/0000-0002-7142-4308

Горошкова Лідія Анатоліївна, д.е.н., доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет, goroshkova69@gmail.com, +380674581067

Волков Володимир Петрович, д.т.н., проф., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік академії економічних наук України, запорізький національний університет, kafedra_pmoil_znu@ukr.net https://orcid.org/0000-0002-1270-895x

Карбівничий Роман Олексійович, аспірант, Запорізький національний університет https://orcid.org/0000-0003-1835-4838

Lidiya Goroshkova, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

Vladimir Volkov, Doctor of technical science, professor, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University

Roman Karbivnychyi, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi, Role of interbudget regulation in financial ability of territorial communities.

In work the analysis of the basic sources filling of the budgets of the incorporated territorial communities and changes, which brought in 2018 considered features of realization interbudget regulation is carried out. The carried out analysis has shown, that ITC have only one exclusive kind subverts - on formation of an infrastructure entered in 2016. The size of subverts on formation of an infrastructure ITC is by settlement size, which depends on the area of territory ITC and number of the village population, which in this territory lives, that is she) is determined by objective principles.

Is shown, that subverts on realization of measures on socio economic development of separate territories and the means of State fund of regional development depend on the decisions of a special Commission, which is created at the appropriate ministry and it are given not only ITC. Besides is present subjective in procedure of their granting.

The carried out analysis has shown, that the majority of objects, which contents should carry out JTC (they concern to the municipal property), during 2015 - 2019 are financed with use of a means of the state budget. In this connection, further it is offered planning volumes of their financing to carry out with the account definition of a type of the boons, namely public, private and mixed.

Is shown, that the basic loading on the budget ITC will have expenses for maintenance of the public boons, concerning them there is a state support for the account transfer from the state budget. The granting of the mixed boons provides an opportunity of financial support of the consumers, that I reduce loading on the budget ITC.

Is proved, that at financial planning of volumes of own resources ITC it is expedient first of all to pay attention to volumes of financing of the public and mixed boons.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О. Роль міжбюджетного регулювання у фінансовій спроможності територіальних громад.

У роботі проведений аналіз основних джерел наповнення бюджетів об'єднаних територіальних громад та змін, що внесені у 2018 році, розглянуті особливості здійснення міжбюджетного регулювання. Проведений аналіз показав, що ОТГ мають тільки один виключний вид субвенцій – на формування інфраструктури, введений у 2016 році. Розмір субвенції на формування інфраструктури ОТГ є розрахунковою величиною, яка залежить від площі території ОТГ та чисельності сільського населення, яке на цій території проживає, тобто вона визначається за об'єктивними принципами.

Показано, що субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій та кошти Державного фонду фундаментального розвитку залежать від рішень спеціальної Комісії, що створюється при відповідному міністерстві і надаються не тільки ОТГ. Крім того, наявний суб'єктивізм у процедурі їх надання.

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi / Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О., 2018***

Проведений аналіз показав, що більшість об'єктів, утримання яких повинна здійснювати ОТГ (вони належать до комунальної власності), впродовж 2015 – 2019 років фінансуються з використанням коштів державного бюджету. У зв'язку з цим у подальшому запропоновано планування обсягів їх фінансування здійснювати з урахуванням типізації благ, а саме суспільних, приватних та змішаних.

Показано, що основне навантаження на бюджет ОТГ будуть мати витрати на забезпечення суспільних благ, щодо них наявна державна підтримка за рахунок трансфертів з державного бюджету. Надання змішаних благ передбачає можливість фінансової підтримки самих споживачів, що зменшую навантаження на бюджет ОТГ.

Доведено, що при фінансовому планування обсягів власних ресурсів ОТГ доцільно у першу чергу звернути увагу на обсяги фінансування суспільних та змішаних благ.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбивничий Р. А. Роль межбюджетного регулирования в финансовой способности территориальных общин.

В работе проведен анализ основных источников наполнение бюджетов объединенных территориальных общин и изменений, которые внесенные в 2018 году, рассмотренные особенности осуществления межбюджетного регулирование. Проведенный анализ показал, что ОТО имеют только один исключительный вид субвенций – на формирование инфраструктуры, введенный в 2016 году. Размер субвенции на формирование инфраструктуры ОТО есть расчетной величиной, которая зависит от площади территории ОТО и численности сельского населения, которое на этой территории проживает, то есть она определяется по объективным принципам.

Показано, что субвенции на осуществление мероприятий по социально-экономическому развитию отдельных территорий и средства Государственного фонда регионального развития зависят от решений специальной Комиссии, которая создается при соответствующем министерстве и предоставляются не только ОТО. Кроме того, имеется субъективизм в процедуре их предоставления.

Проведенный анализ показал, что большинство объектов, содержание которых должна осуществлять ОТО (они относятся к коммунальной собственности), в течение 2015 – 2019 годов финансируются с использованием средства государственного бюджета. В связи с этим, в дальнейшем предложено планирование объемов их финансирования осуществлять с учетом типизации благ, а именно общественных, частных и смешанных.

Показано, что основная нагрузка на бюджет ОТО будут иметь затраты на обеспечение общественных благ, относительно них имеется государственная поддержка за счет трансфертов из государственного бюджета. Предоставление смешанных благ предусматривает возможность финансовой поддержки самых потребителей, что уменьшаю нагрузку на бюджет ОТО.

Доказано, что при финансовом планирование объемов собственных ресурсов ОТО целесообразно в первую очередь обратить внимание на объемы финансирования общественных и смешанных благ.

Постановка проблеми. У сучасних умовах децентралізації особливої актуальності набуває проблема розбудови ефективної системи управління фінансами територіальних громад. Унаслідок прийняття змін до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України суттєво розширені фінансові можливості місцевого самоврядування. З 2015 р. джерела формування доходів місцевих бюджетів було розширено за рахунок передачі з державного бюджету до місцевих низки податків, а також запровадження нових зборів. Але це не дає підстави вважати, що розширення кількості місцевих податків і зборів призведе до автоматичного підвищення ефективності процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів. За таких умов існує необхідність пошуку ефективної моделі управління фінансовими ресурсами територіальної громади.

Аналіз основних досліджень чи публікацій. Сучасними аспектами вирішення проблем розвитку територіальних громад та місцевого самоврядування займаються такі вчені, як Павлюк А.П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Дацко О.І., Муркович Л. Л., Молодожен Ю.Б. та ін. [1-4]. Результати власних досліджень наведені у [5-9].

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. В сучасних умовах децентралізації виникла необхідність у формуванні нових підходів до формування взаємовідносин у системі державного і місцевих бюджетів. Це зумовлено суттєвим підсиленням ролі фінансів місцевого самоврядування. За таких умов виникає необхідність розширення та зміцнення фінансової бази місцевих органів влади, на які покладено виконувати свої повноваження відповідно до чинного законодавства. Місцеві бюджети є основним джерелом, фінансовою базою органів місцевого самоврядування, активною формою акумуляції певної частини фонду фінансових ресурсів, оскільки саме тут

концентрується більше 70% загального обсягу фінансових ресурсів місцевого самоврядування. Вони є основною ланкою бюджетної системи держави, утворюючи систему фінансових відносин, що формуються між місцевими та державними бюджетами і всередині між місцевими бюджетами. Одночасно з розширенням бази формування дохідної частини місцевих бюджетів, відбулось перенесення значного обсягу витрат, передусім соціальних, до видатків місцевих бюджетів. Це обумовлює необхідність пошуку шляхів формування більш стійких доходів місцевих бюджетів.

Мета статті. Основним завданням роботи є аналіз ефективності системи управління фінансовими ресурсами територіальних громад з метою створення механізму, що дозволять зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними.

Результати дослідження. Основним джерелом наповнення бюджетів ОТГ є податки: а) 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); б) 25% екологічного податку; в) 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; г) 100% єдиного податку; д) 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; е) 100% податку на майно (нерухомість, майно, транспорт); ж) державне мито; з) плата за надання адміністративних послуг, адміністративні штрафи та штрафні санкції; к) збір за місце паркування транспортних засобів; л) туристичний збір; м) плата за ліцензії та сертифікати на певні види господарської діяльності; н) надходження від орендної плати за користування майновими комплексами та іншим майном, що перебуває у комунальній власності; о) рентні плати за користування надрами (у т. ч. для видобування корисних копалин), за спеціальне використання води та водних об’єктів, лісових ресурсів; п) орендна плата за водні об’єкти, їх частини; р) плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (банківські депозити); с) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності; т) 75% коштів, призначених на відшкодування втрат сільськогосподарського і лісового виробництва.

З 2018 року до бюджетів ОТГ зараховуватиметься: 3% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України; 100% єдиного податку, що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи (сільгосптоваровиробники).

У 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій – 34), у тому числі 24 обласні, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів ОТГ. У 2018 році їх кількість збільшиться до 1045 за рахунок створення нових 47 ОТГ (ОТГ, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори, відповідно до норм Бюджетного кодексу України мають взаємовідносини з державним бюджетом з нового бюджетного року).

Однією із форм реалізації засад міжбюджетного регулювання є міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Перелік трансфертів, передбачених у державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено ст. 97 Бюджетного кодексу України.

Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно затверджуються законом про державний бюджет і надаються місцевим бюджетам, які мають взаємовідносини з державним бюджетом – обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, бюджети об’єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районні бюджети.

Місцевим бюджетам у 2018 році надаватимуться такі трансферти:

1) базова / реверсійна дотація. Вони є результатом горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом. При здійсненні горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів та визначенні базової/реверсної дотації на 2018 рік враховувалися офіційні дані звітності Державної служби статистики України щодо наявного населення станом на

01.01.2017 та Державної казначейської служби України – про фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (в частині, що зараховується до обласних бюджетів) за 2016 рік. Розрахунки на 2018 рік включають бюджети 47 об'єднаних територіальних громад, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори.

2) додаткові дотації на: а) фінансування переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Ця дотація надається з 2017 року, у зв'язку із передачею на фінансування з місцевих бюджетів усіх видатків (крім видатків на оплату праці педагогічних працівників) по загальноосвітніх закладах та видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв для закладів охорони здоров'я; б) компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку. З 2018 року відповідно до Податкового кодексу України від сплати земельного податку (до 1 січня 2025 року) звільняються суб'єктів космічної діяльності та літакобудування, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України; в) забезпечення утримання соціальної інфраструктури міста Славутич.

3) субвенції: а) освітня субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься на основі нової формули, яка враховуватиме нормативну наповнюваність класів, що дасть змогу запровадити стимулюючий механізм під час проведення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів; б) медична субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься відповідно до Формули розподілу обсягу медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 618; в) на здійснення державних програм соціального захисту; г) на виконання заходів щодо радіаційного та соціального захисту населення міста Жовті Води; д) на придбання витратних матеріалів для закладів охорони здоров'я та лікарських засобів для інгаляційної анестезії; е) на придбання медикаментів та виробів медичного призначення для забезпечення швидкої медичної допомоги; ж) на відшкодування вартості лікарських засобів для лікування окремих захворювань; з) на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами; і) на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей загиблих осіб, визначених абзацами 5–8 пункту 1 статті 10, а також для осіб з інвалідністю I-II групи, визначених пунктами 11–14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та осіб, які втратили функціональні можливості нижніх кінцівок, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, та потребують поліпшення житлових умов; к) на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Така субвенція передбачається на виконання Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»; л) на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Відповідно до норм Бюджетного кодексу України (ст. 97, 99, 100, 102, 103-2, 103-4 і 108) на сьогодні бюджети ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом у формі:

а) базової дотації;

б) реверсної дотації;

в) освітньої субвенції;

г) медичної субвенції;

д) субвенції на формування інфраструктури ОТГ;

е) субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій;

ж) інших субвенцій та дотацій, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів;

з) коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР).

Таким чином, ОТГ мають тільки один виключний вид субвенцій – на формування інфраструктури, який введений у 2016 році відповідно до постанови КМУ «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад» від 16.03.2016 р.№ 200. До основних 10 напрямів, по яким на сьогодні надається ця субвенція належать: а) розроблення проектної, містобудівної та планувальної документації; б) підвищення якості надання адміністративних послуг, зокрема створення, модернізацію центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) та придбання обладнання і програмного забезпечення; в) створення сучасних систем організації управління громадою – комунікаційних мереж, баз даних, систем оповіщення населення; г) реконструкція, переобладнання, перепрофілювання будівель бюджетних установ з обов'язковим застосуванням енергоефективних технологій; д) нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт вулиць, доріг, мостів, переходів комунальної власності; е) закупівля транспортних засобів для підвезення дітей до навчальних закладів, транспортних засобів спеціального призначення та комплектувальних виробів до них для комунальних підприємств, пожежної і спеціальної рятувальної техніки та пожежно-рятувального оснащення, спеціалізованих санітарних транспортних засобів для лікувальних закладів; ж) нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт об'єктів водопостачання та водовідведення, об'єктів поводження з відходами та рекультивацію територій сміттєзвалищ тощо; з) здійснення інших заходів щодо об'єктів комунальної форми власності для забезпечення належного рівня безпеки та цивільного захисту; і) погашення в установленому законодавством порядку бюджетної кредиторської заборгованості за програмою «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури ОТГ»; к) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, а також ремонт вулиць і доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах).

Розмір субвенції на формування інфраструктури ОТГ є розрахунковою величиною, яка залежить від площі території ОТГ та чисельності сільського населення, яке на цій території проживає.

Інші дві субвенції – на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій та кошти ДФРР залежать від рішень спеціальної Комісії, що створюється при відповідному міністерстві, що є головним розпорядником цих коштів. Це, на нашу думку, свідчить про наявність суб'єктивізму у процедурі їх надання. Крім того вони надаються не тільки ОТГ, а й обласним, районним бюджетам та містам обласного значення.

У таблиці 1 наведений порівняльний аналіз доходів бюджетів ОТГ впродовж 2015 – 2016 років.

Таблиця 1

Динаміка формування доходів ОТГ впродовж 2015-2016 рр.

Роки						Субвенції			Дотації	
	Плата за землю	Єдиний податок	Акцизний податок	Податок на доходи фіз. осіб	Інші податки та збори	Освіта	Медична	На формування інфраструктури	Базова	Реверсна
2015	354	284	219	43	111	39	42	-	-	-
Власні ресурси					1011	Міжбюджетні трансфери				81
Доходи										1100
2016	558	447	368	1745	136	1621	847	1000	285	- 65
Власні ресурси					3254	Міжбюджетні трансфери				3753 (-65)
Доходи										7007

В проекті бюджету на 2018 рік обсяги державної підтримки ОТГ збільшені до 12,9 млрд. грн.: 5,0 млрд. грн. складе субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів, 1,9 млрд. грн. – субвенція для розвитку інфраструктури ОТГ, 6 млрд. грн. буде направлено на фінансування ДФРР. Очікується, що ці кошти дозволять реалізувати більше 2 тис. нових інфраструктурних проектів.

Таким чином, більшість об'єктів, утримання яких повинна здійснювати ОТГ (вони належать до комунальної власності), впродовж 2015 – 2019 років фінансуються з використанням коштів державного бюджету. Але з урахуванням поставлених завдань – створення фінансово спроможних громад виникає важливе питання – яким чином ОТГ будуть утримувати ці об'єкти надалі? Вирішити це питання можливо шляхом збільшення кількості громад, основним джерелом доходів яких є власні ресурси, а не міжбюджетні трансферти.

На нашу думку планування видатків бюджетів ОТГ доцільно здійснювати з урахуванням того, що блага, якими ОТГ повинна забезпечити своїх мешканців, можливо розподілити на суспільні, приватні та змішані.

Особливістю суспільних благ є те, що споживач отримує вигоди від їх споживання, незалежно від того платить він за них чи ні. Надання суспільних благ несумісне з ринковою системою внаслідок таких властивостей:

– неконкурентність – властивість блага, споживання якого не зменшує його кількості, доступної до споживання іншими;

– невинятковість – неможливість обмежити використання всіма споживачами;

– неподільність споживання – неможливість споживати блага частинами.

Послуги із зовнішнього благоустрою: шляхи, озеленення територій, вуличне освітлення, є чистими суспільними благами, оскільки їм притаманні усі три перелічені властивості. Фінансування процесу виробництва послуг із зовнішнього благоустрою забезпечується у повному обсязі за рахунок коштів бюджету ОТГ, що є наслідком невиключності цих благ. В разі, якщо б приватні підприємці запропонували споживачам ці блага, більшість споживачів відмовилась би за них платити (немає сенсу платити, якщо можливо отримати безкоштовно).

Освітні послуги та послуги у сфері охорони здоров'я також є змішаним благом, оскільки включають як обов'язкове фінансування з бюджету ОТГ (надання середньої освіти, невідкладної медичної допомоги та ін.), так і можливість участі мешканців громади у оплати послуг (отримання музичної освіти, наявність аптеки або аптечного пункту та ін.).

Транспорт належить до змішаного блага. З одного боку неможливо обмежити доступ до транспорту усіх бажаючих. З іншого, – споживач має альтернативу громадському транспорту – приватний. Крім того, задоволеність у отриманій послузі зі збільшенням кількості споживачів транспортних послуг – зменшується (наприклад, незручності для пасажирів при перевантаженні транспорту).

Більшість житлово-комунальних послуг (тепло-, водо-, газо-, електропостачання і водовідведення) є також змішаними благами, оскільки утримання комунікацій, що використовуються при наданні цих послуг здійснюється за кошти бюджету ОТГ (суспільне благо), а кожна їх одиниця може бути реалізована за окрему плату (приватне благо).

Обсяг попиту на приватні блага (крива сукупного ринкового попиту) є сумою кривих індивідуального попиту по горизонталі. У випадку суспільних благ підсумок кривих по вертикалі показує, що кожний індивід споживає одну й ту саму кількість суспільного блага, але оцінює її по-різному (рисунок 1).

На рисунку 1 по вісі абсцис графічно показана вироблена кількість суспільних благ (Q), що споживаються першим (Q_1) та другим (Q_2) споживачем за цінами P_1 і P_2 відповідно; d_1 та d_2 – криві попиту на блага першого і другого споживача; D – крива сукупного ринкового попиту; MC – крива граничних витрат.

Таким чином, основне навантаження на бюджет ОТГ будуть мати витрати на забезпечення суспільних благ, тим більше що на сучасному етапі функціонування громад наявна державна підтримка за рахунок трансфертів з державного бюджету. Щодо змішаних благ, то їх надання передбачає можливість фінансової підтримки самих споживачів, що зменшую навантаження на бюджет ОТГ. Отже при фінансовому планування обсягів власних ресурсів ОТГ доцільно у першу чергу звернути увагу на обсяги фінансування суспільних та змішаних благ.

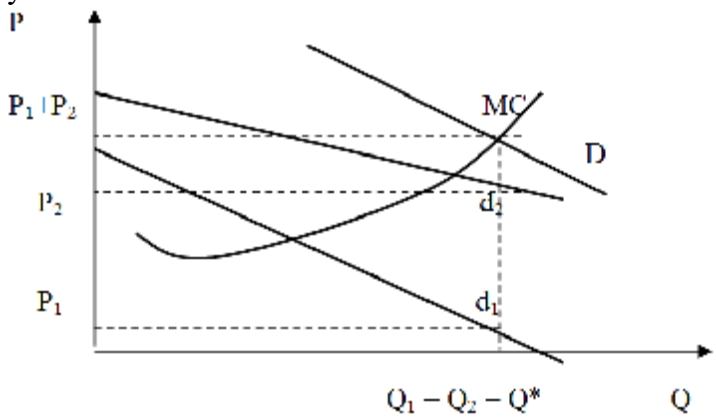

Рисунок 1 – Ефективне забезпечення споживачів чисто суспільним благом

У подальших дослідженнях необхідно звернути увагу на такі елементи системи міжбюджетних трансфертів, як базова та реверсна дотації.

Висновки з проведеного дослідження. У роботі проведений аналіз основних джерел наповнення бюджетів ОТГ та змін, що внесені у 2018 році, розглянуті особливості здійснення між бюджетного регулювання у формі міжбюджетних трансфертів. Показано, що у 2018 році надаватимуться такі трансферти: а) базова дотація; б) реверсна дотація; в) освітня субвенція; г) медична субвенція; д) субвенція на формування інфраструктури ОТГ; е) субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; ж) інші субвенції та дотації, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів; з) кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Проведений аналіз показав, що ОТГ мають тільки один виключний вид субвенцій – на формування інфраструктури, введений у 2016 році. Розмір субвенції на формування інфраструктури ОТГ є розрахунковою величиною, яка залежить від площі території ОТГ та чисельності сільського населення, яке на цій території проживає.

Показано, що субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій та кошти ДФРР залежать від рішень спеціальної Комісії, що створюється при відповідному міністерстві, що є головним розпорядником цих коштів, надаються не тільки ОТГ. Крім того наявний суб'єктивізм у процедурі їх надання.

Проведений аналіз показав, що більшість об'єктів, утримання яких повинна здійснювати ОТГ (вони належать до комунальної власності), впродовж 2015 – 2019 років фінансуються з використанням коштів державного бюджету. У зв'язку з цим у подальшому запропоновано планування обсягів їх фінансування здійснювати з урахуванням типізації благ, а саме суспільних, приватних та змішаних. Доведено, що при фінансовому планування обсягів власних ресурсів ОТГ доцільно у першу чергу звернути увагу на обсяги фінансування суспільних та змішаних благ.

Список використаних джерел:

1. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О.В. Батанов: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

2. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти / Л. Муркович: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.

3. Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України / Ю.Б. Молодожен // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету. – 2006. – № 2. – С. 128-136.
4. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Аналітична доповідь / Павлюк А. П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Дацко О.І., Валюшко І.В., Барвіцький С.Ю. − К.: НІСД, 2016. − 61 с.
5. Горошкова Л. А. Управління фінансовими потоками програм створення територіальних громад / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, Г. В. Коваленко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.93-100.
6. Горошкова Л. А. Створення та управління продовольчими ресурсами територіальної громади / Л. А.Горошкова, В. П. Волков, Р. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.100-108.
7. Горошкова Л. А. Проектне управління ціноутворення у житлово-комунальному господарстві / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, І. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №1 (61). – С.108-117.
8. Горошкова Л. А. Технологія якісного і кількісного управління територіальними громадами / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, Г. В. Коваленко, Р. О. Карбівничий // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №2 (62). – С. 29-41.
9. Горошкова Л. А. Олігополістичний сценарій розвитку житлово-комунального господарства / Л. А. Горошкова, В. П. Волков, І. О. Карбівничий, І. А. Горбова // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2017. - №2 (62). – С. 41-58.

References:

1. Batanov O. V. A territorial community - primary subject of municipal authority in Ukraine: concept and attribute / O.V. Batanov: [the Electronic resource]. - Mode of access: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.
2. Murkovich L. A. territorial community as the subject of local self-management in Ukraine: theoretical aspects / L. Murkovich: [the Electronic resource]. - Mode of access: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.
3. Molodozhen Y. B. Concept and essence of a territorial community in system of local self-management of Ukraine / Y.B. Molodozhen // University scientific slip: a magazine of Khmelnitskiy university. - 2006. - № 2. - P. 128-136.
4. Territorial community as a base part of the administrative - territorial device of Ukraine: problems and prospects of reforming. The analytical report. - K.: NISI, 2016. - 61 p.
5. Goroshkova L. Management of financial flows of the programs of creation of territorial communities / L. Goroshkova, V. Volkov, G.Kovalenko // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 93-100.
6. Goroshkova L. Creation and management of food resources of a territorial community / L. Goroshkova, V. Volkov, P. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 100-108.
7. Goroshkova L. Design management ценообразования in a жилищно-municipal services / L. Goroshkova, V. Volkov, I. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №1 (61). – P. 108-117.
8. Goroshkova L. Technology of qualitative and quantitative management of territorial communities / L. Goroshkova, V. Volkov, G.Kovalenko, P. Karbivnychyi // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №2 (62). – P. 29-41.
9. Goroshkova L. The oligopolistical script of development of a housing and municipal services / L. Goroshkova, V. Volkov, G.Kovalenko, I. Karbivnychyi, I.Horbova // Management of the projects and development of manufacture. - 2017. - №2 (62). - P. 41-58.

Keywords: *a territorial community; budget; incomes of the budget; charges of the budget; budget politics; stable development.*
Ключові слова: *територіальна громада; бюджет; доходи бюджету; видатки бюджету; бюджетна політика; стабільний розвиток.*
Ключевые слова: *территориальная община, бюджет, доходы бюджета, расходы бюджета, бюджетная политика, стабильное развитие.*

Рецензент: П. В. Гудзь, д-р екон. наук, професор, директор Економіко-гуманітарного інституту Запорізького національного технічного університету
Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/5932883

УДК 338.246.2 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.167050

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

https://orcid.org/0000-0001-5689-4355
Бурак Павло Валерійович, асистент кафедри «Маркетинг та бізнес-адміністрування», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», pavel.v.burak@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3086-0493
Горохова Тетяна Вадимівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри «Маркетинг та бізнес-адміністрування», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», tanyagorokhova88@gmail.com

Pavlo Burak, assistant of the department “Marketing and business-administration”, SHEI “Pryazovskyi State Technical University”
Tatiana Gorokhova, Ph.D. (Economics), Associate Professor of the department “Marketing and business-administration”, SHEI «Pryazovskyi State TechnicalUniversity»

P. Burak, T. Gorokhova, Theoretical and methodological basis of economic security of the country.

At present, the problem of ensuring economic security is the subject of close attention and study. It has become especially relevant in connection with the ever-increasing degree of openness of economies, their close integration into world economic processes. There is no single approach to determining the essence of economic security in ensuring national security of the country. Most often, national security is defined as a social phenomenon that characterizes the protection of the vital interests of the individual, society and the state from dangers and threats. The long-term experience of developed countries shows that the national security of the state is ensured primarily by the state of the country's economy, its real and financial and credit sectors. The economic security of the state is a complex and multifactor system that represents a material basis for the formation of other components of national security. Ensuring economic security is one of the main problems of the state. Ensuring economic security is one of the main problems of the state. Therefore, the state must ensure such a level of security that will ensure the internal and external stability necessary for normal economic functioning, the active participation of the country in the international division of labour and competitiveness. At the same time it will provide the basis for ensuring an adequate level of security.

Бурак П. В., Горохова Т. В. Теоретичні та методологічні основи економічної безпеки країни.

В даний час проблема забезпечення економічної безпеки є предметом пильної уваги і вивчення. Особливої актуальності вона отримала у зв'язку з постійно зростаючим ступенем відкритості економік, їх тісною інтеграцією в світові економічні процеси. Не існує єдиних підходів до визначення сутності економічної безпеки в забезпеченні національної безпеки країни. Найбільш часто національну безпеку прийнято визначати як соціальне явище, яке характеризує захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від небезпек і загроз. Багаторічний досвід розвинених країн показує, що національна безпека держави забезпечується перш за все станом економіки країни, її реального і фінансово-кредитного секторів. Економічна безпека держави є складною і багатофакторную системою, яка являє собою матеріальну основу для формування інших компонентів національної безпеки. Забезпечення економічної безпеки є однією з основних проблем держави. Отже, держава повинна забезпечити такий рівень безпеки, який забезпечить внутрішню і зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, активної участі країни в міжнародному поділі праці та конкурентоспроможності, в той же час це забезпечить основу для забезпечення достатнього рівня безпеки.

Бурак П. В., Горохова Т. В. Теоретические и методологические основы экономической безопасности страны.

В настоящее время проблема обеспечения экономической безопасности является предметом пристального внимания и изучения. Особую актуальность она получила в связи с постоянно увеличивающейся степенью открытости экономик, их тесной интеграцией в мировые экономические процессы. Не существует единых подходов к определению сущности экономической безопасности в обеспечении национальной безопасности страны. Наиболее часто национальную безопасность принято определять как социальное явление, которое характеризует защищенность жизненно важных интересов личности, общества и государства от опасностей и угроз. Многолетний опыт развитых стран показывает, что национальная безопасность государства обеспечивается прежде всего состоянием

© ***P. Burak, T. Gorokhova / Бурак П. В., Горохова Т. В., 2018***

экономики страны, ее реального и финансово-кредитного секторов. Экономическая безопасность государства представляет собой сложную и многофакторную систему, которая представляет собой материальную основу для формирования других компонентов национальной безопасности. Обеспечение экономической безопасности является одной из основных проблем государства. Следовательно, государство должно обеспечить такой уровень безопасности, который обеспечит внутреннюю и внешнюю стабильность, необходимую для нормального экономического функционирования, активного участия страны в международном разделении труда и конкурентоспособности, в то же время это обеспечит основу для обеспечения достаточного уровня безопасности.

Постанова проблеми. Досягнення економічної безпеки є однією з життєво важливих проблем розвитку будь-якої держави. Всі сфери життєдіяльності людини містять ризики та небезпеки, які необхідно враховувати при визначенні та здійсненні цілей, висунутих суспільством. Економічна безпека є базисом для забезпечення національної безпеки країни в цілому і її сталого соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань формування системи економічної безпеки займалася велика кількість вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, до числа яких відносяться: Л. Абалкін, Ю. Алтухов, О. Баранівський, В. Засанській, Ф. Євдокимов, В. Кириленко, В. Гончаров, В. Припотень, К. Вудруфф, С. Гудвін, Р. Кейлі, Л. Олві, Е. де Сото, Ф. Шнайдер та ін. Однак питання економічної безпеки і досі є актуальним, бо у більшості наукових розвідок мало уваги приділено данному поняттю.

Мета статті. Основним завданням даної статті є систематизація основних підходів до поняття «Економічна безпека», які були сформовані за недовгий час існування даної науки.

Результати дослідження. «Економічна безпека» є порівняно новою категорією економіки, що увійшла в науковий обіг лише в першій половині XX ст., а її вплив на загальнонаціональному рівні став розглядатися лише в 1970 роках. Незважаючи на це навіть до початку нинішнього століття «Економічна безпека» не змогла стати самостійною дисципліною. Пов'язано це було, на думку авторів, з двома причинами. В першу чергу з тим, що існувало дуже багато думок різних вчених, які працювали в цій галузі. По-друге, існував слабкий поділ економічної безпеки та інших напрямків економіки, що ускладнювало встановлення чітких меж досліджень. В основному, велика кількість думок в конкретних завданнях має позитивні властивості, але коли потрібно переходити від теоретичних основ до практичних дій, потрібні більш згуртовані підходи, для прийняття чітких рішень. Дані фактори створюють додаткові труднощі в наукових дослідженнях «Економічної безпеки», так як неможливо з повною упевненістю спиратися на вже сформульовані теорії через їх значну спірність.

Проблеми з безпекою в країні (зокрема, Україні), як правило, обумовлені нездатністю держави вжити превентивних заходів або якщо вона не виконує їх вчасно. Отже, держава повинна забезпечити такий рівень безпеки, який буде створювати внутрішню і зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, активної участі країни в міжнародному поділі праці та конкурентоспроможності, в той же час це забезпечить основу для забезпечення достатнього рівня безпеки.

«Економічна безпека» є порівняно новим поняттям, яке отримало офіційний статус лише 17 грудня 1985 р. на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. В цей день на засіданні була прийнята резолюція «Міжнародна економічна безпека». Цей документ лише позначав наступну позицію ООН: «Генеральна Асамблея вважає, що спільні зусилля щодо сприяння справедливим та взаємовигідним міжнародним економічним відносинам сприятимуть економічному добробуту кожної держави та встановленню нового міжнародного економічного порядку» [1].

Сам термін «Економічна безпека» ввійшов у науковий обіг приблизно за пів століття до 40-ї Генеральної Асамблеї ООН. Він отримав широке визнання в США при

пошуку шляхів виходу з Великої Депресії (1930-ті роки). У 1933г. адміністрація Франкліна Рузвельта ввела економічну політику під назвою «Нова Угода», з метою виведення країни з масштабної економічної кризи. У рамках «Нової Угоди» 32й президент США в червні 1934г. створив спеціальний державний орган - Комітет з економічної безпеки (КЕБ), який очолив Френсіс Перкинс. До складу Комітету входили міністри юстиції, фінансів, торгівлі та глава федеральної служби по надзвичайній допомозі. Перед Комітетом з економічної безпеки було поставлено завдання розробляти рекомендації для підвищення економічної безпеки країни. За два тижня до цього, президент Рузвельт, у своєму зверненні до Конгресу США, повідомив про які саме результатів має домогтися КЕБ: *". . . Я шукаю здоровий засіб, який я можу рекомендувати для забезпечення захисту від кількох великих тривожних чинників у житті, особливо тих, які стосуються безробіття та старіння "* [2]. Ніяких зв'язків з силовими аспектами державної політики економічна безпека з самого початку не мала.

Вище зазначено, що термін «Economic security» зародився в США, відповідно значення слова " security" може мати кілька тлумачень [3]. Тобто виступати як у жорсткому сенсі - захист від небезпеки, так і в більш м'якому - фактор забезпечення чого-небудь. Іноді зустрічається також термін " Economic safety", але це швидше виключення з правил і частіше використовується в перекладах статей та ключових авторів, які пишуть не англійською мовою. Враховуючи це, економічну безпеку можна зрозуміти як захисти від загроз, а також забезпечення суб'єкта необхідними для нього ресурсами. З історичної точки зору саме трактування забезпечення ресурсами є більш правильним, але, враховуючи всі зміни, що відбулися з кінця Другої світової війни, вона стає однією з складових поняття «національна безпека». Якщо під час Великої Депресії захист країни був лише слідством захисту своїх громадян, то після Другої світової війни це поняття почало трактуватися навпаки: благополуччя громадян стало наслідком безпеки країни, а не її причиною.

З часу Великої Депресії і до 70-х років XX сторіччя проблема економічної безпеки як явища в науковій теорії не піднімалося. Не зустрічалося і саме поняття "економічна безпека", хоча проблеми безпеки, які розглядалися переважно у зв'язку з зовнішніми загрозами, особливо військовими, існували завжди. Пік інтересу до проблеми наукового розуміння економічної безпеки на Заході припадає на кінець 80-х - початок 90-х років минулого сторіччя.

Це пояснюється валютною кризою 70-х років, борговою кризою 80-х років, і, нарешті, розпадом СССР на початку 90-х років XX століття. Усі ці кризи призвели до більшої відкритості національних економік, економічної інтеграції, що супроводжується зростанням взаємозв'язків між державами, посиленням глобальної економіки світової економіки. В таких умовах одним із ключових завдань багатьох країн світу стало забезпечення національної економічної безпеки.

Розглянемо основні відмінності у підході до економічної безпеки в різних країнах світу.

Поняття "національна економічна безпека" почало активно використовуватися у США з 1970 року [4]. Основними ключовими моментами економічної безпеки США в цей період стали: поліпшення якості товарів американського виробництва, що дало конкурентні переваги на зовнішньому ринку, зменшення залежності держави від зовнішніх запозичень, зміцнення можливостей країни виконувати міжнародні зобов'язання в торгово-економічних та інших галузях. Безпека економіки Сполучених Штатів виступає як найбільш важлива і постійна складова загальнодержавної безпеки країни і закріплена на законодавчому рівні.

Серед найбільш вагомих американських законів для економічної безпеки були:

• У 1996 році закон про економічну безпеку (The Economic Security Act), який зазначив основні питання економічної безпеки загального характеру.

• В 1999 році прийнято закон про освіту для економічної безпеки, який дозволив підвищити ефективність американського освіти та науки.

• Закон про економічну безпеку та відтворення (Act of Economic Security and Recovery Act), який вступив у дію в 2001 році, відрегулював питання податкового законодавства, визначив основні напрями розвитку національної економіки та створення сприятливого митного клімату.

• У наступному році був затверджений закон про створення робочих місць та економічної безпеки, який регулював питання подолання безробіття, ринку праці, економічного та соціального захисту населення [5].

Якщо звернутися до Європи, то можна відзначити, що у Франції питання соціально-економічної безпеки бізнесу почали піднімати в п'ятдесятих роках XX століття. В кінці 90-х років уряд Франції ухвалив серію нормативно-правових актів щодо поліпшення соціально-економічного стану безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Це було необхідно у зв'язку з інтеграцією Франції до Європейського Союзу. Соціально-економічна безпека у Франції в кінці XX століття регулювалася в трьох напрямках [6]. По-перше, законом було визначено захист майна підприємств, їх інтелектуальної власності, а також захист систем інформації та управління, що належать підприємствам, тобто захист всіх активів підприємств. Наступним напрямком стало впровадження безперервного моніторингу конкурентів на внутрішньому і зовнішньому ринках і визначення критеріїв, за якими підприємства поступаються конкурентам. Останнім напрямом було регулювання кризових явищ в економіці з одного боку державою і фахівцями підприємств з іншого. Особливу увагу приділяли виявленню та своєчасному уникненню загроз, які виникали в результаті неефективних управлінських рішень через відсутність інформації, необхідної для управління підприємством. Підтримку економічної безпеки французьких підприємств на належному рівні забезпечувала система, яка мала два рівні. При міністерствах були створені управління з підтримки соціально-економічної безпеки національних підприємств. В їх обов'язки входив захист підприємств та своєчасне забезпечення керівництва необхідною інформацією про можливі економічні загрози. Крім цього, при державному казначействі, із залученням кваліфікованих фахівців з митниці, було сформовано управління з підтримки соціально-економічної безпеки підприємств.

Заходи щодо забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств в Великобританії, Італії та Іспанії були подібними. Стабільна і впливова система соціально-економічної безпеки підприємств в цих країнах базується на дієвій нормативно-правовій базі. Прикладом цього виступає Іспанія, в якій стабільність соціально-економічної безпеки компаній забезпечив закон "Про вдосконалення та захист національної промисловості" [7]. В Італії державою підтримуються закордонні підприємства, які є залежними від товарів і послуг італійських підприємств.

Японія перша країна Далекого Сходу, яка яскраво продемонструвала вміння пристосовувати світовий управлінський і технологічний досвід до умов азіатського суспільства, його національних інтересів. Японський уряд усвідомив, що в сучасних економічних умовах, коли відбувається глобалізація економіки, загострюється конкуренція. Державну підтримку і допомогу потребують, перш за все, підприємства малого і середнього бізнесу [8]. Потрібно відзначити, що японцям вдається зберігати основи своєї культури, традиційних інститутів і відносин, видозмінюючи їх тільки в тій мірі, в якій цього вимагають завдання підвищення ефективності та конкурентоспроможності країни та її підприємств в постіндустріальну епоху і період глобального розвитку. Особлива увага приділяється культурі управління і макроекономічного регулювання. Важливим елементом пристосування японської економіки до нових умов став перехід ряду виробничих потужностей за кордон в країни з великими ринками, з більш дешевою робочою силою і сприятливими валютними курсами. Японія перетворилася на найбільшого в світі кредитора, має друге місце (після КНР) за запасами золотовалютних резервів. В результаті була досягнута висока

конкурентоспроможність японських підприємств і, як наслідок, високий соціально-економічний рівень країни. Серед основних характеристик Японії можна назвати: стабільність, сталий розвиток, низький рівень інфляції і високий рівень заощаджень населення, сприятливі умови інвестування, якісну освіту і охорону здоров'я, високий рівень життя, видатні показники тривалості життя та інше. При території в 378 тис. кв. км і населенні в 127 млн. чоловік, на частку Японії припадає до 12% світового промислового виробництва (III місце в світі за обсягом ВВП), кожен четвертий в світі автомобіль або телевізор створений в Японії, і кожне друге торгове судно японське. Японці не тільки якісно живуть, а й багато працюють. В країні одна з найвищих в світі тривалість робочого часу, вона становить 2088 годин на рік (в США 1924 години, в Німеччині 1655 годин), а відпустка зазвичай триває не більше тижня. Японцям властива подвійність світогляду: спокійна адаптація до західного стилю життя і в той же самий час захист національних цінностей і звичаїв. У результаті чого, часто виникає ситуація, коли модель поведінки, вид, одяг запозичені, а мотивація основних життєвих принципів традиційна. На роботі і в політиці зовні японець може вести себе "по-європейськи", але внутрішньо знаходиться в системі традиційних цінностей.

Два основних принципи формують підходи до питань економічної безпеки японських підприємств: 1) розвиток економічної стабільності країни; 2) створення такого внутрішнього середовища, яке б сприяло поліпшенню національних інтересів країни [8]. Японія має певні національні особливості: мала кількість іноземних інвестицій, відносна закритість японського суспільства, що, в свою чергу, впливає на внутрішню політику економічної безпеки. Загальна доктрина національних інтересів Японії була сформована ще в 70-х роках двадцятого століття. Вона охоплювала кілька напрямків: громадську безпеку, військову безпеку країни і зовнішньоекономічну стабільність. Причому головним завданням політики економічної безпеки стало підвищення зовнішньополітичного впливу Японії, заснованого на високому економічному потенціалі. Досягнення цієї мети було здійснено через реалізацію наступних завдань: всебічне сприяння розвитку ринкових відносин в світовій економіці; забезпечення сталого балансу між капіталістичним і соціалістичним шляхами розвитку. У період перетворення і розвитку японської системи економічної безпеки можна виділити дві основні тенденції. По-перше, це імплементація японської економіки в світову, а по-друге, її часткова автономізація в рамках союзу зі Сполученими Штатами. Слід зазначити, що чим більше Японія вважає себе впливовою державою, тим менше консервативних аспектів залишається в її системі економічної безпеки.

Найважливішою з "нових азіатських держав" сучасного світу є Китай. В останні роки цій країні належить важливе місце не тільки в регіональному, а й у світовому масштабі. Однак на міжнародній арені КНР позиціонує себе як країну яка "розвивається". Специфіка китайської економіки (ринок в соціалістичному вигляді), унікальне розташування країни, допомагає їй в загальносвітових господарських зв'язках, додає особливого "колориту" загальним для всього світу економічним питанням в китайському сприйнятті. Це відноситься, зокрема, і до проблеми економічної безпеки, яка для КНР є досить актуальною. В основі китайської трактування економічної безпеки лежить "економічний суверенітет", особливо незалежність в ухваленні рішень [9]. Однак в сучасній КНР, на думку китайських вчених, "немає приводів для оптимізму". Економічний суверенітет знаходиться під тиском потужних груп інтересів, особливо зарубіжних. Забезпеченість Китаю ресурсами "на душу населення" також значно нижче світових показників. Промисловість знаходиться в залежності від іноземного фінансового капіталу, який "вичавлює її прибуток". Багато китайських підприємств повинні "підпорядковуватися" транснаціональним корпораціям і ставати лише "елементом їх виробничого ланцюга» [7]. Таким чином, найбільш важливі загрози для Китаю знаходяться саме в області економічного суверенітету. Для країн, що розвиваються, таких як Китай, економічна безпека найкраще визначається, як здатність забезпечувати

поступове зростання життєвих стандартів всього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності. Іншими словами, в економічній безпеці є дві сторони «медалі»: конкурентоспроможність і незалежний економічний суверенітет.

Уряд Німеччини підтримує соціально-економічну безпеку компаній через систему соціального страхування. Основні функції держави в цьому напрямку ґрунтуються на діючих законах. Національна політика держави базується на гарантії прав громадян, економічної і соціальної справедливості, сприяє добробуту населення і стримує розподіл суспільства на багатих і бідних. Для досягнення належного рівня економічної безпеки німецьких підприємств, разом зі своїми охоронними структурними підрозділами і незалежними охоронними фірмами, створені державні охоронні агентства, які тісно співпрацюють зі службами федеральної розвідки з питань економічної безпеки підприємств [10].

На сьогоднішній день країни Європейського Союзу в сфері впровадження науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт для підвищення рівня захищеності національних підприємств є впливовими конкурентами Америки і Японії.

Незважаючи на все це, інтерпретація поняття «Економічна безпека» західних і пострадянських вчених істотно відрізняється. Західні вчені, в своїй більшості, визначають у первісному значенні економічну безпеку як здатність індивідів або громад задовольняти свої основні потреби гідно і на постійній основі [11]. Якщо брати економічну безпеку країни в цілому, то там бачиться, в основному, захищеність від зовнішніх загроз.

Під час холодної війни економічна безпека розглядалася як оптимальне співвідношення витрат на обороноздатність країни і ефективністю економіки країни в цілому [12].

Розкриваючи визначення економічної безпеки можна виходити з різних трактувань. Економічну безпеку можна визначити як можливість економіки країни в цілому та її регіонів окремо забезпечувати стабільний розвиток і відповідний захист економічних інтересів індивідів, господарюючих суб'єктів, регіонів і країни [13]. Економічна безпека країни може розглядатися з позиції забезпечення захисту життєво важливих інтересів усіх жителів країни, суспільства і держави в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Більш розгорнуте визначення економічної безпеки передбачає досягнення такого стану економіки, при якому забезпечується досить високий і стійкий економічний ріст, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях.

У світі існують якісно різні системи і моделі національної безпеки: американська - орієнтована на поєднання зовнішньої і внутрішньої безпеки, яку використовують як зразок більшість держав; японська - з акцентом на внутрішню соціальну безпеку; китайська, яка є найбільш концентрованим вираженням систем безпеки держав, що здійснюють будівництво соціалістичного суспільства; системи, властиві державам, які недавно отримали незалежність і здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку. Сучасні США, Великобританія, Німеччина, формують свої стратегії економічної безпеки на надлишкових, перш за все фінансових ресурсах, що дозволяє без шкоди економічним інтересам і економічній безпеці виділяти зони господарювання з підвищеним рівнем економічного ризику, забезпечуючи умови для стратегічної, перспективної самодостатності та конкурентоспроможності. Для країн з ринковою, до недавнього часу з перехідною, економікою, які знаходяться в зоні системної кризи (Україна, Росія та інші), найбільш оптимальна модель забезпечення економічної безпеки базується на творчому поєднанні ресурсів стабільності, керованості і дозованого економічного ризику в тих сферах господарювання, де можна отримати максимальну поточну соціально-економічну ефективність, а також створити сприятливі умови для перспективних інноваційних

проектів. Реалізація такої моделі економічної безпеки передбачає раціональне використання точкових технологій господарювання, орієнтованих на максимальну результативність в мінімально стислі терміни.

Висновки. Проведені авторами дослідження показали, що термін «Економічна безпека» є відносно новим поняттям в економічній науці. Цей термін з'явився лише в 1934 р, перші серйозні спроби наукового аналізу цього явища відносяться до 1970-х років. Офіційний статус термін отримав лише в 1985 р, а дослідження комплексних систем національної економічної безпеки з'явилися в Україні лише в середині 1990-х років. Загальновизнаного ж наукового підходу до проблеми досі немає. Крім того, далеко не всі з існуючих теоретичних підходів до розуміння економічної безпеки застосовані в практичній діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Міжнародна економічна безпека (1985). Резолюція 40-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. [Электроний ресурс]. - Режим доступу: http://undocs.org/en/A/RES/40/173*
2. *Історія безпеки (звіти та дослідження) (2015). [Электроний ресурс]. - Режим доступу: http://ssa.gov/history/reports/ces/cesbasic.html*
3. *Визначення безпеки в Merriam-Webster Incorporated (2018). [Электроний ресурс]. - Режим доступу: https://www.merriam-webster.com/dictionary/security*
4. *Olvey L., Dolden J., Kelly R. The economics of national security. – Wayne (N.J.), 1984.*
5. *GovTrack. [Электроний ресурс] . - Режим доступу: https://www.govtrack.us/congress/bills/*
6. *Лекарь С.І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект / С. І. Лекарь // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4(2). – С. 103–111*
7. *Экономическая безопасность: теория, методология, практика / под науч. ред. Никитенко П.Г., Булавко В.Г.; Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2009 – 394с.*
8. *Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми забезпечення: Монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.*
9. *Час перегляду старих ідей економічної безпеки. // Chinaview, 2008. [Электроний ресурс]. - Режим доступу: http://nigeria2.mofcom.gov.cn/aarticle/chinanews/200807/20080705638641.html*
10. *Європейський центр досліджень безпеки (2018). [Электроний ресурс]. - Режим доступу: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/mcdocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/*
11. *Інсайт Центр економічного розвитку громади (2018). [Электроний ресурс]. - Режим доступу: https://insightcced.org/wp-content/uploads/2015/08/061615_Insight_ESConcepts_Links.pdf*
12. *Luciani G. (1988). The Economic Content of Security. Journal of Public Policy 8, 2, p. 153.*
13. *Vincent Cable. What is international economic security? International Affairs. Royal Institute of International Affairs. Vol. 71, No. 2 (Apr., 1995)*

References (BSI):

1. *International Economic Security (1985). Resolution of the 40th session of the UN General Assembly. [Electronic resource]. - Access: http://undocs.org/en/A/RES/40/173*
2. *Security History (Reports & Studies) (2015). [Electronic resource]. - Access: http://ssa.gov/history/reports/ces/cesbasic.html*
3. *Definition of Security in Merriam-Webster Incorporated (2018). [Electronic resource]. - Access: https://www.merriam-webster.com/dictionary/security*
4. *Olvey L., Dolden J., Kelly R. The economics of national security. – Wayne (N.J.), 1984.*
5. *GovTrack. [Electronic resource]. - Access: https://www.govtrack.us/congress/bills/*
6. *Lekar', S. I. (2012), "Foreign experience providing economic security: administrative and legal aspects", Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav, vol. 4 (2), pp. 103—111. [in Ukrainian]*
7. *Nykytenko, P.H. and Bulavko, V.H. (2009), Eko' nomycheskaia bezopasnost': teoryia, metodolohyia, praktyka [Economic security: theory, methodology, practice], Ynstytut ekonomyky NAN Belarusy Pravo y ekonomyka, Mynsk, Belorussia [in Russian]*
8. *Vasyl'tsiv, T.H. (2008), Ekonomichna bezpeka pidpryiemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabespechennya: Monography, Aral, L'viv, Ukraine*
9. *Time to revise old ideas of economic security. // Chinaview, 2008. [Electronic resource]. - Access: http://nigeria2.mofcom.gov.cn/aarticle/ chinanews/200807/20080705638641.html*
10. *European Center for Security Studies (2018). [Electronic resource]. - Access: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/mcdocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/*
11. *Insight Center for Community Economic Development (2018). [Electronic resource]. - Access: https://insightcced.org/wp-content/uploads/2015/08/061615_Insight_ESConcepts_Links.pdf*

12. Luciani G. (1988). The Economic Content of Security. Journal of Public Policy 8, 2, p. 153.
13. Vincent Cable. What is international economic security? International Affairs. Royal Institute of International Affairs. Vol. 71, No. 2 (Apr., 1995)

Keywords: *national economy; economic security; national security; the state.*
Ключові слова: *економіка країни; економічна безпека; національна безпека; держава.*
Ключевые слова: *экономика страны; экономическая безопасность; национальная безопасность; государство.*

Рецензент: Хаджинова О. В., декан економічного факультету, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/6834807

УДК 316.334.23 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.167059

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

https://orcid.org/0000-0001-6450-4740

Горбунова Анна Володимирівна, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, кандидат економічних наук, доцент, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, email: gor_an_v@ukr.net, т. +380678936404

Череп Олександр Григорович, професор кафедри управління персоналом та маркетингу, доктор економічних наук, доцент, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, email: cherep2508@gmail.com, т. +380951010381 https://orcid.org/0000-0002-3098-0105

Anna Gorbunova, associate professor of Department of Finance, banking and insurance, Ph.D., associate professor, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

Oleksandr Cherep, professor of Department of staff and marketing management, Ph.D. in Economics, associate professor, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

A. Gorbunova, O.Cherep, An evolution of development of business-incubators and their role are in the vital functions of small enterprise.

In modern conditions for providing effective activity of domestic small and middle enterprises it is necessary to know experience of business-incubators implementation in highly developed countries as a progressive form of business activity organization, which is based on innovations. It is investigated, that business-incubators are able to provide favourable organizationally-economic conditions for small and midsize businesses development, to promote the competitiveness of enterprises and companies at the market by the grant of all-round help to the businessmen at all stages of enterprises' organization and functioning. It is analysed in the article, that three models of business-incubators were formed as a result of evolution's development: unprofitable organizations (granting standard, limit set of services); commercialization of research-and-developments (realization of knowledge and technologies transferring, providing competitiveness on regional and national levels); Internet-incubators (providing conditions for the growth of science-intensive business; granting information services and networking have become basic functions; the orientation of incubators' activity is aimed to profit). As a result of the theoretical research, the understanding of the essentially different categories of virtual incubators has been studied and formed: Incubator of Ideas – Internet-incubator as a company specializing in creating startups for the purpose of their further sale to investors and Infrastructure Incubator – Internet-incubator which provides opportunities to organize company representation in the Internet.

Горбунова А. В., Череп О. Г. Еволюція розвитку бізнес-інкубаторів та їх роль у життєдіяльності малого підприємництва.

У сучасних умовах для забезпечення ефективної діяльності вітчизняних малих і середніх підприємств необхідно знати досвід впровадження бізнес-інкубаторів у високорозвинених країнах як прогресивної форми організації діяльності бізнесу на інноваційній основі. Досліджено, що бізнес-інкубатори спроможні забезпечити сприятливі організаційно-економічні умови для розвитку малого і середнього бізнесу, підвищити конкурентоздатність підприємств і компаній на ринку шляхом надання всебічної допомоги підприємцям на всіх стадіях організації і функціонування підприємств. У статті проаналізовано, що в результаті еволюції розвитку сформувалося три моделі бізнес-інкубаторів: безприбуткові організації (надання стандартного, обмеженого набору послуг); комерціалізація досліджень і розробок (здійснення трансферу знань і технологій, забезпечення конкурентоспроможності на регіональному і національному рівнях); Інтернет-інкубатори (забезпечення умов для зростання наукомісткого бізнесу, основними функціями стає надання інформаційних послуг і формування мереж, орієнтація діяльності інкубаторів спрямована на прибуток). У результаті проведеного теоретичного дослідження вивчено та сформовано розуміння принципово різних категорій віртуальних інкубаторів: інкубатор ідей – Інтернет-інкубатор як компанія, що спеціалізується на створенні стартапів з метою їх подальшого продажу інвесторам та інкубатор інфраструктури – Інтернет-інкубатор, який надає можливості для організації представництва компанії в Інтернеті.

Горбунова А. В., Череп А. Г. Эволюция развития бизнес-инкубаторов и их роль в жизнедеятельности малого предпринимательства.

В современных условиях для обеспечения эффективной деятельности отечественных малых и средних предприятий необходимо знать опыт внедрения бизнес-инкубаторов в высокоразвитых странах

© ***A. Gorbunova, O. Cherep / Горбунова А. В., Череп О. Г., 2018***

как прогрессивной формы организации деятельности бизнеса на инновационной основе. Исследовано, что бизнес-инкубаторы способны обеспечить благоприятные организационно-экономические условия для развития малого и среднего бизнеса, повысить конкурентоспособность предприятий и компаний на рынке путем предоставления всесторонней помощи предпринимателям на всех стадиях организации и функционирования предприятий. В статье проанализировано, что в результате эволюции развития сформировалось три модели бизнес-инкубаторов: неприбыльные организации (предоставление стандартного, ограниченного набора услуг); коммерциализация исследований и разработок (осуществление трансферта знаний и технологий, обеспечение конкурентоспособности на региональном и национальном уровнях); создание Интернет-инкубаторов (обеспечение условий для роста наукоемкого бизнеса, основными функциями становится предоставление информационных услуг и формирования сетей, ориентация деятельности инкубаторов направлена на получение прибыли). В результате проведенного теоретического исследования изучено и сформировано понимание принципиально разных категорий виртуальных инкубаторов: инкубатор идей - Интернет-инкубатор как компания, специализирующаяся на создании стартапов с целью их дальнейшей продажи инвесторам и инкубатор инфраструктуры - Интернет-инкубатор, который предоставляет возможности для организации представительства компании в Интернете.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах, коли малі підприємства є рушійною силою економіки, стає необхідним дослідити основні напрями оптимізації їх формування і розвитку. Практика господарювання свідчить, що наявність у регіонах великої кількості малих підприємств, слугує підвищенню рівня життя, зайнятості населення, пожвавленню економіки. Малі підприємства, в той же час, є основними суб'єктами економіки, що розробляють та реалізують інновації. Одним із напрямів оптимізації розвитку малих підприємств є функціонування в регіонах бізнес-інкубаторів.

Бізнес-інкубатори будучи базовим елементом інфраструктури розвитку й підтримки малого підприємництва, одночасно є інструментом структурної, соціально-економічної й інноваційної політики. В рамках діяльності бізнес-інкубатору досягається погодження інтересів малого бізнесу, дослідницьких і навчальних закладів, промисловості та регіональної влади.

Бізнес-інкубатори на світовому просторі мають вже досить солідну історію. Більшість розвинених країн світу почали впроваджувати ці структурні елементи ще із середини минулого сторіччя. Уже багато часу у світі бізнес-інкубатор виступає могутнім інструментом підтримки малого та середнього бізнесу, що є основною опорою економічного розвитку країни.

В сучасних умовах для забезпечення ефективної діяльності вітчизняних малих і середніх підприємств необхідно знати особливості еволюційного розвитку бізнес-інкубаторів у світі з метою вивчення основних проблем на кожному із етапів і напрямів їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем формування й функціонування бізнес-інкубаторів, їх ролі у розвитку малого і середнього підприємництва на інноваційній основі, зробили вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, вчені О. В. Абакуменко, Л. О. Коваленко, Н. А. Марченко вивчають питання складових механізму національної інноваційної системи, місця бізнес-інкубаторів у цьому механізмі; складові майбутнього успіху учасників бізнес-інкубатора та критеріїв їх оцінки [1].

Дослідниця Ю. Г. Бочарова у своїй праці [2] обґрунтувала значення та роль елементів інноваційної інфраструктури у забезпеченні конкурентоспроможності країн в умовах глобалізації. Досліджено сутність та форми бізнес-інкубаторів в Україні та світі. Визначено кількісні та якісні особливості їх становлення та розвитку. Встановлено значення та роль бізнес-інкубаторів для розвитку підприємництва та конкуренції.

У своїй праці [3] О. М. Паламарчук на основі аналізу діяльності ефективно діючих бізнес-інкубаторів в Україні стверджує, що основною концепцією бізнес-інкубатора в наших реаліях має бути не стільки надання консультативних послуг і виконання конкретних замовлень підприємців, скільки створення умов для становлення світогляду приватного власника та його адаптації до ринкового середовища, сприяння досягненню

необхідного рівня професіоналізму.

На думку О. В. Якушева сучасні регіональні підходи до процесів бізнес-інкубування викликані процесами інтеграції, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та інтелектуалізацією кластерних моделей розвитку, що у свою чергу змінюють бізнес-процеси як соціально-економічне явище в системі менеджменту. Наведено регіональну перспективу створення та функціонування деяких видів інноваційно-освітніх кластерів в Україні, а також парадигма відносин управлінського впливу та створення бізнес-інкубаторів в регіоні [4].

Виділення невирішеної проблеми. Поряд із цим слід зазначити, що недостатньо дослідженими залишаються питання щодо еволюції виникнення і розвитку бізнес-інкубаторів, що має важливе значення для з'ясування ролі цих інституціональних структур як інструментів політики, їх впливу на розвиток науки і технологій на регіональному, міжрегіональному, національному й глобальному рівнях.

Метою статті є узагальнення досвіду впровадження бізнес-інкубаторів у високорозвинених країнах як прогресивної форми організації діяльності малого і середнього підприємництва на інноваційній основі, виокремлення етапів їх еволюційного розвитку на базі відповідних критеріїв.

Результати дослідження. В сучасних умовах розвитку малого підприємництва актуального значення набуває впровадження прогресивної форми організації підприємництва – бізнес-інкубаторів, яка спроможна забезпечити сприятливі організаційно-економічні умови для розвитку малого і середнього бізнесу, підвищення конкурентоздатності підприємств і компаній на ринку шляхом надання всебічної допомоги підприємцям на всіх стадіях організації і функціонування підприємств [5].

У теперішній час варто говорити не про конкретні бізнес-інкубатори як такі, а про бізнес-інкубування як безперервного процесу регіонального розвитку, що сприяє підвищенню ефективності малого і середнього підприємництва [6].

Інкубатор, як форма й елемент інноваційної інфраструктури, знаходиться в постійному розвитку, логіку якого багато в чому допомагає зрозуміти історія виникнення, еволюція розвитку і поширення інкубаторів.

На початок третього тисячоліття у світі нараховувалося понад три тисячі бізнес-інкубаторів. Як інструмент підтримки малого і середнього бізнесу, зокрема і в інноваційній сфері, ці структури широко використовуються у різних країнах світу [7].

Зазначимо, що найбільше розповсюдження бізнес-інкубатори отримали в США. Один з перших американських інкубаторів бізнесу було засновано на початку 60-х років. В Пенсільванії спільними зусиллями міської влади і університету було створено науково-технологічний парк, до якого увійшли малі підприємства з числа кращих молодих фірм. Для поповнення знань підприємцями в галузі бізнесу, Науковий центр, який здійснював управління цим проектом, залучив до співробітництва юристів, бухгалтерів і фахівців у сфері венчурного капіталу. У теперішній час Пенсільванський бізнес-інкубатор займає більше десяти приміщень, у ньому розміщено більше сотні організацій і зайнято більше 10 тис працівників [8].

На початковому етапі бізнес-інкубатори в США створювалися з метою підготовки підприємців для ведення бізнесу. Проте, в міру їх росту й розширення, головним завданням стало створення робочих місць завдяки організації нових фірм і виробництва нових продуктів. Приблизно 40% інкубаторів – це технологічні інкубатори. Біля 30% – так звані змішані інкубатори, у яких функціонують компанії різного профілю, 30%, що залишилися, орієнтуються на підтримку певних верств населення.

Приблизно 75% інкубаторів є безприбутковими структурами. Половина усіх інкубаторів підтримується урядом і різними неурядовими організаціями.

У 80-і роки підтримкою інкубаторів займалося Управління по захисту інтересів малого бізнесу. У теперішній час подібні програми розробляються переважно за ініціативою місцевих структур влади. Вони оцінюють необхідність створення бізнес-

інкубаторів і спрямовують свої рекомендації у федеральні органи, на основі яких їм виділяються гранти і позичкові кошти. Приблизно 70% американських інкубаторів отримують державні субсидії. В цілому в країні у стінах бізнес-інкубаторів «виживають» майже 47% підприємств [8].

Друге місце по кількості бізнес-інкубаторів займають країни Європейського Союзу. Лідерами тут є Великобританія, Німеччина і Франція. У європейських країнах накопичений досить різноманітний досвід державної підтримки бізнес-інкубаторів.

Завдяки масштабній реструктуризації промисловості наукового сектора Німеччина стала лідером інкубаторського руху за останні 15 років. Серед основних цілей бізнес-інкубаторів можна виділити наступні: надання допомоги при організації інноваційних фірм, підтримка компаній, що забезпечують трансферт технологій з дослідницького в реальний сектор економіки, просування високотехнологічних проектів, а також проведення робіт, які сприяють регіональному і міському розвитку. Фінансування інкубаторів здійснюється, в основному, за рахунок надання їм муніципальних банківських заощаджень, а також за рахунок субсидій, що надаються містами, в яких вони розташовані.

Згідно з даними дослідження науковців 38% інкубаторів здатні самостійно покривати свої витрати, використовуючи доходи від оренди, надання послуг і просування проектів. 40% інкубаторів отримують державні субсидії, а 22% — структурні субсидії. В середньому, інкубатори покривають більше 50% своїх експлуатаційних витрат.

Лише протягом 90-х років XX століття завдяки діяльності бізнес-інкубаторів сектором малого бізнесу було створено близько 80% нових робочих місць у Європі та США. Потреба у бізнес-інкубуванні зумовлена також соціально-економічною природою малого підприємництва: протягом трьох років роботи виживає лише 14-30% новостворених малих підприємств. Тоді як у бізнес-інкубаторі ця чисельність становить 85-86% [9].

В Україні перші бізнес-інкубатори були створені наприкінці 90-х рр. минулого століття. Серед них: технологічний бізнес-інкубатор “Харківські технології”, бізнес-інкубатор Херсонської промислової палати, бізнес-інкубатор Об’єднаного профкому Чорнобильської АЕС тощо. Метою їхнього функціонування було навчання менеджменту, маркетингу, бізнес-плануванню; маркетингові дослідження конкурентоспроможності продукту і методів його просування та ін.

У 2016 році, за даними Держпідприємництва, зареєстровано понад 70 бізнес-інкубаторів. За даними ж нещодавно проведеного Українською асоціацією бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів моніторингу діяльності бізнес-інкубаторів, їхня чисельність виявилася значно меншою і складає лише близько 10-ти бізнес-інкубаторів, які реально працюють. Така суттєва розбіжність у даних спричинена, насамперед, досі законодавчо не визначеним поняттям бізнес-інкубатора [10].

Дослідження свідчать, що на сьогоднішній день чітко вимальовуються три покоління і відповідно три моделі бізнес-інкубаторів (табл. 1).

На початковому етапі бізнес-інкубатори використовувалися для проведення реструктуризації і диверсифікації економіки на регіональному рівні, а також для створення нових робочих місць, забезпечення соціальної стабільності в регіонах. Взаємодія інкубатора з іншими інституціональними структурами регіону і суб'єктами політики замикалася, як правило, на регіональних структурах влади. Серед послуг в першій моделі особливе значення мало забезпечення підприємств площами. Саме з орендою приміщень зв'язувалася роль інкубаторів в підтримці малого бізнесу, і саме оренда приміщення розглядалася в якості ключової характеристики, що відрізняє інкубатори від інших інструментів політики, пов'язаних з підтримкою малого бізнесу.

Формування і розвиток 2-го покоління бізнес-інкубаторів зумовлене зміною умов розвитку і прискоренням ритму еволюції. По-перше, з прискоренням самого ритму розвитку науки і технологій виникла необхідність прискорення трансферту знань і

технологій, а також процесів комерціалізації досліджень і розробок. Це зумовило появу таких інституціональних структур, як дослідницькі spin-offs компанії, технологічні фірми в галузях науки і технологій, що швидко розвиваються, і поставило на порядок денний завдання дослідження інструментів політики, які слід було б використати для підтримки цих структур. По-друге, змінилися умови існування, виживання і розвитку самих малих підприємств, змінилися вимоги, які пред'являє до них бізнес-середовище і, як наслідок, змінилися вимоги малих підприємств до бізнес-інкубаторів. Для того, щоб вижити, площ і стандартного набору послуг стало вже недостатньо. Необхідно було відкрити доступ до інформації, фінансових ресурсів, технологій, постійного підвищення професійного рівня працівників малих підприємств і менеджерів інкубаторів.

Таблиця 1 – Еволюція моделі бізнес-інкубаторів

Моделі бізнес-інкубаторів	Базисна характеристика моделі
1-е покоління бізнес-інкубаторів (кінець 70-х років – кінець 80-х років)	Некомерційні, безприбуткові організації. Надання стандартного, обмеженого набору послуг (здача приміщення в оренду, надання комунальних послуг, забезпечення підприємств засобами комунікацій). Інкубатори змішаного типу, не спеціалізовані.
2-е покоління бізнес-інкубаторів (початок 90-х років – кінець 90-х років)	Комерціалізація досліджень і розробок. Здійснення трансферту знань і технологій, забезпечення конкурентоспроможності на регіональному і національному рівнях. Вбудовування в регіональну і національну стратегію по формуванню кластерів у тих чи інших галузях технологічного розвитку, в регіональну і національну наукову, інноваційну і технологічну стратегію. Перехід до спеціалізованих інкубаторів.
3-є покоління бізнес-інкубаторів (початок 2000-х років – до теперішнього часу)	Створення Інтернет-інкубаторів. Забезпечення умов для зростання науково ємного бізнесу. Основними функціями стає надання інформаційних послуг і формування мереж. Створюються венчурними фірмами чи крупними транснаціональними консалтинговими компаніями. Орієнтація діяльності на прибуток.

Джерело: складено за [5; 11]

Зазначимо, що у частині створення інкубаторів 2-го покоління більше половини обстежених інкубаторів ЄС були орієнтовані на підтримку наукомістких і високотехнологічних компаній і на виконання місії по забезпеченню умов для трансферту знань. Ще одна відмітна особливість таких інкубаторів полягає в тому, що вони виходять за рамки суто регіональної політики, їх значущість піднімається на національний і навіть на міжнародний рівень. Інкубатори, як інструмент політики, починають вже використовуватися на рівні таких геополітичних утворень, як Європейський союз. У ньому інкубатори зведені в ранг пріоритетів інноваційної політики і політики підтримки малого бізнесу, тому дуже відчутна підтримка цих структур з фондів Європейського союзу — 13,4% обстежених бізнес-інкубаторів отримали підтримку з фондів ЄС [5].

Крім того, на цьому етапі змінилася роль різних суб'єктів політики в інкубаторському русі. З'явилися нові учасники, а саме: наукові організації і університети, фінансові структури, і одночасно трансформувалася роль неурядових організацій і приватного сектора. Таким чином, регіональні і національні структури влади як і раніше залишилися основними суб'єктами, які надають фінансову підтримку інкубаторам. Проте новим стало формування партнерства між державним і приватним секторами, яке вже зводиться в ранг політики. Таким чином, поступово почали створюватися передумови для переходу від неприбуткової до комерційної концепції бізнес-інкубаторів.

У рамках 2-го покоління велика частина інкубаторів залишається структурами неприбутковими. Проте вже узятий курс на мінімізацію субсидій, на досягнення інкубаторами точки самоокупності, і це зводиться в ранг пріоритетів політики. Таким чином, в цих умовах закладається основа для переходу до нової концепції функціонування цих інституціональних структур, а саме до комерційної моделі [5].

Новою функцією бізнес-інкубаторів стало стимулювання взаємодії між фірмами інкубатора. Якщо раніше самі процеси виникнення взаємодоповнюючих фірм відбувалися в порядку самоорганізації, то у рамках 2-го покоління формування взаємодоповнюючих фірм включається до завдання інкубаторів, і ця функція здійснюється шляхом розробки критеріїв прийому фірм у бізнес-інкубатор, причому самі фірми більшою мірою розглядають цей аспект в якості найважливішої переваги, яку вони отримують, працюючи в стінах інкубатора.

Змінився склад послуг і сам підхід бізнес-інкубаторів до їх надання своїм клієнтам. Інкубатори почали орієнтуватися, по-перше, на надання послуг, які малі підприємства не можуть отримати на ринку, і, по-друге, на виявлення і формування того комплексу послуг, який був би достатній для успішного розвитку малих підприємств. Інкубатори узяли на себе місію по формуванню свого роду мосту між малими підприємствами і фінансовими структурами стосовно постачання грошових ресурсів. Деякі бізнес-інкубатори стали формувати невеликий фонд для забезпечення фінансової підтримки малим підприємствам на стартовій стадії. Менеджери інкубаторів почали ініціювати або надавати організаційну допомогу при створенні кредитних спілок, лізингових компаній при інкубаторах.

Відносно оплати послуг бізнес-інкубатори також намагаються маневрувати. Для підприємств на стартовій стадії багато інкубаторів роблять послуги безкоштовно, а в міру розгортання бізнесу переходять до надання послуг за субсидованими цінами. За даними обстеження, проведеного під егідою Європейської комісії, в Європейському союзі близько 30% бізнес-інкубаторів безкоштовно робили внутрішні послуги для малих підприємств незалежно від їх життєвого циклу і більше 45% інкубаторів надавали послуги за субсидованими цінами. Що стосується зовнішніх послуг, то близько 30% бізнес-інкубаторів робили такого роду послуги за субсидованими цінами, і лише близько 4% - безкоштовно [5].

Дослідження свідчать, що починаючи з другої половини 90-х років паралельно з 2-м поколінням почало формуватися 3-є покоління інкубаторів. Фактично базисні характеристики 3-ї моделі почали утворюватися і апробуватися в секторі інформаційно-комунікативних технологій.

Варто зазначити, що ключовим завданням інкубаторів 3-го покоління є забезпечення умов для зростання тієї частини наукомісткого бізнесу, який відноситься до технологічних областей, що швидко розвиваються. Таким чином, на інкубатори цього покоління випала місія "двигуна" структурно-технологічних змін, причому нині цю місію вони виконують не як інструмент національної і регіональної політики, а як інструмент, який використовується приватним сектором в процесі самоорганізації для формування нових ринків і зміцнення своїх позицій на них.

Відмітною особливістю інкубаторів тут є їх орієнтація не просто на самоокупність, а на виробництво прибутку. Більше того, самі доходи інкубаторів ростуть з доходів на інвестиції, які інкубатор сам вкладає в розвиток малих підприємств. Це змінює основні базисні постулати, які були півстоліття тому закладені в основу інкубаторів як безприбуткових інституціональних структур.

Більше того, їх основними функціями стає надання послуг, як правило, інформаційних і формування мереж. У справі забезпечення успіху діяльності інкубаторів 3-го покоління на перший план виходить здатність менеджерів створити добре організовані мережі стратегічних партнерів, тобто стратегічні мережі і кваліфікація менеджерів стають ключем до успіху.

Виникнення і розвиток бізнес-інкубаторів 3-го покоління обумовлено переходом економіки від «традиційної» до «інформаційної». Ключовими є дві відміни «інформаційної» економіки від «традиційної», а саме [12]:

1) високі вимоги до кваліфікації співробітників фірм, що обумовлює необхідність постійного навчання і підвищення кваліфікації працівників;

2) інноваційність як основна умова досягнення фірмою успіху.

В таких умовах вирішальна роль належить віртуальним бізнес-інкубаторам – інкубаторам «без стін». Вирізняють дві принципово різні категорії віртуальних інкубаторів:

1. Інкубатор ідей – інтернет-інкубатор як «компанія, що спеціалізується на створенні стартапів (компаній-початківців) з метою їх подальшого продажу інвесторам [13]. Тут мова йде про інноваційні товари та послуги, для пропозиції на ринок яких створюється стартап, при цьому середовищем для розповсюдження подібних товарів і послуг виступає виключно Інтернет.

2. Інкубатор інфраструктури – Інтернет-інкубатор, який надає можливості для організації представництва компанії в Інтернеті. З одного боку компанія може займатися традиційним бізнесом, а Інтернет для неї можна розглядати як засіб залучення клієнтів, інструмент для розширення ринків збуту, а з іншого – компанія може бути орієнтована на ведення бізнесу виключно в Інтернеті і повністю покладатися на інкубатор при вирішенні маркетингових завдань.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що бізнес-інкубування є одним із найбільш ефективних способів підтримки малого підприємництва, інфраструктурних механізмів підтримки підприємництва, розрахованих на довгостроковий період. Досвід високорозвинених країн свідчить, що розвиток бізнес-інкубаторів сприяє створенню малих і середніх підприємств, як правило, інноваційного типу.

В результаті еволюції розвитку сформувалося три моделі бізнес-інкубаторів: 1) безприбуткові організації. Надання стандартного, обмеженого набору послуг (здача приміщення в оренду, надання комунальних послуг, забезпечення підприємств засобами комунікацій). Інкубатори змішаного типу; 2) комерціалізація досліджень і розробок. Здійснення трансферту знань і технологій, забезпечення конкурентоспроможності на регіональному і національному рівнях. Перехід до спеціалізованих інкубаторів; 3) створення Інтернет-інкубаторів. Забезпечення умов для зростання наукомісткого бізнесу. Основними функціями стає надання інформаційних послуг і формування мереж. Орієнтація діяльності інкубаторів спрямована на прибуток.

Інкубування бізнесу в Україні дозволить вирішити ряд актуальних проблем регіональної економіки, а саме: розвиток інноваційного підприємництва і конкурентного середовища, створення додаткових робочих місць і зниження соціальної напруженості, реструктуризація виробництв і розвиток прогресивних галузей економіки у сфері малого і середнього бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Абакуменко О. В. Роль бізнес-інкубаторів у активізації інноваційного розвитку країни / О. В. Абакуменко, Л. О. Коваленко., Н. А. Марченко // Науковий вісник Полісся. – 2015. – № 3 (3). – С. 52 – 60.

2. Бочарова Ю. Г. Роль та значення бізнес-інкубаторів у розвитку конкуренції / Ю. Г. Бочарова // Молодий вчений. – 2015. – № 10 (25), частина 1.– С. 95-97.

3. Паламарчук О. М. Особливості функціонування бізнес-інкубаторів в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: http://oaji.net/articles/2016/1900-1469372698.pdf.

4. Якушев О. В. Регіональні аспекти розвитку бізнес-інкубаторів в Україні / О. В. Якушев // Економіка і організація управління. – 2016. – № 2 (22).– С. 116-125.

5. Гапоненко Н. В. Трансформация модели бизнес-инкубаторов на пути к экономике знаний. Електронний ресурс. Режим доступу: http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf.

6. Кравченко М. В. Особенности бизнес-инкубирования в России и за рубежом. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.sworld.com.ua/simpoz4/166.pdf.

7. Научно-информационный материал «Международный опыт бизнес-инкубирования» / Н. П. Иващенко, Ф. Ш. Федорова. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.msu.ru/projects/amv/doc/h6_1_6_1_nim2.pdf.

8. Гапоненко В. Ф. Бизнес-инкубаторы в Национальной инновационной системе. / В. Ф. Гапоненко. М.: Современная экономика и право, 2006.– 217 с.

9. Васильєва Л. М. Бізнес-інкубатори як частина інфраструктури підтримки малого підприємництва /

Л. М. Васильєва // Держава та регіони : науково-виробничий журнал. – 2010. – № 1. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ soc_gum/dtr/ep/2010_1/files/EC110_11.pdf.
10. Чухно О.В. Українські бізнес-інкубатори: тенденції, проблеми, перспективи. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.businesslaw.org.ua/bizness-inkubatory/.
11. Оптимальная практика организации работы бизнес-инкубаторов. – Женева: Организация объединенных наций. 2001. – 123 с.
12. Колдовский В. В. Виртуальные бизнес-инкубаторы как инструмент развития малых инновационных фирм и повышения инвестиционной привлекательности регионов. / В. В. Колдовский // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1 (22). – С. 108-114.
13. Рухина Э. Почем яйца? InterNet magazine. №20. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.gagin.ru/internet/20/index.html

Referenses:

1. Abakumenko O. V., Kovalenko L. O., Marchenko N. A. (2015), "The role of business incubators in enhancing the country's innovation development", ["Rol biznes-inkubatoriv u aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku krainy"], Naukovyi visnyk Polissia, No. 3 (3), pp. 52 – 60.
2. Bocharova Yu. H. (2015), "The role and importance of business incubators in the competition development" ["Rol ta znachennia biznes-inkubatoriv u rozvytku konkurentsii"], Molodyi vchenyi, No 10 (25), chastyna 1, pp. 95 – 97.
3. Palamarchuk O. M. "Special features of business partnership in Ukraine" ["Osoblyvosti funktsionuvannia biznes-inkubatoriv v Ukraini"], available at: http://oaji.net/articles/2016/1900-1469372698.pdf
4. Yakushev O. V. (2016), "Regional aspects of the business incubators development in Ukraine" ["Rehionalni aspekty rozvytku biznes-inkubatoriv v Ukraini"], Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia, No 2 (22), pp. 116 – 125.
5. Haponenko N. V. "Transformation of a business incubator model towards a knowledge economy" ["Transformatsyia modely byznes-ynkubatorov na puty k ekonomyke znanyi"], available at: http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf.
6. Kravchenko M. V. "Features of business incubation in Russia and abroad" ["Osobennosty byznes-ynkubyrovanyia v Rossyy y za rubezhom"], available at: https://www.sworld.com.ua/simpoz4/166.pdf.
7. Yvashchenko N. P., Fedorova F. Sh. "International experience in business incubation" ["Nauchno-ynformatsyonnyi materyal «Mezhdunarodnyi opyt byznes-ynkubyrovanyia»"], available at: https://www.msu.ru/projects/amv/doc/h6_1_6_1_nim2.pdf.
8. Haponenko, V. F. (2006). Byznes-ynkubatory v Natsyonalnoi ynnovatsyonnoi systeme [Business Incubators in the National Innovation System]. Moscwa: Sovremennaia эkonomyka y pravo. – 217 p. [In Russian].
9. Vasylieva L. M. (2010) "Business Incubators as part of Small Business Support Infrastructure" ["Biznes-inkubatory yak chastyna infrastruktury pidtrymky maloho pidpryiemnytstva"], Derzhava ta rehiony : naukovo-vyrobnychyi zhurnal, No 1, available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ soc_gum/dtr/ep/2010_1/files/EC110_11.pdf.
10. Chukhno O. V. "Ukrainian Business Incubators: Trends, Problems, Prospects" ["Ukrainski biznes-inkubatory: tendentsii, problemy, perspektyvy"], available at: https://www.businesslaw.org.ua/bizness-inkubatory/.
11. United nation organization (2001) Optymalnaia praktika orhanizatsii raboty biznes-ynkubatorov [Best Practice for Organizing Business Incubators]. Zheneva: Orhanizatsiia obedinennykh natsii. 123 p. [In Russian].
12. Koldovskyi V. V. (2007), "Virtual business incubators as a tool for the development of small innovative firms and increasing the investment attractiveness of regions" ["Vyrtualnye byznes-ynkubatory kak ynstrument razvytyia malykh ynnovatsyonnykh fyrm y povyshenyia ynvestytsyonnoi pryvlekatelnosty rehyonov"], Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy, No 1 (22), pp. 108 – 114.
13. Rukhyna E. "How much eggs?" ["Pochem yaitsa?"], InterNet magazine, No 20, available at: http://www.gagin.ru/internet/20/index.html.

Keywords: *business incubator; small enterprises; innovative infrastructure; incubator of the ideas; infrastructure incubator.*
Ключові слова: *бізнес-інкубатор; малі підприємства; інноваційна інфраструктура; інкубатор ідей; інкубатор інфраструктури.*
Ключевые слова: *бизнес-инкубатор; малые предприятия; инновационная инфраструктура; инкубатор идей; инкубатор инфраструктуры.*

Рецензент: М. М. Іванов, д.е.н., професор, Запорізький національний університет

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/7497173

УДК 330.322.01 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.167086

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА РЕГІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

https://orcid.org/0000-0002-2598-2106

Завгородній Андрій Володимирович, кандидат фізико - математичних наук, доцент Миколаївського Міжрегіонального інституту відкритого Міжнародного університету розвитку людини "Україна", Миколаїв, Україна, andrew-mdu@ukr.net, тел: +380932979284

Andrey Zavhorodnii, Candidate of Physical and Mathematical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Mykolaiv interregional Institute, Open International University of Human Development "Ukraine", Mykolaiv, Ukraine

A. Zavhorodnii, Theoretical and methodological aspects of the impact of foreign direct investment on the regional economy.

The article deals with the main theoretical approaches to the definition of "foreign direct investment". The key advantages and disadvantages of the processes of foreign direct investment movement and the general determinants of attraction of foreign direct investment in the region's economy are determined. In order to analyze the investment climate in the region and make a decision on direct investment in the region's economy, the article analyzes the investment attractiveness of the region, which will determine the effectiveness of investment activity and investment activity in the region, which reflects the intensity of investment activity. It is noted that it is investment activity that determines the level of development of the region. Therefore, the state of production, the level of technical equipment, the possibility of solving social, economic, environmental and other problems at the regional level depends on the efficiency of its factor - regional investment policy.

The analysis of the methods of investment attractiveness assessment of the region was carried out and the main objectives of attraction of direct foreign investments in the region were determined. The formation and integrity of domestic normative-legal regulation of the sphere of attraction of foreign investments in the regions is considered. The factors of investment activity of the region are determined and the innovative component of investment activity of the region is allocated. The factors of the investment activity of the region include the magnitude, innovative component of investment activity and the competitiveness of enterprises in the region. The necessary conditions for the scale of investment activity in the region are determined by the expansion of the object base for investment, an increase in the share of investments in the development of "drivers", "growth points", "hubs" of the region's economy, an increase in the share of investments that ensure the development and efficient use of human capital in the region; system work on attraction of investments and realization of investment projects. In addition, the conditions of the scale of investment activity of the region are considered in the article.

Завгородний А. В. Теоретико-методичні аспекти впливу прямих іноземних інвестицій на регіональну економіку.

В статті розглядаються основні теоретичні підходи до визначення поняття «прямі іноземні інвестиції». Визначено ключові переваги та недоліки процесів руху прямих іноземних інвестицій та загальні детермінанти залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіону. Для аналізу інвестиційного клімату в регіоні та прийняття рішення щодо прямого інвестування в економіку регіону в статті проаналізовано інвестиційну привабливість регіону, яка визначить ефективність інвестиційної діяльності, та інвестиційну активність регіону, що відобразить інтенсивність інвестиційної діяльності. Зауважено, що саме інвестиційна активність визначає рівень розвитку регіону.

Проведено аналіз методик оцінки інвестиційної привабливості регіону та визначено головні цілі залучення прямих іноземних інвестицій у регіон. Розглянуто сформованість та цілісність вітчизняного нормативно-правового регулювання сфери залучення іноземних інвестицій в регіони. Визначено фактори інвестиційної активності регіону та виділено інноваційна складову інвестиційної діяльності регіону. До факторів інвестиційної активності регіону відносимо масштабність, інноваційну складову інвестиційної діяльності та конкурентоспроможність підприємств регіону. Необхідними умовами масштабності інвестиційної діяльності регіону визначено розширення об'єктної бази для інвестування, збільшення частки інвестицій в розвиток «драйверів», «точок зростання», «хабів» економіки регіону, збільшення частки інвестицій, що забезпечує розвиток та ефективне використання людського капіталу регіону, здійснення системної роботи щодо залучення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів. Крім цього в статті розглянуті умови масштабності інвестиційної діяльності регіону.

Завгородний А. В. Теоретико-методические аспекты влияния прямых иностранных инвестиций на региональную экономику.

© ***A. Zavhorodnii / Завгородний А. В., 2018***

В статье рассматриваются основные теоретические подходы к определению понятия «прямые иностранные инвестиции». Определены ключевые преимущества и недостатки процессов движения прямых иностранных инвестиций и общие детерминанты привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику региона. Для анализа инвестиционного климата в регионе и принятия решения о прямом инвестировании в экономику региона в статье проанализирована инвестиционная привлекательность региона, которая определит эффективность инвестиционной деятельности, и инвестиционную активность региона, покажет интенсивность инвестиционной деятельности. Замечено, что именно инвестиционная активность определяет уровень развития региона.

Проведен анализ методик оценки инвестиционной привлекательности региона и определены главные цели привлечения прямых иностранных инвестиций в регион. Рассмотрены сформированность и целостность отечественного нормативно-правового регулирования сферы привлечения иностранных инвестиций в регионы. Определены факторы инвестиционной активности региона и выделены инновационная составляющая инвестиционной деятельности региона. К факторам инвестиционной активности региона относим масштабность, инновационную составляющую инвестиционной деятельности и конкурентоспособность предприятий региона. Необходимыми условиями масштабности инвестиционной деятельности региона определено расширение объектной базы для инвестирования, увеличение доли инвестиций в развитие «драйверов», «точек роста», «хабов» экономики региона, увеличение доли инвестиций, обеспечивает развитие и эффективное использование человеческого капитала региона, осуществление системной работы по привлечению инвестиций и реализации инвестиционных проектов. Кроме этого в статье рассмотрены условия масштабности инвестиционной деятельности региона.

Постановка проблеми. Глобалізаційні та інтеграційні світові процеси, трансформація соціально-економічних відносин стимулюють держави до постійної модифікації їх зовнішньоекономічних стратегій. В основі державної економічної політики України покладено принципове усвідомлення, що значну роль у трансформації економіки нашої держави має відіграти проактивна зовнішньоекономічна політика України. Тому прагнення органів державної влади полягає у реалізації даної ідеї через розширення міжнародної співпраці України, насамперед з державами-членами Європейського Союзу, урядами ключових торговельних партнерів України, а також багатосторонніми організаціями, зокрема, МВФ, СОТ, ОЕСР; інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічної модернізації вітчизняного виробництва для підвищення конкурентоспроможності та зменшення макроекономічних дисбалансів; активізацію залучення до світової торгівлі та транскордонної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз численних наукових праць з питань впливу прямих іноземних інвестицій на регіональну економіку дозволяє виділити наукові праці наступних вчених: Бутко М., Заблодська І.В., Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т. І., Коюда О.П., Касич А.О., Кирик Л.В., Микитюк П.П., Рощина Н.В., Савлук О., Солдатенков В.В., Ульянченко О.В., Уманець Т.В., Цанько О. та інших.

Мета статі – Дослідження теоретико-методичних аспектів впливу прямих іноземних інвестицій на регіональну економіку

Результати дослідження. Готовність інвесторів вкладати капітал в той чи інший регіон країни залежить від наявного в ньому інвестиційного клімату. Найчастіше його трактують як сукупність політичних, економічних, правових чинників та умов регулювання інвестиційної діяльності. Такі фактори, як правило, піддаються адекватній кількісній оцінці, і відтак – порівняльному аналізу, який дозволяє ідентифікувати рівень інвестиційної привабливості регіону на фоні інших регіонів держави [13, 15, с.17]. Визначимо чинники, що визначають (обмежують) залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіону (рис. 1.1).

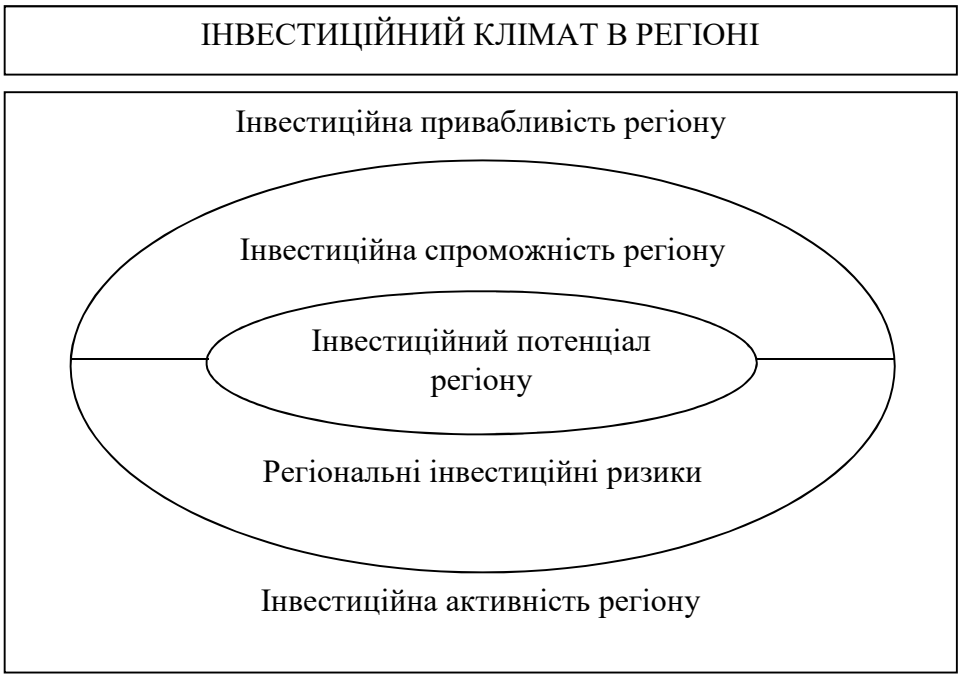

Рис. 1.1. Детермінанти залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіону

Для аналізу інвестиційного клімату в регіоні та прийняття рішення щодо прямого інвестування в економіку регіону необхідно проаналізувати інвестиційну привабливість регіону, яка визначить ефективність інвестиційної діяльності, та інвестиційну активність регіону, що відобразить інтенсивність інвестиційної діяльності.

Існує багато методик оцінки інвестиційної привабливості регіону. Їх можна згрупувати у три великі групи методів оцінки інвестиційної привабливості регіонів: економіко-математичні, методи факторного аналізу та методи експертних оцінок. Багато науковців вважає, що системний моніторинг інвестиційної привабливості регіонів варто здійснювати на основі офіційної статистичної інформації. Більш поглиблене визначення рівня інвестиційної привабливості регіонів пропонують проводити шляхом експертних опитувань М. Бутко, С. Зеленський, О. Акименко [1, с.34-36], хоча, на нашу думку, суб'єктивізм експертних оцінок та трудомісткість є основними недоліками цього методу; шляхом побудови матриці галузевої спеціалізації регіонів на основі двох критеріїв [14, 25]: видів промислової діяльності та галузевої спеціалізації регіонів - І. Заблодська, О. Шаповалова [2, с.69-71]; за допомогою побудови одно- та багатофакторних моделей – Л.В. Кирик [5, с.59-65], хоча така методика має наочність та зрозумілість отриманих результатів, однак недостатня обґрунтованість вибору сукупності чинників є недоліком факторного аналізу; за допомогою інтегрального індексу інвестиційної привабливості регіону – О. Савлук [12, с.33-38]; за допомогою інтегральних індексів - шляхом використання кращих (максимальних) показників, досягнутих у регіоні, за базу порівняння для показників-стимуляторів і мінімальних показників, досягнутих у регіоні, – для показників-дестимуляторів – Т.В. Уманець [18, с.137-141]. Загалом усі сучасні методики базуються на системі показників та методах обробки даних [14,25].

Потужним чинником прискорення економічного розвитку тих чи інших країн виступають прямі іноземні інвестиції. Згідно з [11], прямими іноземними інвестиціями (Foreign Direct Investment, FDI) є міжнародні інвестиції, здійснені резидентами в одній країні з метою реалізації своєї довгострокової зацікавленості в підприємствах іншої країни [11, с.127]. Марта Бенгоа [20] визначає їх як інвестиції, що викликають тривалий інтерес до підприємства, яке діє за межами економіки інвестора [20, с.530].

У наукових працях [22, 24] прямі іноземні інвестиції розглядаються як засіб, що здатний привнести в країну новітні технології та ноу-хау. Автори досліджують

макроекономічні детермінанти прямих іноземних інвестицій, серед яких ринкова інфраструктура країни, розмір ринку (ВВП на душу населення), податкова, митно-тарифна політика, політична стабільність.

Всебічний аналіз прямих іноземних інвестицій у [21] доводить, що багато країн, чиї економіки розвиваються, надають перевагу самим прямим іноземним інвестиціям над іншими формами потоків капіталу, оскільки саме вони виявляються стійкими під час фінансових криз. Прямі іноземні інвестиції дозволяють передавати технології, особливо у формі нових видів капітальних вкладень, які не можуть бути досягнуті за рахунок фінансових інвестицій або торгівлі товарами та послугами. Вони можуть також сприяти конкуренції на внутрішньому ринку виробництва. Одержувачі прямих іноземних інвестицій часто отримують навчання працівників у процесі функціонування нових підприємств, що сприяє розвитку людського капіталу в країні перебування. Прибутки від прямих іноземних інвестицій сприяють надходженню податку на прибуток підприємств у приймаючій країні. Проте автори [21] застерігають щодо надто некритичного ставлення до прямих іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції - це не лише перехід права власності з місцевих до іноземних, але й механізм, що дає можливість іноземним інвесторам здійснювати управління та контролювати підприємства приймаючої країни, тобто це механізм корпоративного управління. Передача контролю не завжди може бути корисною для приймаючої країни через обставини, за яких вона виникає: фінансова криза, слабкі інституції, неврегульоване законодавство тощо.

Отже, узагальнення зарубіжного досвіду залучення та використання прямих іноземних інвестицій у різних країнах дозволило професору А. Касич [4] визначити ключові переваги та недоліки процесів руху прямих іноземних інвестицій (табл. 1.1) [4, с.8].

Таблиця 1.1

Ключові переваги та недоліки процесів руху прямих іноземних інвестицій [4]

Природа впливу	Переваги	Недоліки
Ринкові	Доступ до зовнішніх ринків.	Загострення конкуренції на внутрішньому ринку.
Виробничі	Виробництво конкурентоспроможної продукції. Отримання повних виробничих процесів на території країни. Створення сучасних робочих місць.	Зростання залежності національного виробництва від зовнішніх фінансових ресурсів. «Придушення» національного виробництва.
Фінансові	Розширення фінансових можливостей та активізації інвестиційних процесів у країні. Надходження іноземної валюти.	Виведення прибутку за межі країни. Надання податкових пільг ляше для іноземних інвесторів.
Технологічні	Трансфер технологій, використання сучасних або біль розвинених технологічних процесів.	Обмежені можливості самостійного технологічного розвитку.
Організаційно-управлінські	Поширення сучасних систем управління. Розвиток кваліфікаційних навичок місцевої робочої сили. Формування людського капіталу. Збільшення можливостей для робочої сили.	Втрата висококваліфікованої робочої сили.
Соціально-економічні	Покращення життєвих стандартів.	Деформація структури національної економіки.

Разом з цим, науковці сходяться сьогодні на тому, що однією з умов сталого розвитку регіональної економіки є залучення прямих іноземних інвестицій, які відображають привабливість регіону країни з точки зору ведення інвестиційної діяльності та бізнесу в цілому. Звичайно, наївно думати, що іноземні капітали зможуть повною мірою модернізувати нашу економіку, посилити її соціальну орієнтацію тощо. Однак деякою мірою, у рамках розвитку окремих регіонів, це зробити можливо.

Розглянемо сформованість та цілісність вітчизняного нормативно-правового регулювання сфери залучення іноземних інвестицій в регіони. Потрібно зазначити, що інвестиційне законодавство регулює питання внутрішнього і зовнішнього інвестування в нашій країні. В його рамках виділяється група спеціальних нормативно-правових актів, які стосуються інвестиційної діяльності окремих територій. Серед них: Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [9], який спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямах розвитку економіки з метою запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць, розвитку регіонів; Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» [8], що має на меті забезпечення підготовки та реалізації інвестиційних проектів в регіонах за принципом «єдиного вікна». Враховуючи, що транскордонне співробітництво є важливою складовою регіональної політики, слід назвати також окремі нормативно-правові акти, що сприяють розвитку як регіонального, так і єврорегіонального співробітництва. У першу чергу це Закон України «Про транскордонне співробітництво» [10], метою якого є формування добросусідських відносин та поглиблення взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що сприяє спільному вирішенню завдань місцевого та регіонального розвитку, та Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на період 2016 – 2020 рр. [7], що ставить на меті ефективне використання внутрішніх факторів розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності прикордонних регіонів України шляхом активізації та розвитку транскордонного співробітництва.

Однак, на даний момент в Україні не існує чіткої нормативно-правової бази, яка б регулювала й покращувала регіональну інвестиційну політику. Переважно інвестиційна політика регіону базується на програмах і проектах регіонального розвитку, зокрема в Стратегії розвитку Миколаївській області на період до 2020 року [16] визначено, що головною умовою реалізації цієї Стратегії є залучення в економіку області значного інвестиційного ресурсу у пріоритетні галузі, розвиток транзитного потенціалу області, поглиблення переробки власної сировинної бази, а також усунення значних територіальних диспропорцій промислового виробництва. Найбільш перспективними галузями для інвестування в області є: харчова і легка промисловість – галузі зі швидким періодом окупності; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів – галузь з високим рівнем прибутковості, а також наукомісткі галузі - машинобудування, суднобудування та оборонна промисловість. За наявності реальних інвестицій ці галузі промисловості могли б швидко трансформуватися у ринковий простір, сприяти зростанню економічних показників промислового виробництва області, збільшенню надходжень до місцевих бюджетів та створенню нових робочих місць. Очевидно, що залучення інвестицій для Миколаївської області не може відбутися без ефективного маркетингу регіону, головним завданням якого є просування інвестиційного потенціалу області на інвестиційні ринки [16, с.54].

Отже регіональна інвестиційна політика є невід'ємною частиною стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Яка зазначає О. Цанько [19], для вироблення раціональної інвестиційної політики на регіональному рівні потрібно враховувати: інвестиційну привабливість та специфічні чинники регіону; рівномірність розподілу інвестицій серед регіонів за статистичними даними; дотримання базових принципів інвестування, що мінімізують ризики для інвесторів; збільшення впливу регулювання органів влади на формування та регулювання процесу інвестування [19, с.98].

Вважаю за необхідне додати, що саме інвестиційна активність визначає рівень розвитку регіону. Тому від ефективності її чинника – регіональної інвестиційної політики – залежить стан виробництва, рівень технічної оснащеності, можливість вирішення соціальних, економічних, екологічних та інших проблем на рівні регіону.

До факторів інвестиційної активності регіону відносимо також масштабність, інноваційну складову інвестиційної діяльності та конкурентоспроможність підприємств регіону.

Необхідними умовами масштабності інвестиційної діяльності регіону є: розширення об'єктної бази для інвестування; збільшення частки інвестицій в розвиток «драйверів», «точок зростання», «хабів» економіки регіону; збільшення частки інвестицій, що забезпечує розвиток та ефективне використання людського капіталу регіону; здійснення системної роботи щодо залучення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів.

Інноваційна складова інвестиційної діяльності регіону, на думку багатьох вчених [3;6;17], передбачає модернізацію економіки регіону, яка ґрунтується на впровадженні принципово нових технологій і застосуванні нових знань. В умовах сьогодення регіонам необхідно самостійно формувати власну інноваційно-інвестиційну політику регіонального розвитку. Міжнародні кампанії, що здійснюють прямі іноземні інвестиції, здатні здійснити суттєвий вплив на інноваційний розвиток регіону. У такому випадку прямі іноземні інвестиції виступатимуть як джерело інновацій і реалізовуватимуть регіональний інноваційний потенціал на основі різного роду бізнес-інтеграцій, які дозволяють здійснити взаємовигідне співробітництво у виробничій та науково-технічній сфері.

Висновки. Отже, прямі іноземні інвестиції мають як ключові переваги, так і недоліки залучення в економіку регіону. Разом з тим, їх рух є умовою сталого розвитку регіональної економіки. Ефективність інвестиційної діяльності визначається інвестиційною привабливістю регіону. Інтенсивність інвестиційної діяльності відображається через інвестиційну активність. Інвестиційна привабливість регіону, у свою чергу, відображає рівень його розвитку і є головною умовою формування інвестиційного клімату в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Бутко М. Сучасна проблема оцінки інвестиційної привабливості регіону [Текст] / М. Бутко, С. Зеленський, О. Акименко // Економіка України. - 2005. - № 11. - С. 30–37.

2. Заблодська І.В. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону за допомогою поліструктурного показника [Текст] / І.В. Заблодська, О.М. Шаповалова // Держава та регіони. - 2009. - № 4. - С.67 - 72.

3. Інвестування: підручник [Текст] / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т. І. Лепейко, О.П. Коюда. – К.: Знання, 2008. – 452с.

4. Касич А.О. Рух прямих іноземних інвестицій в Україну через призму глобальних тенденцій [Електронний ресурс] / А.О. Касич, І.О. Анурова-Приходько // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. - №2. – С.5-9. - Режим доступу: http://www.investplan.com.ua. – Назва з екрана.

5. Кирик Л.В. Побудова однофакторних та багатофакторних моделей для дослідження інвестиційної привабливості регіону на прикладі Хмельницької області / Л. В. Кирик // Держава та регіони. — 2008. — № 1. —С. 59–65.

6. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність: навч. посіб. [Текст] / П.П. Микитюк. – К.: ЦУЛ, 2009. – 392с.

7. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016р. № 554. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua. – Назва з екрана.

8. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» [Електронний ресурс] // Закон України в редакції від 21 жовтня 2010р. № 2623-VI. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

9. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць [Електронний ресурс] // Закон України в редакції від 06 вересня 2012р. № 5205-VI. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

10. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] // Закон України в редакції від 11 жовтня 2018р. № 1861-IV. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

11. Рощина Н.В. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України [Електронний ресурс] / Н.В. Рощина, Л.С. Борданова, І.В. Мілько // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2017. - № 14. – С. 126-132. - Режим доступу: http://ev.fmm.kpi.ua. – Назва з екрана.

12. Савлук О. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України [Текст] / О. Савлук // Держава та економіка. – 2013. - №5. – С.31-44.

13. *Скупський Р.М. Новітня парадигма інвестиційних процесів аграрного сектору економіки. / Манцевич Ю. М., Скупський Р. М., Мельничук Л. С.// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. - №5. – С.99-107.*
14. *Скупський Р. М., Зубков Р. С., Шаповалова І. О. (2018) Vplyv Yevrointehratsiinykh Protsesiv na Stratehichnu Model Investytsiino-Innovatsiinoho Rozvytku Rehionu. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 8(20):32-39. doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30112018/6212*
15. *Солдатенков В.В. Аналіз інвестиційного клімату України [Текст] / В.В. Солдатенков, С.В. Федоренко // Економіка та держава. – 2005. - №5. – С.17-20.*
16. *Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg. – Назва з екрана.*
17. *Ульянченко О.В. Інноваційно-інвестиційна діяльність, як основа сталого розвитку економіки держави [Текст] / О.В. Ульянченко // Науковий вісник Мукачівського державного університету: Серія Економіка. – 2015. – Випуск 2(4). – Частина 1. – С.70-76.*
18. *Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів [Текст] / Т.В. Уманець // Економіка та прогнозування. – 2006. - №4. – С.133-145.*
19. *Цанько О. Теоретичні основи формування інвестиційної політики: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О. Цанько // Ефективність державного управління. – 2016. – Вип. 1/2 (46/47). – Ч.2. – С.92-99. - Режим доступу: http://lvivacademy.com. – Назва з екрана.*
20. *Bengoa M. Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America [Електронний ресурс] / M. Bengoa, B. Sanchez-Robles // European Journal of Political Economy, 2003. - Vol. 19. - P. 529-545. - Режим доступу: https://econpapers.repec.org/article/eeepoleco/ – Назва з екрана.*
21. *Loungani P. How Beneficial Is Foreign Direct Investment for Developing Countries? [Електронний ресурс] / Prakash Loungani, Assaf Razin // International Monetary Fund – June, 2001. - Vol. 38. - №2. - Режим доступу: https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm – Назва з екрана.*
22. *Oludiran A. Major Determinants of Foreign Direct Investment in the West African Economic and Monetary Region [Електронний ресурс] / Akinleye Simeon Oludiran, Laleye Nicaise Abimbola // Iranian Economic Review, Winter 2018. - Vol. 1. - P. 121-162. - Режим доступу: https://ier.ut.ac.ir/article_65354. – Назва з екрана.*
23. *Rafat M. The Interactive Relationship between Economic Growth and Foreign Direct Investments (FDI): A VAR Analysis in Iran [Електронний ресурс] / Monireh Rafat // Iranian Economic Review, Winter 2018. - Vol. 1. - P. 163-185. - Режим доступу: https://ier.ut.ac.ir/article_65355.html – Назва з екрана.*
24. *Su W. Determinants of foreign direct investment in the Visegrad group countries after the EU enlargement [Електронний ресурс] / W. Su, D. Zhang, C. Zhang, J. Abrhám, M. Simionescu, N. Yaroshevich, V. Guseva // Technological and Economic Development of Economy. – 2018. - Vol. 24. - №5. - Режим доступу: https://journals.vgtu.lt. – Назва з екрана.*
25. *Skupskyi, R., Zubkov, R., Shapovalova, I. (2018). Evaluation of investment attractiveness of a region as a guarantee for leadership in the territorial socio-economic development. [2nd International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICSEAL 2018)]. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 217: 305-312. doi.org/10.2991/icseal-18.2018.43*

References:

1. *Butko M., Zelensky S. and Akimenko O. (2005) "The Modern problem of assessing the investment attractiveness of the region", Economy of Ukraine. - Vol. 11. - pp. 30-37.*
2. *Zablotska I. V. and Shapovalova A. M. (2009) " Evaluation of investment attractiveness of the region through pastfuture index ", State and regions.. - Vol. 4. - pp. 67-72.*
3. *Grinyova V. M., Koyuda V. O., Lepeyko T. I. and Koyuda P. O. (2008) Investing: the textbook, Knowledge K., 452 p.*
4. *Kasich A. O., Anurova-Prikhodko I. O. (2018) The movement of foreign direct investment In Ukraine through the prism of global trends, Investments: practice and experience. Vol. 2 No. 2, available at : http://www.investplan.com.ua.*
5. *Kirik L. V. (2008) Construction of one-factor and multi-factor models for the study of the investment attractiveness of the region on the example of Khmelnitsky region, State and regions. Vol 1. pp. 59-65.*
6. *Mykytyuk P.P (2008) Innovation activity: textbook. TSUL K. 392 p.*
7. *Cabinet of Ministers of Ukraine (2016) About the approval Of the state program of development of cross-border cooperation for 2016-2020, available at: https://www.kmu.gov.ua.*
8. *On the preparation and implementation of investment projects on the principle of "single window" Law of Ukraine. available at: https://zakon.rada.gov.ua.*
9. *About stimulation of investment activity in priority branches of economy for the purpose of creation of new workplaces, the Law of Ukraine available at: https://zakon.rada.gov.ua.*
10. *On cross-border cooperation, Law of Ukraine available at: https://zakon.rada.gov.ua.*

11. Roshchin B. V., Bordanova L. S., Milko V. I. (2017) Features of attracting foreign direct investment into the economy of Ukraine. Economic Bulletin of NTUU "KPI". available at: http://ev.fmm.kpi.ua.
12. Savluk O. (2013) Assessment of investment attractiveness of regions of Ukraine, State and economy. 5. - P. 31-44.
13. Skupskyi R.M. (2016) The latest paradigm of investment processes in the agrarian sector of the economy [Novitnya paradyhma investytsiynykh protsesiv ahrarnoho sektoru ekonomiky.], Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, No.5. pp. 99-107
14. Skupskyi, R., Zubkov, R., Shapovalova, I. (2018). The Impact of European Integration Processes on the Strategic Module of Investment and Innovation Development in the Region [Vplyv Yevrointehratsiinykh Protsesiv na Stratehichnu Model Investytsiino-Innovatsiinoho Rozvytku Rehionu]. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 8(20):32-39. doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30112018/6212
15. Soldatenkov V. V., Fedorenko S. V. (2005) Analysis of the investment climate of Ukraine Economy and the state. 5. - pp. 17-20.
16. Strategy of development of the Nikolaev area for the period till 2020. available at: http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg.
17. Ulyanchenko O. V. (2015) Innovation and investment activity as the basis of sustainable development of the state economy, Scientific Bulletin of Mukachevo state University: Economics series. Issue 2 (4). - Part 1. - pp. 70-76.
18. Umanets T. V. (2006) Assessment of investment attractiveness of the region with the help of integrated indices, Economics and forecasting. 4. - pp. 133-145.
19. Tsanko A. (2016) Theoretical bases of formation of investment policy: regional aspect, Efficiency of public administration. Issue. 1/2 (46/47). – Part 2. - pp. 92-99, available at: http://lvivacademy.com.
20. Bengoa M., Sanchez-Robles (2003) Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America, European Journal of Political Economy, - Vol. 19. - P. 529-545. available at: https://econpapers.repec.org/article/eeepoleco/
21. Loungani P., Razin (2001) How Beneficial is Foreign Direct Investment for Developing Countries? International Monetary Fund-June, 2001. - Vol. 38. - №2. available at: https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm
22. Oludiran A., Abimbola L. (2018) Major Determinants of Foreign Direct Investment in the West African Economic and Monetary Region, Akinleye Simeon Oludiran, Laleye Nicaise, Iranian Economic Review, Vol. 1. - pp. 121-162., available at: https://ier.ut.ac.ir/article_65354.
23. Rafat M. (2018) The Interactive Relationship between Economic Growth and Foreign Direct Investments (FDI): a VAR Analysis in Iran, Iranian Economic Vol. 1. - pp. 163-185., available at: https://ier.ut.ac.ir/article_65355.html
24. Su W., Zhang D., Zhang C., Abrhám J., Simionescu M., Yaroshevich N., Guseva V. (2018) Determinants of foreign direct investment in the Visegrad group countries after the EU enlightenment, Technological and Economic Development of Economy. Vol. 24. - №5. available at: https://journals.vgtu.lt.
25. Skupskyi, R., Zubkov, R., Shapovalova, I. (2018). Evaluation of investment attractiveness of a region as a guarantee for leadership in the territorial socio-economic development. [2nd International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICSEAL 2018)]. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 217: 305-312. doi.org/10.2991/icseal-18.2018.43

Keywords: *foreign investments; investment climate; investment activity; investment policy.*
Ключові слова: *іноземні інвестиції; інвестиційний клімат; інвестиційна діяльність; інвестиційна політика.*
Ключевые слова: *иностранные инвестиции; инвестиционный климат; инвестиционная деятельность; инвестиционная политика.*

Рецензент: Скупський Р. М., завідувач кафедри підприємництва, управління та адміністрування, Миколаївського Міжрегіонального інституту розвитку людини Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», д. е. н., доцент

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8299730

УДК 504.03:658.5 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169000

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНО ІНІЦІАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

http://orcid.org/0000-0002-4559-352X

Попова Ольга Юріївна, д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки і маркетингу ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Покровськ), fem@donntu.edu.ua

Герасименко Тетяна Володимирівна, к.геол.н., доцент кафедри економіки підприємства, НТУ «Дніпровська політехніка», http://orcid.org/0000-0002-5437-437X, fem@donntu.edu.ua

Olga Popova, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economics and Marketing State Higher Educational Institution "Donetsk National Technical University" (Pokrovsk)

Tetiana Herasimenko, Ph.D. in Economics, associate professor of the Department of Economy of Enterprises, NTU "Dnipro Polytechnic" (Dnipro)

O. Popova, T. Herasimenko, Features of an ecologically-proactive development strategy of industrial enterprises.

Research outlined in this scientific article considers the peculiarities of the initiative approach in implementing the environmental policy of industrial enterprises. The article has a theoretical and methodological character, since a classification of approaches to management from the standpoint of environmental responsibility is proposed and a list of environmental strategies in accordance with the level of environmental initiative is defined. The purpose of the study is determination the features of the environmental strategy of the industrial enterprise in the framework of the initiative approach to the sustainable activities. The methods of analysis and synthesis, comparison of scientific concepts are used in the research. Classification of environmental strategies of an industrial enterprise was developed with the taking into account such classification features as the level of enterprises' initiatives and responsibilities in the field of SEM and environmental protection. In addition, the main groups of factors influencing the change of approach to management are identified, including the rigidity of environmental requirements from external stakeholders, focus on strengthening environmental competitive advantages, international and domestic environmental legislation. The tools for the formation and implementation of environmental strategies and policies, and simultaneous implementation of approaches to adapt current activities to strategic and tactical environmental goals are developed. The search for new ways to assess the effectiveness of e deep geological activity of the enterprise is given. The proposed classification allows further development of tools for the formation and implementation of environmental strategies and policies, implementation of scenarios for the adaptation of current activities in accordance with the strategic and tactical environmental objectives of the industrial enterprise.

Попова О. Ю., Герасименко Т. В. Особливості екологічно ініціативної стратегії розвитку промислових підприємств.

В дослідженні, викладеному в даній науковій статті, розглянуто особливості ініціативного підходу в реалізації екологічної політики промислових підприємств. Стаття має теоретико-методологічний характер, оскільки в ній запропонована класифікація підходів до господарювання з позицій екологічної відповідальності і визначено перелік екологічних стратегій відповідно до наявного на підприємстві рівня екологічної ініціативи. Метою дослідження є визначення особливостей екологічної стратегії промислового підприємства в рамках ініціативного підходу до здійснення господарської діяльності. В даному дослідженні використовуються методи аналізу та синтезу, порівняння наукових понять. В ході дослідження розроблено класифікацію екологічних стратегій промислового підприємства, яка враховує такі класифікаційні ознаки, як рівень їх ініціативи і відповідальності в сфері природокористування та охорони довкілля. Окрім цього, визначено основні групи чинників зміни підходу до господарювання, до яких віднесено жорсткість екологічних вимог з боку зовнішніх зацікавлених сторін, орієнтація на посилення екологічних конкурентних переваг, міжнародне та вітчизняне екологічне законодавство освоєння інструментів формування і реалізації екологічної стратегії і політики, і одночасно впровадження підходів до адаптації поточної діяльності відповідно до стратегічних і тактичних екологічних цілей, і як наслідок, пошуку нових способів оцінки ефективності екологічної діяльності підприємства. Запропонована класифікація дозволяє в подальшому розробляти інструменти формування і реалізації екологічної стратегії і політики, впроваджувати сценарії адаптації поточної діяльності відповідно до стратегічних і тактичних екологічних цілей промислового підприємства і запитів його зовнішніх стейкхолдерів.

© ***O. Popova, T. Herasimenko / Попова О. Ю., Герасименко Т. В., 2018***

Попова О. Ю., Герасименко Т. В. Особенности экологически инициативной стратегии развития промышленных предприятий.

В исследовании, изложенном в данной научной статье, рассмотрены особенности инициативного подхода в реализации экологической политики промышленных предприятий. Статья имеет теоретико-методологический характер, поскольку в ней предложена классификация подходов к хозяйствованию с позиций экологической ответственности и определен перечень экологических стратегий в соответствии с имеющимся на предприятии уровня экологической инициативы. Целью исследования является определение особенностей экологической стратегии промышленного предприятия в рамках инициативного подхода к осуществлению хозяйственной деятельности. В данном исследовании используются методы анализа и синтеза, сравнения научных понятий. В ходе исследования разработана классификация экологических стратегий промышленного предприятия, которая учитывает такие классификационные признаки, как уровень их инициативы и ответственности в сфере природопользования и охраны окружающей среды. Кроме этого, определены основные группы факторов изменения подхода к хозяйствованию, к которым отнесены ужесточение экологических требований со стороны внешних заинтересованных сторон, ориентация на усиление экологических конкурентных преимуществ, международное и отечественное экологическое законодательство освоения инструментов формирования и реализации экологической стратегии и политики, и одновременно внедрение подходов к адаптации текущей деятельности в соответствии со стратегическими и тактическими экологическими целями, и как следствие, поиск новых способов оценки эффективности экологической деятельности предприятия. Предложенная классификация позволяет в дальнейшем разрабатывать инструменты формирования и реализации экологической стратегии и политики, внедрять сценарии адаптации текущей деятельности в соответствии со стратегическими и тактическими экологическими целей промышленного предприятия и запросов его внешних стейкхолдеров.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Промислове підприємство в Україні на сьогоднішній день вимушене працювати, з одного боку, в умовах поглиблення кризових процесів в економіці, а з іншого, з урахуванням посилення еколого-соціальних вимог з боку держави і місцевих громад. Така ситуація змушує господарюючи суб’єкти до пошуку нових стратегічних напрямків розвитку. Враховуючи тенденцію до посилення екологічного регулювання з боку адміністративних органів, питання удосконалення управління екологічною діяльністю стає особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика стратегічного управління на засадах сталого розвитку і з точки зору примату екології розглядались в роботах І. Ансоффа, К. Ріхтера, О. Садченко, Н. Андрєєвої. Питання екологічно орієнтованим управління м підприємством присвячені наукові роботи Б. Данилишина, О. Грішнової, А. Садєкова, С. Харічкова.

Невирішені раніше питання. Однак, на нашу думку, формування екологічної способу господарювання, спрямованого на рішення природоохоронних та ресурсозберігаючих проблем, обумовлює необхідність більш глибокого дослідження методологічних і методичних основ, підходів, засобів, прийомів формування та оцінки екологічної стратегії і екологічної політики промислового підприємства, які на сьогоднішній день розглядаються лише як складові інших функціональних стратегій.

Мета статті. Основною метою даної статті є визначення особливостей екологічної стратегії промислового підприємства в рамках ініціативного підходу до здійснення господарської діяльності.

Результати дослідження. Проблеми охорони довкілля і раціонального природокористування на глобальному, національному, регіональному і локальному рівнях актуалізовані ще в минулому столітті з метою ліквідації гострих протиріч між економічним зростанням та погіршенням екологічних умов. При цьому, варто підкреслити, що на регіональному і локальному рівнях природоохоронна діяльність бізнес-одиниць може і повинна сприяти формуванню додаткових конкурентних переваг. Серед них можна виділити отримання прибутку від використання вторинних ресурсів, зниження плати за забруднення природного середовища, повернення технологічних відходів у виробництво, зниження непродуктивних витрат, пов'язаних із утилізацією відходів тощо [1, С. 13]. Переорієнтація стратегічного та тактичного цілепокладання

підприємств із виключно економічних пріоритетів на пріоритети сталого розвитку викликає формування нового, екологічно відповідального способу господарювання.

Виховання екологічної відповідальності у персоналу підприємства, у менеджменту всіх рівнів і ланок, сприяє більш швидкій і гармонійній переорієнтації на стратегію дотримання екологічної відповідальності, оскільки відповідальне ставлення до природи, як правило, пронизує всі сфери діяльності і поведінки: виробничу, побутову та природоохоронну [2, С. 34]. Вирішення екологічних проблем неможливо забезпечити зусиллями одних лише фахівців - екологів, управлінців, юристів, інженерів, законодавців - або ж владними інститутами суспільства. Для ефективного досягнення мети - підвищення екологічної безпеки - необхідна активна участь всіх людей незалежно від їх соціального чи культурного статусу.

З іншого боку, зростання екологічної суспільної свідомості висуває підвищені вимоги не тільки до екологічної складової якості продукції, а й до всіх етапів життєвого циклу продукту, включаючи технологічний процес виробництва, транспортування, а також експлуатацію (споживання) і утилізацію. Еколого-орієнтовані підприємства не тільки знижують забруднення, заощаджують витрату сировини й матеріалів, а й тим самим сприяють створенню суспільної довіри і розвитку ринкових можливостей. Екологічні наслідки промислової активності позначаються на фізичному стані обладнання, механізмів, будівель; високий ступінь зносу основних засобів, в тому числі природоохоронних, тягне підвищення емісії скидів, викидів забруднюючих речовин в навколишнє середовище - розірвати це замкнуте коло дозволить повсюдна екологізація економіки. Високий рівень ділової активності і підприємництва в сфері охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування за кордоном також є стимулом для впровадження і ефективного функціонування природоохоронної діяльності на вітчизняних підприємствах з метою підвищення конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому ринках [3, С.617].

Для великих промислових підприємств при слідуванні концепції сталого розвитку зазвичай характерні такі елементи екологічно відповідальної стратегії розвитку: дотримання Стандартів ISO 14001:2015; ISO 45001:2016, екологічне маркування, маркетинг та реклама, ініціативна екологічна звітність, наявність чіткої екологічної політики. Аналіз статистичних показників і нефінансової звітності великих вітчизняних промислових підприємств дав змогу виділити ряд підходів до господарювання саме з точки зору екологічної відповідальності і стратегії. Так, ми пропонуємо виділити наступні характерні види підходів: ініціативний, пасивний і перехідний.

Пасивний підхід передбачає обмежений вплив на довкілля в рамках існуючих обсягів забруднення, в той час як ініціативна політика спрямована на інтеграцію превентивного підходу в рамках більш загальних стратегій. Якщо масштаб стратегій екологічного управління призведе до більш прийнятних сценаріїв соціально-економічного розвитку, необхідно буде врахувати різні фактори при формулюванні політики, в розробці та введенні стандартів і правил, а також в колективних угодах і планах не тільки на рівні компанії або підприємства, а й на державному і міжнародному рівні. В умовах значної різниці економічних і соціальних передумов в усьому світі можливості досягнення успіху також будуть залежати від політичних, економічних і соціальних умов. Варто підкреслити, що і ініціативний (превентивний), і пасивний (компенсаційний) підходи до екологічної політики промислових підприємств в останні роки тяжіють до практичних заходів впливу на довкілля, як, наприклад, розробка інструментів і методів екологічного управління, які можна застосувати до всіх форм економічної діяльності людини і до процесу прийняття рішень. Перехідний підхід до господарювання поєднує в собі риси пасивного та ініціативного типів, передбачає поступовий перехід до сталого розвитку і характерний для більшості сучасних великих вітчизняних промислових підприємств, які є частинами міжнародних холдингових структур. Це пояснюється впливом міжнародних екологічних вимог, які знаходять своє відображення в загальній екологічний стратегії

холдингу, який проектується на всі підприємства-учасники. Саме ці підприємства мають найвищий потенціал в процесі переходу до екологічно ініціативної стратегії розвитку.

Для забезпечення здійснення адекватних, своєчасних і спільних стратегій реагування підприємства на суспільний запит щодо сталого розвитку, необхідно передбачати потенційні екологічні наслідки будь-якої діяльності, процесу або продукту на ранніх етапах планування. Мета полягає в створенні такого виробництва та інших економічних секторів, які б були прийнятні з економічної, соціальної та екологічної точки зору. Безумовно, в більшості випадків все ще буде необхідність в перехідному періоді, який потребуватиме здійснення контролю над забрудненням і проведення оздоровчих заходів. А тому, екологічне управління необхідно розглядати як складний процес запобігання і контролю, спрямований на приведення стратегій компаній у відповідність до екологічних вимог.

Таким чином, пропонуємо визначити екологічно ініціативну стратегію розвитку промислового підприємства як сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів - суб'єктів, діяльності, засобів цілеспрямованого впливу на довкілля шляхом реалізації механізмів екологічного управління з метою стратегічного екологічного розвитку в умовах збереження і відновлення навколишнього природного середовища, гармонізації взаємовідносин суспільства та природи, забезпечення екологічної безпеки і захисту здоров'я людини в контексті реалізації екологічних ініціатив [4, С. 220]. Власне екологічна ініціатива у нашому розумінні - це набір природоохоронних заходів, направлених на зниження еколого-економічних ризиків в контексті реалізації стратегії економічного, соціального та екологічного розвитку територій, а також дії державних і приватних інвесторів і заходи владних структур щодо зниження негативних наслідків від нераціональної участі в господарській діяльності. Система екологічних ініціатив визначає орієнтири еколого-економічної політики держави, регіонів та підприємств і базується на погодженому використанні процедур статистичного оцінювання економічного збитку довкіллю, моделей управління господарської діяльності і методичних прийомів вибудовування системи екологічних ініціатив, що дозволить сформувати концептуальний базис ситуаційного підходу до управління еколого-економічними ризиками [4, С.222].

Отже, слідування принципам ініціативного підходу до природокористування означає не тільки дотримання існуючих норм законодавства та інструкцій, а й послідовне стратегічне та тактичне цілепокладання. Поетапні алгоритми його реалізації мають включати в себе визначення екологічних цілей і екологічної політики компанії, відповідне бюджетування, участь співробітників і профспілок в процесі прийняття рішень стосовно природокористування, створення широких груп з екологічної перевірки за участю представників робочих і громади.

Як бачимо, екологічна стратегія і екологічна політика покликані забезпечити екологічну стабільність та сталий розвиток підприємства, до їх видів можна віднести пасивний (компенсаційний) підхід, який може забезпечити лише низький рівень екологічної відповідальності, перехідний підхід, характерний для сучасної вітчизняної промисловості, який поєднує в собі пасивні і ініціативні риси і визначається середнім рівнем екологічної відповідальності, і ініціативний (активний) підхід, який може характеризуватись достатнім і вище рівнем екологічної відповідальності (див. рис. 1).

Сформульовані екологічна стратегія і політика промислового підприємства повинні припускати певні перетворення (напрямки екологізації) в сфері виробництва, маркетингу, управління персоналом та інших функціональних сферах корпоративної діяльності. Зокрема, згідно з [5, С. 330] в якості основних напрямків екологізації виробничої сфери діяльності підприємства розглядають: забезпечення мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище окремого підприємства шляхом радикальної зміни технології (чисте виробництво), номенклатури продукції, що випускається та сировини; істотне збільшення коефіцієнта використання сировинних ресурсів і коефіцієнта корисної

дії всіх технологічних процесів; мінімізацію відходів і скорочення навантаження на природу за допомогою формування між підприємствами своєрідних індустріальних постачальницьких ланцюгів, що реалізують кругообіг потоків сировини і відходів, який поставлений у відповідність з асиміляційним потенціалом природи; узгоджене скорочення негативного впливу на стан природного середовища з боку цілої групи підприємств, що кооперуються між собою в спільному вирішенні екологічних проблем, в ресурсозбереження та мінімізації відходів.

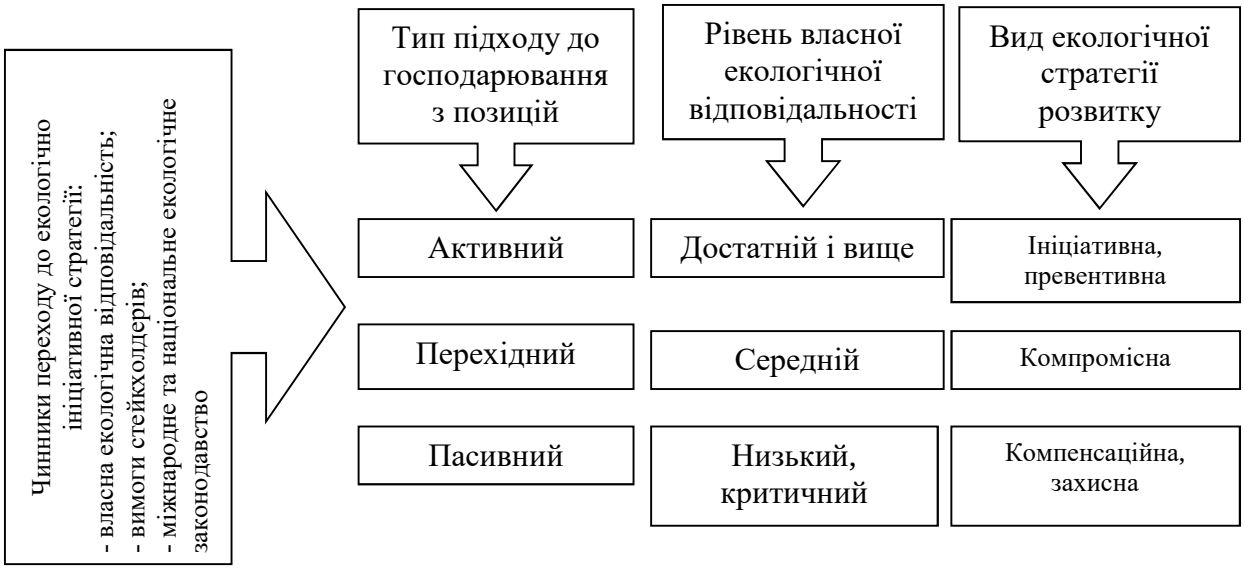

Рис. 1. Класифікація видів екологічних стратегій розвитку промислових підприємств

Примітка: запропоновано авторами

Висновки. Таким чином, перехід до ініціативної екологічної стратегії є необхідною передумовою подальшого сталого розвитку вітчизняних промислових підприємств. Варто підкреслити, що на сучасному етапі більшість із них знаходяться в перехідному стані, дотримуючись компромісних або ж компенсаційних стратегій розвитку. Визначено основні групи чинників зміни підходу до господарювання, до яких віднесено жорсткість екологічних вимог з боку зовнішніх зацікавлених сторін, орієнтація на посилення екологічних конкурентних переваг, міжнародне та вітчизняне екологічне законодавство освоєння інструментів формування і реалізації екологічної стратегії і політики, і одночасно впровадження підходів до адаптації поточної діяльності відповідно до стратегічних і тактичних екологічних цілей, і як наслідок, пошуку нових способів оцінки ефективності екологічної діяльності підприємства. Лише ініціативна екологічна стратегія може характеризуватись достатнім і вище рівнем екологічної відповідальності промислових підприємств.

Список використаних джерел:

1. Михайлов К. Л. Природоохранная деятельность предприятия и конкурентоспособность / К. Л. Михайлов//Экология человека. – 2005. – № 9. – С. 10–14.

2. Тадеєв Ю. П. Економіко-математичне моделювання еколого-економічних систем в умовах сталого розвитку [Текст] : дис. на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук: спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Ю. П. Тадеєв. – Київ, 2006. – 177 с.

3. Музалевская А.А., Синельникова В.Н., Забелина А.А. Экологический менеджмент ка императив конкурентоспособности хозяйствующего субъекта в современных условиях /А.А. Музалевская, В.Н. Синельникова, А.А. Забелина // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 4-3. – С. 616-619.

4. Зубко К.Ю. Моделювання методики розрахунку еколого-економічного збитку від забруднення навколишнього середовища будівельним комплексом [Текст] /К.Ю- Зубко //Кримський економічний вісник. - 2012. - №1 Ч.1 – С. 220-224. Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29863/1/Zubko_construction.pdf

5. Тур А.Н. Экономический инструментарий экологизации национальной экономики / А.Н.Тур // Экологические конфликты в современной системе природопользования: монография /под ред. д.э.н., проф. С.Н.Бобылева и к.э.н., доц. В.В.Сабадаша. – Сумы: Университетская книга, 2010. – С. 328-336.

References:

1. Mikhailov K. L. Enterprise's nature – conservation activity and competitiveness [Prirodookhrannaya deyatel'nost' predpriyatiya i konkurentosposobnost']. Human Ecology, 2005, no. 9, pp. 10-14. (in Russian).
2. Tadeev Y. Economic modeling of ecological and economic systems in terms of sustainable development [Ekonomiko-matematichne modelyuvannya ekologo-ekonomichnih sistem v umovah stalogo rozvitku]. PhD dissertation, Kiyv, 200, 177 p. (in Ukrainian).
3. Muzalevskaya A. A., Sinel'nikova V. N., Zabelina A. A. Environmental management imperative competitiveness of an economic entity in modern conditions [Ekologicheskiy menedzhment ka imperativ konkurentosposobnosti khozyaystvuyushchego sub"yekta v sovremennykh usloviyakh]. International Journal of Applied and Basic Research, 2016, no. 4-3, pp. 616-619. (in Russian).
4. Zubko K. Simulation of the methodology for calculating the environmental and economic damage from environmental pollution by the building complex. [Modelyuvannya metodyky rozrakhunku ekoloho-ekonomichnoho zbytku vid zabrudnennya navkolyshn'oho seredovyshcha budivelʹnym kompleksom]. Crimean Economic Journal, 2012, no. 1 Ch.1, P. 220-224. Available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29863/1/Zubko_construction.pdf (in Ukrainian)
5. Tur A. N. Economic tools for greening the national economy: Monography [Ekonomicheskiy instrumentariy ekologizatsii natsionalnoy ekonomiki]. Ed. Bobyilev S., Sabadash V. Sumyi: Universitetskaya kniga, 2010, pp. 328-336 (in Russian).

Keywords: *environmental initiative; costs; environmental policy; classification; economic activity; sustainable development.*
Ключові слова: *екологічна ініціатива; витрати; екологічна політика; класифікація; господарська діяльність; сталий розвиток.*
Ключевые слова: *экологическая инициатива; расходы, экологическая политика, классификация, хозяйственная деятельность, устойчивое развитие.*

Рецензент: *В. М. Шаповал, д.е.н., професор, зав. кафедри економіки підприємства НТУ «Дніпровська політехніка»*

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/7968611

УДК 338.48 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169017

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ У СТИМУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

http://orcid.org/0000-0003-0545-0919

Сагірова Аліна Спартаківна, доцент кафедри туризму, к.е.н, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: acc007@i.ua, тел: +380979260203

Alina Sahirova, Associate Professor of Tourism, Ph.D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol

A. Sahirova, The economic potential of the tourism market in stimulating economic growth: the experience of EU countries and Ukraine.

The article has a review character. The analysis of the development of the tourism market in the EU. The importance of the tourism services market as an important tool for increasing the competitiveness of the economy of the country and its regions is emphasized. At the beginning of the XXI century, the international tourism market acquires new features, is characterized by dynamic development, changes its nature and structure, forms new patterns of synergistic relationships with all sectors of the national and world economy. The study of new relations and patterns of development of the tourist services market is a relevant theoretically and practically oriented task for Ukraine, which determines the relevance of this article.

The economic and social importance of the tourism industry and its influence on the growth of the economic condition of the country are emphasized. Recreation and tourism sector directly or indirectly affects the development of about 50 related and service industries (transport, trade, communications, construction, agriculture, production of consumer goods, etc.), having a direct multiplicative effect on the socio-economic development of the region . Special attention is paid to the development of tourism policy in the European Union. Defined the basic principles necessary to ensure the development of tourism in European countries. Showing countries - the leaders in income from tourism. The European experience of the role of the state in stimulating and developing the national tourism market is summarized.

Сагірова А. С. Економічний потенціал ринку туристичних послуг у стимулюванні економічного зростання: досвід країн ЄС та України.

Стаття має оглядовій характер. Зроблено аналіз розвитку туристичного ринку в країнах ЄС. Підкреслено значення ринку туристичних послуг, як важливого інструменту для підвищення конкурентоспроможності економіки країни, а також для ефективного розвитку економіки її регіонів. На початку XXI століття міжнародний ринок туристичних послуг набуває нових ознак, характеризується динамічним розвитком, змінює свою природу та структуру, формує нові закономірності синергетичних зав'язків з усіма секторами національної та світової економіки. Дослідження нових зав'язків та закономірностей розвитку ринку туристичних послуг є доцільним теоретичним та практично-зорієнтованим завданням для України, що й обумовлює актуальність написання даної статті.

Підкреслюється економічне, а також соціальне значення туристичної галузі та її вплив на підйом економічного стану країни. Рекреаційно-туристична сфера безпосередньо або опосередковано впливає на розвиток близько 50 суміжних та обслуговуючих її галузей (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо), справляючи безпосередній мультиплікативний вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Особлива увага приділяється напрямам розвитку туристичної політики в Європейському Союзі. Визначено основні принципи необхідні для забезпечення розвитку туризму в цих країнах. Виявлено Європейські країни, які мають найбільшу частку доходів від туризму. Узагальнений європейський досвід ролі держави в стимулюванні і розвитку національного туристичного ринку.

Сагирова А. С. Экономический потенциал рынка туристических услуг в стимулировании экономического роста: опыт стран ЕС и Украины.

Статья имеет обзорный характер. Выполнен анализ развития туристического рынка в странах ЕС. Подчеркнуто значение рынка туристических услуг, как важного инструмента для повышения конкурентоспособности экономики страны, а также для эффективного развития экономики ее регионов. В начале XXI века международный рынок туристических услуг приобретает новые признаки, характеризуется динамичным развитием, меняет свою природу и структуру, формирует новые закономерности синергетических связей со всеми секторами национальной и мировой экономики.

© ***A. Sahirova / Сагірова А. С., 2018***

Исследование новых связей и закономерностей развития рынка туристических услуг – важная теоретически и практически ориентированная задача для Украины, что и обусловливает актуальность написания данной статьи.

Подчеркивается экономическое, а также социальное значение туристической отрасли и ее влияние на рост экономического состояния страны. Рекреационно-туристическая сфера непосредственно или косвенно влияет на развитие около 50 смежных и обслуживающих ее отраслей (транспорт, торговля, связь, строительство, сельское хозяйство, производство товаров народного потребления и т.п.), оказывая непосредственное мультипликативный влияние на социально-экономическое развитие региона. Особое внимание уделяется направлениям туристической политики в Европейском Союзе. Определены основные принципы необходимые для обеспечения развития туризма в этих странах. Показаны Европейские страны, которые имеют наибольшую долю доходов от туризма. Обобщен европейский опыт роли государства в стимулировании и развитии национального туристического рынка.

Постанова проблеми. Однією з найважливіших і швидкозростаючих складових світової економіки є сфера послуг. В сучасних умовах розвитку світової економіки, заснованих на глобалізаційних процесах, сфера послуг стає одним із вагомих інструментів по зростанню економіки, підвищенню конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращенню добробуту населення.

Туризм відіграє важливу роль та місце на ринку послуг. Туризм як товар реалізується у формі послуг (матеріальних і нематеріальних). Туризм не є товаром першої необхідності, тому він стає потребою людини лише при певному рівні її доходів та певному рівні багатства суспільства.

За міжнародною статистикою, туристом є будь-яка людина, яка тимчасово відвідує іншу країну з будь-якою метою, крім професійної діяльності, що оплачується в цій країні. У міжнародній економіці туристами вважають осіб, які провели за кордоном понад 24 години. В іншому випадку їх вважають екскурсантами [1; С.11].

На початку XXI століття міжнародний ринок туристичних послуг набуває нових ознак, характеризується динамічним розвитком, змінює свою природу та структуру, формує нові закономірності синергетичних зав'язків з усіма секторами національної та світової економіки. Дослідження нових зав'язків та закономірностей розвитку ринку туристичних послуг є актуальним теоретичним та практично-зорієнтованим завданням для України, що й обумовлює актуальність написання даної статті.

Рекреаційно-туристична сфера безпосередньо або опосередковано впливає на розвиток близько 50 суміжних та обслуговуючих її галузей (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо), справляючи безпосередній мультиплікативний вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Важливе економічне та соціальне значення туризму посилюється з огляду на те, що, за оцінками Міжнародної організації праці, кожне робоче місце у секторі створює 1,5 додаткових (непрямих) робочих місця у суміжних з туризмом галузях [2]. Результати інших досліджень доводять, що обслуговування одного іноземного туриста в країні гарантує 5-10 додаткових робочих місць [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, вагомий внесок у дослідження теорії міжнародного туризму присвячені праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як М. Азейнберг, Г. Багієв, В. Березін, С. Блек, Ф. Буарі, А. Вовчак, Д. Денисюк, Т. Картер, Ф. Котлер, Т. Лук'янець, Д. Меррілл, М. Монтгомері, Р. Стівенсон, У. Хачтен, Д. Шоу та ін. Серед небагатьох публікацій з формування іміджу країни слід відзначити праці С. Анхольта, К. Болдінга, У. Оллінса, А. Панкрухіна, І. Рожкова, А. Саллівана. Дослідження сутності та специфіки розвитку рынка туристических услуг у світовій економіці має вагоме теоретичне та практичне значення, адже цей досвід є корисним для економічного відродження України.

Мета статті – Визначити пріоритети розробки та впровадження Європейської економічної політики щодо стимулювання ринку туристичних послуг як підґрунтя для економічного, соціального та культурного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ринок туристичних послуг характеризується високими темпами розвитку. Помітне збільшення ролі туризму в житті суспільства супроводжуються неабияким загостренням конкуренції в галузі. Тому виникає об'єктивна необхідність цілеспрямованого впливу на процеси розвитку туристичної сфери, що втілюється в особливій соціально-економічній політиці держави, а саме, як «туристична політика». Від її ефективності залежить перетворення туризму на дієвий інструмент соціально-економічного розвитку, просування національної культури та формування привабливості країни.

На міжнародному рівні туристична політика формується міжнародними організаціями в сфері туризму, такими як ЮНВТО, Об'єднана федерація асоціацій туристичних агентств, Міжнародна асоціація готелів і ресторанів, Всесвітня рада з туризму і подорожей, Міжнародна асоціація повітряного транспорту та ін. Так, в центрі уваги ЮНВТО як головної міжнародної організації в сфері туризму є забезпечення сталого розвитку туризму з метою економічного, соціального та культурного розвитку людства, подолання бідності та забезпечення миру [4].

Діяльність ЮНВТО пов'язана з формулюванням загальних принципів розвитку міжнародного туризму. А саме, займається проблемами міжнародного співробітництва в галузі туризму, формування його правової бази, забезпечення доступності і безпеки подорожей, екологічної безпеки, уніфікації якості туристичних послуг тощо [5].

Досвід європейських країн показує, що в центрі національної туристичної політики має бути розробка принципів, створення необхідних умов і визначення стратегічних орієнтирів розвитку туристичної сфери. Туристична політика держави знаходить своє втілення в концепціях і цільових програмах розвитку туризму, визначенні шляхів їх реалізації. Вона має бути підґрунтям для здійснення регіональної туристичної політики. Регіональна туристична політика спирається на національну туристичну політику і знаходить своє відображення в регіональних програмах розвитку туризму, які створюються з урахуванням специфічних умов і завдань розвитку конкретних територій.

У сучасному світі Європа є заслуженим лідером у розвитку туризму. В цей регіон направляються близько 50% світових мандрівників, які приносять близько 40% всіх доходів від туризму. При цьому Південна і Західна Європа займають лідируючі місця за кількістю туристських прибуттів (18,5% і 14,7%), потім йде Центрально-Східна Європа (10,2%), а частка Північної Європи складає всього 6,5% від світового туристичного ринку.

Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО) при співробітництві з Європейською комісією представила доповідь «Туристичні тенденції Європейського Союзу», в якій висвітлюється основні соціальні та економічні вигоди від туризму для 28 країн-членів ЄС. У 2017 році близько 538 млн. іноземних туристів приїхали в країни-члени ЄС. Туризм займає 6% загального експорту ЄС [6]. За 2017 рік прибуток від іноземних туристів в ЄС зріс на 8%.

Туризм - важливий сектор економіки, який грає ключову роль в глобальній економічній активності, створення робочих місць та експорті послуг. Генеральний секретар ЮНВТО заявив, що стійкий ріст туризму зіграв важливу роль у відновленні економік багатьох країн Європейського Союзу та всього світу, сприяючи створенню нових робочих місць, економічному зростанню та позитивному платіжному балансу.

У туристичній індустрії ЄС створено більше двох мільйонів підприємств, причому більшість з них складають малі та середні підприємства, в яких зайнято біля 12 мільйонів чоловік. Майже 7 мільйонів з них працюють у харчовій промисловості, 2,4 млн. у сфері нерухомості та 1,9 млн. – транспортні послуги. Туристичні агентства, туроператори та авіапослуги – 3,3 млн. осіб (див.рис.1).

Спираючись на вищесказане, туризм є трудомістким сектором, який став головним джерелом створення робочих місць та є ключовим елементом стратегії ЄС по соціально – економічному розвитку. Індустрія туризму, а також суміжні сектори національних

економік забезпечують зайнятість 12% працездатного населення розширеного ЄС, що у натуральних величинах становить 24 млн. робочих місць [7].

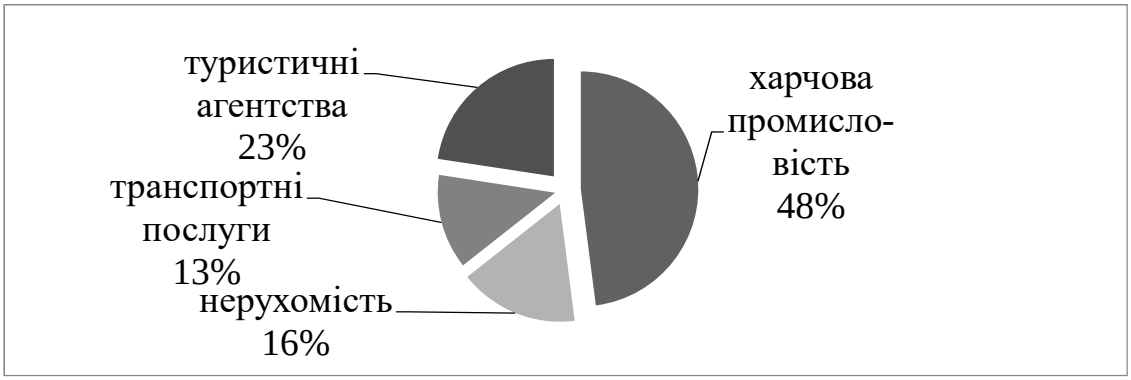

Рис. 1 Структура зайнятості у сфері туристичних послуг країн ЄС, 2017 р. (у відсотках, %). *Примітка*. Побудовано автором за даними ЮНВТО.

В Європейському Союзі міжнародний туризм являється основним джерелом експортних доходів для багатьох країн. Так, у 2016 році ЄС отримав 342 мільярдів євро доходів від міжнародного туризму, або 31% світових доходів.

За оцінками експертів, міжнародні пасажирські перевезення (нерезидентами) принесли 67 млрд. євро., в результаті чого загальна експортна виручка від міжнародного туризму складає 409 млрд. євро. Це становить 6% загального експорту товарів та 22% послуг.

Також, туризм займає четверте місце за обсягом експорту в ЄС, після хімічних речовин, автомобільних продуктів і продуктів харчування. Міжнародний туризм в цілому зростає швидше, ніж торгівля товарами в ЄС і показав більшу стійкість під час економічних спадів.

Найбільшу частку доходів від туризму щодо експорту отримують: Хорватія (36%), Греція (29%), Кіпр (22%) і Португалія (20%). Найнижчі частки доходів від туризму отримують Нідерланди (2%) і Бельгія (3%) (рис.2):

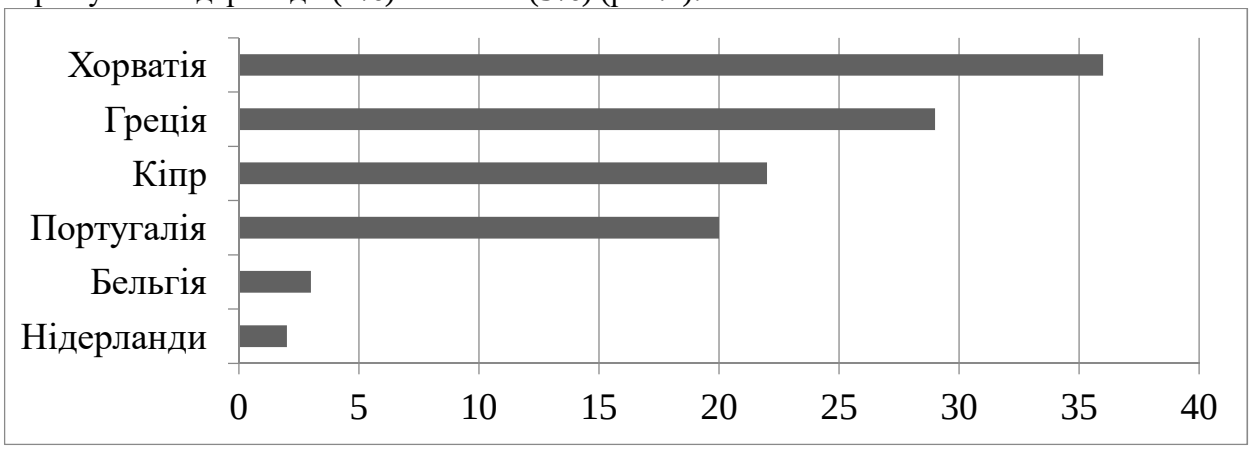

Рис. 2 Частка доходів від туризму у ВВП країн ЄС, 2016 р., (у відсотках, %).
Примітка. Побудовано автором за даними ЮНВТО.

Експерти ЮНВТО відмічають, що в 2018 г. зберігся високий попит на міжнародний туризм у всіх регіонах світу. Як країни що розвиваються, так і розвинені економіки сприяють розвитку в цій індустрії, підвищуючи свої витрати на туризм [6].

Необхідно відзначити, що на розвиток численних регіонів Європейського союзу, туризм надає також безпосередній вплив. Створення туристичної інфраструктури в цих регіонах, сприяє появі нових робочих місць, що природним чином позначається на рівні життя місцевого населення.

Також, не можна не згадати і про істотний соціальний вплив туризму на життя європейського суспільства. Успіх туризму як соціального явища полягає в тому, що в його основі лежить задоволення незмінною потреби людини в пізнанні навколишнього світу.

Таким чином, досвід країн і регіонів Європейського Союзу свідчить про унікальну роль туризму як потужного чинника економічного зростання, створення нових робочих місць, зміцнення здоров'я широких верств населення, прогресу культури, розвитку мирних контактів між народами.

Так як туристична політика Європейського союзу націлена на координацію розвитку туризму країн-учасниць, окреслено основні принципи щодо забезпечення зростання туризму в цих країнах:

- захист туристів і їх вільного пересування, що включає в себе: спрощення поліцейського і митного контролю на кордонах; підвищення безпеки туристів і захист їх від недобросовісної реклами; гармонізація політики страхування туристів; інформування про їх соціальні права;

- гармонізація правил діяльності в індустрії туризму: гармонізації податкової політики в різних країнах ЄС; взаємного визнання рівня кваліфікації і дипломів професійної підготовки;

- регіональний розвиток туризму з метою його просування в менш розвинені регіони союзу, що мають туристський потенціал [8].

Туристський успіх країн-учасниць ЄС на міжнародному туристичному ринку можна пояснити грамотною політикою країн-учасниць в області розвитку і просування національних туристичних продуктів на місцевому рівні, що в свою чергу, підтримується успішної туристичної політикою на загальноєвропейському рівні.

Туристична діяльність в Україні може і повинна стати галуззю спеціалізації національної і регіональної економіки, привабливим видом малого і середнього бізнесу. В сучасних умовах необхідно приділити особливу увагу фаховим науковим дослідженням з таких пріоритетних напрямів:

- статистичного забезпечення розвитку туризму, зокрема обліку туристичних потоків;
- створення кадастрів природних та історико-культурних ресурсів для розвитку туризму та рекреації;
- визначення цільових географічних ринків за кордоном з метою просування національного туристичного продукту;
- розроблення стратегій і програм розвитку туризму та курортів на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Висновки. Туристична галузь є однією з найбільш прибуткових складових світового господарства, завдяки якій багато країн зробили потужний ривок у розвитку економіки. Туризм сприяє диверсифікації економіки, забезпечує зростання доходів населення і підвищує рівень добробуту нації, стимулює інвестиційні вкладення, прискорює розвиток експортного потенціалу, міжнародної діяльності, суміжних галузей економіки, а також відіграє значну роль в створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення. Вплив туризму на економічний розвиток виявляється і в підвищенні ділової активності та розширенні виробництва товарів і послуг в результаті збільшення платоспроможного попиту. Саме тому напрацьовані рекомендації державної політики щодо підтримки та розвитку туризму в країнах ЄС слід взяти до уваги в Україні. На наш погляд, важливою складовою економічного зростання національного виробництва в XXI в. є розвиток ринку туристичних послуг.

Наукові дослідження показують, що саме ця галузь може давати значні прибутки і поповнення державного бюджету при порівняно невеликих витратах, так як потенційно здатна до швидкої (в чотири рази вище, ніж в середньому в світовому господарстві) оборотності капіталу. Міжнародні експерти з туризму дійшли висновку, що туризм

менше, ніж інші галузі економіки, відчуває на собі вплив економічної кризи, який може протягом певного часу лише частково уповільнити його розвиток.

Список використаних джерел:

1. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнароний туризм і сфера послуг: Підручник. - К.: Знання, 2008. – 661с.
2. Гаврилюк А. М. Інформаційна складова туристичної галузі як чинник демократизації українського суспільства / А. М. Гаврилюк // Економіка і держава : міжнар. наук.-практ. журн. – 2009. – № 8. – С. 84–86.
3. Гаврилюк А. М. Формування державної політики інформаційного забезпечення туристичної індустрії в сучасних умовах / А. М. Гаврилюк // Теоретичні та прикладні питання державотворення (електронне фахове вид.). – 2009. – Вип. 5. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ tppd/2009-1/zmist/R_5/Gavriluk.pdf
4. Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm
5. Tourism highlights. 2018 Edition. UNWTO //Офіційна інтернет-сторінка Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unwto.org.
6. Irene Butler. Ukraine Tourist Information [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europeupclose.com/article/ukraine-tourist-information/
7. Полюга В. О. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: Автореф. дис.канд. екон. наук: 08.02.03/ В.О. Полюга; Ужгор. нац. ун-т. — Ужгород, 2005. — 22 с.
8. Андрощук М. С. Сучасні тенденції в управлінні соціально-економічним розвитком систем : монографія / М. С. Андрощук, Т. П. Березюк, Б. М. Берташ, А. Л. Бобровський, С. К. Богатирчук-Кривко; ред.: М. Х. Шершун; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. - Рівне : Волин. обереги, 2015. - 193 с.

References (BSI):

1. Malskaya M. P., Antonyuk N. V., Hanich N. M. (2008), "International tourism and services", ["Mizhnaronyj turyzm i sfera poslug"], textbook, K. Knowledge, 661 p.
2. Gavrilyuk A. M. (2009), "Information component of the tourism industry as a factor in the democratization of Ukrainian society", ["Informacijna skladova turystychnoi' galuzi jak chynnyk demokratyzacii' ukrai'ns'kogo suspil'stva"], A. M. Gavrilyuk, Economy and state: international, sci. pract. Journ. No. 8, pp. 84-86.
3. Gavryliuk A. M. (2009), "Formation of the state policy of informational provision of the tourism industry in modern conditions", ["Formuvannja derzhavnoi' polityky informacijnogo zabezpechennja turystychnoi' industrii' v suchasnyh umovah "], A.M. Gavryliuk, Theoretical and applied questions of state creation (electronic faculty view.), Vip. 5, available at: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2009-1/zmist/R_5/Gavriluk.pdf
4. "Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer", [electronic resource], available at: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm
5. "Tourism highlights. 2018 Edition. UNWTO", Official Web site of the World Tourism Organization [electronic resource], available at: http://www.unwto.org.
6. "Irene Butler. Ukraine Tourist Information", available at: http://europeupclose.com/article/ukraine-tourist-information/
7. Poluga V. O. (2005), "Economic and organizational levers of the regulatory policy of tourism development", ["Ekonomichni i organizacijni vazheli reguljatornoi' polityky rozvytku turyzmu"], Author's abstract. dis kanda econ Sciences: 08.02.03 VO Poluga, Uzhhor nats un, Uzhgorod, 22 p.
8. Androschuk M. S. (2015), "Modern trends in the management of socio-economic development of systems", ["Suchasni tendencii' v upravlinni social'no-ekonomichnym rozvytkom system"], monograph, M. S. Androschuk, T. P. Berezyuk, B. M. Bertas, A. L. Bobrovsky, S. S. Bohatyrchuk-Kryvko, ed. M. H. Shershun, Rivne state humanist un, Rivne, Volyn. amber, 193 p.

Keywords: *tourism; tourism market; tourism policy; employment of the population, economic development.*
Ключові слова: *туризм; ринок туристичних послуг; туристична політика; зайнятість населення, економічний розвиток.*
Ключевые слова: *туризм; рынок туристических услуг; туристическая политика; занятость населения, экономическое развитие.*

Рецензент: Любчук О. К., завідувач кафедри туризму, ДВНЗ «ПДТУ», док. наук з держ.упр., професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8453342

УДК 338.45:005.936.3-027.2 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169028

РОЗПОДІЛ ВАРТОСТІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

http://orcid.org/0000-0002-8635-6758
Кучерова Ганна Юріївна, професор кафедри економіки Класичного приватного університету, Україна, д. е. н., доцент, kucherovahanna@gmail.com, +380996637228
Кулько-Лабинцева Інна Володимирівна, старший викладач кафедри економіки Класичного приватного університету, Україна, innache2007@rambler.ru +380506122631
http://orcid.org/0000-0002-8491-0655

Hanna Kucherova, Doctor of Economics, Associate Professor, chair of Economics, Classic Private University, Ukraine
Inna Kulko-Labintseva, Senior Lecturer, chair of Economics, Classic Private University, Ukraine

H.Kucherova, I.Kulko-Labintseva, The distribution of the value of fixed assets of enterprises in the process of their operation.

The article conducted a study of the distribution of the value of fixed assets of enterprises in the process of their operation. Scientific research is based on the use of general scientific methods, in particular: observation, synthesis, comparison, analysis, synthesis, induction. It is proved that the functioning of fixed assets are interpreted from different points of view: essential, cost, physical-technological, socio-economic, in terms of the source of funding, in the context of the influence of the external environment, the features of the internal structure of the enterprise and the existing functional potential that forms the platform for relevant management decisions. It is proposed to interpret the essence of the functioning of fixed assets as a multifaceted category, which includes their use, operation, in accordance with established criteria, which are considered simultaneously in a process, functional and system context. According to the results of generalization of scientific and practical sources, it has been proved that the functioning of fixed assets is investigated in the framework of the interaction of this process with adjacent production and non-production processes; interaction with the external environment; within the framework of the formation of the program (model) of the response of the operation of fixed assets to internal disturbances of the industrial enterprise system and external influences. The functioning of fixed assets is an ordered structural and functional integrity, provided that the elements of fixed assets are provided with autonomy for the performance of their functions. It is confirmed that the activity of the functioning of the qualitative composition of fixed assets is a prerequisite for the efficiency of the production process. It is proved that the general trend of changes in the value of fixed assets in Ukraine for the period from 2013-2017. characterized by a rather significant volatility, while the dynamics of capital investment in Ukraine has been improving since 2015. It has been confirmed that depreciation of fixed assets is a common problem for all economic activities in Ukraine. It is substantiated that it is necessary to make a decision on the expediency of using the granted right to use the accelerated depreciation method indefinitely.

Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева І. В. Розподіл вартості основних засобів підприємств в процесі їх функціонування.

У статті проведено дослідження розподілу вартості основних засобів підприємств в процесі їх функціонування. Наукове дослідження побудовано на основі використання загальнонаукових методів, зокрема: спостереження, узагальнення, порівняння, аналіз, синтез, індукція. Доведено, що функціонування основних засобів інтерпретуються з різних точок зору: сутнісної, вартісної, фізично-технологічної, соціально-економічної, джерельної, у контексті впливу зовнішнього середовища, особливостей внутрішньої структури підприємства та наявного функціонального потенціалу, що формує платформу для прийняття відповідних управлінських рішень. Запропоновано тлумачити суть функціонування основних засобів як багатогранну категорію, яка включає в себе їх застосування, експлуатацію, відповідно до встановлених критеріїв, що розглядаються одночасно у процесному, функціональному та системному контекстах. За результатами узагальнення науково-практичних джерел доведено, що функціонування основних засобів досліджується в межах взаємодії цього процесу із суміжними виробничими та невиробничими процесами; взаємодії із зовнішнім середовищем; у межах формування програми (моделі) реагування процесу функціонування основних засобів на внутрішні збурення системи промислового підприємства та зовнішній вплив. Узагальнено, функціонування основних засобів представляє собою впорядковану структурно-функціональну цілісність за умов забезпечення автономності елементам основних засобів при виконанні їх функцій. Підтверджено, що активність функціонування якісного складу основних засобів є передумовою

© ***Kucherova H., Kulko-Labintseva I. / Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева І. В., 2018***

ефективності виробничого процесу. Доведено, загальна тенденція щодо зміни вартості основних засобів по Україні за період з 2013-2017 рр. характеризується досить значною волатильністю, при цьому динаміка обсягів капітальних інвестицій в Україні покращується вже з 2015 р. Підтверджено, що знос основних засобів є загальною проблемою суб'єктів всіх видів економічної діяльності в Україні. Обґрунтовано, що є необхідним прийняття рішення щодо доцільності використання наданого права на застосування прискореного методу амортизації необмежено.

***Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева И. В. Распределение стоимости основных средств предприятий в процессе их функционирования**.*

В статье проведено исследование распределения стоимости основных средств предприятий в процессе их функционирования. Научное исследование построено на основе использования общенаучных методов, в частности: наблюдение, обобщение, сравнение, анализ, синтез, индукция. Доказано, что функционирование основных средств интерпретируются с разных точек зрения: сущностной, стоимостной, физически-технологической, социально-экономической, с точки зрения источника финансирования, в контексте влияния внешней среды, особенностей внутренней структуры предприятия и имеющегося функционального потенциала, что формирует платформу для принятия соответствующих управленческих решений. Предложено толковать суть функционирования основных средств как многогранную категорию, которая включает в себя их применение, эксплуатацию, в соответствии с установленными критериями, которые рассматриваются одновременно в процессном, функциональном и системном контексте. По результатам обобщения научно-практических источников доказано, что функционирование основных средств исследуется в рамках взаимодействия этого процесса со смежными производственными и непроизводственными процессами; взаимодействия с внешней средой; в рамках формирования программы (модели) реагирования процесса функционирования основных средств на внутренние возмущения системы промышленного предприятия и внешние воздействия. Функционирование основных средств представляет собой упорядоченную структурно-функциональную целостность при условии обеспечения автономности элементам основных средств для выполнения их функций. Подтверждено, что активность функционирования качественного состава основных средств является предпосылкой эффективности производственного процесса. Доказано, общая тенденция изменения стоимости основных средств по Украине за период с 2013-2017 гг. характеризуется достаточно значительной волатильностью, при этом динамика объемов капитальных инвестиций в Украине улучшается уже с 2015 г. Подтверждено, что износ основных средств является общей проблемой субъектов всех видов экономической деятельности в Украине. Обосновано, что необходимо принятие решения о целесообразности использования предоставленного права на применение ускоренного метода амортизации неограниченно.

Постановка проблеми. Економічна сутність основних засобів спирається на те, що вони слугують основним елементом відтворювальних технологічних та соціально-економічних процесів, що забезпечують стале функціонування та розвиток промислового виробництва. Загалом досить вагоме значення для національного багатства країни мають наявні в економіці основні засоби, що підтверджує динаміка їх вартості за окремими видами економічної діяльності. Загальна тенденція щодо зміни вартості основних засобів по Україні характеризується досить значною волатильністю, зокрема, темп зростання показника у 2014 р. становив 132 %, у 2015 р. – 55,6 %, у 2016 р. – 107 %, 2017 р. – 94,5 % [6]. Зниження показника відбулось у суб'єктів промисловості, з рівня 110 % у 2014 р. його значення знизилося до рівня 79,8 % у 2017 р., за показниками суб'єктів сектора «транспорту, складського господарства, поштової та кур`єрської діяльності» темпи зростання знизилися з рівня 152 % у 2014 р. до рівня 81 % у 2017 р. Проте стрімко збільшуються темпи зростання досліджуваного показника у суб'єктів «діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» (у 2016 р. – 288 %, у 2017 р. – 117 %), сільського господарства (з рівня 109 % у 2014 р. до рівня 126 % у 2017 р.), будівництва (з рівня 77 % у 2014 р. до 108 % у 2017 р.), «операцій з нерухомим майном» (з рівня 81 % у 2014 р. до 115 % у 2017 р.) [6]. На динаміку також негативно вплинули стрімка девальвація гривні, втрата частки великих промислових підприємств внаслідок воєнних конфліктів на сході України. У цей період спостерігалась суттєва обмеженість здійснення інноваційних процесів, тому питання забезпечення сталості функціонування основних засобів промислових підприємств є нагальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями різних аспектів функціонування основних засобів підприємств займаються наступні вчені:

Богатиренко О. Ю. [19], Вовк А. А. [1], Вовк Ю. А. [1], Гончарук О. Л. [3], Гришко В. А. [8], Ємельянов О. Ю. [8], Колещук О. Я. [8], Кучерова Г.Ю. [9;10], Левицька І. В. [11], Маринич І. А. [12], Масилюк Б. В. [21], Наумчук О. А. [14], Стадницький Ю. І. [16], Стасишен М. С. [17], Стахурська С. В. [18], Ткачук Г. Ю. [3], Третяк Н. М. [19], Череп А. В. [20], Чуприкова З. В. [1], Шляга О. В. [21], Щетілова Т. В. [22], Ярмоліцька О. В. [17]. Наразі наявна неузгодженість наукових поглядів, різноманіття теоретико-методичних підходів, наукова-практична вагомість аспектів розподілу вартості основних засобів в процесі їх функціонування, що й зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є дослідження розподілу вартості основних засобів підприємств в процесі їх функціонування.

Результати дослідження. На відміну від стандартів, Д. Волков основні засоби не рекомендує відносити до категорії «необоротні активи», оскільки зазначене викривлює дійсний зміст «кругообігу капіталу» [2]. Капітал постійно обертається і вартість основних засобів рівномірно та системно переноситься на обсяги реалізованої продукції. Зазначене підкреслює відмінність методології обліку та положень економічної теорії. Крім того, М. Горобинська зазначає, що основні засоби мають особливий обіг вартості [4]. Відповідно до П(с)БО 7 в процесі функціонування види вартості основних засобів (первісну; справедливу; переоцінену; чисту вартість реалізації; залишкову; [15]) поступово змінюють одна одну. Періодична оцінка вартості не дає уявлення про ефективність їх функціонування, оскільки методика позбавлена можливості врахування функціональних змін стану та альтернатив застосування. Зазначене обмежує пошук більш ефективних важелів та механізмів управління основними засобами в умовах кризи платежів.

У цьому контексті М. Горобинська пропонує розглядати основні засоби підприємства з трьох позицій: вартісної; соціально-економічної; натурально-речової, – що відповідає їх суті динамічної зміни вартості, яка виявляється і досліджується за процесним підходом [4], який, на наш погляд, доречно було б доповнити положеннями системно-функціонального підходу, на стику яких результати дослідження мали б комплексний характер та охоплювали весь спектр прояву функціональних властивостей основних засобів підприємств. Навіть у бухгалтерському обліку основні засоби відображаються з двох окремих позицій. Так, О. Наумчук підкреслює вагомість подвійного запису основних засобів у бухгалтерському обліку [14]. Таким чином, основні засоби підприємства поєднують споживчий та вартісний аспекти засобів праці. Тому доцільно проводити дослідження їх функціонування з різних точок зору: сутнісної, вартісної, фізично-технологічної, соціально-економічної, джерельної тощо, – до того ж у контексті впливу зовнішнього середовища, особливостей внутрішньої структури підприємства та наявного функціонального потенціалу.

Зазначений всеохоплюючий підхід дає змогу здійснювати перевірку достовірності ведення обліку основних засобів, правомірне відображення двоїстості їх суті. Отже, основні засоби – це засоби виробничого та супутніх процесів, які забезпечують їх функціонування; їх відображають у звітності у вартісній формі, а фізична форма в процесі функціонування розподіляється та змінюється за рахунок зносу та інших змін вартості, що компенсується амортизаційними відрахуваннями, які мають системний характер. Таким чином, роль, суть та значення основних засобів достовірно та всебічно можна оцінити тільки в процесі їх функціонування, що дає змогу проаналізувати весь спектр прояву їх властивостей.

Галузева ознака основних засобів враховується у методиках їх аналізу та обліку спрощено, крім того, враховуючи багатофункціональність та різноманіття видів економічної діяльності сучасних підприємств, об’єкти обслуговують процеси функціонування підприємств декількох галузей [1]. Відтак, при дослідженні ефективності функціонування основних засобів доцільним є врахування галузевої специфіки підприємства для достовірного й однозначного тлумачення результатів оцінювання.

Оскільки для підприємств різних галузей один і той самий рівень показника ефективності може визначати принципово різні результати. Так, за даними Державної служби статистики України станом на 2017 р., лідером у формуванні вартості основних засобів є промисловість із часткою показника 31,7 %, на другому місці – суб'єкти «діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» із значенням 17,8 %, на третьому – «транспорт, складське господарство, поштова та кур`єрська діяльність» – 16,5 %, «операції з нерухомим майном» – 12 % [6], тому вирішення проблемних аспектів функціонування основних засобів саме промислових підприємств не можуть відкладатися на потім.

Повний цикл кругообігу основних виробничих засобів можна описати трьома стадіями: продуктивне використання, нарахування амортизації; формування амортизаційного фонду; використання акумульованих в амортизаційному фонді коштів за рахунок оновлення основних виробничих засобів. С. Стахурська виокремлює декілька напрямів оновлення функціонального потенціалу основних засобів: реконструкція повна або часткова; підвищення рівня технологічного укладу за рахунок технічного переоснащення; будівництво; введення в дію наступних норм виробництва, додаткових потужностей [18].

О. Шляга виокремлює інтенсивну та екстенсивну форми розширеного відтворення, де до інтенсивної форми відносить впровадження новітніх засобів праці, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу, а до екстенсивної – оновлення основних засобів зі збереженням рівня технологічного укладу [21]. З цього приводу Т. Щетілова виокремила низку економічних законів, які безпосередньо впливають на процес відтворення й функціонування основних засобів: закон виробничого накопичення; закон кругообігу основних засобів; закон пропорційного розвитку; закон збереження часу; закон зростаючої продуктивності праці; закон вдосконалення якості; закон циклічності економічного розвитку [22]. Аналізуючи їх зміст, вона доводить, що оновлення є одночасно частиною функціонування основних засобів та економічною категорією, що характеризує якісне вдосконалення засобів праці.

Так, М. Стасишен, О. Ярмоліцька дійшли висновку, «що економічні механізми інвестування у відтворення основних засобів – це шляхи, форми, методи, засоби та підходи до вирішення конкретних капітальних проблем» [17]. Проте питання обґрунтування їх вибору у конкретний період функціонування основних засобів та етап виробничого циклу завжди актуальні. Мінливість умов функціонування основних засобів передбачає неабияку гнучкість від прийнятих управлінських рішень та наявності економічно безпечних альтернатив [9;10].

Аналізуючи процес відтворення основних засобів у процесі їх функціонування, важливо приділити особливу увагу капітальним інвестиціям, які характеризують обсяг витрат підприємства на реконструкцію основних засобів, створення нових, переозброєння існуючих [3]. Загалом динаміка обсягів капітальних інвестицій в Україні покращується вже з 2015 р. Так, темп зростання показника у 2011 р. становив 133,62 %, у 2012 р. – 113,25 %, у 2013 р. – 91,44 %, у 2014 р. – 87,81 %, у 2015 р. – 124,47 %, у 2016 р. – 131,52 %, у 2017 р. – 124,84 % [6]. Найбільшу частку у 2017 р. капітальних інвестицій було скеровано у промисловість – 31,7 %, у «лісове господарство та рибне господарство» – 14,32 %, «мисливство та надання пов'язаних із ними послуг» – 14,13 %, будівництво – 11,63 %, «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – 8,46 %, «державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування» – 7,32 % [6]. Зниження обсягів досліджуваного показника негативно впливає на подолання проблеми зносу основних засобів промислових підприємств.

У межах термінів експлуатації основних засобів їх вартість розподіляється відповідно до зносу, який є закономірним процесом поступового споживання їх вартості. Наразі знос основних засобів є вагомою проблемою по всій країні. У 2016 р. рівень зносу основних засобів по Україні становить 58,1 %, що в умовах крайньої необхідності у

технологічному виживанні та подальшому соціально-економічному розвитку є досить значним показником [6]. Рівень зносу суб'єктів «діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» сягає 80,2 %, «переробної промисловості» – 76,4 %, промисловості – 69,4 %, «постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» – 62,1 % [6]. Таким чином, можна стверджувати, що вся сукупність задіяних державних інструментів та власних зусиль суб'єктів господарювання у досяжності цілей модернізації та структурної трансформації економіки є несуттєвою. Тому проблему зносу основних засобів не можна відкладати та не враховувати в процесі оцінювання ефективності стратегічних або тактичних заходів забезпечення функціонування в промисловості зокрема.

При цьому на підприємствах намагаються подовжити термін корисного використання основних засобів за рахунок поліпшення, щоб не допустити остаточного й передчасного зносу [3]. Коли зазначене стає неможливим, керівництво приймає рішення щодо подальшого більш глибокого поліпшення або ліквідації, можливо, часткової. На цьому етапі вагомим є свідоме оцінювання реального стану основного засобу, його внеску в кінцевий результат та об'єктивних вимог зовнішнього середовища щодо впровадження сучасних технологій [3]. Суб'єктивна думка експерта враховує об'єктивні техніко-технологічні та фінансово-економічні аспекти результативності функціонування основних засобів, що вимагає від прийнятого рішення компенсації втрат та максимізації вигоди.

Так, О. Дейнега вважає, що варто запровадити ще один вид зносу – економічний, його зміст полягає в тому, що при зниженні загальної корисності продукту, який створено за допомогою конкретного основного засобу, корисність іншого також знижується. Економічний знос має і протилежну тенденцію – до зростання. Науковець вважає, що економічний знос може спостерігатись незалежно від настання інших видів зносу [5]. На наш погляд, економічний знос є похідною від фізичного та морального, оскільки вартісно відображає їх наслідки.

Поступове спрацювання функціонального потенціалу основних засобів дає змогу акумулювати амортизаційний фонд промислового підприємства як основного джерела їх відтворення. Зокрема, Ю. Стадницька визначає, що реакція амортизації основних засобів може виражатись не тільки у формі поступово перенесення їх вартості на вартість продукції, але й подальшого її використання для наступного відтворення основного засобу або з метою відшкодування витрат на їх придбання [16]. Крім того, також виражатись у формі пропорційного розподілу витрат на придбання основних засобів за терміном їх використання по роках; у формі віднесення вартості основного засобу на зменшення прибутку або капітальних вкладень, що спрямовуються на відтворення об'єкта, який вибув з експлуатації [3]. Варто зазначити, що форми відтворення основних засобів можуть застосовуватись окремо одна від одної або в гармонійному поєднанні задля досягнення кінцевої мети – відновити виробничу потужність, підвищити її до відповідного рівня.

Зміна вартості основних засобів під впливом амортизації формує додаткове стабільне джерело відтворення їх стану, на обсяг якого впливає час, обраний метод розрахунку амортизації і загалом амортизаційна політика підприємства. Зауважимо, що з 2017 р. дозволено застосування прискореного методу амортизації [13;15], проте обмежено (до 4-ї групи основних засобів дворічний строк корисного використання тільки платникам податку на прибуток, які застосовують коригування), що деструктивно впливає на ефективність амортизації щодо інших груп основних засобів та амортизаційної політики підприємства в цілому, оскільки в умовах кризи ліквідності обмежений підхід до застосування методів амортизації стримує можливості швидкого акумулювання коштів для забезпечення функціонування основних засобів на необхідному підприємству рівні. Таким чином, є необхідним прийняття рішення щодо доцільності використання наданого права на застосування прискореного методу амортизації.

У зазначеному контексті І. Левицька у своїх дослідженнях обґрунтовує необхідність оптимізації термінів експлуатації основних засобів, вважає за необхідне визначення раціональних термінів експлуатації конкретної групи основних засобів або окремого їх об'єкта [11]. На її думку, моральний знос у сучасних умовах господарювання більше впливає на ступіть зносу основного засобу, аніж фізичний, що підтверджується низьким рівнем технологічного укладу на Україні для того, щоб вітчизняні виробники змогли випускати конкурентоспроможну продукцію.

Незважаючи на значну структурованість системи основних засобів, у процесі їх функціонування зміна вартості відбувається за рахунок поліпшення стану чи умов функціонування відповідно до [15], зокрема, ремонту, модернізації, добудованої (надбудованої) реконструкції, модифікації, оновлення технологій тощо.

Головна вимога – відтворюваність переваг та корисності від проведених змін щодо функціонування основних засобів. Зазначені дії дають підставу у подальшому коригувати первісну вартість основних засобів, обсяги витрат, прибутку, капіталу. Таким чином, достовірність відображення змін вартості основних засобів на кожному етапі їх функціонування є вирішальною для реальної констатації результатів господарювання в обліку операцій. Відповідно до [15], переоцінка вартості об'єктів у разі зміни їх корисності здійснюється відповідно до виявлення відмінності між справедливою та залишковою вартостями, зокрема, близько 10 % або 1 % чистого прибутку (збитку), що змінює вартість за рахунок коригування на індекс переоцінки (відношення справедливої вартості та залишкової). Крім того, її також збільшують результати проведеної індексації. Абсолютне значення цієї зміни вартості визначається різницею у вартості фактичної та переоціненої, навіть якщо ліквідаційна вартість дорівнює нулю. Таким чином, відбувається дооцінювання або уцінення вартості об'єкта [15].

В. Жук зауважує, що проведення переоцінки основних засобів є одним із вагомих етапів функціонування основних засобів промислових підприємств [7]. Порядок її проведення обов'язково має бути зафіксований у наказі підприємства про облікову політику. Проте процес проведення переоцінки має певні недоліки, зокрема: вимагає додаткового фінансування, оскільки необхідним та обов'язковим є залучення на договірних засадах суб'єктів оцінної діяльності (фізичних та юридичних осіб, у складі яких працює хоча б один оцінювач та які отримали сертифікат суб'єкта оцінної діяльності) [7]; вимагає залучення працівників для здійснення контролю за зміною обсягів справедливої вартості, визначення обсягів залишкової вартості, яка не є в обліку самостійною величиною [7]. Крім того, ліквідація об'єкта (повна чи часткова) відбувається тільки за умов встановлення невідповідності тим параметрам, які його відносять до основних засобів, або при передачі його без додаткової користі; у результаті зменшується залишкова вартість [21].

Ліквідація основних засобів є джерелом формування інших доходів у результаті оприбуткування окремих елементів ліквідованого об'єкта (запчастини, вузли, деталі, матеріали тощо), що також збільшує запаси підприємства [20]. У цьому випадку виявляється раціональність рішень у процесі управління процесом функціонування основних засобів підприємства. Крім того, складним питанням для здійснення ліквідації, за результатами рішень фахівців, залишається визначення ліквідаційної вартості та інших необхідних супутніх показників [19]. У цьому випадку можуть бути залучені додаткові експерти, проте така процедура потребує додаткового фінансування. Класичною є ситуація обґрунтування ліквідаційної вартості за певним мінімумом: вартістю металобрухту, наприклад, для металевих конструкцій тощо [12]. Таким чином, кожен етап зміни вартості основних засобів в процесі функціонування передбачає встановлення суб'єктивного погляду на практичне завдання оцінювання вартості, тому неминучою є наявність певної похибки прийнятих рішень.

Повний цикл зміни вартості основних засобів у процесі їх функціонування завершується формуванням потреби підприємства щодо їх структури та якості, у

результаті чого обґрунтовуються механізми компенсації втрат та розширення корисності [8]. Ефективність функціонування основних засобів зумовлюється вдалістю та вчасністю прийняття необхідних на кожному етапі рішень, що корелюють з цілями та можливостями підприємства [9;10].

Варто відзначити тісний взаємозв'язок між недіючими основними засобами та тими, що здаються в оренду. Хоча при цьому їх вартість не змінюється за рахунок відображення орендованого майна на позабалансовому рахунку, вони все ж таки продукують додаткові доходи підприємства, що потрібно враховувати при обґрунтуванні політики управління їх резервами [11]. При аналізі господарської діяльності підприємства встановлюється відношення вартості незадіяних основних засобів та тих, які орендуються; результати свідчать про міру раціональності використання резервів основних засобів. На промисловому підприємстві слід спрямовувати всі сили для того, щоб завантаження виробничих потужностей було майже стовідсотковим та вартість орендованих основних засобів була раціональною й покривалась додатковим прибутком. Крім того, надання незадіяних основних засобів в оренду формує грошовий потік, що потребує додаткової уваги з точки зору аналітичного обліку.

Отже, функціонування основних засобів – це багатогранна категорія, яка включає в себе їх застосування, експлуатацію, використання відповідно до встановлених критеріїв, які розглядають одночасно в процесному та системному контекстах. Тому достовірно оцінити стан та структуру основних засобів підприємства можна в контексті результативності їх функціонування та ефективності структури системи. Зазначене визначається характером матеріально-технічної бази будь-якого виробництва, галузі на різних етапах їхнього розвитку та системою управління функціональним потенціалом основних засобів. Підвищення ефективності функціонування засобів праці також зумовлено технологічною оснащеністю, продуктивністю праці виробничого персоналу. Процес функціонування основних засобів є досить складним та відрізняється залежно від об'єкта та суб'єкта, проміжку часу, кінцевого результату, циклічності тощо. Особливістю функціонування основних засобів є його конкретний результат, тобто, основні засоби створюються, використовуються, відтворюються задля отримання певного економічного результату, зокрема, виготовлення продукту, забезпечення безперебійності виробництва. Економічний результат функціонування основних засобів підприємства тотожний кінцевому результату його діяльності у формі вартісного вираження. Також, у процесі функціонування основних засобів виявляється їх функціональний ефект як системи загалом, так і окремо за елементами. Функціонування основних засобів представляє собою впорядковану структурно-функціональну цілісність за умов забезпечення автономності елементам основних засобів при виконанні їх функцій. Активність функціонування якісного складу основних засобів є передумовою ефективності виробничого процесу. Структурні зміни зумовлюють та пояснюють функціональні зміни основних засобів.

Загалом функціонування основних засобів досліджується в межах: взаємодії цього процесу із суміжними виробничими та невиробничими (соціальними, маркетинговими тощо) процесами; взаємодії із зовнішнім середовищем (узгодженість стану основних засобів із технологічними розвитком, відповідність стандартам та нормативам (якості) тощо); формування програми (моделі) реагування процесу функціонування основних засобів на внутрішні збурення системи промислового підприємства та зовнішній вплив: (адаптація за рахунок корекції функцій, узгодження дій, структури та функцій шляхом здійснення перерозподілу впливу на них факторів; трансформації процесу в корені).

Функціонування основних засобів як виробничої підсистеми характеризується певними параметрами, що описують цей процес, інтегроване значення яких визначає характер стану. Система функціонування основних засобів кожного підприємства має свою розмірність, котра може змінюватись у процесі її функціонування, який описується плинністю часу. Розмірність системи основних засобів підприємства описується їх кількістю, яка безпосередньо бере участь у виробничому процесі, і щільністю їх зв'язків із

пасивною частиною основних засобів. Складність структури функціонування основних засобів зумовлена та одночасно залежить від складності управління виробничим процесом на підприємстві. Жорсткість системи виявляється тоді, коли виробничий процес на підприємстві має декілька складних рівнів управління. Якщо в управлінні виробничою системою відсутня ієрархічна цілісність, то це призводить до ускладнення функціонування основних засобів, що цілком відповідає проблемам функціонування та розвитку сучасних промислових підприємств. На функціонування основних засобів безпосередньо впливає зовнішнє середовище. Цей вплив важко прогнозувати і заздалегідь передбачити його наслідки, але враховувати супутні можливі ризики необхідно при прийнятті управлінських рішень. Функціонування основних засобів – досить самостійна підсистема виробничої системи, оскільки має досить тісні зв'язки із зовнішнім середовищем. Проте основні труднощі виявляються в межах завдань забезпечення системності їх оновлення. Функціонуванню основних засобів властива цілеспрямованість. Через неї реалізується найголовніша мета діяльності підприємства – отримання прибутку. Надійність та оптимальність функціонування основних засобів забезпечить виробничий процес необхідними засобами праці та дасть змогу підприємству отримувати стабільний дохід. Спираючись на відображення формування та розподілу вартості функціонування основних засобів за стандартами бухгалтерського обліку, відобразимо його основну суть наочно (рис. 1). Відповідно до рис. 1, розподіл вартості основних засобів в процесі їх функціонування відбувається циклічно.

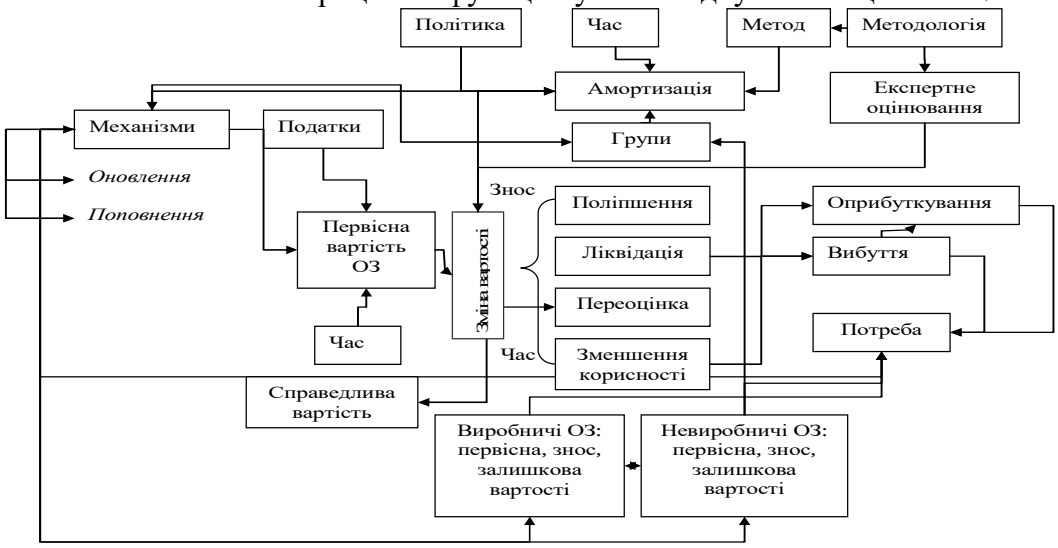

Рис. 1. Розподіл вартості основних засобів у процесі їх функціонування за чинними стандартами. *Джерело: складено авторами*

Через механізми оновлення, поповнення основних засобів збільшується первісна вартість основних засобів на підприємстві. Розмір первісної вартості визначається ринковою кон'юнктурою, податками та часом відповідно до положень чинних стандартів. На цьому етапі складним питанням залишається обґрунтування вибору максимально ефективного механізму відтворення основних засобів відповідно до цілей та можливостей підприємства. Сама складність виявляється у процесі вирішення багатокритеріального завдання вибору з урахування різних думок експертів, які різняться як рівнем їх кваліфікації, так і ставленням до окремих методів залежно від їх досвіду.

Висновки. Результати дослідження функціонування основних засобів інтерпретуються з різних точок зору: сутнісної, вартісної, фізично-технологічної, соціально-економічної, джерельної, у контексті впливу зовнішнього середовища, особливостей внутрішньої структури підприємства та наявного функціонального потенціалу, що формує платформу для прийняття відповідних управлінських рішень. Функціонування основних засобів визнано багатогранною категорією, яка включає в себе

їх застосування, експлуатацію, відповідно до встановлених критеріїв, що розглядаються одночасно у процесному, функціональному та системному контекстах. Загалом функціонування основних засобів досліджується в межах взаємодії цього процесу із суміжними виробничими та невиробничими процесами; взаємодії із зовнішнім середовищем; у межах формування програми (моделі) реагування процесу функціонування основних засобів на внутрішні збурення системи промислового підприємства та зовнішній вплив.

Список використаних джерел:

1. *Вовк А. А. Вовк Ю. А., Чуприкова З. В. Основные средства: проблемы характеристики наличия, движения, классификации и оценки эффективности использования. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. № 49. С. 217–221.*
2. *Волков Д. П., Бондаренко Т. Ю. Современные подходы к оценкам альтернатив относительно реализации продукции машиностроительного предприятия. Культура народів Причорномор'я. 2013. № 262. С. 92–94.*
3. *Гончарук О. Л., Ткачук Г. Ю. Засади відтворення основних засобів: вітчизняний та зарубіжний аспект. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/70.pdf (дата звернення: 22.02.2018).*
4. *Горобинська М. В., Гіль С. Є. Реалізація людського капіталу в умовах четвертої промислової революції. Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 трав. – 1 черв. 2018 р. Харків, 2018. С. 43–45.*
5. *Дейнега О. В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2008. № 623. С. 66–68.*
6. *Офіційний сайт державної служби статистики України URL: https://ukrstat.gov.ua*
7. *Жук В. М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблеми практики і науки : монографія. Київ : Ін-т аграрної економіки, 2012. 454 с.*
8. *Колещук О. Я., Ємельянов О. Ю., Гришко В. А. Оцінювання впливу чинників на рівень зношення основних засобів підприємств та визначення можливостей щодо його нормалізації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. 2009. № 640. С. 128–135.*
9. *Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева І. В. Нечітке оцінювання ефективності функціонування основних засобів промислових підприємств в умовах розвитку інтеграційних процесів. Ефективна економіка. 2018. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6571*
10. *Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева І. В. Нечітка модель багатокритеріального вибору інструментів забезпечення функціонування основних засобів промислових підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2018. № 3. Т. 2. С. 141–149.*
11. *Левицька І. В. Управління відтворенням основних засобів в корпораціях : автореф. дис. … д-ра екон. наук: 08.00.04. Київ, 2011. 43 с.*
12. *Маринич І. А. Значення процесу відтворення основних фондів підприємств у підвищенні ефективності їхнього використання. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.3. С. 175–179.*
13. *Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО16). Основні засоби. [Чинний від 2012-01-01]. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IAS%2016_ukr_2016.pdf (дата звернення: 23.02.2018).*
14. *Наумчук О. А. Основні засоби: методика обліку и формування облікової політики : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. Львів, 2005. 20 с.*
15. *Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 94. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00 (дата звернення: 25.02.2018).*
16. *Стадницький Ю. І. Амортизація – наслідок знецінення основних засобів. Фінансовий простір. 2012. № 2. С. 27–33.*
17. *Стасишен М. С., Ярмоліцька О. В. Складові механізму інвестування відтворення основних засобів залізниць України. Збірник наукових праць державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія: Економіка і управління. 2001. Вип. 18. С. 115–125.*
18. *Стахурська С. В. Механізм відтворення основних засобів виробництва: сутність, складова, джерела інвестування. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2006. № 1. С. 240–247.*
19. *Третяк Н. М., Богатиренко О. Ю. Економічний механізм інвестування в основний капітал сільськогосподарських підприємств. Фінансовий простір. 2012. № 2. С. 104–111.*
20. *Череп А. В. Ефективність використання основних фондів підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2009. № 6. С. 212–215.*
21. *Шляга О. В., Масилюк Б. В. Відтворення основних фондів підприємств: сутність, види, джерела. Економічний вісник ЗДІА. 2014. Вип. 7. С. 120–128.*
22. *Щетілова Т. В. Взаимосвязь эффективности реструктуризации промышленного производства, распределения макроэкономических рисков и структурных сдвигов. Економіка промисловості. 2017. № 1 (77). С. 5–21.*

References:

1. Vovk, A. A. Vovk, Yu. A., Chuprykova, Z. V. (2015), "Osnovnye sredstva: problemy kharakterystyky nalychyia, dvyzhenyia, klassyfykatsyy y otsenky effektyvnosty ispolzovanyia", Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. vol. 49. pp. 217–221.

2. Volkov, D. P., Bondarenko, T. Yu. (2013), "Sovremennye podkhody k otsenkam alternatyv otnosytelno realyzatsyy produktsyy mashynostroytelnoho predpryiatyia", Kultura narodiv Prychornomoria. vol. 262. pp. 92–94.

3. Honcharuk, O. L., Tkachuk, H. Yu. (2017), "Zasady vidtvorennia osnovnykh zasobiv: vitchyznianyi ta zarubizhnyi aspekt". URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/70.pdf (data zvernennia: 22.02.2018).

4. Horobynska, M. V., Hil, S. Ye. (2018), "Realizatsiia liudskoho kapitalu v umovakh chetvertoi promyslovoi revoliutsii". Ekonomichnyi rozvytok i spadshchyna Semena Kuznetsia: tezy dop. mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 31 trav. – 1 cherv. Kharkiv, pp. 43–45.

5. Deineha, O. V. (2008), "Metodolohichni aspekty otsiniuvannia konkurentozdatnosti pidpryiemstv", Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». vol. 623. pp. 66–68.

6. Ofitsiinyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: https://ukrstat.gov.ua

7. Zhuk, V. M. (2012), "Bukhhalterskyi oblik: shliakhy vyrishennia problemy praktyky i nauky" : monohrafiia. Kyiv : In-t ahrarnoi ekonomiky. 454 p.

8. Koleshchuk, O. Ya., Yemelianov, O. Yu., Hryshko, V. A. (2009), "Otsiniuvannia vplyvu chynnykiv na riven znoshennia osnovnykh zasobiv pidpryiemstv ta vyznachennia mozhlyvostei shchodo yoho normalizatsii", Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia: Problemy ekonomiky ta upravlinnia. vol. 640. pp. 128–135.

9. Kucherova, H., Kulko-Labyntseva I. (2018), "Nechitke otsiniuvannia efektyvnosti funktsionuvannia osnovnykh zasobiv promyslovykh pidpryiemstv v umovakh rozvytku intehratsiinykh protsesiv". Efektyvna ekonomika. vol. 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6571

10. Kucherova, H., Kulko-Labyntseva I. (2018), "Nechitka model bahatokryterialnoho vyboru instrumentiv zabezpechennia funktsionuvannia osnovnykh zasobiv promyslovykh pidpryiemstv". Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky. 2018. vol 3. b. 2. pp. 141–149.

11. Levytska, I. V. (2011), "Upravlinnia vidtvorenniam osnovnykh zasobiv v korporatsiiakh": avtoref. dys. … d-ra ekon. nauk : 08.00.04. Kyiv, 43 p.

12. Marynych, I. A. (2010), "Znachennia protsesu vidtvorennia osnovnykh fondiv pidpryiemstv u pidvyshchenni efektyvnosti yikhnoho vykorystannia". Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. vol. 20.3. pp. 175–179.

13. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 16 (MSBO16). Osnovni zasoby. [Chynnyi vid 2012-01-01]. URL: https://¬www.minfin.gov.ua/¬uploads/redactor/files/IAS%2016_ukr_2016.pdf (data zvernennia: 23.02.2018).

14. Naumchuk, O. A. (2005), "Osnovni zasoby: metodyka obliku y formuvannia oblikovoi polityky": avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.06.04. Lviv, 20 p.

15. "Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 7 «Osnovni zasoby»": Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27.04.2000 № 94. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00 (data zvernennia: 25.02.2018).

16. Stadnytskyi, Yu. I. (2012), "Amortyzatsiia – naslidok znetsinennia osnovnykh zasobiv", Finansovyi prostir. vol 2. pp. 27–33.

17. Stasyshen, M. S., Yarmolitska, O. V. (2001), "Skladovi mekhanizmu investuvannia vidtvorennia osnovnykh zasobiv zaliznyts Ukrainy". Zbirnyk naukovykh prats derzhavnoho ekonomiko-tekhnolohichnoho universytetu transportu. Seriia: Ekonomika i upravlinnia. vol. 18. pp. 115–125.

18. Stakhurska, S. V. (2006), "Mekhanizm vidtvorennia osnovnykh zasobiv vyrobnytstva: sutnist, skladova, dzherela investuvannia", Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo. vol 1. pp. 240–247.

19. Tretiak, N. M., Bohatyrenko, O. Yu. (2012), "Ekonomichnyi mekhanizm investuvannia v osnovnyi kapital silskohospodarskykh pidpryiemstv". Finansovyi prostir. vol. 2. pp. 104–111.

20. Cherep, A. V.(2009), "Efektyvnist vykorystannia osnovnykh fondiv pidpryiemstva". Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo. vol 6. pp. 212–215.

21. Shliaha, O. V., Masyliuk, B. V. (2014), "Vidtvorennia osnovnykh fondiv pidpryiemstv: sutnist, vydy, dzherela", Ekonomichnyi visnyk ZDIA. vol. 7. pp. 120–128.

22. Shchetilova, T. V. (2017), "Vzaymosviaz effektyvnosty restrukturyzatsyy promyshlennoho proyzvodstva, raspredelenyia makroekonomycheskykh riskov y strukturnykh sdvyhov". Ekonomika promyslovosti. vol 1 (77). pp. 5–21.

Keywords: *cost; fixed assets; enterprises; functioning; process; efficiency; distribution.*
Ключові слова*: вартість; основні засоби; підприємства; функціонування; процес; ефективність; розподіл.*
Ключевые слова*: стоимость; основные средства; предприятия; функционирование; процесс; эффективность; распределение.*

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/7834186

УДК 005.4 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169035

НАПРЯМКИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ

http://orcid.org/0000-0003-2185-178X
Кравченко Марина Сергіївна, к.е.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «ПДТУ», м. Маріуполь, kravchenko.maryna@gmail.com
Левченко Олексій Анатолійович, магістр ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

Maryna Kravchenko, Ph.D., Assoc., Associate Professor of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, State Higher Educational Institution «Priazovskyi State Technical University», Mariupol
Oleksiy Levchenko, master, Private higher educational institution "European University", Kyiv

M. Kravchenko, O. Levchenko, Directions of creative management based on systems of balanced indicators.

The relevance of the conference is motivated by the important role of motivating the staff in the management and security staff to the internal and external aspects. The subject of the presentation is the principle, as well as the method of the creative mission and the way to the modern motivational management. Investigated that in the creative economic theory of practical training, in the category of creative management, creative industry, and creative development of the creative industry on national development, in the development of creative development in national development, national development. It emphasizes missionary support, standard and mandatory training, and the adoption of new missionary, new ideas. It is designated, creative management can be interpreted, as a system of managing knowledge, processes. See straightforward creative management. It is designed, so effective for a creative management robot, to build in the development of the creative sector of economics and to base on the concept of creativity on a particular, group, organizational, national and global perspective. Effectiveness in dealing with this problem and non-binding with regard to the flow of information about the optional fragment, which can be useful for summing up. The problem is given for additional help with the balance of the system. Concerning the methodological systems and calculations for all the time spent in Chechnya, an interview will be organized: "Finance", "Clients", "Internal business processes", "Teaching and Development". Leather bakery Thus, the system allows the user to control the state of the art management tool, which allows for the identification of critical parameters, not just a streamline development of the device. In addition, a role has been assigned to і and having injected the methods of system-based indicators in the company, and also the management system has been determined.

Кравченко М. С., Левченко О. А. Напрямки креативного менеджменту на основі системи збалансованих показників.

Актуальність дослідження обумовлена важливою роллю мотивування персоналу в менеджменті та забезпечення гнучкості відповідно до внутрішніх і зовнішніх змін. Предметом дослідження є елементи, принципи, а також методи креативного мислення і підходи до сучасного мотиваційного менеджменту. Досліджено, що в креативній економічній теорії та практиці, є категорії «креативний менеджмент», «креативна індустрія», визначено, що питання розвитку креативних індустрій на національному рівні становить значний науковий інтерес і стає предметом звіту в країнах ЄС. Акцентовано, що креативне мислення дає змогу змінити бачення стандарту, бачення світу, а також дає можливість новому мисленню, новим ідеям. Зазначено, що креативний менеджмент можна трактувати, як систему управління знаннями, процесами. Розглянуті напрямки формування креативного менеджменту. Обґрунтовано, що ефективна робота креативного менеджменту залежить від розвитку креативного сектора економіки та базується на концепції креативності на особистому, груповому, організаційному, національному та глобальному рівнях. Ефективність рішень керівництва тісно пов'язана з проблемою необхідності у виділенні з потоку інформації необхідного фрагменту, який дозволить керувати підприємством. Вирішується дана проблема за допомогою збалансованої системи показників. Відповідно до методології системи збалансованих показників, всі цілі діляться на чотири проекції пов'язані між собою: «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні бізнес-процеси», «Навчання і розвиток». Кожна з проекцій містить ряд показників і характеризує підприємство: коефіцієнт рентабельності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт фінансової незалежності, кількість постійних клієнтів, кількість нових клієнтів, відсоток клієнтів, які звернулись повторно. Таким чином, система дає можливість керівництву інший сучасний інструмент управління, який дозволить оцінити критичні параметри не тільки поточного, але й майбутнього розвитку підприємства. У висновку дослідження визначено роль і вплив застосування методики системи

© ***M. Kravchenko, O. Levchenko / Кравченко М. С., Левченко О. А., 2018***

збалансованих показників на підприємстві, а також оцінюються переваги, які надає система управління менеджменту.

Кравченко М. С., Левченко О. А. Направления креативного менеджмента на основе системы сбалансированных показателей.

Актуальность исследования обусловлена важной ролью мотивации персонала в менеджменте и обеспечения гибкости в соответствии с внутренним и внешним изменениям. Предметом исследования являются элементы, принципы, а также методы креативного мышления и подходы к современному мотивационному менеджменту. Доказано, что в креативной экономической теории и практике, встречаются категории «креативный менеджмент», «креативная индустрия», определено, что вопросам развития креативных индустрий на национальном уровне представляет значительный научный интерес и становится предметом отчета в странах ЕС. Акцентировано, что креативное мышление позволяет изменить видение стандарта, видение мира, а также дает возможность новому мышлению, новым идеям. Отмечено, что креативный менеджмент можно трактовать как систему управления знаниями, процессами. Рассмотрены направления формирования креативного менеджмента. Обосновано, что эффективная работа креативного менеджмента зависит от развития креативного сектора экономики и базируется на концепции креативности на личном, групповом, организационном, национальном и глобальном уровнях. Эффективность решений руководства тесно связана с проблемой необходимости в выделении из потока информации необходимого фрагмента, который позволит управлять предприятием. Решается данная проблема с помощью сбалансированной системы показателей. Согласно методологии системы сбалансированных показателей, все цели делятся на четыре проекции, связанные между собой: «Финансы», «Клиенты», «Внутренние бизнес-процессы», «Обучение и развитие». Каждая из проекций содержит ряд показателей и характеризует предприятие: коэффициент рентабельности, коэффициент абсолютной ликвидности, коэффициент финансовой независимости, количество постоянных клиентов, количество новых клиентов, процент клиентов, которые обратились повторно. Таким образом, система дает возможность руководству другой современный инструмент управления, который позволит оценить критические параметры не только текущего, но и будущего развития предприятия. В заключение исследования определены роль и влияние применения методики системы сбалансированных показателей на предприятии, а также оцениваются преимущества, которые предоставляет система управления менеджмента.

Постановка проблеми. Економічна глобалізація в руслі науково-технічного прогресу характеризується інноваційністю та креативністю, коли їх основою стає людський, а також інтелектуальний капітал. Креативні індустрії являють основу креативної економіки, а також становлять окремий напрямок економічних досліджень і новітню сферу бізнес-діяльності.

Поняття «креативність», «креативні індустрії», «креативна економіка» є приводом для дискусій в новій формі наукових досліджень. На даний час не сформовано універсальної методології оцінювання масштабу креативного сектору економіки. Актуальними залишаються питання поняття «креативний менеджмент» та його внутрішні і практичні результати в міжнародному бізнесі.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичними і практичними проблемами розвитку креативного менеджменту займались зарубіжні науковці: П. Друкер, Г. Мінцберг, П.Сенге, Б.Твіс, Г.Хамеоа, Ч. Хені, Й. Шумпетер та інші. Проблемами, факторами і особливостями становлення креативного менеджменту, мотиваційним і організаційним аспектам дослідженнями займались такі науковці, як: Антонюк Л., Василенко В., Дорошенко О., Кузьмін О., Смірнова Я., Свидрук І., Столярчук Я., Ястремська О.

Мета статті – теоретичне дослідження тенденцій креативного менеджменту в контексті глобального економічного розвитку, мотивацій, окреслення сфер і меж застосування, а також інструментів міжнародного менеджменту.

Результати дослідження. Характеристика глобальної економіки базується на методологічному потенціалі багатьох теорій, моделей, концепцій, що надає можливість виділити в її структурі сегменти інноваційної економіки, економічні знання. Реалізовуючи концепцію креативної економіки можна відкрити нові горизонти пошуку можливостей і джерел соціально-економічного прогресу.

Ключовими термінами в креативній економічній теорії та практиці, є категорії «креативний менеджмент», «креативна індустрія». Креативна економіка, як новітня

концепція кінця XX – початку XXI ст. відображає різні погляди, однак в даний час її матеріальним підґрунтям виступає креативний товар послуги ідентифікованих індустрій таких як: архітектура, реклама, мода, музика, мистецтво, телебачення і т.д. Їх ознаками загальної сутності є базування на людському капіталі, виробництво та торгівля матеріальними і нематеріальними продуктами, а також комерціалізація інтелектуальної власності [1, 2 , 3].

Індустрія культури, як економічний феномен довгий час не була предметом дослідження. Тільки в кінці 1990 р. результати досліджень показали, що культурні та творчі галузі показують високі темпи зростання валового продукту.

Потрібно відзначити, що питання розвитку креативних індустрій на національному рівні становить значний науковий інтерес і навіть стає предметом звітів країн ЄС (табл.1).

Таблиця 1

Дослідження креативних галузей у європейських країнах за 2009-2011рр. [4, с.46-47]

Країна	Публікація	Рік	Відповідальна організація
Австрія	Другий австрійський звіт про творчі індустрії	2009	Федеральна палата економіки Австрії
	Четвертий звіт з креативних індустрій Австрії	2010	Федеральна палата економіки Австрії
Естонія	Креативні індустрії Прибалтики	2010 2011	Британська Рада
Англія	Креативна економіка: поза креативними індустріями	2011	Національний фонд з підтримки науки, технологій та мистецтва в Англії (NESNA)
Німеччина	Культурні та креативні індустрії Німеччини	2010	Федеральне міністерство економіки та технологій Німеччини
Угорщина	Індустрії авторського права Угорщини	2010	Угорські відомості інтелектуальної власності
Італія	Біла книга з творчості: італійська модель розвитку	2009	Комерційний університет ім.. Луїджі Бокконі
Сербія	Експертний звіт з економічного аналізу креативного сектору Сербії	2011	Група з креативної економіки
Словенія	Культурні та креативні індустрії – стиль Словенії	2011	Міністерство культури Республіки Словенія

В творчих сферах часто використовується термін «культурні індустрії» і досить складно оцінити креативність, тому деякі європейські країни домовились про класифікацію галузей культури. Найбільш креативними визнано такі країни як: Австралія, США, Нова Зеландія, Канада, Данія, Швеція, Нідерланди. Україна займає 45 місце зі 139 країн.

Креативне мислення дає змогу змінити бачення стандартів, бачення світу, дає можливість новому мисленню, новим ідеям, підходам, повній трансформації в роботі в галузі, підприємстві. В табл.2 приведено рейтинг креативності, інноваційності, конкурентоспроможності країн світу.

Таблиця 2

Рейтинг країн світу за глобальним індексом 2018р. [5, 6, 7]

Країни	Глобальний рейтинг		
	Креативність	Інноваційність	Конкурентоспроможність
Австрія	1	23	22
США	2	4	3
Нова Зеландія	3	21	13
Канада	4	18	15
Данія	5	6	12
Фінляндія	5	8	10
Швеція	7	2	6
Ісландія	8	13	27
Сінгапур	9	7	2

Нідерланди	10	3	4
Норвегія	11	19	11
Великобританія	12	5	8
Ірландія	13	10	23
Німеччина	14	9	5
Швейцарія	16	1	1
Франція	16	15	21
Бельгія	18	27	17
Іспанія	19	28	32
Австрія	20	20	19
Україна	43	50	76

Завдяки креативному підходу, мисленню можна забезпечити стабільність підприємства, зростання фінансового прибутку. Потрібно зазначити, що за методологією ЮНКТАД основою розвитку креативних індустрій є суміжні індустрії. Тому креативний і суміжний сектори глобальної економіки мають потенціал до зростання. Так у міжнародному бізнесі та науковій літературі існує такий термін, як «креативний менеджмент». Так М. Мамфорд у своїх працях трактує креативний менеджмент, як управління інтелектуальним потенціалом підприємства, щоб створювати нові ідеї та втілювати їх у виробництво та споживання. Фангі Сью та Тьюдор Рікардс пропонують свою теорію трактування креативного менеджменту, що основується на творчому підході та реалізації отриманого результату за допомогою підприємств, груп, особистості. Зінкевич Д.К. трактує термін «креативний менеджмент», як підсистему, яка передбачає забезпечення управління, розвиток нових ідей які в подальшому набувають наукової або технологічної інформації.

Креативний менеджмент у міжнародній компанії можна трактувати, як систему управління знаннями, а також управління такими процесами, як креативне прогнозування, креативна мотивація, креативне керівництво, креативний контроль. Тому методологія формування системи креативного менеджменту розкривається через аналіз факторів та умов які направлені на особливості. (рис.1).

Креативний менеджмент динамічною складовою системи менеджменту, а також є підсистемою інноваційного менеджменту. Важливим у значенні креативного менеджменту є інтернаціональний та глобальний контекст, що зумовлює до креативних підходів, технологій і формує нову систему. Креативний менеджмент у невеликій компанії можна трактувати, як систему управління знаннями, в широкому значені – як управління процесами підприємств.

Ефективність роботи креативного менеджменту залежить від розвитку креативного сектора економіки та базується на концепції креативності через систему освіти на особистому, груповому, організаційному, національному чи глобальному рівнях і проявляється в мисленні та управлінні. Досліджуючи великі підприємства можна сказати, що стратегія розвитку підприємства розглядається в рамках чотирьох основних проекцій діяльності: «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні бізнес-процеси», «Навчання і розвиток». Навчання і розвиток включає в себе навчання співробітників та розвиток підприємства, як в індивідуальному плані, так і на рівні підприємства. Наявність кваліфікованих працівників дозволяє підтримувати високу якість при мінімальних затратах. Відтік кадрів веде підприємство до погіршення показників та негативно впливає на фінансовий стан підприємства, а також його внутрішній клімат в колективі. Також дана проекція знаходить своє відображення в таких показниках як кількість кваліфікованих працівників та витрати на їх навчання.

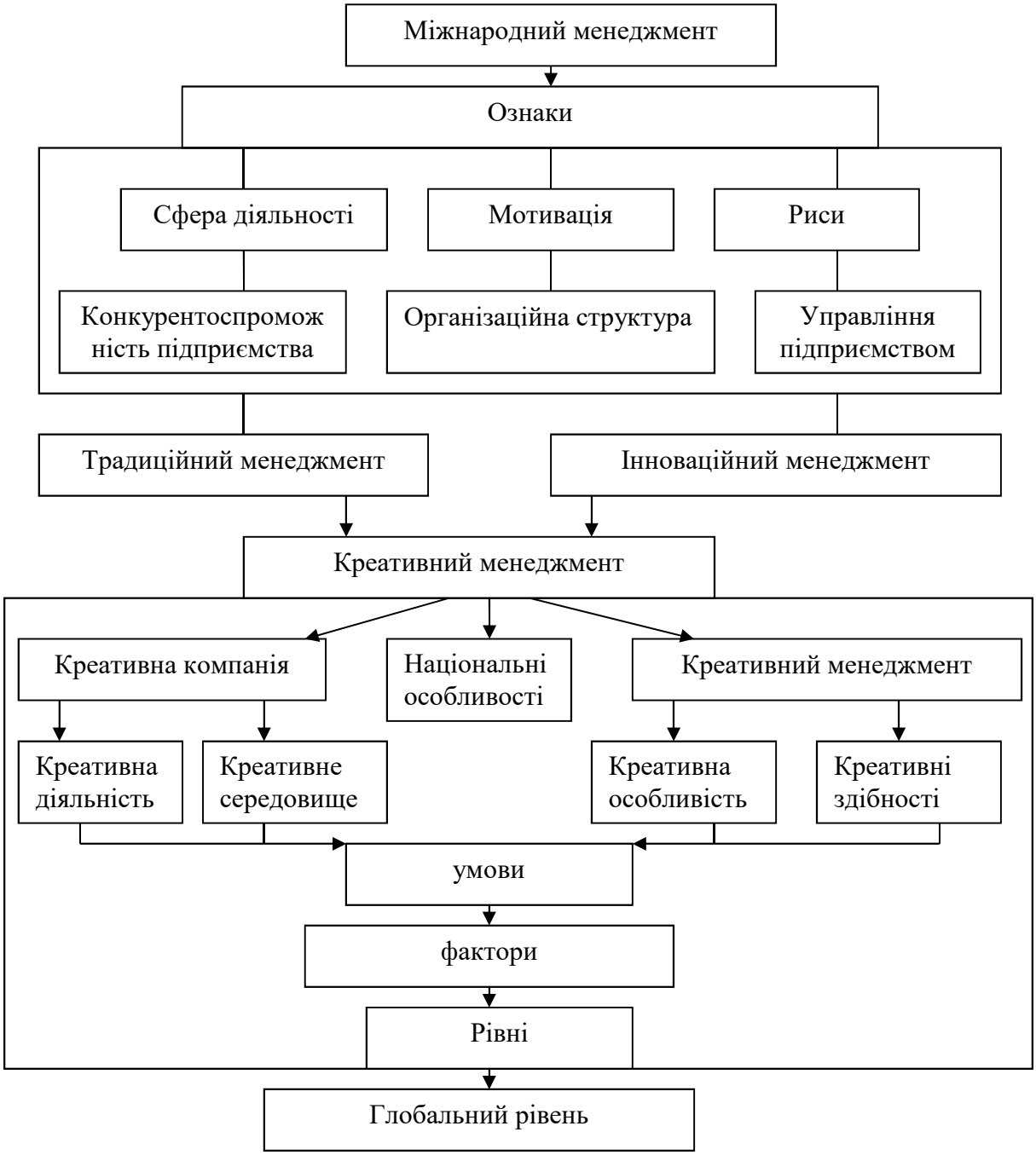

Рис. 1 Напрямки формування креативного менеджменту.

Проекцію «Внутрішні бізнес-процеси» відображають показники, які зосереджені на оцінці внутрішніх процесів, а саме: відсоток вантажно-розвантажувальних робіт, що здійснені в строк; забезпеченість замовленнями в днях; кількість втраченого при навантаженні вантажу; фондовіддача; коефіцієнт екстенсивного використання обладнання; коефіцієнт інтенсивного використання обладнання. [8] Для розрахунку відсотка вантажно-розвантажувальних робіт, що виконані в строк необхідно знати кількість вантажно-розвантажувальних робіт ($ВР_{вчасно\%}$), здійснених за період часу Т, без порушення обумовлених термінів, а також загальна кількість вантажно-розвантажувальних робіт ($ВР_{заг}$), здійснених за період часу. Розрахунок проводить згідно з формулою (1):

$$ВР_{вчасно\%} = \frac{ВР_{вчасно}}{ВР_{заг.}} * 100\% \quad (1)$$

Для дослідження рівня забезпеченості і замовленнями в днях потрібна інформація про кількість укладених договорів ($Кіл_{дог}$) і середня кількість днів ($Дн_{дог}$) необхідних для проведення робіт за одним договором:

$$Здн = Кіл_{дог} * \overline{Дн_{дог}} \quad (2)$$

Кількість втраченого або зіпсованого при завантаженні вантажу:

$$В_{страч} = В_{пл} - В_{ф} \quad (3)$$

де $В_{пл.}$ – загальна кількість (т) вантажу, заплановане до навантаження за період часу (згідно з прийнятими заявками);

$В_ф$ – загальна кількість вантажів (т), завантажених за період часу Т.

Фондовіддача:

$$К_{ф} = \frac{S_{послуг}}{S_{осн.з.}} \quad (4)$$

де $S_{послуг}$ – вартість послуг, наданих за період часу;

$\overline{S_{осн.з.}}$ - середньорічна вартість основних засобів на початок року. Показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, показує використання його в часі:

$$К_{екст} = \frac{Т_{ф}}{Т_{р}} \quad (5)$$

де $Т_ф$ – фактичний час роботи машин і устаткування, ч;

$Т_р$ – режимний фонд часу роботи машин і устаткування, ч.

Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання:

$$К_{інт} = \frac{П_{ф}}{П_{р}} \quad (6)$$

де $П_ф$ – фактична продуктивність технологічного обладнання (од. продукції / рік);

Пф – технічно обгрунтована продукція машин і устаткування (од. продукції / рік).

При недостатній завантаженості обладнання ($К_{інт}$< 1) не забезпечується його нормативна окупність, підвищується ймовірність морального зносу. Зайві одиниці обладнання призводять до зростання податку на майно і зменшення суми прибутку, що залишається в розпорядженні організації.

При перевантаженому обладнанні ($К_{інт}$< 1) можливі два варіанти. Коли обладнання виконує усю необхідну роботу і перевантаження не позначається негативно на якості надаваних послуг та не створює аварійної ситуації – є можливість та, навіть, необхідність використовувати його з певним перевантаженням. При цьому зовсім не потрібні інвестиційні вкладення для придбання додаткового обладнання з метою збільшення його потужності, обладнання набагато скоріше себе окупить, і ймовірність його морального зносу зводиться до мінімуму. [9]

Кількість постійних клієнтів розраховується шляхом підрахунку числа клієнтів, які звернулися більше двох разів. Кількість нових клієнтів підраховується шляхом підрахунку числа клієнтів, знову які звернулися за період часу Т.

Середній час навантаження:

$$БЗ = \frac{Кіл_{пр.з}}{Кіл_{з}} * 100\% \quad (7)$$

де $Кіл_{пр.з}$ – кількість прийнятих за період часу заявок;
$Кіл_з$ – кількість заявок, що надійшли за той же період часу Т.

Середній час навантаження:

$$ЧН_{ср} = \frac{Тн}{Кіл_{вик.з.}} \quad (8)$$

де $Т_н$ – загальний час навантаження;
$Кіл_{вик.з.}$ – загальна кількість виконаних заявок за період часу Т.

Відсоток клієнтів, які звернулися повторно:

$$Кл_{повт.\%} = \frac{Кл_{повт}}{Кл_{заг.}} * 100\% \quad (9)$$

де $Кл_{повт}$ – кількість клієнтів, які повторно звернулися за період часу;
$Кл_{заг}$ – загальна кількість клієнтів, які залишилися незадоволеними послугами, наданими їм період часу Т.

Проекцію «Фінанси» відображають показники, що оцінюють економічні наслідки рішень, які не прийняті і виявляються можливості стратегії підприємства. До показників відноситься: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт рентабельності капіталу підприємства і коефіцієнт абсолютної ліквідності. [10]

Коефіцієнт фінансової незалежності характеризує ту частину коштів, які вклали власники підприємства в загальну вартість майна.

Розрахунок коефіцієнта автономії проводиться за формулою:

$$Ка = \frac{ВК}{Ас} \quad (10)$$

де ВК – власні кошти;
Ас – сукупні активи.

Коефіцієнт оборотності активів:

$$К_{об.а} = \frac{В_{пр}}{\overline{S_a}} \quad (11)$$

де $В_{пр}$ – виручка від продажів, здійснених за період часу;
$\overline{S_a}$ - середня вартість активів за той же період часу Т.

Зменшення цього коефіцієнта свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$К_{ал.} = \frac{ГК + Вк_{кр}}{ПЗ} \quad (12)$$

де ГК – грошові кошти;
$Вк_{кр}$ – короткострокові фінансові вкладення;
ПЗ – поточні зобов'язання.

Цей коефіцієнт показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена не тільки за рахунок наявних у підприємства грошових коштів, але і за рахунок очікуваних надходжень виконані роботи або надані послуги. Рекомендоване значення даного показника ≥ 0,2:

Коефіцієнт рентабельності і власного капіталу характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, розраховується за формулою:

$$К_{вк} = \frac{ЧП}{ВК} \quad (13)$$

де ЧП – чистий прибуток за період часу; ВК – власні кошти.

Обрані показники відповідають вимогам: відповідають цілям і задачам підприємства; забезпечують оптимістичне рішення плану розвитку виробничого підприємства, дають якісну і комплексну оцінку виробничого потенціалу. [10]

Основною стратегічною метою креативного менеджменту, є підвищення фінансової стійкості підприємства, покращення конкурентоспроможності та якості товару і послуг. Це дозволить підприємствам збільшити прибуток, а також покращити фінансове становище. Для цього необхідно: система контролю за допомогою якої перевіряється впровадження стратегічних заходів системи, впровадження стратегічного та оперативного планування, стратегічних заходів у річне планування та бюджетування. Тому впровадження системи на підприємствах є необхідною умовою для їх розвитку для подальшої конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Висновок: Менеджмент, як система яка постійно оновлюється завдяки посиленням глобалізаційних впливів, формуванням управлінських рішень поєднання інтересів особистості, бізнесу, а також суспільства. Зростання потреби у креативних співробітників, які можуть приймати нестандартні рішення, втілювати це у новітні технології, послуги та продукти.

Розглянута система надає керівництву підприємства нові інструменти управління, які можуть дозволити оцінити критичні параметри не тільки поточного але й майбутнього розвитку, а також поєднати стратегію підприємства з показниками результативності індивідуально розроблених для різних рівнів управління.

Список використаних джерел:

1. Лук'яненко, Д. Г. Імплементація парадигми економіки знань у стратегії національного економічного розвитку / Д. Г. Лук'яненко, О. Д. Лук'яненко, О. С. Дорошенко // Міжнародна економічна політика. - 2013. - Вип. 2. - С. 5-26.

2. Кук, П. Креатив приносит деньги / Питер Кук; пер. с англ. С. С. Гуринович. – Минск: Гревцов Паблишер, 2007. – 384 с.

3. Шахид, Ю. От креативности к инновации // Вопросы образования. – 2007. - № 4. – С.159-172.

4. Measuring the economic contribution of cultural industries: A review and assessment of current methodological approaches // UNESCO, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/measuring-the-economic-contribution-of-cultural-industries-a-review-and-assessment-of-current-methodological-approaches-en_1.pdf

5. Рейтинг конкурентоспособности экономик стран мира – 2017/2018. – Режим доступу: https://uteka.ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018

6. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World. – Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf

7. ТОП-25 Стран в глобальном рейтинге креативности. – Режим доступу: https://www.culturepartnership.eu/article/global-creativity-index-2015

8. Вайкок, М. А. Сбалансированная система показателей оценки эффективности деятельности промышленного предприятия / М. А. Вайкок. – Киев : Актуальные вопросы экономики. – № 7 – 2013 – С. 212.

9. Ковбатюк, М. В. Обґрунтування системи показників рейтингової оцінки підприємств водного транспорту / М. В. Ковбатюк, І. І. Стрілок– Суми: Бізнесінформ. - № 9 – 2013.

*10. Показники використання обладнання переробних підприємств та адаптація цих показників для одержання заданого обсягу продукції. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/75476/agropromislovist/pokazniki_vikoristannya_obladnannya_pererobnih_*

References:

1. Luk'yanenko D.G. Paradigms of economic knowledge and knowledge of the strategic economic development / D.G. Luk'yanenko, OD Luk'yanenko, O.S. Doroshenko // M№19. - p.5-26.

2. Cook P. Creative brings money / Peter Cook; translated from English by S.S. Gurinovich. - Minsk: Grevtsov Publisher, 2007. - 384 p.

3. Shahid Y. From creativity to innovation // Educational issues. - 2007. - №4. - P.159-172.

4. Measuring the economic contribution of cultural industries: A review and assessment of current methodological approaches // UNESCO, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/measuring-the-economic-contribution-of-cultural-industries-a-review-and-assessment-of-current-methodological-approaches-en_1.pdf

5. Rating of the competitiveness of economies of the world - 2017/2018. More details on the link https://uteka.ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018
6. The Global Innovation Index 2017 Innovation Feeding the World https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf
7. TOP-25 countries in the global ranking of creativity https://www.culturepartnership.eu/article/global-creativity-index-2015
8. Vaykok M. A. A balanced system of indicators for assessing the effectiveness of the industrial enterprise / M. A. Vaykok. - K .: "Actual issues of the economy." - № 7 - 2013 - p. 212.
9. Kovbatyuk M.V., Obruntuvannya system and indicators of the rating of assessments of water transport enterprises / M.V. Kovbatyuk, I. I. Strelok-Summy: Biznesform. - № 9 - 2013.
*10. Indicators of the victorist possession of rearrangements and adaptations for the demonstration of a given commitment to the product. [Electronic resource] - Primary materials online - Access mode:. http://pidruchniki.com/75476/agropromislovist/pokazniki_vikoristannya_obladnannya_pererobnih_*

Ключові слова: *креативний менеджмент; креативна індустрія; інноваційність; креативні галузі; фінанси; клієнти; внутрішні бізнес-процеси; навчання і розвиток.*
Ключевые слова: *креативный менеджмент; креативная индустрия; инновационность; креативные отрасли; финансы; клиенты; внутренние бизнес-процессы; обучение и развитие.*
Keywords: *creative management; creative industry; innovation; creative industries; finance; customers; internal business processes; training and development.*

Рецензент: Хаджинов І. В., проректор з наукової роботи, професор кафедри міжнародних економічних відносин ДонНУ імені Василя Стуса, д-р, екон. н., професор.

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/7786659

УДК 32 : 913 (477) : 353 : 005.591.3 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169048

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

http://orcid.org/0000-0003-2910-0497

Антонюк Дмитро Анатолійович, д. е. н., віце-президент Запорізької торгово-промислової палати, м. Запоріжжя, antoniuk@cci.zp.ua, 050-690-88-34

Dmytro Antoniuk, Doctor of Economics, Vice-President of the Zaporizhzhya Chamber of Commerce and Industry.

D. Antoniuk, Conceptual bases of territorial communities` development amid implementation of regional policy.

Development of united territorial communities` amid implementation of regional policy is studied in the article. It is defined that conceptual bases of united territorial communities` development reflect trends strategies for achieving high level of region`s and community`s self-sufficiency in the long-term period and includes tools for achieving tactical goals. The basic principles of the concept of territorial communities` development formation in the context of regional policy implementation are outlined, namely: features of territorial communities` social and economic development; self-sufficiency; distinguishing of the region`s "core", which includes united territorial communities supporting high level of development; effective utilization of human, material and financial resources` concentration; integrity as the development of every territorial community to ensure region`s self-sufficiency as a whole; coherence of community and regional authorities` actions; systematicity. It is defined that human, material and financial resources are the basic parts of territorial communities development concept`s object. It is substantiated that the strategic goal of the conceptual foundations for territorial communities` development formulation includes: communities` grouping based on self-sufficiency level, distinguishing the communities with the highest level of development and positioning them as the region`s "core"; developing measures and methods of regional policy for eliminating social and economic disproportions of communities development; improvement of national economy`s territorial organization balancing the development of certain territorial entities within a certain region. It is determined that the philosophy of a "new" regional policy involves active participation of all regional development subjects and their potential leveraging. The article is descriptive.

Антонюк Д. А. Концептуальні основи розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики.

У статті досліджується розвиток об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики. Визначено, що концептуальні основи розвитку об'єднаних територіальних громад відображають орієнтири щодо стратегії досягнення високого рівня самодостатності громади та регіону в довгостроковому періоді і включає інструментарій досягнення тактичних цілей. Виокремлено основні принципи формування концепції розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики, серед яких: врахування особливостей соціально-економічного розвитку територіальних громад; самодостатність; виділення «ядра» регіону, яке включає об'єднані територіальні громади, котрі забезпечують високий рівень розвитку; ефективне використання концентрація людських, матеріальних та фінансових ресурсів; цілісність, тобто розвиток кожної територіальної громади з метою забезпечення самодостатності регіону загалом; узгодженість дій органів управління громади та регіону; системність. Визначено, що основними складовими, на які спрямовується концепція розвитку територіальних громад є людські, матеріальні та фінансові ресурси. Обґрунтовано, що стратегічна мета визначення концептуальних основ розвитку територіальних громад передбачає: групування громад залежно від рівня самодостатності; виокремлення громад із найвищим рівнем розвитку та позиціонування їх як «ядро» регіону; розробка заходів та методів регіональної політики для усунення соціально-економічних диспропорцій розвитку громад; вдосконалення територіальної організації господарства на основі збалансування розвитку окремих територіальних утворень в межах певного регіону. Визначено, що філософія «нової» регіональної політики, яке передбачає активізацію участі усіх суб'єктів у розвитку регіону та максимальне використання його потенційних можливостей. Стаття має описовий характер.

Антонюк Д. А. Концептуальные основы развития территориальных общин в условиях реализации региональной политики.

В статье исследуется развитие объединенных территориальных общин в условиях реализации региональной политики. Определено, что концептуальные основы объединенных территориальных общин отражают ориентиры по стратегии достижения высокого уровня самодостаточности общины и

© ***D. Antoniuk / Антонюк Д. А., 2018***

региона в долгосрочном периоде и включает инструментарий достижения тактических целей. Выделены основные принципы формирования концепции развития территориальных общин в условиях реализации региональной политики, среди которых: учет особенностей социально-экономического развития территориальных общин; самодостаточность; выделение «ядра» региона, которое включает объединены территориальные общины, которые обеспечивают высокий уровень развития; эффективное использование концентрация человеческих, материальных и финансовых ресурсов; целостность, то есть развитие каждой территориальной общины с целью обеспечения самодостаточности региона в целом; согласованность действий органов управления общества и региона; системность. Определено, что основными составляющими, на которые направляется концепция развития территориальных общин человеческие, материальные и финансовые ресурсы. Обосновано, что стратегическая цель определения концептуальных основ развития территориальных общин предусматривает: группировка общин в зависимости от уровня самодостаточности; выделение общин с высоким уровнем развития и позиционирования их как «ядро» региона; разработка мероприятий и методов региональной политики для устранения социально-экономических диспропорций развития общин; совершенствования территориальной организации хозяйства на основе сбалансирования развития отдельных территориальных образований в пределах определенного региона. Определено, что философия «новой» региональной политики, которое предусматривает активизацию участия всех субъектов в развитии региона и максимальное использование его потенциальных возможностей. Статья имеет описательный характер.

Постановка проблеми. Зміни сьогодення та динаміка сучасних соціально-економічних систем, якими є об’єднані територіальні громади, виникає необхідність формування концептуальних основ розвитку. Виокремлення основних принципів дозволяє визначити напрями розвитку та інструментарій вирішення тактичних та стратегічних завдань. Зміна концептуального підходу щодо територіальної організації господарства України визначає територіальні громади як осередок розвитку та реалізації регіональної політики. Використання традиційного інструментарію реалізації регіональної політики призводить до виникнення соціально-економічного диспропорційності розвитку територіальних утворень та регіону загалом. Враховуючи складність функціонування територіальних громад, що автоматично стримує розвиток регіону загалом, актуалізується питання розробки концептуальних основ «нової» регіональної політики, яка б відповідала особливостям економічного середовища та викликам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про значний науковий інтерес до розвитку об’єднаних територіальних громад свідчить значна кількість праць зарубіжних та українських вчених, присвячених розробці концептуальних підходів щодо подолання соціально-економічної диспропорційності на рівні регіону за рахунок підвищення ефективності функціонування територіальних одиниць. Серед зарубіжних науковців заслуговують на увагу праці таких вчених як Барнса Д., Гамблетона Р., Хоггета П. та інших [1]. Вчені аналізували особливості реалізації регіональної політики з метою розвитку громад. Праці українських вчених Лиска О., Мамонова В., Молодожена Ю., Ю. Куца, В. Сінченка [2-5] та інших присвячені умовам розвитку об’єднаних територіальних громад.

Виділення невирішеної проблеми. Потребу в подальших дослідженнях цієї проблематики обумовлена необхідність формування концепції розвитку об’єднаних територіальних громад та її практичного втілення в межах реалізації визначеної регіональної політики.

Метою статті є визначення концептуальних основ розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики.

Результати дослідження. Враховуючи складність процесу розвитку, на нашу думку, перш за все, необхідно дослідити трактування поняття «концепція». Філософське визначення концепції передбачає трактування цієї категорії як основної ідеї будь-якої теорії, спосіб розуміння явищ та процесів [6, с. 301]. При цьому концепція, як правило, це не одна ідея, а сукупність поглядів щодо шляхів вирішення певної проблеми.

Цікавим є трактування концепції з точки зору системного підходу як компасу, орієнтиру в русі та розвитку окремої думки, ідеї або положення [7].

Отже, розглянуті трактування поняття концепції дозволяють надати визначення категорії концепції в такому формулюванні: концепція – система ідей, поглядів, думок, яка є відображення сутності явища або процесу, дає уявлення про ставлення до нього, а також це сукупність орієнтирів та інструментарію досягнення певного результату. Отже, визначення концептуальних основ є вкрай важливим, оскільки дозволяє уникнути поверхневого аналізу та забезпечує глибину дослідження певного явища або процесу. Зазначена характеристика є особливо важливою для дослідження процесу розвитку, оскільки розвиток – це рух, який супроводжується якісними та кількісними змінами. Для впорядкування цих змін та спрямування руху в потрібному напрямі необхідно визначити та сформулювати комплекс думок, ідей та принципів, які дозволять прискорити цей процес. Всі ці елементи в сукупності утворюють концептуальні основи розвитку.

Прагнення об'єднаних територіальних громад до самодостатності є мотивом до визначення концептуальних основ, які є елементами єдиної концепції. Крім того, розробка концепція є початковим кроком реалізації регіональної політики в тактичній та стратегічній перспективі.

В умовах реалізації регіональної політики концептуальні основи розвитку об'єднаних територіальних громад відображають орієнтири щодо стратегії досягнення високого рівня самодостатності громади та регіону в довгостроковому періоді і включає інструментарій досягнення тактичних цілей (рис. 1).

Основними складовими, на які спрямовується концепція розвитку територіальних громад є людські, матеріальні та фінансові ресурси. Для кожного елементу необхідною є визначення системи принципів розвитку, формування стратегії та аналіз можливостей щодо застосування певного інструментарію для досягнення тактичних цілей.

*авторська розробка

Рисунок 1 – Концептуальні основи розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики

Загальним кінцевим показником усіх елементів розвитку об'єднаних територіальних громад є рівень самодостатності. Стратегічна мета розробки визначення концептуальних основ розвитку територіальних громад передбачає:

– групування громад залежно від рівня самодостатності;

– виокремлення громад із найвищим рівнем розвитку та позиціонування їх як «ядро» регіону;

– розробка заходів та методів регіональної політики для усунення соціально-економічних диспропорцій розвитку громад;

– вдосконалення територіальної організації господарства на основі збалансування розвитку окремих територіальних утворень в межах певного регіону.

Зауважимо, що важливим є територіальні громади, як складні соціально-економічні підсистеми регіону має власні інтереси, бачення щодо розвитку, унікальні потенційні можливості, що обумовлено різним рівнем розвитку людських ресурсів та фінансовими можливостями. Тому концепція сприяє адаптації регіональної економіки до нової територіальної організації господарства та зменшення соціально-економічної нерівності.

Головним показником досягнення цілей розвитку об'єднаних територіальних громад та результатом реалізації концепції є рівень самодостатності громад та регіону загалом.

Основними принципи формування концепції розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики є: врахування особливостей соціально-економічного розвитку територіальних громад; самодостатність; виділення «ядра» регіону, яке включає об'єднані територіальні громади, котрі забезпечують високий рівень розвитку; ефективне використання концентрація людських, матеріальних та фінансових ресурсів; цілісність, тобто розвиток кожної територіальної громади з метою забезпечення самодостатності регіону загалом; узгодженість дій органів управління громади та регіону; системність - забезпечення розвитку громад як передумова стійкого розвитку регіону загалом.

Зауважимо, що в сучасних умовах концепція розвитку територіальних громад спрямована здебільшого не на розвиток, а на підтримку шляхом покриття витрат бюджету за рахунок дотацій, та не сприяє зменшенню диспропорційності соціально-економічного розвитку в межах регіону. Це обумовлює необхідність виокремлення концептуальних основ традиційної та «нової» регіональної політики (табл. 1). Нами виокремлено декілька елементів, які визначають характерні особливості традиційної та «нової» регіональної політики (табл. 1). На першому кроці виникає необхідність усвідомлення, що головною ціллю регіональної політики є пошук прихованого потенціалу для розвитку, а не фінансова компенсація соціально-економічних диспропорцій. В цьому випадку існує ризик формування постійної залежності від фінансових ресурсів у вигляді дотацій.

Головною рушійною силою «нової» регіональної політики є людські ресурси, адже володіють значними латентними здібностями, що і є частиною прихованого потенціалу розвитку.

Таблиця 1

Концептуальні основи традиційної та «нової» регіональної політики

Елемент	Концептуальні основи	
	традиційної регіональної політики (до 2014 р.)	«нової» регіональної політики (з 2014 р.)
Цілі	Вирівнювання соціально-економічного розвитку регіону за рахунок компенсації диспропорцій	Пошук альтернативних варіантів розвитку, прихованого потенціалу регіону
Стратегії	Одновекторність	Багатовекторність
Рушійна сила	Фінансові ресурси	Людські ресурси
Філософія	Перерозподіл ресурсів на користь менш розвинутих підсистем регіону	Залучення усіх регіональних суб'єктів та максимальне використання потенціалу регіону
Управління	Центральний уряд	Різні рівня управління

**Складено автором самостійно*

Головним стратегічним пріоритетом є багатовекторність розвитку, оскільки одновекторність є занадто ризикованою. Багатовекторність дає можливість вибору орієнтирів залежно від мети та можливостей.

Варто зауважити, що іншою повинна бути і філософія «нової» регіональної політики, яке передбачає активізацію участі усіх суб'єктів у розвитку регіону та максимальне використання його потенційних можливостей.

Змінюються також підходи до управління, що передбачає розподіл повноважень між органами різних рівнів управління.

Висновки. На основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що головною умовою збалансування територіальної організації господарства є визначення концептуальних основ розвитку територіальних громад, які орієнтовані на самодостатність регіону та відповідати принципам «нової» регіональної політики.

Об'єднані територіальні громади, маючи певну підтримку на регіональному рівні, повинні концентруватися на ефективному використання власного природно-ресурсного потенціалу: людських, матеріальних та фінансових ресурсів.

У зв'язку з цим слід підсумувати, що забезпечення ефективної територіальної організації господарства та зменшення соціально-економічної диспропорційності управління є досить складним процесом, який передбачає сукупність взаємопов'язаних та послідовних дій щодо розвитку територіальних громад в межах окреслених концептуальних основ розвитку.

Напрямком подальших досліджень може бути визначення механізму реалізації «нової» регіональної політики щодо розвитку об'єднаних територіальних громад в межах певного регіону.

Перелік використаних джерел:

1. *Burns D. The Politics of Decentralization Revitalising Local Democracy [Text] / Danny Burns, Robin Hambleton, Paul Hoggett. – Basingstoke and London : Macmillan,1994. – 283 p.*
2. *Лиска О.Г. Територіальна громада / Енциклопедія державного управління: у 8 т. – Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. – 378 с.*
3. *Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія / В.В. Мамонова. – Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – 196 с.*
4. *Молодожен Ю.Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід: монографія / Ю.Б. Молодожен.– Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. – 370 с.*
5. *Територіальна громада: знаннєвість, дієвість: монографія / Ю.О. Куц, В.М. Сінченко, В.В. Мамонова та ін.; за заг. ред. Ю.О. Куца. Харків: Віровець А.П.; Апостроф, 2011. – 340 с.*
6. *Філософський енциклопедичний словник / Редкол.: В.І. Шинкарук (голова), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.*
7. *Коротков Е.М. Дослідження систем управління. Концепція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliograph.com.ua/sistema-upravleniya/88.htm.*

References:

1. *Burns, D., Hambleton R., Hoggett P. (1994) "The Politics of Decentralization Revitalising Local Democracy". Basingstoke and London, Macmillan, UK.*
2. *Lyska, O.G. (2011) "Territorial community / Encyclopedia of Public Administration",. Magister, Kharkiv, Ukraine.*
3. *Mamonova V.V. (2006) "Methodology of territorial development management": Magister, Kharkiv, Ukraine.*
4. *Molodozhen, Yu.B. (2010) "Self-sufficiency of territorial communities: systematic approach". ORID NAPA, Odessa, Ukraine.*
5. *Kutz, Yu.O., Sinchenko, V.M., Mamonov, V.V. (2011) Territorial community: knowledge, effectiveness: monograph Apostrophe, Kharkiv, Ukraine.*
6. *Shynkaruk, V.I., Bystritsky, Ye.K., Bulatov, M.O. (2002) "Philosophical Encyclopedic Dictionary". Abris, Kyiv, Ukraine.*
7. *Korotkov, E.M. Research of control systems. available at: http://bibliograph.com.ua/sistema-upravleniya/88.htm.*

***Keywords**: conceptual bases; territorial communities; development; regional policy; principles.*
***Ключові слова:** концептуальні основи; територіальні громади; розвиток; регіональна політика; принципи.*
***Ключевые слова:** концептуальные основы; территориальные общины; развитие; региональная политика; принципы.*

Рецензент: Горошкова Л. А., д. е. н., доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет

Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8646335

УДК 164.01 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169053

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ СИСТЕМАМИ ПІДПРИЄМСТВ

http://orcid.org/0000-0003-2006-3474

Макаренко Марина Василівна, зав. каф. менеджменту та підприємництва на морському транспорті, д.е.н., професор, Азовський морський інститут, м. Маріуполь, e-mail: marimakva@gmail.com, тел: +380504761766

Потапова Наталія Миколаївна, доцент кафедри економіки підприємств, к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: potapova-nn@gmail.com, тел: +380501842319

Maryna Makarenko, Head of the Department of Management and business on a sea transport, Ph.D., Professor, AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol, e-mail: marimakva@gmail.com, tel: +380504761766

Nataly Potapova, Associate Professor of business economics, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment "PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY", Mariupol, potapova-nn@gmail.com, tel: +380501842319 http://orcid.org/0000-0002-8929-6615

M. Makarenko, N. Potapova, The specifics of managing logistics systems of enterprises.

The article stressed that it is possible to consider an industrial enterprise, a territorial-production complex as a logistic system. Each logistics system consists of a set of elements, the so-called links of the logistics system, between which certain functional relationships and relationships are established. The properties inherent in the majority of logistic systems actually functioning in practice are given. Macro and micro levels of logistics systems are highlighted. Subsystems of the logistics system at the micro level are presented. Macro-logistic system is a large logistic system, where the management of current processes takes place with the participation of several or more independent business entities that are not limited in territorial distribution. The levels of the macro-logistic system are given. The micro-logistic system covers the intra-production logistic sphere of one enterprise or a group of enterprises united on a corporate basis. It was emphasized that the necessary condition for Ukraine's exit from the economic crisis are solving problems of increasing the level of efficiency of industrial enterprises. The experience of the development of the advanced countries of the world shows that increasing the efficiency of the economy can only be achieved by switching to an innovative development model, the ultimate goal of which is to increase the welfare of citizens by accelerating economic growth. As one of the ways to solve existing logistical problems in Ukraine, the use of a cluster approach is proposed. The formation of transport and logistics clusters can be an effective tool for increasing the efficiency of enterprise groups by minimizing costs in the field of logistics. It was emphasized that in spite of the existing practical experience in creating clusters and the presence of some legal documents, work on many areas of cluster policy implementation has not yet begun. The stages of the formation of the transport and logistics cluster.

Макаренко М. В., Потапова Н. М. Особливості управління логістичними системами підприємств.

У статті підкреслено, що в якості логістичної системи можна розглядати промислове підприємство, територіально-виробничий комплекс. Кожна логістична система складається із сукупності елементів, так званих ланок логістичної системи, між якими встановлені певні функціональні зв'язки і відношення. Наведено властивості, притаманні більшості реально функціонуючих на практиці логістичних систем. Виділено макро- та мікро-рівні логістичних систем. Представлено підсистеми логістичної системи на мікрорівні. Макро-логістична система є великою логістичною системою, де управління потоковими процесами відбувається за участю декількох і більше незалежних суб'єктів господарювання, не обмежених у територіальному розташовувані. Наведено рівні макро-логістичної системи. Мікро-логістична система охоплює внутрішньовиробничу логістичну сферу одного підприємства або групи підприємств, об'єднаних на корпоративних засадах. Підкреслено, що необхідною умовою виходу України з економічної кризи є вирішення завдань з підвищення рівня ефективності діяльності промислових підприємств. Досвід розвитку провідних країн світу свідчить, що підвищення ефективності економіки можна досягти тільки шляхом переходу на інноваційну модель розвитку, кінцева мета впровадження якої полягає у підвищенні добробуту громадян за рахунок прискорення економічного зростання. В якості одного з шляхів вирішення існуючих логістичних проблем в Україні пропонується використання кластерного підходу. Формування транспортно-логістичних кластерів може стати ефективним інструментом підвищення ефективності діяльності груп підприємств за рахунок мінімізації витрат у сфері логістики. Підкреслено, що незважаючи на існуючий практичний досвід створення кластерів і наявність деяких

© ***M.Makarenko, N. Potapova / Макаренко М. В., Потапова Н. М., 2018***

нормативно-правових документів, роботи з багатьох напрямків реалізації кластерної політики ще не розпочато. Наведено етапи формування транспортно-логістичного кластеру.

Макаренко М. В., Потапова Н. М. Особенности управления логистическими системами предприятий.

В статье подчеркивается, что в качестве логистической системы можно рассматривать промышленное предприятие, территориально-производственный комплекс. Каждая логистическая система состоит из совокупности элементов, так называемых звеньев логистической системы, между которыми установлены определенные функциональные связи и отношения. Приведены свойства, присущие большинству реально функционирующих на практике логистических систем. Выделено макро- и микроуровни логистических систем. Представлены подсистемы логистической системы на микроуровне. Макро-логистическая система является большой логистической системой, где управление потоковыми процессами происходит с участием нескольких и более независимых субъектов хозяйствования, не ограниченные в территориальном размещаемые. Приведены уровни макро-логистической системы. Микро-логистическая система охватывает внутрипроизводственную логистическую сферу одного предприятия или группы предприятий, объединенных на корпоративных началах. Подчеркнуто, что необходимым условием выхода Украины из экономического кризиса является решение задач по повышению уровня эффективности деятельности промышленных предприятий. Опыт развития ведущих стран мира свидетельствует, что повышение эффективности экономики можно достичь только путем перехода на инновационную модель развития, конечная цель внедрения которой заключается в повышении благосостояния граждан за счет ускорения экономического роста. В качестве одного из путей решения существующих логистических проблем в Украине предлагается использование кластерного подхода. Формирование транспортно-логистических кластеров может стать эффективным инструментом повышения эффективности деятельности групп предприятий за счет минимизации затрат в сфере логистики. Подчеркнуто, что несмотря на существующий практический опыт создания кластеров и наличие нормативно-правовых документов, работа по многим направлениям реализации кластерной политики еще не начиналась. Приведены этапы формирования транспортно-логистического кластера.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток країни пов'язаний з вирішенням проблеми раціонального й ефективного управління виробничою й соціальною сферами на місцевому, регіональному та державному рівнях. Саме прийняття обгрунтованих рішень щодо управління потоками матеріалів, продукції, товарів та послуг забезпечує життєдіяльність територіальних громад у всіх сферах та галузях. Такі рішення знаходять своє відображення як у програмах з розвитку мережі міжнародних транспортних коридорів, так і під час оперативного управління. Це безпосередньо стосується не тільки сфери фінансів, планування, розвитку місцевого господарства, транспорту, зв'язку, а й зовнішньоекономічної діяльності, де процеси управління матеріалопотоками та потоками послуг, які є предметом досліджень логістичного менеджменту, значно ускладнені. Застосування логістики прискорює процес отримання інформації, підвищує рівень сервісу підприємств. Логістика координує діяльність всього підприємства в цілому. В даний час логістика використовується недостатньо ефективно і широко, оскільки є відносно молодою наукою та сферою бізнесу, тільки проходить етап свого становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням логістичних систем, їх видів, класифікацій присвятили свої наукові праці такі вчені, як: Ларіна Р., Сербин В., Стаханов В. Хенфилд Р., Цивкунова Т. та ін. Але недостатній рівень розробки даного явища, а також необхідність вирішення питань підвищення ефективності діяльності сучасних логістичних систем потребують продовжувати дослідження та наукові пошуки. Сучасні складні умови функціонування підприємств реального сектора, кризові явища в економіці, розширення процесів глобалізації та поширення міжнародного ринку вимагають досліджувати шляхи щодо мінімізації витрат, що можливо за рахунок використання відповідних логістичних систем.

Метою статті є дослідження особливостей управління логістичними системами відповідних груп підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо більш докладно визначення поняття логістичної системи. По-перше, вона складається з деяких елементів-підсистем, які мають між собою та за межами всієї системи, у зовнішньому середовищі функціональні зв’язки.

По-друге, виконує головне своє призначення у вигляді відповідних логістичних функцій. По-третє, система характеризується адаптованістю до середовища оточення та має зворотні зв'язки. Прикладом такої системи може виступати як виробничий комплекс, так і окреме промислове підприємство або торгове підприємство чи підприємство реального сектору економіки. Оскільки ми розглядаємо логістичну систему, як відкриту, то назвемо її головну мету, або ж завдання: створення умов для вироблення товару на який є попит. Цей товар повинен бути у відповідній до попиту кількості, якості й у перспективі повинен бути відправлений у вказане місце та у відповідні терміни. Це може бути продукція незавершеного циклу, або ж, навпаки, кінцевий споживач. Головне в досягненні запланованої мети – не перевищити заплановані та погоджені логістичні витрати. Як вже говорили вище, логістична система представлена функціональними зв'язками між своїми ланками. Особливістю цієї системи є те, що зовні зв'язки не на стільки міцні, як ті, що знаходять в середині. Ще одною специфічною рисою логістичної системи є її циклічний характер. Потоки інформації та матеріалів передаються в ній за відповідним циклом, так що проходять цілий ланцюг логістичної системи.

Оскільки ми розглядаємо систему, то, можемо назвати характерні системні риси логістичних систем [1]:

складність - характеризується такими основними ознаками: наявність великої кількості елементів (ланок), характером взаємодії між окремими елементами, функціями, які виконуються системою, наявністю організованого управління, впливом на систему чинників оточення, які мають стохастичний характер;

ієрархічність – передбачає наявність в сфері лінійної чи функціональної структури логістичного управління, відповідної рангової (від нижчого до вищого) підпорядкованості;

цілісність – передбачає таку особливість логістичної системи, як забезпечувати головну функцію, передбачену метою створення системи. Притаманна системі в цілому, а не окремим ланкам.

Логістична система є сукупність підсистем, які знаходять в тісній взаємодії. Розподілення логістичної системи на складові може відбуватися на основі різних критеріїв. Наприклад, у разі розгляду такого критерію як курсування матеріального потоку, в логістичній системі виокремлюють такі складові як транспорт, що забезпечує проходження потоку та окремі підприємства. [2]. Назвемо ще одні складники логістичної системи, яка представлена мікрорівнем: придбання ресурсів, постановка завдань, організація, координація виробництва, реалізація; відповідна до мети структура організації логістичної системи, яка включає підсистему управління, її функціональний вплив на керовану підсистему; перетворюваність – зміна складників в логістичні системі, які викликані вимогами зовнішнього оточення, а також прийнятими в її підсистемі (ланцюгах) рішеннями; неповторюваність, стохастичність поведінки за відповідних ситуацій і під дією чинників зовнішнього оточення; адаптивність – можливість системи здійснювати зміни в своїй структурі, вибирати альтернативи своєї поведінки за головним критерієм – цілі логістичної системи і, обов'язково, впливу зовнішнього оточення; існування зв'язків – між складниками логістичної системи є важливі взаємозв'язки, які характеризують таку її рису як інтеграція.

Отже, логістична система на макрорівні – це наявність кількох виробничих підприємств не пов'язаних один з одним територіально, де передаються птоки ресурсів різних видів [2].

Виділяють такі логістичні системи на макрорівні [3]: міждержавні; державні; обласні (територіальні). Потреба в забезпеченні структурованої взаємодії об'єктів з різних галузей обумовила формування логістичних систем на макрорівні. За мету на цей момент ставилося глобальне поліпшення економічних параметрів розвитку. Особливо слід підкреслити таку рису логістичної системи на макрорівні, як погодження інтересів усіх елементів (ланцюгів). При цьому роль та значення всіх однаково важливе. Зрозуміло, що

мета та задачі логістичної системи на макрорівні значно відрізняються від тих, що будуть сформульовані на мікрорівні. Але такий параметр як зменшенням витрат в логістичній системі, як правило залишається незмінним при використанні усіх видів систем логістики.

Отже, наведемо параметри логістичної системи на мікрорівні. Головною її відмінною рисою є те, що вона працює на рівні логістики виробничого процесу одного або кількох підприємств. Причому ця група підприємств представляють собою єдину корпорацію. Підприємства чи їх групи в такій логістичній системі мають єдину інфраструктуру, яка обслуговує їх технології виробництва. Крім того всі ці підприємства працюють на отримання загального економічного результату. Така логістична система включає такі головні складники, як придбання ресурсів, що поступають до системи, операційна діяльність в ній, та реалізація виробленого продукту (поослуг).

Придбання ресурсів – складник системи, який відповідає за надходження матеріальних ,інформаційних та людських ресурсів до логістичної системи. Формування мети та організація діяльності – це складник в системі відповідає за те, що потоки ресурсів, які надійшли до системи мають відповідну мету у відповідності до особливостей технології виробництва та логістичного забезпечення, а також трансформації до готової послуги чи продукту. Реалізація - складник, який відповідає за вихід результатів з логістичної системи у запланованому вигляді та якості. Всі складники логістичної системи між собою сумісні й працюють як один механізм. Ця головна якість логістичної системи досягається завдяки існуванню загальної для усіх учасників мети, яка всіх і об’єднує.

Серед науковців іноді виникають дискусії щодо взаємозв’язку логістичних систем на макро- і мікрорівнях. Наприклад мікрорівень є складовою макрорівня логістичної системи. Але це розглядається як окремий випадок. Ще однією особливістю макрологістичної системи є те, що юридично незалежні підприємства, їх операційні системи сприймають всі функціональні впливи логістичної системи у вигляді дії чинників зовнішнього середовища. Підкреслимо, що свою внутрішньо-операційну діяльність такі підприємства здійснюють як завжди. Існують й такі випадки, коли макрологістична система відсутня, або ж підприємство користується логістичною функцією, але не задіяно в макрологістичній системі. У таких випадках воно здійснює свою діяльність господарську та виробничу як окрема мікрологістична система, яка пристосовується до змін зовнішнього оточення.

Поступовий перехід світової економіки від ринку виробника до ринку споживача з'явився ключовим чинником, який обумовлює появу інтегрованих логістичних систем. Вони передбачають інтегроване управління сферами постачання, збуту, виробництва, транспортування, зберігання й це, у свою чергу, виключає можливість розгляду безлічі розрізнених систем.

Концепція побудови логістичних систем містить у собі чотири ключові напрямки дослідження при створенні систем подібного роду: створення логістичних систем на основі системного підходу; облік загальних витрат при створенні логістичних систем; забезпечення необхідного рівня сервісу споживчого попиту в рамках логістичної системи; визначення ефективності логістичної системи.

Необхідною умовою виходу України з економічної кризи є вирішення завдань з підвищення рівня ефективності діяльності промислових підприємств. Досвід розвитку провідних країн світу свідчить, що підвищення ефективності економіки можна досягти тільки за рахунок впровадження інноваційної концепції розвитку. Головна мета такого підходу полягає у підвищенні добробуту громадян за рахунок прискорення економічного зростання. Одною з найбільш перспективних і динамічних напрямів економічної діяльності є логістика. Логістика виступає головним важелем в механізмі створення конкурентних переваг. Ємність ринку логістики у всьому світі складає більш ніж 5 трлн. дол. і щорічно зростає на 4-5%. Початок 90-х років (XX ст) в нашій країні характеризується формуванням ринку логістичних послуг. Український ринок почали

опановувати такі великі логістичні компанії іноземних держав: американська компанія «United Parcel Service», нідерландська фірма «Thomas Nationwide Transport», німецько-швейцарська компанія «Schenker-Billspedition Transport Logistics». Зараз в Україні на транспортування, складування товарів та ресурсів господарюючі суб'єкти сплачують близько 15% ВВП, в таких державах як США, та країни-члени ЄС витрати на логістику займають близько 12-16% ВВП, у Китаї налічується - 26%, в Японії - 6%. За результатами проведеного опитування фахівців, фірми в нашій державі кожний рік витрачають на логістичні послуги трохи меньше 10 млрд. дол. Зауважимо, що 70% логістичних витрат припадає на транспорт (7 млрд. дол.), 25% - складське зберігання (2,5 млрд. дол.) і близько 5% - управління логістичними потоками (0,5 млрд. дол.) [3-5] .

Разом з тим в рейтингу Світового банку за показником ефективності логістики (Logistics Performance Index - LPI) в 2009 р. Україна посіла лише 73-е місце серед 150 країн, у 2016 році 80 – е з 160. У розрахунку загального показника, який характеризує ефективність логістичних послуг задіяно 7 характеристик: рейтинг результатів роботи митниці – Україна отримала 97-е місце, транспортна інфраструктура - 74-е, міжнародні перевезення - 83-е, компетентність логістики - 90-е, "трекінг і трейсінг " (фіксування і відстеження шляху) - 80-е, внутрішні витрати на логістику - 21-е і своєчасність доставки - 55-е. До країн-лідерів, що зайняли перші десять рейтингових місць увійшли такі країни, як: Японія, Великобританія, Гон-Конг (Китай), Сінгапур, Росія, Нідерланди, Австрія, Німеччина, Швеція, Швейцарія, Канада, Білорусь. Це, відповідно, 74-е та 99-і місця [6].

В якості одного з шляхів вирішення існуючих логистичних проблем в Україну пропонується використання кластерного підходу. Формування транспортно-логістичних кластерів може стати ефективним інструментом підвищення ефективності діяльності груп підприємств за рахунок мінімізації витрат у сфері логістики.

Кластери в сфері логістики є в багатьох країнах світу. Так, у країнах-членах ЄС працює 85 кластерів з транспортно-логістичною спеціалізацією, як основних так і другорядних. Наприклад, у Словенії працює з 2003 р. транспортно-логістичний кластер до складу якого увійшло 16 фірм та установ. Спеціалізація цих компаній на перевезенні вантажів та експедируванні. ям і доставкою вантажів, надають стивідорні послуги, створюють освітні програми, займаються моніторингом забруднення повітря. Глоловне призначення такого кластера складається в створенні сприятливих умов його учасникам, для надання транспортно-логістичних послуг у комплексі. Усе це має привести компанії до запланованого результату, підвищення ефективності діяльності на ринку Європи. У Великобританії з 2003 р. працює морський кластер., головним призначенням якого є представляти і відстоювати інтереси морської галузі [3-5].

В нашій країні також проходять відповідні заходи щодо організації кластерів транспортно-логістичної спеціалізації. Так, у Херсонській області було вирішено створити передовий транспортно-логістичний кластер який налічував близько 106 підприємств: порти морські та річкові 10 об’єктів, судноремонтні верфі, судноплавні компанії – 5 об’єктів, підприємства автомобільного та залізничного транспорту, аеропорт, авіапідприємства. Основні задачі кластеру, який сьогодні перебуває на стадії формування, полягають у вдосконаленні транспортної системи області, налагодження співпраці підприємств галузі інфраструктури, перетворення транспортних структур. Наприклад, транскордонний логістичний кластер сформований у Закарпатті. Незважаючи на розпочату в Україні діяльність з формування логістичних кластерів, нормативно-правова база щодо створення кластерів знаходиться на стадії розробки.

Однак, існування багатого практичного досвіду інших країн щодо формування та функціонування кластерної системи в логістиці, а також розроблених нормативних та правових документів, праця з багатьох напрямків реалізації кластерної політики ще не розпочато, зокрема [4]:

- кооперації (взаємодія між учасниками усередині кластера сприяє отриманню синергетичного ефекту);

- рівність та відповідальність (учасники кластеру співпрацюють за принципами спільної відповідальності та рівності своїх прав у процесі функціонування);

- вибору передового лідера (в кластері вибирається найбільш успішне підприємство, якому надається право координувати усіх інших);

- продуктивність (періодичне оцінювання продуктивності функціонування учасників кластеру, яке призначене визначитися з тим наскільки координація ним відповідає досягненню стратегічних цілей);

- ресурсної забезпеченості (обмін інформаційними, матеріальними, правовими ресурсами);

- інноваційне (інноваційний розвиток у більшому ступені допомагає вирішувати завдання та досягати головної стратегічної мети кластеру);

- системності (додержання ієрархічної структури у логічному кластері, повноти і взаємозв'язку всіх його учасників);

- перспективність (наявність стратегії та поетапність розвитку кластеру).

Діяльність транспортно-логістичного кластеру звичайно базується на складених та погоджених з усіма учасниками документів, що пов’язані з формуванням та діяльністю (договір про створення кластеру, угоди про вступ до кластеру, положення і правила функціонування кластера, положення про взаємозалежність учасників кластеру, норми і правила взаємодії учасників кластеру та ін.) Головним документом, регламентуючим діяльність логістичного кластера, повинен стати договір про утворення кластеру, який обов'язково повинен містити наступні пункти: основні положення, мету і завдання діяльності, напрямки діяльності, організаційно-правову основу діяльності, права та обов'язки учасників кластеру та інші умови.

Формування транспортно-логістичного кластеру здійснюється в кілька етапів [3]: виникнення ідеї та обгрунтування необхідності його створення; визначення області (території) для створення кластеру на базі аналізу його конкурентних позицій у сфері логістики; розробка організаційної структури кластеру; формування системи управління ним; визначення результатів діяльності кластера.

Проаналізуємо кожний з етапів, щоб більш глибоко визначити зміст кожного.

Перший етап передбачає з’ясування мети, завдань і масштабів діяльності транспортно-логістичного кластеру. Метою створення транспортно-логістичного кластеру передбачається: зростання конкурентоспроможності галузі транспортно-логістичних послуг на основі реалізації концепції розбудови інноваційного потенціалу; зростання показника працевлаштування населення, оскільки з’являються додаткові робочі місця; зростає привабливість галузі транспортно-логістичних послуг для інвесторів; зростає питома вага галузі транспортно-логістичних послуг у валовому регіональному продукті; поширюється податкова база; зростає продуктивність та результативність управління системою транспортно-логістичних послуг.

На другому етапі відбувається оцінка рівня конкурентоспроможності регіонального потенціалу щодо реалізації транспортно-логістичних послуг. З цією метою проводиться якісна та кількісна оцінка конкурентної стійкості, також досліджується ресурсна база щодо її наявності та структури, необхідної для досягнення провідних конкурентних позицій регіональних підприємств в галузі логістики, тобто встановлення параметрів конкурентної стійкості.

Щодо визначення конкурентної стійкості на основі кількісного аналіз, то слід сказати про розрахунок таких показників, які характеризують стійкість регіональної галузі логістики з точки зору конкурентоспроможності та можливого резерву для формування кластерів логістики: коефіцієнтів надання на душу населення логістичних послуг, локалізації та спеціалізації регіону. Якщо отримані результати показників дорівнюють або перевищують одиницю робимо висновок щодо ринкової спеціалізації галузі логістики в регіону дослідження, в регіоні можливо створення логістичного кластеру або він уже є.

На останньому етапі відбувається встановлення серця логістичного кластеру , структури учасників, формування відповідної документації, формулювання головних засад принципів діяльності. Серце кластеру складають транспортні та логістичні компанії (організації), які надають різні послуги в транспортній, складській та інших видах логістики, що здійснюють зберігання і транспортування вантажів, їх сортування, пакування і перепакування, доставку товарів у роздрібні мережі, митне оформлення товарів. Такі фірми як правило складаються з інтеграторів, операторів логістичних послуг, провайдерів.

В практиці у відповідності до наявності можливостей виходу на регіональні й міжнародні ринки реалізації логістичних послуг, відсотку інтегрованості замовника з бізнесом, розміру реалізованих логістичних послуг провайдерів послуг транспортно-логістичної галузі ділять за такими напрямками [5]:

First Party Logistics Providers (1PL) - самі власники вантажу займаються зберіганням товарів, транспортуванням, документальним супроводженням та митним оформленням;

Second Party Logistics Providers (2PL-провайдери) – спеціалізуються на аутсорсингу виділених завдань, охоплюють ринок традиційних логістичних послуг (експедитори та транспортні підприємства, складське господарство для різних видів товарів, митні брокери, вантажні термінали, агенти, стивідорні та страхові компанії, фірми з надання інформаційно-консалтингових послуг у сфері логістики);

Third Party Logistics Providers (3PL-провайдери) – спеціалізуються на повному циклі послуг логістики, а саме, займаються контролюванням окремих або всіх логістичні функції, можуть використовувати субпідрядників, послуги надають окремо або комплексно;

Fourth Party Logistics Providers (4PL-провайдери) – спеціалізації цих операторів на повному спектрі логістичних послуг, тобто фірми, які застосовують системний підхід до управління всіма логістичними бізнес-процесами замовника і координуючі дії компанії та її ключових контрагентів в ланцюгах поставок з урахуванням довгострокових стратегічних цілей;

Fifth Party Logistics Providers (5PL-провайдери) - вирішують завдання, пов'язані з управлінням всіма компонентами ланцюга постачань за допомогою електронних інформаційних засобів.

Структура галузі транспортно-логістичних послуг, що склалася в нашій країні схильна до формування такого серця кластера, який відповідає Second Party Logistics Providers. Наприклад, з 2006 року близько 90 % становили такі провайдери що надавали послуги такого циклу.

Структура кластеру з надання транспортно-логістичних послуг може включати кредитні організації, банки, аудиторські фірми, урядові організації, освітні заклади й дослідні центри, некомерційні професійні логістичні організації, підприємства, які сертифікують з системи менеджменту якості та ін.

Четвертий етап характеризується процедурою формування та реалізації кластерної стратегії, встановленням джерел та обсяги фінансових ресурсів, а також можливі джерела державної та регіональної підтримки. Розробка стратегії транспортно-логістичного кластеру потрібна для реалізації його учасниками їх конкурентних переваг.

На останньому етапі формування кластера транспортно-логістичних послуг відбувається оцінка результативності його функціонування. Продуктивна діяльність кластерних структур є підгрунтям для доведення важливості, необхідності та економічної ефективності функціонування підприємств. Виступає початков подальшого формування державних та міждержавних кластерних логістичних систем. Аналіз діяльності кластерних структур відбувається на основі системи загальник показників, які взаємозалежні й заздалегідь визнані як критерії оцінки: (економічні показники – матеріало та фондоємність, рентабельність використання всієї сукупності виробничих витрат, інтегральний показник економічної ефективності діяльності кластеру, продуктивність

праці); соціальних (індикатори розміру зайнятих, зростання фонду оплати праці, зростання освітнього рівня та кваліфікації працівників тощо); екологічних (показники зниження викидів шкідливих речовин, обсягів витрат питної чистої води, захист та додержання якості водних ресурсів, охорона морів і берегових смуг, підтримування екосистем та біологічного різноманіття, показники зниження величини еколого-економічних збитків та ін.)

Висновок. Питання підвищення ефективності діяльності промислових підприємств є одним з найактуальніших для України, а кластерізація логістичних послуг - один із шляхів розвитку економіки та забезпечення високого її рівня на міжнародному ринку. Враховуючи, що транспортно-логістична галузь відіграє важливу роль у підвищенні ефективності діяльності груп підприємств, формуванні кластерів транспортно-логістичних послуг, необхідно наголосити на особливому відношенні та передового досвіду інших держав щодо її розвитку. Логістичні системи несуть крім позитивного економічного навантаження як на рівні країни, так і на рівні регіону, ще й соціальне. Одною з переваг формування логістичних кластерів є розбудова сучасної інфраструктури для реалізації послуг логістики на високому міжнародному рівні, підвищення продуктивності (скорочення термінів доставки товарів, зниження тарифів на зберігання, підвищення якості сервісного обслуговування, збільшення обсягів вантажних і пасажирських перевезень), активізації підприємств кластеру щодо впровадження інноваційної концепції свого розвитку, пошуку інвестиційних ресурсів для підприємств кластеру, у забезпеченні прискореного соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Ларіна Р.Р. Логістика / Р.Р. Ларіна [Електронний ресурс]. режим доступу: http://www.readbookz.com/books/24.html.

2. Роль логистики на современном предприятии [електронний ресурс]. режим доступу: http://www.axelot.ru/Company/publ/partlog.

3. Сербин В. Основы логистики / В. Сербин [електронний ресурс]. режим доступу: http://www.aup.ru/books/m97/1_8.htm.

4. Стаханов В.Н. Теоретические основы логистики / В.Н. Стаханов, В.Б. Украинцев. – Ростов на Дону: Феникс, 2001. – 160 с.

5. Хэнфилд Р. Реорганизация цепей поставок. Создание интегрированных систем формирования ценности. / Р. Хэнфилд, Э. Николс; пер. с англ. М.: Вильямс, 2003. 416 с.

6. Цивкунова Т.Н. Планирование логистической стратегии предприятий производственной инфраструктуры / Т.Н. Цивкунова [електронний ресурс]. режим доступу: http://www.traktat.ru/tr/referats/id.14212.html.

References (BSI):

1. Larina, R. Logistyka [Logistics]. Retrieved from http://www.readbookz.com/books/24.html

2. Rol' logistyky na sovremennom predpriyaty [Logistics role at the modern enterprise]. Retrieved from http://www.axelot.ru/Company/publ/partlog/

3. Serbin, V. (2004). Osnovy logistyky [Logistics bases]. Taganrog: TRTU. Retrieved from http: www.aup.ru/books/m97/1_8.htm

4. Staxanov, V. (2001). Teoreticheskie osnovy logastiky [Theoretical bases of logistics]. Rostov na Donu: Feniks [in Rossian].

5. Xenfild, R. (2003). Reorganizaciya cepey postavok. Sozdanie integrirovannix system formirovaniya cennosty [Reorganisation of chains of deliveries. Creation of the integrated systems of formation of value]. Moscow: Vil'yams [in Rossian].

6. Civkunova, T. Planirovanie logisticheskoy strategii predpriyatiy proizvodstvennoi infrastruktury [Planning of logistical strategy of the enterprises of a production infrastructure]. Retrieved from http://www.traktat.ru/tr/referats/id.14212.html

Ключові слова: *логістична діяльність; логістична система; логістичний кластер; управління логістичною системою; промислове підприємство.*

Ключевые слова: *логистическая деятельность; логистическая система; логистический кластер; управление логистической системой; промышленное предприятие.*

Keywords: *logistic activity; logistic system; logistic cluster; management of logistic system; industrial enterprise.*

Рецензент: Хаджинова О. В., декан економічного факультету, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

УДК 65.012.613 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169054

ТИПОЛОГІЯ РЕФЛЕКСИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОСИНАМИ ЗІ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Камишникова Евеліна Вікторівна, доцент кафедри економіки підприємств, к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, e-mail: kamisheva86y@gmail.com, тел.: +380983691515

Evelina Kamyshnykova, Associate Professor of Economic Enterprise, Ph.D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: kamisheva86y@gmail.com, tel.: +380983691515

E. Kamyshnykova, Typology of reflexive control of stakeholders' relations in the system of corporate social responsibility.

The article deals with theoretical foundations of economic essence of the reflective control of stakeholders' relations in the system of corporate social responsibility (CSR). The purpose of the research is to provide a scientific and theoretical substantiation of essence and effectiveness of applying a reflexive approach to managing relations with stakeholders in the CSR system, and to develop a classification of reflexive influences. It has been found that the use of reflexive processes serves as a methodological basis for decision-making in the system of economic interaction with the enterprise's stakeholders. It has been proved that reflexive control enables managing stakeholder attitude to the enterprise through conscious and purposeful formation and reconstruction of its image in the individual and group consciousness in the desired direction via instruments of reflexive influence. It has been established that the "rank of reflection" which means a level showing depth of reflection occupies an important place in the system of reflexive control. Characterization of reflexive procedures of zero (autoreflection), first, second, third and fourth rank has been given. It has been established that the growth of reflection's level leads to deepening and complicating of reflexive influences applied by the management towards the enterprise's stakeholders and facilitates transition to the next level of CSR development. The classification of enterprise's reflexive influences in relation to stakeholders for the following criteria: according to duration, purpose, direction of action, number of participants, review vector, the rank and complexity of the reflection has been proposed in the paper for the first time.

Камишникова Е. В. Типологія рефлексивного управління відносинами зі стейкхолдерами у системі корпоративної соціальної відповідальності.

У статті розглянуті теоретичні засади економічної сутності рефлективного управління відносинами зі стейкхолдерами у системі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування сутності та ефективності застосування рефлексивного підходу до управління відносинами зі стейкхолдерами у системі КСВ, розробка класифікації рефлексивних впливів. У роботі встановлено, що застосування рефлексивних процесів служить методологічним базисом для прийняття рішень в системі економічної взаємодії зі стейкхолдерами підприємства. У роботі доведено, що рефлексивне управління дає можливість управляти ставленням стейкхолдерів до підприємства через свідоме та цілеспрямоване формування й реконструювання його образу в індивідуальній і груповій свідомості у потрібному напрямку за допомогою інструментів рефлексивного впливу. Установлено, що в системі рефлексивного управління важливе місце займає «ранг рефлексії», що означає рівень, який відображає глибину рефлексії. Надана характеристика рефлексивним процедурам нульового (авторефлексія), першого, другого, третього та четвертого рангу. Установлено, що зростання рівня рефлексії призводить до поглиблення та ускладнення рефлексивних впливів, що застосовуються менеджментом по відношенню до стейкхолдерів підприємства, та сприяє переходу до наступного рівня розвитку КСВ. У роботі вперше запропонована класифікація рефлексивних впливів підприємства по відношенню до стейкхолдерів за наступними ознаками: за тривалістю, метою, напрямом дії, за кількістю учасників, за вектором розгляду, за рангом та складністю рефлексії.

Постановка проблеми. Виклики сучасного світу зумовлюють необхідність пошуку нових методів і підходів до управління відносинами з групами зацікавлених сторін через балансування їхніх інтересів з інтересами підприємств. Суттєва роль у

© ***E. Kamyshnykova / Камишникова Е. В., 2018***

соціально-економічних процесах відводиться рефлексивному компоненту взаємодії зі стейкхколдерами. Застосування відповідних рефлексивних впливів у системі управління відносинами зі стейкхолдерами сприяє оптимізації управлінських рішень та підвищенню рівня корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику економічної сутності рефлексії та рефлективного управління підприємством у своїх працях вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: В.А. Лефевр, О.С. Анісімов, О.І. Воронов, В.М. Гурієвська, Н.С. Димченко, А.А. Длигач, А.А. Корох, Р.М. Лепа, М.В. Мальчик, Д.О. Новіков, Т.А. Таран, Т.Л. Томас, А.Г. Чхартишвілі, А. Шуманн та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень широкого галузевого діапазону щодо проблематики рефлексивного управління, не достатньо дослідженою залишається проблема застосування рефлексивного управління як інструменту регулювання відносин зі стейкхолдерами у системі КСВ.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування сутності та ефективності застосування рефлексивного підходу до управління відносинами зі стейкхолдерами у системі КСВ, розробка класифікації рефлексивних впливів.

Результати дослідження. У сучасній філософії під терміном «рефлексія» (лат. *Reflexio* - звернення назад) розуміють форму «теоретичної діяльності, спрямовану на осмислення своїх власних дій і законів»; «діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини» або як «принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення власних форм та передумов; предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту та методів пізнання» [1].

Сьогодні жодний процес прийняття управлінських рішень не може розглядатися відокремлено від його суб'єктивних та психологічних аспектів.

Інструментальне уявлення про рефлексію, як спосіб організації практичної діяльності і процесів прийняття рішень надає О.С. Анісімов, який визначає рефлексію як процес корекції способу дії за допомогою реконструкції ходу дії і причин труднощів [2]. Це дозволяє використовувати механізм рефлексії для розробки й прийняття управлінських рішень, що пов'язані з труднощами когнітивного та комунікативного характеру.

Отже, рефлексію доцільно розглядати в двох аспектах: горизонтальному – як властивість особистості до самоаналізу, та вертикальному, що характеризує рівні складності рефлексування та відображає його когнітивні властивості. Розвиток другого аспекту сприяє прояву комунікативних процесів, що виявляються у міжособистісному спілкуванні та сумісних діях. Такий підхід до розуміння категорії «рефлексія» дозволяє використовувати його як інструмент аналізу та розробки підсистем управління відносинами зі стейкхолдерами у системі КСВ.

Основоположником теорії рефлексивного управління є відомий радянський та американський науковець В.А. Лефевр. Рефлексивним управлінням В.А. Лефевр називає «процес передачі підстав для прийняття рішення одним з персонажів іншому» [3]. У працях В.А. Лефевра уперше знайшли відображення поняття рефлексивних ігор та рангу рефлексії.

На думку О.І. Воронова, поняття «рефлексивного управління» можна розглядати як віддзеркалення керівником власної управлінської діяльності, що ґрунтується на двох типах процесів: ратифікації (створенні) та реїфікації (оприлюдненні) [4]. Таке трактування зводить категорію «рефлексивного управління» до здатності здійснення особистістю когнітивно-комунікативних психологічних актів у процесі прийняття рішень.

А.А. Корох стверджує, що в умовах динамічного розвитку економіки поняття управління розширюється від ключового «впливу на фактори та умови» до «пізнання ситуації і прийняття рішення для впливу на ситуацію на основі її модельного уявлення» [5]. До категорії рефлексивного управління відносять вплив факторів мислення і поведінки різних сторін – учасників ситуації на її розвиток.

М.В. Мальчик розглядає процеси рефлексивного управління відносно управління конкурентоспроможністю підприємства. Під цим поняттям розуміється «цілеспрямована організація рефлексивних впливів, які б схиляли керованого суб'єкта ринку до прийняття рішень, що поліпшують конкурентні позиції підприємства» [6].

Отже, резюмуючи підходи багатьох дослідників до вивчення поняття рефлексивного управління, автор робить такий висновок: рефлексивне управління дає можливість управляти ставленням стейкхолдерів до підприємства через свідоме та цілеспрямоване формування й реконструювання його образу в індивідуальній і груповій свідомості у потрібному напрямку за допомогою інструментів рефлексивного впливу.

Однією з категорій рефлексивного управління є «ранг рефлексії», тобто рівень, що відображає глибину рефлексії.

У системі рефлексивного управління суб'єктами впливу можуть виступати як менеджери підприємства, так і самі стейкхолдери або їх представники. Приклад простої взаємодії між двома учасниками представлено на рис. 1.

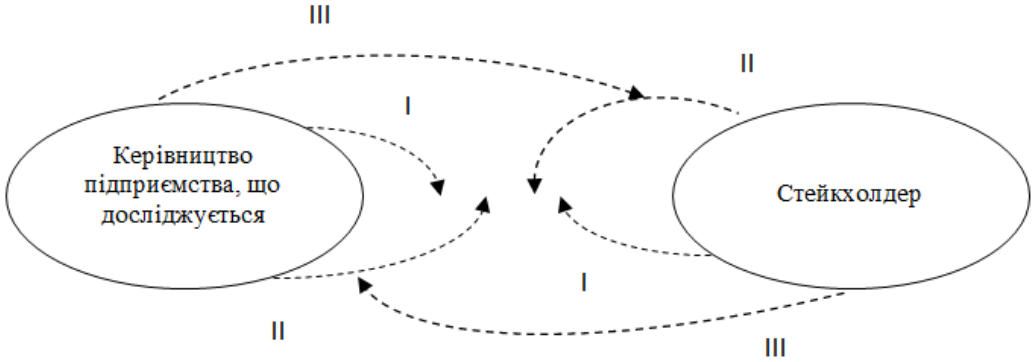

Рис.1 Схема рефлексивної взаємодії підприємства зі стейкхолдером

На рисунку суцільною стрілкою показано напрям інформаційного впливу суб'єкту управління на стейкхолдера, а пунктирною – рефлексивні впливи. При цьому під стейхолдером розуміється як група зацікавлених сторін, так і окремі їх представники.

Як можна побачити з рис. 1, існує кілька різновидів рефлексівних впливів, яким у залежності від складності відносин між учасниками відповідає певний рівень (ранг) рефлексії. Так, перший рівень характеризує уявлення суб'єкта рефлексії про себе, тобто побудову образу себе у власній свідомості (авторефлексія). Рефлексія першого рангу передбачає рефлексивний вплив на стейкхолдера, який не здійснює рефлексивне управління (рис. 1 I).

Другому рівню відповідає уявлення суб'єкта про цілі, інтереси та можливості інших учасників взаємодії. Володіючи інформацією про потреби та ресурси заінтересованої сторони, суб'єкт через рефлексивний вплив (застосовуючи маніпуляцію), може підштовхнути стейхолдера до прийняття вигідного для себе рішення (рис. 1 II). Якщо стейкхолдер володіє даними про інформаційний тиск, який здійснюється щодо нього, це може спричинити його зворотну реакцію у вигляді рефлексивних впливів другого рангу.

Рефлексія третього рангу включає усвідомлення того, як агент сприймається та оцінюється іншими учасниками та передбачає можливість втручання у побудову образу підприємства в очах стейкхолдерів. Такий рівень рефлексії формує «надбудову» у вигляді протидії суб'єкта рефлексивним впливам з боку заінтересованої сторони (рис. 1 III).

Четвертий ранг рефлексивної процедури – найскладнішний з вищеозначених, через який рефлектується сам принцип комунікативної взаємодії між підприємством та групами стейкхолдерів. Він відображає уявлення про сприйняття іншими об'єктами інформації відносно погляду суб'єкту на об'єкт.

Кількість рівнів рефлексії не обмежена та може підвищуватися, впливаючи на складність та ефективність застосування рефлексивних впливів. Але вважається, що

використання рефлексії вище другого рангу є складним управлінським завданням з точки зору методології та ефективності застосування. Так, Новіков Д.О. та Чхартишвілі А.Г. обґрунтували, що при регулярній структурі інформованості агентів рефлексивного взаємодії (тобто, якщо спостерігається періодичне повторення оптимальних дій при збільшенні рангу рефлексії) для гри двох агентів максимальний доцільний суб'єктивний ранг інформаційної рефлексії дорівнює двом [7, с. 98].

Для забезпечення ефективності рефлексивного управління достатньо мати ранг рефлексії, що на одну позицію перевищує відповідний ранг об’єкта управління (стейкхолдера).

Підвищення рангу рефлексії пов’язано зі зростанням глибини та складності рефлексивних впливів, які застосовуються у схемі рефлексивної взаємодії підприємства з групами зацікавлених сторін.

Процес рефлексивного управління КСВ здійснюється через рефлексивні впливи по відношенню до стейкхолдерів підприємства. В арсеналі керівництва може бути цілий комплекс рефлексивних впливів різного характеру, з якого доцільно обирати необхідні дії у тій чи іншій ситуації. Правильний відбір та застосування рефлексивних впливів забезпечує релевантний відгук на потреби, бажання або запити стейкхолдерів підприємства та є запорукою зростання рівня КСВ.

Автором запропонована класифікація рефлексивних впливів підприємства, яку представлено в табл. 1.

Таблиця 1. – Класифікація рефлексивних впливів підприємства

Класифікаційна ознака	Види рефлексивних впливів
1. За тривалістю дії	Короткострокові, довгострокові
2. За метою дії	Оперативні, тактичні, стратегічні
3. За напрямом дії	Внутрішні, зовнішні
4. За кількістю учасників	Індивідуальні, групові
5. За вектором розгляду	Реактивні, проактивні
6. За рангом та складністю рефлексії	Захисні, сумісні, управлінські, стратегічні, цивільні

За тривалістю дії виділяють рефлексивні впливи двох видів: короткострокові (до 1 року) та довгострокові (більше 1 року). Дещо перетинається із указаною класифікацією ознака «за метою дії», згідно з якою рефлексивні впливи поділяють на оперативні, тактичні та стратегічні. Стратегічні впливи визначають напрямки розвитку для реалізації місії підприємства з охопленням його ключових елементів на термін більше 3-5 років. Тактичні впливи розробляються на термін 1-3 роки, забезпечують конкретні засоби реалізації стратегічних цілей та охоплюють частину ключових елементів підприємства. Оперативні – пов’язані з вирішенням нагальних проблем сьогодення.

Найчастіше рефлексивне управління асоціюють із тактичним або оперативним інструментом впливу на стейкхолдерів, що зумовлює застосування відповідних управлінських рішень та дій короткострокового характеру. Наприклад, у відповідь на збільшення плинності кадрів на підприємстві, що спричинене переважно незадоволенням персоналу через відсутність кар'єрного і професійного розвитку і навчання, менеджмент впроваджує курси з підвищення кваліфікації і отримання нових знань за рахунок роботодавця, а також зростання мотиваційного пакету. Таке управлінське рішення, що відповідає рефлексії другого рангу, веде до підвищення лояльності персоналу та утримання працівників.

Найбільший інтерес викликає впровадження рефлексивних впливів стратегічного характеру, які враховують при формуванні соціально відповідальних політик, проектів та програм, спрямованих на підтримку взаємодії та співпраці зі стейкхолдерами. Головною метою їх застосування є формування бажаного образу підприємства або об’єднання

підприємств в очах різних груп зацікавлених сторін, спираючись на їхні потреби, інтенції та вплив зовнішнього середовища.

За напрямом виділяють внутрішні та зовнішні рефлексивні впливи. Внутрішні - спрямовані на удосконалення внутрішнього середовища підприємства для підвищення рівня задоволеності працівників, власників, менеджменту. Зовнішні впливи орієнтовані на пристосування до зовнішнього середовища через урахування інтересів таких груп стейкхолдерів: споживачі, постачальники, конкуренти, місцеве співтовариство, органи державної та місцевої влади та інші.

Суміщення двох класифікаційних ознак «за тривалістю дії» та «за напрямом дії» дозволяє охарактеризувати такі види рефлексивних впливів у сфері КСВ: зовнішні довгострокові, зовнішні короткострокові, внутрішні довгострокові, внутрішні короткострокові.

Часовий горизонт та масштаб застосування рефлексивних впливів розширюється із підвищенням рангу рефлексії суб'єкта управління.

За кількістю учасників, на яких спрямовані дії, виділяють індивідуальні та групові рефлексивні впливи. Груповий тип впливу більш складний, вимагає конструювання рішень, які забезпечують ідентифікацію пріоритетних груп стейкхолдерів та координацію їхніх інтересів для попередження розпилення ресурсів та підвищення ефективності управління.

За вектором розгляду виділимо реактивні та проактивні рефлексивні впливи. Реактивні дії орієнтовані на минуле та пов'язані з відмовою від виконання усіх типів КСВ або реалізацією мінімальних запитів від стейкхолдерів, що відповідають законодавчо встановленим вимогам. Проактивні рефлексивні впливи у сфері КСВ передбачають вимоги та очікування зацікавлених сторін, а також визначають цілі та реалізують дії, які виходять за межі того, що вимагають стейкхолдери [8].

Здійснення рефлексивного управління саме по собі має проактивний характер. Однак у моделі взаємовідносин зі стейкхолдерами, коли суб'єкт управління знаходиться на нижніх рівнях рефлексії (нульовому, першому) або має ранг нижчий за відповідний в об'єкта управління, можна стверджувати про наявність реактивного типу рефлексивних впливів.

Класифікувати рефлексивні впливи, яких дотримується керівництво підприємства, у залежності від рангу та ступеня складності рефлексії пропонується таким чином: захисні, сумісні, управлінські, стратегічні та цивільні впливи. Наведена класифікація відповідає етапам організаційного навчання компанії, які вона проходить на шляху розвитку КСВ, відповідно до роботи С. Задека [9]. Зростання рангу рефлексії підприємства по відношенню до інтересів різних груп зацікавлених сторін супроводжується змінами у рівні складності рефлексивних впливів та сприяє переходу до кожного наступного рівня розвитку КСВ.

Висновки. Важливість рефлексивного управління в системі КСВ зумовлена тим, що воно дає можливість управляти ставленням стейкхолдерів до підприємства через свідоме та цілеспрямоване формування й реконструювання його образу в індивідуальній і груповій свідомості у потрібному напрямку за допомогою інструментів рефлексивного впливу.

Застосування менеджментом підприємства відповідних рефлексивних впливів як відгуку на потреби, бажання або запити стейкхолдерів підприємства є запорукою зростання його рівня КСВ.

Запропонована класифікація рефлексивних впливів підприємства по відношенню до стейкхолдерів за наступними ознаками: за тривалістю, метою, напрямом дії, за кількістю учасників, за вектором розгляду, за рангом та складністю рефлексії.

Список використаних джерел:

1. *Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Луценко. – М.: ИНФРА-М, 2012. - 570 с.*
2. *Анисимов О.С. Развитие России и культура принятия государственных решений / О.С. Анисимов // Рефлексивные процессы и управление. − 2002. – Т. 2, №2. – С. 5-14.*
3. *Лефевр В.А. Рефлексия / В.А. Лефевр. – М.: Когито-центр, 2003. – 496 с.*
4. *Воронов О. І. Рефлексія як інструмент прийняття рішень в сфері публічного управління / О. І. Воронов // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. - 2016. - Т. 21, Вип. 4. - С. 30-38.*
5. *Корох А. А. Рефлексивное управление: концепции, подходы и область применения / А. А. Корох // Научные записки НГУЭУ. - 2009. - № 2. – Режим доступу: https://nsuem.ru/science/publications/science_notes/issue.php?ELEMENT_ID=1021*
6. *Мальчик М.В. Рефлексивное управление конкурентоспособностью промышленных предприятий: моногр. / М.В. Мальчик. – Ин-т эк. и пром. - Донецк, Ровно: ЧП Лапсюк В.А. - 2010. - 304 с.*
7. *Новиков Д. А. Чхартишвили А. Г. Рефлексивные игры. – М.: СИНТЕГ, 2003. – 149 с.*
8. *Bertezene S., An Overview of the Main Strategies and Approaches to CSR / S. Bertezene, D. Vallat, J. Martin / 17th Toulon-Verona International Conference "Excellence in Services", August 28-29, 2014. – Liverpool (England), 2014. – pp. 17-25.*
9. *Zadek S. The Path to Corporate Responsibility / S. Zadek // Harvard Business Review. – 2004. – № 82(12). – pp. 125-133.*

References (BSI):

1. *Gubsky E. F., Korableva G. V. & Lutchenko V. A. (2012), "Encyclopedic Dictionary of Philosophy", Moscow: Infra-M.*
2. *Anisimov O. S. (2002), "Development of Russia and the Ways of State Policy-Making" ["Razvitie Rossii i kul'tura prinjatija gosudarstvennyh reshenij"], Reflexive Processes and Control, No. 2, pp. 5-14.*
3. *Lefevre V. A. (2003), "Refleksija" ["Reflexion"], Moscow: Cogito-Centre.*
4. *Voronov O. I. (2016), "Reflection as an Instrument of Making Decisions in the Sphere of Public Management" ["Refleksiya yak instrument pry`jnyattya rishen` v sferi publichnogo upravlinnya"], Visny`k Odes`kogo nacional`nogo universy`tetu. Seriya : Psy`xologiya, No 4 (21), pp. 30-38.*
5. *Koroh A. A. (2009), "Reflexive Management: Concepts, Approaches and Scope" ["Refleksivnoe upravlenie: koncepcii, podhody i oblast' primenenija"], Nauchnye zapiski NGUJeU, No. 2, available at: https://nsuem.ru/science/publications/science_notes/issue.php?ELEMENT_ID=1021*
6. *Malchik M. V. (2010), "Reflexive management of industrial enterprises competitiveness" ["Refleksivnoe upravlenie konkurentosposobnostyu promyishlennyih predpriyatiy"], Donetsk-Rovno: ChP Lapsyuk V.A.*
7. *Novikov D. A. & Chkhartishvili A. G. (2003), "Reflexive Games" ["Refleksivnye igry"], Moscow: SINTEG.*
8. *Bertezene S., Vallat D. & Martin J. (2014), "An Overview of the Main Strategies and Approaches to CSR", 17th Toulon-Verona International Conference "Excellence in Services", Liverpool (England), pp. 17-25.*
9. *Zadek S. (2004), "The Path to Corporate Responsibility", Harvard Business Review, No 82(12), pp. 125-133.*

***Ключевые слова**: рефлексивное управление; рефлексивное влияние; корпоративная социальная ответственность; стейкхолдер.*
***Ключові слова**: рефлексивне управління; рефлексивний вплив; корпоративна соціальна відповідальність; стейкхолдер.*
***Keywords:** reflexive control; reflexive influence; corporate social responsibility; stakeholder.*

Рецензент: О. Ю. Мінц, д.е.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8647533

УДК 336.71 (477) https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169062

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАВДАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

http://orcid.org/0000-0001-8794-8387
Славкіна Марина Анатоліївна, аспірант кафедри економіки Класичного приватного університету, Україна, Slavkina180@gmail.com, +380982683539

Maryna Slavkina, postgraduate, chair of Economics, Classic Private University, Ukraine

M. Slavkina, Modern trends in the development of the banking sector of Ukraine in the context of the strategic objectives of ensuring its economic security.

The purpose of the article is to identify general trends in the development of the banking sector and to highlight the factors that reduce its level of economic security. Special conditions for the functioning of the banking sector make the analysis of current trends in its development extremely relevant. Research methods were general scientific and special, in particular: generalization, observation, graphic, economic and statistical, comparison, analysis, abstraction. The article describes the general trends in the development of the banking sector of Ukraine. It was stated that there is a decrease in the number of banks in the market, the unprofitability of their activities is growing, the transformation of the tools and methods of the entire banking system has taken place, lending to businesses and individuals has tended to decrease, the gap between individual deposit rates for the year and 6 months has decreased There were significant changes in the ownership structure of banks in Ukraine. It is proved that the functioning of the banking sector occurs in the conditions of socio-economic and political destabilization, the NBU's tough policy. The factors that infuse the state of the economic security of Ukrainian banks are summarized and evaluated. The influence of external and internal factors on the development of the domestic banking sector has been studied. The improvement of the banking market was carried out by eliminating entities that do not stand up to competition and do not comply with standards. It was emphasized that mergers and acquisitions that will continue to occur in order to achieve the minimum authorized capital defined by the NBU will inevitably lead to monopolization of the market. It is proved that the level of capitalization is insufficient, a significant part in the structure of the banking sector of foreign banks, poor quality of assets and public distrust of banks remain unresolved and threaten the economic security of the banking system of Ukraine.

Славкіна М. А. Сучасні тенденції розвитку банківського сектору України в контексті стратегічних завдань забезпечення його економічної безпеки.

Метою статті є визначення загальних тенденцій розвитку банківського сектору та виокремлення факторів, що знижують рівень його економічної безпеки. Особливі умови функціонування банківського сектору роблять аналіз сучасних тенденцій його розвитку надзвичайно актуальним. Методами дослідження виступили загальнонаукові та спеціальні, зокрема: узагальнення, спостереження, графічний, економіко-статистичний, порівняння, аналіз, абстрагування. В статті охарактеризовано загальні тенденції розвитку банківського сектору України. Констатовано, що наявне зменшення кількості банків на ринку, зростає збитковість їх діяльності, відбулась трансформація інструментів та методів роботи усієї банківської системи, кредитування бізнесу та фізичних осіб мало тенденцію до скорочення, скоротився розрив між ставкою за депозитами фізичних осіб на рік та на 6 місяців, відбулись значні зміни у структурі власності банків України. Доведено, що функціонування банківського сектору відбувається в умовах соціально-економічної та політичної дестабілізації, жорсткої політики НБУ. Узагальнено та оцінено фактори, які вливають на стан економічної безпеки банків України. Досліджено вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток вітчизняного банківського сектору. Оздоровлення банківського ринку здійснено за рахунок ліквідації суб'єктів, які не витримують конкуренції та не дотримуються нормативів. Підкреслено, що злиття та поглинання, які надалі будуть відбуватись з метою досягнення визначеного НБУ мінімального статутного капіталу, неминуче призведуть до монополізації ринку. Доведено, що недостатня капіталізація, значна частка у структурі банківського сектору іноземних банків, низька якість активів та недовіра населення до банків лишаються невирішеними і загрожують економічній безпеці банківської системи України.

Славкина М. А. Современные тенденции развития банковского сектора Украины в контексте стратегических задач обеспечения его экономической безопасности.

Целью статьи является определение общих тенденций развития банковского сектора и выделение факторов, снижающих уровень его экономической безопасности. Особые условия функционирования банковского сектора делают анализ современных тенденций его развития чрезвычайно актуальным.

© ***Slavkina M. A. / Славкіна М. А., 2018***

Методами исследования выступили общенаучные и специальные, в частности: обобщение, наблюдение, графический, экономико-статистический, сравнение, анализ, абстрагирование. В статье охарактеризованы общие тенденции развития банковского сектора Украины. Констатировано, что имеется уменьшение количества банков на рынке, растет убыточность их деятельности, состоялась трансформация инструментов и методов работы всей банковской системы, кредитование бизнеса и физических лиц имело тенденцию к сокращению, сократился разрыв между ставкой по депозитам физических лиц на год и на 6 месяцев, состоялись значительные изменения в структуре собственности банков Украины. Доказано, что функционирование банковского сектора происходит в условиях социально-экономической и политической дестабилизации, жесткой политики НБУ. Обобщены и оценены факторы, которые вливают на состояние экономической безопасности банков Украины. Исследовано влияние внешних и внутренних факторов на развитие отечественного банковского сектора. Оздоровление банковского рынка осуществлено за счет ликвидации субъектов, которые не выдерживают конкуренции и не соблюдают нормативов. Подчеркнуто, что слияния и поглощения, которые в дальнейшем будут происходить с целью достижения определенного НБУ минимального уставного капитала, неизбежно приведут к монополизации рынка. Доказано, что уровень капитализации недостаточен, значительная часть в структуре банковского сектора иностранных банков, низкое качество активов и недоверие населения к банкам остаются нерешенными и угрожают экономической безопасности банковской системы Украины.

Постановка проблеми. У критичний для нашої країни час, коли економічні зміни надзвичайно залежні від невизначеності політичної ситуації, можливість швидкого реагування на потрясіння на фінансовому ринку є дуже актуальною. Сьогодні, коли в частині регіонів України введено військовий стан, особливо важливо здійснювати виважену грошово-кредитну політику, яка дасть змогу стабільно працювати банківському сектору та уникнути наростання паніки з боку населення. Представники Національного банку України запевняють, що зможуть утримувати стабільну ситуацію на банківському ринку, застосовуючи інструменти рефінансування банків та валютних інтервенцій. Таке випробування для вітчизняної банківської системи, яка так часто дестабілізується через політичні ризики, покаже, наскільки вона дійсно змінилась за останні роки. Питання стабільності й міцності банківського сектору хвилює як клієнтів, так і власників банків. Забезпечення стабільного розвитку банківського сектору – одне з основних стратегічних завдань уряду України. Особливі умови функціонування банківського сектору роблять аналіз сучасних тенденцій його розвитку надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних тенденцій розвитку банківського сектору висвітлюється у працях таких вітчизняних науковців, як В. Галаганов, Ю. Дьячкова, О. Золотарьова, Ю. Кахович, С. Ксьондз, М. Максімова, Ю. Онищенко, Ю. Панова, Пурій, А. Степанишена, О. Тарасова, Ткачук, І. Швецова, **Н. Швець** та ін. Незважаючи на велику кількість публікацій, що присвячені аналізу стану банківського сектору, залишаються питання, які потребують подальшого дослідження. Зокрема, фактори, що впливають на зміни показників діяльності банківської системи, досліджені у наукових роботах, доцільно оновити, враховуючі умови сьогодення. Не визначено взаємозв’язок та взаємовплив макропоказників на показники діяльності банківської системи. Це зумовлює необхідність глибшого дослідження проблеми виявлення сучасних тенденцій у банківському секторі.

Мета статті. Метою статті є визначити загальні тенденції розвитку банківського сектору та виокремити фактори, що можуть знизити рівень їх економічної безпеки. Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити загальні тенденції розвитку банківського сектору України; виокремити фактори, які вливають на стан економічної безпеки банків; дослідити вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток вітчизняного банківського сектору.

Результати дослідження. З огляду наукових досліджень, які присвячені тенденціям розвитку банківського сектору, можна зробити висновки, що більшість науковців звертає увагу на такі основні зміни, що відбулись за останні п’ять років:

1. Зменшення кількості банків зі 180 у 2013 р. до 82 установ у 2018 р., яке відбулось за рахунок погіршення політичної та економічної ситуації в країні, що

спричинило різке коливання валют і погіршення стану активів банків. У результаті багато банків опинились на межі банкрутства і через відсутність рефінансування НБУ вийшли з ринку.

2. Починаючи з 2014 року діяльність більшості банків, які до цього були успішними, стала збитковою. 2017 р. характеризувався поступовим виходом з кризи і переходом від збитків до прибутків. Така ж тенденція зберіглась і у 2018 р.

3. Скорочення кількості банків призвело до трансформації інструментів та методів роботи усієї банківської системи в цілому. Зокрема посилився контроль НБУ за діяльністю банків, було збільшено вимоги до розміру статутного капіталу.

4. Протягом 2014-2016 рр. кредитування бізнесу та фізичних осіб мало тенденцію до скорочення. При цьому вже у 2017 р. кредитування населення почало поступово відновлюватись. При цьому якість кредитних портфелів залишається низькою.

5. Значно скоротився розрив між ставкою за депозитами фізичних осіб на рік та на 6 місяців. Так, на початок 2018 р. за вклад на 12 місяців банки пропонують в середньому від 13,1% до 14,0%, а за вклад на 6 місяців пропонується 14,2-14,75%. Це викликано складністю адекватно сприймати невизначеність фінансового ринку менеджерами банків. З іншого боку, населення не має можливості ефективно інвестувати вільні ресурси у інші напрямки, оскільки валютний ринок, ринок нерухомості та цінних металів також характеризуються невизначеністю.

6. Зміни у структурі власності банків, що пов'язані з прагненням уряду зберегти вплив вітчизняних інвесторів на політику банківського сектору. Як зазначають науковці [4], існує два шляхи для реалізації такого завдання. У першому випадку, вводяться обмеження для іноземних банків, що перешкоджають їх входженню на національний ринок. У другому – створюється організаційна структура банківського сектору, за якої забезпечується нормальне функціонування вітчизняних та іноземних банків [4, с. 101]. У даному випадку така структура була створена шляхом переходу системоутворюючих банків до державної власності.

Отже, на кінець грудня 2017 р. структура банківського сектору мала наступний вигляд (рис. 1). Така структура формувалась протягом останніх 10 років у бік зростання кількості банків з державною часткою. Ще у 2008 р. існувало усього 2 державні банки. Нині до державної власності належать найбільші банки такі, як ПАТ «Ощадбанк», «ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Розрахунковий центр». Таким чином, можна стверджувати, що системоутворюючі банки зосереджені нині в руках уряду, що, з одного боку, забезпечує фінансову стійкість вказаних установ, а, з іншого боку, зменшує самостійність та незалежність цих банків як ринкових агентів. Політика державних банків є нестабільною і змінюється зі зміною політичних партій при владі, що веде до певної невизначеності розвитку фінансового сектору.

Рис. 1. Структура банківського сектору станом на 31.12.2017р. [1]

На економічну безпеку банківського сектору впливають зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників слід віднести такі: стан глобального банківського ринку; тенденції розвитку країн, які присутні на банківському ринку України; політичні та економічні зміни в Україні; напрями монетарної політики; зміни у стратегічному розвитку фінансового сектору; динаміка індексу інфляції, валютного курсу, облікової ставки НБУ. До внутрішніх чинників належать такі: рівень капіталізації; якість активів; наявність альтернативних напрямів інвестування коштів, крім кредитування; стабільність депозитної бази; можливість отримати рефінансування від НБУ; стан ліквідності; рівень ризику.

Розглянемо вплив цих чинників на банківський сектор України. Як зазначається у [9], за останні 10 років банки усього світу значно збільшили свою капіталізацію, що стало відповіддю на кризу 2008 року, коли недостатній рівень капіталізації призвів до падіння світової економіки [9]. Загальною тенденцією для сучасних банків світу є здійснення суттєвих витрат на інновації і розвиток інтернет-банкінгу та мобільного-банкінгу. Встановлено, що в усьому світі споживачі обирають банки, які надають можливість своїм клієнтам здійснювати платежі через мережу Інтернет [10]. Це спричиняє зростання витрат банків на забезпечення кібербезпеки. Загалом, аналітики стверджують, що, згідно до аналізу 200 найбільших банків світу, їх витрати зростають, а ефективність роботи суттєво не покращується. До основних витрат можна віднести: витрати на дотримання банківських нормативів, підтримка застарілих у технічному сенсі систем, реструктуризація кредитної заборгованості клієнтів, витрати на судові позови[9].

Як бачимо, для глобального банківського ринку характерною є поступова стабілізація після глибокої кризи 2008 року та орієнтація на сучасні технології, що покликані найкращим чином задовольнити потреби клієнтів у мобільності надання послуг. При цьому витрати на захист даних клієнтів та самих банківських систем продовжують зростати.

Що ж до ситуації в політиці та економіці України, то вона коливається під дією двох чинників – з одного боку, це політика Росії, яка веде гібридну війну і не дає змоги стабілізувати нашу економіку. З іншого боку, Україна є надзвичайно залежною від впливу Євросоюзу та МВФ, які постійно нав’язують реформи, що не завжди є ефективними. У таких умовах важко говорити, про економічну безпеку держави взагалі, оскільки постійні втручання і політичні зміни дестабілізують політичну та економічну ситуацію в країні.

Щодо монетарної політики, то, як свідчать дані [8], протягом 2016-2017 рр. застосовувалось таргетування інфляції. Підсумком таргетування інфляції у 2017р. стало її перевищення прогнозованого значення 8% ± 2 в.п. аж на 5,7в.п. У звіті НБУ пояснюється, що через шокові потрясіння, які постійно стаються в економіці країни, досягти цільового показника інфляції у короткостроковій перспективі неможливо[8]. Але при цьому НБУ контролює стан інфляції та швидко реагує на її зростання, піднімаючи облікову ставку, що не дає змоги комерційним банкам видавати «дешеві» кредити.

На нашу думку, регулювання монетарної маси за допомогою облікової ставки не є дієвим. Для обґрунтування цієї тези порівняємо показники монетарної маси, індекс інфляції, облікову ставку, мінімальну заробітну плату, номінальну заробітну плату, кредити, які надані банками, та валютний курс в динаміці за 2013-2017 рр. (табл. 1).

З табл. 1 бачимо, що грошові агрегати мають приблизно однаковий темп зростання протягом усього періоду, що аналізується. Незначне зменшення темпу зростання грошової бази спостерігається у 2015 р., коли НБУ збільшив облікову ставку на 10в.п., що призвело до зменшення обсягів кредитування, порівняно з 2014 р., на 3,82%. Індекс інфляції на кінець 2015 р. досягнув критичної позначки 148,7%. Спостерігається чітка взаємозалежність між зростанням курсу долара та зміною індексу інфляції. Коли у 2016-2017 рр. зростання долару стало помірним, відповідно, й темп зростання інфляції уповільнився. Таким чином, інструментом для досягнення цільового показника інфляції у реалізації політики таргетування інфляції має бути не облікова ставка, а валютні

інтервенції та утримування валютного курсу у межах певного коридору. В умовах високої доларизації української економіки, населення та підприємства орієнтуються в своїх очікуваннях на валютний курс, а не на облікову ставку НБУ. Відсутність чіткого розуміння політики НБУ щодо валютного регулювання призводить до нестабільності роботи банків, які знаходяться під дією економічної невизначеності.

Таблиця 1

Аналіз динаміки зміни макроекономічних показників за 2013-2017 рр.

Назва показників	2013	2014	2015	2016	2017
Грошова база за складовими:					
- грошовий агрегат М0, млн грн	237 777	282 947	282 673	314 392	332 546
- грошовий агрегат М1, млн грн	383 821	435 475	472 217	529 928	601 631
- грошовий агрегат М2, млн грн	906 236	955 349	993 812	1 102 391	1 208 557
- грошовий агрегат М3, млн грн	908 994	956 728	994 062	1 102 700	1 208 859
Індекс інфляції (до попереднього року), %	99,7	112,1	148,7	113,9	114,4
Облікова ставка (на кінець року), %	7,0	12,5	22,0	14,0	14,5
Мінімальна заробітна плата (на кінець року), грн	1218	1218	1378	1600	3200
Номінальна середньомісячна заробітна плата, грн	3265	3480	4195	5183	7104
Кредити, які надані банками, млн грн	910 782	1 020 667	981 627	998 682	1 016 657
Валютний курс НБУ грн за 1 дол.	7,99	15,76	24,00	27,19	28,07

Джерело: складено за [5; 6].

З табл. 1 чітко видно, що найбільшу чутливість до зміни облікової ставки мають обсяги банківського кредитування. Таким чином, можна стверджувати, що політика «дорогих грошей», яку проводить НБУ негативно впливає на діяльність банків, які намагаються вийти з кризи. На нашу думку, індекс інфляції стрімко зростає не через те, що банки надають кредити (адже як відомо нині попит на кредити, хоча й відновлюється, але залишається низьким), а через те, що уряд стрімко підвищує соціальні стандарти та припинив регулювання цін.

Стосовно внутрішніх чинників, що впливають на економічну безпеку банків, то слід зазначити, що протягом 2017 р. відбувалась докапіталізація банківських установ, внаслідок чого власний капітал банківської системи України загалом збільшився на 39,8 млрд. грн, досягнувши обсягу 163,6 млрд. грн. Адекватність регулятивного капіталу була вищою, за нормативне мінімальне значення (10%) і складала 16,1%. Згідно до законодавства, банки мають підвищити статутний капітал до 11 липня 2024 р. до 500 млн. грн. [1]. При цьому не всі банки здатні виконати встановлений НБУ норматив, що у майбутньому може призвести або до виходу з ринку деяких гравців, або до їх об’єднання. Таким чином, можна прогнозувати подальше скорочення кількості банків на вітчизняному ринку.

Слід відзначити, що розмір власного капіталу не є основним показником надійності банку. Стабільність роботи банку залежить від якості активів та стабільності пасивів, оскільки капітал складає меншу частину пасивів, ніж залучені кошти. У 2016 р. НБУ було запроваджено нові підходи до визначення кредитного ризику на підставі компонентів EAD (експозиція під ризиком), PD (імовірність дефолту боржника/контрагента), LGD (втрати в разі дефолту) [7]. До того ж у 2017 р. розпочався процес запровадження нового стандарту фінансової звітності МСФЗ 9. Згідно до цього стандарту, можливі втрати за кредитом розраховуються з урахуванням прогнозованих макроекономічних умов та фаз економічного циклу [3].

Як зазначається у [1], частка проблемних активів на кінець 2017 р. лишалась досить високою (рис. 2).

Як видно з рис. 2, непрацюючі активи зростають у абсолютному виразі, але на кінець 2017 р. їх частка у загальній структурі активів зменшується на 3 в.п., порівняно з 2014 р. Слід також зауважити, що починаючи з 01.02.2017 р. підхід до визначення

непрацюючих активів змінився, відповідно до Постанови НБУ № 351. Від 2017 р. до категорії непрацюючі активи потрапляють активи, що відповідають одній з двох умов: 1) клієнт банку прострочив заборгованість на термін понад 90 днів (понад 30 для банків-позичальників); 2) клієнт не може виконати зобов'язання у визначений строк без процедури стягнення застави [7].

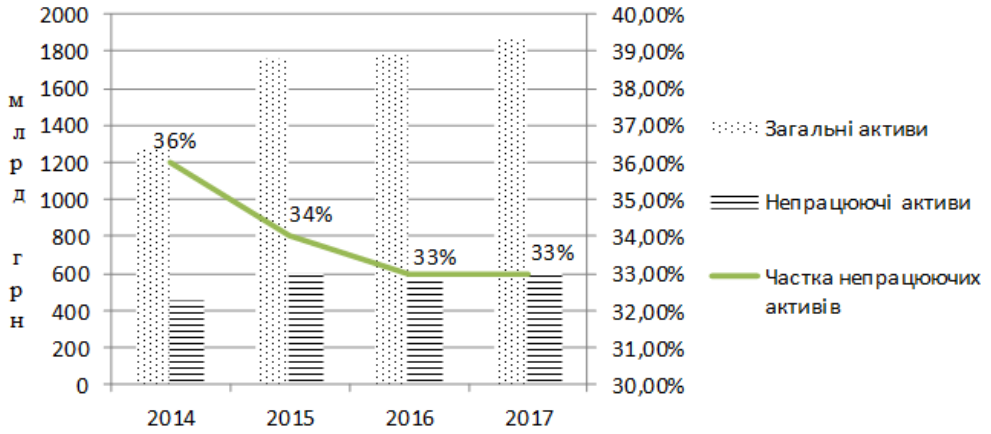

Рис. 2. Динаміка зміни загальних та непрацюючих активів, млрд. грн, % [1]

Можна стверджувати, що такі зміни у регулюванні кредитної діяльності банків позитивно впливають на якість активів. У 2017 р. кредитування почало поступово відновлюватись. Станом на 01.01.2018 р. обсяг наданих позик фізичним особам зріс на 8,6%, а юридичним особам – на 2,7%, порівняно з 2016 р. У кредитних портфелях банків переважають короткострокові та середньострокові позики.

Позитивною зміною у 2017 р. стало збільшення портфеля цінних паперів банківського сектору на 28,14% за рахунок придбання ОВДП. Таким чином, банки мають альтернативні напрями розміщення коштів. Хоча привабливість ОВДП для банків обумовлена лише можливістю отримувати кредити рефінансування НБУ та залучати кошти на міжбанку під їх заставу, але в умовах, коли кредитна діяльність здійснюється у дуже обмежених обсягах будь-які альтернативні можливості розміщення залучених коштів мають сприйматись як позитивні.

Щодо зобов'язань банків, то у 2017 р. вперше за період 2014-2017 рр. почало спостерігатись зростання на депозитному ринку. За структурою в загальному обсязі коштів клієнтів переважають кошти на вимогу та строкові депозити на строк до одного року. Частка депозитів на строк 1 рік і більше є незначною. С. Кулицький зазначає, що незважаючи на те, що деякі аналітики вважають збільшення обсягів коштів на депозитних рахунках домогосподарств наслідком зростання довіри до вітчизняної банківської системи, насправді українські вкладники не мають доступу до інших інструментів заощадження коштів з високим ступенем ліквідності [2]. Крім того, рівень фінансової грамотності населення гостро потребує підвищення [11]. Вважаємо таку тезу абсолютно обґрунтованою, оскільки доларизація української економіки лишається високою і кількість збанкрутілих за останні п'ять років банків вказує на нестабільність банківського сектору.

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що функціонування банківського сектору відбувається у досить складних умовах. З одного боку, політичні та економічні кризові явища не дають змоги стабілізувати діяльність банків. З іншого боку, політика НБУ є досить жорсткою і не у всіх випадках ефективною. Спостерігається оздоровлення банківського ринку за рахунок ліквідації слабких гравців. При цьому злиття та поглинання, які надалі будуть відбуватись з метою досягнення визначеного НБУ мінімального статутного капіталу, неминуче призведуть до монополізації ринку. Незважаючи на те, що уряд націоналізував ПАТ «КБ Приватбанк», захистивши таким

чином систему від великого потрясіння, такі проблеми, як недостатня капіталізація, значна частка у структурі банківського сектору іноземних банків, низька якість активів та недовіра населення до банків лишаються невирішеними і загрожують економічній безпеці банківської системи.

Список використаних джерел:

1. *Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 рік. URL: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2017.pdf.*
2. *Кулицький С. Банківська система України: сучасний стан і тенденції розвитку. URL:http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3783: bankivska-sistema-ukrajini-suchasnij-stan-i-tendentsiji-rozvitku&catid=8&Itemid=350.*
3. *Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (МСФЗ 9). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016.*
4. *Онищенко Ю.І., Кахович Ю.В. Особливості сучасної структури банківської системи України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 99-103.*
5. *Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua.*
6. *Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua.*
7. *Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: пост. Правління НБУ від 30.06.2016р. № 351. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v0351500-16*
8. *Річний звіт НБУ 2017. URL: https://annualreport2017.bank.gov.ua.*
9. *Global Banking Outlook 2018. URL: https://www.ey.com/Publication/ vwLUAssets/ey-global-banking-outlook-2018/$File/ey-global-banking-outlook-2018.pdf.*
10. *World Retail Banking Report 2017. URL: https://msenterprise.global. ssl.fastly.net/wordpress/2017/07/World-Retail-Banking-Report-2017.pdf.*
11. *Кучерова Г.Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : економіка і менеджмент. 2013. № 2 (15). С. 125-131.*

References:

1. *Ofitsiinyi sati Natsionalnoho reitynhovoho ahenstva "Riurik". Analitychnyi ohliad bankivskoi systemy Ukrainy za 2017 rik [Analytical review of the banking system of Ukraine for 2017] Retrieved from: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2017.pdf.*
2. *Kulytskyi, S. (2018) Bankivska systema Ukrainy: suchasnyi stan i tendentsii rozvytku [Banking system of Ukraine: current state and development trends] Retrieved from: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3783:bankivska-sistema-ukrajini-suchasnij-stan-i-tendentsiji-rozvitku&catid=8&Itemid=350.*
3. *Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 9 (MSFZ 9) (2012) [International Financial Reporting Standard 9] Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016.*
4. *Onyshchenko, Yu.I., Kakhovych, Yu.V. (2017) "Osoblyvosti suchasnoi struktury bankivskoi systemy Ukrainy" Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Ekonomichni nauky, 24, 2. pp. 99-103.*
5. *Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: http://ukrstat.gov.ua.*
6. *Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. URL: https://bank.gov.ua.*
7. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy: post. Pravlinnia NBU vid 30.06.2016r. № 351 [On Approval of the Regulation on Determining the Size of Credit Risk by Bank of Ukraine for Active Banking Transactions: post. Board of the NBU dated June 30, 2016. No. 351] Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v0351500-16*
8. *Richnyi zvit NBU 2017 [NBU Annual Report 2017] https://bank.gov.ua. Retrieved from: https://annualreport2017.bank.gov.ua.*
9. *Global Banking Outlook 2018. Retrieved from: https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-banking-outlook-2018/$File/ey-global-banking-outlook-2018.pdf.*
10. *World Retail Banking Report 2017. Retrieved from: https://msenterprise.global. ssl.fastly.net https://msenterprise.global. ssl.fastly.net/wordpress/2017/07/World-Retail-Banking-Report-2017.pdf.*
11. *Kucherova H. (2013). Ways of development of financial culture of the population. Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Seriia : ekonomika i menedzhment. 2013. vol. 2 (15). pp. 125-131.*

Keywords: *banking sector; national economy; economic security; capital; assets; NBU policy; inflation.*
Ключові слова*: банківський сектор; національна економіка; економічна безпека; капітал; активи; політика НБУ; інфляція.*
Ключевые слова: *банковский сектор; национальная экономика; экономическая безопасность; капитал; активы; политика НБУ; инфляция.*

УДК 330.34:332.142 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169068

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНИХ СТИМУЛІВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

http://orcid.org/0000-0002-4913-9674

Гречко Алла Володимирівна, к. е. н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м Київ, alla_grechko@ukr.net, +380683575588

Alla Hrechko, Ph. D, Associate Professor, National Technical University of Ukrain "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute", m. Kyiv

A. Hrechko, Influence of physical stimulations on sustainable development of regions.

As a result of the study, it was found that fiscal policy is a complex system of interconnections between the state and other subjects of market relations, which is a constant search for a balance of interests. The economically weighted use of fiscal instruments allows us to minimize the use of direct regulatory methods by the government. It is revealed that modern fiscal policy is aimed at fiscal decentralization, focused on the formation of a favorable institutional environment for the functioning of economic entities of the regions and based on a system of economic incentives and motives. It is determined that fiscal stimulation includes a wide range of means, the application of which is determined, first of all, by the object of stimulation, the legal form of organization and legal status of the taxpayer, the type of activity, the regional feature and social value. It is substantiated that one of the basic directions in which fiscal stimulus effectively implemented approaches are innovative policy, aimed at forming and achieving prerequisites for sustainable development of regions. The directions of innovation activity fiscal stimulation in the regions are proposed. It is revealed that in the conditions of globalization of economic ties, there is a concentrated localization of innovation and production potential within the framework of regional business clusters. It is proved that the introduction of fiscal stimulus requires a thorough cost analysis to be applied at the expense of determining: the alternative value of fiscal incentives; the size of unsatisfactory budget resources as a result of the introduction of incentive measures; the cost of administering fiscal incentives, etc.

Гречко А. В. Вплив фіскальних стимулів на сталий розвиток регіонів.

В результаті дослідження з'ясовано, що фіскальна політика представляє собою складну систему взаємозв'язків держави та інших суб'єктів ринкових відносин, що полягає у постійному пошуку балансу інтересів. Доведено, що сучасна фіскальна політика протикає у напрямі фіскальної децентралізації, орієнтована на формування сприятливого інституційного середовища функціонування господарюючих суб'єктів регіонів та заснована на системі економічних стимулів та мотивів. Визначено, що фіскальне стимулювання включає в себе широкий спектр засобів, застосування яких визначається, в першу чергу, об'єктом стимулювання, організаційно-правовою формою та юридичним статусом платника податків, видом діяльності, регіональною ознакою та соціальним значенням. Доведено, що одним із головних напрямів, в якому ефективно втілюються підходи фіскального стимулювання є інноваційний, що спрямований на формування та досягнення передумов сталого розвитку регіонів. Запропоновано напрями фіскального стимулювання інноваційної діяльності в регіонах. З'ясовано, що в умовах глобалізації економічних зв'язків спостерігається концентрована локалізація інноваційного та виробничого потенціалу у рамках регіональних бізнес-кластерів. Обґрунтовано, що впровадження фіскальних стимулів вимагає ретельного аналізу їх застосування. Впровадження фіскальних стимулів потребує ґрунтовного аналізу ринкової кон'юнктури, заснованого на комплексній оцінці потенційних факторів впливу, недопущення корупційних схем при лобіюванні інтересів певних груп при встановленні фіскальних стимулів.

Гречко А. В. Влияние фискальных стимулов на устойчивое развитие регионов.

В результате исследования установлено, что фискальная политика представляет собой сложную систему взаимосвязей государства и других субъектов рыночных отношений, заключается в постоянном поиске баланса интересов. Доказано, что современная фискальная политика протыкает в направлении фискальной децентрализации, ориентированная на формирование благоприятной институциональной среды функционирования хозяйствующих субъектов регионов и основана на системе экономических стимулов и мотивов. Определено, что фискальное стимулирование включает в себя широкий спектр средств, применение которых определяется, в первую очередь, объектом стимулирования, организационно-правовой формой и юридическим статусом налогоплательщика, видом деятельности, региональному признаку и социальным значением. Доказано, что одним из главных направлений, в котором эффективно воплощаются подходы фискального стимулирования является инновационный, направленный на формирование и достижение предпосылок устойчивого развития регионов. Предложены направления фискального стимулирования инновационной деятельности в регионах. Установлено, что в условиях

© ***A. Hrechko / Гречко А. В., 2018***

глобализации экономических связей, наблюдается концентрированная локализация инновационного и производственного потенциала в рамках региональных бизнес-кластеров. Обосновано, что внедрение фискальных стимулов требует тщательного анализа их применения. Внедрение фискальных стимулов требует тщательного анализа рыночной конъюнктуры, основанного на комплексной оценке потенциальных факторов воздействия, недопущения коррупционных схем при лоббировании интересов определенных групп при установлении фискальных стимулов.

Постановка проблеми. Глобальні соціально-економічні трансформації, що спостерігалися протягом останнього десятиріччя, сформували тісну мережу економічних зв'язків між державами, що разом із посиленням впливу великих транснаціональних корпорацій сприяло побудові системи економічних зв'язків, основу якої складають інноваційність, високий ступінь інформатизації, лібералізація та інтернаціоналізація процесів всередині самої системи. Однак, посилення взаємозалежності між економічними суб'єктами має зворотній бік, втілений у ряді ризикових факторів та загрозі поглиблення існуючих структурних дисбалансів. Надмірна політизація питань економічного характеру та відсутність консолідованої позиції щодо вирішення ключових проблем розвитку серед провідних держав світу в комплексі з існуванням ряду дестабілізуючих факторів формує передумови до виникнення нового витку глобальної рецесії. Така ситуація вимагає від менш розвинутих країн вдаватися до більш прогресивних інструментів державного регулювання, орієнтованих на розвиток локальних та регіональних структур. Одним із найбільш дієвих засобів, що дозволяє сформувати сприятливий клімат для соціально-економічного розвитку на рівні регіонів та забезпечити активний рух у напрямку досягнення цілей сталого розвитку є застосування фіскальних стимулів у якості ключового елементу державної регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню загальних підходів до організації бюджетних відносин, забезпеченню ефективної системи оподаткування на локальному та загальнодержавному рівні, виробленню стимулюючого інструментарію щодо реалізації процесів державного фіскального регулювання присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та закордонних науковців. Дана тематика є предметом активного обговорення на багатьох наукових конференціях, форумах, симпозіумах. Питання фіскальних взаємовідносин між різними рівнями державного регулювання у напрямі їх децентралізації було висвітлено у працях таких видатних вчених, як: Ч. Тібу, Р. Масгрейв, У. Оутс, що є основоположниками теорії фіскальної децентралізації. Серед вітчизняних вчених, що досліджували дану проблематику, варто відзначити роботи таких науковців, як: В. Андрущенко, Л. Амбрик, М. Бадида, А. Бойко, О. Бориславська, В. Вишневський, С. Герчаківський, К. Голякова, Т. Далєвська, І. Заверуха, В. Кравченко, Н. Кузьминчук, Л. Лисяк, О. Лилик, І. Луніна, А. Мярковський, С. Слухай, О. Тищенка, І. Чугунова, А. Школик та інших.

Попри високий рівень теоретичного аналізу представленого у роботах перерахованих вище авторів, бюджетних та податкових інструментів, їх визначення та особливостей реалізації, більш ґрунтовного дослідження вимагає питання застосування фіскальних стимулів з метою досягнення динамічного розвитку регіонів у рамках концепції сталого розвитку.

Метою статті є дослідження впливу фіскальних стимулів на сталий розвиток регіонів. Для досягнення поставленої мети автором було:

- встановлено, що представляє собою фіскальна політика;
- виявлено, у чому полягає значення використання фіскальних стимулів для сталого розвитку регіонів;
- обґрунтовано, що одним із досягнень сталого розвитку регіонів є фіскальні стимули інноваційної діяльності;
- доведено необхідність аналізу вартісних аспектів впровадження фіскальних стимулів.

Результати дослідження. Останнім часом світові глобалізаційні процеси сприяли активізації процесу інтеграції як противаги всесвітньої глобалізації. Регіони держав виступають активними учасниками світових відносин. Змінюється акцент перерозподілу ресурсів між регіонами на користь більш відсталих у напрямі забезпечення максимально комфортних умов для ефективного використання власних ресурсів регіонів, у тому числі цьому сприяє запровадження фіскальних стимулів та мотивацій регіональних суб'єктів господарювання. Процеси фіскальної децентралізації, що розпочалися в Україні, розширюють можливості регіональних та місцевих органів влади, підвищують фіскальну мотивацію регіональних суб'єктів господарювання та сприяють сталому розвитку регіонів.

Взагалі, ефективність державного регулювання визначається часткою державної власності в загальній структурі власності та обсягом коштів, що перерозподіляються за допомогою державних регуляторних механізмів, однак формування ефективної бюджетно-податкової політики виключає можливість зведення фіскальних механізмів до простого стягнення податків й подальшого розподілу бюджетних ресурсів.

Сьогодні фіскальна політика представляє собою складну систему взаємозв'язків держави та інших суб'єктів ринкових відносин, що полягає у постійному пошуку балансу інтересів. Податкова політика ставить за мету взаємоузгодження двох напрямків, що мають протилежну природу. З одного боку, податкова політика направлена на досягнення оптимального рівня податкоспроможності суб'єктів оподаткування шляхом раціонального розподілу податкового навантаження між усіма секторами та учасниками економічних процесів. У той же час, з іншого боку, система оподаткування є інструментом, покликаним забезпечувати формування рушійних сил економічного розвитку, що не може бути сумісним з кількісним нарощенням обсягів зібраних податків.

В свою чергу, розглядаючи бюджетну політику, слід відмітити аналогічну діалектичну природу поняття. Бюджетна політика, маніпулюючи наявними в розпорядженні регуляторними інструментами та обсягами фінансових ресурсів, спрямована на пошук ефективних пропорцій та балансу, котрий полягає в оптимальному задоволенні потреб громадян в рамках передбачених Конституцією державних функцій, одночасно зберігаючи фінансову стабільність та платоспроможність державних структур, разом з тим забезпечуючи фінансування стимуляційних заходів. Саме тому, дотримання такого роду балансу інтересів дозволяє забезпечити високий рівень соціальної стабільності та відповідає довгостроковим цілям економічного зростання.

Економічно зважене використання фіскальних інструментів дозволяє мінімізувати застосування урядом прямих методів регулювання, які в процесі посилення ринкових взаємодій носять суперечливий характер. Тобто, активне залучення засобів фіскальної мотивації в процес побудови сприятливого середовища в регіонах для розширення інноваційного, інвестиційного та технологічного потенціалу вітчизняних підприємств дозволяє досягти синергійного ефекту в контексті реалізації загальнодержавної політики, орієнтованої на економічне зростання та сталий розвиток.

Сучасна фіскальна політика орієнтована на формування сприятливого інституційного середовища функціонування господарюючих суб'єктів та заснована на системі економічних стимулів та мотивів. Виходячи із семантики слова «стимул», економічний зміст даного поняття включає в себе сукупність заходів, направлених на спонукання до конкретних дій або каталізацію окремих процесів. На практиці фіскальні стимули активізують діяльність підприємств приватного сектору, створюючи резерви до збільшення прибутковості шляхом скорочення витратної складової як за рахунок використання можливостей прямого субсидіювання державою так і більш традиційних засобів – податкових пільг.

Фіскальне стимулювання включає в себе широкий спектр засобів, застосування яких визначається, в першу чергу, об'єктом стимулювання, організаційно-правовою формою та юридичним статусом платника податків, видом діяльності, регіональною

ознакою та соціальним значенням. Тобто, можливість використання таких пільг з боку об'єктів приватного сектору визначається відповідністю встановленим критеріям та обраними регулятором напрямами впливу.

Одним із базових напрямків, в якому ефективно реалізуються підходи фіскального стимулювання, є інноваційна політика, націлена на формування та досягнення передумов довгострокового розвитку та підвищення ділової активності вітчизняних підприємницьких структур в регіонах [7, с. 46].

Для деяких структурно та інституціонально вразливих країн, зокрема України, криза різко загострила умови, за яких їхня соціально-економічна система неминуче прискорює своє відставання від конкурентів, безнадійно відстаючи в сфері високих технологій та небезпечно експериментуючи зі зростанням соціальної нерівності [2, с. 36].

Актуальність використання фіскальної мотивації у рамках інноваційної політики посилюється наявністю системних перешкод розвитку інноваційної сфери, причини виникнення яких різняться від наслідків тривалого існування командно-адміністративної системи та соціалістичної ідейної спадщини до сучасних глобальних проблем, що є типовими для розвинутих ринкових економік. Серед них відзначимо:

- низький рівень розвитку ринкової інфраструктури як наслідок неефективної роботи основних її інститутів;
- низькі темпи оновлення основних засобів;
- слабке нормативно-правове забезпечення процесів трансферу технологій;
- формалізація законодавчо визначених пріоритетів розвитку, внаслідок індиферентного ставлення держави до необхідності підтримки інновацій та нецільового використання бюджетних коштів.

До загальних зауважень, які стосуються стратегії вибору пріоритетів при формуванні системи податкових преференцій, можна віднести встановлення їх без прив'язки до рівня та завдань розвитку територій, конкретних результативних показників (соціально-економічного характеру), потенційних отримувачів таких преференцій тощо [1, с. 31].

На підтвердження думки щодо перспективності використання фіскальних стимулів з метою подолання вищезазначених проблем пропонуємо розглянути ряд заходів, що активно впроваджуються провідними країнами світу у рамках формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в державі:

- використання спеціальних (зменшених) податкових ставок для підприємств-інноваторів;
- формування системи податкових кредитів інноваційної спрямованості, диференційований характер якої надавав би можливість адекватно співставляти інноваційний потенціал конкретної розробки із обсягом наданої державою пільги;
- застосування податкових знижок, що зменшують обсяг оподаткованого прибутку на вартість понесених витрат на дослідницькі розробки та впровадження інновацій у вигляді відсоткової частки їх вартості;
- звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств, що реалізують інноваційні проекти у пріоритетних галузях розвитку;
- звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на створення цільових фондів інноваційного призначення.

Внаслідок реалізації пропонованих заходів фіскального стимулювання державою досягається зростання обсягів діяльності субсидійованого сектору (пожвавлюється інвестиційна активність, зростає ефективність міжнародного обміну технологіями, активізуються процеси оновлення основних засобів). Паралельно з цим відбувається розвиток галузей, об'єктивно пов'язаних з діяльністю субсидійованого сектору. Однак, впровадження таких заходів вимагає раціонального співвідношення обсягу бюджетних асигнувань, необхідних для реалізації заходів та потенційного результату. Тобто,

ретельного аналізу вимагає вартісний аспект впровадження того чи іншого фіскального стимулу, до якого можна віднести:

− альтернативну вартість фіскальних стимулів – обсяг потенційних витрат, від яких необхідно відмовитися задля реалізації податкового стимулу, тобто вартість найкращого альтернативного застосування недоотриманого доходу;

− величину недоотриманих бюджетних ресурсів як результат впровадження стимулюючих заходів (дана ситуація має місце у разі надання пільг прибутковим підприємствам, зацікавленим у роботі в галузі й без існування фіскального стимулу, що саме по собі нівелює вплив останнього, спричиняючи контрактивний ефект);

− витрати на адміністрування фіскальних стимулів, пов'язані із здійсненням контрольних та наглядових функцій щодо наявності законних підстав для отримання пільг;

− політичні фактори, пов'язані з недопущенням втручання у процеси надання фіскальних стимулів зацікавленими особами та мінімізація корупційних ризиків, пов'язаних з незаконним лобіюванням інтересів;

− усунення галузевих диспропорцій розвитку, спричинених використанням фіскального стимулювання.

Варто відмітити, що підвищення рівня фіскального забезпечення не можна домогтися або тільки шляхом підвищення рівня оподаткування (бо неминучий наслідок – це зниження ділової активності), або шляхом масового надання всіляких пільг та бюджетної допомоги (просто не вистачить коштів та створить широке поле для зловживань) [5, с. 20; 4, с. 60].

Таким чином, бачимо, що процес реалізації заходів фіскального стимулювання потребує ґрунтовного аналізу ринкової кон'юнктури, заснованого на комплексній оцінці потенційних факторів впливу [6, с. 302].

Слід зазначити, що в умовах глобалізації економічних зв'язків спостерігається концентрована локалізація інноваційного та виробничого потенціалу у рамках регіональних бізнес-кластерів. В таких умовах ефективність запровадження фіскальних стимулів визначається рівнем децентралізації системи державного управління, що дозволяє підвищити ефективність цих заходів за рахунок їх вибіркового та точкового застосування.

Кластерний підхід ґрунтується на теорії економічного зростання, якою в якості першочергової умови розвитку розглядається зростаюча віддача від акумулювання і синтезу знань і, як наслідок, збільшення обсягу залучення інвестицій в нові наукоємні технології та людський капітал. В умовах кластера конкурентні переваги створюються спільними зусиллями учасників. Пріоритетом при реалізації науково-освітніх кластерних ініціатив служить критична маса висококваліфікованих людських ресурсів [3, с. 136].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, результати проведеного дослідження дають можливість констатувати, що фіскальна політика представляє собою складну систему взаємозв'язків держави, регіонів та інших суб'єктів господарювання, що полягає у постійному пошуку балансу інтересів з метою втілення концепції сталого розвитку. Економічно зважене використання фіскальних інструментів дозволяє мінімізувати застосування урядом прямих методів регулювання, чому сприяє процес фіскальної децентралізації. Фіскальна політика, що проводиться сьогодні в Україні, орієнтована на формування сприятливого інституційного середовища функціонування регіональних господарюючих суб'єктів та заснована на системі економічних стимулів та мотивів. Одним із напрямків, в якому ефективно реалізуються підходи фіскального стимулювання є інноваційна політика. Але, необхідно зауважити, що впровадження того чи іншого фіскального стимулу вимагає аналізу вартісних аспектів їх впровадження.

Подальших досліджень вимагають питання впровадження фіскальних стимулів та мотивів на регіональному рівні для забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах інституціональних змін та методи оцінки ступеня впливу фіскальних стимулів на рівень сталості розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. Гудзинська Л. Пріоритети фіскальних преференцій: оцінка стратегії вибору / Л. Гудзинська // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Економіка.. – 2013. – №149. – С. 30-32.
2. Демиденко Л. Фіскальні стимули сприяння інноваціям в умовах європейської інтеграції / Л. Демиденко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2012. – № 132. – С. 36-38.
3. Підприємництво та проблеми сталого розвитку економіки України: монографія / за заг. ред. П.В. Круша. – К.: НТУУ «КПІ», 2008. – 397 с.
4. Поліщук В. Г. Перспективи податкового стимулювання сталого розвитку регіонів України / В. Г. Поліщук // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 59-61.
5. Прокопенко О. А. Напрями покращення фіскального забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів / О. А. Прокопенко // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 19. – С. 15-20.
6. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С. О. Тульчинська. – К. : НТУУ «КПІ», – 2009. – 488 с.
7. Тульчинська С. О. Перспективи та домінанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія / С. О. Тульчинська. – Херсон : Ви-во «ПП Вишемирський В.С.», – 2014. – 210 с.

References:

1. Hudzyns'ka, L. (2013), "Priorities of Fiscal Preferences: Assessment of the Choice Strategy", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenka, vol. 149, pp. 30-32.
2. Demydenko, L. (2012), "Fiscal incentives to promote innovation in the context of European integration", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, vol. 132, pp. 36-38.
3. Prokopenko, O.A. (2009), "Directions of improvement of fiscal support of socio- economic development of regions", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 19, pp. 15-20.
4. Krush, P.V. ta in. (2008), Pidpryiemnytstvo ta problemy staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Entrepreneurship and problems of sustainable development of the economy of Ukraine], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
5. Polishchuk, V.G. (2010), "Perspectives of tax incentives for the sustainable development of Ukrainian regions", Economy and the state , vol. 4, pp. 59-61.
6. Tul'chyns'ka, S.O. (2009), Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty. [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
7. Tul'chyns'ka, S.O. (2014), Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektual'no-innovatsijnoi systemy rehioniv Ukrainy [Prospects and domains of the development of the intellectual-innovative system of the regions of Ukraine], PP "Vishemirsky", Kherson, Ukraine [in Ukrainian].

Keywords: *fiscal decentralization; fiscal stimulus; fiscal motivation; sustainable development; region; taxes; development.*
Ключові слова: *фіскальна децентралізація; фіскальні стимули; фіскальна мотивація; сталий розвиток; регіон; податки; розвиток.*
Ключевые слова: *фискальная децентрализация; фискальные стимулы; фискальная мотивация; устойчивое развитие; регион; налоги; развитие.*

Рецензент: Тульчинська Світлана Олександрівна, професор кафедри економіки і підприємництва НТУУ "КПІ", доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8619459

УДК 351.83 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169071

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ І БІЗНЕС-СТРУКТУР У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

http://orcid.org/0000-0003-0902-6090
Гончарук Віктор Васильович, здобувач, Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, e-mail: goncharyk82@ukr.net, +38-067 373 48 87

Viktor Goncharuk, Applicant, Poltava University of Economics and Trade, Poltava, e-mail: goncharyk82@ukr.net

V. Goncharuk, Partnership of authorities and business structures in the field of housing and communal services.

The article considers separate state strategic positions on the interaction between government bodies and business structures in the sphere of housing and communal services. It is proved that the practice of partnership interaction between government and business in housing and communal services has a kind of "spontaneous" character and requires the formation of a system of management processes in the form of strategic documents. The main priorities of the successful development of partnership interaction in the sphere of housing and communal services are outlined. It is proposed to set up a Coordinating Council for the development of public-private partnership with a view to developing and implementing measures for the development of the public-private partnership institute in the industry. The main tasks of the Coordination Council are defined. The necessity of revision of the existing model of development of the industry, introduction of new mechanisms of functioning of organizations and management of housing and communal services objects has been confirmed. It is proved that a promising direction of transformation is the introduction of tariff formation, which will prevent the annual increase in the cost of utilities.

Гончарук В. В. Партнерська взаємодія органів управління і бізнес-структур у сфері житлово-комунального господарства.

В статті розглянуто окремі державні стратегічні положення щодо взаємодії органів влади і бізнес-структур у сфері житлово-комунального господарства. Доведено, що практика партнерської взаємодії влади та бізнесу в ЖКГ носить свого роду «стихійний» характер» та вимагає формування системи управлінських процесів у вигляді стратегічних документів. Окреслено основні пріоритети успішного розвитку партнерської взаємодії у сфері житлово-комунального господарства. Запропоновано створити Координаційну раду щодо розвитку державно-приватного партнерства в цілях розробки та реалізації заходів щодо розвитку інституту державно-приватного партнерства в галузі. Визначено основні завдання Координаційної ради. Підтверджено необхідність перегляду існуючої моделі розвитку галузі, впровадження нових механізмів функціонування організацій і управління об'єктами житлово-комунального господарства. Доведено, що перспективним напрямком перетворень є впровадження тарифоутворення, що дозволить запобігти щорічне зростання вартості послуг ЖКГ.

Гончарук В. В. Партнерское взаимодействие органов власти и бизнес-структур в сфере жилищно-коммунального хозяйства.

В статье рассмотрены отдельные государственные стратегические положения по взаимодействию органов власти и бизнес-структур в сфере жилищно-коммунального хозяйства. Доказано, что практика партнерского взаимодействия власти и бизнеса в ЖКХ носит своего рода «стихийный» характер »и требует формирования системы управленческих процессов в виде стратегических документов. Определены основные приоритеты успешного развития партнерского взаимодействия в сфере жилищно-коммунального хозяйства. Предложено создать Координационный совет по развитию государственно-частного партнерства в целях разработки и реализации мер по развитию института государственно-частного партнерства в отрасли. Определены основные задачи Координационного совета. Подтверждена необходимость пересмотра существующей модели развития отрасли, внедрения новых механизмов функционирования организаций и управления объектами жилищно-коммунального хозяйства. Доказано, что перспективным направлением преобразований является внедрение тарифообразования, что позволит предотвратить ежегодный рост стоимости услуг ЖКХ.

Постановка проблеми. Досягнення стратегічних задач соціально-економічного розвитку регіону неможливо без консолідації зусиль органів влади, бізнес-структур,

© ***V. Goncharuk / Гончарук В. В., 2018***

інституціонального громадянського суспільства і побудови ефективного механізму їх партнерської взаємодії. В свою чергу, партнерство, засноване на тісній і взаємовигідній співпраці учасників щодо досягненням балансу їх інтересів, є основною рушійною силою розвитку, що дозволяє ефективно використовувати обмежені ресурси (фінансові, трудові та ін.), конкурентні переваги кожної із сторін. Участь громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства дозволяє забезпечити транспарентність і активну підтримку щодо реалізації стратегічних програм і проектів з боку населення, забезпечує посилення згуртованості суспільства, що й визначило актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні аспекти функціонування житлово-комунального господарства в умовах ринку досліджували багато вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: В. Варнавський, Д. Віккерс, Д. Гарднер, Т. Качала, А. Кумара, В. Шаркі, Д. Яроу, А. Бабак, Р. Мартусевич, Ю. Манцевич, Н. Олійник, Д. Хомченко та ін. З правової точки зору сутність державно-приватного партнерства досліджували такі науковці як А. Бровдій, О. М. Вінник, В. Є. Сазонов, І. Килимник, Н. Киннок, Т. Коляда,, С. Х. Ліндер та інші.

Мета статті – обґрунтування методичних положень успішного розвитку партнерської взаємодії органів влади і бізнес-структур у сфері житлово-комунального господарства та розробка пропозицій щодо їх подальшого функціонування.

Результати дослідження. Окремі положення щодо взаємодії органів влади і бізнес-структур у сфері житлово-комунального господарства знайшли своє відображення в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1089 від 20.12.2017 р.). У цьому документі партнерство розглядається в якості одного з найбільш ефективних факторів залучення бюджетних коштів як інструменту соціально-економічного розвитку вітчизняної економіки, підвищення рівня і якості життя населення.

Використання механізмів державно-приватного партнерства в теперішній час найбільш потрібно переважно в інфраструктурних галузях (енергетика, транспорт, водопостачання, зв'язок), що дозволяє залучати додаткові ресурси приватного сектора (фінансові, управлінський досвід, інноваційні технології) для підвищення ефективності їх функціонування [1,с.130].

Вектор на розвиток партнерських відносин закріплений і в більшості стратегій суб'єктів господарювання та муніципальній освіті, де пропонується здійснювати модернізацію провідних галузей економіки (ЖКГ, транспорт, освіту, охорону здоров'я) на основі партнерства органів влади та бізнес-структур.

Інтенсивний сценарій розвитку житлово-комунального господарства (ЖКГ) регіону, що дозволяє провести повноцінне технологічне оновлення галузі, орієнтований на активне залучення позабюджетних інвестицій на основі використання концесійних угод та інших форм державно-приватного партнерства [2]. Разом з тим, на практиці наявний потенціал державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві використовується не в повній мірі. Однією з головних причин цьому є відсутність сформованої системи управління розвитком даною інституту як на державному, так і регіональному рівні.

Стратегії суб'єктів господарювання в муніципальних освіті в даний час найчастіше носять «представницький» характер і не відповідають всім відповідним до них вимогам як основи організації цієї системи державного і муніципального управління. При цьому, основні форми, принципи і механізми взаємодії органів влади та бізнесу недостатньо інтегровані, лише формально носять декларативний характер або ж зовсім не мають свого відображення в стратегіях та програмах розвитку ЖКГ. Поряд з цим, відсутній також практичний досвід такої інтеграції в практику програмно-цільового управління, фінансування і управління реалізацією проектів державно-приватного партнерства.

У зв'язку з цим, в даний час практика партнерської взаємодії влади та бізнесу в ЖКГ носить свого роду «стихійний» характер». Наявність політичного впливу, активна

позиція місцевої влади стосовно даного питання є головними індикаторами розвитку партнерської взаємодії. Спільно з інвесторами були розроблені проекти, найбільш прийнятні схеми їх фінансування, розподілу ризиків між органами влади та бізнесом.

Як показує зарубіжний і вітчизняний досвід, успішний розвиток партнерських відносин влади і бізнесу в ЖКГ вимагає формування системи управлінських процесів (розробка принципів, напрямку розвитку механізмів партнерства, організаційних структур, нормативно-правової бази), інструментів їх впровадження в існуючий механізм функціонування ЖКГ.

Дані заходи повинні бути формалізовані у вигляді стратегічних документів. Розвиток системи державного управління партнерством в житлово-комунальному господарстві дозволить підвищити прозорість та ефективність прийнятих інвестиційних рішень, інтерес приватного сектора до даної сфери економіки.

Стратегічне управління розвитком житлово-комунального господарства на основі державно - приватного партнерства направлено на формування механізму взаємодії органів влади із бізнес-структурами, що дозволяє більш ефективно вирішувати пріоритетні завдання розвитку даної сфери економіки. Важливу роль при цьому має розробка методів регулювання розвитку керованої підсистеми, цільовий характер заходів державної підтримки [3, с.20].

Для успішного розвитку партнерської взаємодії необхідно: а) наявність постійного і відкрито діалогу влади і бізнесу при розробці та реалізації всіх етапів стратегії розвитку ЖКГ; б) включення різних інструментів партнерства в механізм реалізації стратегії і програм розвитку житлово-комунального господарства. При цьому дані програми повинні містити переліки пріоритетних інвестиційних проектів, які передбачається реалізувати на принципах державно-приватного партнерства (формування адресної інвестиційної програми) в ЖКГ; в) партнерство в інституційній структурі реалізації стратегій.

До процесу формування державної політики, спрямованої на розвиток партнерських відносин в ЖКГ, рекомендується залучати як основних учасників (органів влади, бізнес-співтовариство, інститути державного суспільства), так і всіх зацікавлених осіб (банки та інші фінансові структури, консультантів, експертні та страхові організації). Врахування думки бізнес-спільнот, громадських організацій щодо проблем і орієнтирів розвитку житлово-комунального господарства, а також основних чинників, що негативно впливають на розвиток державно-приватного партнерства, є необхідною умовою підвищення ефективності системи стратегічного управління в галузі [4].

Вирішити ці проблеми можливо шляхом створення і функціонування Координаційної ради щодо розвитку державно-приватного партнерства. Рада створиться при державному органі влади, відповідальному за реалізацію політики в регіональному ЖКГ (департаменті, міністерстві). Учасниками даної Ради повинні стати регіональні і місцеві органи влади, бізнес-структури та їх представники (асоціації керуючих компаній, некомерційні партнерства та ін.), інститути громадянського суспільства, що представляють інтереси споживачів послуг, фінансові структури (найбільші банки, інвестиційні фонди, страхові компанії), консалтингові компанії (рис.1).

Координаційна рада є постійно діючим колегіальним органом, створеним в цілях забезпечення ефективної взаємодії між органами влади та бізнесом у сфері житлово-комунального господарства, розробки та реалізації заходів щодо розвитку інституту державно-приватного партнерства в галузі. Рада може вирішувати такі завдання:

1. Формування пропозицій щодо підтримки партнерських відносин влади і бізнесу в ЖКГ;

2. Організація спільних дій учасників, спрямованих на зменшення адміністративних бар’єрів, розробку проектів нормативних актів, які сприяють вирішенню даної проблеми;

3. Розробка та прийняття концепції розвитку державно-приватного партнерства в ЖКГ;

4. Розробка рекомендацій, пропозицій щодо поліпшення стану інвестиційного клімату в галузі, механізмів залучення позабюджетних інвестицій в дану сферу економіки.

Рис. 1. Структура Координаційної ради щодо розвитку державно-приватного партнерства в ЖКГ

Рада для виконання своїх завдань і функцій має право запитувати у організацій, банків та інших кредитних організацій інформацію, необхідну для вирішення покладених на неї завдань. Організація діяльності круглих столів, робочих груп, проведення анкетування серед учасників є найбільш ефективними організаційними формами підготовки та реалізації стратегій і програм розвитку галузі, великих проектів державно-приватного партнерства.

При цьому базовим і, мабуть, одним з найголовніших елементів системи стратегічного управління, довгострокового цілепокладання розвитку партнерських відношень органів влади і бізнесу в ЖКГ є офіційне закріплення загального бачення, правил і процедур реалізації політики щодо розвитку партнерства в галузі шляхом розробки і прийняття Концепції розвитку державно приватного партнерства. Даний документ повинен містити цілі, для досягнення яких доцільно залучення ресурсів приватного сектора, завдання партнерства, основні принципи реалізації ДПП-проектів в ЖКГ, а також форми, схеми фінансування та механізми їх підтримки.

Для успішного впровадження державно-приватного партнерства в стратегію розвитку ЖКГ необхідний перегляд існуючої моделі розвитку галузі, впровадження нових механізмів функціонування організацій і управління об'єктами житлово-комунального господарства, адаптованих до ринкових умов господарювання (перехід на оплату споживаних ресурсів на основі підвищення рівня конкуренції та прозорості діяльності господарюючих суб'єктів).

Основною проблемою у даному питанні на сьогодні є недостатній рівень кваліфікації і відсутність у працівників органів влади навичок в частині розробки і супроводу ДПП-проектів. У зв'язку з цим, важливим є проведення заходів, спрямованих на підвищення їх професійного рівня в сфері управління проектами партнерства (навчальні семінари, курси підвищення кваліфікації), розробка необхідних методичних матеріалів (інструкцій, рекомендації та ін.) [5].

Крім того, постає проблема створення інструментів, стимулів функціонування організацій сфери ЖКГ для підвищення ефективності виробничої діяльності. Існуючі в даний час витратні принципи формування тарифів і адміністративний порядок їх затвердження, що характеризується відсутністю прозорості, об'єктивної економічної обґрунтованості розрахунку собівартості надання послуг, не створюють об'єктивних стимулів для організацій комунальної сфери до підвищення ефективності їх виробничої

діяльності, притоку приватних інвестицій в галузь через відсутність: довгострокових параметрів тарифного регулювання (для забезпечення повернення та отримання необхідного рівня прибутковості інвестованого капіталу, тарифна політика повинна бути прогнозована не менше ніж на 5-10 років); чітких і економічно привабливих механізмів повернення через тарифи вкладені інвестиції [6].

Таким чином, найбільш перспективним напрямком перетворень є впровадження тарифоутворення, засноване на дохідних принципах, що формує стимули для організацій до зниження витрат виробництва і, в свою чергу, дозволить запобігти щорічне зростання вартості послуг ЖКГ.

Висновки: Таким чином, в сучасних умовах партнерство є інструментом, що дозволяє органам влади спільно з бізнес-спільнотою солідарно розділяти ризик і відповідальність за досягнення довгострокових цілей територіального розвитку.

Формування та розвиток стратегічного управління регіональною економікою на основі партнерської взаємодії влади та бізнес-структур в сфері ЖКГ передбачає збалансованість інтересів сторін і розробку інструментів, що дозволяють інтегрувати партнерство в практику програмно-цільового управління, фінансування і реалізації спільних проектів.

Список використаних джерел:

1. *Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. – К.: – Вaime, 2016. – 280 с. ISBN 978-966-2310-74-0*
2. *Перспективи розвитку державно-приватного партнерства в галузі житлово-комунального господарства : колективна монографія / І. І. Килимник, Т. А. Коляда, А. В. Домбровська, А. М. Бровдій ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 139 с.*
3. *Хєда С. Державно-приватне партнерство: світовий досвід і перспективи розвитку в Україні / С. Хєда // Юридична газета. –2014. – № 31/32 (425/426) – С. 18–22*
4. *Закон України про державно-приватне партнерство // ВВР України. – 2010. – № 40. – Ст. 524.*
5. *Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: теория и практика / В. Г. Варнавский, А. В. Клименко, В. А. Королев и др. – М. : ИД Гос. ун-та – Высш. шк. экон., 2010. – 287 с.*
6. *Качала Т.М. Наукові засади реформування і розвитку житлово-комунального господарства Друк. Черкаси. Брама-Україна, 2011. 478 с.*

References (BSI):

1. *Existing mechanisms of cooperation between public authorities and civil society organizations in the context of the implementation of the National Strategy for the Advancement of Civil Society in Ukraine 2016-2020. - K .: - Vait, 2016. - 280 p. ISBN 978-966-2310-74-0*
2. *Prospects for the development of public-private partnership in the field of housing and communal services: a collective monograph / I. I. Kilimnik, T. A. Kolyada, A. V. Dombrovska, A. M. Brovody; Kharkiv nats un-t city. households them O. M. Beketov. - Kharkiv: KhNUMG them. O. M. Beketov, 2018. - 139 p.*
3. *Heda S. Public-private partnership: world experience and prospects of development in Ukraine / S. Heda / / Yuridicheskaya Gazeta. -2014. - No. 31/32 (425/426) - P. 18-22*
4. *Law of Ukraine on public-private partnership // BBP of Ukraine. - 2010. - No. 40. - Art. 524*
5. *Varnavsky V.G. Public-Private Partnership: Theory and Practice / VG Varnavsky, AV Klymenko, VA Korolev and others - M.: ID Gos. Un-ta - Ex. shock econ., 2010. - 287 pp.*
6. *Kachala T.N. Scientific principles of reforming and developing housing and communal services Print. Cherkasy Brama-Ukraine, 2011. 478 p.*

Keywords: *partnership; authorities; business structures; housing and communal services; public-private partnership; strategic management.*
Ключові слова: *партнерство; органи влади; бізнес-структури; житлово-комунальне господарство; державно-приватне партнерство; стратегічне управління.*
Ключевые слова: *партнерство; органы власти; бизнес-структуры; жилищно-коммунальное хозяйство; государственно-частное партнерство; стратегическое управление.*

Рецензент: Качала Т. М., професор кафедри економіки, підприємництва та природничих наук Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8734358

УДК 332.025.12:64 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169075

РОЛЬ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ НА РІЗНИХ ФАЗАХ ЕКОНОМІЧНОГО ЦИКЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

http://orcid.org/0000-0002-6834-9765
Богуславська Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, e-mail: boguslavskaya1980@gmail.com, +38-063 439 15 99

Svetlana Boguslavskaya, Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Cherkasy National University. B. Khmelnitsky, Cherkasy, e-mail: boguslavskaya1980@gmail.com

S. Boguslavskaya, Role of resource supply of the region on different phases of the economic cycle in globalization conditions.

The article presents the principles of resource exchange according to the levels of the economic system and conducted a detailed analysis of each of them. The research of the resource supply of the economy in two directions of interaction was conducted: one-level (within one macro-region) and multi-level (between state centers) territorial entities. The constructive analysis of economic cycles in the context of resource support is carried out and the main drawbacks are outlined. It is substantiated that the growth of any economic system can not last infinitely unchanged, at a certain time, the limitations on resources will necessitate changes. It is concluded that resources are not only a necessary condition for the implementation of production activities, but also are involved in economic cycle, in the process of interregional exchange. It is confirmed that the growth of the national economy is possible with the growth of the majority of the regional economies (in terms of the contribution to the gross national product).

Богуславська С. І. Роль ресурсного забезпечення регіону на різних фазах економічного циклу в умовах глобалізації.

В статті представлено принципи ресурсного обміну за рівнями економічної системи та проведено за кожним із них деталізований аналіз. Проведено дослідження проблематики ресурсного забезпечення економіки в двох напрямках взаємодії: однорівневому (в межах одного макрорегіону) і різнорівневому (між державними центрами) територіальних утворень. Здійснено конструктивний аналіз економічних циклів в контексті ресурсного забезпечення та окреслено основні недоліки. Обгрунтовано, що зростання будь-якої економічної системи не може тривати нескінченно в незмінному вигляді, в певний момент лімітування по ресурсам призведе до необхідності змін. Зроблено висновок, що ресурси являють собою не тільки необхідну умову здійснення виробничої діяльності, а й залучаються в економічний кругообіг, в процеси міжрегіонального обміну. Підтверджено, що зростання національної економіки можливе при зростанні більшості (з точки зору вкладу у валовий національний продукт) регіональних економік.

Богуславская С. И. Роль ресурсного обеспечения региона на разных фазах экономического цикла в условиях глобализации.

В статье представлены принципы ресурсного обмена по уровням экономической системы и проведения по каждому из них детализированный анализ. Проведено исследование проблематики ресурсного обеспечения экономики в двух направлениях взаимодействия: одноуровневом (в пределах одного макрорегиона) и разноуровневом (между государственными центрами) территориальных образований. Осуществлен конструктивный анализ экономических циклов в контексте ресурсного обеспечения и обозначены основные недостатки. Обосновано, что рост любой экономической системы не может продолжаться бесконечно в неизменном виде, в определенный момент лимитирование по ресурсам приведет к необходимости перемен. Сделан вывод, что ресурсы представляют собой не только необходимое условие осуществления производственной деятельности, но и привлекаются в экономический кругооборот, в процессы межрегионального обмена. Подтверждено, что рост национальной экономики возможно при росте большинства (с точки зрения вклада в валовой национальный продукт) региональных экономик.

Постановка проблеми. Ресурсне забезпечення економіки регіону досить тісно пов’язане із рівнем розвитку даної економічної системи. Регіони з повним ресурсним забезпеченням, як правило, досягають більш високих економічних показників. Однак для цього ресурси повинні ефективно і перманентно залучатися у відтворювальні процеси,

© ***S. Boguslavskaya / Богуславська С. І., 2018***

освоюватися, тобто бути використовуваними, а не потенційними. У випадках їх масштабного застосування показники економічної діяльності регіону також в середньому будуть вищими. Тому, необхідність визначення ролі ресурсного забезпечення на різних стадіях економічного циклу в умовах регіоналізації та глобалізації визначила актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань ефективності використання ресурсів як основи економічного циклу займалися такі науковці: Бакум І.В., Бачинський Г.А., Бернер М.С., Єгупов Ю.А., Лоскутов А.В., Новицький В.С., Попов С. А., Хомков В.І. та інші. Проте, окремі аспекти ресурсного забезпечення ресурсного забезпечення економіки регіону на різних фазах економічного циклу в умовах глобалізації не знайшли свого відображення в роботах науковців.

Мета статті – конструктивний аналіз економічних циклів в контексті ресурсного забезпечення регіону.

Результати дослідження. Ресурсне забезпечення економічної системи регіону складається з двох взаємодоповнюючих частин: внутрішнього забезпечення, за рахунок ресурсів, локалізованих безпосередньо на території даного регіону, і зовнішнього, одержуваного в процесі міжрегіонального обміну. При цьому міжрегіональний обмін протікає не тільки між регіонами одного рівня, але і з різнорівневими економічними утвореннями. На рис.1 схематично зображено принцип подібного ресурсного обміну.

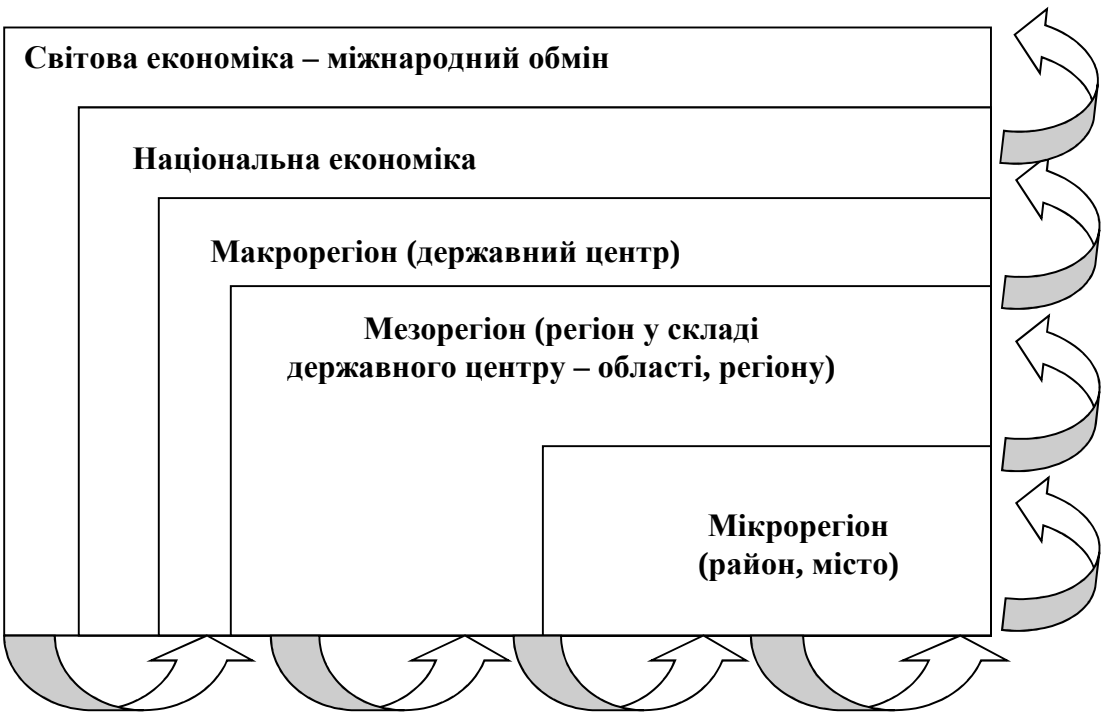

Рис.1. Ресурсний обмін за рівнями економічної системи

Регіон кожного рівня обмінюється ресурсами як з територіями свого рівня, так і з нижче і вищестоящими. Тобто, мікрорегіони постачають ресурсами (і / або отримують ресурси) мезорегіони (області), макрорегіони (економічні райони), національну економіку в цілому, а також беруть участь в міжнародному ресурсному обміні [1]. При цьому, постачання того територіального утворення, в яке безпосередньо входить розглянутий регіон, можна розуміти тільки як умовне, оскільки ресурси мезорегіону є внутрішніми для того макрорегіону, до складу якого він включений і т. д. Обмін ресурсами ж з сусідніми макрорегіонами одного мезорегіону можна розглядати безпосередньо, особливо у випадках, коли поставки здійснюються або одночасно в кілька мезорегіонів одного

макрорегіону, або носять істотний характер за обсягами і тим самим впливають не тільки на економіку мезорегіону, а й на весь макрорегіон.

У такому рівневому ресурсному обміні простежуються два основних, методологічно різних напрямки дослідження. По-перше, міжрегіональний обмін завжди носить «адресний» характер, тобто ресурси з одного регіону направляються в інший, і, як правило, можна конкретизувати територію-реципієнта аж до конкретного населеного пункту. Тобто обмін в певному сенсі є «точковим» – ресурси відбувають з однієї точки і прибувають в іншу, де використовуються, незалежно від маршруту і тривалості транзиту. У цьому сенсі зв'язок регіонів різних рівнів розглядати недоцільно: потрібно вибрати рівень агрегування, на якому проводиться дослідження, і аналізувати території саме цього рівня. У таких випадках розглядається обмін між районами, або між мезорегіонами (областями), або між державними центрами. Однак даний напрямок аналізу, незважаючи на те, що дозволяє проводити коректні зіставлення, через оперування аналогічними об'єктами, не дає можливості досліджувати вкладеність процесів ресурсного обміну.

Тому, важливим є також другий напрямок, пов'язаний з інкорпоруванням міжрегіонального обміну між територіями різних рівнів в національну, а також світову економічну систему. В даний час тенденції регіоналізації та глобалізації не тільки паралельно посилюються, а й мають глибинний взаємозв'язок. Економічні процеси на представлених вище рівнях протікають одночасно, більш високі рівні включають нижчі, при цьому зазнаючи зміни, іноді досить істотні.

Економіка являє собою складну динамічну систему, що складається з великого числа підсистем, також складних динамічних. І при об'єднанні економічних суб'єктів і об'єктів в систему на кожному рівні, починаючи з найнижчого – мікрорівня, де елементами виступають домогосподарства та підприємства, система знаходить нові властивості, що не зводяться до суми властивостей її елементів, в чому й виражається синергія системи. При об'єднанні на більш високому, наступного, рівні, також виникає синергетичний ефект, і так далі в міру узагальнення системи. Вважаємо, що поділів на рівні ієрархії економіки може бути істотно більше, ніж це прийнято, проте доцільність цього відсутня. Теорією і практикою доведено, що найбільш значущі відмінності концентруються на мікро-, макро- і мезорівнях [2].

Тим не менш, видається, що дослідження проблематики ресурсного забезпечення економіки необхідно проводити в двох напрямках взаємодії: однорівневому (в межах одного макрорегіону) і різнорівневому (між державними центрами) територіальних утворень. Ресурсний обмін регіонів формує цілісність економічної системи, її стійкість і ефективність. Економічні процеси аналогічні на різних рівнях, проте змінюється швидкість їх протікання і «відгуку» на зміни. У тому числі це спостерігається на різних стадіях економічного циклу.

Термін «економічний цикл» означає наступні один за іншим підйоми і спади рівнів економічної активності протягом декількох років. Окремі економічні цикли істотно відрізняються один від одного за тривалістю та інтенсивністю. Проте, всі вони мають одні і ті ж фази: пік, спад, депресія, пожвавлення. Тому, деякі економісти вважають за краще говорити про економічні коливання, а не про цикли, тому що цикли на відміну від коливань припускають регулярність.

Економічні процеси циклічні в різних проекціях – від глобального (світові кризи) до ринкового (циклічні коливання курсів акцій, біржових цін, курсів валют і т.д.) і навіть мікрорівня (життєвий цикл товару). Це пов'язано з тим, що ніякий процес не може тривати «нескінченно», і зокрема, тому, що в економіці, як і всюди в природі, діють закони збереження. Для економічного зростання та розвитку потрібні ресурси, які в кожен момент часу і в кінцевий його проміжок не можуть бути ні нескінченними, ні абсолютно взаємозамінними. Це створює «бар'єри» для зростання, і в їх якості часто виступають найбільш дефіцитні для системи, «лімітують» зростання економічні ресурси.

На прикладі глобальної економічної кризи 2008 року можна зробити висновок, що першими лімітуючими з'явилися фінансові ресурси, вірніше їх частина – ресурси на погашення споживчих (іпотечних) кредитів. Наступні, потім кризові явища в економіках різних країн були логічним продовженням розпочатого процесу. Криза позначається на стані фінансових ринків, визначає роль своєрідних «індикаторів», що максимально швидко реагують на будь-які економічні зміни в силу високої ліквідності. Інші сфери слідують за ними, зокрема, спостерігаються відповідні несприятливі зміни на сировинних ринках. Тобто, за швидкістю реакції на перші кризові явища можна судити про рівень «дефіцитності» ресурсів того чи іншого виду. Очевидно, що паливні та деякі сировинні, особливо невідновні (в першу чергу - нафта), відносяться до найбільш дефіцитних [3, с.31].

Лімітування описаного типу можуть виникати з будь-яким ресурсом, проте для переростання в кризу вони повинні мати певну «критичну масу», щоб не було можливості стабілізації шляхом взаємозаміни ресурсів. На рис. 2 зображена схема економічного циклу з точки зору ресурсного забезпечення.

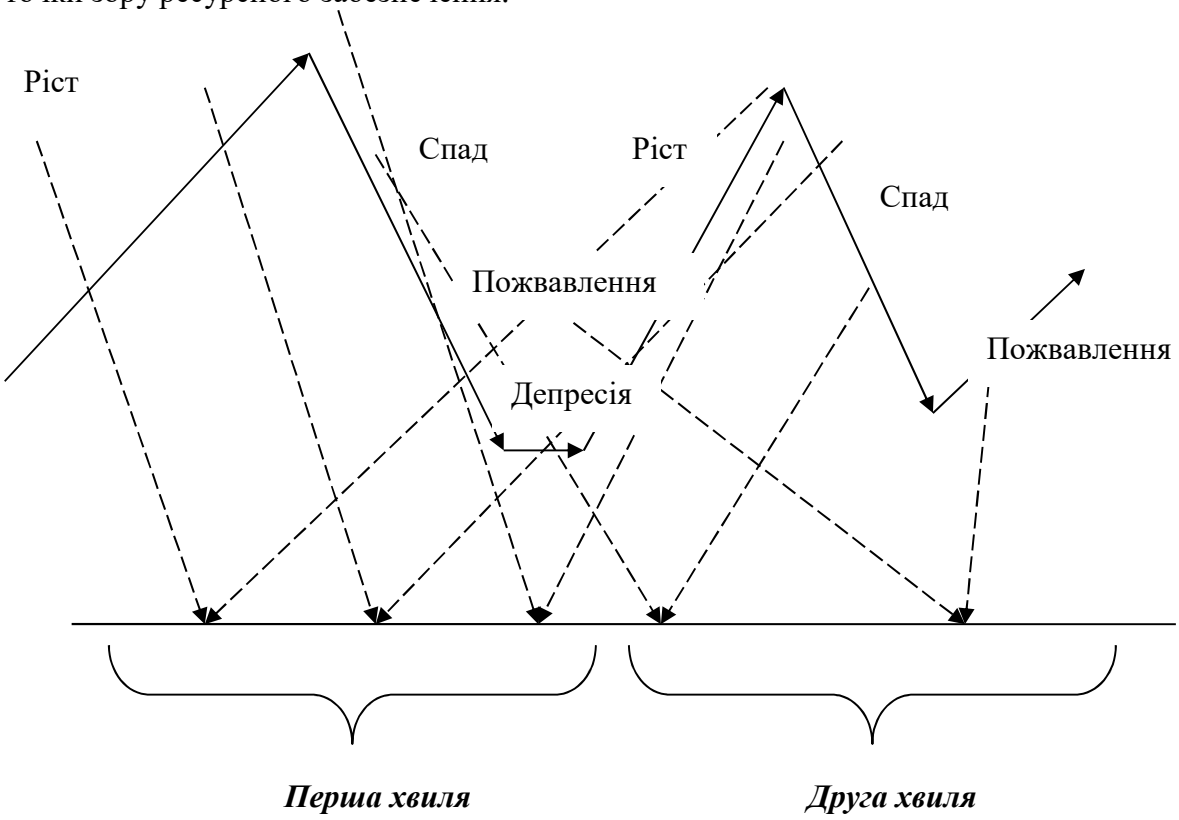

Рис.2. Економічні цикли в контексті ресурсного забезпечення

На початку циклу (умовному початку, оскільки будь-яку з його фаз можна вважати початком, вибір «точки відліку» залежить від мети дослідження) переважає повне ресурсне забезпечення, тобто відсутність повністю дефіцитних ресурсів, з можливою наявністю надлишкових. «Входи» відтворювальних процесів відповідають їх змісту. Однак, в силу принципової обмеженості ресурсів з урахуванням часових параметрів, відбувається «насичення», система росте швидше, ніж збільшується ресурсна база. Ресурсна база, як правило, має більшу інерційність і необхідністю більш високих витрат часу. Наприклад, для відтворення трудових ресурсів потрібен час як мінімум на отримання освіти або навичок.

Недолік ресурсів деякий час (в окремих випадках досить тривалий) може компенсуватися ввезенням ресурсів за рахунок міжрегіонального обміну, проте дане джерело також «не довговічне», особливо коли циклічність розвитку економіки зачіпає

досить високі рівні агрегування. Якщо криза відбувається в окремому регіоні або країні, існує можливість вирівнювання за рахунок міжрегіональних і міжнародних зв'язків, однак якщо кризові явища носять глобальний, системний характер, така можливість відсутня, або як мінімум істотно обмежена. Також, деякий «резерв міцності» існує, як вказувалося, за рахунок взаємозамінності ресурсів, але вона теж має свої кордони. Таким чином, будь-який економічний ріст неминуче закінчується.

Залежно від глибини кризових явищ спад може бути значним або несуттєвим, але існує він завжди. Очевидно, що лімітування окремих типів ресурсів, хоча і може розглядатися в якості причини кризи, в подальшому він переростає в проблеми у інших сферах економічного життя, не обмежуючись ресурсним забезпеченням. Однак так як ресурси і їх використання лежать в основі всіх відтворювальних процесів, циклічні закономірності, властиві економіці, також базуються на ресурсних обмеженнях Відповідно, в фазах уповільнення і спаду «входи» економічної системи, тобто ресурси, не відповідають цілям функціонування системи, або навпаки – система не відповідає ресурсному забезпеченню. Для відновлення рівноваги потрібна зміна структури відтворювальних процесів, її оновлення. Тому кризові явища в економіці завжди супроводжуються змінами напрямку грошових потоків в реальному і фінансовому секторах, причому, чим масштабніше криза, тим істотніше перебудова. Таким чином, криза створює можливості для оновлення та більш раціонального використання наявних ресурсів.

В даному контексті, очевидно, що зростання будь-якої економічної системи не може тривати нескінченно в незмінному вигляді, в певний момент лімітування по ресурсам призведе до необхідності змін. Причому лімітування може виникнути з будь-якого виду ресурсів. Наприклад, на мікрорівні: по організаційно-управлінському – коли система управління підприємством стає неефективною; з фінансового – при відсутності можливостей залучення фінансування для низки проектів; трудовому – коли вичерпується можливість залучення кваліфікованих працівників на прийнятних умовах і т.д. Аналогічні ситуації виникають і на регіональному рівні. У всіх цих випадках підприємству потрібне проведення змін в діяльності. Якщо необхідні заходи не приймаються протягом деякого критичного періоду часу, відбувається спад. В історії окремого господарюючого суб'єкта занепад може тривати до «умовного нуля», тобто привести до банкрутства, припинення його існування. Однак на мікрорівні є і можливість відновлення через наявність ресурсів у зовнішньому середовищі (залучення фінансування, покупка бізнесу, проекти з підтримки і т.д.) [4].

Можна сказати, що зростання національної економіки можливе при зростанні більшості (з точки зору вкладу у валовий національний продукт) регіональних економік. У той же час в деяких регіонах можуть спостерігатися і протилежні тенденції, обумовлені внутрішньою логікою перебігу економічних процесів.

Також і кризові явища в світовій економіці не можуть не відбиватися на окремих країнах, і опускаються до рівня регіонів (як і до мікрорівня економіки). Однак сила повторення тенденцій спаду залежить від специфіки економічної системи кожного регіону. Глибина кризи в регіоні у порівнянні з національним і світовим може бути такою ж, більшою чи меншою. Це пов'язано зі стійкістю економічної системи регіону. Слаборозвинені і депресивні регіони випробують високий кризовий тиск, якщо тільки структурна перебудова економіки, що виникає внаслідок спаду, не створить можливості до виключно сприятливого інтенсивного залучення наявних ресурсів регіону, що створить потенціал для зростання (можливо, навіть випереджаючими темпами в порівнянні з іншими територіями). У регіонах зі збалансованою розвинутою економічною системою, з широкою ресурсною базою, існує можливість амортизації сили кризових тенденцій.

Всі хвилеподібні коливання економіки та окремих її компонентів створюють умови для втрат і спадів. Так як причини конкретних криз різноманітні і час їх початку, як і сила, практично не піддаються прогнозуванню, створювані ними негативні наслідки досить

великі. Відомо, що поведінка економічних суб'єктів в кризових ситуаціях пов'язана з їх особистісними характеристиками: оптимізмом або песимізмом при прийнятті рішень. Те, що для більшості кризи є «несподіваними», може бути непрямим підтвердженням переважання оптимістичних настроїв в економіці.

Як вже зазначалося, всі теорії міжрегіонального поділу праці та міжрегіонального обміну орієнтовані на отримання вигод від спеціалізації регіонів, проте її високий рівень знижує потенціал економічної стійкості. Одним з найбільш ефективних методів управління економікою в нестабільних умовах є диверсифікація, що дозволяє знизити ймовірність сумарних втрат за рахунок розподілу ринків, розширення асортименту продукції, що виробляється і т.д., в тому числі – видів економічної діяльності. Очевидно, що для регіонів це має виражатися в зниженні рівня спеціалізації регіону, так як спад за різними видами економічної діяльності відбувається нерівномірно, даючи можливість отримання менших втрат або зниження ВРП. Більш стійкими будуть регіони, в яких спостерігається максимальна орієнтація на використання внутрішніх ресурсів з мінімальною залежністю від ввезених.

Висновки: Таким чином, ресурси являють собою не тільки необхідну умову здійснення виробничої діяльності, а й залучаються в економічний кругообіг, в процеси міжрегіонального обміну. Їх важливість, а також очевидна необхідність зміни структури і складу ресурсного забезпечення регіональної економіки в мінливих умовах, особливо при переході від однієї фази циклу до іншої, детермінують нагальність дослідження проблематики управління ресурсним забезпеченням економіки регіону, вироблення адекватної концепції і продуктивної методології.

Список використаних джерел:

1. *Ресурсне забезпечення системи регіонального управління: наук. розробка / авт. кол.: М. М. Іжа, Т. А. Берегой, С. А. Попов та ін. – К. : НАДУ, 2014. – 52 с.*
2. *Новицький В. С. Структурні перетворення промисловості та економічне зростання / В. С. Новицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.*
3. *Бекетов Н.В Мировой финансовый кризис и проблемы глобализации мировой экономики / Н.В. Бекетов // Проблемы современной экономики. – 2009. – С.30–36.*
4. *Безверхнюк Т. Ресурсний режим як інституційний механізм ресурсного забез- печення регіонального управління [Електрон. ресурс] / Т.М. Безверхнюк // Державне будівництво : електрон. наук. фах. вид. ХарРІ НАДУ. – 2010. – № 1. – Режим доступу : http: // www.kbuapa.kharkov.ua*

References (BSI):

1. Resource support of the regional management system: sciences. development / aut. count : M. M. Izha, T. A. Beregoy, S. A. Popov and others. - K .: NAPA, 2014 - 52 p.
2. Novitsky V. S. Structural transformation of industry and economic growth / V. S. Novytsky [Electronic resource]. - Mode of access: www.kmu.gov.ua.
3. Beketov N., World financial crisis and the problems of globalization of the world economy / N.V. Beketov // Problems of the modern economy. - 2009. - p.30-36.
4. Bezverhnyuk T. Resource regime as an institutional mechanism for resource management of regional management [Electron. resource] / T.M. Non-foxy girl // State building: electron. sciences profession. kind. KRI NAPA. - 2010. - No. 1. - Mode of access: http: // www.kbuapa.kharkov.ua

Keywords: *resource supply; economic cycle; resource exchange; regionalization; globalization; limitation.*
Ключові слова: *ресурсне забезпечення; економічний цикл; ресурсний обмін; регіоналізація; глобалізація; лімітування.*
Ключевые слова: *ресурсное обеспечение; экономический цикл; ресурсный обмен; регионализация; глобализация; лимитирование.*

Рецензент: О. В. Зибарева, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор економічних наук, доцент

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8734866

УДК 338.45 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169078

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРІВ В ТУРИСТИЧНОМУ СЕКТОРІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

http://orcid.org/0000-0001-6767-7882

Підвальна Оксана Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, e-mail: np070101@gmail.com, +38-098 538 55 88

Pidvalna Oksana, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor, Department of Agricultural Management, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

O. Pidvalna, Features of forming clusters in the tourism sector of the regional economy.

The article considers the differences of the regional tourist cluster from clusters in other sectors of the economy. Regional tourist clusters, on the one hand, have some common features with other cluster types, and are subject to the general laws of origin and evolution, on the other hand, have essential features that should be taken into account when purposeful in their formation and management. The study of the features of tourist clusters, which are formed taking into account the specificity of the industry, involves the existence of a special approach to the management of the cluster, which should focus on particular areas. These areas include: ensuring the institutional development of the cluster; ensuring full state regulation; creation of mechanisms for methodological support for the formation and development of clusters. It is proved that formation of tourist clusters occurs under the influence of objectively operating factors: resource, anthropogenic. It is substantiated that the activities aimed at the purposeful formation of clusters in the tourism sector of the regional economy should be directed, obviously, to the use of supporting factors and leveling, smoothing of the factors constraining the development of the cluster.

Підвальна О. Г. Особливості формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки.

В статті розглянуто відмінності регіонального туристичного кластера від кластерів в інших секторах економіки. Регіональні туристичні кластери, з одного боку, мають деякі загальні з іншими типами кластерів риси, і підпорядковуються загальним закономірностям виникнення і еволюції, з іншої сторони, мають істотні особливості, які слід враховувати при цілеспрямованому їх формуванні та управлінні. Здійснено дослідження особливостей туристичних кластерів, які формуються з урахуванням галузевої специфіки, які передбачають наявність особливого підходу до управління кластером, який повинен концентруватися на окремих напрямках. До цих напрямків нами віднесено: забезпечення інституційного розвитку кластера; забезпечення повноцінного державного регулювання; створення механізмів методичної підтримки процесу формування і розвитку кластерів. Доведено, що формування туристичних кластерів відбувається під впливом об'єктивно діючих факторів: ресурсні, антропогенні. Обґрунтовано, що діяльність щодо цілеспрямованого формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки повинна бути спрямована, очевидно, на використання підтримуючих факторів і нівелювання, згладжування факторів, що стримують розвиток кластера.

Пидвальна О. Г. Особенности формирования кластеров в туристическом секторе региональной экономики.

В статье рассмотрены различия регионального туристического кластера от кластеров в других секторах экономики. Региональные туристические кластеры, с одной стороны, имеют некоторые общие с другими типами кластеров черты, и подчиняются общим закономерностям возникновения и эволюции, с другой стороны, имеют существенные особенности, которые следует учитывать при целенаправленном их формировании и управлении. Проведено исследование особенностей туристических кластеров, которые формируются с учетом отраслевой специфики, которые предусматривают наличие особого подхода к управлению кластером, который должен концентрироваться на отдельных направлениях. К этим направлениям нами отнесены: обеспечение институционального развития кластера; обеспечение полноценного государственного регулирования; создание механизмов методической поддержки процесса формирования и развития кластеров. Доказано, что формирование туристических кластеров происходит под влиянием объективно действующих факторов: ресурсные, антропогенные. Обосновано, что деятельность по целенаправленному формированию кластеров в туристическом секторе региональной экономики должна быть направлена, очевидно, на использование поддерживающих факторов и нивелирования, сглаживание факторов, сдерживающих развитие кластера.

© ***Pidvalna O. / Підвальна О. Г., 2018***

Постановка проблеми. Розвиток туристичного сектору регіональної економіки залежить від її потенціалу. В якості базових характеристик регіональних туристських кластерів на сьогодні виділяють географічні, кліматичні особливості території, природні, історичні, рекреаційні, а також об'єкти фізичної, інформаційної інфраструктури та інфраструктури гостинності. Потенційна необхідність здійснення порівняльного аналізу туристичного кластера регіональної економіки з кластерами в інших секторах економіки визначила актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем створення, функціонуванні і розвитку кластерів займались такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Войнаренко, С. Куніцин, А.Маршал, Л.Романюк, М. Портер, В. Прайс, С Соколенко, І. Таленадо, С. Ткачова та ін. Окрему увагу дослідженню розвитку туристичного кластеру приділяли К.А. Андрющенко, Р. Браймер, Дж. Боуен, Н.М. Внуков, Л.І. Гонтаржевську, Ф. Котлер, В. Мідлтон, В.Ф.Савченко, С.І. Соколенко, Д.М. Стеченко, Л.М. Черчик, В. Шекела, Е.В Щепанський та ін.

Мета статті – здійснити дослідження особливостей та відмінностей регіонального туристичного кластера, специфіки його функціонування.

Результати дослідження. На сьогодні кластерний підхід широко використовується для розвитку окремих секторів економіки, регіонів і цілих країн. Теоретичні підходи та практичні питання формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки частково досліджені вітчизняними і зарубіжними вченими та визначені в спеціальній науковій літературі. Розглянемо відмінності регіонального туристичного кластера від кластерів в інших секторах економіки:

1. Основою даного типу кластерів виступають туристичні ресурси, як природні, так і антропогенні;

2. Склад туристичного кластера має свою специфіку. По-перше, головне значення в ньому відіграють компанії малого і середнього розміру, що характеризують наявність великого числа учасників і складну координацію між ними. По-друге, туристична сфера включає різні обслуговуючі галузі і підгалузі, в силу чого великого значення набувають організації суміжних галузей (підприємства громадського харчування, транспортні підприємства, банки, лікувальні установи). До переліку потенційних учасників регіонального туристичного кластера відносять: а) організації безпосереднього обслуговування (туристичні фірми, готелі, транспортні компанії, лікувально-оздоровчі установи, підприємства з виготовлення та торгівлі сувенірами, інформаційні, рекламні та страхові компанії, музейно-екскурсійний бізнес і т.д.); б) професійні навчальні заклади, які здійснюють підготовку кадрів, спеціалізовані науково-дослідні установи; в) органи виконавчої влади, які здійснюють регулювання туристичного сектора регіональної економіки; г) організації в суміжних секторах економічної діяльності (підприємства громадського харчування, муніципальні транспортні підприємства, торгові організації, банки, лікувальні установи, підприємства побутового обслуговування); д) громадські організації [1];

3. Організація туристичного кластера регіональної економіки є просторово маршрутною. Туристичні маршрути пов'язують туристичні об'єкти в єдиний комплексний туристичний продукт, зафіксований в просторі. господарюючі суб'єкти в такому кластері координуються зв'язками, мають географічну основу;

4. Належність туристичного кластера регіональної економіки до сфери послуг зумовлює провідну роль клієнта – туриста. Більшість туристичних продуктів створюється і реалізується одномоментно, при цьому часто туристи самі формують свій продукт, здійснюючи індивідуальний вибір.

Таким чином, регіональні туристичні кластери, з одного боку, мають деякі загальні з іншими типами кластерів риси, і підпорядковуються загальним закономірностям

виникнення і еволюції, з іншої сторони, мають істотні особливості, які слід враховувати при цілеспрямованому їх формуванні та управлінні.

Вибір органами державної влади кластерного підходу як пріоритетного для реалізації регіональних програм обумовлено специфікою та особливостями туристичної галузі. Кластерні методи дозволяють максимально врахувати місцеві особливості, сформувати специфічні організаційно-економічні моделі регіонального управління [2].

До особливостей туристичних кластерів, які формуються з урахуванням галузевої специфіки, слід віднести:

1) високу концентрацію підприємств на обмеженій території, при цьому економічні агенти даного ринку, як правило, відносяться до малого і середнього бізнесу. Надання туристичних послуг передбачає одночасну наявність на території декількох ланцюжків доданої вартості. За даними Всесвітньої туристичної організації, під час семиденного перебування відвідувача у віддаленому туристичному центрі працює від 10 до 20 ланцюжків. У них задіяно, як правило, від 30 до 50 різних фірм, починаючи з екскурсійного бюро, спеціалізованих магазинів туристичної літератури і страхових компаній до сувенірних лавок, пунктів обміну валюти, таксі та ін. Найвищий рівень конкуренції, що виникає при цьому формує умови для кластерного управління;

2) багатогалузевий, багатофункціональний і багатосуб'єктний характер внутрішніх зв'язків і комунікацій в кластері. Надання туристичних послуг передбачає взаємодію підприємств, що відносяться до різних галузей і форм власності. Величезну роль в кластері відіграє інфраструктура;

3) високий ступінь впливу держави на розвиток кластера. Держава забезпечує середовище (безпека, благоустрій та ін.) діяльності кластеру, регулює значну частину послуг (санітарні, екологічні та інші вимоги), значна частина туристичних об'єктів знаходиться в державній власності, або режим використання цих об'єктів визначається державою;

4) високий рівень конкуренції в кластері, який обумовлений високою концентрацією туристичних ресурсів і передбачає широке використання кластерних комунікацій та інфраструктури.

Специфіка функціонування туристичного кластера регіональної економіки, представлена вище, передбачає наявність особливого підходу до управління кластером, який повинен концентруватися на наступних напрямках:

I. Забезпечення інституційного розвитку кластера, що дозволяє максимально полегшити доступ до ресурсів, недоступним дрібним компаніям (консалтинг, стратегічне планування, взаємодії з державою та ін.). Тому, у державній програмі розвитку туристичного сектору економіки має бути зроблено акцент на створенні саморегулюючих організацій в туристичних кластерах. Туристичні саморегульовані організації могли б взяти на себе ряд функцій в частині організації і сприяння розвитку вітчизняного туризму, включаючи розповсюдження і розвиток системи добровільної стандартизації туристичної діяльності з врахуванням вимог конкурентного середовища та інтересів споживача, консультування та надання юридичної допомоги, захисту прав та інтересів туристів, а також загальну координацію підприємницької діяльності в сфері туризму [3].

II. Забезпечення повноцінного державного регулювання, включаючи контроль і нагляд за всією інфраструктурою надання туристичних послуг, вирішення питань благоустрою, безпеки та ін. Відпрацювання системи взаємодії галузі з державою.

III. Створення механізмів методичної підтримки процесу формування і розвитку кластерів. Науковою доктриною має бути розроблено основні методичні підходи до аналізу, побудови і адаптації організаційно-економічної моделі туристичного кластера регіональної економіки [4].

Вцілому, формування туристичних кластерів відбувається під впливом об'єктивно діючих факторів, до яких відносять такі:

– ресурсні фактори (природні і культурно-історичні ресурси): а) формування туристичного кластера на базі унікального природного ресурсу – природний фактор; б) формування туристичного кластера на базі унікальних історичних об'єктів, пам'ятників культури і мистецтва.

– антропогенні фактори: а) формування туристичного кластера на базі унікальних трудових навичок, народних ремесел та промислів; б) формування туристичного кластера на основі впровадження інноваційних наукових досліджень; в) формування туристичного кластера на базі сприятливого ділового середовища; г) формування туристичного кластера на основі побудованої на замовлення спеціалізованої інфраструктури, що забезпечує функціонування окремих видів туризму; д) формування туристичного кластера внаслідок необхідності освоєння певної території відповідно до соціокультурних та економічних інтересів [5].

Таким чином, діяльність щодо цілеспрямованого формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки повинна бути спрямована, очевидно, на використання підтримуючих факторів і нівелювання, згладжування факторів, що стримують розвиток кластера.

Досвід вітчизняної практики формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки дозволяє зробити наступні висновки. Для динамічного розвитку туристичних кластерів в регіонах потрібна підтримка державних і регіональних влад, так як сприятливе середовище для стихійного формування даного виду кластерів у вітчизняній економіці поки не склалася. У разі реалізації цілеспрямованої державної політики щодо формування кластерних структур в цій сфері можна припустити суттєве підвищення конкурентоспроможності вітчизняного туризму і збільшення вкладу туристичного сектора в ВРП та ВВП України. Цілеспрямовано створені вітчизняні кластери тільки почали свою еволюцію, в той час як за кордоном кластери вже мають тривалу історію розвитку, в тому числі і в туристичному секторі регіональної економіки.

Висновки: Отже, розвиток туристичного сектору регіональної економіки країни відбувається у відповідності зі сформованим трендом – в регіонах, які володіють значним туристичним потенціалом (унікальними природними ресурсами та об'єктами, об'єктами культурно-історичної спадщини, розвиненою інфраструктурою, мережею обслуговуючих компаній) відбувається стихійна кластеризація. Заходи державної підтримки розвитку туристичного сектора регіональної економіки в країні спрямовані на сприяння реалізації наявного потенціалу зростання даної сфери, а також на пряму і непряму підтримку проектів по формуванню туристично-рекреаційних та автотуристичних кластерів в більшої кількості суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. Пер. с англ. Под ред. В.Д. Щетинина. - М.: Международные отношения, 1993. - 896 с.

2. Соколенко С.І. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів / С.І. Соколенко // Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: український та закордонний досвід: IV національний форум з питань регіонального розвитку (м. Київ, 12.11.2008 р.).

3. Porter, Michael E. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. Economic Development Quarterly, Feb2000, Vol. 14

4. Коренчук А.А. Обеспечение конкурентоспособности региона на основе кластерного похода: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А.А. Коренчук. – Академия экономики и предпринимательства Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2008. – 24 с.

5. Перевозникова О. Роль місцевих органів влади у процесі створення та функціонування кластерів [Електронний ресурс] / О. Перевозникова. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2011_194/o.htm

References (BSI):

1. Porter M. International Competition / M. Porter. Per. from english Ed. VD Schetinin - Moscow: International relations, 1993. - 896 p.

2. Sokolenko S. World and national experience of formation of innovative clusters / SI Sokolenko // Strategies of competitiveness of regions in the conditions of globalization: Ukrainian and foreign experience: IV national forum on regional development (Kyiv, November 12, 2008).
3. Porter, Michael E. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. Economic Development Quarterly, Feb. 2000, Vol. 14
4. Korhenchuk A. Ensuring the competitiveness of the region on the basis of a cluster campaign: author's abstract. dis for the sciences. Degree Candidate econ Sciences / AA Korenchuk - Academy of Economics and Entrepreneurship of Tambov State University them. G.R. Derzhavin - Tambov, 2008. - 24 p.
5. Perevoznikova O. The Role of Local Authorities in the Process of Creation and Functioning of Clusters [Electronic Resource] / O. Perevoznikova. - Access mode: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2011_194/o.htm

Keywords: *tourist cluster; regional economy; competitiveness; state regulation; tourist-recreational sphere.*
Ключові слова: *туристичний кластер; регіональна економіка; конкурентоспроможність; державне регулювання; туристично-рекреаційна сфера.*
Ключевые слова: *туристический кластер; региональная экономика; конкурентоспособность; государственное регулирование; туристско-рекреационная сфера.*

Рецензент: Н. Ф. Чечетова, професор кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8735767

УДК 65.012.32 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169131

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ

http://orcid.org/0000-0002-1209-5225
Лаглер Клаус, керівник департаменту бізнес-консультування, Targit GmbH Österreich, Вена, Австрия, e-mail: europe.snt@gmail.com, 0503575339

Klaus Lagler, Head of Business Advisory Services, Targit GmbH Österreich, Vena, Austria, e-mail: europe.snt@gmail.com

K. Lagler, Formation of the model of investment development of regional economic system.

In the article three scenarios of development of regional economic systems in conditions of innovative economy are considered. It is confirmed that the competitiveness of the regional economic system depends on the organic use of both types of resources - tangible and intangible. It is proved that the modern development of intangible resources of a regional economic system must meet the following requirements: strategic orientation, innovation, complexity, systemicity, accessibility, economy. The main preconditions for the development and functioning of the regional economic system with consideration of the investment component are described. The model of interaction of subjects of the regional economic system in the framework of increasing investment attractiveness, which allows to take into account opportunities, interests and requests not only all subjects of the regional economic system, but also other regions, including the state and international levels. Realization of the model of interaction between the subjects of the regional economic system will increase investment potential, minimize investment risks, as well as lead to the development of strategic and intellectual resources, and increase the quality of administrative resources.

Лаглер К. Формування моделі інвестиційного розвитку регіональної господарської системи.

В статті розглянуто три сценарії розвитку регіональні господарські системи в умовах інноваційної економіки. Підтверджено, що конкурентоспроможність регіональної господарської системи залежить від органічного використання обох видів ресурсів – матеріальних і нематеріальних. Доведено, що сучасний розвиток нематеріальних ресурсів регіональної господарської системи має відповідати наступним вимогам: стратегічна спрямованість, інноваційність, комплексність, системність, доступність, економічність. Охарактеризовано основні передумови розвитку та функціонування регіональної господарської системи з врахуванням інвестиційної складової. Запропонована модель взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи в рамках підвищення інвестиційної привабливості, яка дозволяє враховувати можливості, інтереси і запити не тільки всіх суб'єктів регіональної господарської системи, а й інших регіонів, включаючи державний та міжнародний рівні. Реалізація моделі взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи забезпечить підвищення інвестиційного потенціалу, мінімізацію інвестиційних ризиків, а також призведе до розвитку стратегічного та інтелектуального ресурсів, підвищенню якості адміністративного ресурсу.

Лаглер К. Формирование модели инвестиционного развития региональной хозяйственной системы.

В статье рассмотрены три сценария развития региональные хозяйственные системы в условиях инновационной экономики. Подтверждено, что конкурентоспособность региональной хозяйственной системы зависит от органического использования обоих видов ресурсов - материальных и нематериальных. Доказано, что современное развитие нематериальных ресурсов региональной хозяйственной системы должно отвечать следующим требованиям: стратегическая направленность, инновационность, комплексность, системность, доступность, экономичность. Охарактеризованы основные предпосылки развития и функционирования региональной хозяйственной системы с учетом инвестиционной составляющей. Предложенная модель взаимодействия субъектов региональной хозяйственной системы в рамках повышения инвестиционной привлекательности, которая позволяет учитывать возможности, интересы и запросы не только всех субъектов региональной хозяйственной системы, но и других регионов, включая государственный и международный уровни. Реализация модели взаимодействия субъектов региональной хозяйственной системы обеспечит повышение инвестиционного потенциала, минимизацию инвестиционных рисков, а также приведет к развитию стратегического и интеллектуального ресурсов, повышению качества административного ресурса.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток направлено на досягнення конкурентоспроможності регіональної господарської системи у всіх соціально-

© ***K. Lagler / Лаглер К., 2018***

економічних сферах за рахунок інновацій та інноваційних перетворень. Як свідчить світовий досвід, регіональні господарські системи в умовах інноваційної економіки можуть розвиватися за трьома сценаріями: імітаційний, радикальний і змішаний. Тому, послідовне дослідження зазначених сценаріїв та необхідність розробки моделі взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи в рамках підвищення інвестиційної привабливості визначили актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань створення інструментів і механізмів інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку в Україні займаються: В. М. Геєць, З. В. Герасимчук, Р. Р. Гудима, В.І. Дармограй, О. О. Кахович, В. С. Кравчук, С. В. Науменкова, А. А. Пересада та ін. Проте, вони у своїх роботах ставлять акцент на формуванні діяльності фінансово самостійних суб'єктів на інвестиційному ринку в умовах конкуренції. Тому, нами визначена необхідність дослідження інвестиційного розвитку регіональної господарської системи з подальшою розробкою ефективної моделі.

Мета статті – здійснити аналіз сценаріїв розвитку регіональної господарської системи в умовах інноваційної економіки та запропонувати модель взаємодії її суб'єктів.

Результати дослідження. Перший сценарій – імітаційний, орієнтований на залучення інвестиційного капіталу, за допомогою якого в регіоні створюються необхідні інституційні умови для розширеного відтворення власного матеріального капіталу на основі готових інновацій та запозичених технологій. Звісно ж, що в результаті можна досягти позитивного економічного розвитку за рахунок включення території в зовнішні системи руху капіталу.

Другий сценарій заснований на залученні венчурного капіталу і генерації власних ланцюжків створення вартості на базі розроблених регіональних інноваційних продуктів і технологій: розробка - виробництво - маркетинг - доставка - сервісне обслуговування, що зумовлює активізацію розвитку не тільки матеріальних, а й, перш за за все, нематеріальних ресурсів. З позицій практики, з урахуванням специфіки становлення інноваційної економіки, основним видом в даному сценарії є інтелектуальний вид нематеріальних ресурсів. Саме на його базі можливе створення унікальних і конкурентоспроможних регіональних продуктових і технологічних брендів, що визначають успішний інноваційний розвиток. У свою чергу, через бренди можливе залучення в регіон різних видів матеріальних ресурсів і з їх допомогою побудова нового економічного простору, що забезпечує приріст валового регіонального продукту та розвиток.

Взаємозв'язок двох сценаріїв (змішаний сценарій), які забезпечують інноваційний характер регіонального розвитку, вимагає залучення всіх суб'єктів регіональної господарської системи в процес активізації інвестиційної діяльності [1].

Таким чином, конкурентоспроможність регіональної господарської системи залежить від органічного використання обох видів ресурсів – матеріальних і нематеріальних. При переважанні пріоритету прискореного відтворення матеріального ресурсу на території регіону зосереджуються певні види економічної діяльності. Це дозволяє регіональному господарству стати структурною частиною світового ринку з переважно виробничою або торговельною спрямованістю. При переважанні пріоритету прискореного відтворення нематеріального ресурсу на перший план виходить інноваційний розвиток території, формування інтелектуального виду нематеріального ресурсу і створення унікальних інтелектуальних продуктів й технологій, які є базою для генерування власних ланцюжків створення вартості. В цьому випадку регіональна господарська система стає центром не тільки зосередження, а й управління рухом капіталу.

При активному використанні інвестиційного капіталу регіональна господарська система вбудовується в міжнародну систему поділу праці за допомогою розміщення на своїй території виробництва складових частин кінцевого товару чи послуги і закріплення

галузевої спеціалізації господарства. При цьому виробництва будуть інтегруватися в зовнішні ланцюжки формування вартості. Слід розуміти, що в такому випадку управління активами підприємства виводиться за межі території регіону, збільшуючи залежність від зовнішніх центрів управління капіталом. Крім того, негативною стороною розвитку регіональної господарської системи з імітаційного сценарієм є втрата виробництвами своєї економічної самостійності.

При використанні венчурного капіталу регіональна господарська система, стаючи частиною глобального ринку, навпаки, виконує функції з управління, генеруючи ланцюжки створення вартості. Конкурентоспроможність вироблених продуктів в даному випадку незрівнянно вища, ніж «часткових продуктів». Це пояснюється унікальністю цих продуктів, в основу яких покладено інтелектуальний ресурс (освітні та національно-культурні особливості, інфраструктура науково-дослідницької сфери, інноваційно-підприємницька діяльність та ін.).

Значимість тих чи інших ланцюжків створення вартості визначається в результаті не максимізації прибутку, не отриманням фінансових результатів, а можливістю реалізації ідеї, мети. Тільки й цьому випадку можливий кардинальний прорив у розвитку як регіональних господарських систем, так і всієї країни в цілому в умовах переходу до інноваційної економіки [2].

Головною метою регіональної господарської системи є її розвиток, що забезпечує підвищення рівня добробуту населення і стандартів якості життя. В умовах модернізації економіки реалізація даної мети можлива лише за умови формування, розвитку і підвищення ефективності використання нематеріальних ресурсів. У свою чергу, підвищується зайнятість населення в секторах з високим інноваційним потенціалом і рівнем продуктивності праці.

Сучасний розвиток нематеріальних ресурсів регіональної господарської системи має відповідати наступним вимогам: стратегічна спрямованість, інноваційність, комплексність, системність, доступність, економічність.

Принцип стратегічної спрямованості означає обов’язкову наявність результатів щодо забезпечення реалізацій стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Принцип інноваційності закладений по суті нематеріальних ресурсів. Крім того, існуючі інновації повинні створювати безперервно і поступово нові інновації, які формують матеріальні ресурси на якісно новому рівні. Основне те, що реалізація даної вимоги повинна створити умови для інноваційного розвитку національної економіки. Комплексність означає, що до складу нематеріальних ресурсів регіональної господарської системи включаються нематеріальні активи суб’єктів господарювання:

– об’єкти авторського права (результати наукових досліджень, літературні твори і предмети мистецтва, комп’ютерні програми та ін.);

– об’єкти промислової власності, в тому числі патентні права - патенти на винаходи, топографії інтегральних мікросхем, селекційні досягнення, корисні моделі, оригінальні технології, знання та вміння, секрети виробництва (ноу-хау);

– кошти індивідуалізації (фірмові найменування, товарні знаки, бренди і знаки обслуговування (зареєстровані та незареєстровані), комерційні позначення, ділова репутація.

Крім того, слід враховувати і такі нематеріальні активи, як організаційна культура, організаційна поведінка, технології, договори, клієнтський капітал, адміністративний капітал, соціальні мережі та ін., які також формують ринкову вартість підприємств і організацій, а значить, й інвестиційну привабливість та інноваційний потенціал регіональної господарської системи.

Системність щодо нематеріальних ресурсів регіону означає взаємозв’язок і взаємозалежність складових його елементів, які в процесі конвертації – внутрішнього характеру нематеріального ресурсу суб’єктів регіональної господарської системи на

основі синергетичного ефекту, агрегуються в стратегічний, адміністративний інтелектуальний вид нематеріальних ресурсів [3, с.135].

Доступність означає, що повинна існувати можливість відкритого доступу для всіх кого цікавить змістовність інформації про нематеріальні ресурси регіону з обов'язковою реєстрацією користувачів, а також повинні бути канали прямого і зворотнього зв'язку, наприклад, шляхом створення соціальних мереж. Крім того, на сайтах адміністрації регіонів повинні створюватися і постійно оновлюватися інвестиційні портали, що підвищують інвестиційну привабливість регіону – звіти про хід реалізації стратегії і програми соціально-економічного розвитку регіону, відомості про інноваційний потенціал, а також звіти про діяльність адміністрації, як надання державних послуг.

Економічність означає отримання результату з мінімально можливими витратами, також підвищення економічних результатів, наприклад, зростання внутрішнього регіонального продукту на душу населення.

Реалізація зазначених вимог можлива на основі моделі взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи в рамках підвищення інвестиційної привабливості, представленої на рис. 1.

Рис. 1. Модель взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи в напрямку підвищення її інвестиційної привабливості

Дана модель дозволяє враховувати можливості, інтереси і запити не тільки всіх суб'єктів регіональної господарської системи, а й інших регіонів, включаючи державний та міжнародний рівні.

Вона ґрунтується на партнерських відносинах, в які залучені, крім держави і приватного сектора, регіональні адміністрації, громадські організації, міжнародні бізнес-спільноти та жителі регіону.

Держава створює інституційне середовище – базис для взаємодії всіх суб'єктів регіональної господарської системи. Приватний сектор і міжнародне співтовариство здійснюють інтеграцію інвестицій, знань та інновацій. Регіональні адміністрації (влада), в свою чергу, формують правову базу користування державною власністю, розташованої в регіоні, а також інвестують в розвиток інфраструктурних об'єктів. Саморегульовані організації і торгово-промислові палати визначають можливості і обмеження розвитку всієї регіональної господарської системи. Жителі регіону визначають потреби, задоволення яких призведе до вирішення соціальних проблем [4, с.112].

Висновки: Таким чином, в результаті взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи в певній системі зв'язків, в рамках яких причина одночасно виступає і як наслідок, і як передумова, відбувається утворення нової структури, яка має нові специфічні якості і властивості, не характерні окремим частинам. Взаємозв'язок суб'єктів такий, що вона представляється не у вигляді лінійного ряду, а у вигляді своєрідного замкнутого циклу, всередині якого кожен елемент зв'язку є умовою іншого та його розвиток обумовлено їх взаємодією. Взаємодія, згідно пропонованої моделі, дозволить досягти синергетичного ефекту, призведе до зниження витрат, дасть можливість обміну досвідом та інформацією, забезпечить участь в контролі і відповідальності.

Реалізація моделі взаємодії суб'єктів регіональної господарської системи забезпечить підвищення інвестиційного потенціалу, мінімізацію інвестиційних ризиків, а також призведе до розвитку стратегічного та інтелектуального ресурсів, підвищенню якості адміністративного ресурсу.

Отже, пропонована модель, відображаючи в сукупності матеріальні і нематеріальні умови розвитку регіональної господарської системи, сприятиме підвищенню її інвестиційної привабливості. Повною мірою відповідаючи вимогам становлення інноваційної економіки, заснованої на знаннях.

Список використаних джерел:

1. *Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : монографія / Герасимчук З. В., Галущак В. Л. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 248 с.*
2. *Концепції економічного розвитку України на 2008-2015рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:* http://www epravda.com.ua/press/2010/12/23/263429
3. *Череп А. В., Інвестиційна політика України в сучасних умовах нестабільності / А. В. Череп, А. Г. Іванова // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2011. – №47. – С. 133-137.*
4. *Дармограй В. І. Дослідження інвестиційної привабливості регіонів України як основи для формування стратегії інвестиційного розвитку // Зб. наук. праць Вінницького державного аграрного університету. – Вінниця, 2006. – Вип. 30. – С. 111–116.*

References (BSI):

1. *Gerasimchuk Z. V. Policy development of problem regions: methodological principles of formation and implementation: monograph / Gerasimchuk Z.V., Galushchak V. L. - Lutsk: Superstitions, 2006. - 248 p.*
2. *Concepts of economic development of Ukraine for 2008-2015. [Electronic resource]. - Mode of access: http: // www epravda.com.ua/press/2010/12/23/263429*
3. *Cherep A. V., Investment Policy of Ukraine in Modern Conditions of Instability / AV Cherep, AG Ivanova // Economic Space: Collection of Scientific Papers. - 2011. - №47. - P. 133-137.*
4. *Darmorray V. I. Investigating the investment attractiveness of the regions of Ukraine as the basis for the formation of investment development strategy // Proceedings of the conference. sciences Works of Vinnytsia State Agrarian University. - Vinnytsya, 2006. - Vip. 30. - P. 111-116.*

Keywords: *regional economic system; investment development; investment attractiveness; scenario; model.*
Ключові слова: *регіональна господарська система; інвестиційний розвиток; інвестиційна привабливість; сценарій; модель.*
Ключевые слова: *региональная хозяйственная система; инвестиционное развитие; инвестиционная привлекательность; сценарий; модель.*

Рецензент: В. Ф. Проскура, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами Мукачівського державного університету доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8735814

УДК 338.1 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169146

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТІВ УКРАЇНИ

http://orcid.org/0000-0003-0320-540X

Загородня Юлія Володимирівна, доцент кафедри навігації та управління судном, канд. екон. наук, Азовський морський інститут Національного університету "Одеська морська академія", м. Маріуполь

Yuliia Zagorodnia, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Research, Azov Maritime institute of National University «Odessa Maritime Academy», Mariupol, e-mail: jul872007@rambler.ru, tel. +380955247122

Y. Zagorodnia, Improvement of the tariff policy of Ukrainian ports.

The article analyzes the main problems of modern tariff policy of Ukraine. The ways of its improvement in a market economy are determined. Ports are an important link in foreign economic activity. The state must respond in a timely manner to changes in the global market for port services and flexibly adapt to new modern requirements. It is necessary to provide comfortable conditions for attracting potential customers to the Ukrainian transport and logistics services market. It is important to take into account the interests of all stakeholders, namely: the state, consumers of port services, shipowners and transport enterprises; and provide them with transparent conditions for interaction in the global market. The article suggests the stages of improving the tariff policy. They are aimed at creating comfortable conditions for the further development of the competitive advantages of the domestic marine sector. Investigated the issue of charging port charges in the ports of Ukraine and in other countries. Deficiencies are identified and rational options for reducing or optimizing them are found. This will lead to an increase in competitiveness and attractiveness of Ukrainian ports for transit, export and import cargo flows in comparison with competing ports.

The issue of adopting the Law of Ukraine "On Sea Ports of Ukraine" deserves attention. It should solve the existing shortcomings of the tariff policy of the ports, but it has shortcomings The law does not reflect the whole range of tariff issues that requires substantial refinement in order to increase the competitiveness of ports in the port and transport and logistics services market.

Загородня Ю. В. Актуальні проблеми тарифної політики портів України.

У статті проаналізовано основні проблеми сучасної тарифної політики України з метою визначення можливих шляхів її вдосконалення в умовах ринкової економіки. Будучи важливою ланкою в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності, порти повинні своєчасно реагувати на зміни світового ринку портових послуг і швидко адаптуватися до нових сучасних вимог і змін ринку. Необхідно забезпечити комфортні умови для залучення потенційних клієнтів на ринок транспортно-логістичних послуг України, з огляду на інтереси всіх зацікавлених сторін, а саме: держави, споживачів портових послуг, судновласників і транспортних підприємств, забезпечуючи їм прозорі умови взаємодії на світовому ринку. Запропоновано етапи вдосконалення тарифної політики, які спрямовані на створення комфортних умов для подальшого розвитку конкурентних переваг вітчизняного морегосподарського комплексу. Досліджено питання нарахування портових зборів у портах України та в інших країнах з метою виявлення недоліків і знаходження раціональних варіантів їх зниження чи оптимізації, що призведе до підвищення конкурентоспроможності та привабливості українських портів для транзитних, експортних і імпортних вантажопотоків в порівнянні з портами-конкурентами.

Заслуговує на увагу питання прийняття Закону України «Про морські порти України», який повинен вирішити існуючі недоліки тарифної політики портів, але, в той же час, недостатньо чітко відображає весь спектр тарифних питань і вимагає суттєвого доопрацювання з метою підвищення конкурентоспроможності портів на ринку портових і транспортно-логістичних послуг.

Загородняя Ю. В. Актуальные проблемы тарифной политики портов Украины.

В статье проанализированы основные проблемы современной тарифной политики Украины с целью определения возможных путей ее совершенствования в условиях рыночной экономики. Являясь важным связующим звеном в обеспечении внешнеэкономической деятельности, порты должны своевременно реагировать на изменения мирового рынка портовых услуг и гибко адаптироваться к новым современным требованиям и изменения рынка. Необходимо обеспечить комфортные условия для привлечения потенциальных клиентов на рынок транспортно-логистических услуг Украины, учитывая интересы всех заинтересованных сторон, а именно: государства, потребителей портовых услуг, судовладельцев и транспортных предприятий, обеспечивая им прозрачные условия взаимодействия на

© ***Y. Zagorodnia / Загородня Ю. В., 2018***

мировом рынке. Предложены этапы совершенствования тарифной политики, которые направлены на создание комфортных условий для дальнейшего развития конкурентных преимуществ отечественного морехозяйственного комплекса. Исследован вопрос начисления портовых сборов в портах Украины и в других странах с целью выявления недостатков и нахождения рациональных вариантов их снижения или оптимизации, что приведет к повышению конкурентоспособности и привлекательности украинских портов для транзитных, экспортных и импортных грузопотоков в сравнении с портами-конкурентами.

Заслуживает внимания вопрос принятия Закона Украины «Про морские порты Украины», который должен решить существующие недостатки тарифной политики портов, но, в тоже время, недостаточно четко отражающий весь спектр тарифных вопросов и требующий существенной доработки с целью повышения конкурентоспособности портов на рынке портовых и транспортно-логистических услуг.

Постановка проблеми. Морські порти являються важливими транспортними вузлами у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності міжнародних транспортних підприємств та приймають безпосередню участь у формуванні державного бюджету України. Від їх технічного розвитку та розвитку інфраструктури, ефективності менеджменту, грамотної кадрової політики залежить місце країни в міжнародній транспортній системі. Для підтримки конкурентоспроможності вітчизняних портів на ринку портових послуг в умовах жорсткої конкурентної боротьби необхідно своєчасно регулювати питання портової тарифної політики відповідно сучасним умовам, з оглядом на закордонний досвід. Адже від рівня зміни тарифів на портові послуги залежить вартість продукції для кінцевого споживача, а значить проблема конкурентоспроможності морських портів безпосередньо пов'язана із гнучкістю тарифної політики та можливістю забезпечити індивідуальний підхід до потенційних клієнтів портових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато уваги питанню проблем удосконалення портової тарифної політики приділяють вітчизняні вчені та спеціалісти транспортної галузі такі як Попов В. В, Котлубай О. М., Власова В. П., Кибик О. Н. та інші. Прийняття Закону України «Про морські порти України» покращило конкурентне середовище та відкрило доступ до інвестицій, але не вирішило проблеми недосконалості портової тарифної політики на морському транспорті.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз існуючої тарифної політики морських портів та визначення шляхів її удосконалення в контексті сучасних вимог міжнародного морегосподарського комплексу.

Результати дослідження. Основною метою удосконалення тарифної системи є забезпечення балансу економічних інтересів держави, споживачів послуг транспорту і транспортних підприємств шляхом створення умов для формування стабільних та прозорих тарифів, які б забезпечували комфортні та прогнозовані умови довгострокової взаємодії міжнародних транспортних операторів-перевізників та безпосередньо судновласників із вітчизняними портами, що буде стимулювати підвищення їх конкурентоспроможність на світовому ринку транспортно-логістичних послуг.

Удосконалення тарифної політики морських портів України доцільно проводити в декілька етапів (рисунок 1).

Перший етап має бути спрямований на проведення аналізу та визначення актуальних проблем існуючої тарифної політики.

Другий етап націлений на впорядкування існуючої тарифної політики шляхом створення умов для забезпечення стабільності, своєчасного реагування на потреби ринку та забезпечення гнучкості, що допоможе впровадити наскрізних тарифів та сприятиме підвищенню рентабельності завдяки підвищенню привабливості портових послуг для потенційної клієнтської бази.

Третім закономірним етапом повинно стати підвищення ефективності функціонування тарифної політики. На цьому етапі важливо створити вигідні для ринкової конкуренції умови вітчизняних портів з іноземними партнерами, для чого потрібно диференціювати тарифи портових послуг. Всі попередні етапи повинні стимулювання інвестиційну привабливість портів. Вітчизняні експерти

Мінінфраструктури дослідили, що всі порти України потребують додаткових інвестицій для оновлення матеріально-технічної бази в обсязі 25 млрд. грн., так як знос обладнання в деяких портах досягає 90 % [1]. Основними проблемами вітчизняного морегосподарського комплексу є недостатність глибин через відсутність або затримку днопоглиблювальних та дноочисних робіт; не повне використання потенціалу портової інфраструктури в певній мірі через економічно-політичні чинники; завищена собівартість стивідорних робіт. Все це призводить до суттєвого зниження конкурентоспроможності вітчизняної портової галузі.

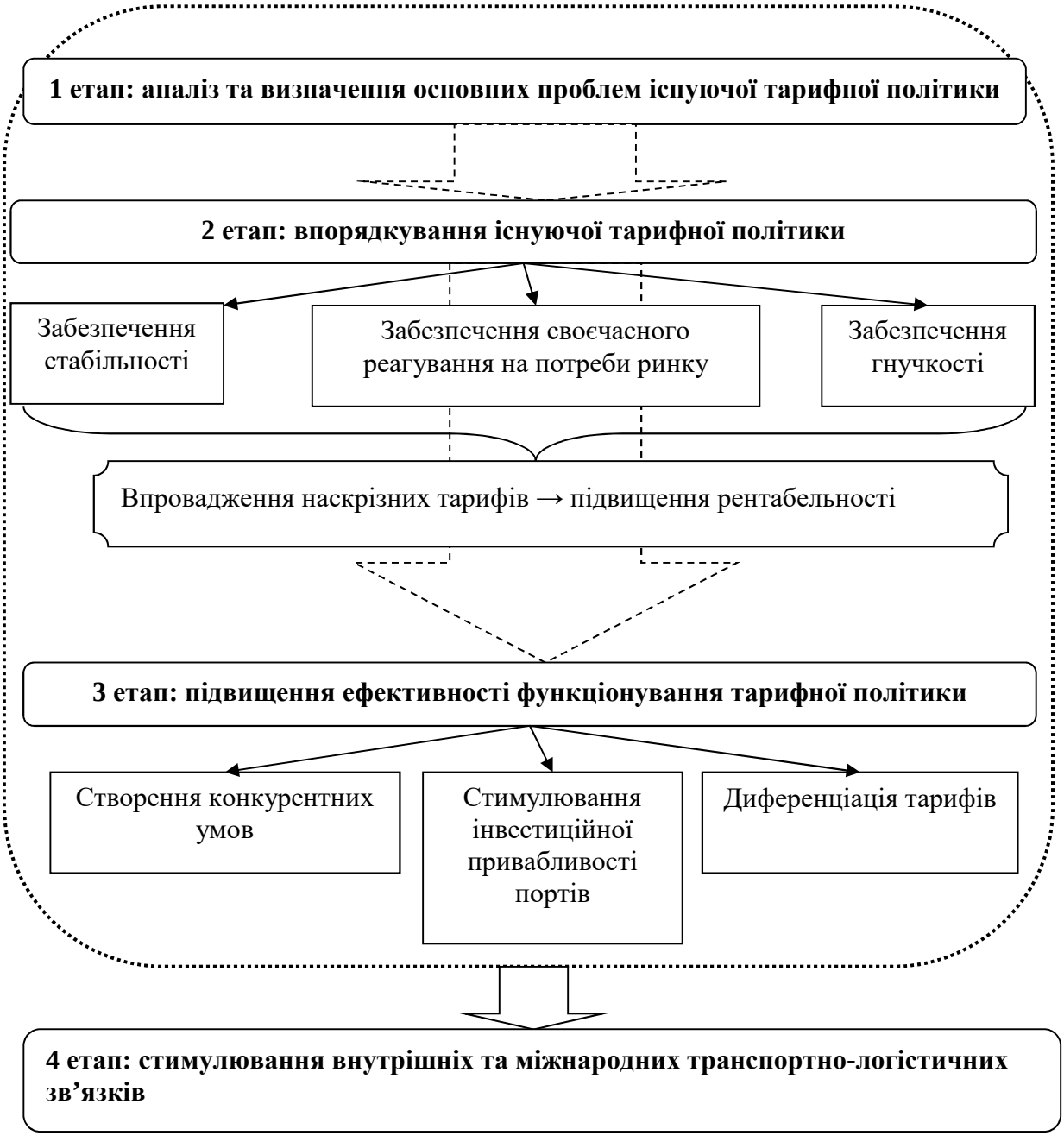

Джерело: Систематизовано автором за джерелами [1 – 4, 8]

Рис. 1. Етапи удосконалення тарифної портової політики

До проблем, які зменшують попит на транспортні послуги України можна віднести наступні:

- невідповідність сучасним вимогам технічного стану інфраструктури портів;
- недосконале законодавство в сфері транспортно-логістичних послуг;

- нераціональне ресурсне використання;
- нестабільні умови для залучення інвестицій;
- відставання рівня надання транспортних послуг від закордонних підприємств транспортної галузі;
- не доцільне використання геополітичного положення України, як наслідок зниження транзитного вантажопотоку територією країни;
- завищені тарифи транзиту вантажів через Україну;
- відсутність комплексного зв'язку між усіма етапами доставки та оформлення вантажу, що призводить до затримок у поставці;
- низький рівень автоматизації транспортного процесу та інформатизації між галузями економіки;
- невідповідність недостатня ефективність фінансово-економічних механізмів, що стимулюють надання інвестицій на розвиток транспорту;
- низький рівень реалізації державних програм в морській галузі.

Перші три етапи повинні привести до стимулювання активного розвитку внутрішніх та міжнародних транспортно-логістичних зв'язків, що створить сприятливі умови для подальшого розвитку конкурентних переваг вітчизняного морського сектору на світовому ринку.

Тарифна політика повинна бути націлена на сприяння розвитку економіки країни. Доходи від портових зборів в різних країнах світу свідчать про незбалансовану тарифну політику вітчизняних портів. «Адміністрація морських портів України» отримує близько 70 % доходів від портових зборів [5], що більш ніж в 2 рази перевищує аналогічні доходи європейських портів (рисунок 2).

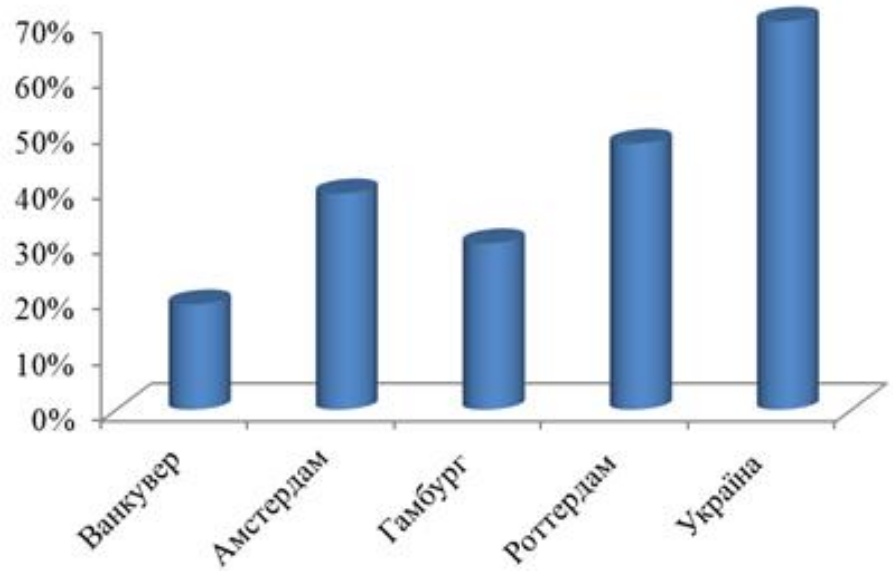

Рис. 2. Дохід від портових зборів європейських країн за 2016 р.[3, 5]

Кількість портових зборів в українських портах досягає в середньому 10, серед них виділяють наступні [6]:

- адміністративний, відчислюється безпосередньо державі;
- канальний, сплачується за днопоглиблюванні та дноочищувальні роботи;
- корабельний, сплачується за навігаційне забезпечення;
- причальний, сплачується за обслуговування та ремонт причальних споруд;
- буксирний, сплачується за роботу буксирів при проводці каналом;
- санітарний, сплачується за збір льяльних вод;
- лоцманський, сплачується за лоцманську проводку;

- якірний, сплачується за якірну стоянку на внутрішньому рейді;
- маяковий;
- послуги служби регулювання руху суден (СРРС) ;
- льодовий, сплачується за роботу криголаму при відповідних льодових умовах.

Аналогічні суднозаходи в європейські порти обмежуються пятьма зборами. Відповідно вартість суднозаходу в порти України 2-3 рази перевищує європейську, чим суттєво знижує конкурентоспроможність вітчизняних портів.

Ці обов'язкові платежі відправники вантажів включають в собівартість перевезеного продукту, збільшуючи вартість перевезення однієї тони вантажу транзиту, експорту та імпорту.

Суднозахід балкера класу «capsize» в український порт обходиться в 378-441 тис. дол. В Австралії виробники залізної руди платять 117-120 тис. дол., в Бразилії - 85 тис. дол. [3]

До 2016 року 92 % надходжень від стягування портових зборів йшло державі, лишаючи можливості вітчизняні порти використовувати ці кошти на розвиток портового господарства, днопоглиблення, розвиток під'їзних шляхів, що суттєво підвищило би якість вітчизняного портового сервісу. Ситуація почала змінюватися лише в 2017 році, коли норматив відрахувань дивідендів для ДП «АМПУ» з 75 % знизився до 50 %. [7]. Також, з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних портів, з 1 січня 2018 року було знижено ставки портових зборів на 20 %. Але в деяких портах, наприклад в Маріупольському морському троговому порту, рівень портових зборів був в 1,8-2,1 рази вище, ніж в порівняних закордонних портах. Тому такі зміни в тарифній політиці портів важливий, але недостатній крок в питаннях підвищення конкурентоспроможності українських портів.

Україні необхідно вирішувати проблему створення стратегії управління транспортним комплексом, яка би була заснована на комплексному підході, всебічно розвивати транспортну систему, інтегруючи її в міжнародний простір не тільки шляхом зниження портових зборів, але й вдосконаленням якості обслуговування в портах та розширяючи їх спеціалізацію або адаптуючи їх під нові види вантажу. Стратегічний розвиток національної транспортної політики стосовно портів має брати до уваги існуючі практичні рекомендації та розробки Асоціації портів України «Укрпорт», які були внесені до проекту Концепції розвитку морського і річкового транспорту на період до 2020 року [6].

Висновки. Таким чином, аналіз проблем сучасної тарифної політики портів України виявив її недосконаліть та необхідність удосконалення та адаптування до світових стандартів, шляхом оптимізації в питаннях начислення портових зборів і тарифів на вітчизняні портові послуги. Закон України «Про морські порти України» частково вирішує ці проблеми, але потребує суттєвих доробок стосовно формування портових тарифів, що призведе до створення сучасної гнучкої системи портових тарифів, яка відповідатиме всім вимогам забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних портів в умовах ринкової економіки. Створення раціональної стратегії управління транспортним комплексом з урахуванням міжнародного досвіду створить позитивні умови для удосконалення портової тарифної політики.

Список використаних джерел:

1. Что не так с портовыми тарифами в Украине // Антикор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/222828-chto_ne_tak_s_portovymi_tarifami_v_ukraine

2. Власова В.П. Проблемы повышения потенциала морских торговых портов Украины / В.П. Власова // Міжн. наук.-практ. конф. «Научная индустрия европейского континента», Чехия 27 ноября-05 декабря 2013 г: Тези доп. – Прага: Видавничий Дім «Education and Science» s.r.o., 2013. − С. 63-65.

3. Зарубежная практика портового ценообразования // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portsukraine. com/node/3155.

4. Котлубай В. О. Удосконалення тарифної політики на морському транспорті / В. О. Котлубай, Ю. В. Хаймінова, Н. Ю. Старник // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2013. - Т. 18, Вип. 3(2). - С. 50-53.
5. Показники роботи за 2012–2016 роки // Адміністрація морських портів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uspa.gov.ua/index.phpoption=com_content&view=article&id=2898&Itemid=607&lang=ua
6. Закон України «Про морські порти України» від 4 липня 2013 р. № 406-VII// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 7. Ст.65.
7. О проекте Методики расчета ставок портовых сборов – вариант пятый // «Моряк Украины» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// moryakukrainy.livejournal.com/4202222.html
8. Кибик О.Н. Направления формирования оптимальной стратегии ценообразования морских портов //Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Збірник наукових праць. Вип. 19. – Одеса: ОНМУ, 2004. – С. 80-91.

References:

1. Chto ne tak s portovymy taryfamy v Ukrayne // Antykor [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://antikor.com.ua/articles/222828-chto_ne_tak_s_portovymi_tarifami_v_ukraine. [in Ukrainian]
2. Vlasova V. P. Problemy povyshenyia potentsyala morskykh torhovykh portov Ukrayny / V. P. Vlasova // Mizhn. nauk.-prakt. konf. «Nauchnaia yndustryia evropeiskoho kontynenta», Chekhyia 27 noiabria-05 dekabria 2013 h: Tezy dop. – Praha: Vydavnychyi Dim «Education and Science» s.r.o., 2013. − P. 63-65. [in Ukrainian]
3. Zarubezhnaia praktyka portovoho tsenoobrazovanyia // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://portsukraine. com/node/3155. [in Ukrainian]
4. Kotlubai V. O. Udoskonalennia taryfnoi polityky na morskomu transporti / V. O. Kotlubai, Yu. V. Khaiminova, N. Yu. Starnyk // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika. - 2013. - T. 18, Vyp. 3(2). - P. 50-53. [in Ukrainian]
5. Pokaznyky roboty za 2012–2016 roky // Administratsiia morskykh portiv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://uspa.gov.ua/index.phpoption=com_content&view=article&id=2898&Itemid=607&lang=ua. [in Ukrainian]
6. Zakon Ukrainy «Pro morski porty Ukrainy» vid 4 lypnia 2013 r. № 406-VII// Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2013. – № 7. St.65. [in Ukrainian]
7. O proekte Metodyky rascheta stavok portovykh sborov – varyant piatyi // «Moriak Ukrayny» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http:// moryakukrainy.livejournal.com/4202222.html. [in Ukrainian]
8. Kybyk O. N. Napravlenyia formyrovanyia optymalnoi stratehyy tsenoobrazovanyia morskykh portov //Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 19. – Odesa: ONMU, 2004. – P. 80-91. [in Ukrainian]

Keywords: *tariff policy; competitiveness; port charges; sea port; transport logistics.*
Ключові слова: *тарифна політика; конкурентоспроможність; портові збори; морський порт; транспортна логістика.*
Ключевые слова: *тарифная политика; конкурентоспособность; портовые сборы; морской порт; транспортная логистика.*

Рецензент: В. Ф. Проскура, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами Мукачівського державного університету доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8735814

УДК 330.3: 332 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169171

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ В УМОВАХ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

http://orcid.org/0000-0003-1121-7160

Бойченко Еліна Борисівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва і природничих наук Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, місто Київ, boychenko-elina@ukr.net

Дроботенко Яна Михайлівна, аспірант Інституту економіко-правових досліджень НАН України, місто Київ

Elina Boychenko, doctor of economic Sciences, associate Professor, associate Professor of the Department of Economics, entrepreneurship and natural Sciences of V. I. Vernadsky Taurida national University, Kyiv, boychenko-elina@ukr.net

Yana Drobotenko, post-graduate student of the Institute of economic and legal studies of NAS of Ukraine, Kyiv

E. Boychenko, Y. Drobotenko, Features of reproduction of the productive forces in terms of restructuring the region's economy.

The article proves that the restructuring of the regional economy involves changing the structure of production, expanding the range of products, increasing the level of innovation, forms and methods of management, the formation of the social structure of society. Restructuring is understood as a fundamental transformation of business, production, economic, social and other conditions for the functioning of enterprises and the implementation of a number of measures to bring them in line with the changing requirements of society and social structure. The essence of the restructuring of the economy is that as a result of diversification in the structure of the economy of the region there are changes in the processes of reproduction of the productive forces of the region. And, above all, changes are taking place in the structure of the labor resources of the region. In modern science under the productive forces refers to the system of factors of production, which transforms the substances of nature, according to requirements, people create material and spiritual benefits and determines the growth of labor productivity. The main factors of production are defined such as land, labor, capital. It is proved that the content of the production process is the use of material and human resources, which, becoming production factors, combined in the interrelated processes of labor, the result of which is the creation of economic and social benefits necessary for the life and development of society. The production process combines all the factors of production that affect its efficiency and effectiveness. In order to determine the patterns of reproduction of productive forces in the restructuring of the region's economy, the article highlights the following factors: natural and geographical, which act as a natural environment for economic development; geopolitical, which consist in the formation of the environment of the territory; demographic, which determines the structure of the labor resources of the territory; economic, which are found in the structure of territorial and sectoral distribution of employment, the level of employment and registered unemployment, working conditions, territorial mobility, etc.; social and innovative.

Бойченко Е., Дроботенко Я. Особливості відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону.

У статті доведено, що реструктуризація економіки регіону передбачає зміну структури виробництва, розширення асортименту продукції, підвищення інноваційного рівня, форм і методів управління, формування соціальної структури суспільства. Під реструктуризацією розуміється кардинальне перетворення бізнесу, виробничих, економічних, соціальних та інших умов функціонування підприємств і здійснення ряду заходів щодо приведення їх у відповідність до мінливих вимог суспільства і соціальної структури. Сутність реструктуризації економіки полягає в тому, що в результаті диверсифікації в структурі економіки регіону відбуваються зміни в процесах відтворення продуктивних сил регіону. І, перш за все, зміни відбуваються в структурі трудових ресурсів регіону. У сучасній науці під продуктивними силами розуміється система факторів виробництва, яка забезпечує перетворення речовин природи, відповідно до потреб людей, створює матеріальні та духовні блага і визначає зростання продуктивності суспільної праці. Головними факторами виробництва визначені такі як земля, праця, капітал. Доведено, що зміст виробничого процесу полягає у використанні матеріальних та людських ресурсів, які, стаючи виробничими факторами, поєднуються у взаємопов'язаних процесах праці, результатом яких є створення економічних та соціальних благ, необхідних для життєдіяльності та розвитку соціуму. У виробничому процесі поєднуються всі фактори виробництва, які впливають на його ефективність та результативність. З метою визначення закономірності відтворення продуктивних сил в

© ***E. Boychenko, Y. Drobotenko / Бойченко Е., Дроботенко Я., 2018***

умовах реструктуризації економіки регіону у статті виділені наступні чинники: природно-географічні, які виступають як природне середовище розвитку економіки; геополітичні, які полягають у формуванні навколишнього середовища даної території; демографічні, від яких залежить структура трудових ресурсів даної території; економічні, які виявляються в структурі територіально-галузевого розподілу зайнятих, рівня зайнятості та зареєстрованого безробіття, умовах праці, територіальної мобільності тощо; соціальні та інноваційні.

Бойченко Э., Дроботенко Я. Особенности воспроизводства производительных сил в условиях реструктуризации экономики региона.

В статье доказано, что реструктуризация экономики региона предполагает изменение структуры производства, расширение ассортимента продукции, повышение инновационного уровня, форм и методов управления, формирования социальной структуры общества. Под реструктуризацией понимается кардинальное преобразование бизнеса, производственных, экономических, социальных и других условий функционирования предприятий и осуществление ряда мероприятий по приведению их в соответствие с меняющимся требованиям общества и социальной структуры. Сущность реструктуризации экономики заключается в том, что в результате диверсификации в структуре экономики региона происходят изменения в процессах воспроизводства производительных сил региона. И, прежде всего, изменения происходят в структуре трудовых ресурсов региона. В современной науке под производительными силами понимается система факторов производства, которая обеспечивает преобразование веществ природы в соответствии с потребностями людей, создает материальные и духовные блага и определяет рост производительности общественного труда. Главными факторами производства определены такие как земля, труд, капитал. Доказано, что содержание производственного процесса заключается в использовании материальных и человеческих ресурсов, которые, являясь производственными факторами, сочетаются в взаимосвязанных процессах труда, результатом которых является создание экономических и социальных благ, необходимых для жизнедеятельности и развития социума. В производственном процессе сочетаются все факторы производства, которые влияют на его эффективность и результативность. С целью определения закономерности воспроизводства производительных сил в условиях реструктуризации экономики региона в статье выделены следующие факторы: природно-географические, которые выступают средой развития экономики; геополитические, которые заключаются в формировании окружающей среды данной территории; демографические, от которых зависит структура трудовых ресурсов данной территории; экономические, которые проявляются в структуре территориально-отраслевого распределения занятых, уровня занятости и зарегистрированной безработицы, условиях труда, территориальной мобильности и тому подобное; социальные и инновационные.

Постановка проблеми. Безперечним є той факт, що успіх економічного розвитку України, кожного її регіону, багато в чому залежить від ефективної господарської діяльності. Господарська діяльність як комплекс науково-технічних, організаційних, фінансових заходів та виробничих процесів, створених на засаді новітніх технологій, з використанням сучасної техніки та методів управляння, є важливішою складовою у створенні такого продукту, з такими споживчими властивостями, який би за своїми якістю та призначенням задовольняв певні потреби споживачів. У процесі здійснення такої діяльності виникає необхідність реструктуризації виробничої структури території. Реструктуризація економіки спрямована на забезпечення конкурентних переваг підприємствам, зниження економічних ризиків, симбіозу новітніх технологічних та організаційних розробок, заснованих на сучасних досягненнях науки, підвищення якості продукції та послуг, зростання оплати праці, а також забезпечення соціального розвитку території.

Таким чином, в умовах переходу від індустріальної економіки до так званої «нової економіки», що базується на інтелектуальних ресурсах, наукомістких і інформаційних технологіях, реструктуризацію економіки можна розглядати як передумову соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціально-економічного розвитку територій присвячено чимало досліджень провідних вітчизняних та закордонних вчених, таких як Заяць Т.А., Варналій З.С., Тимченко О.І., Пивоваров М.Г. та інші науковці. Однак, сучасний стан розвитку економіки України потребує постійного

удосконалення механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах реструктуризації економіки.

Сутність процесу «реструктуризація підприємств» досліджується у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: Б.М. Андрушків, А.В. Височин, В.М. Гриньова, О. М. Кондрашов, І.О. Лєпьохіна, І.І. Мазур, С. В. Мочерний, В.С. Ніценко, О.М. Риженков, В.Д. Шапиро та багато інших вчених. Однак, сучасний стан розвитку економіки України потребує постійного удосконалення механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів в умовах реструктуризації економіки.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних засад особливостей відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону.

Результати дослідження. У сучасних наукових дослідженнях вважається, що реструктуризація економіки регіону передбачає зміну структури виробництва, розширення асортименту продукції, підвищення інноваційного рівня, форм і методів управління, формування соціальної структури суспільства. У зарубіжній методології під реструктуризацією розуміється кардинальне перетворення бізнесу, виробничих, економічних, соціальних та інших умов функціонування підприємств і здійснення ряду заходів щодо приведення їх у відповідність до мінливих вимог суспільства і соціальної структури. У розвинених країнах світу поняття «реструктуризація» розглядається як образ життєдіяльності компаній, як процес, без якого неможливо нормально розвиватися підприємствам [1].

Слід зазначити, що в групу проблемних вчені відносять монопрофільні території, економіка яких заснована на довгостроковій експлуатації природних ресурсів і які в силу об'єктивних і якісних характеристик ресурсоємних баз із часом можуть перейти в категорію депресивних.

Сутність реструктуризації економіки полягає в тому, що в результаті диверсифікації в структурі економіки регіону відбуваються зміни в процесах відтворення продуктивних сил регіону. І, перш за все, зміни відбуваються в структурі трудових ресурсів регіону.

З метою обґрунтування цього тезису наведемо, що у сучасній науці під продуктивними силами розуміється система факторів виробництва, яка забезпечує перетворення речовин природи, відповідно до потреб людей, створює матеріальні та духовні блага і визначає зростання продуктивності суспільної праці [2, с. 8].

У економічній теорії головними факторами виробництва визначені такі: земля – природні багатства, дані самою природою, тобто всі природні ресурси (землі, ліси, води, родовища); праця – робоча сила, головна особливість якої полягає в тому, що праця невіддільна від людини, від його робочої сили і тому має соціальний, економічний і політичний аспект; капітал — наявні, вироблені засоби виробництва, фінансовий капітал, тобто сукупність майна, використаного для отримання прибутку. Взаємозв'язок цих складових обумовлює певний рівень розвитку продуктивних сил.

По-перше, земля як фактор виробництва, даний самою природою, має трояке значення. У широкому змісті вона означає усі використовувані у виробничому процесі природні ресурси, поєднується з працею і капіталом. У вузькому сенсі в ряді галузей (аграрній, видобувній, рибній) земля є об'єктом господарювання, коли вона одночасно виступає і предметом праці, і засобом праці.

По-друге, праця як фактор виробництва є тою частиною суспільства, яка безпосередньо зайнята в процесі виробництва. На відміну від інших факторів виробництва, праця має свої особливості. Головна з них полягає в тому, що праця є невід'ємною від людини, від її робочої сили і тому має соціальний і політичний аспект. Праця як фактор виробництва є фізичною та інтелектуальною діяльністю людини, спрямованою на виробництво економічних благ і надання послуг [3, с. 87].

Сучасні науковці визначають, що головною продуктивною силою суспільного виробництва є людина, її якісні характеристики як працівника суттєво впливають на ефективність ринкової економіки, конкурентоздатність товарів і послуг, масштаби і темпи науково-технічного й організаційного прогресу. З огляду на це розвиненість усіх галузей національної економіки кожної країни вирішальною мірою залежить від стану підготовки та використання освіченої, висококваліфікованої, творчої, активної робочої сили, забезпечення її кваліфікаційної й територіальної мобільності. Загальновизнаною є така залежність: чим більше розвинена економіка, тим вищі вимоги до якісних характеристик робочої сили, і тим більшою стає потреба у висококваліфікованих працівниках.

По-третє, капітал (від лат. capitalis – головний, головне майно, головна сума) включає в себе сукупність створених минулою працею благ, є сукупністю майна, активів використовуваних для отримання прибутку. Капіталом називають матеріальні та фінансові ресурси в системі факторів виробництва. Розрізняють такі види капіталу як основний (фізичний), оборотний та людський.

З метою визначення теоретичних аспектів відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону доцільно зауважити, що зміст виробничого процесу полягає у використанні матеріальних та людських ресурсів, які, стаючи виробничими факторами, поєднуються у взаємопов'язаних процесах праці, результатом яких є створення економічних та соціальних благ, необхідних для життєдіяльності та розвитку соціуму. У виробничому процесі поєднуються всі фактори виробництва, які впливають на його ефективність та результативність.

Важливим у визначенні сутності виробничого процесу є постулат того, що він має технологічну та трудову складову. Так технологічна складова виробничого процесу пов'язана з перетворенням предметів праці в готову продукцію, яка володіє закладеними технологічними, економічними та соціальними характеристиками. Технологічна складова виявляється як заздалегідь розроблений технологічний процес. Технологічний процес, з точки зору економічної теорії, розглядається як сукупність змін предметів праці, що необхідні для виготовлення продукції, які відбуваються за участю або без участі живої праці.

Трудова складова виробничого процесу пов'язана з сукупністю дій індивіда у виконанні технологічного процесу. Від професійних якостей робітника, його знань, навичок, досвіду, професійної культури, стану здоров'я залежить виконання професійних обов'язків, продуктивність праці тощо.

Щодо визначення сутності матеріальних та людських ресурсів стверджується, що під матеріальними ресурсами розуміються ресурси, які беруть участь у процесі господарської діяльності протягом одного виробничого циклу, при цьому повністю змінюють свою форму та переносять вартість на витрати підприємства. Наявність матеріальних ресурсів є об'єктивно необхідною умовою функціонування виробництва, від рівня управління якими залежить ефективність та результативність фінансово-господарської діяльності підприємства.

Людські ресурси є ключовим ресурсом економіки, від якості й ефективності використання яких багато в чому залежать результати діяльності і конкурентоспроможності регіону. Саме людські ресурси надають руху матеріально-речовим елементам виробництва, створюють продукт, вартість і доданий продукт у формі прибутку. У XXI столітті, в умовах «економіки знань», людські знання та нематеріальні активи перетворюються на основне джерело конкурентної переваги регіону як на національному так і на світовому ринках. Тому, можна стверджувати, що людина, яка є елементом регіонального соціуму та формується в умовах відтворення його соціального життя, є не тільки найважливішим ресурсом виробничого процесу, а й головною продуктивною силою суспільства.

Під відтворенням розуміється процес відновлення використаних чинників виробництва (природних та людських ресурсів, засобів виробництва) шляхом їх

подальшого виробництва. Відтворення означає безперервне повторення процесів виробництва, розподілу, обміну і споживання. Суспільство не зможе існувати й розвиватися, якщо не буде постійно відтворювати всі чинники виробництва – сировину, засоби виробництва, робочу силу [4, с. 78, 79].

Відтворення як економічна категорія означає безперервне відновлення виробництва товарів, послуг та духовних благ, на основі чого здійснюється відтворення всіх елементів економічної системи — продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та виробничих відносин (або відносин економічної власності), а також господарського механізму. У будь-якому суспільстві люди повинні постійно задовольняти свої потреби, для чого необхідне безперервне відтворення матеріальних благ, а значить, і процесу їх виробництва [5, с. 223]. Процес відтворення охоплює і головні фактори виробництва, а саме землю як природні ресурси, працю як робочу силу та усі види капіталу.

Таким чином, на засадах визначення теоретичних аспектів відтворення продуктивних сил можна стверджувати, що цей процес доцільно розглядати як безперервне відновлення всіх факторів виробництва, а саме природних ресурсів, робочої сили, засобів виробництва.

З метою визначення закономірності відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону доцільно встановити чинники, що впливають на цей процес:

1) природно-географічні виступають як природне середовище розвитку економіки. Природні ресурси, особливості їх видобутку та умови природокористування, обумовлюють розміщення продуктивних сил, впливають на вибір пріоритетних видів економічної діяльності регіону, обумовлюють особливості формування та функціонування територіальних виробничо-господарських комплексів, формування економічної, соціальної, транспортної, інфраструктури регіону;

2) вплив геополітичних чинників полягає у формуванні навколишнього середовища даної території. Дія цих чинників полягає в інтеграції продуктивних сил території в структуру світового економічного простору, а також міжнародного поділу праці на основі розвитку різних форм зовнішньоекономічних зв’язків. При цьому визначальну роль відіграють певні конкурентні переваги держави у світогосподарській сфері, які залежать від рівня ефективності використання природно ресурсного потенціалу, структури економіки, курсу зовнішньоекономічної політики [6, с. 25];

3) вплив демографічних чинників на відтворення продуктивних сил є одними з найвагоміших факторів впливу, від яких залежить структура трудових ресурсів даної території. Демографічні чинники надають вагомий вплив на забезпеченість території трудовими ресурсами;

4) економічні чинники, які впливають на відтворення продуктивних сил, виявляються в структурі територіально-галузевого розподілу зайнятих, рівня зайнятості та зареєстрованого безробіття, умовах праці, територіальної мобільності тощо. Розвиток територіально-галузевого промислового комплексу регіону сприяє зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури, забезпечує місцеве населення робочими місцями, що, у свою чергу, сприяє подоланню бідності тощо;

5) соціальні чинники впливу на відтворення продуктивних сил полягають у створенні соціальної інфраструктури та рівні її якості. Метою розвитку соціальної інфраструктури є задоволення населення в соціальних потребах;

6) інноваційні чинники, суть яких полягає у впровадженні сучасних досягнень науки та техніки в господарський комплекс регіону тощо.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що реструктуризація економіки регіону передбачає зміну структури виробництва, розширення асортименту продукції, підвищення інноваційного рівня, форм і методів управління, формування соціальної структури суспільства. Сутність реструктуризації економіки полягає в тому, що

в результаті диверсифікації в структурі економіки регіону відбуваються зміни в процесах відтворення продуктивних сил регіону. І, перш за все, зміни відбуваються в структурі трудових ресурсів регіону.

У сучасному суспільстві відбувається прискорення темпів техніко-технологічного оновлення виробництва, яке потребує від працівника відповідного рівня освіти, уміння використовувати техніку та бути обізнаними з новітніми технологіями. Отже, виникає потреба до зміни якісних характеристик робочої сили. А саме, необхідною, перш за все, стає процедура оновлення професійних знань, які мають бути фундаментальними, легко трансформованими та модельованими. Важливими стають питання збереження та відновлення здоров'я, культурного розвитку робочої сили, що забезпечує, у тому числі, відповідну продуктивну працю, її культуру та стиль поведінки працівника. Іншими словами виникають нові вимоги до відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону.

Список використаних джерел:

1. *Harvard Business School Institute for Strategy & Competitiveness. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.isc.hbs.edu/about-the-institute/Pages/default.aspxi*
2. *Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: [навч. посібник] / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. — К. : Кондор, 2009. — 344 с.*
3. *Гукасьян Г. М. Экономическая теория: [учеб. пособие] / Г. М. Гукасьян. — [3-е изд.]. — СПб. : Питер, 2010. — 512 с.*
4. *Кириленко В. В. Економіка: [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / В. В. Кириленко. — Тернопіль: Економічна думка, 2002. — 193с.*
5. *Економічна енциклопедія [Текст] : у 3-х томах. Т. 3. / [ред. С. В. Мочерний]. — К. : Видавничий центр "Академія", 2002. — 952 с.*
6. *Розміщення продуктивних сил України: [навч. — метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / [С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін.]. — К. : КНЕУ, 2000. — 364 с.*

References:

1. *Harvard Business School Institute for Strategy & Competitiveness. [Online], https://www.isc.hbs.edu/about-the-institute/Pages/default.aspxi (Accessed 14 Aug 2018).*
2. *Khvesyk, M.A. Horbach, L.M. and Pastushenko, P.P. (2009), Rozmischennia produktyvnykh syl ta rehional'na ekonomika [ucheb. posobye], Kondor, Kyiv, Ukraine.*
3. *Gukas'jan, G.M. (2010), Jekonomicheskaja teorija [ucheb. posobie] , 3rd ed, Piter, Sankt Peterburg, Rossija*
4. *Kyrylenko, V.V. (2002), Ekonomika [navch. posib. dlia studentiv vyschykh navchal'nykh zakladiv], Ekonomichna dumka, Ternopil', Ukraine.*
5. *Mochernyj, S.V. (2002), Ekonomichna entsyklopediia, Vydavnychyj tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine.*
6. *Dorohuntsov, S.I. Pitiurenko, Yu.I. Olijnyk, Ya.B. (2000), Rozmischennia produktyvnykh syl Ukrainy [navch. — metod. posibnyk dlia samost. vyvch. dysts.], KNEU, Kyiv, Ukraine.*

Keywords: *region; economic restructuring; productive forces; restoration of productive forces; the structure of production.*
Ключові слова: *регіон; реструктуризація економіки; продуктивні сили; відтворення продуктивних сил; структура виробництва.*
Ключевые слова: *регион; реструктуризация экономики; производительные силы; воспроизводства производительных сил; структура производства.*

Рецензент: В. Ф. Проскура, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами Мукачівського державного університету доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8763675

УДК 330.34:341 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169174

СУТНІСТЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У ДЕРЖАВІ

http://orcid.org/0000-0001-8791-9121

Дергалюк Богдан Володимирович, к. е. н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м Київ, b_dergaliuk@ukr.net, +380504480865

Bogdan Dergaliuk, Ph.D., Associate Professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute", m. Kyiv

B. Dergaliuk, The modernization of the economy as a precondition for structural changes in the state.

In the article the definition of the essence term "modernization of the economy." A study of the theoretical background of scientists made it possible to point out that initially the concept of modernization was aimed at substantiating the process of social reproduction in the direction of transition from traditional agrarian production to industrial. This made it possible to consider modernizing the economy as a process associated with the transformation of social production. Transformation can be directed in the direction of the transition from the traditional to the industrial, or from the industrial to the post-industrial. It is in the direction of intellectualization of the economy and there should be modernizing shifts in the economic development of the country today. It was found that the essence of the "modernization of the economy" concept is interpreted by the microeconomic and macroeconomic approaches. By using mikro approach, the essence is reduced to the modernization process technology and production management update that serves locomotive modernization improvements economy. It is revealed that the essence of the "modernization of the economy" concept using the macro approach is considered as the process of social transformations in the social, economic, political and other spheres. It is proved that under the modernization of the national economy it is necessary to consider the civilization-social process under the influence of globalization challenges, which includes conceptual approaches to a qualitatively new development of the social system, structural changes in the national economy, aimed at the intellectualization of socio-economic relations. It is determined that modernization of the economy is accompanied not only by sustainable economic development, but also by a higher level of renewal of social relations. Modernization of the economy leads to structural changes, sustainable economic growth, renewal of relations, leveling of inter-industry and regional disparities, formation of new interconnections, formation of prerequisites for expanded reproduction, etc. Modernization leads to new advantages and opportunities for the subjects of the national economy due to new methods, forms, principles of management based on the intellectualization of the economy.

Дергалюк Б. В. Сутність модернізації економіки як передумови структурних змін у державі.

У статті досліджується визначення сутності поняття «модернізація економіки». Дослідження теоретичного доробку науковців дало можливість зазначити, що спочатку концепції модернізації були спрямовані на обґрунтування процесу суспільного відтворення у напрямі переходу від традиційного аграрного виробництва до індустріального. Це сприяло баченню модернізації економіки як процесу, пов'язаному із трансформацією розвитку суспільного виробництва. Трансформація може бути спрямована у напрямі переходу від традиційного суспільства до індустріального, або від індустріального суспільства до постіндустріального. Саме у напрямі інтелектуалізації економіки і повинні відбуватися модернізаційні зрушення економічного розвитку країни сьогодні. З'ясовано, що сутність поняття «модернізація економіки» тлумачиться за мікроекономічним та макроекономічним підходами. За використанням мікропідходу сутність модернізації зводиться до процесу технологічного та управлінського оновлення виробництва, що слугує локомотивом модернізаційних зрушень економіки. Визначено, що сутність поняття «модернізація економіки» за використанням макропідходу розглядається як процес суспільних перетворень у соціальній, економічній, політичній та інших сферах. Сформульовано, що під модернізацією національного господарства необхідно розглядати цивілізаційно-суспільний процес під впливом глобалізаційних викликів, що включає в себе концептуальні підходи щодо якісно нового розвитку суспільної системи, структурних змін національного господарства, спрямованого на інтелектуалізацію соціально-економічних відносин. Визначено, що модернізація економіки супроводжується не тільки сталим економічним розвитком, а й вищим рівнем оновлення суспільних відносин. Модернізація економіки призводить до структурних зрушень, стійкого економічного зростання, оновлення взаємовідносин, нівелювання міжгалузевих та регіональних диспропорцій, формуванню нових взаємозв'язків та передумов для розширеного відтворення тощо. Модернізація призводить до надання суб'єктам національного господарства нових переваг та можливостей за рахунок нових методів, форм, принципів господарювання, базуючись на інтелектуалізації економіки.

© ***B. Dergaliuk / Дергалюк Б. В., 2018***

Дергалюк Б. В. Сущность модернизации экономики как предпосылки структурных изменений в государстве.

В статье исследуется определение сущности понятия «модернизация экономики». Исследование теоретического наследия ученых позволило отметить, что сначала концепции модернизации были направлены на обоснование процесса общественного воспроизводства в направлении перехода от традиционного аграрного производства к индустриальному. Это дало возможность рассматривать модернизацию экономики как процесс, связанный с трансформацией развития общественного производства. Трансформация может быть направлена в направлении перехода от традиционного общества к индустриальному, или от индустриального общества к постиндустриальному. Именно в направлении интеллектуализации экономики и должны происходить модернизационные сдвиги экономического развития страны сегодня. Выяснено, что сущность понятия «модернизация экономики» определяется микроэкономическим и макроэкономическим подходами. При использовании микроподхода, сущность модернизации сводится к процессу технологического и управленческого обновления производства, служит локомотивом модернизационных сдвигов в экономике. Определено, что сущность понятия «модернизация экономики» при использовании макроподхода рассматривается как процесс общественных преобразований в социальной, экономической, политической и других сферах. Доказано, что под модернизацией национального хозяйства необходимо рассматривать цивилизационно-общественный процесс под влиянием глобализационных вызовов, включающий в себя концептуальные подходы к качественно новому развитию общественной системы, структурные изменения национального хозяйства, которые направлены на гармонизацию социально-экономических отношений. Определено, что модернизация экономики сопровождается не только постоянным экономическим развитием, но и высоким уровнем обновления общественных отношений. Модернизация экономики приводит к структурным сдвигам, устойчивому экономическому росту, обновлению взаимоотношений, нивелированию межотраслевых и региональных диспропорций, формированию новых взаимосвязей та предпосылок для расширенного воспроизводства и тому подобное. Модернизация приводит к получкнию субъектами национального хозяйства новых преимуществ и возможностей за счет новых методов, форм, принципов хозяйствования, основываясь на интеллектуализации экономики.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, під впливом яких відбувається розвиток національних економік, зумовили необхідність інноваційного спрямування економічного розвитку для отримання конкурентоспроможних позицій на світовому ринку. Це, у свою чергу, зумовлює перетворення суспільних відносин тобто модернізації національної економіки, яка сприятиме внутрішній стабілізації, убезпеченню соціально-економічного розвитку від загроз та пом'якшенню наслідків їх впливу, побудові механізмів стимуляторів розвитку ефективної економічної кон'юнктури ринку, оновленню інституційного поля для стійкого економічного зростання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед прихильників теорії модернізації необхідно відзначити наукові наробки закордонних вчених: С. Айзенштадта, У. Бека, М. Вебера, Дж. Губера, Е. Дюркгейма, У. Запфа, О. Конта, Д. Лернера, У. Ростоу, Г. Спенсера, Э. Тираякяна, Ф. Тьонніса, А. Франка, Х. Чуаньци, П. Штомпка та інших.

Вагомий науково-методологічний доробок у вирішення проблем модернізації національної економіки внесли такі українські вчені, як: В. Бодров, І. Бураковський, Н. Валінкевич, О. Вільчинський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбатенко, П. Єщенко, Я. Жаліло, Т. Качала, О. Кірдіна, І. Коліушко, Е. Лібанова, В. Ляшенко, О. Мамалуй, В. Мандибура, П. Матковський М. Михальченко,, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко та інші науковці.

Надаючи належне практичної цінності наукових розвідок, необхідно зазначити, що питання інтелектуальної модернізації національної економіки в сучасних умовах глобалізаційних викликів залишається недостатньо розробленими. Вимагає подальших досліджень завдання інтелектуальної модернізації економіки України, оскільки постіндустріальна економіка доводить, що головною детермінантою економічного розвитку національних економік є інтелектуальна складова.

Метою статті є дослідження визначення сутності поняття «модернізація економіки». Для досягнення поставленої мети було:

- досліджено теорії, що виступають підґрунтям сучасної модернізації економіки;

- з'ясовано сутність поняття «модернізація економіки» за використанням мікропідходу, за якого модернізація зводиться до процесу технологічного та управлінського оновлення виробництва, що слугує локомотивом модернізаційних зрушень економіки;

- з'ясовано сутність поняття «модернізація економіки» за використанням макропідходу, за якого модернізація розглядається як процес суспільних перетворень у соціальній, економічній, політичній та інших сферах;

- дано авторське визначення економічної категорії, що досліджується.

Результати дослідження. Розвиток національної економіки України вимагає структурної модернізації, спрямованої на інтелектуалізацію економіки, оскільки досягти конкурентних позицій на світову ринку можливо тільки через відхід від сировинної орієнтації експортного потенціалу до високо інтелектуального спрямування виробництва шостого та сьомого технологічних укладів. Це та інше вимагає модернізаційних змін національної економіки. Засновниками концепції модернізації є такі видатні вчені, як: М. Вебер, Е. Дюркгейм, О. Конт, Г. Спенсер, Ф. Тьонніс та інші.

Спочатку концепції модернізації були спрямовані на обґрунтування процесу суспільного відтворення у напрямі переходу від традиційного аграрного виробництва до індустріального. Це дало можливість розглядати модернізацію економіки як процес, пов'язаний із трансформацією розвитку суспільного виробництва. Трансформація може бути спрямована у напрямі переходу від традиційного до індустріального, або від індустріального до постіндустріального. Саме у напрямі інтелектуалізації економіки і повинні відбуватися модернізаційні зрушення економічного розвитку країни сьогодні.

Ми погоджуємося із думкою В. Ляшенко, Л. Червової, Л. Кузьменко та інших авторів, які зазначають, що сьогодні у науковій літературі настільки часто вживається термін «модернізація економіки», що «… про конкретний зміст якої найчастіше вже навіть і не замислюються. До того ж, нажаль, успіхи у процесі модернізації економіки країни поки мінімальні: економіка продовжує функціонувати в основному на базі радянського виробничого потенціалу, дещо оновленого за рахунок використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій» [7, с. 7]. Дійсно, у вітчизняній науковій літературі дуже вживано поняття «модернізація економіки». Це, на наш погляд, обумовлено тим, що модернізація є архіважливою нагальною проблемою та необхідністю економічного та суспільного розвитку України.

Сутності поняття «модернізація» вченими тлумачиться за використанням двох підходів: мікроекономічного та макроекономічного. Використовуючи мікропідхід модернізація економіки розглядається як процес, пов'язаний із технологічним оновленням засобів виробництва для досягнення більш високих технологічних укладів. Звичайно, такий підхід має рацію, оскільки неможливо представити модернізацію економіки без технологічних, інноваційних зрушень у виробничій сфері. Але, для того, щоб процес мав поглинаючу силу оновлення всього виробництва, на наш погляд, більш ґрунтовним виступає макропідхід, за якого модернізація економіки розглядається як зрушення всієї суспільної системи, оскільки, до причин, які виступають першопричинами модернізації відноситься, перш за все, незадовільний стан конкурентних позицій на світовому ринку, інертність реагування на швидкозмінні світові тенденції суспільного розвитку, що спричинені високою зношеністю основних засобів, інноваційною інертністю вітчизняних виробників тощо та вимагають докладання зусиль всього суспільства до інноваційних зрушень. Тобто, модернізація вимагає і інституціонального забезпечення економічних процесів національного господарства.

В таблиці 1 представлено визначення авторів щодо тлумачення сутності «модернізація» за використанням макропідходу.

Висновки. На наш погляд, модернізацію національного господарства необхідно розглядати як цивілізаційно-суспільний процес під впливом глобалізаційних викликів, що включає в себе концептуальні підходи щодо якісно нового розвитку суспільної системи,

структурних змін національного господарства, спрямованого на інтелектуалізацію соціально-економічних відносин.

Таблиця 1

Тлумачення сутності поняття «модернізація» за використанням макропідходу

Автор, джерело	Визначення поняття «модернізація»	Основні положення визначення
К. Бужимська, [2, с. 219]	Різного роду економічні, державно-правові, політичні, психологічні, культурні зрушення та перетворення соціально-економічної системи у напрямі її усучаснення і постійного вдосконалення для досягнення максимально можливого рівня розвиненості	Перетворення економічної, політичної, правової системи для досягнення максимального рівня розвиненості соціально-економічної системи
М. Михайльченко, М. Горєлов, О. Дергачов та ін., [8, с. 7]	Засіб оновлення суспільства, творчо-перетворювальна функція розвитку, що спрямовує суспільство на структурні зміни, вдосконалення, стратегій розвитку тощо	Безперервно творчо-перетворювальні зміни суспільного розвитку
М. Качала [5]	Необхідна умова економічної відбудови національної соціально-економічної системи	Відбудова соціально-економічної національної системи
І. Коліушко, І. Бураковський, О. Сушко, Є. Бистрицький, Є. Захаровтаін, [9]	Комплексний процес реформування існуючих та створення концептуально нових правових, економічних, політичних та суспільних інституцій на основі відповідності найкращім стандартам й цінностям демократичних устоїв	Оновлення і/або створення нових інституцій для перетворення стосунків у різних сферах на демократичній основі
Н. Обушна, [10, с. 37]	Системний процес різного роду зрушень певних інституційних сфер суспільства, що забезпечують перехід суспільного устрою від одного до іншого стану розвитку у напрямі його осучаснення та постійного якісного вдосконалення	Процес інституційних зрушень та постійного якісного вдосконалення
Н. Валінкевич, [3, с. 77]	Цілеспрямовані зміни в економіці країни, а також багатогранний процес перетворення у відповідності до вимог посткризового відтворення економіки	Багатогранний процес економічного перетворення економіки
С. Іванов, М. Солдак, [4, с. 25]	Реформаційний, системний процес, спрямований на досягнення компромісу між цінностями суспільства, політичною та економічною системою країни через адаптацію старих і формування нових інституцій та інститутів, інтеграції суспільного простору	Процес формування нових інститутів та інституцій і адаптація старих з урахуванням суспільних інтересів та інтеграції у світову спільноту
О. Амосов, Н. Гавкалова, [1, с. 17]	Стратегічний напрям розвитку держави, що має призвести до нагромадження синтезованого капіталу, який включає в себе людський, інтелектуальний та соціальний капітал, з подальшим його розподілом на національному рівні та трансформацією його у геоекономічний капітал країни, що одночасно сприяє інноваційному спрямуванню виробництва та соціально-економічному розвитку країни	Соціально-економічний розвиток та інноваційне оновлення виробництва через стратегію нагромадження синтезованого капталу
С. Тульчинська, [11, с. 215]	Комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних і інтелектуально-інноваційних трансформацій, в результаті яких суспільство рухається вперед	Процес соціально-економічних, політичних та інших видів змін суспільного розвитку
О. Феєр, [12, с. 75]	Комплексний процес якісних, синхронних інноваційних перетворень на всіх рівнях та напрямах через застосування ефективних інструментів управління задля забезпечення сталого розвитку країни	Процес перетворень для забезпечення сталого розвитку
Е. Лібанова [6, с. 30]	Процес забезпечення економічних можливостей розвитку людського потенціалу через обґрунтовану макроекономічну політику, макроекономічну стабільність і економічне зростання. При цьому модернізація економіки з модернізацією держави та модернізацією суспільних відносин виступають складовими модернізації суспільства	Забезпечення економічних можливостей для розвитку людського потенціалу

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 3; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12]

Модернізація економіки супроводжується не тільки сталим економічним розвитком, а й вищим рівнем оновлення суспільних відносин, призводить до структурних зрушень, стійкого економічного зростання, нівелювання міжгалузевих та регіональних диспропорцій, формуванню нових взаємозв’язків, формування та передумов для розширеного відтворення тощо.

Модернізація призводить до надання нових переваг та можливостей суб'єктам національного господарства за рахунок нових методів, форм, принципів господарювання, базуючись на інтелектуалізації економіки.

Подальших наукових розвідок вимагають питання інтелектуальної модернізації національної економки, розроблення стратегічних заходів щодо нарощення інтелектуального капіталу та активізації інноваційних зрушень.

Список використаних джерел:

1. *Амосов О. Ю. Модернізація в Україні: шлях в майбутнє / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Стратегія розвитку України. Економіка. Соціологія. Право. 2011. – Т. 1. – № 4. – С. 16-21.*
2. *Бужимська К. О. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан / К. О. Бужимська // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 2 (44). – С. 216-229.*
3. *Валінкевич Н. В. Дематеріалізація як домінуючий інструмент модернізації виробництва підприємств харчової промисловості / Н. Валінкевич // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 11(2). – С. 74-78.*
4. *Іванов С. В. Модернізація економіки України в контексті світових тенденцій індустріального розвитку / С. В. Іванов, М. О. Солдак // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – № 3 (45). – С. 24–31.*
5. *Качала Т. М. Модернізація як необхідна умова економічної відбудови національної соціально-економічної системи / Т. М. Качала // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – С. 160-169.*
6. *Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – Вип. 2(18). – С. 24-38.*
7. *Ляшенко В. И. Модернизация экономики и концептуальные подходы к исследованию структурных трансформаций старопромышленных регионов. / В. И. Ляшенко, Л. Г. Червова, Л. М. Кузьменко и др. // Структурные трансформации старопромышленных регионов Украины. ИЭП НАН Украины. – 2013. – С. 7-23.*
8. *Михальченко М. І. Політичні зміни в Україні в контексті трансформаційної і модернізаційної парадигм: порівняльний аналіз // М. І. Михальченко, М. Є. Горєлов, О. П. Дергачов та ін. / Сучасна українська політика: Аналітичні доповіді Ін-ту політич. і етнонац. дослід. ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2008. – С. 7-88.*
9. *Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення [Електронний ресурс] / І. Коліушко, І. Бураковський, О. Сушко, Є. Бистрицький, Є. Захаров та ін. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/upload/docs/Modernization.pdf.*
10. *Обушна Н. І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства / Н. І. Обушна // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (50). – 2015. – С. 36-44.*
11. *Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С. О. Тульчинська. – К.: НТУУ «КПІ». – 2009. – 488 с.*
12. *Феєр О. В. Модернізація як економічна категрія / О. В. Феєр // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія. Економіка. – Вип. 1(5). – 2016. – С. 70-75.*

References:

1. *Amosov, O.Yu. and Havkalova, N.L. (2011), "Modernization in Ukraine: The Way to the Future", Stratehiia rozvytku Ukrainy. Ekonomika. Sotsiolohiia. Pravo, vol. 4, no. 1, pp. 16-21.*
2. *Buzhyms'ka, K.O. (2008), "Theory of modernization: the emergence, development, modern state", Visnyk ZhDTU, vol. 2, no. 44, pp. 216-229.*
3. *Valinkevych, N.V. (2012), "Dematerialization as the dominant tool for modernizing the production of food industry enterprises", Ekonomichnyj analiz, vol. 11, no. 2, pp. 74-78.*
4. *Ivanov, S.V. and Soldak, M.O. (2016), "Modernization of the Ukrainian economy in the context of world trends in industrial development", Ekonomichnyj visnyk Donbasu, vol. 3, no. 45, pp. 24-31.*
5. *Kachala, T.M. (2011), "Modernization as a prerequisite for the economic reconstruction of the national socioeconomic system", Visnyk Volyns'koho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu, vol. 2, pp. 160-169.*
6. *Libanova, E.M. (2012), "Modernization of the Ukrainian economy in the context of social challenges", Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 2, no. 18, pp. 24-38.*
7. *Liashenko, V.Y., Chervova, L.G, Kuzmenko, L.M. and others (2013), "Modernization of the economy and conceptual approaches to the study of structural transformations in the old industrial regions", Strukturnye transformatsyy staropromyshlennykh rehyonov Ukrayny. YEP NAN Ukrayny, pp. 7-23.*
8. *Mykhal'chenko, M.I., Horielov, M.Ye., Derhachov, O.P. ta in. (2008), Politychni zminy v Ukraini v konteksti transformatsijnoi i modernizatsijnoi paradyhm: porivnial'nyj analiz [Political changes in Ukraine in the context of transformational and modernization paradigms: a comparative analysis], In-tu politych. i etnonats. doslid. im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.*
9. *Koliushko, I., Burakovs'kyj, I., Sushko, O., Bystryts'kyj, Ye. and Zakharovtain, Ye. (2009), "Modernization of Ukraine: Identification of Reform Priorities: Project for discussion", Rezhym dostupu, available at: http://parlament.org.ua/upload/docs/Modernization.pdf. (Accessed 20.03.2017)*

10. Obushna, N.I. (2015), "A Modern Trend of Society Development", Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 3, no. 50. pp. 36-44.
11. Tul'chyns'ka, S.O. (2009), Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty. [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
12. Feier, O.V. (2016), "Modernization as an Economic Catechism", Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. Seriia. Ekonomika, vol. 1, no. 5, pp. 70-75.

Ключові слова: *модернізація; модернізація економіки; поняття; сутність; процес; оновлення; розвиток; структурні зміни.*
Ключевые слова: *модернизация; модернизация экономики; понятие; сущность; процесс; обновление; развитие; структурные изменения.*
Keywords: *modernization; modernization of economy; concept; essence; process; updating; development; structural changes.*

Рецензент: Тульчинська Світлана Олександрівна, професор кафедри економіки і підприємництва НТУУ "КПІ", доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8778001

УДК 331.108 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169176

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ НА СУЧАСНИХ ОБ'ЄКТАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

http://orcid.org/0000-0002-2936-7063

Фролова Зінаїда Василівна, доцент кафедри інноватики та управління, к.т.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: zvfrolova@gmail.com, тел: +380954009820

Zinaida Frolova, Associate Professor of Innovation I Management, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «Priazovskyi State Technical University», Mariupol

Z. Frolova, The methodological aspect's of human resource of the management in modern business facilities.

The paper analyzes the current trends in the formation of methodological approaches to personnel management in modern business facilities and highlights their basic principles. The author notes that in the current conditions in many industrial enterprises of Ukraine there is an increase in staff turnover associated not with material incentives, but with dissatisfaction with the moral and psychological climate, the relationship between the leader and the subordinate, the impossibility of self-realization with an insufficiently developed system of personnel management. The author focuses on the fact that at this stage of development, the methodology for managing personnel in modern industries is inextricably linked with quality management, which is the standard for managing organizations. The work emphasizes that the ISO's international quality systems, which are implemented in many industrial enterprises of Ukraine, have already laid down the main directions for the transformation of the personnel management system, but they still focus on the production and technological component of the main provisions, and such principles as leadership management and employee involvement often fail. The author has shown that in such cases radical changes in the personnel management system are not needed, but the transformations of the relationship — leadership of leadership and involvement of staff — are needed by reformatting responsibility and the role of leadership. The work concluded that such transformations in management will provide a new approach to work, which implies full dedication, job satisfaction and a fundamental change in corporate culture.

Фролова З. В. Методологічні аспекти управління трудовими ресурсами на сучасних об'єктах господарювання.

В роботі проаналізовані сучасні напрямки формування методологічних підходів управління персоналом на сучасних об'єктах господарювання і виділені їх основні принципи. Автор зазначає, що в умовах, що склалися на багатьох промислових підприємствах України відбувається збільшення плинності кадрів, пов'язане ні з матеріальним стимулюванням, а з незадоволеністю морально-психологічним кліматом, стосунками керівника і підлеглого, неможливості самореалізації, що свідчить про недостатньо розвинену систему управління трудовим персоналом. Автором акцентується увага на тому, що на даному етапі розвитку методологія управління кадрами на сучасних виробництвах нерозривно пов'язана з менеджментом якості, який є стандартом управління організацій. У роботі підкреслюється, що в міжнародних системах якості ІСО, які впроваджені на багатьох промислових підприємствах України, вже закладені основні напрямки трансформації системи управління персоналом, проте в них як і раніше робиться наголос на виробничо-технологічну складову основних положень, а такі принципи, як лідерство керівництва і залучення працівників, часто дають збої. Автором показано, що в таких випадках не потрібні радикальні зміни системи управління персоналом, а необхідні перетворення взаємин - лідерство керівництва і залучення персоналу - шляхом переформатування відповідальності і ролі лідерства. У роботі зроблені висновки, що такі перетворення в менеджменті забезпечать новий підхід до роботи, що передбачає повну самовіддачу, задоволення роботою і фундаментальні зміни корпоративної культури.

Фролова З. В. Методологические аспекты управления трудовыми ресурсами на современных объектах хозяйствования.

В работе проанализированы современные направления формировании методологических подходов управления персоналом на современных объектах хозяйствования и выделены их основные принципы. Автор отмечает, что в создавшихся условиях на многих промышленных предприятиях Украины происходит увеличение текучести кадров, связанное не с материальным стимулированием, а с неудовлетворенностью морально-психологическим климатом, взаимоотношением руководителя и подчиненного, невозможности самореализации, что свидетельствует о недостаточно развитой системе управления трудовым персоналом. Автором акцентируется внимание на том, что на данном этапе развития методология

© ***Z. Frolova / Фролова З. В., 2018***

управления кадрами на современных производствах неразрывно связана с менеджментом качества, который является стандартом управления организаций. В работе подчеркивается, что в международных системах качества ИСО, которые внедрены на многих промышленных предприятиях Украины, уже заложены основные направления трансформации системы управления персоналом, однако в них по-прежнему делается упор на производственно-технологическую составляющую основных положений, а такие принципы, как лидерство руководства и вовлечение работников, часто дают сбои. Автором показано, что в таких случаях не нужны радикальные изменения системы управления персоналом, а необходимы преобразования взаимоотношения – лидерство руководства и вовлечения персонала - путем переформатирования ответственности и роли лидерства. В работе сделаны выводы, что такие преобразования в менеджменте обеспечат новый подход к работе, предполагающий полную самоотдачу, удовлетворение работой и фундаментальное изменение корпоративной культуры.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації економіки та перманентних економічних і політичних криз все сильніше зростає роль людини в розвитку і вдосконаленні виробництва. Тому наскільки ефективно поставлено управління інтелектуальним ресурсом на об'єктах господарювання залежить і їх конкурентоспроможність. Реальна дійсність показує, що на багатьох промислових підприємствах відзначається значний відсоток плинності кадрів, причому найчастіше звільнення працівників пов'язані не з матеріальним стимулюванням, а з незадоволеністю морально-психологічним кліматом, стосунками керівника і підлеглого, неможливості самореалізації. Все це свідчить про недостатньо ефективну систему управління кадрами [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління персоналом займалися і займаються багато відомих зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як Маршалл А., Портер М., Замора О.І., Качан Є.П., Романішин В.О., Травін В.В., Геєця В. М., Онікієнко В.В., Абалкін Л.І., Белла Д. та ін. Цими авторами розглядалися як теоретичні, так і практичні аспекти розвитку менеджменту персоналу на різних етапах трансформації нашого суспільства. Однак реальність показує, що на сучасному етапі це питання вимагає подальшого аналізу з більш детальною розробкою методології управління персоналом на сучасних підприємствах.

Мета дослідження - аналіз сучасних напрямків у формуванні методологічних підходів управління персоналом на сучасних виробництвах.

Результати дослідження. Дослідження показує, багато керівників вважають, що найбільш ефективними засобами впливу на персонал є рівень заробітної плати, нематеріальна мотивація, як правило, згадується набагато рідше. Тоді як відомим фактом є те, що при збільшенні заробітної плати буквально через 2 - 5 місяців людина починає оцінювати не тільки матеріальну складову своєї мотивації плідно працювати, а й соціально-психологічну [2]. Загальновідомо також, що якщо цілі підприємства і цілі співробітника не збігаються, тоді у працівника і з'являється бажання змінити місце роботи. Причина цієї проблеми криється в тому, що людина працює не тільки за матеріальну винагороду, за допомогою творчої роботи реалізуються соціальні потреби, а людина отримує задоволення. Як відомо сприйняття власної реалізації проявляються:

- безпосередньо, по результатам діяльності і від задоволення в ході самої діяльності;
- опосередковано, через можливе заохочення, підвищення статусу і визнання заслуг оточуючими [2].

Прагнення до самореалізації є дуже сильним фактором мотивації, ще А. Х. Маслоу говорив про те, що самореалізація вважається найвищою потребою людини. Слід зазначити, що прагнення до самореалізації є внутрішньою мотивацією, пов'язаної з особистістю людини і, тільки вона здатна викликати самовіддачу [3].

Відомо, що цілі будь-якого об'єкта господарювання завжди чітко сформульовані, в той же час індивідуальні цілі людини можуть бути разорієнтованні, тому для їх об'єднання потрібна поглиблена робота і з боку самого співробітника, і його керівництва. Це можливо при такій формі відносин, коли керівництво створює умови співробітнику для розкриття

своїх «талантів», допомагає формулювати його цілі в області самореалізації, направляючи і взаємоув'язивая їх з цілями організації.

Оскільки якість стало основною метою більшості сучасних підприємств, то і система управління персоналом зв'язується з системою менеджменту якості, базуючись на тих же принципах. Нагадаємо ці принципи: орієнтація на споживача; лідерство керівника; залучення працівників; процесний підхід; системний підхід; постійне поліпшення; прийняття рішень на підставі фактів; взаємовигідні відносини з постачальниками [4].

Ідеї сучасного менеджменту якості припускають реформування не тільки у виробничій сфері, але і в сфері управління персоналом, тому що саме інтелектуальний потенціал організації в кінцевому підсумку визначає ті перетворення, які приводять до успіху.

Таким чином, в міжнародних системах якості ІСО, які впроваджені на окремих промислових підприємствах України, вже закладені стандарти з управління персоналом. Однак в них як і раніше робиться наголос на виробничо-технологічну складову перерахованих вище принципів, а такі принципи, як лідерство керівництва і залучення працівників, часто дають збої. Про це говорить більше половини респондентів [5].

Значить, слід акцентувати увагу на необхідності реформування взаємин - лідерство керівництва і залучення персоналу в процес управління - шляхом переформатування співвідношення відповідальності і лідерства. Ці перетворення в управлінні персоналом забезпечать не тільки задоволення роботою з повною самовіддачею співробітників, але і фундаментальні зміни корпоративної культури.

Як показує аналіз, залучення персоналу в управління з розширенням його прав і відповідальності може здійснюватися як індивідуально, так і колективно (в командах) [6,7]. І в цей процес має бути включено:

• готовність керівництва делегувати підлеглим частину своїх прав і відповідальність;
• готовність працівників для прийняття переданим їм прав і відповідальності;
• здійснення зворотного зв'язку між сторонами;
• організація визнання і винагороди.

Трансформація взаємовідносин між персоналом і керівництвом повинна відбуватися на основі взаємної повазі і довіри. Обов'язково повинні враховуватися особисті досягнення співробітника, його харизма, здатність роботи в команді.

Як показують дослідження, на тих підприємствах, де системи якості впроваджено, немає необхідності міняти структуру управління. Процес розширення колективної участі в управлінні, як і сам процес залучення персоналу, може бути вбудований в існуючу систему (рисунок).

На етапі планування вище керівництво формуючи політику, встановлює загальний напрямок діяльності для сталого розвитку організації, планує необхідну кількість трудових ресурсів. На цьому етапі починається процес залучення персоналу:

♦ досліджуються можливості організаційного середовища;
♦ визнається, що персонал є важливим ресурсом організації;
♦ аналізуються умови, при яких працівники будуть прагнути працювати з усіма зацікавленими сторонами;
♦ визнається, що для повного залучення працівників потрібні умови для підвищення їх знань, компетентності та досвіду.

В результаті на цьому етапі формується нове культурне середовище з довірливими стосунками всіх сторін.

На етапі виконання керівництвом регулярно розглядається і коригується: стратегія по ефективному задоволенню потреб суспільства; запитів споживачів; потреб працівників; потреб постачальників. На даному етапі вища адміністрація, постійно інформує персонал про плани і норми їх виконання, створює умови для їх реалізації:

♦ організовує необхідне середовище, яка дозволить співробітникам бути повністю залученими в досягнення цілей організації;

♦ надає працівникам необхідні ресурси для навчання;
♦ забезпечує працівників відповідальністю і повноваженнями;
♦ визнає внесок персоналу і заохочує його;
♦ організовує обмін інформацією між усіма рівнями персоналу;
♦ підтримує всі починання, в які залучені всі зацікавлені сторони.

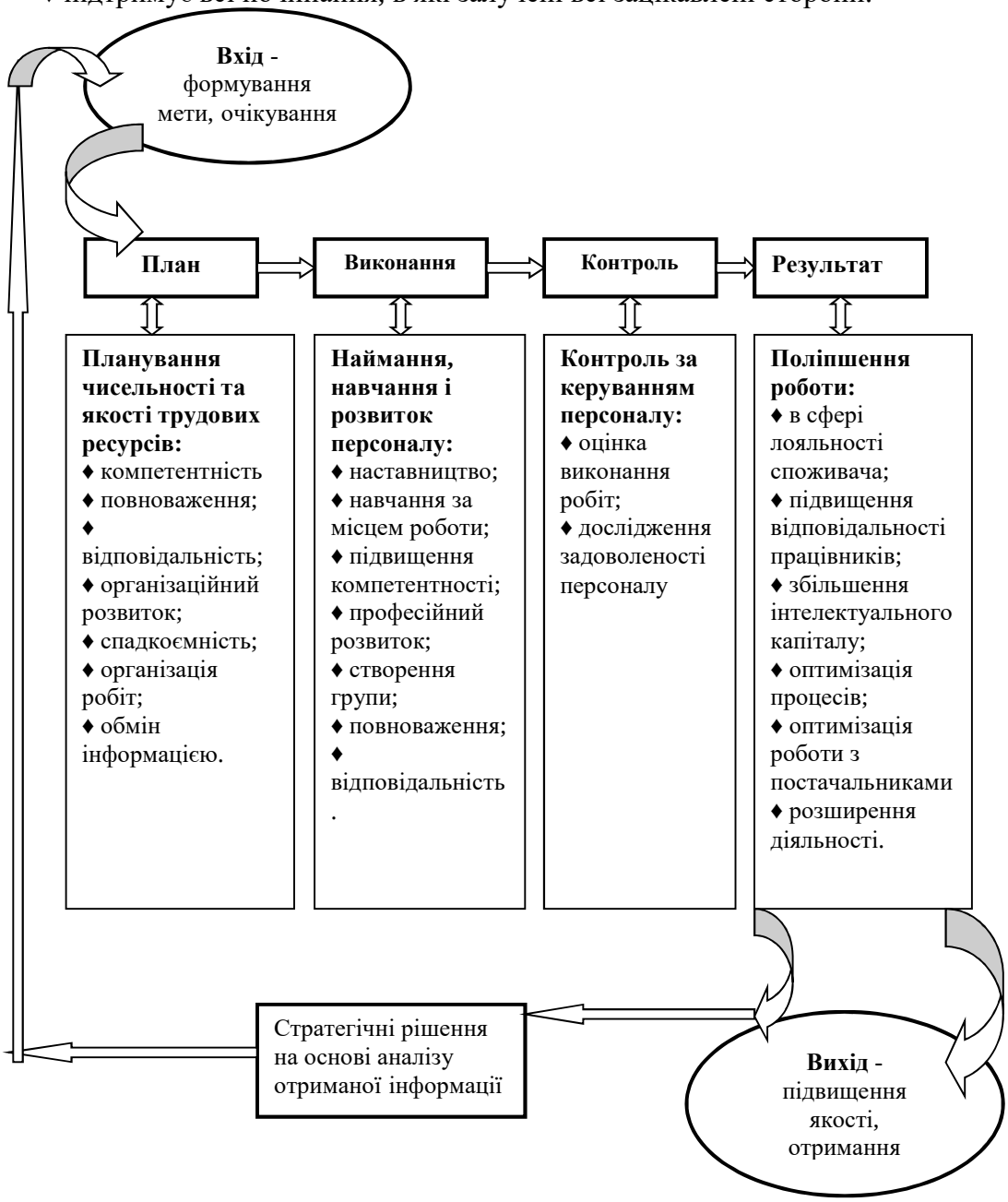

Рисунок - Загальна схема процесу управління досягненням поставлених цілей з посиленням принципів лідерства керівництва і залучення працівників

На етапі контролю керівництво повинно посилити увагу на те - наскільки ефективна робота персоналу:
♦ як сильно прагнення брати участь в роботі, спрямованої на постійне поліпшення взаємин зі споживачами, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами;
♦ чи знаходяться можливості підвищення і застосування своєї компетентності;
♦ чи відбувається відкрите обговорення виникаючих проблем;
♦ чи приймається на себе відповідальність за рішення проблем;
♦ наскільки вільно діляться своїми знаннями і досвідом.

На етапі отримання результату здійснюється виявлення поліпшення роботи: підвищення лояльності споживача; посилення відповідальності працівників; збільшення інтелектуального капіталу; розширення діяльності організації.

Як результат, на виході можна буде спостерігати виконання головної мети об'єкта господарювання - підвищення якості та отримання економічного ефекту.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що хоча в орієнтованих на якість об'єктах господарювання вже закладені сучасні стандарти управління персоналом не всі принципи цих стандартів в рівній мірі розвиваються. Як показали дослідження, це стосується, перш за все, лідерства керівників і залучення персоналу. Поглиблення цих принципів за рахунок посилення взаємозв'язку керівництва і персоналу, а також переформатування відповідальності і лідерства може в підсумку принести організації значний ефект за рахунок повної самовіддачі своїй справі кожного працівника, в силу того, що з'являється можливість самореалізації людини, яка виступає як його вища потреба.

Список використаних джерел:

1. Федотова М. Персонал как конкурентное преимущество организации /М. Федотова // Кадровик. Кадровый менеджмент (управление персоналом). – 2013. – N 5. – С. 76 - 81

2. Приходько К. Як знайти та втримати кращих кандидатів? HR-эксперт и соучредитель PROFi Hub. 2017 [Електронный ресурс] : [Сайт]. Режим доступа : https://blogs.korrespondent.net/blog/business/3869113/

3. Романюк Ю. Трудовые ресурсы и направления повышения эффективности их ипользования. [Електронный ресурс] : [Сайт]. Режим доступа : oldconf.neasmo.org.ua/node/3005

4. ДСТУ ISO 9004-2001. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності. — К. Держстандарт України, 2001.

5. Дрожжина Ю. Как давать обратную связь сотрудникам: советы от HeadHunter Украина. [Електронный ресурс] : [Сайт]. Режим доступа : https://blogs.korrespondent.net/blog/business/4049968/

6. Шубенкова Е. Управление персоналом: требования систем менеджмента качества (2017) [Електронный ресурс] : [Сайт]. Режим доступа : http://www.top-personal.ru/

7. Филина Ф. Наиболее эффективные методы и способы стимулирования сотрудников. Мотивация персонала [Електронный ресурс] : [Сайт]. Режим доступа : http://www.management.com.ua/hrm/hrm314.html

References (BSI):

1. Fedotova M. (2013) Personal kak konkurentnoe preimushestvo organizacii /M. Fedotova // Kadrovik. Kadrovyj menedzhment (upravlenie personalom). – N 5. – S. 76 – 81 [in Ukrainian].

2. Prykhodko K. Yak znajti ta vtrimati krashih kandidativ? HR-ekspert i souchreditel PROFi Hub. 2017 [Yelektronnyj resurs] : [Sajt]. Rezhim dostupa : https://blogs.korrespondent.net/blog/business/3869113/

3. Romanyuk Yu. Trudovye resursy i napravleniya povysheniya effektivnosti ih ipolzovaniya. [Yelektronnyj resurs] : [Sajt]. Rezhim dostupa : oldconf.neasmo.org.ua/node/3005

4. DSTU ISO 9004-2001. Sistemi upravlinnya yakistyu. Nastanovi shodo polipshennya diyalnosti. — K. Derzhstandart Ukrayini, 2001 [in Ukrainian].

5. Drozhzhina Yu. Kak davat obratnuyu svyaz sotrudnikam: sovety ot HeadHunter Ukraina. 2019 [Yelektronnyj resurs] : [Sajt]. Rezhim dostupa : https://blogs.korrespondent.net/blog/business/4049968/

6. Shubenkova E. Upravlenie personalom: trebovaniya sistem menedzhmenta kachestva (2017) [Yelektronnyj resurs] : [Sajt]. Rezhim dostupa : http://www.top-personal.ru/

7. Filina F. Naibolee effektivnye metody i sposoby stimulirovaniya sotrudnikov. Motivaciya personala [Yelektronnyj resurs] : [Sajt]. Rezhim dostupa : http://www.management.com.ua/hrm/hrm314.html

Keywords: *methodological aspects; personnel management; object of management; concept; quality management; economic efficiency.*

Ключові слова: *методологічні аспекти; управління персоналом; об'єкт господарювання; концепція; управління якістю; економічна ефективність.*

Ключевые слова: *методологические аспекты; управление персоналом; объект хозяйствования; концепция; управление качеством; экономическая эффективность.*

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8778327

УДК 339.727.2 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169178

INTERNATIONAL INVESTMENT POSITION OF UKRAINE: POSSIBILITIES FOR IMPROVEMENT IN THE CONTEXT OF TAX POLICY CHANGES

http://orcid.org/0000-0002-8147-1837
Klymenko Oksana, Ph. D. in State Government, Associate Professor, V.I. Vernadsky Taurida National University (Kyiv), Ukraine
Mala Svitlana, Ph. D. in Economics, Associate Professor, V.I. Vernadsky Taurida National University (Kyiv), Ukraine
Matviienko Halyna, Ph. D. in Economics, Associate Professor V.I. Vernadsky Taurida National University (Kyiv), Ukraine

Клименко Оксана Миколаївна, к. н. держ. упр., доцент, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (м. Київ), Україна; e-mail: klymenko5@yahoo.com; тел: +380507590837;
http://orcid.org/0000-0001-8883-6192
Мала Світлана Іванівна, к. е. н., доцент, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (м. Київ), Україна; e-mail: malasvetlana67@i.ua; тел: +380964181053;
http://orcid.org/0000-0002-5265-8379
Матвієнко Галина Анатоліївна, к. е. н., доцент, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (м. Київ), Україна; e-mail: halyna.matviienko@gmail.com; тел: +380677343313;

O. Klymenko, S. Mala, H. Matviienko, International investment position of Ukraine: possibilities for improvement in the context of tax policy changes.

This article is devoted to the analysis of Ukraine's International Investment Position (IIP) for the purpose of identifying ways to improve it. The authors investigated the IIP of the main countries of the world. They identified the countries of the European Union with the highest net IIP deficit relative to GDP. This article analyzes the dynamics and structure of Ukraine's assets and liabilities to determine how they came to be. This article also identifies the main risks, advantages, and disadvantages of foreign direct investment flows in Ukraine.

The article will suggest that improved fiscal policy, including tax legislation, will enhance Ukraine's IIP. A sound tax policy promotes foreign investments into the country's economy, can structurally improve the investment position, and prevents uncontrolled capital outflow. It is necessary to adopt a package of anti-Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) laws against tax evasion and against disclosure of other property information to implement the capital transfer tax. The article identifies the main advantages of this model of taxation.

Клименко О. М., Мала С. І., Матвієнко Г. А. Міжнародна інвестиційна позиція України: можливості покращення у контексті змін податкової політики.

Стаття присвячена аналізу міжнародної інвестиційної позиції України (МІП) з метою визначення шляхів її покращення. Авторами досліджено МІП основних країн світу та визначено країни Європейського Союзу з найвищим дефіцитом МІП у порівнянні з ВВП. У статті проаналізовано динаміку та структуру активів та зобов'язань України, а також визначені основні ризики, переваги та недоліки потоків прямих іноземних інвестицій в Україні.

У статті висловлено припущення, що поліпшення фіскальної політики, включаючи податкове законодавство, сприятиме покращенню МІП в Україні. Надійна податкова політика сприяє залученню іноземних інвестицій в економіку країни та може структурно поліпшити інвестиційну позицію та запобігти неконтрольованому відтоку капіталу. Необхідно прийняти пакет законів анти-BEPS для боротьби з ухиленням від оподаткування і розкриття інформації про власність та ввести податок на виведений капітал. У статті визначені основні переваги цієї моделі оподаткування.

Клименко О. Н., Малая С. И., Матвиенко Г. А. Международная инвестиционная позиция Украины: возможности улучшения в контексте изменений налоговой политики.

Статья посвящена анализу международной инвестиционной позиции Украины (МИП) с целью определения путей ее улучшения. Авторами исследовано МИП основных стран мира и определены страны Европейского Союза с высоким дефицитом МИП по сравнению с ВВП. В статье проанализирована динамика и структура активов и обязательств Украины, а также определены основные риски, преимущества и недостатки потоков прямых иностранных инвестиций в Украину.

© ***O. Klymenko, S. Mala, H. Matviienko / Клименко О. М., Мала С. І., Матвієнко Г. А., 2018***

В статье высказано предположение, что улучшение фискальной политики, включая налоговое законодательство, будет способствовать улучшению МИП в Украине. Надежная налоговая политика способствует привлечению иностранных инвестиций в экономику страны и может структурно улучшить инвестиционную позицию и предотвратить неконтролируемый отток капитала. Необходимо принять пакет законов анти-BEPS для борьбы с уклонением от налогообложения и раскрытия информации о собственности и ввести налог на выведеный капитал. В статье определены основные преимущества этой модели налогообложения.

Formulation of the problem. The economic development of the state depends on many factors, and, in particular, on the course of international investment processes. Foreign investments are an effective factor of the country's economy development. The efficiency of foreign investment depends considerably on the investment climate of the investment importing country. Internationally, various indicators and ratings are applied to determine the country's investment attractiveness, including the data of the "international investment position of the country" (IIP). Therefore, the issue of improvement in the international investment position of Ukraine is relevant. To improve the international investment position of Ukraine, it is expedient to improve fiscal policy, including tax legislation. A sound tax policy of the state promotes investments into the country's economy, can structurally improve the investment position, promote foreign investment and prevent uncontrolled capital outflows. Many countries have recognized this fact and reformed their tax codes according to new global needs and changes in the international financial environment [1].

Analysis of recent research and publications. Among the researchers, whose works are devoted to the problem of IIP assessment and investment development in Ukraine, it is possible to distinguish the following authors: M. Denysenko, M. Krupka, I.V. Alekseiev, V. Maiorova. However, the possibilities for improvement in the international investment position of Ukraine considering tax policy changes remain under investigated. Issues relating to the features of Ukrainian tax system functioning are considered by such Ukrainian scientists as T.I. Yefimenko, Yu.B. Ivanov, A.I. Krysovaty, O.M. Desiatniuk, K.I. Shvabiy, and others. In recent years, the tax system of Ukraine has undergone significant changes, its "modernization" has taken place and a number of innovations have been introduced. These steps have increased the scientists' attention to the study of investment attractiveness of Ukrainian economy due to the introduction of innovations in the tax area.

The purpose of the paper is to determine the factors of the development and assessment of the international investment position of Ukraine and substantiate proposals for its improvement taking into consideration the changes in tax policy.

Results of the research. Bringing foreign investments into the nation's economy depends on a number of factors, including internal political stability; the nature and pace of market reforms; economic legislation stability; guarantees of inviolability of private property and foreign investments; favourable foreign economic conditions [2, p. 452].

In modern globalized world capital is extremely mobile. Enterprises may invest in any project in different countries around the world to find the highest level of profitability. It means that enterprises will look for projects and countries with lower investment rates in order to maximize profit after tax payment. If the tax rate in the country is too high, it will contribute to investment "outflow" to other countries, which will slow down economic growth. Additionally, high marginal tax rates may lead to tax evasion. In the ranking of investment attractiveness among the nation of economies of the world ((BDO) International Business Compass (IBC)) in 2018, Ukraine ranked 131 among 174 countries [3]. The country lost its position by 42 points compared to 2015 (89 in 2015).

In the conditions of free capital flows and development of global financial environment, the assessment of the country investment position is of great importance. The investment position determines the future strategic development of the country and its financial security. The net international investment position is determined by the difference between foreign assets and liabilities of the country [4]. Depending on the net investment position, countries are divided

into net debtors and net lenders. The analysis of net lenders and debtors makes it possible to identify future geopolitical leading countries, as well as those countries which may face debt repayment crisis. The largest net debtors in the world are the USA, Spain, Australia, and Brazil [5]. There is a tendency to net liabilities increase in such countries as: the USA, France, Ireland and Turkey. Spain, Brazil and Eurozone countries have reduced their net debt obligations (table 1). Among the largest net lenders in the world there are Japan, Germany, China, and Switzerland. Such countries as Germany and China, the Netherlands and Canada are gaining a positive balance of NIIP [6].

Table 1

Net IIP, Top 5 Economies with deficit and surplus, billions of US dollars [5]

Country	2013	2014	2015	2016	2017
Net IIP (Deficit) Top 5 Economies					
United States	-5368,6	-6945,4	-7461,6	-8181,6	-7725,0
Spain	-1334,5	-1234,2	-1053,1	-1006,2	-1172,6
Euro Area	-1983,5	-1488,1	1313,6	-806,5	-823,6
Australia	-752,2	-695,2	-674,2	-699,8	-757,1
Brazil	-723,9	-705,9	-347,7	-585,5	-659,3
Net IIP (Surplus) Top 5 Economies					
Japan	3093,3	3012,4	2815,0	2879,2	2909,1
Germany	1344,2	1449,3	1539,2	1689,2	2124,4
China, P.R.:Mainland	1996,0	1602,7	1672,8	1950,4	1814,1
China, P.R.: Hong Kong	758,0	870,2	1003,1	1153,8	1421,2
Norway	640,5	709,0	696,8	734,8	886,0

Negative net investment position is observed in Ukraine during the entire period of independence, which is a negative trend [7]. The largest liabilities (debts) and assets were in 2012-2013, after 2013 there is a tendency to decrease the debts and assets (Fig. 1.).

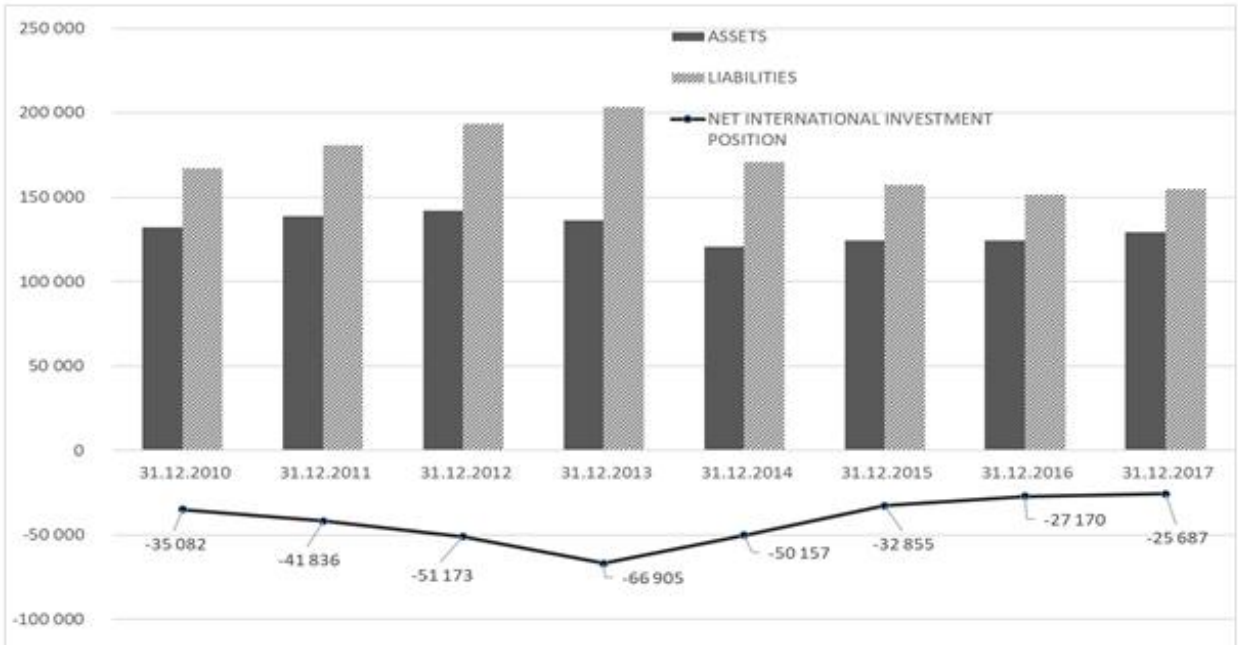

Fig. 1. The main indicators of Ukraine's international investment position in 2010-2017 (millions of US dollars) [7]

Comparing the indexes of the international investment position with GDP, one may obtain the information about the possible impact of IIP on the economy. The country's largest commitments to GDP were in 2015, up to 173%. Beginning from 2015, assets and commitments

as a percentage of GDP tend to decrease. It should be noted that over the last 18 years Ukraine has slightly improved its net international investment position (Fig.2).

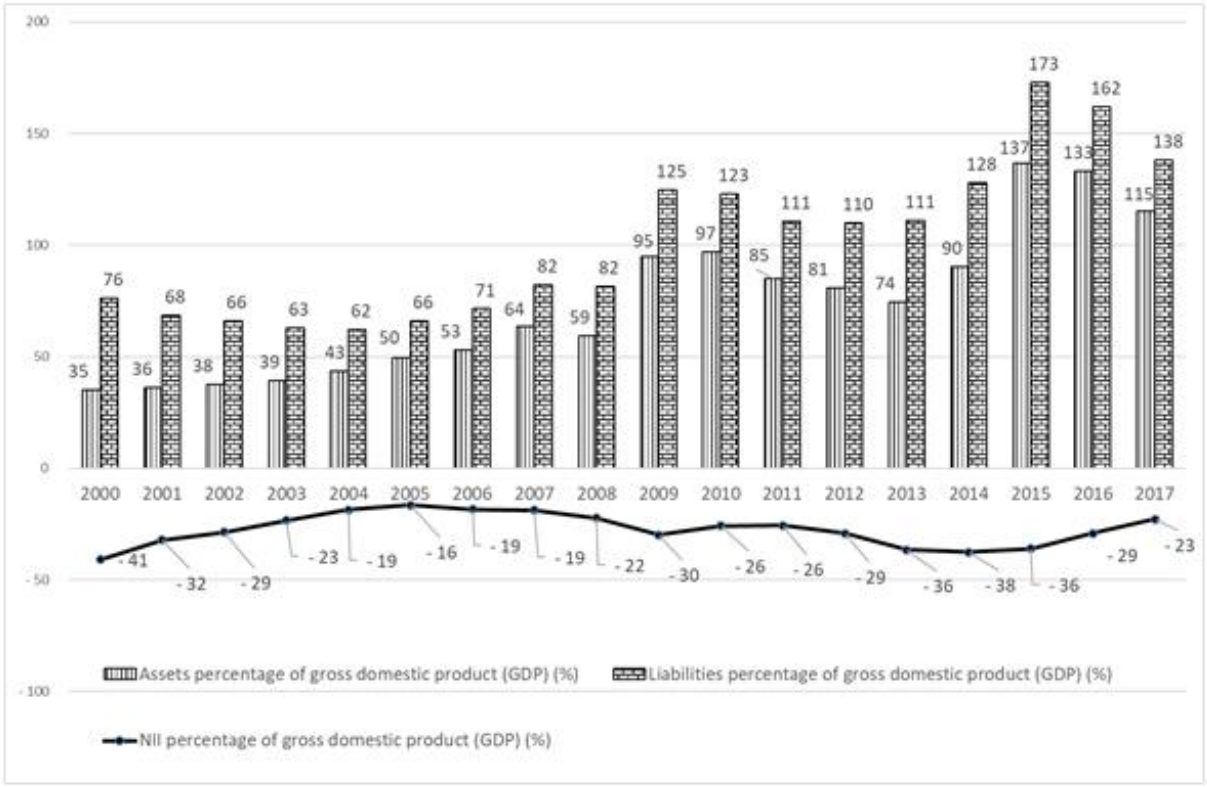

Fig. 2. The main indicators of Ukraine's international investment position in 2010-2017,% of GDP [7]

The analysis of IIP is essential for understanding the factors of sustainability and vulnerability of the economy, and the level of liquidity of the country. The main indexes of the IIP can be used to determine the rates of profitability, to assess the economic structure and identify interdependencies between the internal and external sources of funding. Compared to the majority of the EU countries, Ukraine has a normal investment position. Thus, in recent years most European countries have had a negative net investment position as a percentage of GDP. It leads to a debt crunch in the EU, which may cause significant financial and political problems there in future.

Particularly significant negative indexes show such countries as Ireland, Greece, Spain, Poland, and Portugal. Their NIIP deteriorates in the course of time and affects further economic development [8] (Fig.3).

The total foreign assets and liabilities value may indicate the degree of involvement of the country in the international flows of capital. For more profound assessment of Ukraine’s position as an international lender and debtor, analysis of the dynamics of assets and liabilities structure is vital, which largely determines the solvency of Ukraine.

The share of foreign direct investment (FDI) in the structure of IIP assets of Ukraine is increasing, which can be considered as a positive trend (in 2017 they amounted to 6.31%). Direct foreign investment may positively impact on the receiving country through the transfer of capital, technologies, and managerial resources, which in turn can stimulate its economic growth. Direct investments into Ukraine are 6 times more than investments from Ukraine. Almost 94% of direct investments from Ukraine were directed to Cyprus mainly into professional, scientific and technical activities.

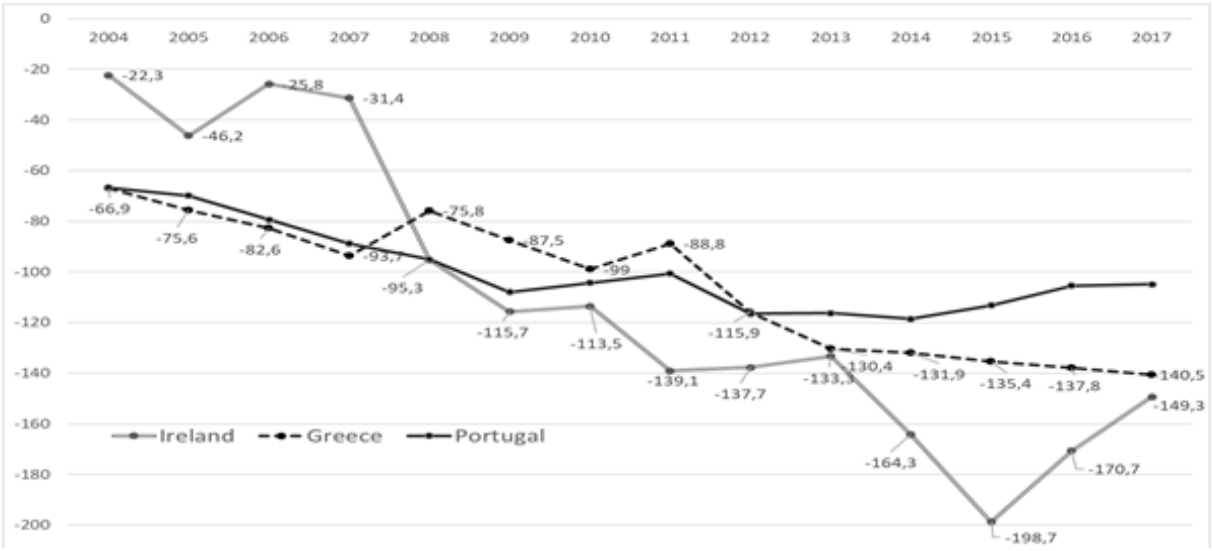

Fig. 3. Net investment position in% of GDP in some European countries [6]

A significant share of direct investments from Ukraine comes from Donetsk region. Direct foreign investment creates preconditions for transnationalization of Ukrainian companies, integration of the Ukrainian economy into the world economic space. Portfolio investments are not widespread in Ukraine at all; they take up only 0.08% of assets (Fig.4).

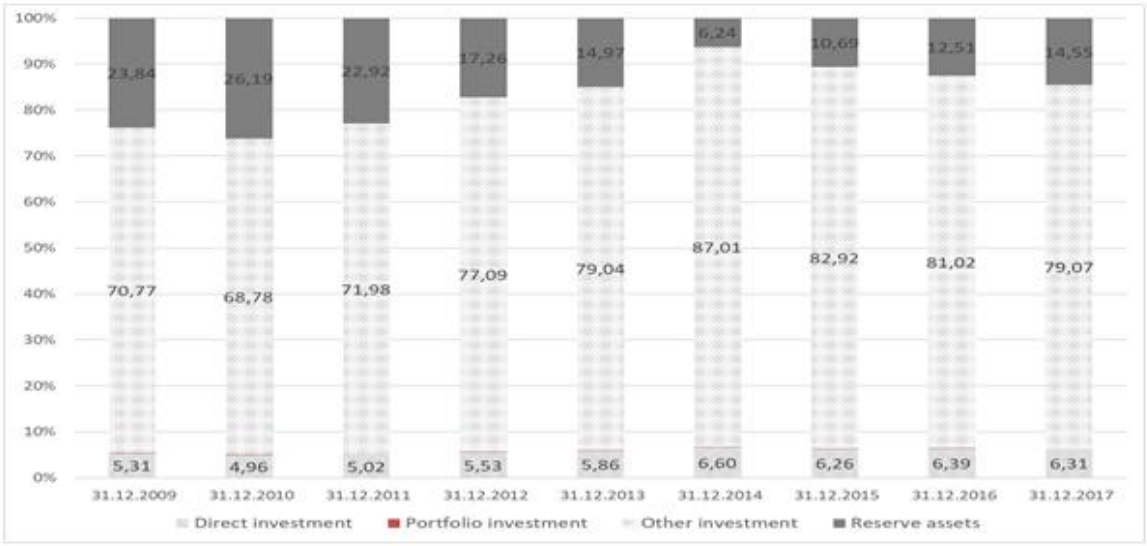

Fig.4. Structure of assets of IIP of Ukraine (%) [7]

The largest share in the structure of assets is taken up by other investments (79.07%), a significant share of which (82%) is represented by cash currency in extra-banking sector (its amount increased by 13.5 times over the past 18 years), which indicates high dollarization rate, as well as shadow economy growth, and a significant share of cash in the total money supply. All these factors reduce the efficiency of NBU's efforts to stabilize the national currency rate and increase the inflationary risks.

Regarding reserve assets, their dynamics is constantly changing, with the lowest rate of 6.24% in 2014, and the largest one - almost in half - in 2005 (45.4%). Due to the chronic deficit of the current account balance, there is a need to increase reserve assets. The structure of reserve assets was significantly affected. Thus, in 2000 the biggest share in their structure took up cash currency and deposits (75%), and in 2017 it was reduced to only 4%. In 2017, the largest share in reserve assets is taken up by long-term securities - 79%. In 2016-2017, the share of reserve

assets of special drawing rights was increasing as a result of active cooperation between Ukraine and the IMF in recent years.

In the structure of liabilities the share of other investments is gradually decreasing, portfolio investments are increasing, while direct investments into Ukraine have significant fluctuations in dynamics (Fig.5).

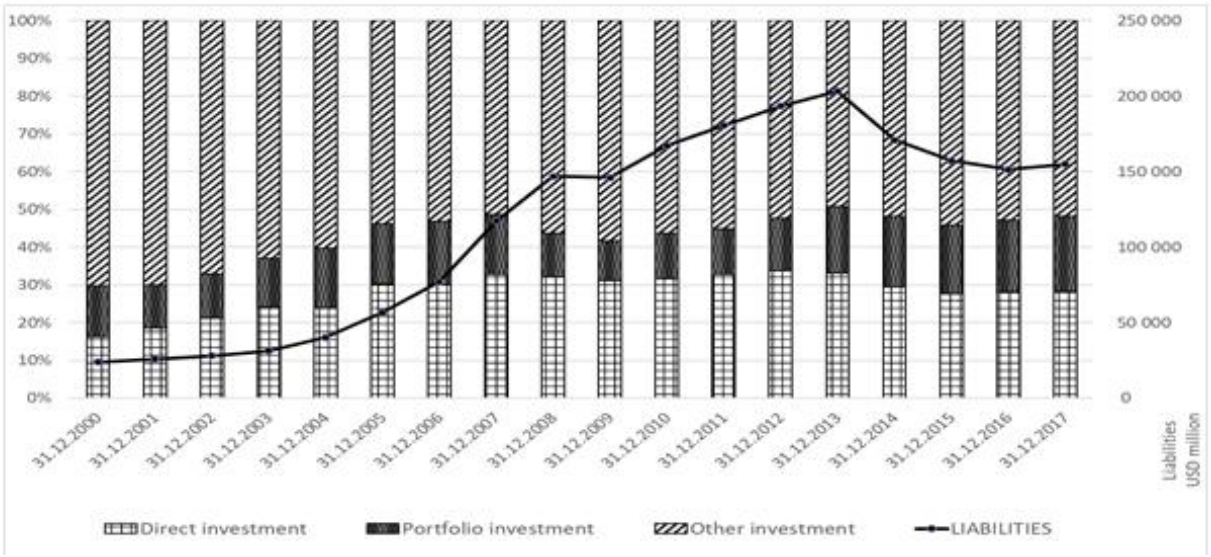

Fig. 5. Dynamic (millions of US dollars) and structure (%) of liabilities in the IIP of Ukraine [7]

According to the analysis of FDI source countries, most FDI come into Ukraine via large financial centers. According to many experts, it means that a significant part of FDI may, in fact, be the so-called “circular FDI”, which originally belonged to domestic shareholders, and then come into Ukraine via financial centers such as Cyprus.

However, it should be emphasized that not all FDI coming from financial centers is circular one. Investors from other countries also use large financial centers because of loyal regulation and low taxes. According to the studies of German Advisory Group, foreign direct investment is beneficial for the recipient country. In Ukraine FDI companies in which a foreign investor holds no less than 10% of the authorized capital make up only 4.6% of all Ukrainian companies. However, this comparatively small number of enterprises accounts for over 20% of the labour pool of Ukraine, 24% of the total capital of Ukraine and almost 35% of the gross value added - the index of production. Thus, FDI companies are not only considerably larger than enterprises with solely domestic investments; they are also much more efficient. Therefore, the economic benefits of FDI in Ukraine are significant. They are the following: more rational application of investments, transfer of new technologies; managerial and marketing experience from abroad; entry of the national companies into international markets; new job formation and an increase of state and local budgets revenues. But international investment has its own economic disadvantages, such as interest and dividends payment in currency, which may increase capital outflows from the country; limited decision making in the companies with foreign capital; focusing on import of products and technologies transfers etc [9].

Foreign investment helps to increase the sources of financing for expanded reproduction. If the country manages foreign investment effectively, then it will eventually be able to significantly improve the competitiveness of its economy and ensure sustainable development. An increase in foreign investment helps the country to cope with the crisis, and integrate into the world economic space. Foreign investment improves the balance of payments, strengthens the national currency exchange rate, but, on the other hand, there are some potential threats, especially if investment is directed to low-tech sectors (it may cause environmental pollution, reduce financial independence of the country, increase future transfers of capital abroad, etc.).

Ukraine is a developing country and therefore needs foreign investment. Ukraine's development depends considerably on international investment processes. International investments play an essential role in foreign economic priorities of the country. Direct investments into Ukraine decreased by 27% compared to 2014. In 2017 the largest investors of Ukraine were Cyprus - 25.6%, the Netherlands - 16%, the Russian Federation - 11.7% and Germany - 4.6%. The main areas for direct investments are industry (27.3%), including processing (20.63%), wholesale and retail trade - 13.13%, financial and insurance activities - 26%.

There are significant disparities in the regional structure of FDI in Ukraine. Thus, Kyiv and Dnipropetrovsk region receive 70% of investments (60% and 9.7% respectively). Long-term debt securities of the general government sector account for a significant share (68% in 2017) in portfolio investment, indicating a significant increase in public sector debt.

Loans, trade credits and advances are increasing in the structure of other investments, while currency and deposit liabilities are gradually decreasing. It should be noted that since 2006 other investment in liabilities has had a tendency to rapid growth. In the structure and dynamics of loans the loans from other sectors and sectors of general government are dominated. Thus, the structure of IIP of Ukraine is not optimal, and threatens with debt crisis to occur in future.

To improve IIP, it is necessary to incorporate certain changes to the tax legislation of Ukraine. After reduction of the UST rate, introduction of more than one hundred amendments to the Tax Code, and creation of a mechanism for automatic VAT refund, recently among the economic scientists and practitioners an interest has been arisen by the government initiative, which is related to the possible introduction of the so-called capital transfer tax. In Ukraine this model of taxation has been under discussion since the end of 2015. For the first time it was proposed in the liberal bill № 3357. The idea of tax on transferred capital was too innovative for Ukraine, so it wasn't adopted by the Parliament. Although the National Council of Reforms has approved the introduction of capital transfer tax since 2018, still the adoption of the bill is indefinitely postponed. Today, the bill on capital transfer tax lives its own life, and its authors actively co-operate with the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Tax and Customs Policy.

Basically, the idea of this tax is not a new one; this model of taxation has been valid in Estonia since 2000. The main positive factors which contributed to the improvement of the investment climate in Estonia were the following: the country ranks the first among 138 countries in the overall International Tax Competitiveness Index (2018) rating [1]; the level of investment growth in 2000-2004 amounted to 39%, which exceeded the level of neighboring Latvia and Lithuania; domestic companies began to invest into the renovation of fixed and financial assets.

Despite the fact that Estonia has adopted a fundamentally different mode of tax income than in other EU countries, this model corresponds to the OECD principles of Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) and the EU Directives.

Therefore, in our legislative environment after the adoption of the draft law on the capital transfer tax, it is necessary to adopt a package of anti-BEPS laws against tax evasion and disclosure of other jurisdiction property information. Without such a package of documents there is a risk that companies will use liberal legislation to evade tax via offshore or transfer capital to the accounts of related parties.

Conclusions. The characterization of IIP naturally complements the stratum of information reflecting the financial situation and position of the country in the world monetary system. IIP shows, on the one hand, the owner and the amount of foreign assets (claims in foreign currency), and on the other – the debtor and the amount of external debt (foreign currency liabilities to non-residents). From IIP analysis it can be noted that the structure of assets is unacceptable, a greater share of assets is represented by other investments, there is no portfolio and direct investments, and loans are growing rapidly in liabilities. In recent years portfolio debt securities have increased due to an increase in public sector liabilities. As in assets and liabilities, such results were caused almost exclusively by long-term debt securities. Under analytical

interpretation of the changes in the investment position it should be taken into account that the stocks of international assets and liabilities at the end of the period are adjusted considering the exchange rate fluctuations, which are very significant in Ukraine, as well as the revaluation component.

Such trends are a negative factor that can lead to a solvency crisis and worsen the financial position of the country. In order to improve the investment position of Ukraine, it is sensible to make changes in the tax policy toolkit, namely in terms of introducing capital transfer tax and fiscal stimulation of attracting investments into the country.

The main advantages of this model of taxation are: 1) creation of incentives for entrepreneurial and investment activity (as experience of Estonia confirms, inflows of foreign investments increase considerably); 2) there is no need to reduce the financial result of an enterprise; therefore, financial reports of enterprises may become more transparent and attractive for investors and banks; 3) it is easy to check tax liabilities, since it is difficult to conceal transactions relating to objects of taxation. Taxpayers will have sufficient control over the implementation of such transactions. Consequently, the controversial issues in determining the cost of goods and services will disappear. This issue is currently the reason for discussions and often manipulations by taxpayers as well as corrupt practices from the side of fiscal services.

Thus, investment position is influenced by the economic environment, as it can be expected that macroeconomic and regulatory factors will affect the relative profitability of external and internal investments. Other factors to improve IIP include the implementation of trade agreements aimed at removing obstacles to cross-border capital and labor flows. Implementation of all measures will allow to fundamentally change IIP of Ukraine, increase revenues and accumulate the assets of the country.

Список використаних джерел:

1. Индекс международной налоговой конкурентоспособности 2018 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://taxfoundation.org/publications/international-tax-competitiveness-index/

2. Денисенко М.П. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія / М.П. Денисенко [та ін.]. — Суми: Університетська книга, 2008. — 1049 с.

3. BDO IBC – International Business Compass 2018. [Electronic resource] Available at: https://www.bdo.de/de-de/themen/weitere-veroffentlichungen/studien/bdo-ibc-international-business-compass-2018.

4. Методичний коментар до статистики зовнішнього сектору України (відповідно до 6-го вид. Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua

5. Balance of Payments and International Investment Position Statistics (BOP/IIP) [Electronic resource]. Available at: http://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52&sId=1484235662234 (accessed 20 January 2019)

6. International investment position - quarterly and annual data (BPM6) [Electronic resource] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_iip6_q&lang=en

7. Статистика зовнішнього сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446#3

8. Net international investment position - quarterly data, % of GDP [Electronic resource] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/TIPSII40

9. Ціна відкритості: який вплив прямих іноземних інвестицій на економіку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://voxukraine.org/uk/tsina-vidkritosti-yakij-vpliv-pryamih-inozemnih-investitsij-na-ekonomiku-ukrayini/

References:

1. Yndeks mezhdunarodnoj nalogovoj konkurentosposobnosti 2018 goda [The International Tax Competitiveness Index 2018]. Retrieved from https://taxfoundation.org/publications/international-tax-competitiveness-index/ [in Russian]

2. Denysenko, M. P. (2008). Investycijno-innovacijna diyal`nist`: teoriya, praktyka, dosvid [Investment-innovation activity: theory, practice, experience]. Sumy: Universytets`ka knyga [in Ukrainian].

3. BDO IBC – International Business Compass 2018. Retrieved from https://www.bdo.de/de-de/themen/weitere-veroffentlichungen/studien/bdo-ibc-international-business-compass-2018. [in English]

4. Metodychnyj komentar do statystyky zovnishn`ogo sektoru Ukrayiny (vidpovidno do 6-go vid. Kerivnycztva z platizhnogo balansu ta mizhnarodnoyi investycijnoyi pozyciyi) [Methodical commentary on statistics of the external

sector of Ukraine (in accordance with the 6th edition of the Manual on Balance of Payments and International Investment Position)] Retrieved from http://www.bank.gov.ua [in Ukrainian]
5. Balance of Payments and International Investment Position Statistics (BOP/IIP) Retrieved from http://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52&sId=1484235662234 [in English]
6. International investment position - quarterly and annual data (BPM6) Retrieved from http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_iip6_q&lang=en [in English]
7. Statystyka zovnishnogo sektoru [Statistics of the external sector] Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446#3 [in Ukrainian].
8. Net international investment position - quarterly data, % of GDP Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/TIPSII40 [in English].
9. Cina vidkrytosti: yakyj vplyv pryamyx inozemnyx investycij na ekonomiku Ukrayiny [Price of openness: what is the impact of foreign direct investment on Ukraine's economy] Retrieved from https://voxukraine.org/uk/tsina-vidkritosti-yakij-vpliv-pryamih-inozemnih-investitsij-na-ekonomiku-ukrayini/ [in Ukrainian].

Keywords: *international investment position of countries; foreign direct investment; assets; portfolio investments; tax policy; the exit capital tax.*
Ключові слова*: міжнародна інвестиційна позиція країн; прямі іноземні інвестиції; активи; портфельні інвестиції; податкова політика; податок на виведений капітал.*
Ключевые слова: *международная инвестиционная позиция страны; прямые иностранные инвестиции; активы; портфельные инвестиции; налоговая политика; налог на выведенный капитал.*

Рецензент: Червінська Л. П., професор кафедри "Управління персоналом та економіка праці" КНЕУ м.Київ, д.е.н.

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8778662

УДК 330.342 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169180

ІНФОРМАЦІЙНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

http://orcid.org/0000-0002-9225-933X
Макарова Маріана Володимирівна, д.е.н., професор, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, makarowa45@gmail.com, +380675323618

Mariana Makarova, Doctor of Economic Sciences, Professor, Poltava University of Economics and Trade, Poltava

M. Makarova, The information innovative technologies in management of industrial rnterprises: modern aspects.

This review article explains what causes of modern transformation of the role of innovative information technologies and IT-specialists in management of industrial and other enterprises. Important shifts in the automation of management in industrial and other enterprises in information epoch and knowledge era are highlighted in publicistic and scientific articles of N. Karra, B. B. Slavin (2003, 2015-2016 yy.).

The identification of dependence of IT role from fields of industry, technology of labor organization and types of management in industrial and other enterprises in information epoch and knowledge era needs a scientific substantiation, what'll identify tasks for the IT-services of enterprises and their CIO more clearly. The purpose of article is to conduct a survey of causes and indicators of modern transformation of role of innovative information technologies in the management of industrial and other enterprises.

The article analyzes scientific points of view on modern changes of the role of innovative information technologies in the management of enterprises in different fields and of tasks for IT services of enterprises and their CIO, arising from this transformation.

Now domestic industrial and other enterprises should assess degree of their readiness for using of approaches of advanced information era and knowledge epoch dealing IT application in management. This'll help to formulate a strategy and plan of the most important measures for general enterprise management and IT management.

Макарова М. В. Інформаційні інноваційні технології в управлінні промисловими підприємствами: сучасні аспекти.

У цій оглядовій статті висвітлено, якими причинами з'ясовується сучасна трансформація ролі інноваційних інформаційних технологій та функцій IT-фахівців в управлінні промисловими та іншими підприємствами.

Важливі зсуви в автоматизації управління на промислових та інших підприємствах в інформаційну епоху і епоху знань висвітлено у публіцистичних і наукових роботах Н. Карра, Б.Б. Славіна (2003, 2015-2016 рр.).

Наукового обгрунтування потребує виявлення залежності ролі IT від галузі, технології організації праці і типів управління на промислових та інших підприємствах в інформаційну епоху та епоху знань, що дозволить більш чітко ставити завдання для IT-служб підприємств та їх CIO.

У статті проаналізовано наукові точки зору на сучасні зміни ролі інноваційних інформаційних технологій в управлінні підприємствами різних галузей й завдання для IT-служб підприємств та їх CIO, що випливають з цієї трансформації.

Вітчизняним промисловим та іншим підприємствам вже нині слід оцінити ступінь готовності до освоєння підходів до застосування IT розвиненої інформаційної епохи та епохи знань в управлінні. Це допоможе сформувати стратегію і план найважливіших заходів із загального управління підприємством та IT-менеджменту.

Макарова М. В. Інформационные инновационные технологии в управлении промышленными предприятиями: современные аспекты.

В этой обзорной статье освещено, какими причинами объясняется современная трансформация роли инновационных информационных технологий и функций IT-специалистов в управлении промышленными и другими предприятиями.

Важные сдвиги в автоматизации управления на промышленных и других предприятиях в информационную эпоху и эпоху знаний освещены в публицистических и научных работах Н. Карра, Б.Б. Славина (2003, 2015-2016 гг.).

© ***M. Makarova / Макарова М. В., 2018***

Научного обоснования требует пояснение зависимости роли ИТ от отрасли, технологии организации труда и типов управления на промышленных и других предприятиях в информационную эпоху и эпоху знаний, что позволит более четко ставить задачи для ИТ-служб предприятий и их CIO.

В статье проанализированы научные точки зрения на современное изменение роли инновационных информационных технологий в управлении предприятиями различных отраслей и задачи для ИТ-служб предприятий и их CIO, вытекающие из этой трансформации.

Отечественным промышленным и другим предприятиям уже сейчас следует оценить степень готовности к освоению подходов к применению ИТ развитой информационной эпохи и эпохи знаний в управлении. Это поможет сформировать стратегию и план важнейших мероприятий по общему управления предприятием и IT-менеджменту.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток на постійній основі впливає на стандарти, форми і принципи діяльності промислових підприємств. За сучасних умов необхідною складовою ефективного управління вітчизняними підприємствами вважається систематичне використання інформаційних технологій (ІТ) та побудованих на їх основі інформаційних систем (ІС) для отримання конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності. Постійно зростаючі потреби підприємств у налагодженому інформаційному забезпеченні обумовлені тим, що керівництву доводиться оперувати величезною кількістю інформації й приймати своєчасні та ефективні управлінські рішення. Через це для підприємств актуальним стало не питання впровадження чи відмови від ІС та ІТ для оптимізації своєї діяльності, а дилема вибору тієї чи іншої ІС з певним інструментарієм ІТ, що стане оптимальним варіантом вирішення завдань управління, спрямованого на підвищення прибутковості.

Однак серед науковців і ІТ-практиків останнім часом з'явилася певна точка зору щодо ІТ та ІС, що ставить під сумнів безперечність їх ролі як вирішального фактору успішності будь-якого підприємства і підвищення його конкурентноспроможності. Разом з тим ця роль науковцями ускладнюється і розглядається у взаємозв'язку з іншими суттєвими факторами, наприклад, з належністю підприємства до певної галузі, що, безперечно, підвищує зацікавленість у дослідженні такої проблеми.

Аналіз останніх досліджень и публікацій. Проблемами застосування інноваційних інформаційних технологій в управлінні підприємством, удосконаленням інформаційного забезпечення управлінських процесів займалися провідні українські й зарубіжні вчені: О. І. Амоша, О. Б. Альохін, О. М. Астахов, Б. Б. Славін, О. Д. Данилюк, Б. В. Буркинський, Б. І. Валуєв, В. М. Гужва, Т. П. Завгородня, В. І. Захарченко, О. Є. Кузьмін, В. М. Нижник, В. В. Рєпін, І. С. Ткаченко, Г. А. Тітаренко, М. Н. Цивін, Д. Вудкок, К. Дейт, П. Друкер, Н. Карр, М. Портер, Д. Уотермен, М. Хаммер, Дж. Чампі, К. Шеннон та ін.

Приводом для написання цієї статті стало ознайомлення з дискусіями, що розгорнулися у фаховій літературі з приводу публікації Ніколаса Карра в Harvard Business Review в травні 2003 року з назвою «IT Does not Matter» (укр. – «ІТ не має значення»), в якому акцентується на збігу абревіатури ІТ із займенником «це» (англ. – «it»), що викликала «обурення» ІТ-фахівців. У ній і наступних за нею статтях Карр акцентує на тому, що інформаційні технології, стаючи все більш доступними і стандартизованими, втрачають функцію конкурентної переваги і, отже, свою особливу роль у стратегії компанії (так само, на його думку, знижується і роль її ІТ-директора) [1].

Довге життя міфу про особливу стратегічну роль інформаційних технологій як у бізнесі, так і в діяльності будь-якої установи зрозуміло, адже усвідомлення важливості ІТ – це запорука успіху і, відповідно, умова отримання надприбутків високотехнологічними компаніями на корпоративному ринку. Навіть якщо вичерпується інтерес до тих чи інших інновацій, особлива роль ІТ «повинна» як мінімум не знижуватися [2].

Однак, багато вчених, в тому числі авторитетний російський автор Б.Б. Славін, погоджуються з тим, що Н.Карр правий – ІТ як інструмент автоматизації управління все менше і менше надають конкурентних переваг бізнесу (принаймні для підприємств, що не спеціалізуються на наданні послуг у сфері інформаційних технологій) [2].

Для підтвердження цієї думки проводиться порівння завдань, які розв'язуються ІТ-службою підприємства, і діяльності його фінансового підрозділу. Технології фінансової служби (облік і планування грошових потоків, залучення інвестицій через кредити, векселі, цінні папери тощо) не є самі по собі конкурентною перевагою, вони стандартні і доступні всім підприємствам, але управління цими технологіями – особливе мистецтво, яке вимагає відповідного рівня керівника. Так само основна роль ІТ-служби полягає в умінні її фахівців використовувати інформаційні технології, імплементувати їх до існуючого бізнесу так, щоб досягти найбільшої ефективності сьогодні і в перспективі, з урахуванням стратегічного розвитку підприємства [2].

Виділення невирішеної проблеми. Нині вчені доводять, що у зростанні ролі ІТ в діяльності підприємств, їх інноваційному розвитку немає нічого надзвичайного. Частки доданої вартості галузей істотно перерозподіляються від індустрій, пов'язаних з виробництвом товарів і послуг, до індустрій, що запроваджують інформацію і знання. Тому доцільно казати не стільки про зростання ролі ІТ взагалі, скільки про взаємозв'язок ІТ з галузевими потребами бізнесу. Відомо, що роль ІТ на промисловому підприємстві завжди нижче ролі ІТ в установах роздрібної торгівлі і тим більш фінансової галузі (наприклад, у банках) або у галузі телекомунікаційних послуг. Розуміння такої залежності ролі ІТ від галузі дозволить більш чітко ставити завдання для ІТ-служб підприємств. На аналізі цієї проблеми і виведенні на підставі її вирішення рекомендації для підприємств різної галузевої належності та їх ІТ-служб і слід нині зосередитися.

Мета статті. Провести оглядовий аналіз досліджень причин і індикаторів сучасної трансформації ролі інноваційних інформаційних технологій в управлінні промисловими та іншими підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники часто вдаються до певних періодизацій технологічного розвитку економіки і суспільства. За однією з них картина виглядає таким чином.

Перша, індустріальна, епоха почалася з революційного зсуву у промисловості у зв’язку з переходом від ручної до механізованої праці на основі застосування енергії води і пари в період 1760-1840 рр. З винаходом парового двигуна виробництво стало механічним, це дало повштовх будівництву залізниць. Технологічна революція наприкінці XIX – на початку XX століття характеризувалася використанням електроенергії в масовому виробництві, що активувало процес його автоматизації. Винахід електрики і конвеєра зробило виробництво масовим.

Комп’ютерна технологічна революція стартувала у 1960-х роках зі створенням напівпровідників, електронних обчислювальних машин, й знаменувала перехід світу до постіндустріальної епохи. Ця технологічна революція продовжилася з появою і поширенням персональних комп'ютерів (1970-1980-ті роки) й Інтернету з його Web-системою (1990-ті роки).

Повсюдне розповсюдження мережних цифрових технологій з початку 2000-х років, проникнення в економіку та трансформація останньої на їх підставі знаменувало перехід людства до інформаційної, або цифрової, епохи.

На наших очах з другої половини 2010-х рр. розгортається четверта технологічна революція. Її провісники: тотально використовуваний Інтернет, маленькі й потужні сенсори, штучний інтелект і машинне навчання. Фундаментальна відмінність четвертої ТР від минулого періоду – взаємопроникнення технологій з різних областей: фізичного світу, сфери інформаційних технологій і системи біологічних об’єктів. При четвертій ТР у виробництво проникають кіберфізичні системи і зрощуються віртуальний і фізичний простори. Четверта технологічна революція в зарубіжній літературі отримала широко вживану нині англомовну назву Industry 4.0 [3,4]. Відповідна четвертій ТР епоха йменується певними дослідниками ерою знань [2, 5].

Кожна з технологічних революцій кардинально змінювала економіку, соціальний устрій суспільства, повсякденне життя людей, причому швидкість еволюційних змін, що призводять до революційного вибуху технологій, з кожним разом зростала.

У контексті дослідження Б.Б. Славін пропонує розглядати усі галузі економіки за чотирма групами, відповідними технологічним епохам:

• індустріальній співставляються промисловість, сільське господарство і видобувні галузі;

• постіндустріальній – енергетика, будівництво, торгівля, логістика і транспорт;

• інформаційній – фінанси, телекомунікаційна сфера, ЗМІ, галузі, пов'язані з розвагами і туризмом;

• епосі знань – наука, освіта, професійні сервіси, включаючи управління, медицина і соціальне забезпечення [5].

Звичайно, такий поділ галузей за епохами дуже умовний і викликає певні запитання. Освіта, торгівля і транспорт, та й майже усі інші галузі, крім хіба що інформаційних, існували в тій чи іншій формі в усі епохи, включаючи доіндустрійну. Але роль кожної галузі в економіці з часом змінювалася, роблячи її на певний період найбільш затребуваною. Так, застосування такої галузевої класифікації до економіки США дозволило наочно побачити побачити зміну економічних епох. У 1960-і роки галузі, пов'язані з постіндустріальною епохою, за обсягом доданої вартості перевершили галузі індустріальної епохи. А на початку нашого тисячоліття обсяг доданої вартості галузей інформаційної епохи зрівнявся з обсягом доданої вартості галузей постіндустріальної епохи. Час, коли сукупна додана вартість галузей тієї чи іншої епохи перевищує подібну величину галузей попередньої епохи, можна вважати часом початку нової епохи. Тренди кривих додана вартість галузей інформаційної епохи і суспільства знань свідчать про те, що внесок галузей знань в збільшення вартості економіки США зрівняється з галузями інформаційної епохи вже до початку 2040-х років, коли у США буде побудовано суспільство знань [5].

Кожна з галузей, як і епоха в цілому, має максимум свого розвитку, коли частка доданої вартості галузі в економіці максимальна. Наприклад, максимум галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у США досягла максимуму до початку нового тисячоліття. Це дозволяє зрозуміти відому тезу Н. Карра про початок занепаду ІТ подібно до зниження ролі енергетики в бізнесі у 1970-1980-ті роки. На початку нинішнього століття Карр побачив, що ІКТ-індустрія, як виробництво інформаційних продуктів, досягло максимуму, за яким має бути її скорочення. Однак, зниження частки ІКТ як індустрії в створенні доданої вартості не применшує роль ІТ як професійних послуг у розвитку економіки. Навпаки, зі зміною епох (від інформаційного суспільства до суспільства знань) роль ІТ тільки зростає за рахунок додавання нових інструментів – систем управління знаннями, ідеями та компетенціями [2,5].

Вищеперерахованим епохам може бути співставлений і особливий набір інформаційних технологій, що відповідає тому чи іншому типу управління (управління ресурсами, послугами, інформацією та знаннями відповідно). Так, типам управління можна співставити й корпоративні інформаційні технології, починаючи з систем управління ресурсами підприємства ERP (Enterprise Resource Planning) і MES (Manufacturing Execution System) і закінчуючи системами управління знаннями КМ (Knoweledge Management) [5].

Незважаючи на те, що інформаційні технології набули широкого поширення лише за часи максимального розвитку постіндустріального суспільства і зародження інформаційного суспільства, їх становлення повторює етапи розвитку економіки в цілому, тому ранній розвиток ІТ може бути віднесено до більш ранніх епох [5].

Виявлення взаємозв'язку ролі ІТ на підприємстві з технологічними епохами дозволяє зробити ще один висновок. Оскільки частка галузей перших двох епох у загальній доданій в економіку вартості знижується, можна сказати, що на перший план

висувається нова культура – вміння ефективно використовувати інформаційні технології в інноваційному розвитку підприємств, установ, усього суспільства. Ця культура тільки формується, носіїв її дуже мало, і дійсно її провідниками часто стають, на жаль, не IT-директори, а керівники підприємств або начальники окремих бізнес-підрозділів. Тенденція відходу від суто впровадження інформаційних систем до формування інноваційної IT-культури визначить на найближчі роки основні шляхи розвитку індустрії високих технологій. Культура ведення бізнесу з використанням IT-інструментів опанована поки тільки передовими компаніями, які зрозуміли, що сучасні інновації також ґрунтуються на інформаційних технологіях [2].

Один з засновників методології процесного управління і автор нотації ARIS А.-В. Шеєр, полемізуючи з Н. Карром, говорив в одному зі своїх виступів перед IT-директорами, що в епоху знань їх роль стає все більше затребувана в сфері, пов'язаній з технологією бізнесу. Під час розширення області автоматизованих бізнес-процесів компетенція логіки бізнесу переходить від керівників бізнес-підрозділів до архітекторів інформаційних систем – IT-директорів. На жаль, не завжди в компанії керівник IT-служби здатний адаптуватися до нової ролі, з фахівця з програмних продуктів стати керівником, який розуміє тонкощі бізнесу свого підприємства і використовує можливості інформаційних технологій у тому обсязі, у якому вони мають бути затребуваними [2].

Проблема полягає в тому, що інновації неможливо запланувати, не можна навчитися їх продукувати масовим тиражем. П. Друкер писав: «Інноваційні можливості виявляються не в правилах, з якими планувальникам доводиться мати справу в силу необхідності, а у винятках з правил – у несподіваному, у невідповідності, різниці між «навпіл повною» і «навпіл порожньою» склянкою, у слабкому зв'язку, що виявляється у тому чи іншому процесі. Коли відхилення стає «статистично значущим» і, отже, добре помітним, вже занадто пізно планувати інновацію. Інноваційні можливості не приходять на ураганній хвилі – їх приносить легкий подих вітерця» [6, с. 386].

У певному сенсі інновації – це пік творчого або розумового процесу, коли виникає абсолютно нова ідея, здатна змінити існуючий порядок речей. Саме такі ідеї все більше і більше будуть затребувані економікою, саме вони стануть аналогами товарів у суспільстві знань. Незважаючи на те, що інновації неможливо запланувати, існують стандарти на інноваційну діяльність. Одним з важливих елементів інновацій є їх взаємозв'язок з науковою діяльністю: «інновація виникає в результаті використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробничої діяльності, економічних, правових і соціальних відносин в області науки, культури, освіти, в інших сферах діяльності суспільства» [7].

Нагадаємо, інформаційні технології можуть відігравати різну роль: бути допоміжною функцією, як господарські служби, сприяти підвищенню ефективності бізнес-процесів в установі, але можуть ставати невід'ємною частиною бізнесу (наприклад, в галузі фінансів і телекомунікацій). Особливу роль інформаційні технології будуть відігравати у суспільстві знань, коли основна частка доданої вартості буде формуватися за рахунок колективної інтелектуальної і творчої діяльності.

Виходячи з цього вишенаведені чотири групи галузей можна зіставити і з відповідними різновидами сорсингу, унікальної технології організації праці, – інсорсингом, аутсорсингом, краудсорсингом і сорсингом інтелектуальної діяльності) [2].

Індустріальне суспільство історично є першою технологічною епохою, коли процес створення товару або послуги, який в доіндустріальну епоху практично повністю забезпечувався однією людиною – ремісником, був поділений на окремі функції. Індустріальній епосі притаманна технологія інсорсингу, а характерними формами організації економічної діяльності є великі фабрики і заводи. У розвитку IT їй логічно співставити час широкої автоматизації виробництва, що почалася, щоправда, вже в постіндустріальну еру (з середини минулого століття) впровадженням інформаційних систем класу MRP і закінчилася періодом повсюдного впровадження систем класу ERP.

Поява постіндустріального суспільства була обумовлена універсалізацією окремих функцій, що забезпечують створення товару або послуги, які ефективніше розвивалися поза межами окремого підприємства. Оскільки такі функції могли бути надані як послуги відразу багатьом компаніям, це дозволяло їхнім постачальникам вигравати на масовості і підвищувати якість послуг. До таких функцій-послуг можна віднести юридичні, торговельні, транспортні функції і послуги системної інтеграції. Індустріальний світ «розпався» на окремі компанії і фірми, які стали надавати послуги одна одній. Саме тому постіндустріальний етап розвитку економіки пов'язують з різким зростанням обсягу ринку послуг, з формуванням взаємозалежного бізнес-середовища. Технологією постіндустріального суспільства стає аутсорсинг, а типовими представниками цієї епохи – підприємства роздрібної і гуртової торгівлі, сервісні і транспортні компанії. Цей етап розвитку економіки можна зіставити з розвитком у складі інформаційних систем підприємств таких систем, як системи управління відносинами з клієнтами, CRM (Customer Relationship Management) і системи мережної взаємодії між компаніями, установами, B2B (Business to Business) [5].

За постіндустріальною епохою прийшла інформаційна, у якій перебуває нині більшість розвинених країн світу. Саме в цю епоху розвиток IT і розвиток економіки зійшлися за часом, оскільки інформаційна епоха неможлива без масштабного розвитку IT. Суттю цієї епохи є залучення у виробництво послуг самих клієнтів через самообслуговування. Таке перетворення в організації праці, коли клієнт залучається до виробництва, можливе лише в тій мірі, в якій самі послуги (або виробництво товарів) автоматизуються. До таких практично цілком інформаційних послуг можна віднести банківські послуги, електронні ЗМІ та книговидання, електронну торгівлю, сервіси фотодрукування і комунікації. Технологією організації виробництва в цю епоху можна вважати краудсорсинг, але тільки в широкому сенсі цього слова: за рахунок електронних технологій самообслуговування більшу частину роботи з надання собі послуг бере на себе саме населення. Типовими представниками інформаційної епохи є банки, телекомунікаційні компанії, інтернет-крамниці. Інформаційна система таких підприємств повинна включати в себе можливість участі в ній клієнтів, партнерів або акціонерів разом із співробітниками підприємства. З точки зору IT інформаційна епоха – це епоха соціальних мереж, персональних електронних кабінетів та інтернет-крамниць, мобільних і хмарних технологій [5].

Так само, як жодна нова епоха не скасовує попередню, а знаходить свою нішу, лише зміцнюючи попередню епоху своїм нашаруванням, так і технології (інсорсинг, аутсорсинг і краудсорсинг), і програмні продукти (ERP, CRM, B2B тощо) не скасовують, а доповнюють один одного. Під час розвитку від індустріального до інформаційного суспільства різноманіття IT та їх роль зростає. А це означає, що роль IT завжди вище на підприємствах, що відповідають більш розвиненій епосі. У постіндустріальну епоху (епоху послуг) IT дозволяють підвищити ефективність бізнесу за рахунок впровадження систем управління бізнес-процесами, систем лояльності клієнтів, систем взаємовідносинами з партнерами. Для підприємств інформаційної епохи IT стають вже частиною самого бізнесу, залучаючи клієнтів і партнерів до самообслуговування.

Вже зараз, особливо в окремих передових країнах, можна спостерігати розвиток нової формації – суспільства знань. Частка знань у виробництві зростає настільки, що інтелектуальна праця формує вже більшу частину собівартості товарів і послуг. До таких типу товарів і послуг можна віднести високотехнологічні електронні товари, програмне забезпечення, засоби комунікації, освітні і наукові послуги [5]. Унікальність цієї епохи полягає в тому, що знання, на відміну від звичайних товарів, еластично і може продаватися і споживатися скільки завгодно раз, що суперечить традиційним ринковим відносинам. Елементи еластичності економіки почали виявлятися ще на початку інформаційної епохи: засоби масової інформації, кіноіндустрія, шоу-бізнес можуть приносити і приносять надприбутки за рахунок багаторазового розширення аудиторії.

Однак, хоча інформація, як і знання, може легко тиражуватися, зазвичай вона споживається одноразово, що не дозволяє отримати тривалих конкурентних переваг. Новоявлені ж гіганти економіки знань – компанії Microsoft, Apple, Google, Facebook та інші – отримують надприбутки і надзвичайні швидкості зростання саме за рахунок того, що продукти, характерні для епохи знань, можуть тиражуватися в будь-яких обсягах практично без збільшення собівартості і споживатися досить довго, щоб сформувати цілу індустрію знань.

Ще однією особливістю знання як ресурсу є його невіддільність від людини. На відміну від традиційної економіки, в якій відчуження засобів виробництва є основним мотивом як для власників капіталу, так і для найманих співробітників, підприємства, що працюють у сфері створення і використання знань, змушені мотивувати співробітників особливими творчими умовами праці, максимально залучаючи їх до управління. Така мотивація стає характерною не тільки для наукової діяльності, яка є аналогом виробництва в економіці знань, а й для інноваційного бізнесу – аналога збуту в епоху знань.

У минулі епохи підприємства жорстко захищали свої інноваційні досягнення з використанням механізмів авторського права, на багато років вперед забезпечуючи собі конкурентні переваги. В епоху знань інтелектуальний захист інновації стає все менш ефективним, про що свідчать численні судові позови між світовими технологічними лідерами. В таких умовах конкурентоспроможність може забезпечуватися лише безперервною генерацією інновацій. Фактично технологічні лідери сучасності змагаються у швидкості створення інновацій, скуповуючи групи інноваторів та їх ідеї в усьому світі. Інформаційні технології, що раніше були покликані автоматизувати бізнес-процеси, стають необхідним елементом створення систем управління знанням на підприємствах.

На рис.1 зображено відповідні взаємозв’язки між технологічними епохами, сорсингом і системами управління ІТ.

	Індустріальна епоха	**Постіндустріальна епоха**	**Інформаційна епоха**	**Епоха знань**
Сорсинг знань				Системи управління знаннями (KM – Knoweledge Management), системи управління життєвим циклом продуктів (PLM – Product Lifecycle Management)
Краудсорсинг			Системи інтернет-самообслуговування, BI – Business Intelligence, CPM – Corporate Performance Management	
Аутсорсинг		Системи управління відносинами: з клієнтами – CRM (Customer Relationship Management), з постачальниками - B2B (Business to Business), системи управління ланцюжком попиту – SCM (Supply Chain Management)		
Інсорсинг	Системи управління ресурсами підприємства MES (Manufacturing Execution System), ERP (Enterprise Resource Planning), MRP (Requirements Planning)			

Рисунок 1. Співвідношення між технологічними епохами, сорсингом і системами управління ІТ [2]

Висновки. Наведена схема періодизації технологічних епох дозволяє зрозуміти, чому зростає затребуваність інформаційних технологій. Кожна епоха характеризується унікальною технологією (інсорсинг, аутсорсинг, краудсорсінг, інсорсинг) і відповідним цій технології об'єктом управління (ресурси, послуги, інформація і знання). А оскільки технології і об'єкти управління не зникають зі зміною епох, то й ІТ, що використовувалися

у попередні епохи, залишаються і доповнюються новими. На рисунку 1 наведені IT-рішення, які можна вважати типовими для різних епох, причому рішення для підприємств галузей попередньої епохи будуть затребувані і на підприємствах, що належать до галузей наступних епох. Розширення палітри IT-рішень з розвитком економіки підтверджує тезу про зростання ролі інформаційних технологій. Зростання ролі IT на підприємствах веде і до збільшення ролі керівника IT-служби (CIO).

Якщо на виробництві IT-менеджер рідко входить до правління підприємства, то в постіндустріальну епоху IT-керівник зазвичай належить до його топ-менеджменту, а на підприємствах інформаційної епохи (банки, телекомунікаціні сервісні підприємства) він є одним з основних менеджерів. На підприємствах, що належать до інформаційної епохи та епохи знань роль CIO часто бере на себе сам генеральний директор.

Список використаних джерел:

1. *Carr N. IT Doesn't Matter/ N. Carr //Harvard Business Review, 2003, May. – P. 5-12.*
2. *Славин Б.Б. Взаимосвязь отраслевой специфики бизнеса и уровня решаемых для него ИТ-задач [Електронний ресурс] / Б.Б. Славин, Е.В. Максимова//Системный администратор. –2016. – Выпуск №5 (162). – Режим доступу до ресурсу: http://samag.ru/ archive/article/3203.*
3. *Ильиных Л.В. Как современные цифровые технологии меняют отрасль? [Електронний ресурс] / Л.В. Ильиных // Вестник химической промышленности. – Режим доступу до ресурсу: http://vestkhimprom.ru/posts/kak-sovremennye-tsifrovye-tekhnologii-menyayut-otras.*
4. *Schwab K. The 4th Industrial Revolution: What It Means, How to Respond [Electronic resource] / K. Schwab. – Mode of access: https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond.*
5. *Славин Б.Б. Взаимосвязь этапов развития информационных технологий и экономики/ Б.Б. Славин // Информационное общество, №6, 2015 г. – С. 4-13.*
6. *Друкер П. Энциклопедия менеджмента/ П. Друкер. – Москва: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 432 с.*
7. *Чайковська М. П. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник / М. П. Чайковська – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2015. – 382 с.*

References (BSI):

1. *Carr, N. (2003) IT Doesn't Matter. Harvard Business Review. P. 5-12.*
2. *Slavin, B.B. & Maksimova, E.V. (2016) Vzaimosvyaz' otraslevoi specifiki biznesa i urovnya rewaemyh dlya nego IT-zadach [The Relationship of Industry Specific of Business and the Level of IT problems Solved for It]. Sistemnyi administrator. Retrieved from http://samag.ru/ archive/article/3203 [in Russian].*
3. *Il'inyh, L.V. Kak sovremennye cifrovye tekhnologii menyayut otrasl? [How Modern Digital Technologies are Changing the Industry?]. Vestnik himicheskoj promyshlennosti. Retrieved from http://vestkhimprom.ru/posts/kak-sovremennye-tsifrovye-tekhnologii-menyayut-otras [in Russian].*
4. *Schwab, K. The 4th Industrial Revolution: What It Means, How to Respond. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond.*
5. *Slavin, B.B. (20015) Vzaimosvyaz' etapov razvitiya informacionnyh tehnologii i ekonomiki [The relationship of the Development Stages of Information Technology and Economics]. Informacionnoe obtshestvo [in Russian].*
6. *Druker, P. (2004) Enciklopediya menedjmenta [Management Encyclopedia]. Publishing House «Williams». Moscow. Russia [in Russian].*
7. *Chaikovs'ka, M.P. (2015) Innovaciinii menedjment [Innovation Management]. Odesa. Odes'kii nacional'nii universitet imeni I. I. Mechnikova. Ukraine [in Ukrainian].*

Keywords: *innovations; information technologies; industrial enterprises; knoweledge epoch.*
Ключові слова: *інновації; інформаційні технології; промислові підприємства; епоха знань.*
Ключевые слова: *инновации; информационные технологии; промышленные предприятия; эпоха знаний.*

Рецензент: Шимановська-Діанич Л. М., д. е. н., професор, зав. кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі".

Перевірено на плагіат:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8789687

УДК 332.146.2 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169184

СЕКТОРАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

http://orcid.org/0000-0003-2768-9090

Патошина Галина Миколаївна, старший викладач, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Galina Patoshina, Senior Lecturer, State Higher Educational Istablishment «Priazovskyi state technical university», Mariupol

G. Patoshina, Sectoral priorities for the development of regional clusters in Ukraine.

The strategic priorities of cluster development of industry and other sectors of national economy in Ukrainian regions have been formulated and explored in the article. The cluster model of innovative industry development implies the need to consolidate the potential of national production, available resources, infrastructure, regional science and education complexes, financial and advisory institutions, taking into account the traditions and skills of the local community involved in the creation of a regional cluster. Particular attention is paid to creating transboundary transport and logistic clusters in Ukraine, which can be considered as a bridge between the West and Asian countries through the territory of Ukraine. Transboundary transport and logistic clusters functioning significantly influences the development of industrial complex, which includes simultaneously clusters of several industries, agriculture, services, etc. The potential of creating transboundary industrial forestry, tourist-recreational and IT clusters in Ukrainian regions is considered. Sectoral priorities of clusters' creation in Ukrainian regions with the participation of foreign partners from EU countries are substantiated. Necessary measures for promoting foreign investments in regions, reducing expenses for clusters'development and increasing export potential of national productionare considered. Identifying priority sectors of cluster development in Ukrainian regions opens up new opportunities for providing a new quality of economic growth and attracting foreign investment in these areas, that will have a positive impact on Ukrainian goods and services'competitiveness in the world market. The article is of a reviewnature.

Патошина Г. М. Секторальні пріоритети розвитку регіональних кластерів в Україні.

У статті сформульовано та досліджено стратегічні пріоритети кластерного розвитку промисловості та інших секторів національної економіки в регіонах України. Кластерна модель інноваційного розвитку промисловості передбачає необхідність консолідації потенціалу національного виробництва, наявних ресурсів, об'єктів інфраструктури, регіональних науково – освітніх комплексів, фінансових та консультативних установ з урахуванням традицій і навичок місцевої спільноти, яка залучається до створення регіонального кластеру. Особливу увагу приділено створенню в Україні транскордонних транспортно - логістичних кластерів, які можуть розглядатися як «місток» між Заходом та Азійськими країнами через територію України. Функціонування транскордонних транспортно - логістичних кластерів суттєво впливає на розвиток промислового комплексу, який включатиме в себе одночасно кластери декількох галузей промисловості, сільського господарства, послуг тощо. Розглянуто потенціал створення в регіонах України транскордонних промислових лісогосподарських, туристично-рекреаційних кластерів та IT - кластерів. Обгрунтовано секторальні пріоритети створення кластерів в регіонах України за участю іноземних партнерів з країн ЄС. Висвітлено необхідні заходи, які сприятимуть залученню до регіонів іноземних інвестицій, зниженню витрат на розвиток кластерів та забезпечать зростання експортного потенціалу національного виробництва. Визначення пріоритетних секторів розвитку кластерів в регіонах України відкриває нові можливості щодо забезпечення нової якості економічного зростання та залучення іноземних інвестицій у ці сфери, що позитивно позначиться на конкурентоспроможності українських товарів та послуг на світовому ринку. Стаття носить оглядовий характер.

Патошина Г. Н. Секторальные приоритеты развития региональных кластеров в Украине.

В статье сформулированы и исследованы стратегические приоритеты кластерного развития промышленности и других секторов национальной экономики в регионах Украины. Кластерная модель инновационного развития промышленности предусматривает необходимость консолидации потенциала национального производства, имеющихся ресурсов, объектов инфраструктуры, региональных научно - образовательных комплексов, финансовых и консультативных учреждений с учетом традиций и навыков местного сообщества, которое привлекается к созданию регионального кластера. Особое внимание уделено созданию в Украине трансграничных транспортно - логистических кластеров, которые могут рассматриваться как «мостик» между Западом и азиатскими странами через территорию Украины.

© ***G. Patoshina / Патошина Г. М., 2018***

Функционирование трансграничных транспортно - логистических кластеров существенно влияет на развитие промышленного комплекса, который будет включать в себя одновременно кластеры нескольких отраслей промышленности, сельского хозяйства, услуг и тому подобное. Рассмотрен потенциал создания в регионах Украины трансграничных промышленных лесохозяйственных, туристско-рекреационных кластеров и IT - кластеров. Обоснованы секторальные приоритеты создания кластеров в регионах Украины при участии иностранных партнеров из стран ЕС. Освещены необходимые меры, способствующие привлечению в регионы иностранных инвестиций, снижению затрат на развитие кластеров, которые обеспечат рост экспортного потенциала национального производства. Определение приоритетных секторов развития кластеров в регионах Украины открывает новые возможности по обеспечению нового качества экономического роста и привлечению иностранных инвестиций в эти сферы, что положительно скажется на конкурентоспособности украинских товаров и услуг на мировом рынке. Статья носит обзорный характер.

Постанова проблеми. У XXI ст. країни, що розвиваються, перебувають у пошуку оптимальної моделі економічного зростання, в основі якої – індустріальна економіка, інноваційний розвиток промисловості на основі кластерного підходу. Успішний розвиток кластерів потребує відповідного ресурсного забезпечення (сировини, робочої сили, капіталів), у т.ч. й задіяння потенціалу міжнародного економічного співробітництва за участі всіх зацікавлених у цьому іноземних бізнес-партнерів, що позитивно позначиться на залученні іноземних інвестицій, дозволить розширити ринки збуту виробленої продукції та залучити потенціал виробничої кооперації в процесі розвитку кластерів. Світовий досвід свідчить про те, що найбільша кількість кластерів створюється в регіонах, які мають відповідні ресурси для їх розвитку. Отже, специфіка ресурсного забезпечення, притаманна регіону країни, обумовлює і його спеціалізацію у створенні кластерів. Такі закономірності необхідно враховувати під час обгрунтування доцільності, спеціалізації створення кластеру. Саме тому дослідження секторальних пріоритетів створення регіональних кластерів в Україні є актуальною науковою проблемою, має вагоме практичне значення, оскільки це питання напряму пов'язано із економічним обгрунтуванням доцільності залучення інвестицій, аналізом наявної ресурсної бази для створення національних кластерів. Обгрунтування секторальних пріоритетів розвитку регіональних кластерів в Україні визначає «точки росту» на місцевому, регіональному рівні, розвиток яких сприятиме створенню нових робочих місць, дозволить підвищити доходи населення в регіонах що позитивно позначиться на економічному зростанні національної економіки України в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед українських науковців системні питання розвитку кластерів та особливості державної кластерної політики розглядали такі українські вчені як: М.П. Войнаренко, В.М. Геєць, А.С. Казюхін, І.О. Маркович, Н.А. Мікула та інші. В основному, українські науковці досліджують проблеми державної підтримки розвитку кластерів, шляхи залучення іноземних інвестицій, експортний потенціал українських промислових кластерів та його конкурентоспроможність на світових ринках (зокрема – на прикладі експорту металургійного кластеру та агропромислового виробництва). Різноманітні проблеми розвитку кластерів у світовій економіці розглядали у своїх працях такі провідні іноземні вчені як: Е. Дахмен, М. Енрайт, М. Портер, С. Розенфельд, Ж. Толенадо, А.Томас та інші. Іноземні вчені, переважно, звертають увагу на роль міжнародного економічного співробітництва у створенні транскордонних та міжнародних кластерів, на інноваційне підгрунтя їх розвитку та чинники, що впливають на конкурентоспроможність продукції кластерів на світовому ринку.

Виділення невирішеної проблеми. У XXI ст. загострюється проблема пошуку оптимальної, розвинутої та відносно дешевої ресурсної бази для налагодження функціонування кластерів, у т.ч. та промислових. Поступово «центр розвитку» та економічної активності в усіх країнах світу переноситься у регіони, що дозволяє використати ресурсний потенціал регіону, а також вирішити проблему створення нових робочих місць, забезпечити економічне зростання на регіональному рівні за рахунок

розвитку у регіонах країни кластерів. Така постановка питання й обумовлює потребу у висвітленні секторальних пріоритетів розвитку регіональних кластерів на прикладі України.

Мета статті – дослідити секторальні пріоритети створення регіональних кластерів в Україні, що сприятиме процесам реструктуризації української промисловості, виведе її на новий рівень конкурентоспроможності на національному та світовому ринках.

Результати дослідження. У XXI ст. кластеризація стає одним із пріоритетів досягнення конкурентоспроможності промисловості країни на світових ринках. За рахунок ефекту масштабу, використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва (МЕС) країн у створенні спільних промислових кластерів країна може здійснити інноваційний прорив та отримати переваги на світовому ринку. Економічна політика підтримки промислових кластерів в Україні має зайняти провідне місце у стратегіях розвитку як багатьох регіонів, так і на загальнонаціональному рівні країни. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 було затверджено «Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року», у якій були враховані пріоритети євроінтеграції, зміни зовнішніх та внутрішніх умов для розвитку регіонів протягом останніх років та нові ризики, пов'язані із анексією Російською Федерацією АР Крим і військовим конфліктом на Сході країни. На виконання цієї постанови було розроблено нові регіональні стратегії розвитку, у багатьох з яких передбачається застосування кластерного підходу для вирішення економічних проблем регіонів та забезпечення нової якості економічного зростання [1].

Кожна область України відповідно до Державної стратегії прийняла власну, регіональну стратегію розвитку. Аналіз регіональних стратегій свідчить про те, що переважна більшість областей України розглядають кластери як дієвий інструмент відродження регіонального виробництва, як основу для реалізації головних завдань – забезпечення ефективного розвитку регіонального агропромислового комплексу (АПК), ІТ – послуг, логістики, туризму та для розвитку інноваційних процесів у промисловості, що й визначено цілями застосування кластерного підходу.

Секторальні пріоритети розвитку кластерів в регіонах України формуються залежно від рівня та спеціалізації ресурсного забезпечення регіону, від наявності освітніх закладів, наявності на місцевому рівні кваліфікованої робочої сили, від рівня розвитку інфраструктури (дорожньо-транспортної, енергетичної, фінансової та освітньої, комунікативно-інформаційної) ін. Відповідно до наявних на місцевому (регіональному) рівні ресурсів, найбільш привабливими для розвитку кластерів є такі регіони:

- Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська область – розвиток кластерів на основі потенціалу лісового господарства, деревообробки, меблевої промисловості, а також – транскордонних транспортно-транзитних логістичних кластерів, туристичних кластерів;

- Вінницька, Житомирська, Полтавська, Львівська, Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька та інші сільськогосподарські області – мають потужний потенціал щодо розвитку кластерів у сфері АПК, переробки сільськогосподарської продукції, виробництва готових продуктів харчування;

- Івано-Франківська, Чернігівська, Житомирська, Херсонська, Полтавська області – зорієнтовані на формування регіональних кластерів на основі розвитку та виробництва відновлюваних джерел енергії, у т.ч. пелетів, брикетів, біо-палива у т.ч. з відходів АПК;

- Харківська, Дніпропетровська, Волинська, Полтавська, Донецька, Львівська, Херсонська області – зорієнтовані на створення кластерів у сфері важкого машинобудування, металургійного виробництва та металообробки;

- Харківська, Дніпропетровська, Львівська, Київська області, м. Київ – створення ІТ-кластерів, кластерів високих технологій та інноваційних продуктів[2].

Провідну роль у стратегіях розбудови кластерів в регіонах України має саме розвиток промислових кластерів, а також стимулювання транскордонного співробітництва, зміцнення потенціалу малого та середнього підприємництва (МСП) та

розбудова інфраструктури кластерного розвитку, що стає основою залучення іноземних інвестицій та поповнення місцевих бюджетів.

В Україні започатковано більше 60 кластерів у різних секторах економіки. Результати діяльності окремих кластерів порівняно з вітчизняними підприємствами вважаються успішними, але порівняно з аналогічними в розвинених країнах їх не можна вважати задовільними. Найбільш активно сьогодні розвиваються ІТ – кластери, головною метою яких є популяризація ІТ-сфери, спільний маркетинг і навчання. Станом на 2018 рік в Україні успішно працюють 16 кластерів в Києві, Вінниці, Одесі, Львові, Луцьку, Тернополі, Коломиї, Чернівцях, Івано-Франківську, Миколаєві, Запоріжжі, Черкасах, Дніпрі, Харкові, Конотопі та Чернігові [2].

Заслуговує уваги досвід держконцерну "Укроборонпром", який започаткував у своїй структурі літакобудівний та бронетанковий кластери. Створення зазначених кластерів уже сьогодні дало позитивні результати. Результати діяльності дозволяють сподіватися на те, що найближчим часом консолідація усієї авіабудівної та бронетанкової потужностей країни не тільки прискорить процес імпортозаміщення, а й стане «ядром» науково-технічного зростання економіки держави у цілому.

Україна має потужний транспортно-транзитний потенціал завдяки своєму географічному розташуванню. Розвиток дорожньої інфраструктури та створення транскордонних логістичних кластерів буде сприяти розвитку промислових кластерів, особливо – транскордонних промислових кластерів. Варто зазначити, що з 10 європейських транспортних коридорів 4 проходять через територію України, а саме: Коридор №3. Брюссель – Ахен – Кельн – Дрезден – Вроцлав – Катовіце – Краків – Львів – Київ; Коридор №5. Венеція – Трієст/Копер – Любляна – Марибор – Будапешт – Ужгород – Львів – Київ; Коридор №7. Дунайський (водний) – Австрія, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Молдова, Україна; Коридор №9. Гельсінкі – Виборг – Санкт-Петербург – Москва –Калінінград – Київ – Кишинів – Бухарест. Цілями формування логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, має стати максимально повне та ефективне використання їх конкурентних переваг. У вказаних кластерах поєднуватимуться різні види транспорту, причому, як вантажного, так і пасажирського. Це стосується автомобільних доріг та автопортів, залізничних колій і залізничних транспортних вузлів, аеропортів та аеродромів і річкового судноплавства. Усіх їх пов’язуватиме між собою розгалужена мережа транскордонної транспортної логістики, що матиме значний вплив на розвиток промисловості та створення не просто логістичних кластерів, а і промислових комплексів, які включатимуть у себе кластери декількох галузей промисловості одночасно. Отже йдеться про необхідність створення транскордонних кластерних мереж у кожному з транскордонних регіонів, що функціонуватимуть між Україною та ЄС. На жаль, кластерна ініціатива Асоціації «Український Логістичний Альянс» щодо створення логістичного кластера знаходиться ще на стадії організаційного оформлення.

Створення логістичних кластерів може сприяти відновленню потенціалу деревообробної, целюлозно-паперової та меблевої промисловості прикордонних областей Західної України, а також залученню в їх розвиток інвестицій і сучасних технологій, орієнтованих на відновне лісокористування та сталий розвиток Карпатського регіону [3].

На основі лісового господарства активно діють промислові кластери у Фінляндії, Німеччині, Франції, Італії, Словенії, Росії, Угорщині. Найбільш ефективно працюють ті деревообробні кластери, які сконцентровані в межах одного регіону, що дозволяє максимально продуктивно використовувати наявний природно-ресурсний, виробничий і кадровий потенціал. Відтак у транскордонному просторі, у т.ч. на кордоні між Україною та ЄС, доцільно формувати мережу деревообробних кластерів, об’єднаних спільними ресурсами та метою функціонування. До їх потенційних учасників слід віднести передусім лісгоспи, меблеві та целюлозно-паперові підприємства, навчально-освітні заклади, туристичні центри, енергетичні компанії тощо.

Функціонування транскордонного промислового лісогосподарського кластеру в західних областях України створюватиме сприятливі передумови для розвитку іншого транскордонного кластера, а саме – туристично-рекреаційного. Адже ведення екологічного господарювання в лісовому секторі Карпатського регіону, ґрунтоване на поліпшенні якості природних ресурсів у відповідних транскордонних регіонах, а також їх людського і соціального капіталу, супроводжуватиметься нарощуванням потенціалу відпочинкової індустрії в передгірних і гірських районах українських, польських, словацьких, угорських і румунських Карпат. Це дасть всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Саме це дозволяють зробити транскордонні туристичні кластери. Створення такого кластера в межах одного, декількох чи всіх транскордонних регіонів, до складу яких входять прикордонні території України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, дасть змогу поєднати в єдину систему підприємства туристичної та інших суміжних галузей, що сприятиме реалізації пріоритетних задач, які стоять перед підприємствами, установами, організаціями туристичного бізнесу відповідного транскордонного регіону та сприятиме посиленню його конкурентних переваг. Метою створення транскордонного туристичного кластера є сприяння стійкому економічному та соціальному розвитку Карпатського регіону, формування взаємозв'язків і мереж співробітництва між підприємствами, організаціями й установами його країн-учасниць. Адже наближення кордону Європейського Союзу до України, подібність природного, рекреаційного потенціалу, спільність історичного та культурного розвитку, стабільне економічне співробітництво у межах Карпатського транскордонного регіону дозволяють використовувати переваги транскордонного співробітництва для посилення його конкурентоспроможності на основі використання кластерної моделі розвитку [4].

Вагоме місце у створенні регіональних кластерів в Україні відводять міжнародному економічному співробітництву у цій сфері. Вважається, що задіяння потенціалу міжнародного економічного співробітництва залучить до регіонів іноземних інвесторів, дозволить зменшити витрати на розвиток кластерів та полегшить просування української продукції на іноземні ринки. Для успішної кластеризації національної економіки на регіональному рівні насамперед необхідно розробити проекти створення в Україні транскордонних кластерів із залученням провідних урядових та неурядових організацій сусідніх країн – Польщі, Угорщини, Словаччини, Молдови, Румунії тощо. Реалізації спільних проектів зі створення та розвитку транскордонних кластерів сприятиме укладання двосторонніх угод між урядами України і сусідніх держав щодо розвитку співпраці у рамках кластерних мереж, створення транснаціональних фондів для фінансування внутрішньокластерної взаємодії, а також використання інших інструментів розвитку кластерів. Необхідною передумовою є сприяння участі українських підприємств та організацій у міжнародних профільних заходах і програмах:

- TCI Network (найбільша міжнародна мережа експертів у галузі кластерної політики), European Cluster Excellence Initiative, The European Cluster Collaboration Platform, Cluster managers club (ЄС) тощо [3];

- програмі «Горизонт – 2020», до якої приєдналася Україна у 2015 р.;

- проектах блоку «Передова наука» та «Індустріальне лідерство», метою яких є забезпечення лідерства у передових та промислових технологіях за допомогою спеціальної підтримки інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, розробки нових матеріалів, біотехнології, передових технологічних процесів та космічних технологій;

- програмі «Інтернаціоналізація кластерів МСП», що реалізовується у рамках програми COSME, до якої Україна приєдналася у 2016 р. Метою програми є створення пан-європейських кластерних консорціумів за участі МСП зі спільною міжнародною

стратегією розвитку, що сприятиме освоєнню кластерами європейських ринків та виходу на ринки третіх країн;

- Європейському кластерному альянсі (The European Cluster Alliance), який є важливим майданчиком ЄС для діалогу, обміну досвідом з кращими практиками європейських країн у сфері кластерної політики. Обов'язковою умовою набуття членства у цій організації є участь держави у програмі COSME, що вже виконано Україною [4;5].

Країни ЄС та Україна активно залучають до створення промислових кластерів такі форми міжнародного економічного співробітництва як: міжнародна торгівля, міжнародний рух робочої сили, міжнародний поділ праці, міжнародне науково-технічне співробітництво, спільне інвестування тощо. Європейські промислові компанії активно співпрацюють з українськими підприємствами, особливо в таких галузях промисловості як металообробка, машинобудування, обробка скла, легка промисловість, у т.ч. швейне виробництво тощо.

Узагальнюючи, доцільно визначити основні секторальні пріоритети створення кластерів в регіонах України (з урахуванням наявного на регіональному рівні ресурсного потенціалу). Також необхідно визначити потенційних міжнародних партнерів (насамперед – з країн ЄС), які вже на налагодили тісну взаємодію у сфері торгівлі, у різноманітних формах виробничої та збутової кооперації, долучаються до інвестування та організаційно-консультативної підтримки розвитку кластерів, можуть бути успішно залучені до формування конкурентоспроможних промислових кластерів в регіонах України (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Секторальні пріоритети створення в регіонах України кластерів за участю іноземних партнерів з країн ЄС

Сектор створення кластеру	Область України	Партнери - країни ЄС
Лісова промисловість, деревообробка, меблева промисловість	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська	Угорщина, Словаччина, Румунія, Австрія, Польща
Запровадження інновацій на промислових підприємствах, на підприємствах АПК та переробки сільськогосподарської продукції	Вінницька, Житомирська, Львівська,Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька	Німеччина, Польща
Машинобудування, металургійне виробництво, металообробка	Харківська, Дніпропетровська, Волинська, Полтавська, Донецька, Львівська, Херсонська	Німеччина, Польща
Розвиток транспортної інфраструктури	Київська, Одеська, Закарпатська, Львівська	Польща, Угорщина, Румунія
Харчова промисловість	Вінницька, Закарпатська, Львівська, Київська	Швейцарія, Німеччина
Забезпечення розвитку сектору енергетики, розвиток відновлюваної та «зеленої енергетики»	Івано-Франківська, Чернігівська, Житомирська, Херсонська, Полтавська	Німеччина, Франція, Польща
Створення авіаційно-космічного кластеру області	Київська, Харківська	Франція
Автомобілебудування	Вінницька, Закарпатська, Волинська	Швеція, Німеччина
Швейна та бавовняна промисловість	Житомирська, Волинська	Німеччина, Іспанія, Угорщина
Переробка пластику та паперу	Волинська, Житомирська	Словаччина, Німеччина
Створення ІТ-кластерів, кластерів високих технологій та інноваційних продуктів	м.Київ, Харківська, Дніпропетровська, Львівська, Київська	Швеція, Німеччина, Бельгія, Франція

** Складено автором на основі даних офіційних сайтів облдержадміністрацій та обласних рад регіонів України, а також за даними [2; 4; 5;6;7]*

Налагодження тісного економічного співробітництва України та країн ЄС у сфері розвитку промислових кластерів в регіонах дозволить не тільки активізувати процеси економічного зростання на регіональному рівні та повною мірою використати наявний на місцях ресурсний потенціал для відродження економічної активності, а й створить сприятливі передумови для експорту української промислової продукції на світовий ринок.

Висновки та пропозиції. Успішний розвиток національного виробництва (товарів та послуг) як окремої країни, так і країн-учасниць інтеграційних угрупувань, у XXI ст. потребує задіяння потенціалу кластерів.

Україна нині переживає складний процес структурної перебудови національної промисловості, пов'язаний із втратою традиційних ринків збуту та масовим переходом розвинутих країн світу до вищого технологічного укладу – «Індустрії 4.0». Кластерна модель розвитку національного виробництва дозволяє синергетично залучити до цього процесу потенціал національного виробництва, об'єкти інфраструктури, заклади вищої та професійної освіти, фінансові та консультативні установи, робочу силу та інші ресурси, що розташовані на місцевому, регіональному рівні. Кластери в регіонах стають «ядром» місцевого економічного розвитку, створюють нові робочі місця, формують «точки економічного зростання» на місцевому рівні. Розвиток кластерів у регіонах України має і вагомі переваги через зацікавленість міжнародних партнерів з країн ЄС у налагоджені міжнародного економічне співробітництва у сфері створення та фінансування розвитку українських кластерів саме на регіональному рівні. Адже це відповідає принципам кластерної політики та стимулювання регіонального розвитку в країнах ЄС.

Секторальні пріоритети розвитку кластерів в регіонах України формуються залежно від рівня та спеціалізації ресурсного забезпечення регіону, від наявності освітніх закладів, наявності на місцевому рівні кваліфікованої робочої сили, від рівня розвитку інфраструктури (дорожньо-транспортної, енергетичної, фінансової та освітньої, комунікативно-інформаційної) ін.

В цілому, слід зазначити, що розвиток кластерів в Україні реалізується «точково», не має цільової та системної державної економічної підтримки розвитку (наприклад – пільгових кредитів, «податкових канікул», цільових державних замовлень їх продукції, надання субсидій тощо). Серед базових прорахунків створення промислових кластерів в Україні слід назвати недооцінку використання потенціалу міжнародного економічного співробітництва (насамперд – з країнами ЄС), налагодження тісного економічного партнерства з іноземними інвесторами, їх недостатній рівень залучення до створення регіональних кластерів.

Активними торговельно-економічними партнерами України є країни ЄС. Такі країни ЄС, як Німеччина, Польща, Угорщина, Румунія, Франція, Словаччина станом на 2018 р. проявили інтерес до інвестування у розвиток промислових кластерів, у т. ч. у сфері АПК, деревообробки, у енергетичному секторі, розвитку альтернативної, відновлюваної енергетики. Забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки – основна мета промислової політики розвинутих країн світу. Визначення пріоритетних секторів розвитку кластерів в регіонах України відкриває нові можливості щодо залучення іноземних інвестицій у ці сфери, що позитивно позначиться на конкурентоспроможності українських товарів та послуг на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» // ВВР України. – 2014 р. – № 385 .

2. Глобальна мережа співробітництва у сфері кластерів та інновацій. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tci-network.org/

3. Куля Н. Р. Транскордонний туристичний кластер або майбутнє туризму Карпатського єврорегіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourism.uz.ua/st29.html

4. Європейська Кластерна обсерваторія «European Cluster Observatory». офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.clusterobservatory.eu/index.html
5. The EU's new Research and Innovation Programme Horizon 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europe.eu/rapid/press-rele-ase_memo-13-1085_en.htm
6. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року (06. 04. 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a8590ddc-7f44-49ed-8587-4127ca3655bd&title=UriadoviiKomitetPidGolovuvanniamStepanaKubi
7. Офіційний сайт порталу України «Українські кластери» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucluster.org/

References (BSI):

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Derzhavnoho stratehiyi rehional'noho rozvytku na period do 2020 roku» // VVR Ukrayiny. - 2014 r. - № 385.
2. Hlobal'na merezha spivrobitnytstva u sferi klasteriv ta innovatsiy. Ofitsiynyy sayt. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.tci-network.org/
3. Kulya N. P. Transkordonnyy turystychnyy klaster abo maybutnye turyzmu Karpat·s'koho yevrorehionu [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: http://tourism.uz.ua/st29.html
4. . Yevropeys'ka Klasterna observatoriya «Yevropeys'ka klasterna observatoriya». ofitsiynyy sayt. [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.clusterobservatory.eu/index.html
5. Nova Prohrama doslidzhen' ta innovatsiy YES Horizon 2020 [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.europe.eu/rapid/press-rele-ase_memo-13-1085_en.htm
6. Stratehiya rozvytku vysokotekhnolohichnykh haluzey do 2025 roku (06. 04. 2016 r.) [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: http: //www.me.gov.ua/News/Detail?
7. Ofitsiynyy sayt portalu Ukrayiny «Elektronnyy resurs». - Rezhym dostupu: http://www.ucluster.org/

***Keywords**: cluster; economic sector; resource support; woodworking clusters; transboundary clusters; transport and transit logistic clusters; tourist clusters; clusters of engineering; IT clusters.*
***Ключові слова:** кластер; сектор економіки; ресурсне забезпечення; кластери з деревообробки; транскордонні кластери; транспортно-транзитні логістичні кластери; туристичні кластери; кластери машинобудування; IT-кластери.*
***Ключевые слова:** кластер; сектор экономики; ресурсное обеспечение; кластеры по деревообработке; трансграничные кластеры; транспортно-транзитные логистические кластеры; туристические кластеры; кластеры машиностроения; IT-кластеры.*

Рецкезент: Меліхов А. А., завідувач кафедри економіки підприємств, д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Перевірено нак плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8789728

УДК 331.658.11 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169190

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС

Ковалевська В. В., к. е. н., заступник директора з економічних питань, Філія «Донецький обласний державний автомобільний навчальний комбінат» УДП «Укрінтеравтосервіс», e-mail: kovalevskayavictorya@yandex.ua, тел. +380664701177
Кушнаренко О. П., аспірант, Маріупольський державний університет Міністерства освіти і науки України, e-mail: olga-kushnarenko@ukr.net, тел. +0958906100
Калінін В. В., аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (м. Київ), e-mail: vvkalinin20@gmail.com, тел. +380508290284

Kovalevska V. V., Ph. D., Deputy Director for Economic Affairs Branch "Donetsk Regional State Automobile Training Center"
Kushnarenko O. P., postgraduate, Mariupol National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine
Kalinin V. V., postgraduate, Training Institute of the State Employment Service of Ukraine (Kyiv)

V. Kovalevska, O. Kushnarenko, V. Kalinin, Human resource management of transnational corporations: organizational and economic discourse.

The article examines the human resource management issues of transnational corporations, organizes the economic discourse of human resource management of TNCs, taking into account the evolution of scientific approaches to the essential characteristics of a person and his potential. The internal and external factors of the formation of the human resources management policy of international corporations are determined: economic, social, institutional, logical. Analyzed the strategic and tactical directions of personnel policy of TNCs. It was emphasized that in conditions of a high degree of uncertainty and unpredictability, HRM issues should be considered as a driving force for the development of corporations. The factors that distinguish human resource management in international structures from similar processes at the level of national corporations have been identified: differences in labor markets; problems of labor migration; management style and practice; national orientation; control. Approaches to personnel management in international corporations are systematized. A comparative analysis of ethnocentric, polycentric, geocentric types of TNCs carried out.. It is concluded that changes in the structure of TNCs are taking place, due to the implementation of a global management approach. It has been established that the activities of transnational corporations in various regions of the world contribute to the deepening of the international division of labor, complementing it with the transnational division of labor within TNCs. It was noted that in the context of differences in national labor markets, a significant advantage of TNCs is the ability to move labor within the internal corporate labor market. Defined targets for human resource management in transnational corporations.

Ковалевська В. В., Кушнаренко О. П., Калінін В. В. Управління людськими ресурсами транснаціональних корпорацій: організаційно-економічний дискурс.

У статті досліджено питання управління людськими ресурсами транснаціональних корпорацій, здійснено організаційно-економічний дискурс управління людськими ресурсами ТНК з урахуванням еволюції наукових поглядів на сутнісні характеристики людини та її потенціал. Визначено внутрішні і зовнішні фактори формування політики управління людськими ресурсами міжнародних корпорацій: економічні, соціальні, інституціональні, логічні. Проаналізовано стратегічні і тактичні напрями кадрової політики ТНК. Підкреслено, що в умовах високого ступеня невизначеності та непередбачуваності, питання управління людськими ресурсами слід розглядати як рушійну силу розвитку корпорацій. Ідентифіковано чинники, що відрізняють управління людськими ресурсами в міжнародних структурах від аналогічних процесів на рівні національних корпорацій: розбіжності ринків праці; проблеми переміщення робочої сили; стиль і практика управління; національна орієнтація; контроль. Систематизовано підходи до відбору персоналу в міжнародних корпораціях. Здійснено порівняльний аналіз етноцентричного, поліцентричного, геоцентричного типів ТНК. Зроблено висновок, що у структурі ТНК відбуваються зміни, пов'язані з реалізацією глобального підходу до управління. Встановлено, що діяльність транснаціональних корпорацій у різних регіонах світу сприяє поглибленню міжнародного поділу праці, доповнюючи його транснаціональним поділом праці всередині ТНК. Відзначено, що в умовах розбіжностей національних ринків праці суттєвою перевагою ТНК є можливості переміщення робочої сили в рамках внутрішньокорпоративного ринку праці. Визначено цільові орієнтири управління людськими ресурсами в транснаціональних корпораціях.

Ковалевская В. В., Кушнаренко О. П., Калинин В. В. Управление человеческими ресурсами транснациональных корпораций: организационно-экономический дискурс.

В статье исследованы вопросы управления человеческими ресурсами транснациональных корпораций, осуществлен организационно-экономический дискурс управления человеческими ресурсами ТНК с учетом эволюции научных подходов к сущностным характеристикам человека и его потенциалу. Определены внутренние и внешние факторы формирования политики управления человеческими ресурсами международных корпораций: экономические, социальные, институциональные, логические. Проанализированы стратегические и тактические направления кадровой политики ТНК. Подчеркнуто, что в условиях высокой степени неопределенности и непредсказуемости вопросы управления человеческими ресурсами следует рассматривать как движущую силу развития корпораций. Идентифицированы факторы, отличающие управление человеческими ресурсами в международных структурах от аналогичных процессов на уровне национальных корпораций: различия рынков труда; проблемы перемещения рабочей силы; стиль и практика управления; национальная ориентация; контроль. Систематизированы подходы к управлению персоналом в международных корпорациях. Осуществлен сравнительный анализ этноцентрического, полицентрического, геоцентрического типов ТНК. Сделан вывод, что в структуре ТНК происходят изменения, связанные с реализацией глобального подхода к управлению. Установлено, что деятельность транснациональных корпораций в различных регионах мира содействует углублению международного разделения труда, дополняя его транснациональным разделением труда внутри ТНК. Отмечено, что в условиях различий национальных рынков труда существенным преимуществом ТНК являются возможности перемещения рабочей силы в рамках внутрикорпоративного рынка труда. Определены целевые ориентиры управления человеческими ресурсами в транснациональных корпорациях.

Постановка проблеми. В умовах становлення інформаційного суспільства та економіки знань трудоресурсна складова набуває значення рушійної сили соціально-економічного прогресу. У світовому масштабі загострюється конкуренція за людський ресурс найвищої якості. Крім того, сучасні глобалізаційні процеси зумовлюють зростання жорсткості конкурентної боротьби як результату розширення масштабів діяльності транснаціональних корпорацій.

Головна спрямованість політики управління людськими ресурсами транснаціональних корпорацій полягає в концентрації кваліфікованого персоналу, який забезпечить масштабність розвитку структурних підрозділів в різних країнах та досягнення високої результативності діяльності за рахунок своєчасної, професійної реалізації планів стратегічного розвитку ТНК. [2, с. 170]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль людського чинника виробництва зросла із розвитком науково-технічної революції останньої третини XX ст. – початку XXI ст., для якої характерними стали суттєві зміни в структурі продуктивних сил і виробничих відносин, що знайшло відображення в еволюції наукових підходів до дослідження сутності характеристик людини та її потенціалу. Людина із всією сукупністю притаманних їй можливостей набула ролі головної продуктивної сили сучасності. [5, с. 7]

Сутнісні характеристики людини як економічного ресурсу в різні часи досліджували такі вчені, як А. Сміт, У. Петі, Дж. Мілль, А. Маршал, Дж. Кейнс, Т. Шульц та інші (табл. 1). Разом з тим, виникнення та становлення транснаціональних форм економічної діяльності зумовлює необхідність вивчення особливостей управління людськими ресурсами на транснаціональному етапі розвитку світової економіки.

Формування цілей статті. Метою статті є здійснення організаційно-економічного дискурсу управління людськими ресурсами транснаціональних корпорацій.

Таблиця 1.

Еволюція наукових поглядів на сутнісні характеристики людини та її потенціалу [5, с. 8]

Домінуючі економічні погляди на людину	Вчені-економісти	Визначення поняття "потенціал"	Вчені-економісти
До середини XIX ст. – аграрний етап соціально-економічного розвитку			
Багатство не є тим, до чого ми прагнемо, тому що воно лише корисне і слугує певній іншій меті.	Аристотель	Potential – можливий за наявності необхідних умов.	(Лат.)

Багатство – це люди зі своїми виробничими здібностями.	У. Петі		
Людина є не лише джерелом, а й частиною суспільного багатства. Усі члени суспільства мають володіти знаннями та вміннями в окремих професіях, здобутими за рахунок їх розумових і соціальних якостей.	А. Сміт		
XIX – друга третина XX ст – індустріальний етап соціально-економічного розвитку			
Людина є метою, заради якої існує багатство.	Дж. Мілль	Демографічний потенціал – здатність суспільства до розмноження, яка може проявлятись при даному рівні народжуваності і смертності за виключенням побічних факторів.	С. Шульц
Людина – головний засіб виробництва багатства, і вона слугує кінцевою його метою.	А. Маршал		
Розвиток і реалізація здібностей людини і розширення можливостей її особистого вибору є важливою умовою економічного зростання.	Дж. Кейнс	Життєздатний потенціал – залежність між рівнями смертності та віковими структурами реального населення.	Л. Герш
Людина із всією сукупністю своїх якостей корисна і здатна приносити дохід.	І. Фішер	Економічний потенціал – добуток загальної кількості працездатних осіб в країні і виробничої сили їх праці з урахуванням дієздатності.	С. Струмілін
З останньої третини XX ст. до сьогодні – інформаційний етап соціально-економічного розвитку			
Людський капітал як здатність людини до праці є головним фактором економічного розвитку.	Т. Шульц	Трудовий потенціал – це запаси праці, що залежать від сукупності кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів.	В. Костаков
Людина володіє виробничими знаннями, уміннями і професійною підготовкою, що і формують людський капітал.	Г. Беккер		
Людина з одержаними в процесі навчання і професійної підготовки знаннями здатна створювати дохід.	Дж. Кендрик		
Людський капітал є квінтесенцією конкурентоспроможності економічного зростання й ефективності.	Дж. Грейсон	Людський потенціал – не лише людські знання і навички та їх здатність приносити дохід, а й можливості прожити довге і здорове життя, набувати і оновлювати знання.	М. Хак. А. Сен
Людська природа і довгострокові циклічні коливання економіки мають органічний взаємозв'язок.	М. Кондратьєв		
Людина та реалізація нею трьох основних можливостей прожити довге життя і здорове життя, набувати нові знання і мати доступ до необхідних ресурсів є метою розвитку економіки.	М. Хак, А. Сен		

Результати дослідження. Формування політики управління людськими ресурсами міжнародних корпорацій знаходиться під впливом ряду факторів, які за походженням можна поділити на внутрішні і зовнішні, а за змістом – на чотири групи: економічні, соціальні, інституціональні та логічні: [3, с. 70-71]

- *внутрішні економічні фактори:* рівень самостійності структурних підрозділів у вирішенні відповідних питань; перерозподіл коштів і доходів корпорації; обсяг коштів, які виділяються на соціальні заходи;

- *зовнішні економічні фактори:* рівень доходів; рівень життя населення у країні розташування; матеріальне стимулювання праці в компаніях-конкурентах; попит на продукцію; стан економічної кон'юнктури;
- *внутрішні соціальні фактори:* морально-психологічний клімат організації; рівень задоволення потреб; національні особливості співробітників;
- *зовнішні соціальні фактори:* перспективи розвитку ринку праці; демографічні фактори; менталітет населення країн базування міжнародної корпорації;
- *внутрішні інституціональні фактори:* пануюча корпоративна культура; традиції управління; відносини штаб-квартири і структурних підрозділів; структура управління міжнародної корпорації в цілому;
- *зовнішні інституціональні фактори:* діяльність МОП, ООН та інших міжнародних організацій; діяльність фірм з підбору персоналу; національне трудове законодавство країн базування структурних підрозділів;
- *внутрішні функціональні фактори:* структура і цілі організації; територіальне розміщення; застосовувані технології; умови взаємовідносин рівнів керівництва; структурні перетворення;
- *зовнішні функціональні фактори:* конкуренція роботодавців; конкуренція пропозиції робочої сили та рівень попиту на кваліфіковані кадри в країнах розміщення структурних підрозділів.

При цьому кадрова політика розробляється на стратегічному і тактичному рівнях: [3, с. 71]

- *стратегічні напрями кадрової політики* включають: планування кадрових заходів відповідно до перспективного рішення корпорації і проникнення на нові ринки; розробку схем кооперації між структурними підрозділами міжнародної корпорації; визначення основних вимог до персоналу в контексті перспектив розвитку організації; формування нових кадрових структур, розробка процедур і механізмів управління персоналом та ін.;
- *тактичні напрями кадрової політики включають:* розробку заходів управління персоналом, необхідних для виконання намічених виробничих завдань; створення механізмів управлінської і виробничої кооперації між структурними підрозділами компанії; формулювання концепції оплати праці, матеріального і морального стимулювання співробітників; вибір шляхів залучення, використання, збереження або вивільнення кадрів; здійснення навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації; створення сприятливих умов праці та розвиток соціального партнерства.

В умовах високого ступеня невизначеності та непередбачуваності, питання ефективного управління персоналом необхідно розглядати як рушійну силу розвитку корпорацій.

Загалом управління людськими ресурсами в транснаціональних корпораціях представляє собою сукупність методів, норм, принципів організації, координації, контролю діяльності колективу компанії, спрямованої на досягнення поставленої мети з урахуванням світових масштабів функціонування. [2, с. 171] Певні корективи в даний процес вносять кризові прояви сучасного етапу розвитку світового господарства.

При цьому, як свідчить світовий досвід, глобальні ТНК можуть бути незалежними суб'єктами антициклічного регулювання, сприяючи стабілізації макроекономічної кон'юнктури при значних негативних зовнішніх шоках та зумовлюючи синхронізацію національних бізнес-циклів. [6, с. 337] Роль ТНК в даному процесі зумовлена тим, що вони виступають провідною рушійною силою техноглобалізму, який здійснює основний вплив на модифікацію економічного циклу. Виходячи з того, що економічне зростання відбувається, в першу чергу, в країнах-продуцентах і країнах-споживачах інноваційних продуктів, кардинально зростають вимоги до управління людськими ресурсами ТНК в умовах кризи.

Забезпечення антикризового управління людськими ресурсами в міжнародних корпораціях враховує ряд *чинників*, які відрізняють управління людськими ресурсами в міжнародних структурах від аналогічних процесів на рівні національних корпорацій: [1, с. 356-357]

1) *розбіжності ринків праці*. В кожній країні є свої особливості структури робочої сили і витрат на неї, і багатонаціональні компанії можуть отримати вигоду, маючи доступ до робочої сили різних країн. Коли компанії звертаються до закордонних ресурсів чи ринків, один і той самий продукт можна виготовити по-різному за рахунок розбіжностей у характеристиках національних ринків праці;

2) *проблеми переміщення робочої сили.* При переміщенні робочої сили в іншу країну перед працівниками виникають правові, економічні, культурні та інші питання. А багатонаціональні компанії, навпаки, отримують вигоду від такого переміщення, особливо коли розбіжності в ринках праці призводять до виникнення дефіциту необхідних фахівців. У таких випадках компанії часто змушені розробляти власну методику набору, підготовки, оплати стимулювання роботи працівників, їх переведення на інше місце роботи в іншу країну;

3) *стиль і практика управління*. До стилів управління в різних країнах ставляться по-різному, що може внести певне напруження у відносини між центральним офісом і філіями, або знизити ефективність роботи керуючого за кордоном у порівнянні з його продуктивністю у своїй країні. Водночас, знайомство з національними особливостями управління персоналом дозволяє переносити позитивний досвід з однієї країни в іншу;

4) *національна орієнтація.* Хоча серед цілей компанії може бути проголошено пункт щодо досягнення високої конкурентоспроможності і ефективності у глобальному масштабі, її персонал (як працівники, так і керівники) може робити більший акцент на національних, а не глобальних інтересах. Деякі методи роботи з персоналом сприятимуть подоланню вузьконаціональної орієнтації, але якщо присутня національна домінанта, знадобляться певні зусилля коригування ведення операцій;

5) *контроль*. Такі чинники, як територіальна віддаленість і специфічні риси зарубіжної діяльності ускладнюють контроль над останньою, тому для забезпечення управління виробництвом у закордонних відділеннях компанії необхідно дотримуватись чітко встановлених принципів кадрової політики. При цьому за необхідності слід застосовувати різноманітні способи дотримання вказаних принципів, з урахуванням відстані і специфіки країни.

У транснаціональних компаніях розстановка кадрів та формування міжнародного колективу відбувається на основі етноцентричного, поліцентричного, регіоцентричного та геоцентричного підходів, що визначає особливості управління персоналом транснаціональних компаній (табл. 1).

У структурі ТНК відбуваються зміни, пов’язані з реалізацією глобального підходу до управління, що передбачає необхідність оптимізації результату як для кожної окремої ланки, так і для корпорації в цілому при одночасній децентралізації управління міжнародною компанією і підвищенні ролі її регіональних ланок. [2, с. 172]

Відповідно до типів ТНК різняться і підходи до відбору персоналу в міжнародних корпораціях (табл. 2). При цьому багаторівнева структура корпоративної культури ТНК визначає структуру управлінських кадрів на рівні філій та на рівні головної або регіональної штаб-квартири компанії, кожній з яких притаманні певні функції. [3 с. 74]

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика типів ТНК [2 с. 174]

Критерії	*Тип ТНК*		
	Етноцентричний	*Поліцентричний або регіоцентричний*	*Геоцентричний*
1. Критерій керівництва	Централізований (єдиний центр управління)	Частково незалежний (децентралізований) (передбачає самостійно-часткове керівництво відокремлених підрозділів корпорації під контролем материнської компанії)	Незалежний (високо децентралізований) (передбачає самостійне керівництво відокремлених підрозділів корпорації за узгодженою політикою з центром управління)
2. Критерій інформованості	Однобічний (материнська компанія – філії)	Низька поінформованість (материнська компанія – філії – материнська компанія; філія – філія)	Високий обмін інформацією (материнська компанія – філії – материнська компанія; філія – філія)
3. Критерій співвідношення внутрішнього та зовнішнього ринків	Переваги внутрішнього ринку над зовнішнім	Перевага зовнішнього ринку над внутрішнім	Інтересом діяльності є весь світ
4. Критерій контролю	Сильний контроль з боку материнської компанії	Філії – автономні	Філії – автономні
5. Критерій міжнародності	Концентрація виробництва у країні базування, використання приймаючих країн як бази забезпечення ресурсами або як ринки збуту продукції	Основна концентрація різних сфер діяльності (виробничої, торгівельної, фінансової, науково-дослідної) на ринках приймаючих країн	Консолідація діяльності, що здійснюється в різних країнах

Одночасно кожен із зазначених підходів (див. табл. 3) має свої недоліки, які необхідно враховувати при розробці стратегій підбору, використання та переміщення персоналу: [4, с. 100]

1) етноцентризм:

- обмеження можливостей кар'єрного зростання працівників, що є представниками приймаючої країни, може призвести до зниження продуктивності праці та підвищення плинності персоналу;
- тривалий період адаптації керівників з материнської країни та їх сімей до політичних, соціальних, культурних та інших особливостей приймаючої країни, що може призвести до прийняття необґрунтованих рішень керівниками-експатріантами;
- диференціація при оплаті праці працівників приймаючої країни та працівників-експатріантів;
- значні витрати на забезпечення працівників-експатріантів та їх сімей;

2) поліцентризм:

- можливість виникнення протиріч між менеджментом материнської країни та країни, що приймає ТНК, оскільки управлінські рішення, що приймаються на локальному рівні, можуть бути обумовлені соціальними особливостями, культурними цінностями, традиціями приймаючої країни та суперечити загальному менеджменту ТНК;
- обмеження можливостей кар'єрного зростання як працівників приймаючої країни, так і працівників материнської компанії у глобальній перспективі;

3) геоцентризм:

- ймовірність використання урядом приймаючої країни законодавчих механізмів, що обмежують можливість працевлаштування працівників-експатріантів;

- значні фінансові видатки та витрати часу, пов'язані з підготовкою, навчанням, оформленням необхідних документів, територіальним переміщенням працівника-експатріанта та його сім'ї;
- необхідність створення універсальної структури компенсаційних та пільгових виплат для всіх категорій персоналу. Загальний їх рівень може значно перевищувати локальний рівень оплати праці

4) *регіоцентризм* поєднує у собі недоліки, які характерні для етно-, полі-, та геоцентризму.

Таблиця 3.

Підходи до відбору персоналу в міжнародних корпораціях [3 с. 74]

Підходи до відбору персоналу в міжнародних корпораціях			
Етноцентризм	*Поліцентризм*	*Регіоцентризм*	*Геоцентризм*
Управлінський персонал на всі ключові посади як дома, так і за кордоном підбирається з числа "домашніх" керівників	На керівні посади в країні базування і в країнах-реципієнтах призначаються представники національності даної країни	Передбачається, що глобальні ринки повинні управлятись регіонально, і призначення на ключові посади визначається специфікою регіону	Призначення на ключові посади визначається кваліфікацією працівника і не залежить від національності, культури, оточення

Величезний обсяг діяльності транснаціональних компаній у різних регіонах світу сприяє поглибленню міжнародного поділу праці, доповнюючи його транснаціональним поділом праці всередині ТНК. [4, с. 104] Незалежно від типу, ТНК використовують можливості переміщення робочої сили в рамках внутрішньокорпоративного ринку праці, що виступає суттєвою перевагою в умовах розбіжностей національних ринків праці, вимагаючи одночасно розробки чітких процедур управління людськими ресурсами.

Система управління людськими ресурсами ТНК характеризується певними особливостями: [4, с. 98]

- культурні фактори і національні розбіжності (які накладають відбиток на дії персоналу міжнародної фірми);
- різна практика управління людськими ресурсами в різних філіях;
- відмінності ринків праці в різних країнах;
- необхідність переміщення співробітників між підрозділами компанії, які знаходяться в різних країнах;
- відносини між працівниками, профспілками та підприємцями;
- національна орієнтація персоналу;
- ускладнення контролю виконання процедур УЛР.

Висновки. Таким чином, при управлінні людськими ресурсами ТНК необхідно враховувати такі *особливості:* [3 с. 73]

- культурні фактори та етичні проблеми, що накладають відбиток на дії персоналу міжнародної фірми;
- різну практику управління людськими ресурсами в різних філіях;
- відмінності ринків праці в різних країнах;
- необхідність переміщення співробітників між підрозділами компанії, які знаходяться в різни країнах;
- відносини між працівниками, профспілками та підприємцями;
- національну орієнтацію персоналу та ускладнення контролю виконання.

Врахування зазначених та інших особливостей управління людськими реурсами в транснаціональних компаніях обумовлює необхідність тісних контактів між штаб-квартирою та філіями і між керівниками філій з різних країн.

Загалом механізм управління людськими ресурсами у транснаціональних корпораціях має бути здатним в умовах високої мінливості і непередбачуваності зовнішнього середовища забезпечити: [2, с. 176]

- прогнозування поведінки системи в конкретних умовах (економічних, інституційних тощо);
- протистояння тенденціям, що сприяють дисфункціонуванню корпорації як надскладної соціально-економічної системи;
- адаптування до мінливих умов;
- здатність до постановки цілей як на рівні корпорації загалом, так і на рівні її підрозділів в країнах базування.

Список використанних джерел:

1. *Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / За ред. О.А. Кириченка. - 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 518с.*
2. *Контурова С.М. Механізм управління персоналом у транснаціональних корпораціях / С.М. Контурова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – N 2(6)/ - С. 170-178.*
3. *Лазарєва О.В. Міжнародний менеджмент. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 188с.*
4. *Калініна С.П. Розвиток міжнародних трудових комунікацій в глобальній економіці: теоретико-методологічний аспект / С.П. Калініна, Ю.О. Гетманенко, О.А. Оливко, К.А. Тахтарова, О.С. Гайдаш, О.П. Кушнаренко. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 288с.*
5. *Мартинова Л.Б. Конкурентоспроможність людського потенціалу за умов євроінтеграції: монографія / Л.Б. Мартинова. – Хмельницький: ХНУ, 2016. – 335с.*
6. *Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монографія / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.]; под. науч. ред. профессоров Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К.: КНЭУ, 2013. – 466с.*

References (BSI):

1. *Kyrychenko, O.A. (Ed.) (2008), Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Management of foreign economic activity], Znannia, Kyiv, 518 p. (in Ukrainian)*
2. *Konturova, S.M. (2013), "Mekhanizm upravlinnia personalom u transnatsionalnykh korporatsiiakh" ["The mechanism of human resource management in multinational corporations"] Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky), 2(6), pp. 170-178. (in Ukrainian)*
3. *Lazarieva, O.V. (2009), Mizhnarodnyi menedzhment [International management], : Vydavnytstvo ShchDU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, 188 p. (in Ukrainian)*
4. *Kalinina, S.P., Hetmanenko, Y.O., Olyvko, O.A., Takhtarova K.A., Haidash O.S. & Kushnarenko O.P. (2015), Rozvytok mizhnarodnykh trudovykh komunikatsii v hlobalnii ekonomitsi: teoretyko-metodolohichnyi aspekt [Development of international labor communications in the global economy: theoretical and methodological aspect], TOV "Nilan-LTD", Vinnytsia, 288 p. (in Ukrainian)*
5. *Martynova, L.B. (2016), Konkurentospromozhnist liudskoho potentsialu za umov yevrointehratsii [The competitiveness of human potential in terms of European integration], KhNU , Khmelnytskyi, 335 p. (in Ukrainian)*
6. *Lukianenko, D., Kolesov, V., Kolot, A., Stoliarchuk , Y. & et al (2013), Hlobalnoe ekonomycheskoe razvytye: tendentsyy, asymmetryy, rehulyrovanye [Global economic development: trends, asymmetries, regulation] D. Lukianenko, A. Poruchnyka, V. Kolesova (Ed.), KNEU, Kiev, 466 p. (in Russian)*

Keywords: *human resources management; transnational corporations.*
Ключові слова: *управління людськими ресурсами; транснаціональні корпорації.*
Ключевые слова: *управление человеческими ресурсами; транснациональные корпорации.*

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8790748

УДК 338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169194

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

http://orcid.org/0000-0002-8765-6656
https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203780087&eid=2-s2.0-85052919608
Гончар Вікторія Василівна, д. е. н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, gonchar.mariupol@gmail.com, +380973787893
www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=23490464300
http://orcid.org/0000-0001-6008-2405
Симанавичене Жанета, професор, Інститут економіки, Факультет економіки і бізнесу, Університет ім. Міколаса Ромеріса, Вільнюс, Литва, Почесний консул Естонської Республіки в Литві, д. е. н., професор

Viktoryia Gonchar, Doctor of Economic Sciences, SHEI “Pryazovskyi State Technical University”
Zaneta Simanaviciene, Professor Institute of Economics, Faculty of Economics and Business, Mykolas Romeris University, prof. habil. dr.,Vilnius, Lithuania Honorary Consul of the Republic of Estonia in Lithuania

V. Gonchar, Z. Simanaviciene, Information support of management processes of the industrial enterprises: ways and prospects of development.

Information support is a key element of development of strategy today. Development of digital technologies reached a stage which opens new qualities of their application in administrative process. Interaction of information technologies between physical systems with the built-in software and global data transmission networks is one of key factors of maintaining competitiveness of the industrial enterprise. Understanding of interrelation between distribution of digital technologies and their social consequences is a question of the difficult and mutual relations which are formed under the influence of numerous economic, social and political factors which finally define how new potentials of technological application and what results will be received by the enterprise will be really applied. Information support of management processes at the industrial enterprises first of all has to be directed to interaction of new technologies with resultant personnel and organizational changes therefore demands conceptual revision of the general context of production. An analytical starting point for this purpose is the concept of "a sociotechnical system" which covers communications between technological, organizational and human elements of the general system of production. In a concrete phase of introduction, under certain circumstances, long, expensive and mutual process of coordination between a new system and the existing installation conditions will be required. Improvement of management processes thanks to information support gives to the industrial enterprises the chance: quicker response to environment calls; to adapt a data transmission technique; to reduce time for processing and the analysis of data; to provide reliability of information on a condition of processes at the enterprise; to improve process of forecasting of a market conjuncture, etc.

Гончар В. В., Симанавичене Ж. Інформаційне забезпечення процесів управління промислових підприємств: шляхи та перспективи розвитку.

Інформаційне забезпечення на сьогодні є ключовим елементом розробки стратегії. Розвиток цифрових технологій досягло етапу, який відкриває нові якості застосування їх в управлінському процесі. Взаємодія інформаційних технологій між фізичними системами з вбудованим програмним забезпеченням та глобальними мережами передачі даних є одним з ключових чинників збереження конкурентоспроможності промислового підприємства. Розуміння взаємозв'язку між поширенням цифрових технологій та їх соціальними наслідками є питанням складних і взаємних відносин, що формуються під впливом численних економічних, соціальних і політичних факторів, які в кінцевому підсумку визначають, яким чином реально будуть застосовані нові потенціали технологічного застосування, і які результати отримає підприємство. Інформаційне забезпечення процесів управління на промислових підприємствах перш за все має бути спрямовано на взаємодію нових технологій з результуючими кадровими і організаційними змінами, тому вимагає концептуального перегляду загального контексту виробництва. Аналітичною відправною точкою для цього є концепція «соціотехнічної системи», яка охоплює

© ***V. Gonchar, Z. Simanaviciene / Гончар В. В., Симанавичене Ж., 2018***

взаємозалежні зв'язки між технологічними, організаційними і людськими елементами загальної системи виробництва. У конкретній фазі впровадження, за певних обставин, буде потрібно довготривалий, витратний і взаємний процес координації між новою системою та існуючими умовами установки. Удосконалення процесів управління завдяки інформаційному забезпеченню надає промисловим підприємствам можливість більш швидкого реагування на виклики середовища; адаптувати методику передачі даних; скоротити час на обробку та аналіз даних; забезпечити достовірність інформації про стан процесів на підприємстві; удосконалити процес прогнозування ринкової кон'юнктури та інш.

Гончар В. В., Симанавичене Ж. Информационное обеспечение процессов управления промышленных предприятий: пути и перспективы развития.

Информационное обеспечение на сегодня является ключевым элементом разработки стратегии. Развитие цифровых технологий достигло этапа, который открывает новые качества их применения в управленческом процессе. Взаимодействие информационных технологий между физическими системами со встроенным программным обеспечением и глобальными сетями передачи данных является одним из ключевых факторов сохранения конкурентоспособности промышленного предприятия. Понимание взаимосвязи между распространением цифровых технологий и их социальными последствиями вопрос сложных и взаимных отношений, формирующихся под влиянием многочисленных экономических, социальных и политических факторов, которые в конечном итоге определяют, каким образом реально будут применены новые потенциалы технологического применения, и какие результаты получит предприятие. Информационное обеспечение процессов управления на промышленных предприятиях прежде всего должны быть направлено на взаимодействие новых технологий с результирующими кадровыми и организационными изменениями, поэтому требует концептуального пересмотра общего контекста производства. Аналитической отправной точкой для этого является концепция «социотехнической системы», которая охватывает связи между технологическими, организационными и человеческими элементами общей системы производства. В конкретной фазе внедрения, при определенных обстоятельствах, потребуется длительный, затратный и взаимный процесс координации между новой системой и существующими условиями установки. Совершенствование процессов управления благодаря информационному обеспечению дает промышленным предприятиям возможность: более быстрого реагирования на вызовы среды; адаптировать методику передачи данных; сократить время на обработку и анализ данных; обеспечить достоверность информации о состоянии процессов на предприятии; усовершенствовать процесс прогнозирования рыночной конъюнктуры и др.

Постановка проблеми. В даний час спостерігається далекосяжний технологічний поштовх у промисловому виробництві. З точки зору потенційних наслідків для промислової праці, передбачених літературою, зараз обговорюються суперечливі сценарії розвитку. З одного боку, обсяг потенційних втрат робочих місць, спричинений новими технологіями, дуже суперечливий. З іншого боку, розбіжні наслідки для трудової діяльності та кваліфікації можуть бути визнані як «модернізація», відповідно «поляризація» навичок. Особливо важливо, в цій ситуації удосконалення системи інформаційного забезпечення діяльності промислових підприємств, що надає можливості сформувати методологію прогнозування діяльності господарюючого суб'єкту. Основою методології має бути отримання та своєчасна обробка інформації щодо стану середовища діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інформаційного забезпечення процесів управління діяльності промислових підприємств займаються провідні вітчизняні та зарубіжні науковці а саме: Л. В. Балабанова, С. А. Бороненкова, З. С. Варналій, Гроте, Євангеліста, Л. Г. Мельник, Спаф, А. А. Чухна, В. Д. Шквіра та інші. Проте питання щодо подальшого розвитку інформаційного забезпечення залишаються відкритими у зв'язку зі стрімким розвитком технологій, цифровізіацією виробничих процесів та глобалізацією діяльності підприємств.

Мета статті. Вивчення та обґрунтування необхідності інформаційного забезпечення процесів управління діяльністю промислових підприємств та надання подальших перспектив розвитку.

Результати дослідження. Інформаційне забезпечення на сьогодні є ключовим елементом розробки стратегії. Оскільки більшість українських промислових підприємств діють або бажають вийти на світовий ринок виникає необхідність визначити своє місце як для зовнішніх, так і для внутрішнього ринків.

Впровадження інформаційних технологій для роботи в промисловості, відкриває абсолютно нові та невідомі потенціали технологічного застосування з не менш ніж руйнівними соціально-економічними наслідками. З цієї точки зору, нова епоха визнається тим, що в міжнародних дебатах по-різному називають «другим машинним віком» [1], «третьою промисловою революцією» [2] або «Індустрія 4.0». Без сумніву, ця дискусія має всі характеристики «ажіотажу»: передбачаються вражаючі зміни і перспективи, а в професійних колах, політиці і далеко за її межами, жодна інша проблема так часто не належить до такої важливої ролі в баченнях майбутнього соціального та економічного розвитку. розвитку. Як зазначаються провідні науковці, з другої половини 1990-х років «мультимедіа» нової економіки, «всесвітня павутина» та «електронна комерція», здавалося, стали причиною появи нового суспільного процвітання [3]. Такий розвиток сприяв прогресу в інформаційному розвитку, що зараз відбувається, структурні наслідки яких поки майже неможливо передбачити. Припущення полягає в тому, що розвиток цифрових технологій досягло етапу, який відкриває абсолютно нові якості застосування, які не структурно порівнянні з тими, що були в попередніх десятиліттях. Для обґрунтування цього твердження про нову якість технологічного розвитку зі значно розширеними потенціалами застосування цифровізіації та зміною структурних наслідків, науковці майже одностайно сходяться, що це стало віртуальним стрибком у технічному прогресі останніх років [4-8]. Цей розвиток, для більшості промислових підприємств, приніс надзвичайно амбівалентні соціальні зміни: з одного боку, дуже сприятливі наслідки, зокрема, для доходів і потенціалу для споживання. З іншого боку, цифровізіація також приносить деякі дуже складні виклики з точки зору супутніх змін до економічних структур і роботи. Таким чином, в подальшому інформаційне забезпечення стосується процесу соціально-економічних змін, викликаних впровадженням цифрових технологій, на їх основі заснованих прикладних систем, і особливо їх виробничих мереж.

Виокремлюють дві фази формування інформаційного забезпечення процесів управління: на першому етапі цей процес вже був створений принаймні наприкінці 1990-х років у тих секторах економіки, де виробництво, споживання та зв'язок безпосередньо базуються на нематеріальних операціях та використанні даних та інформації. Це, перш за все, сфери послуг, такі як виробництво та розповсюдження музики, видавнича справа та преса, а також фінансові послуги, оцифрування яких означало далекосяжні структурні зміни в окремих бізнес-моделях, а також у галузевих структурах компаній та галузей. Amazon часто наводиться як приклад випадків, коли стає все менше і менше сенсу запитувати, чи є компанія роздрібною торгівлею, логістичною компанією, веб-сервісною компанією або, як можна було б подумати нещодавно, можливо також бакалійником. Для цієї компанії, як і для багатьох подібних, це лише систематичне використання “великих даних”, що є основою її бізнес-моделі. Сьогодні, однак, вже друга фаза процесу спрямована на реалізацію оцифрування фізичних об'єктів усіх видів. Зубов називає цей розвиток "мутацією другої хвилі" технологічних і пов'язаних з ними соціально-економічних змін [9]. У першу чергу в технологічному плані цей контекст називається також "Інтернет речей". Тут говориться про «кібер-фізичні системи» (КФС), які відкривають величезний і раніше невідомий потенціал для багатьох різних областей застосування, таких як житлові, медичні або транспортні системи, крім загального промислового виробництва. Під терміном КФС розуміють взаємодію інформаційних технологій між, з одного боку, фізичними системами з вбудованим програмним забезпеченням, а з іншого боку, глобальними мережами передачі даних з розподіленими та інтерактивними прикладними системами. Більш конкретно, КФС означає «розумні» та «інтелектуальні» пристрої, транспортні засоби та обладнання, а також логістичні, координаційні та управлінські процеси, які пов'язані з просунутими Інтернет-додатками. Тому було сформульовано гіпотезу про те, що оцифрування зараз знаходиться на межі зазіхання на основні сфери економічної діяльності і, таким чином, створення досі

невідомої взаємозв'язку між абсолютно новими сферами застосування та їх соціальними наслідками. Суттєвість цих процесів, однак, робить цю нову хвилю оцифрування набагато складнішою, ніж попередня. Основною тематичною темою нинішніх дебатів є цифровізіація промислового виробництва та логістики, відповідно промислове застосування технологій КФС, що розповсюджується з 2011 року. З одного боку, це пов'язано з довго обговорюваними та частково реалізованими концепціями виробництва, заснованими на поступовому інтегрованому використанні інформаційних баз даних для планування, управління та моніторингу виробництва [10]. У 1980-х роках видатним з них була концепція "Комп'ютерне інтегроване виробництво" (КІВ). З іншого боку, підкреслюється, що «Індустрія 4.0», порівняно з попередніми підходами, прагне до абсолютно нового рівня автоматизації процесу. Завдяки гнучкому підключенню до Інтернету рівнів даних з реальними фабричними процесами відкриваються принципово нові потенціали для планування, контролю та організації виробничих процесів і цілісних ланцюгів вартості. Крім того, підкреслюється, що вдосконалене використання даних клієнтів та ринкових даних зараз є необхідною умовою для розробки абсолютно нових бізнес-моделей та придбання нових сегментів ринку. Таким чином, загалом, всі автори вважають, що з реалізацією та розповсюдженням системи «Індустрія 4.0», а також загалом із збільшенням цифровізіації соціальних та економічних процесів, будуть запроваджені процеси перетворення, які в довгостроковій перспективі є стійкими, але ще не передбачуваними. їх наслідки для соціально-економічних структур і, зокрема, для праці.

Все це має сприяти тому, що Україна може бути як мінімум регіональним лідером у сфері складних та наукоємних інженерних послуг як:

· програмування у сфері промислових хайтек/створення нових програмних продуктів, включно на нових технологіях 4.0;
· проектування (електричне, механічне, електронне, технологічне, будівельне тощо);
· промислова автоматизація та комплексний інжиніринг (включно з введенням в експлуатацію промислових об’єктів);
· розробка та виробництво складних, малосерійних або унікальних виробів. [11]

Оскільки, мабуть, у випадку розумних виробничих систем існують різні шляхи розвитку виробничої роботи, зрозуміло, які чинники впливають на розвиток організації, робочих місць і кваліфікації. Однак відповідь на це питання потребує попередніх концептуальних роз'яснень, оскільки велика кількість відповідних досліджень і аналізів передбачає концепцію, яка передбачає більш-менш детерміністичний зв'язок між інформаційним розвитком і наслідками для праці. Згідно з цим, в даний час відбувається «інформаційний поштовх» з остаточно чіткими та передбачуваними соціальними та економічними тенденціями до змін.

Підходи еволюційної теорії до формування сучасної системи управління давно підкреслюють, що інформація, є динамічною та суперечливою, а наслідки управлінських дій, прийнятих на основі недостатньо обробленої інформації можуть бути ризикованими у своєму ході і невизначеними в результаті. Сучасний стан економічного простору вимагає від керівництва підприємств розробки таких рішень, що з одного боку сприятимуть розвитку та зміні технологічно можливого потенціалу, а з іншого, збереженню екологічного стану з урахуванням вимог до застосування сучасних технологій. Все це потребує прогнозування розвитку з урахуванням маркетингових можливостей для впровадження нових технології та виробництва продукції.

Загалом, можна стверджувати, що розуміння взаємозв'язку між поширенням цифрових технологій та їх соціальними наслідками ніколи не є лінійним і детерміністичним. Це, швидше, питання складних і взаємних відносин, що формуються під впливом численних економічних, соціальних і трудових політичних факторів, які в кінцевому підсумку визначають, яким чином реально будуть застосовані нові потенціали технологічного застосування, і які результати для підприємства. Більше того, як показали дослідницькі технології в соціології праці останніх десятиліть, це часто є формою

вбудованості організації праці і кінцевою формою нових технологій, які є визначальними факторами для їх використання. Зокрема, стало зрозуміло, що існують альтернативи технічного та організаційного проектування, які залишаються предметом процесу прийняття рішень у сфері політики промислового підприємства та праці. Інформаційне забезпечення процесів управління на промислових підприємствах перш за все має бути спрямовано на взаємодію нових технологій з результуючими кадровими і організаційними змінами, тому вимагає концептуального перегляду загального контексту виробництва, а також взаємозалежностей, які знаходяться в роботі. Аналітичною відправною точкою для цього є концепція «соціотехнічної системи», яка охоплює взаємозалежні зв'язки між технологічними, організаційними і людськими елементами загальної системи виробництва. Соціотехнічну систему можна розуміти як виробничу одиницю, що складається з взаємозалежних технологічних, організаційних і кадрових підсистем. Це означає, що хоча технологічна підсистема обмежує можливості проектування двох інших підсистем, вони мають незалежні трудо-психологічні, трудові політичні та організаційні особливості, які, у свою чергу, реагують на функціонування технологічної підсистеми. Ця концепція ставить у фокус аналізу загальну взаємодію та комбінацію елементів, що дозволяє знизити ризики пов’язані з невідповідністю кадрового потенціалу сучасним технологіям при зміні окремих технічних процесів. Також вирішуються комплекс соціальних питань завдяки інформатизації суспільства щодо виробничих процесів.

Дослідження умов, що визначають конструкцію системи та форми роботи, показують два визначальних чинника, які можна вважати вирішальними для розробки всієї системи: технологічно орієнтована концепція автоматизації, за якою слідує кожна з компаній-користувачів, і пов'язаний з цим процес впровадження нових систем.

Здійснимо аналіз обох цих факторів. Перш за все необхідно приділити дослідити взаємозалежність між технічними та нетехнічними елементами соціотехнічної системи, зокрема, проектування технічної підсистеми та пов'язані з ним приміщення для організації роботи. Тут можна виділити дві принципово різних конструкції системи: перша - концепція автоматизації, орієнтована на технологію. Дана концепція спрямована на подальшу заміну робочих функцій автоматичними установками. Роль втручання людини в роботу має лише компенсаторний характер. Залишилися завдання для робітників - це ті, які можуть бути автоматизовані лише з працею або зовсім не, і, як правило, це завдання спостереження. В іншому випадку сформульована, людська дія в роботі тепер має тимчасову функцію і мислимим кінцевим станом такої концепції системи є її повна автоматизація. Безперечно, з цією концепцією системи існують поступово вужчі межі місця для творчості людини в роботі. З іншого боку, концепція додаткової автоматизації передбачає розвиток розподілу завдань між людьми та машинами, що має зробити можливим задовільну функціональну здатність всієї системи. Ця конструкція вимагає цілісної або спільної точки зору на взаємодію людина-машина, яка визначає конкретні сильні та слабкі сторони як людської праці, так і технічної автоматизації. Для розвитку роботи в цій концепції встановлено технологічну основу, яка може служити різними способами. У відповідній соціально-науковій літературі одностайно припускається, що тільки інтерпретація додаткової системи є достатньою для оптимальної експлуатації технологічного та економічного потенціалу інтелектуальних виробничих систем, оскільки вона не відводить людське втручання в робочі системи лише кількома фрагментарними функціоналами, а залишається, як і технологічна концепція автоматизації. Натомість, допоміжна концепція відкриває можливості дизайну для роботи, яка мінімізує, наприклад, проблеми обізнаності та зворотного зв'язку, що діють на складних установках, роблять можливими неформальні та маніпулятивні дії та поточні процеси навчання, і тим самим призводять до достатню регуляторної здатності всієї системи. Для цього в розвиток системи в рівній мірі беруть участь три виміри концепції соціально-технічної системи, щоб зробити її здатною справлятися з варіаціями і зривами [12].

Другий чинник, як було доведено раніше, є процес впровадження. Він має великий вплив не тільки на фундаментальні процеси розробки та формування нових виробничих систем, але й на фактичний процес впровадження нової системи на кожному підприємстві кінцевого споживача з розробки промислові роботи. Значення процесу реалізації кінцевої конструкції системи та моделі реалізації виробничої роботи ґрунтується, перш за все, на тому, що нові смарт-системи зазвичай не можуть бути реалізовані взагалі як «готові рішення» або, як це було, «plug-and- play» на робочих місцях. Скоріше, більшість автономних систем, ймовірно, будуть інтегровані спочатку як «острівні рішення» у великі виробничі сегменти в існуючих техніко-організаційних структурах компаній-користувачів. [13] Таким чином, у конкретній фазі впровадження, за певних обставин, буде потрібно довготривалий, витратний і взаємний процес координації між новою системою та існуючими умовами установки. Тут особлива увага приділяється надзвичайно дорогої гармонізації нової системи з існуючими базами даних і системами [14]. В рамках інформаційного забезпечення процесів управління необхідно передбачити вступні та початкові етапи в інтелектуальних системах, в ході яких виробнича діяльність та організація роботи повинні будуть демонструвати високу гнучкість і можливості вирішення проблем, і навряд чи очікується, що вони скоро досягнуть визначеного кінцевого стану. Більш ранні дослідження з впровадження інформаційного забезпечення вказують на часто перевантажені виробничі ресурси спроможності планування, ноу-хау та наявного фінансового простору. Обмежувальний вплив відсутності ресурсів особливо очевидний, коли невеликі та мало технологічно інтенсивні підприємства приймають рішення про впровадження інтелектуальних виробничих систем. Крім того, на хід процесу впровадження можуть впливати проблеми праці на підприємстві. У відповідних випадках може розглядатися також внутрішня сукупність суб'єктів, які беруть участь у впровадженні.

Висновки. В даний час інформаційне забезпечення процесів управління має перспективи щодо розвитку. Необхідно пам’ятати, що промислова дифузія цих систем характеризується зміною структури, стикається з технічними, економічними та соціальними бар'єрами, які треба долати. Інформаційні системи з їхніми технологічними принципами децентралізованої, автоматизованої самоорганізації стикаються з поширеними організаційними концепціями стандартизації та бережливого виробництва, завдяки чому часто реалізується стійке підвищення ефективності та збільшення потенціалу керованості процесів. Треба враховувати організаційну інерцію, що є наслідком необхідної реструктуризації планів підприємства та рівня контролю, а також зміненого розподілу обов'язків між ІТ та технологією виробництва. Як правило, ІТ-компетенції та обов'язки мають збільшуватися у значній мірі і бути об'єднаними з іншими існуючими виробничо-технічними компетенціями. В цілому в промисловому секторі у середньостроковій перспективі спостерігатиметься досить диференційований процес застосування інформаційного забезпечення процесів управління. Перш за все такі підприємства скористаються можливістю нових систем, які через високі вимоги до гнучкості постійно перебувають під тиском інновацій та раціоналізації, а в нових системах бачать шанс досягти стійкого зростання продуктивності. Типовими з них є технологічно інтенсивні, сильні середньомасштабні підприємства, які, насамперед, мають необхідний кваліфікований персонал і можливості вивести українські підприємства на глобальний ринок.

Таким чином удосконалення процесів управління завдяки інформаційному забезпеченню надає промисловим підприємствам можливість: більш швидкого реагування на виклики середовища; адаптувати методику передачі даних; скоротити час на обробку та аналіз даних; забезпечити достовірність інформації про стан процесів на підприємстві; удосконалити процес прогнозування ринкової кон’юнктури та інш.

В подальших дослідженнях необхідно провести аналіз щодо методів та форм передачі інформації до персоналу. З метою зменшення ризику її несприйняття або

невірного трактування. Новизна і складність цієї області лише ще більш показує необхідність міждисциплінарного підходу між технічними і соціальними науками.

Список використаних джерел:

1. *Brynjolfsson, E., McAfee, A.: The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. Norton, New York (2014)*
2. *Rifkin, J.: The Third Industrial Revolution. How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World. Palgrave Macmillan, Basingstoke (2011)*
3. *Мельник Л. Г. Инструменты и ключевые факторы формирования сестейновой ("зелёной") экономики / Л. Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. - 2016. - № 4. - С. 30-36.*
4. *Geisberger, E., Broy, M.: agendaCPS. Integrierte Forschungsagenda Cyber-Physical Systems. Springer-Verlag, Heidelberg (2012)*
5. *Avant, R.: The third great Wave. In: The Economist, October 4th 2014, Special Report: (2014)*
6. *Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління / С.П. Кулицький. – К.: МАУП, 2012. – 426 с.*
7. *Корнєєв Ю.О. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності / Ю.О. Корнєв // Вісник НАН України. – 2008. – № 5. – С. 24–31.*
8. *Evangelista, R., Guerrieri, P., Meliciani, V.: The economic impact of digital technologies in Europe. Econ. Innovation. New. Tech. 23(8), 802–824 (2014)*
9. *Zuboff, S.: Creating value in the age of distributed capitalism. McKinsey Quarterly. http://glennas.files.wordpress.com/2010/12/ creating-value-in-the-age-of-distributed-capitalism-shoshanazuboff-september-2010.pdf (2010).*
10. *Westkämper, E.: Digital enterprise technology: digital manufacturing in the global era. Fraunhofer Publica, New York (2007)*
11. *Індустрія 4.0 в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/industry-4*
12. *Grote, G.: Menschliche Kontrolle über technische Systeme—Ein irreführendes Postulat. In: Karrer, K., Gauss, B., Steffens, C. (eds.) Beiträge der Forschung zur Mensch-Maschine-Systemtechnik aus Forschung und Praxis, pp. 65–78. Symposium, Düsseldorf, (2005)*
13. *Варналій З. С. Вплив розвитку інформатизації суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій на інтеграцію у глобальний ринок факторів виробництва / З. С. Варналій, Л. Л. Клевчік // Формування ринкових відносин в Україні. — 2015. — № 8. — С. 66–69.*
14. *Spath, D., Ganschar, O., Gerlach, S., Hämmerle, M., Krause, T., Schlund, S.: Produktionsarbeit der Zukunft—Industrie 4.0. Fraunhofer Verlag, Stuttgart (2013)*

References:

1. *Brynjolfsson, E., McAfee, A.: The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. Norton, New York (2014)*
2. *Rifkin, J.: The Third Industrial Revolution. How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World. Palgrave Macmillan, Basingstoke (2011)*
3. *Melnik L. G. Tools and key factors in the formation of a sustainable ("green") economy / L. G. Melnik // Actual problems of economics. - 2016. - № 4. - p. 30-36.*
4. *Geisberger, E., Broy, M.: agendaCPS. Integrierte Forschungsagenda Cyber-Physical Systems. Springer-Verlag, Heidelberg (2012)*
5. *Avant, R.: The third great Wave. In: The Economist, October 4th 2014, Special Report: (2014)*
6. *Kulitsky S.P. Fundamentals of the organization of information activities in the management sphere / S.P. Kulitsky. - K.: MAUP, 2012. - 426 p.*
7. *Korneev Y. A. Information support of development of business activity / Yu.A. Kornev / / Reporter of NAS of Ukraine. - 2008. - No 5. – p. 24-31.*
8. *Evangelista, R., Guerrieri, P., Meliciani, V.: The economic impact of digital technologies in Europe. Econ. Innovation. New. Tech. 23(8), 802–824 (2014)*
9. *Zuboff, S.: Creating value in the age of distributed capitalism. McKinsey Quarterly. http://glennas.files.wordpress.com/2010/12/ creating-value-in-the-age-of-distributed-capitalism-shoshanazuboff-september-2010.pdf (2010).*
10. *Westkämper, E.: Digital enterprise technology: digital manufacturing in the global era. Fraunhofer Publica, New York (2007)*
11. *Industry 4.0 in Ukraine [Electronic resource]. – Available at: https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/industry-4*
12. *Grote, G.: Menschliche Kontrolle über technische Systeme—Ein irreführendes Postulat. In: Karrer, K., Gauss, B., Steffens, C. (eds.) Beiträge der Forschung zur Mensch-Maschine-Systemtechnik aus Forschung und Praxis, pp. 65–78. Symposium, Düsseldorf, (2005)*

13. Varnalij Z. S. The Influence of Development of Informatization of Society and Information and Communication Technologies on the Integration into the Global Market of Production Factors / Z. S. Varnalii, L. L. Klevchik // Formation of Market Relations in Ukraine. — 2015. — № 8. — p. 66–69.
14. Spath, D., Ganschar, O., Gerlach, S., Hämmerle, M., Krause, T., Schlund, S.: Produktionsarbeit der Zukunft—Industrie 4.0. Fraunhofer Verlag, Stuttgart (2013)

Ключові слова: *інформаційне забезпечення; управління промисловим підприємством; цифровізіація.*
Ключевые слова: *информационное обеспечение; управление промышленным предприятием; цифровизиация.*
Keywords: *information support; industrial enterprise management; digitalization.*

Рецензент: Хаджинова О. В., декан економічного факультету, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8903033

УДК 338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169225

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ МОРСЬКИХ ПОРТІВ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

http://orcid.org/0000-0001-9552-1367
Філіпішина Лілія Михайлівна, д. е. н., доцент кафедри економіки та організації виробництва, ППІ НУК імені адмірала Макарова, м. Первомайськ, ontariofilpi@ukr.net, +380974705202

Liliia Filipishina, Doctor of Economic Sciences, PPI of the National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov Research Institute of Intellectual Property

L.Filipishina, Strategic management of innovative development of seaports: Foreign experience.

Fast integration into the world transport systems demands from top management of strategic objects of the state to study current trends in management. Its communications with an external environment, including partner ports, have significant effect on strategic development of port. The effective organization of innovative activity remains a decisive factor of adoption of the strategic decision on cooperation with port. In modern conditions skills of business management and competences in logistics demand constant improvement and creative approach by managers. Considering it, it is possible to claim that innovative process is formed by interaction of requirements of economic and institutional factors. The strategic decisions concerning technological innovations demand a comprehensive investigation of practice of activity of world leaders of the port industry. The main problems that have to be solved as a result of introduction of innovations are divided into four areas: technologies, finance, security, social responsibility.For an effective combination of all components of strategic development a number of ports form the long-term strategic plans, which are highlighted in a mission. Long-term planning is the most effective when long-term prospects act as the catalyst for innovations. The problem of Ukrainian ports, at the present stage of their development, is that the strategic plans developed until 2038 focus only on the technological equipment of enterprises and completely ignore the development of management competencies and increase in efficiency of planning the interrelationships between the main directions of strategic management, and integration of enterprise development plans into the global strategy of the country. The general strategy of innovative development has to be based on management by ranging of strategic tasks that will give an opportunity of rapid response to new calls of the external environment.

Філіпішина Л. М. Стратегічне управління інноваційним розвитком морських портів: закордонний досвід.

Стрімка інтеграція у світові транспортні системи вимагає від топ-менеджменту стратегічних об'єктів держави, вивчення сучасних тенденцій в управлінні. Вагомий вплив на стратегічний розвиток порту мають його зв'язки із зовнішнім оточенням, у тому числі портами-партнерами. Вирішальним фактором прийняття стратегічного рішення про співробітництво з портом залишається ефективна організація інноваційної діяльності. У сучасних умовах навички управління та бізнесу, і компетенції в логістиці потребують постійного удосконалення та творчого підходу менеджерами. Враховуючи це, можна стверджувати, що інноваційний процес формується взаємодією потреб економічних та інституційних чинників. Стратегічні рішення, що стосуються технологічних інновацій, вимагають всебічного дослідження практики діяльності світових лідерів портової галузі. Основні проблеми, що мають бути вирішені в результаті впровадження інновацій розподілено за напрямами: технології, фінанси,безпека, соціальна відповідальність. Для ефективного поєднання усіх компонентів стратегічного розвитку низка портів формує довгострокові стратегічні плани, висвітлені в місії. Довгострокове планування є найбільш ефективним, коли довгострокові перспективи виступають в якості каталізатора для інновацій. Проблемою українських портів на сучасному етапі їх розвитку є те, що у стратегічних планах розроблених до 2038 р. увага звертається лише на технологічне оснащення підприємств і зовсім ігнорується розвиток управлінських компетенцій і підвищення ефективності планування взаємозв'язків між основними напрямками стратегічного управління та інтеграція планів розвитку підприємства у глобальну стратегію країни. Загальна стратегія інноваційного розвитку має базуватися на управлінні шляхом ранжування стратегічних завдань, що надасть можливість швидкого реагування на нові виклики зовнішнього середовища.

© ***L. Filipishina / Філіпішина Л. М., 2018***

Филипишина Л. М. Стратегическое управление инновационным развитием морских портов: зарубежный опыт.

Быстрая интеграция в мировые транспортные системы требует от топ- менеджмента стратегических объектов государства, изучение современных тенденций в управлении. Существенное влияние на стратегическое развитие порта имеют его связи с внешним окружением, в том числе портами-партнерами. Решающим фактором принятия стратегического решения о сотрудничестве с портом остается эффективная организация инновационной деятельностью. В современных условиях навыки управления и бизнеса и компетенции в логистике требуют постоянного совершенствования и творческого подхода менеджерами. Учитывая это, можно утверждать, что инновационный процесс формируется взаимодействием потребностей экономических и институциональных факторов. Стратегические решения, касающиеся технологических инноваций, требуют всестороннего исследования практики деятельности мировых лидеров портовой отрасли. Основные проблемы, которые должны быть решены в результате внедрения инноваций распределены по четырем направлениям: технологии, финансы, безопасность, социальная ответственность. Для эффективного сочетания всех компонентов стратегического развития ряд портов формирует долгосрочные стратегические планы, освещены в миссии. Долгосрочное планирование является наиболее эффективным, когда долгосрочные перспективы выступают в качестве катализатора для инноваций. Проблемой украинских портов на современном этапе их развития является то, что в стратегических планах, разработанных в 2038 внимание обращается только на технологическое оснащение предприятий и вовсе игнорируется развитие управленческих компетенций и повышение эффективности планирования взаимосвязей между основными направлениями стратегического управления и интеграция планов развития предприятия в глобальную стратегию страны. Общая стратегия инновационного развития должна базироваться на управлении путем ранжирования стратегических задач, что позволит быстро реагировать на новые вызовы внешней среды.

Постановка проблеми. Сучасний світ швидко і глибоко змінюється. Глобальні події, такі як перехід на альтернативну енергію, впровадження інформаційних технологій та зміна потоків товарів мають далекосяжні наслідки для всієї транспортної інфраструктури. В умовах міжнародної економічної інтеграції транспорт стає однією з важливіших галузей економіки України, яка забезпечує функціонування всього народногосподарського механізму. Транспортні операції є невід'ємною і часто визначальною частиною зовнішньоекономічних операцій. Основна маса зовнішньоторговельних перевезень припадає на морський транспорт. Отже, перед морським транспортом України постає нагальна проблема прискорення інтеграції до європейської та світової транспортних систем. Необхідність вивчення інноваційних заходів, які впроваджуються в діяльність світових лідерів морської транспортної інфраструктури, є невід'ємною умовою розробки загальної системи стратегічного управління морськими портами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями діяльності та тенденцій розвитку підприємств морського транспорту присвячені роботи закордонних вчених Я. Алікса, Буганза, Верганті, М. Шюйленбург, Т. Веллінг та інш. Українські вчені Вільский Г. Б., Гончаров І. Н., Крук Ю. Ю. здійснили комплексне дослідження системи та процесу управління морським портом. Проте питання щодо можливості адаптації закордонного досвіду інноваційної діяльності морських портів до умов функціонування вітчизняних підприємств залишаються відкритими.

Мета статті. Вивчення та вдосконалення в науковому розумінні практики здійснення інноваційної діяльності світових лідерів портової галузі та впровадження її в систему стратегічного управління, що має сприяти підвищенню ефективності роботи та захисту автономії портів.

Результати дослідження. Завдання стратегічного управління виходять з проблем, які стоять перед суб'єктами господарської діяльності. Особливої уваги потребують рішення щодо інноваційного розвитку морських портів. Адже саме від їх діяльності, виробничої потужності залежить можливість корпорацій, що здійснюють морські перевезення удосконалювати свою діяльність.

Сьогодні інноваційна увага полягає виключно в розробці стратегій або бачень, які вже існують. Все більше усвідомлюється, що інновації - це інтерактивний, складний процес, в якому учасники повинні взаємодіяти з різноманітними організаціями та

установами (наприклад, дослідницькі інститути, клієнти, органи влади, фінансові організації). Від цього процесу залежить успіх інновацій. Насамперед необхідно усвідомити, які типи інновацій існують. Синтез поглядів різних авторів [1-3] дає наступну класифікацію ступенів інновацій:

Інкрементальна адаптація (яка також називається адаптивною або ефективною інновацією) спрямована на вдосконалення того, що вже існує, наприклад, оптимізація стандартних рішень для існуючих проблем. Це включає додаткові зміни, такі як зниження витрат, підвищення якості або підвищення продуктивності. Це вимагає невеликих інвестицій і забезпечує невеликі прибутки.

Еволюційні інновації в основному стосуються існуючих або нових проблем з використанням найсучасніших підходів і техніки і часто орієнтована на нові ринки. Нові питання можуть бути результатом технології або політики зміни, нові стратегії, спільні підприємства або злиття, або відгуки клієнтів. До цього відноситься еволюційна інновація, але як інкрементальні інновації, воно здійснюється в межах існуючої структури організації.

Революційна або проривна інновація зосереджується на принципово нових і кращих ідеях, які можуть, по суті, трансформувати або навіть розібрати існуючу структуру, технології та процеси організації, а також ринку. Ці інноваційні заходи призводять до відкриття міжчасової діяльності. Змінюючи фокус організації, еволюційні інновації також спрямовані на передбачення нових проблем і питань в результаті довгострокового мислення про майбутні події. Революційна інновація в основному є результатом випадковості, яка часто викликана неадекватними рішеннями існуючих проблем. Тому їх ще трактують як незаплановані інновації, тоді як перші два типи можуть бути класифіковані як заплановані інновації.

Інновації впроваджують нові ідеї для створення цінності. Це не є лінійним процесом, де нові результати досліджень ведуть на розробку нових продуктів і послуг, які потім використовуються на ринку. Інновація - це системний процес з багатьма факторами, які впливають на його виникнення і успіх [4]. У таблиці 1 наведено характеристики різних типів інновацій

Таблиця 1.

Ступінь інновацій у портах

Характеристика	Типи інновацій		
	Інкрементні	Еволюційні	Революційні
Первинний рух	Ринкові сили	Ринкові сили	Взаємодія між науковими інститутами, стратегія випередження, інституційні змінні та невирішені проблеми
Витрати	невеликі	великі	дуже великі
Проблеми / можливості	Існуючі або передбачувані	І існуючі, і нові	нові
Ступінь невизначенності	Невелика (від 0 до 1 за шкалою Ансофа) [4]	Середня (від 1 до 3,5)	Неможливо оцінити (більш ніж 3,5)
Підпрограми / Процедури	Стандартні	Зміна траєкторій, гнучкість використання підпрограм	Структурні зв'язки змінюються, впровадження нових програм та процедур
Ринки	Стратегія спрямована на існуючі ринки	Орієнтація на існуючі та пошук нових	Вихід на стратегічно нові ринки

Виникає необхідність дослідити проблеми, які стоять перед портами. На думку професора Яна Алікса [5] вони поділяються на наступні категорії:

1. Технологічні. Зростання потреб замовників у розмірах та об'ємах перевезень, особливої уваги потребують контейнерні перевезення. Чим довший маршрут, тим більше сенсу, що він має мати великі судна, щоб зменшити фіксовані і

змінні витрати. В сучасній практиці недостатньо тільки будівництва портової території для залучення кораблів. Сьогодні порт без розвідки про ринок і його гравців, без визначеної і очікуваної стратегії, не може витримати інтенсивність міжнародної конкуренції. Порти повинні адаптувати свої інфраструктури до цих гігантських кораблів, але для цього необхідно стратегічне планування щодо перебудови та модернізації причалів.

2. Економічна та фінансова. Економічні моделі, що є результатом гігантизму, створюють зростаючі економічні та фінансові ризики для портових підприємств. Необхідно знайти відповіді, які рішення в довгостроковій перспективі призведуть до покращення конкурентоспроможності та прибутковості.

3. Екологічні. Порт є основним геостратегічним інструментом, і висока концентрація нафти або хімічної сировини потребує розробки програм та втілення заходів щодо зниження екологічного ризику.

4. Соціальні. Посилення контролю з боку громадських організацій щодо діяльності портів. Необхідно інтегрувати громадян та мешканців місць розташування портів до діяльності.

Отже, стратегічно орієнтовне підприємство має розвивати інноваційні підходи. Однім з напрямів, має бути використання смарт-технологій. Впровадження їх в діяльність морського порту дає можливість стати більш привабливими та конкурентоспроможними за рахунок зменшення витрат. Штучний інтелект, Інтернет-технології та інші технологічні рішення дозволяють портам стати більш розумними з точки зору потоку вантажів, прогнозування ситуації або управління клієнтами. Моніторинг, збір даних і прогнозування використовуються для прийняття оптимальних рішень, вдосконалення процесів і підвищення їх ефективності чи чистоти. Проте ці перетворення все ще перебувають у зародковому стані. На даний момент порт є в основному ігровим майданчиком для технологічних інновацій, застосованих в логістиці. Існує передача навичок і знань з цих галузей логістики до портів, але порти все ще потребують власної цифрової революції.

З іншого боку, розумний порт не слід розглядати як просте застосування цифрових технологій. Інтелект порту також ґрунтується на його здатності розвивати спільний підхід. Географічні обмеження роблять порти обов'язковими шлюзами: неможливо відправити потік з Європи до Америки, не переходячи через порт - якщо не використовувати повітряний транспорт, що набагато дорожче. Тому адміністрація порту повинна виступати в ролі координатора дій між судноплавними компаніями, виробниками потоків і логістичними інтеграторами. Адміністрація порту повинна як виробляти, так і здійснювати технічні і технологічні питання. Завдання полягає у створенні екосистем, спільнот інтересів і практик, які роблять порт більш інноваційними і, отже, більш привабливим.

При розробці програми стратегічного розвитку необхідно відповісти на питання відносно того, хто є основним клієнтом і які їх потреби будуть в майбутньому. Це дуже важливо для виробників потоку або вантажовідправників. Наприклад, Walmart є одним з найбільших виробників потоків між Китаєм і дистриб'юторськими центрами, які він контролює в США. Він щорічно представляє кілька сотень тисяч контейнерів. Кожне з його рішень може, таким чином, суттєво вплинути на обсяг терміналу в Лос-Анджелесі порівняно з іншим в Окленді, Сіетлі або Ванкувері. У Франції така компанія, як Michelin, завжди віддала перевагу порту Гавра та Марселя, щоб перевозити її потоки по всьому світу. Проте, західноєвропейська конкуренція в порту постійно посилюється, тоді як внутрішні торгові зони перекриваються один з одним. [5]

Стосовно технологічних перешкод, а саме збільшення габаритів суден, експерти зазначають, що ринок вже страждає від надлишкових потужностей і прихід все більших судів тільки погіршує цю проблему. Затримка в прийнятті рішень щодо інноваційного

оновлення в цьому напрямі може привезти підприємства морського транспорту до банкрутства.

Отже, для збереження домінуючого положення на ринку, необхідно контролювати найбільш завантажені морські маршрути через стратегічні альянси. Таким чином, портові власники залежать від стратегічних альянсів.

Адміністрація морських портів України розробляє інноваційні програми розвитку. Актуальним при їх розробці є вивчення та адаптування досвіду світових лідерів в галузі вантажоперевезень.

Дослідження досвіду лідерів серед підприємств морського транспорту доводить, що кожен з них досягає вирішення проблем, які було зазначено за допомогою використання інноваційних технологій. Розглянемо два випадки: Гамбург і Амстердам. За допомогою програмного забезпечення Cisco, Гамбург впровадив датчики, системи фотоапаратів і розумні ліхтарі на дорогах для того, щоб контролювати рух, передбачити підйом мосту або очистити дорогу після аварії, полегшити рух барж, коли трафік насичений, і т.д. [6]. Цей тип «розумних» інновацій є особливо актуальним, оскільки він стосується всіх аспектів: він дозволяє покращити загальну продуктивність терміналів і портових комплексів, пом'якшити наслідки перед- і пост-маршрутного руху населення, зменшуючи забруднення, і навіть зменшує кількість нещасних випадків.

Впровадження стратегічних планів заснованих на інноваціях дозволило Гамбурзькому порту зберегти вантажопотік на рівні попередніх років та стабілізувати конкурентні позиції. У 2017 році контейнерний та звичайний вантажообіг на терміналах Гамбурга склав 91,8 млн тон, що є 1,6 відсотка, або 1,5 млн тонн нижче рівня попереднього року. Це було можливо в основному за рахунок продуктивності обробки контейнерів. В той час як пропускна здатність неконтейнерних перевезень впала на 6 відсотків в порівнянні з 2016 роком. Динаміка контейнерних перевезень по порту Гамбург надана в табл. 2.

Таблиця 2.

Торгові партнери Гамбурга в морських контейнерних перевезеннях за період 2016-2017 рр., 1000 TEU

За п/п	Країна	2016	2017	Абсол.	Відн.
1	Китай	2582	2619	37	1,4
2	Росія	453	405	-49	-10,7
3	Сінгапур	419	389	-31	-7,3
4	Фінляндія	361	312	-50	-13,7
5	Швеція	243	298	56	23
6	Великобританія	246	237	-9	-3,8
7	Південна Корея	274	228	-46	-16,8
8	Малайзія	286	221	-65	-22,6
9	Польща	214	219	5	2,3
10	Араб. Емірати	234	215	-19	-8,2
11	Інші країни	3593	3672	79	2,2
	РАЗОМ:	8907	8815	-91	-1

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Порт Амстердам є прикладом вирішення проблем пов’язаних з соціальними питаннями. За допомогою громадян цей порт розробив унікальний досвід у сфері кругової економіки у сфері поводження з відходами. Всього за кілька років Амстердам став піонерською платформою. Порт тісно співпрацює з місцевими університетами та інженерними школами. Така співпраця породила багато дослідницьких та інноваційних проектів, завдяки чому порт отримав за кілька років економічні, фінансові та технологічні переваги.

Особливої уваги потребує Порт Роттердам (PoR), який в даний час один з найбільш технологічно розвинених портів, і був піонером у багатьох областях. У ретроспективі можна виділити багато прикладів успішних інновацій у портовому секторі.

Для порту Роттердама останні роки були відзначені високим рівнем інвестицій. Валові інвестиції у 2017 р. склали 213,8 млн. євро. Завдяки інвестиціям порт вирішує проблеми, які було зазначено вище. Для керівництва порту економічні та соціальні питання при формуванні стратегії є однаково важливі. Порт Роттердамського Управління прагне до різкого скорочення викидів CO_2, щоб допомогти досягти амбітної національної кліматичної мети. Також адміністрація порту за участю муніципалітету розробляє стратегічні програми щодо забезпечення зайнятості населення до 2050 року.

Застосування стратегії інноваційного розвитку дозволило порту отримати наступні результати економічної та фінансової діяльності у 2017 році:

Порт Роттердамської адміністрації зафіксував оборот 712,1 млн. євро у 2017 році. Чистий результат без урахування податків склав 247,3 млн. євро, головним чином внаслідок зниження процентних витрат.

Витрати на оренду ділянок, найбільша стаття доходів, зменшилися на 0,9% до 373,7 млн. євро. Це зменшення відображає одноразовий приріст у 2017 році через перегляд цін із зворотним ефектом. Дохід від портових зборів, що сплачуються суднами під час відвідування порту, знизився на 0,5% до 302,4 млн. євро, що пояснюється збільшенням наданих знижок. Інший дохід становив 30,9 млн. євро.

Операційні витрати зросли на 2,6% до 267,8 млн. євро, головним чином завдяки збільшенню активності, пов'язаної з двома стратегічними пріоритетами: перехід до енергії та оцифрування.

Майбутній потенціал порту характеризується високими можливостями для зростання, згідно з останніми дослідженнями університету Erasmus. Однак портовий промисловий комплекс повинен розвиватися. Дослідження також вказує на величезне значення порту Роттердама для зростання економіки країн Євросоюзу. Наприклад, на порт припадає 6,2% валового внутрішнього продукту і створює зайнятість для 385 тис. осіб. Обидва ці основні висновки підкреслюють актуальність інноваційних процесів, що впроваджуються. Це зміцнює позиції найбільшого контейнерного порту Європи в цьому стратегічно важливому сегменті ринку.

Загальний обсяг пропускної здатності порту Роттердама у 2017 році склав 467,4 млн. тон, що на 0,21% більш ніж у 2016 році. Основне зростання відбулось по контейнерним перевезенням, що є основним стратегічним видом отримання конкурентної переваги в майбутньому (табл. 3).

Таблиця 3.

Динаміка вантажообігу в порту Роттердам за період 2015-2017 рр.

Тип грузу	Рік			Темпи змін	
	2015	2016	2017	Абсол.	Відн.
Залізна руда та брухт	33,865	31,229	31,166	-2,699	-7,97
вугілля	30,691	28,443	25,752	-4,939	-16,09
зернові	10,834	10,449	11,143	0,309	2,85
Інша	12,349	12,179	12,108	-0,241	-1,95
Разом насипні	87,739	82,301	80,168	-7,571	-8,63
Сирої нафти	103,09	101,858	104,179	1,089	1,06
нафтопродуктів	88,496	88,761	79,207	-9,289	-10,50
СПГ	2,308	1,705	1,986	-0,322	-13,95
інші наливні	30,746	31,195	28,911	-1,835	-5,97
Разом наливні	224,64	223,519	214,282	-10,358	-4,61
Контейнери	126,245	127,064	142,642	16,397	12,99
Загальна пропускна здатність	466,363	461,177	467,354	0,991	0,21

Джерело: розраховано автором на основі [7]

Таким чином, запроваджена стратегія інноваційного розвитку дозволила порту Роттердам інтегрувати мешканців і громадян як силу, а не як обмеження. Вони створили великі експертизи з досліджень і розробок і застосували їх безпосередньо до проблем портів. Становлення розумного порту передбачає підтримку всієї рефлексивної екосистеми, щоб подумати про порт, поряд з ним, навколо нього та всередині нього. Це важливий аспект, і більшість портів не можуть впровадити цей вид екосистеми.

Висновки. Інновацією є реалізація нових ідей. Все більше усвідомлюється, що сьогодні інновації є інтерактивний, складний процес з залученням науково-дослідних інститутів, клієнтів, органів влади, фінансових організацій. Дослідження бар'єрів для інновацій в портовий сектор також має важливе значення вирішення деяких з цих питань може допомогти нам подолати розрив між винаходом і реалізації, тим самим сприяючи плановим інноваціям у портовій галузі. В результаті проведеного дослідження було виявлено, що портові інновації спрямовані дві третини на ефективність і лише третина на продукти і процеси (еволюційні інновації). За думкою експертів основними вузькими місцями щодо впровадження інноваційних стратегій є змінність правил і положень, бюджетні питання, відсутність компетенцій, відсутність програм співпраці між партнерами та опір працівників. Регіональні порти мають симбіотичні відносини з ключовими урядовими стратегіями та програмами, регіональними фінансами та місцевими підприємства в контексті розвитку транспортної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Buganza, T. and Verganti, R. (2006). Life-Cycle Flexibility: How to Measure and Improve the Innovative Capability in Turbulent Environments, Journal of Product Innovation Management, Vol.23, pp.393- 407.
2. Cowan, R. and van de Paal, G. (2000). A merit study commissioned by the European Commission Enterprise Directorate Generlal, Innovation Policy in a Knowledge-Based Economy, June 2000, Publication no. EUR 17023 of the Commission of the European Communities, Luxembourg
3. Dundon, E. (2002). The seeds of innovation: cultivating the synergy that fosters new ideas. New York, AMACOM.
4. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф: пер. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.
5. Paris innovation review [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://parisinnovationreview.com/articles-en/what-is-a-smart-port
6. Офіційний сайт порту Гамбург [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.hafen-hamburg.de/en/press/media/brochure/facts-figures---37993
7. Офіційний сайт порту Роттердам [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.portofrotterdam.com/sites/default/files/downloads/throughput-port-of-rotterdam-2016-and-2015.pdf?token=hNdFESk9
8. Офіційний сайт статистичної служби європейського союзу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Maritime_ports_freight_and_passenger_statistics
9. Goss, R.O, (2002). An Early History of Maritime Economics, International Journal of Maritime Economics Vol.2, pp.390–404.

References:

1. Buganza, T. and Verganti, R. (2006), "Life-Cycle Flexibility: How to Measure and Improve the Innovative Capability in Turbulent Environments", Journal of Product Innovation Management, vol.23, pp. 393-407.
2. Cowan, R. and van de Paal, G. (2000), "A study commissioned by the European Commission Enterprise Directorate General, Innovation Policy in a Knowledge-Based Economy", June 2000, Publication no. EUR 17023 of the Commission of the European Communities, Luxembourg
3. Dundon, E. (2002), "The seeds of innovation: cultivating the synergy that promotes new ideas", New York, AMACOM.
4. Ansoff I. (1999), "New corporate strategy", ["Novaja korporatyvnaja strategyja"], I. Ansoff, transl. from english, S-Pb., Peter Kom, 416 p.
5. Paris innovation review, [electronic resource], available at: http://parisinnovationreview.com/articles-en/what-is-a-smart-port
6. "Official website of the Hamburg port", ["Oficijnyj sajt portu Gamburg"], [electronic resource], available at: https://www.hafen-hamburg.de/en/press/media/brochure/facts-figures---37993

7. "Official website of the port of Rotterdam", ["Oficijnyj sajt portu Rotterdam"], [electronic resource], available at: https://www.portofrotterdam.com/sites/default/files/downloads/throughput-port-of-rotterdam-2016-and-2015.pdf?token=hNdFESk9
8. "Official site of the Statistical Service of the European Union", ["Oficijnyj sajt statystychnoi' sluzhby jevropejs'kogo sojuzu"], [electronic resource], available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Maritime_ports_freight_and_passenger_statistics
9. Goss, R.O. (2002), "An Early History of Maritime Economics", International Journal of Maritime Economics Vol.2, pp. 390-404.

Ключові слова: *інновації; стратегічний розвиток; морський порт; управління.*
Ключевые слова: *инновации; стратегическое развитие; морской порт; управление.*
Keywords: *innovations; strategic development; seaport; management.*

Рецензент: Макаренко М. В., зав. каф. менеджменту та підприємництва на морському транспорті, д.е.н., професор, Азовський морський інститут м. Маріуполь

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8903815

УДК 332.132 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169234

РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ ПРИ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОГО МІСЦЯ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

http://orcid.org/0000-0002-3069-6462
Зибарева Оксана Василівна, доктор економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, e-mail: oksana.zybareva@gmail.com, +38-050 434 18 90

Oksana Zybareva, Doctor of Economics, Associate Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

O. Zybareva, The role of foreign economic relations of the state in finding the optimal place of the enterprise.

The successful placement of productive forces is fundamental an economic problem of every state, including Ukraine. An important aspect in her the solution is the development of an international division of labor and the formation of interstate economic connections So, not taking into account the so-called "interstate cooperation" in the search the optimal location of the enterprise can lead to erroneous conclusions. When providing effective work of the system of foreign economic relations special attention deserves a solution to a number of issues, namely: the development of the necessary legislative framework; creation or restructuring or development of institutional structures that regulate external relations, provision of an appropriate economic environment. In modern conditions Ukraine's international cooperation should take place in the following main forms: engagement foreign investment; scientific and technical cooperation, development of international tourism, cultural ties between countries, mutually beneficial foreign trade, assistance in providing loans and loans, the interest of countries in the joint development of rich natural resources, creation of joint ventures, specialization and co-operation of production, trade technologies. So, we can reasonably assert that today Ukraine has everything prerequisites for the deepening of international relations. This is facilitated by natural conditions, geographic location, labor and scientific and technical potential. In turn development and strengthening of foreign economic relations of the state will positively affect on optimal spatial orientation of business.

Зибарева О. В. Роль зовнішньоекономічних зв'язків держави при пошуку оптимального місця розміщення підприємства.

Вдале розміщення продуктивних сил є фундаментальною економічною проблемою кожної держави, в тому числі й України. Важливим аспектом у її вирішенні є розвиток міжнародного поділу праці і формування міждержавних економічних зв'язків. Отож, не врахування так званого «міждержавного співробітництва» при пошуку оптимального місця розміщення підприємства може призвести до помилкових висновків. При забезпеченні ефективної роботи системи зовнішньоекономічних зв'язків особливої уваги заслуговує вирішення ряду питань, а саме: розроблення необхідної законодавчої бази; створення або реструктуризація чи розвиток інституційних структур, що регулюють зовнішні зв'язки, забезпечення відповідного економічного середовища. В сучасних умовах міжнародна співпраця України повинна відбуватися в таких основних формах: залучення іноземних інвестицій; науково-технічна співпраця, розвиток міжнародного туризму, культурних зв'язків між країнами, взаємовигідна зовнішня торгівля, сприяння у наданні кредитів і позик, зацікавлення країн у спільній розробці багатих природних ресурсів, створенні спільних підприємств, спеціалізації і кооперуванні виробництва, торгівлі технологіями. Отже, можемо обгрунтовано стверджувати, що сьогодні Україна має усі передумови для поглибленого розвитку міжнародних відносин. Цьому сприяють природні умови, географічне розташування, трудовий та науково-технічний потенціал. В свою чергу розвиток і зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків держави позитивно відіб'ється на оптимальній просторовій орієнтації бізнесу.

Зибарева О. В. Роль внешнеэкономических связей государства при поиске оптимального размещения предприятия.

Удачное расположение производительных сил фундаментальной экономической проблемой каждого государства, в том числе и Украины. Важным аспектом в ее решении является развитие международного разделения труда и формирования межгосударственных экономических связей. Итак, не учета так называемого «межгосударственного сотрудничества» при поиске оптимального размещения предприятия может привести к ошибочным выводам. При обеспечении эффективной работы системы внешнеэкономических связей особой внимания заслуживает решение ряда вопросов, а именно: разработка необходимой законодательной базы; создание или реструктуризация или развитие институциональных

© ***O. Zybareva / Зибарева О. В., 2018***

структур, регулирующих внешние связи, обеспечение соответствующей экономической среды. В современных условиях международное сотрудничество Украины должна происходить в следующих основных формах: привлечение иностранных инвестиций; научно-техническое сотрудничество, развитие международного туризма, культурных связей между странами, взаимовыгодное внешняя торговля, содействие в предоставлении кредитов и займов, интерес стран в совместной разработке богатых природных ресурсов, создании совместных предприятий, специализации и кооперировании производства, торговли технологиями. Итак, можем обоснованно утверждать, что сегодня Украина имеет все предпосылки для углубленного развития международных отношений. Этому способствуют природные условия, географическое положение, трудовой и научно-технический потенциал. В свою очередь развитие и укрепление внешнеэкономических связей государства положительно отразится на оптимальной пространственной ориентации бизнеса.

Постановка проблеми. Вдале розміщення продуктивних сил є фундаментальною економічною проблемою кожної держави, в тому числі й України. Важливим аспектом у її вирішенні є розвиток міжнародного поділу праці і формування міждержавних економічних зв'язків. Зовнішні зв’язки держави це не лише взаємний обмін партнерів, якими виступають країни, послугами, інформацією та продуктами власного матеріального виробництва, а й коаліція політичних органів, спрямована на ефективне вирішення глобальних проблем людства та розширення особистих контактів громадян. Отож, не врахування так званого «міждержавного співробітництва» при пошуку оптимального місця розміщення підприємства може призвести до помилкових висновків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням міждержавних зв’язків присвячено багато наукових публікацій. Так, зокрема, у розбудові нових міждержавних порядків слід відзначити праці Фесенка М. В. [1], Раздиної Е. В. [2], Чернявської Л. Н. [3]; у напрямку економічної безпеки - Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. [4], Камлик М. І. [5].

Особливої уваги заслуговують дослідження проведені у напрямку комунікативних технологій [6-11]. Адже, вчасне інформування про політично-економічну ситуацію і «насторої» дозволять оперативно і правильно реагувати при прийнятті рішень щодо просторового орієнтування бізнесу.

Мета статті - дослідження впливу зовнішньоекономічних зв’язків на розміщення продуктивних сил.

Результати дослідження. Зовнішні зв’язки мають розгалужену структуру. Їх класифікують за різними ознаками [12]. За змістом, характером, предметами обміну поділяються на політичні, економічні, наукові, культурні, інформаційні, воєнні, екологічні, релігійні, гуманітарні відносини та особисті стосунки громадян. За часовою тривалістю: тимчасові та стабільні, довготривалі. За територією: з країнами Європи, Азії, Америки тощо. За рівнем розвитку країн: з розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. До того ж кожна група зв’язків має свою ієрархічну багаторівневу структуру. Наприклад, економічні зв'язки поділяються на зовнішньоторговельні, науково-технічні, інвестиційні, кредитно-фінансові, інтуристські тощо.

Ступінь участі країни у міжнародних економічних зв'язках оцінюється за такими показниками [13]: 1) експортна (імпортна) квота - відношення експорту країни до ВВП (характеризує рівень відкритості національної економіки); 2) обсяг експорту (імпорту) країни на одну особу (характеризує ступінь відкритості економіки); 3) експортний потенціал країни, що виражається через обсяг виробленої продукції, який країна може продати на світовому ринку без жодної шкоди для задоволення своїх внутрішніх потреб; 4) відношення частки країни у світовому виробництві певного продукту до частки країни у світовій торгівлі ним (характеризує ступінь конкурентоспроможності вітчизняного виробу на світовому ринку); 5) частка різних товарних груп у загальному обсязі експорту (характеризує структуру експорту); 6) частка критичного імпорту, відношення імпорту ресурсів, товарів, послуг, яких країна не виробляє до загального обсягу імпорту; 7) відношення між обсягом прямих інвестицій країни за кордоном і обсягом іноземних прямих інвестицій в її економіку; 8) обсяг зовнішнього боргу країни та його співвідношення з ВВП та експортом країни (граничний розмір обслуговування видатків не

повинен перевищувати 50 % експорту); 9) показник умов торгівлі, який виражається через відношення експортних цін країни до імпортних; 10) показник розподілу вигід від зовнішньої торгівлі, що визначається як відношення виграшу країни-експортера до виграшу країни-імпортера.

Держава планує свою зовнішньоекономічну діяльність виходячи з економічної доцільності. Вона створює умови для економії витрат в господарстві або в окремих її галузях. Плани зовнішньоекономічної діяльності мають всебічно враховувати переваги, які випливають з міжнародного розподілу праці в інтересах розвитку економіки, технічного прогресу та підвищення рівня життя народу.

Для України розвиток ефективних зовнішньоекономічних зв'язків це об’єктивний шанс для швидшого подолання економічної кризи, сприяння ефективному і стабільному розвитку продуктивних сил, що безумовно відобразиться на зростанні життєвого рівня населення. Беззаперечним є той факт, що держава, яка не зацікавлена у розвитку зовнішньої торгівлі, у налагоджені господарських зв'язків з іншими країнами світу, має приблизно в 1,5 - 2 рази збільшити витрати власного виробництва.

В сучасній стратегії економічного розвитку України, однією з найважливіших сфер діяльності держави є створення та розвиток зовнішньоекономічних відносин з усіма країнами світу, і особливо з найбільш розвинутими. Підхід, що передбачає інтернаціоналізацію виробництва приведе до покращення як якості продукції так і рівня його технологій і цим самим сприятиме інтеграції України в Європейський і світовий ринки.

Нажаль, на сьогодні обсяги національного експорту не відповідають рівню бажаному для України у світогосподарських зв’язках. Наша держава, з населенням майже 1,5% від населення світу, є країною з великим природно-ресурсним та промисловим потенціалом. Однак, на її долю припадає невідповідно низька частка світового експорту, близько 0,2%. Особливо помітно це у порівнянні з іншими країнами. Так, Росія експортує свою продукцію на суму 0,4 тис. дол. в перерахунку на душу населення, США — на суму 2,0 тис. дол., Великобританія — 3,1 тис. дол., Канада — 5,6 тис. дол., Японія — 3,2 тис. дол., Італія — 3,3 тис. дол., Франція — 4,1 тис. дол., Німеччина — 5,1 тис. дол., в той час як Україна лише на 0,2—0,3 тис дол. [14]

Всі країни світу певною мірою залучені в міжнародний поділ праці. Тенденції розвитку світового господарства визначаються поглибленням цього процесу. Адже, міжнародний поділ праці - це вища ступінь суспільного територіального поділу праці між великими сферами виробництва: промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і т. д., яке далі розчленовується на більш дробові і вузькі галузі, і веде до створення спеціалізованих виробництв (наприклад, промисловість галузь важкої промисловості металургія чорна, кольорова комбінати повного, неповного циклу), тобто треба процес усередині підприємств [15].

Щоб виробляти продукцію певної спеціалізації країна повинна мати певні переваги перед іншими державами, серед яких можна виокремити вигідне економіко-географічне положення, високий природно-ресурсний потенціал, кваліфіковані кадри. Не менш вагомим є попит на продукцію на світовому ринку та високий рівень її конкурентоспроможності.

Цікавим феноменом є територіальний поділ праці, який є одним із аспектів суспільного поділу праці. Ще у первісному суспільстві існував поділ праці між жінкою і чоловіком або між працею дорослих і дітей. З появою племен, що займалися різними видами діяльності (наприклад, тваринництвом чи рослинництвом) спостерігається фактично перший суспільний поділ праці. Наступний поділ праці простежується при відокремленні ремесла від землеробства і тваринництва. Обидва з наведених прикладів суспільного поділу праці мають переважно локальний характер, оскільки виробництво і споживання продукції відбувалося здебільшого в певних замкнутих системах (плем’я, община і т. п.). З появою нового суспільного прошарку населення - купців, котрі

забезпечили товарообмін між далеко віддаленими регіонами виробництва і регіонами споживання продукції, суспільний поділ праці набув ознак територіального.

Наступним поштовхом для поглиблення територіального поділу праці в міжнародну сферу стали поява машин та розвиток сучасних видів транспорту (морського, залізничного, авіаційного, трубопровідного), які сприяли підвищенню продуктивності праці та збільшенню концентрації виробництва певної продукції в окремих регіонах. В товарообмінні процеси залучається все більша кількість регіонів, включно з країнами та віддаленими материками.

В зв'язку з цим сформувалось поняття міжнародної спеціалізації. Виникли цілі світові регіональні утворення з конкретною галузевою і регіональною спеціалізацію (Європейський Союз (ЄС), країни Північної Америки (США, Канада, Мексика), країни ОПЕК).

Ретельна теоретична розробка та формування вдалого механізму зовнішньоекономічних зв'язків може допомогти Україні зайняти належне (не виключено, що провідне) місце у світовому господарстві, а розробка комплексу заходів міжнародного співробітництва і практичне втілення їх в життя є невідкладними завдання щодо забезпечення економічного зростання держави.

Беручи за основу принцип міжнародного поділу праці, геополітичне становища України, характер розвитку її продуктивних сил, науково-технічний та ресурсний потенціали, реалізацію зовнішньоекономічної діяльності, необхідно орієнтувати на інтеграцію господарського комплексу України у світову економічну систему.

Для успішної інтеграції необхідно сформувати ринкову систему господарювання, базуючись на загальноприйнятих у світовій практиці принципах, нормах та економічних механізмах, забезпечити раціональне використання можливостей світового ринку для ефективної реструктуризації національного господарства, провадити розвиток зовнішньоекономічної сфери як одного з основних факторів високоефективного та динамічного економічного зростання.

На сьогодні, у регулюванні даної сфери діяльності, на противагу застарілій системі державного адміністрування основними мають виступати економічні важелі товарно-грошових відносин.

Реалізація зовнішньоекономічної діяльності має базуватися на принципах демократизації, демонополізації зовнішніх економічних зв'язків. Для забезпечення цих принципів необхідно скорочувати адміністративні обмеження на експорт та імпорт; згідно з міжнародною практикою передбачати надання об'єктам зовнішньоекономічної діяльності більшої самостійності; провадити ефективну політику митного та валютного регулювання міжнародних господарських зв'язків.

Попри те, зовнішня економічна політика, що передбачає забезпечення взаємовигідної співпраці з іноземними партнерами, стимулювання конкуренції між учасниками зовнішньоекономічної діяльності з метою підвищення якості продукції та послуг на українському ринку має відповідати національним інтересам України.

При забезпеченні ефективної роботи системи зовнішньоекономічних зв'язків особливої уваги заслуговує вирішення ряду питань, а саме: розроблення необхідної законодавчої бази; створення або реструктуризація чи розвиток інституційних структур, що регулюють зовнішні зв'язки, забезпечення відповідного економічного середовища.

Як основні сфери міжнародної співпраці України можна виокремити: залучення іноземних інвестицій; науково-технічна співпраця, розвиток міжнародного туризму, культурних зв'язків між країнами, взаємовигідна зовнішня торгівля, сприяння у наданні кредитів і позик, зацікавлення країн у спільній розробці багатих природних ресурсів, створенні спільних підприємств, спеціалізації і кооперуванні виробництва, торгівлі технологіями.

Україна має долучатись і розвитку міжнародної науково-технічної кооперації, що полягатиме у запозиченні досвіду та запрошенні іноземних спеціалістів; у підготовці і

підвищенні кваліфікації вітчизняних кадрів за кордоном; обміні технологіями, ліцензіями, конструкторськими і проектними матеріалами; у співпраці в галузі науки і техніки, будівництві, модернізації та експлуатації підприємств, інших об'єктів виробничого призначення і соціальної інфраструктури; створенні, розширенні та забезпеченні нормальної діяльності навчальних закладів, у тому числі і спільних.

Особливу увагу варто приділити стану зовнішньої торгівлі України. На сьогодні, економічна політика в цій сфері є нераціональною. Структура і ефективність запланованих у цій сфері заходів не відповідають потребам формування національної ринкової економіки, а частка експорту України в національному доході майже в 4 рази менша за середньосвітовий показник.

Власне структура імпорту та експорту будь-якої країни є чи не найвагомішим показником здатності галузей її народногосподарської системи до міжнародної конкуренції.

У системі міжнародного поділу праці Україна спеціалізується на виробництві: машин (літаки, судна, ракетно-космічна техніка, танкобудування), продукції чорної металургії (залізна і марганцева руди, прокат), продукції АПК, особливо харчової (цукор, борошно, олія, м'ясо, молоко, овочеві консерви, кондитерські вироби), виробництві хімікатів та цементу.

Об'єктивними причинами, що перешкоджають нині України зайняти свою нішу у світовому господарстві, є доволі низька конкурентоспроможність продукції на світових ринках. Більшість українських товарів, на які є попит на зовнішніх ринках, не відповідають міжнародним стандартам. Лише близько 1% вітчизняних промислових товарів можуть конкурувати на міжнародних ринках. Крім того, в Україні недосконалою є система управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Для швидкої інтеграції України у систему світової економіки необхідно створити такі передумови: підвищення іміджу України у світі; забезпечення територіальної цілісності; створення системи національної безпеки; демократизація усіх сфер суспільного життя держави; безумовне виконання міжнародних зобов'язань; участь у глобальних та регіональних політичних процесах; формування і дотримання відповідного законодавства; оцінювання економічного та експортного потенціалу; зміцнення національної валюти; зменшення зовнішньої заборгованості; формування почуття власної національної гідності.

Висновки: Отже, можемо обгрунтовано стверджувати, що сьогодні Україна має усі передумови для поглибленого розвитку міжнародних відносин. Цьому сприяють природні умови, географічне розташування, трудовий та науково-технічний потенціал. В свою чергу розвиток і зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків держави позитивно відіб'ється на оптимальній просторовій орієнтації бізнесу.

Подальші дослідження стосуватимуться аналізу інших чинників просторового орієнтування підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Фесенко М. В. Концептуальні засади консолідації суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку / М. В. Фесенко. – К.: Центр вільної преси, 2015. – 527 с.

2. Раздина Е. В. Обусловленность процессами глобализации трансформации современного мирового порядка / Е. В. Раздина // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 2. – С. 80-87.

3. Чернявська Л. Н. Міжнародні неурядові організації у світовій політиці: монографія / Чернявська Л. Н. – К.: видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 215 с.

4. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

5. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економікоправовий аспект / Камлик М. І. - К.: Атіка, 2005. - 431 с.

6. Інноваційна дипломатія XXI століття. Колективна монографія (ІМВ КНУ). - К.: Центр вільної преси, 2012. - 408 с.

7. Климанська Л. Д. Комунікативні технології в реалізації соціально-політичних проектів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. - Львів, 2013. - 32 с.

8. Копійка В. В. Дипломатія інформаційної доби / В. В. Копійка // Матеріали міжнародної наукової конференції «Міжнародна інформація : концептуальні та прикладні виміри». – К.: КНУ ІМВ, 2013 – с. 4-6
9. Макаренко Є. А. Інформаційно-комунікативний менеджмент у міжнародних відносинах // Матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції «Україна в системі глобального інформаційного обміну: методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців». - Л.: «Львівська політехніка», 2013. - С. 143-151.
10. Почепцов Г. Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Г. Почепцов // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 19-26.
11. Тітаренко Т. В. Об'єктивні характеристики та функції іміджування держави в міжнародних відносинах / Т. В. Тітаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2011. – Випуск 101. Частина. 1. – С.155-165.
12. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів / [І.В. Багрова, Н.І.Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман], за ред. д-ра екон. наук, проф. І.В.Багрової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с.
13. Національна економіка : навч. посіб. / [А.Ф. Мельник, Н35 А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович], за ред. А.Ф. Мельник. - К.: Знання, 2011. - 463 с.
14. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / [С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін.] — К.: КНЕУ, 2000. — 364 с.
15. Раджабова З.К. Світова економіка // Електронний ресурс. - Режим доступу: http://epi.cc.ua/mirovaya-ekonomika198.html

References:

1. Fesenko M. V. (2015) Conceptual principles of consolidation of subjects of the world-system in the development of a new international order [Kontseptual'ni zasady konsolidatsiyi sub"yektiv svit-systemy u rozbudovi novoho mizhnarodnoho poryadku] / M. V. Fesenko. – K.: Tsentr vil'noyi presy,. – 527 s.
2. Razdyna E. V. (2011) The conditionality of the processes of globalization of the transformation of the modern world order [Obuslovlennost' protsessamy hlobalyzatsyy transformatsyy sovremennoho myrovoho poryadka] / E. V. Razdyna // Humanitarnyy chasopys. – № 2. – S. 80-87.
3. Chernyavs'ka L. N. (2008) International non-governmental organizations in world politics: monograph [Mizhnarodni neuryadovi orhanizatsiyi u svitoviy polityts: monohrafiya] / Chernyavs'ka L. N. – K.: vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyyivs'kyy universytet»,. – 215 s.
4. Ivanyuta T. M., Zayichkovs'kyy A. O. (2009) International non-governmental organizations in world politics: monograph [Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva] / T. M. Ivanyuta, A. O. Zayichkovs'kyy. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, – 256 s.
5. Kamlyk M. I. (2005) Economic security of entrepreneurial activity. Economic legal aspect / Kamlyk M. I. - K.: Atika, - 431 s.
6. Innovative diplomacy of the XXI century. Collective monograph (2012) [Innovatsiyna dyplomatiya KHKHI stolittya. Kolektyvna monohrafiya] (IMV KNU). - K.: Tsentr vil'noyi presy, - 408 s.
7. Klymans'ka L. D. (2013) Communicative technologies in the implementation of socio-political projects. The dissertation dissertation for the degree of doctor of political sciences. [Komunikatyvni tekhnolohiyi v realizatsiyi sotsial'no-politychnykh proektiv. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya doktora politychnykh nauk]. - L'viv, - 32 s.
8. Kopiyka V. V. (2013) Diplomacy of the informational period [Dyplomatiya informatsiynoyi doby] / V. V. Kopiyka // Materialy mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi «Mizhnarodna informatsiya : kontseptual'ni ta prykladni vymiry». – K.: KNU IMV, – s. 4-6
9. Makarenko YE. A. (2013) Information and communication management in international relations [Informatsiyno-komunikatyvnyy menedzhment u mizhnarodnykh vidnosynakh] // Materialy II Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi «Ukrayina v systemi hlobal'noho informatsiynoho obminu: metodolohichni aspekty doslidzhennya i pidhotovky fakhivtsiv». - L.: «L'vivs'ka politekhnika», - S. 143-151.
10. Pocheptsov H. (2010) Social communications and new communicative technologies [Sotsial'ni komunikatsiyi i novi komunikatyvni tekhnolohiyi] / H. Pocheptsov // Komunikatsiya. – № 1. – S. 19-26.
11. Titarenko T. V. (2011) Objective characteristics and functions of image of the state in international relations [Ob"yektyvni kharakterystyky ta funktsiyi imidzhuvannya derzhavy v mizhnarodnykh vidnosynakh] / T. V. Titarenko // Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – K.,. – Vypusk 101. Chastyna. 1. – S.155-165.
12. Foreign economic activity of enterprises: Textbook for high schools (2004) , za red. d-ra ekon. nauk, prof. I.V.Bahrovoyi. – K.: Tsentr navchal'noyi literatury,. – 580 s.
13. National Economy: Teach. Manual (2011) [Natsional'na ekonomika : navch. Posib]. / [A.F. Mel'nyk, N35 A.YU. Vasina, T.L. Zhelyuk, T.M. Popovych], za red. A.F. Mel'nyk. - K.: Znannya, - 463 s.
14. Placement of productive forces of Ukraine: Teaching method. manual for self. learn dists (2000) [Rozmishchennya produktyvnykh syl Ukrayiny: Navch.-metod. posibnyk dlya samost. vyvch. dysts.] / [S. I. Dorohuntsov, YU. I. Pityurenko, YA. B. Oliynyk ta in.] — K.: KNEU, - 364 s.
15. Radzhabova Z.K. World economy [Svitova ekonomika] // Elektronnyy resurs. - Rezhym dostupu: http://epi.cc.ua/mirovaya-ekonomika198.html

Ключові слова: *розміщення підприємств; просторова економіка; міжнародна економіка; зовнішньоекономічні зв'язки.*
Ключевые слова: *размещение предприятий; пространственная экономика; международная экономика; внешнеэкономические связи.*
Keywords: *placement of enterprises; spatial economy; international economy; foreign economic relations.*

Рецензент: Качала Т. М., професор кафедри економіки, підприємництва та природничих наук Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8904506

УДК 658.788:339.924 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169243

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА КОРПОРАТИВНОГО ХОЛДИНГУ

http://orcid.org/0000-0002-6657-933X
Колосок Валерія Михайлівна, завідувач кафедри транспортного менеджменту і логістики, д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: kolosok.v.m@gmail.com, тел. +380679083838
http://orcid.org/0000-0003-2343-0794
Бірюков Микита Михайлович, аспірант кафедри транспортного менеджменту і логістики, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: biryukovn1994@gmail.com, тел. +380964057212

Valeriya Kolosok, Head of the Department of Transport Management and Logistics, Doctor of Economics, Professor, SHEI «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol
Biriukov Mykyta, Ph.D. magistr of Department of Transport and Logistic Management, SHEI «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol

V. Kolosok, M. Biriukov, Management models of the integrated enterprises logistics system of the holding company.

The conditions of the modern globalization economy determine the high complexity of the functioning of all the structures and systems of international industrial financial holdings. The effectiveness of the performance of the whole holding depends largely on the success of its logistics systems. The main tasks of the corporate logistics of the holding include: fulfillment of client orders; transportation of raw materials, semi-finished and finished products; warehousing and storage services; performing cargo insurance and transportation, product certification, customs clearance, and the like. The volumes and conditions for the fulfillment of these tasks by both the associated and external logistics operators of the holding affect the cost of corporate logistics. The article defines the types of corporate logistics systems of domestic mining and metallurgical holdings, describes the components and conditions for the formation of corporate logistics costs, reveals the effect of transfer pricing on the services of related and external enterprises of the holding. Substantiated is the corporate logistics cost management model and the pricing model for metal products of the integrated metallurgical enterprise. The results of the study presented in the article made it possible to draw conclusions about the need to develop models and tools for managing logistics systems of integrated related enterprises of domestic holdings.

Колосок В. М., Бірюков М. М. Моделі управління логістичної системи інтегрованого підприємства корпоративного холдингу.

Умови сучасної глобалізаційної економіки спричиняють підвищення складності функціонування всіх структур і систем міжнародних промислово фінансових холдингів. Ефективність результатів діяльності цілого холдингу багато в чому залежить від успішної роботи його логістичних систем. До головних завдань корпоративної логістики холдингу відносять: виконання клієнтських замовлень; транспортування сировини, напівфабрикатів та готової продукції; послуги зі складування і зберігання вантажів; виконання страхування вантажів та перевезень, сертифікації продукції, митного оформлення тощо. Обсяги та умови виконання цих завдань як пов'язаними, так і зовнішніми логістичними операторами холдингу впливають на вартість корпоративної логістики. В статті визначаються види корпоративних логістичних систем вітчизняних гірничо – металургійних холдингів, схарактеризовані складові та умови утворення вартості корпоративної логістики, виявлено вплив трансферного ціноутворення на послуги споріднених та зовнішніх підприємств холдингу. Обґрунтовані модель управління вартістю корпоративної логістики та модель ціноутворення на металопродукцію інтегрованого металургійного підприємства Представлені у статті результати проведеного дослідження дозволили зробити висновки про необхідність розвитку моделей та інструментів управління логістичними системами інтегрованих пов'язаних підприємств вітчизняних холдингів.

Колосок В. М., Бирюков Н. М. Модели управления логистической системы интегрированного предприятия корпоративного холдинга.

Условия современной глобализационной экономики обуславливают высокую сложность функционирования всех структур и систем международных промышленно финансовых холдингов. Эффективность результатов деятельности целого холдинга во многом зависит от успешной работы его

© ***V. Kolosok, M. Biriukov / Колосок В. М., Бірюков М. М., 2018***

логистических систем. К главным задачам корпоративной логистики холдинга относят: выполнение клиентских заказов; транспортировку сырья, полуфабрикатов и готовой продукции; услуги по складированию и хранению грузов; выполнение страхования грузов и перевозок, сертификации продукции, таможенного оформления и тому подобное. Объемы и условия выполнения этих задач как связанными, так и внешними логистическими операторами холдинга влияют на стоимость корпоративной логистики. В статье определяются виды корпоративных логистических систем отечественных горно - металлургических холдингов, охарактеризованы составляющие и условия образования стоимости корпоративной логистики, выявлено влияние трансфертного ценообразования на услуги родственных и внешних предприятий холдинга. Обоснованы модель управления стоимостью корпоративной логистики и модель ценообразования на металлопродукцию интегрированного металлургического предприятия Представленные в статье результаты проведенного исследования позволили сделать выводы о необходимости развития моделей и инструментов управления логистическими системами интегрированных связанных предприятий отечественных холдингов.

Постановка проблеми. Логістичні системи сучасних вітчизняних металургійних підприємств є корпоративними системами інтегрованих пов'язаних підприємств, що входять до складу міжнародних гірничо – металургійних холдингів таких як «АрселорМіттал», «Метінвест», «Інтерпайп», «ІСД», «Євраз» та ін. Особливості функціонування корпоративних логістичних систем інтегрованих пов'язаних підприємств обумовлюються великим різноманіттям видів логістичних потоків і логістичних бізнес-процесів, наявністю великої кількості зв'язків між різноманітними контрагентами як усередині материнського та споріднених холдингів, так і в зовнішньому середовищі. Ефективність функціонування корпоративних логістичних систем є одним із визначальних факторів успішної діяльності вітчизняних виробничих підприємств, конкурентоспроможності вітчизняної металопродукції на світовому ринку. Тому, для розвитку і сталого функціонування логістики в Україні актуального значення набуває завдання пошуку оновлених науково - практичних інструментів планування логістичного менеджменту.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню різноманітних аспектів логістичного менеджменту на сьогоднішній день присвячено безліч робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників. Питаннями проблем теорії логістичного менеджменту займалися Бауерсокс Д., Лафта Дж. [1, 3]. Теорія і практика логістичного управління вітчизняних підприємств та операторів висвітлюється в роботах Захарова М. [2], Крикавського Є. [7], Окландера М. [11], Моісєєвої Н. [10] та ін. Питання підвищення ефективності управління витратами інтегрованих пов'язаних підприємств висвітлювались у роботах Кристофера М. [8], Уотерса Д. [12], Курочкіна Д. [9], а також Колосок В. [4], Макаренко М. [10], Угроватої Ю. [5] та інших. Однак на сьогоднішній момент бракує досліджень присвячених висвітленню проблем менеджменту корпоративних логістичних систем інтегрованих пов'язаних підприємств.

Метою дослідження є розвиток моделей управління вартістю корпоративної логістики інтегрованих пов'язаних підприємств гірничо – металургійних холдингів.

Виклад основного матеріалу. Корпоративна логістична система сучасного міжнародного виробничого холдингу утворена сукупністю внутрішніх логістичних систем його підрозділів - інтегрованих пов'язаних логістичних операторів, підприємств та дивізіонів [1, 13]. Найчастіше, логістична система холдингу (ЛС) представлена наступною сукупністю: ЛС підрозділів матеріально – технічного постачання виробництва (гірничо – рудні, добувні та вугледобувні пов'язані підприємства материнського холдингу; паливно – енергетичні компанії та оператори спорідненого холдингу); ЛС підрозділів операційної діяльності (пов'язані металургійні комбінати та металургійні заводи); ЛС транспортно – логістичних операторів (пов'язані компанії материнського та спорідненого холдингів); ЛС підрозділів дистрибуції продукції (логістичні склади та сервісні металоцентри материнського холдингу).

Функціонування сукупності цих ЛС в процесі виробництва та реалізації товарної продукції створює додану вартість корпоративної логістики, структура якої представлена

на рис. 1. Розвиток моделей управління вартістю корпоративної логістики спрямовано на оптимізацію операційної собівартості та сприяння підвищенню конкурентоспроможності продукції.

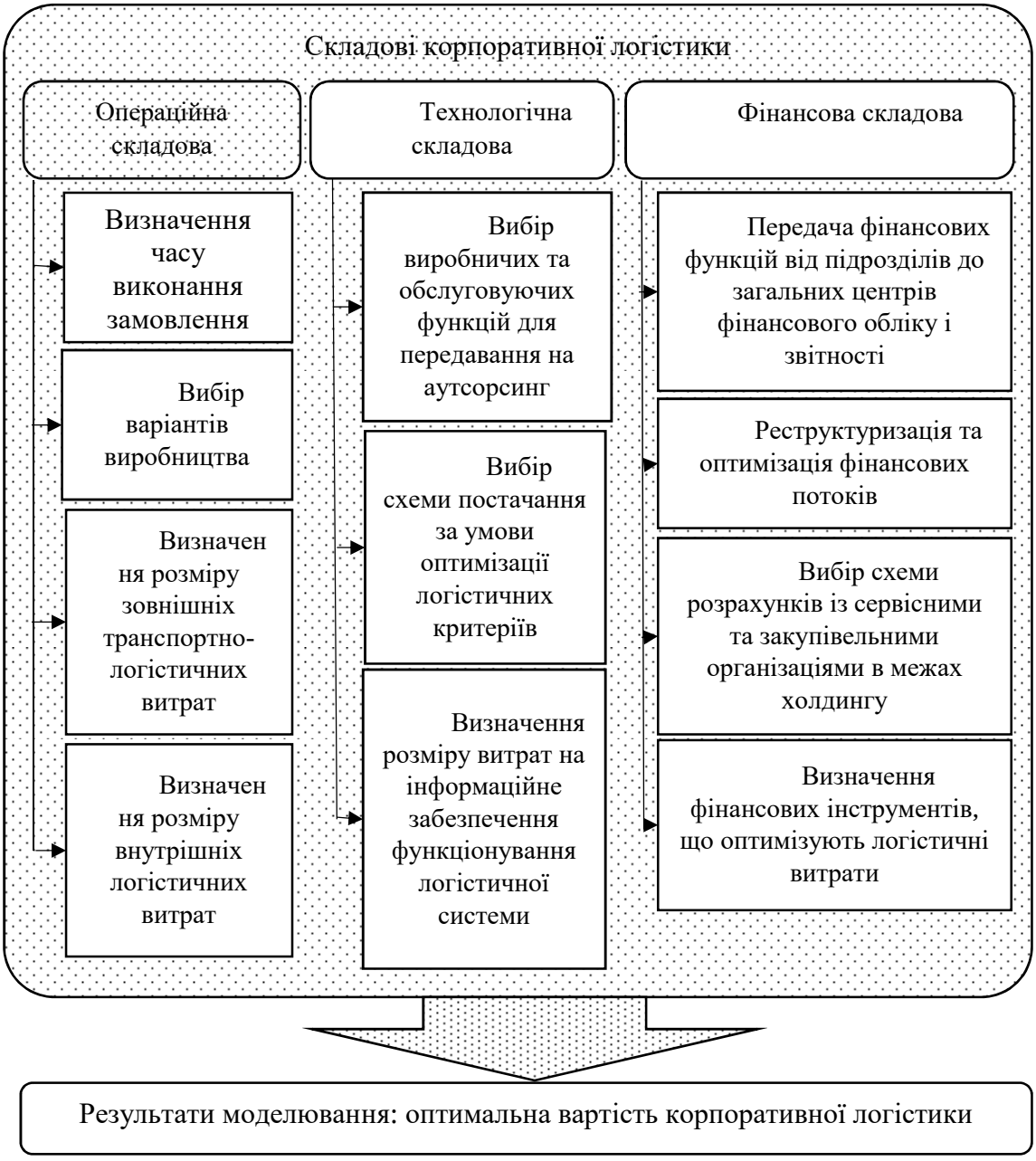

Рис. 1. Модель управління вартістю корпоративної логістики

Виконавцями послуг логістичного обслуговування підприємств структури гірничо – металургійного холдингу виступають транспортно – логістичні оператори двох типів: корпоративно пов'язані та зовнішні оператори. Аналіз фінансово – економічних умов угод транспортно – логістичного холдингу із надання обслуговування корпоративним клієнтам [5, 6], виявив вплив трансферного ціноутворення на залежність розподілу операційної рентабельності таких послуг для пов'язаних та зовнішніх корпоративних клієнтів. Так, рентабельність послуг логістичного обслуговування становила для корпоративно пов'язаних клієнтів у межах 5 -7 %, для зовнішніх непов'язаних клієнтів – від 20 до 30%.

Встановлені залежності дозволили отримати теоретичне обґрунтування вдосконалення моделей управління вартістю корпоративної логістики інтегрованих підприємств і компаній в напряму урахування інструментів трансферного ціноутворення.

Корпоративний ланцюг постачання продукції інтегрованого холдингу передбачає використання значної кількості транспортно - логістичних послуг при обслуговуванні процесів виробництва та його забезпечення, які надаються як пов'язаними так і зовнішніми операторами [4, 5, 6]. В результаті пропонується розвиток моделі управління вартістю корпоративної логістики на основі виокремлення логістичних витрат споріднених учасників холдингової групи, що надає можливості для зменшення цінового навантаження, створює умови забезпечення контролю й управління корпоративним ланцюгом постачань.

Ядром системи формування портфелю замовлень продукції підприємства виступає ціноутворення, яке є важливим об'єктом корпоративного управління сучасних гірничо металургійних холдингів [8, 9, 11]. Для вирішення завдання щодо ефективності дистрибуції пропонується розвинути модель ціноутворення на металопродукцію інтегрованого металургійного підприємства. Модель ціноутворення продукції корпоративного холдингу представляє роздрібну ціну збутової компанії холдингу як суму повних корпоративних витрат та корпоративного прибутку.Повні корпоративні витрати утворюються як сума повної соівартості промислової продукції, адміністартивних витрат та логістичних витрат. Пропонується у складі логістичних витрат враховувати застосування механізму трансферного ціноутворення в угодах із логістичними операторами. Типові витрати на логістичне обслуговування включають: вартість переміщення та обробки вантажів, вартість транспортування та експедирування вантажів; вартість сертифікаційних, митних та страхових процедур; плату за використання логістичної інфраструктури. Виокремлення та врахування впливу двох типів логістичних витрат - внутрішньо корпоративних операторів і зовнішніх непов'язаних операторів - на розмір реалізаційних цін товарної продукції промислового підприємства та холдингу дозволить отримати додаткові важелі підвищення фінансово – економічних результатів діяльності. Пропонована модель дозволить керувати витратами корпоративної логістики на всіх етапах функціонування логістичних систем.

Завдяки розвинутим моделям управління вартістю корпоративної логістики та ціноутворення продукції корпоративного промислового підприємства, стає доступним коригування долі логістичної складової корпоративних витрат холдингу. В умовах погіршення ринкової кон'юнктури на ринку металопродукції, суттєвого зниження цін, наближення рівня рентабельності до межі окупності, особливого значення набуває можливість корпоративного підприємства виявляти та використовувати резерви зниження витрат на всіх етапах просування продукції до кінцевого споживача. Така можливість перетворюється на суттєву конкурентну перевагу, адже дозволяє холдингу використовувати різні моделі ціноутворення і запропонувати кінцевому споживачу привабливу ціну, залишаючись при цьому у зоні прибутковості.

Висновки: Розвинуто модель управління вартістю корпоративної логістики на основі врахування вартості логістичних бізнес – процесів споріднених учасників холдингової групи у загальному ланцюзі постачань та способів трансферного ціноутворення, використання якої підвищує ефективність керування та контролю цінового навантаження у корпоративних ланцюгах постачань.

Для підвищення стійкості виробничо-збутової системи у дисертації розроблено модель ціноутворення на металопродукцію інтегрованого металургійного підприємства, на основі врахування внутрішньо корпоративних трансферів пов'язаних підприємств, завдяки якій уможливлюється зниження долі логістичної складової корпоративних витрат холдингу та коригування роздрібних цін.

Напрямок подальших досліджень оптимізації управління логістичних систем інтегрованих підприємств холдингу полягає у вдосконалені управління операційною, технологічною та фінансовою складовою корпоративної логістики.

Список використаних джерел :

1. *Бауэрсокс Д. Логистика: интегрированная цепь поставок / Д. Бауэрсокс, Д. Клосс. – М.:«Олимп-Бизнес», 2010. – 644 с.*
2. *Захаров М.Н. Контроль и минимизация затрат предприятия в системе логистики / М.Н. Захаров. – М.: Экзамен, 2006. – 158 с.*
3. *Лафта Дж. К. Менеджмент: навч. посібник / Дж. К. Лафта / - М.: Т.К. Велбі, 2005. - 592 с.*
4. *В.М. Колосок, Я.С. Трусова. Методические вопросы управления конкурентоспособностью промышленных предприятий в составе холдинга // Вісник Приазовського державного технічного університету, 2013. № 25. – С. 17 - 26*
5. *Kolosok V., Ugrovata Yu, The economic growth of enterprises in international holdings: application of transfer pricing in Ukrainian companies, Contemporary Research on Organization Management and Administration–2014, No. 2(1). - p. 74-99.*
6. *Колосок В. Аналіз підходів до формування економічних механізмів управління ланцюгами постачань / В.Колосок, М.Бірюков // Вісник Приазовського державного технічного університету, 2017. - Вип. 34. - С. 313-319.*
7. *Крикавський Є.В. Економіка логістики / Є.В. Крикавський.– Львів: Вид-во Львівська політехніка,2014 – 640 с.*
8. *Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / М.Кристофер. – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.*
9. *Курочкин Д. Логистика и управление цепями поставок / Д. Курочкин. – Минск: Альфа-книга, 2016. – 783 с.*
10. *Моисеева Н. К. Экономические основы логистики: учебник / Н. К. Моисеева. – М.: ІНФРА, 2008. – 528 с.*
11. *Окландер М. Логістична система підприємства / М. Окландер.– Одеса: Астропринт, 2004. – 312 с.*
12. *Уотерс Д. Логистика. Управление цепью поставок / Д. Уотерс. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 503 с.*
13. *Сайт холдингу МЕТІНВЕСТ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.metinvestholding.com.ua.*

References:

1. *Bowersox D. Logistics: Integrated Supply Chain / D. Bowersox, D. Closs. - M.: "Olympus Business", 2010. - 644 pp.*
2. *Zakharov M.N. Control and minimization of expenses of the enterprise in the logistics system / M.N. Zakharov - Moscow: Exam, 2006 - 158 pp.*
3. *Lafta J.K. Management: teach. manual / J. K. Lafta / - M .: T.K. Welbee, 2005. - 592 pp.*
4. *Kolosok V., Trusova Ya. Methodical issues of controlling the competitiveness of industrial enterprises in the holding // Bulletin of the Priazovsky State Technical University, 2013. No. 25. - P. 17 - 26*
5. *Kolosok V., Ugrovata Yu. The economic growth of enterprises in international holdings: application of transfer pricing in Ukrainian companies, Contemporary Research on Organization Management and Administration-2014, No. 2 (1). - p. 74-99.*
6. *Kolosok V. Analysis of approaches to the formation of economic mechanisms of supply chain management / V.Kolosok, M.Biriukov // Bulletin of the Priazovsky State Technical University, 2017. - Vp. 34. - S. 313-319.*
7. *Krikavsky Ye.V. Economics of Logistics / E.V. Krykavsky. - Lviv: View Lviv Polytechnic, 2014 - 640 p.*
8. *Christopher M. Logistics and Supply Chain Management / M. Kristopher. - SPb .: Peter, 2004. - 316 pp.*
9. *Kurochkin D. Logistics and Supply Chain Management / D. Kurochkin. - Minsk: Alpha Book, 2016. - 783 p.*
10. *Moiseyeva N.K. The Economic Basis of Logistics: A Textbook / N. K. Moiseyev. - M .: IHFRA, 2008. - 528 p.*
11. *Oklander M. Logistic system of the enterprise / M. Oklander. - Odessa: Astroprint, 2004. - 312 p.*
12. *Waters D. Logistics. Supply Chain Management / D. Waters. - Moscow: UNITI-DANA, 2003. - 503 p.*
13. *Website of METINVEST Holding. [Electronic resource]available at: https://www.metinvestholding.com.ua.*

Keywords: *corporation; logistics; business process; cost; transfer; pricing; model; holding.*
Ключові слова: *корпорація; логістика; бізнес – процес; вартість; трансфер; ціноутворення; модель; холдинг.*
Ключевые слова: *корпорация; логистика; бизнес – процесс; стоимость; трансфер; ценообразование; модель; холдинг.*

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9769564

УДК 331.556.4 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169248

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МІГРАЦІЇ НА ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ КРАЇНИ-ДОНОРА

http://orcid.org/0000-0001-6952-4003

Меліхов Андрій Анатолійович, завідувач кафедри економіки підприємств, д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: melihov_a_a@pstu.edu, тел. +380502938382

Andriy Melikhov, chair of economic enterprice's department, doctor of science, associate professor, State Higher Educatsonal establishment "Pryazovskyi State Technical University", Mariupol, e-mail: melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382

A. Melikhov, The impact of international economic migration on the labor potential of enterprises in the donor country.

The relevance of studying the processes of international labor migration in the context of increasing its intensity was substantiated. The classical and modern theoretical approaches to labor migration were analyzed in the framework of both economic and interdisciplinary orientation.

The definition of "migration" was clarified on the basis of its dualistic interpretation, both as a process and as a result. Its connection with the development of the structure and quality of labor potential was noted. The factors and motives of international labor migration were systematized on the basis of the theory of pull and push factors. Economic, social, political, demographic, and environmental factors were distinguished.

Based on the SWOT analysis methodology, an assessment was made of the migration results for all its actors, both at the macro level (the recipient country to which migrants go, the donor country from which they leave) and at the micro level (directly migrants, enterprises-employers, which potential migrants may quit). This made it possible to determine the positive and negative consequences of migration not only at the present time, but also in the future. Using the theory of rational choice, it was concluded that migrants, as well as the recipient country and the donor country, have a positive effect on migration.

The ways of solving the problems of labor potential development that arise in enterprises-employers of the donor country were proposed through activities related to scientific, technical and organizational progress, in particular, the development of labor-saving technologies, personnel marketing methods, the development of employee loyalty programs.

Меліхов А. А. Вплив міжнародної економічної міграції на трудовий потенціал підприємств країни-донора.

Обґрунтовано актуальність дослідження процесів міжнародної трудової міграції в умовах посилення її інтенсивності. Проаналізовано класичні та сучасні теоретичні підходи до трудової міграції в рамках як економічної, так і міждисциплінарної спрямованості.

Уточнено дефініцію «міграція» на основі її дуалістичного трактування у якості як процесу, так і результату. Наголошено на її зв'язку з розвитком структури і якості трудового потенціалу. Систематизовано чинники і мотиви міжнародної трудової міграції на основі теорії факторів притягування і виштовхування. Виділено економічні, соціальні, політичні, демографічні, екологічні чинники.

На основі методології SWOT-аналізу дано оцінку результатів міграції для всіх її акторів як на макрорівні (країна-реципієнт, до якої вирушають мігранти, країна-донор, з якої вони виїжджають), так і на мікрорівні (безпосередньо мігранти, підприємства-роботодавці, з яких потенційні мігранти можуть звільнитися). Це дало змогу визначити позитивні і негативні наслідки міграції не лише в сьогоденні, але і у перспективі. За допомогою теорії раціонального вибору зроблено висновок, що позитивний ефект від міграції отримують самі мігранти, а також країна-реципієнт і країна-донор.

Запропоновано шляхи вирішення проблем розвитку трудового потенціалу, які виникають у підприємств-роботодавців країни-донора, за допомогою заходів, пов'язаних з науково-технічним та організаційним прогресом, зокрема, розвитку трудозбережних технологій, методів маркетингу персоналу, розробки програм лояльності робітників.

Мелихов А. А. Влияние международной экономической миграции на трудовой потенциал предприятий страны-донора.

Обоснована актуальность изучения процессов международной трудовой миграции в условиях усиления ее интенсивности. Проанализированы классические и современные теоретические подходы к трудовой миграции в рамках как экономической, так и междисциплинарной направленности.

© ***A. Melikhov / Меліхов А. А., 2018***

Уточнена дефиниция "миграция" на основе ее дуалистической трактовки как в качестве процесса, так и результата. Отмечена ее связь с развитием структуры и качества трудового потенциала. Систематизированы факторы и мотивы международной трудовой миграции на основе теории факторов притягивания и выталкивания. Выделены экономические, социальные, политические, демографические, экологические факторы.

На основе методологии SWOT -анализа дана оценка результатов миграции для всех ее акторов как на макроуровне (страна-реципиент, в которую отправляются мигранты, страна-донор, из которой они выезжают), так и на микроуровне (непосредственно мигранты, предприятия-работодатели, с которых потенциальные мигранты могут уволиться). Это дало возможность определить положительные и отрицательные последствия миграции не только в настоящее время, но и в перспективе. С помощью теории рационального выбора сделан вывод, что позитивный эффект от миграции получают сами мигранты, а также страна-реципиент и страна-донор.

Предложены пути решения проблем развития трудового потенциала, которые возникают у предприятий-работодателей страны-донора, с помощью мероприятий, связанных с научно-техническим и организационным прогрессом, в частности, развития трудосберегающих технологий, методов маркетинга персонала, разработки программ лояльности работников.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку процеси зовнішньої і внутрішньої економічної (трудової) міграції у всьому світі демонструють інтенсивні темпи зростання і стають усе менш прогнозованими. Однією з причин збільшення числа зовнішніх економічних мігрантів є можливість працевлаштування з кращими умовами рівня оплати праці, ніж на батьківщині.

Багатогранність і інтенсивність процесів трудової міграції ставить безліч завдань економічного, соціального, демографічного, правового характерів, для вирішення яких вимагаються нові підходи. Із зростанням чисельності мігрантів потрібні значні зміни структури бюджету в соціальній сфері, медичному обслуговуванні, податкової бази тощо. Необхідний перерозподіл трудового потенціалу в різних секторах економіки. Важливе значення має тенденція еміграції висококваліфікованих фахівців, громадян країн, що розвиваються, в розвинені країни паралельно з імміграцією некваліфікованої робочої сили з ще бідніших країн. З кожним роком набирає усі великі оберти нелегальна міграція, що створює ряд додаткових проблем, які повинні негайно вирішуватися.

Серед учених і політиків існують різні точки зору відносно варіантів вирішення проблем економічній міграції, інколи діаметрально протилежні і не завжди справедливі по відношенню до зацікавлених сторін. У подібних обставинах регулювання питань трудової міграції набуває особливу гостроту і актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує безліч теоретичних підходів до розкриття суті поняття міграції і міграційних процесів. Базисною концепцією є т.з. закони міграції, виявлені англійським географом Е. Равенштайном [1]. Окрім них до класичних міграційних теорій відносять економетричну модель "притягуючих і виштовхуючих чинників" Е. Лі [2], яка нині є домінуючою. Ці концепції послужили основою створення безлічі теорій міграції у рамках неокласичної теорії економічної рівноваги як на макро-, так і на мікрорівні (У. А Льюіс, М. Тодаро, Дж. Харріс та ін.). Зараз активно розвиваються міграційні теорії як економічної спрямованості (теорія сегментованого ринку праці М. Піоре [3], концепція "нового міжнародного економічного порядку" В. Бонінга), так і міждисциплінарні теорії: теорія світових систем (І. Валлерстейн, С. Сассен), концепція мобільного переходу (В. Зелінскі), теорія міграційних мереж, синтетична теорія міграції (Д. Массей [4]) тощо.

Різним аспектам міжнародної міграції, її впливу на економіку як країни виїзду, так і приймаючої країни, організації міграційної політики на рівні країни і регіонів, у тому числі, і в Україні, присвятили свої розробки такі дослідники, як Н. Бортник, М. Денісенко[5], Ж. Зайончковська, І. Івахнюк [6], В. Іонцев [5], А. Крастєва [7], Е. Лібанова, О. Малиновська [8], С. Пірожков, О. Позняк, І. Прибиткова, Л. Рибаковський [9], Ю. Римаренко, О. Хомра та ін.

При цьому, проте, практично не приділяється увага таким акторам міграційних процесів, як роботодавці, особливо, підприємствам країни-донора, які із-за відтоку працівників відчувають істотні проблеми з відновленням кадрового потенціалу, що призводить до зниження конкурентоспроможності і погіршення показників їх господарської діяльності.

Мета статті – систематизація чинників та наслідків міграційних процесів для різних акторів на основі SWOT-підходу та вироблення рекомендацій щодо відновлення трудового потенціалу промислових підприємств країни-донора.

Результати дослідження. Перш, ніж розглядати вплив міграції на учасників міграційних процесів, необхідно визначитися з сутністю цього поняття. У зв'язку з безліччю міграційних теорій існує близько 40 підходів до визначення дефініції "міграція". При цьому, ми підтримуємо дуалістичний підхід до цієї категорії, який стверджує, що міграцію одночасно слід розглядати і як процес, і як результат. Найчіткіше такий підхід виражений Л. Рибаковським, який вважав, що в широкому сенсі це "територіальне переміщення між різними населеними пунктами, незалежно від тривалості, регулярності і цільової спрямованості" (процес), а у вужчому сенсі - це "закінчений вид територіального переміщення", причому характерною ознакою є зміна місця проживання (результат) [9]. При цьому слід додати, що міграція є об'єктивним процесом переміщення працівників, нерозривно пов'язаним з розвитком продуктивних сил, громадських стосунків і зміною структури і якості трудового потенціалу усіх акторів цього процесу.

Для виявлення причин і мотивів міграції розглянемо теорію чинників притягування і виштовхування (pull/push factors) або економетричну модель міграції. Дана концепція була сформульована в середині 1960-х років Е. Лі [2] на базі ідей Е. Равенштайна. Е. Лі відзначав, що з місцем прибуття і вибуття незмінно пов'язано дві групи чинників, що чинять вплив на мігранта - позитивні і негативні, які обумовлюють вибір мігрантами нового місця роботи або проживання.

Чинниками притягування (pull factors) в державі-реципієнті можуть бути високий рівень економічного розвитку, вищі прибутки, безпека, можливість дістати доступ на ринок праці (у тому числі в неформальному секторі, що особливо важливо для нелегальних іммігрантів) і інші.

До чинників виштовхування (push factors) в державі-донорі можуть відноситися деякі чинники економічного характеру (безробіття, низький рівень доходу, високі податки); соціальні і політичні (бідність, дискримінація, обмеження на свободу совісті і віросповідання, війни); несприятливі природні і кліматичні умови та ін.

Е. Лі також звернув увагу на вплив, який виявляється "перешкодами, що втручаються" ("intervening obstacles") і всілякими обмеженнями, діючими між пунктами прибуття і вибуття [2]. Ці проміжні чинники зростають із збільшенням відстані між територіями і можуть виступати обмежувачами міграційних потоків. До їх числа входять транспортні витрати, законодавче регулювання переміщень, доступність інформації про передбачуваний регіон прибуття і так далі

На ідеях Е. Лі з'явилася теорія притягування і виштовхування, яка описує різні мотиви, що спонукають до міграції. Ці мотиви пов'язані з економічним, політичним, соціальним, екологічним, демографічним контекстом і в країнах донорах, і в приймаючих країнах. Чинники притягування і виштовхування описуються різними ученими - Дж. Беддінгтоном, О. Вендіною [11], Д. Массей [4], М. Піоре [3].

Так, О. Вендіна вважає, що в міграційній стратегії мігранта соціальні притягуючі чинники (можливості самореалізації, підвищення статусу) переважають над економічними pull чинниками [11].

М. Піоре стверджує, що сучасна міграція генерується не push-чинниками в донорських країнах, не різницею в рівні прибутків і не будь-якими іншими супутніми обставинами, а головним чином попитом приймаючих економік на певну робочу силу [3], тобто економічними pull-чинниками.

Систематизуємо дані чинники стосовно міжнародної трудової міграції у табл. 1.

Теорія pull/push чинників допомагає краще зрозуміти роль економічних, соціальних, політичних, екологічних притягуючих чинників, які необхідно враховувати мігрантові при формуванні своєї міграційної стратегії.

Після систематизації мотивів міграції необхідно оцінити її результати для усіх учасників міграційних процесів. Для цього скористаємося методологією SWOT-аналізу, що дозволяє оцінити вигоди і збитки від міграції не лише в сьогоденні, але і в перспективі.

Таблиця 1.

Чинники притягування і виштовхування для міжнародної трудової міграції

Чинники	Pull чинники	Push чинники
Економічні	Можливості працевлаштування. Дохід / зарплата / благополуччя. Ціни виробників. Споживчі ціни. Грошові перекази. Попит на певну робочу силу.	Скорочення державних витрат на галузь.
Політичні	Демократичний політичний режим.	Дискримінація. Переслідування. Конфліктогенність. Відсутність безпеки. Політичні мотиви. Прямий примус.
Соціальні	Інфраструктура, що створюється мігрантами і відповідає за зв'язки з діаспорою. Можливості освіти. Підвищення свого статусу. Нові можливості самореалізації.	Споріднені / сімейні зобов'язання.
Екологічні	Родючість земель. Придатність для житла.	Дефіцит води. Виснаження ґрунтів. Небезпечні умови довкілля. Зміни клімату.
Демографічні		Щільність / чисельність населення. Структура населення. Поширення захворювань.

Проведемо такий аналіз як для макрорівня (країна-реципієнт, в яку прямує потік мігрантів, і країна-донор, з якої ці мігранти від'їжджають), так і для мікрорівня (самі потенційні мігранти, а також роботодавці - власники тих промислових підприємств, на яких працюють потенційні мігранти).

Таблиця 2.

SWOT-аналіз міграційних процесів для країни-реципієнта

Сили	Слабкості
Приплив відносно дешевої і, разом з тим часто, кваліфікованої робочої сили. Розвиток економіки країни, зростання ВВП, підвищення конкурентоспроможності. Зниження собівартості продукції із-за залучення дешевих трудових ресурсів. Додаткові податкові відрахування з прибутків легальних мігрантів. Економія витрат на підготовку висококваліфікованих фахівців. Економія на соціальних виплатах для працюючих мігрантів.	Зростання безробіття серед місцевого населення. Розвиток конфліктів на трудовій, національній, релігійній, расовій і інших основах. Відсутність необхідності впроваджувати трудозбережні технології.
Можливості	**Погрози**
Поліпшення демографічної ситуації за рахунок частини мігрантів, що залишилися на постійне місце проживання. Зниження демографічного навантаження на працюючих.	Зростання злочинності, в т.ч., етнічної. Створення великих діаспор з людей з іншою ментальністю. Їх можливий вплив на політичні і соціально-економічні процеси в країні. Мігранти, що отримали громадянство країни, але

Підвищення якості робочої сили (за рахунок висококваліфікованої частини мігрантів). Зниження темпів зростання цін (із-за схильності мігрантів до заощаджень).	потерпіли невдачу в трудовій сфері, стають тягарем для бюджету країни.

Зведення результатів надано в таблицях 2 - 5 у вигляді сил і слабкостів, які міграційні процеси генерують для акторів вже зараз, а також можливостей і погроз, які міграція може породити в майбутньому.

Оцінити корисність міграційних потоків для країни-реципієнта і країни-донора, а також самого мігранта дозволяє теорія раціонального вибору, що описує раціональну поведінку суб'єктів. Вигода різних акторів від процесу міграції детально аналізується у працях [7; 10]. Автори приходять до висновку, що міграція - це гра з виключно позитивним результатом, де виграш отримують усі залучені актори - мігранти, держава-донор, держава-реципієнт.

Згідно з А. Крастєвою, ключові актори міграційних процесів отримують наступні вигоди:

- успіх і задоволення у мігрантів;
- талант, компетенції, ентузіазм мігрантів у держави-реципієнта;
- гроші, мережі, соціальний капітал у держави-донора [7].

Оцінюючи наслідки для країни-реципієнта, слід погодитися з Ж. К. Шене [10], що зовнішня трудова міграція виступає як динамічний процес, який позитивно впливає на розвиток економіки, підвищує її конкурентоспроможність та забезпечує зростання прибутків. Також міграція сприяє збільшенню купівельної спроможності, наприклад, виробництву менш дорогих продуктів і наданню менш дорогих послуг.

Х. Чанг у своїх роботах оцінює раціональність держави-реципієнта з іншої позиції. Він вважає, що "максимальні прибутки від імміграції можуть бути отримані в результаті застосування податкових заходів - обмеження доступу мігрантів до програм отримання матеріальної допомоги" [12].

Відносно населення країни, що приймає мігрантів, П. Коллієр відзначає, що для нього соціальні наслідки виявляться більш значущими, ніж економічні [13].

Таблиця 3.

SWOT-аналіз міграційних процесів для країни-донора

Сили	Слабкості
Зниження рівня безробіття. Зниження соціальної напруженості. Інтеграція у світовий ринок праці. Зниження дефіциту платіжного балансу за рахунок грошових переказів мігрантів. Зростання платоспроможного попиту (за рахунок переказів родичам мігранта). Зростання рівня життя родичів мігранта.	Вибуття найбільш активної частини трудового потенціалу з економіки країни. Зниження конкурентоспроможності робочої сили. Окремі сектори економіки можуть залишитися без кадрового потенціалу (в т.ч., без кваліфікованих працівників). Знижується доцільність вкладення коштів у розвиток вищої і професійно-технічної освіти. Зниження ВВП країни. Зростання демографічного навантаження на працівників, що залишилися. Послаблення сімейних зв'язків. Дискримінація громадян країни в місцях роботи мігрантів. Криміналізація процесів міграції, розвиток нелегальної міграції.

Можливості	Погрози
Зростання заробітної плати у працівників, що залишилися в країні, із-за дефіциту робочої сили. Зростання податкових відрахувань з прибутків цих працівників. Розвиток науково-технічного прогресу (автоматизація, комп'ютеризація робочих місць). Використання набутого за кордоном досвіду мігрантами, що повернулися в країну. Ефект "циркуляції мізків". Частина прибутків мігрантів інвестується в підприємницьку діяльність і створення робочих місць. Поширення демократичних цінностей мігрантами, що повернулися. Розвиток середнього класу. Створення діаспор в країнах- реципієнтах з можливістю впливу на політику цих країн.	Подальше посилення депопуляції, розвиток диспропорцій в структурі населення. Зниження народжуваності, розвиток соціального сирітства. Частина мігрантів, що успішно адаптувалися в нових умовах, не повернеться в країну походження. Необхідність реадаптації мігрантів, що повернулися, до умов життя, що змінилися, в країні. Необхідність соціальних виплат для мігрантів-пенсіонерів, які не сплачували соціальні відрахування в країні. Зміна ментальності громадян, тривалий час відсутніх в країні. Зниження упевненості в перспективах розвитку країни з великою кількістю мігрантів, зокрема, у потенційних інвесторів.

П. Ліндерт аналізував ефективність держави-донора на прикладі Мексики, для якої "загальні економічні вигоди еміграції безперечні". Так, витік робітників з Мексики привів до зростання мінімальної годинної ставки заробітної плати з 1,25 доларів до 1,6 доларів. [14]. Тобто, робітники, що залишилися в Мексиці, виграють завдяки тому, що зниження конкуренції за робочі місця підвищує годинні ставки зарплати.

Ж. К. Шене також погоджується з тим, що гроші мігрантів живлять економіку бідних країн. У багатьох країнах грошові перекази трудових мігрантів є значним джерелом іноземної валюти, що дозволяє забезпечити робочі місця і фінансувати видачу невеликих кредитів місцевому населенню [10].

За даними Світового Банку перекази в деякі пострадянські країни в процентному відношенні до ВВП склали: у Киргизстані – 34,5 %, у Таджикистані - 26.9 %; в Молдові – 21,7 %. Всього у 2016 р. перекази у країни, що розвиваються, тільки за офіційними даними склали 429,3 млрд. дол. США [8, с. 47].

Стосовно мігрантів Ж. К. Шене вважає, що у них є ясна мотивація - це питання виживання його і його сім'ї, тому він погоджується на важку роботу. Для мігранта це особистий вибір, який дає йому досвід і шанс на гідне життя.

Таблиця 4.

SWOT-аналіз міграційних процесів для мігрантів

Сили	Слабкості
Отримання стабільного робочого місця (для мігрантів - колишніх безробітних). Зростання трудових доходів. Зростання рівня і якості життя. Набуття нового життєвого і трудового досвіду. Отримання упевненості у своїх перспективах.	Організаційні складнощі, пов'язані з реалізацією рішення про міграцію. Високий ризик невдачі. Як правило, важкі умови праці, з низьким рівнем охорони праці. Складнощі побутового характеру. Утиск з боку працедавців. Конфлікти різного характеру з місцевим населенням і колегами по роботі. Недоступність або обмеженість медичної допомоги, інших соціальних благ.

Можливості	Погрози
Підвищення рівня кваліфікації. Досвід роботи в умовах розвинених ринкових стосунків. Розширення світогляду, сприйняття на власному досвіді демократичних цінностей. Створення власної справи на зароблені кошти (як у своїй країні, так і в країні міграції). Повернення на батьківщину для комфортного проживання на зароблені кошти. Адаптація до умов життя з наступним переселенням в країну міграції на постійне місце проживання.	Можливе руйнування сім'ї із-за тривалого роздільного проживання, проблеми з вихованням дітей. Втрата національної самосвідомості. Асиміляція в новому середовищі на основі сприйняття чужого менталітету. Ризики криміногенного характеру, зокрема, пов'язані з торгівлею людьми, злочинною діяльністю тощо. Проблеми з реадаптацією при поверненні додому.

Раціональність ухвалення рішень мігрантами розглядав у своїх роботах англійський соціолог Д.Бартрем. Він стверджує, що, "мігрант, вибираючи нове місце проживання / роботи, діє відповідно до своїх переваг". За його дослідженнями, "емігранти зі Східної Європи не стали щасливіше після переїзду в Західну Європу. Проте вони щасливіші за тих, хто залишився на батьківщині" [15].

При оцінці поточної і перспективної міграційної ситуації теорія раціонального вибору представляється важливою, оскільки дозволяє зрозуміти значення міграційних процесів с точки зору виграшу усіх акторів в обстежуваній системі "мігрант - приймаюче суспільство - держава-реципієнт - держава-донор".

Але серед усіх акторів недаремно найменше уваги приділяється роботодавцям країни-донора, які втрачають свій трудовий потенціал у результаті міграції їх працівників у інші країни. Дані табл. 5 свідчать, що у короткостроковій перспективі саме вони є тими, хто програє. Вони витрачають кошти на підвищення кваліфікації своїх працівників, але ж їх кваліфіковані кадри починають працювати в іншій країні. Також у перспективі для них можуть виникнути такі погрози, як необхідність підвищення витрат на оплату праці та ін.

Таблиця 5.

SWOT-аналіз міграційних процесів для роботодавців країни-донора

Сили	Слабкості
	Втрата кваліфікованих працівників, на підготовку яких витрачені певні засоби. Зниження якості трудового потенціалу. Зростання плинності кадрів.
Можливості	**Погрози**
Впровадження нових трудозбережних технологій (автоматизація тощо). Зростання продуктивності праці. Використання досвіду мігрантів, що повернулися. Залучення кваліфікованих працівників, що вийшли на пенсію. Розвиток системи підбору і адаптації кадрів (маркетинг персоналу). Розвиток програм лояльності працівників.	Складнощі із залученням нових працівників. Необхідність підвищення витрат на оплату праці і соціальні заходи для збереження трудового потенціалу. Ризики неповернення витрат на професійну підготовку і підвищення кваліфікації нових працівників. Зниження попиту на продукцію із-за зменшення чисельності осіб, що проживають в країні (для виробників, орієнтованих на внутрішній ринок).

Але і для них міграція може принести деякі перспективи, пов'язані з науково-технічним і організаційним прогресом, а також із зростанням соціальної відповідальності. Серед можливих заходів: розвиток трудозбережних технологій, впровадження новітніх методик хед-хантингу і маркетингу персонала, нові підходи щодо системи лояльності працівників тощо.

Отже, міжнародна трудова міграція є об'єктивним системним процесом, який призводить не лише до переміщення значних мас населення за межі держав, але і чинить істотний вплив на багато сторін життя суспільства і економічний розвиток, зокрема, на трудовий потенціал підприємств, які є акторами цього процесу.

Висновки.

1. Міграція є дуалістичним поняттям, яке можна одночасно розглядати і як процес, і як результат. При цьому вона нерозривно пов'язана з розвитком структури і якості трудового потенціалу усіх учасників міграції.

2. Систематизація чинників міграції на основі теорії притягування-виштовхування дозволяє виділити не лише економічні, але і політичні, соціальні, екологічні, демографічні групи чинників.

3. Застосування методу SWOT-аналізу дало можливість оцінити результати міграційних процесів для усіх їх акторів не лише у нинішній момент, але і на перспективу. Практично для усіх учасників міграція може принести позитивні результати.

4. Найгірші наслідки міграція породжує для працедавців країни-донора мігрантів. Проте, навіть вони в перспективі можуть отримати позитивні результати, пов'язані з впровадженням досягнень науково-технічного і організаційного прогресу.

Список використаних джерел:

1. Ravenstein E. The Laws of Migration : Second Paper / E.Ravestein // Journal of the Royal Statistical Society. - 1889. - № 52. - P.241–305.

2. Lee, E. A Theory of Migration / E. Lee // Demography. – 1966. – № 3. – P. 47-57.

3. Piore, M. Birds of Passage : Migrant Labor and Industrial Societies / M.Piore. - UK: Cambridge University Press, 1999. – 240 p.

4. Massey, D. Theories of international migration : A review and appraisal / D. Massey, J. Arago, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J. E. Taylor // Population and Development Review. – 1993. – Vol. 19. – № 2. – P. 431-466.

5. Денисенко, М. Миграциология / М. Денисенко, В. Ионцев, Б. Хорев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1989. – 248 с.

6. Ивахнюк, И. Развитие миграционной теории в условиях глобализации / И. В. Ивахнюк // Век глобализации. – 2015. - № 1. – С. 36-51.

7. Krasteva, A. Immigration and integration: European experiences / A.Krasteva. - Bulgaria. Sofia: Manfred Worner Foundation, 2008. – 218 p.

8. Малиновська, О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : Монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с.

9. Рыбаковский, Л. Миграция населения (Вопросы теории) / Л. Л. Рыбаковский. - М. : ИСПИ РАН, 2003. - 238 с.

10. Шенэ, Ж.К. Миграция как инструмент развития / Ж.К. Шенэ // Миграция и развитие : доклады и статьи ведущих секций и докладчиков международной конференции «Миграция и развитие». – М.: Би Эль Принт. – 2007. – С. 7-11.

11. Вендина, О. Мигранты в российских городах [Електронний ресурс] / О.Вендина. – Електрон. ст. – [Росія], 2014. – URL: http://www.strana-oz.ru/2012/3/migranty-v-rossiyskih-gorodah.

12. Chang, H. The Economic Analysis of Immigration Law in Migration Theory : Talking across Disciplines / H.Chang. - New York : Routledge, 2000. - P. 205-230.

13. Коллиер, П. Исход : как миграция изменяет наш мир / П. Коллиер; Пер. с англ. Н. Эдельмана. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. – 384 с.

14. Линдерт, П. Экономика мирохозяйственных связей. Международное перемещение трудовых ресурсов [Електронний ресурс] / П.Линдерт. – Електрон. ст. – [Росія], 2010. – URL: http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/4dee7163-4d9e-433c-9ac3bdae3843a21f/%5BCIVSal 1011_10-11_P2%5D_%5BTS_19%5D.html.

15. Bartram, D. Migration for more money does not bring more happiness [Електронний ресурс] / D.Bartram. – Електрон. ст. – [Велика Британія], 2013. – URL:http://www2.le.ac.uk/offices/press/press-releases/2013/july/migration-for-more-money-does-not-bring-more-happiness-1.

References:

1. Ravenstein E. (1889), "The Laws of Migration: Second Paper", Journal of the Royal Statistical Society, No. 52, pp.241–305.

2. Lee, E. (1966), "A Theory of Migration", Demography, No. 3, pp. 47-57.

3. Piore, M. (1999), "Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies", UK, Cambridge University Press, 240 p.

4. Massey, D. [et al.] (1993), "Theories of international migration: A review and appraisal", Population and Development Review, Vol. 19, No. 2, pp. 431-466.

5. Denisenko, M. [et al.] (1989), "Migratiology", ["Migratsiologiya"], Moscow University Publishing, 248 p.

6. Ivakhniuk, I. (2015), "Development of migratory theory in the conditions of globalization", ["Razvitie migratsionnoy teorii v usloviyah globalizatsii"], Century of Globalization, [Vek globalizatsii], 2015, No. 1, pp. 36-51.

7. Krasteva, A. (2008), "Immigration and integration: European experiences", Bulgaria, Sofia, Manfred Worner Foundation, 218 p.

8. Maly`novs`ka, O. (2018), "The migratory policy: global context and Ukrainian realities", ["Migracijna polity`ka: global`ny`j kontekst ta ukrayins`ki realiyi"], monograph, Kyiv, NISD, 2018, 472 p.

9. Rybakovskiy L. (2003), "Migration of population (Theoretical questions)", ["Migratsiya naseleniya (Voprosyi teorii)"], Moscow, ISPI RAN, 238 p.

10. Chanais J.C. (2007), "Migration as instrument of development" ["Migratsiya kak instrument razvitiya"], Migration and development: lectures and articles of leading sections and speakers of international conference, Moscow, Bi El Print, pp. 7-11.

11. Vendina, O. (2014), "Migrators in the Russian cities" ["Migrantyi v rossiyskih gorodah"], URL: http://www.strana-oz.ru/2012/3/migranty-v-rossiyskih-gorodah.

12. Chang, H. (2000), "The Economic Analysis of Immigration Law in Migration Theory: Talking across Disciplines", New York, Routledge, pp. 205-230.

13. Kollier, P. (2016), "Exodus: how migration is changing our world", ["Ishod: kak migratsiya izmenyaet nash mir"], Per. s angl. N. Edelmana, Moskow, Izd-vo Instituta Gaydara, 384 p.

14. Lindert, P. (2010), "Economy of world economic relations. International movement of labor", ["Ekonomika mirohozyaystvennyih svyazey. Mejdunarodnoe peremeschenie trudovyih resursov "], URL: http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore

15. Bartram, D. (2013), "Migration for more money does not bring more happiness", URL: http://www2.le.ac.uk/offices/press/press-releases/2013/july/migration-for-more-money-does-not-bring-more-happiness-1.

Ключові слова: *економічна міграція; міграційні процеси; трудовий потенціал; чинники притягування і виштовхування; країна-донор; країна-реципієнт; теорія раціонального вибору; маркетинг персоналу; програми лояльності.*

Ключевые слова: *экономическая миграция; миграционные процессы; трудовой потенциал; факторы притягивания и выталкивания; страна-донор; страна-реципиент; теория рационального выбора; маркетинг персонала; программы лояльности.*

Keywords: *economic migration; migratory processes; labour potential; factors of attracting and extrusion; country-donor; country-recipient; theory of rational choice; marketing of personnel; programs of loyalty.*

Рецензент: Логутова Т. Г., завідувач кафедри інноватики та управління, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8957293

УДК 330.322:502 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169255

МАРКЕТИНГ ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙ: МЕХАНІЗМ КОЛАБОРАЦІЇ МІЖ ОСНОВНИМИ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ

http://orcid.org/0000-0001-6442-3684
Пімоненко Тетяна Володимирівна, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування, Сумський державний університет, к.е.н., доцент, tetyana.pimonenko@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-4865-7306
Люльов Олексій, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування, Сумський державний університет, к.е.н., доцент, alexlyulev@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-4007-3728
Чигрин Олена Юріївна, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування, Сумський державний університет, к.е.н., доцент, *echigrin0303@gmail.com,*

Pimonenko Tetyana, Ph. D., Associate Professor, Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department, Sumy State University
Lyulyov Oleksii, Associate Professor, Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department, Sumy State University
Chygryn Olena, Ph. D., Associate Professor, Economics, Entrepreneurship and Business Administration Department, Sumy State University

T. Pimonenko, O. Lyulyov, O. Chygryn, Marketing of green investment: collaboration between main stakeholders.

The paper deals with analyses of the preconditions to develop mechanisms for attracting additional green investments to finance the achievement of sustainable development goals and the country's green growth. At the same time, the authors proved that one of the most attractive ways to avoid the current barriers (stereotyped thinking, information asymmetry, the inconsistency of goals and interests among stakeholders, etc.) was the formation of the promotion program for green investments. The authors identified the main shareholders of the green investment market and characterized their interests, considering the specifics of green investments. Moreover, the authors developed the stakeholders' collaboration mechanism of the green investment market, considering their interests through a distinct economic, motivational, organizational, regulatory and marketing support. In the paper, the authors justified the necessity to format stakeholders' collaboration mechanism basing on system dynamics principles in order to minimize the negative shocks, contradictions and conflicts in the interaction chains between stakeholders. Within the framework of the developed collaborative mechanism, the authors described 8P marketing concept taking into account the specifics of green investments: green pricing, green investment as a product, positioning in the green investment market, promotion of the green brand, the formation of a green image and brand, key stakeholders in the green investment market, government support and political climate, green production, quality and certification. In addition, along with traditional marketing instrument of the stakeholders' collaboration mechanism, the authors allocated modern marketing instruments to promote green investments. The authors identified the further investigation direction as follows: analyse of the approaches to increase the trust level of key stakeholders to the brand "green"; analyse of the approaches to the format the green brand as for the country as for the company.

Пімоненко Т. В., Люльов О. В., Чигрин О. Ю. Маркетинг зелених інвестицій: механізм колаборації між основними стейкхолдерами.

У статті авторами проаналізовані передумови формування механізмів залучення додаткових зелених інвестицій на фінансування заходів по досягненню цілей сталого розвитку та зеленого зростання економіки країни. При цьому авторами визначено, що одним із перспективних шляхів невіліювання наявних бар'єрів (стереотипне мислення, асиметрія інформації, неузгодженість цілей та інтересів основних стейкхолдерів, тощо) є формування дієвої маркетингової програми промоції зелених інвестицій. Авторами було виокремлено основних стейкхолдерів ринку зелених інвестицій та охарактеризовано їх інтереси з урахуванням специфіки зелених інвестицій. При цьому авторами, запропоновано механізм колоборації стейкхолдерів ринку зелених інвестицій, що враховує та узгоджує їх інтереси за допомогою виокремленого економічного, мотиваційного, організаційного, нормативного та маркетингового забезпечення. У статті доведено необхідність врахування принципів системної динаміки при формуванні механізму колаборації

© ***T. Pimonenko, O. Lyulyov, O. Chygryn / Пімоненко Т. В., Люльов О. В., Чигрин О. Ю., 2018***

стейкхолдерів, з метою мінімізації ймовірності виникнення ланцюгової реакції появи негативних шоків, протиріч та конфліктів у ланцюгах взаємодії між стейкхолдерами. У рамках розробленого колаборaційного механізму авторами охарактеризовано маркетингову концепцію 8P з урахуванням специфіки зелених інвестицій: ціноутворення з урахуванням зелених цілей, зелені інвестиції як продукт, позиціювання на ринку зелених інвестицій, просування бренду «зелений», формування зеленого іміджу та бренду, основні стейкхолдери ринку зелених інвестицій, державна підтримка та політичний клімат, зелене виробництво, якість та сертифікація. Окрім цього, поряд із традиційними маркетинговими інструментами колаборaційного механізму авторами сформовано систему сучасних маркетингових інструментів просування зелених інвестицій. Авторами наголошено, що подальших досліджень потребує система інструментів підвищення рівня довіри основних стейкхолдерів до бренду «зелений», а також необхідним є аналіз підходів до формування зеленого бренду як на рівні країни так і компанії.

Пимоненко Т. В., Люльов О. В., Чигрин О. Ю. Маркетинг зеленых инвестиций: механизм коллаборации между основными стейкхолдерами.

В статье авторами проанализированы предпосылки формирования механизмов привлечения зеленых инвестиций на финансирование мероприятий по достижению целей устойчивого развития и зеленого роста экономики страны. При этом авторами выявлено, что одним из перспективных путей нивелирования имеющихся барьеров (стереотипное мышление, асимметрия информации, несогласованность целей и интересов основных стейкхолдеров и прочее) является формирование действенной маркетинговой программы продвижения зеленых инвестиций. Авторами было систематизированы основные стейкхолдеры рынка зеленых инвестиций и охарактеризовано их интересы с учетом специфики зеленых инвестиций. При этом в статье предложен механизм коллаборации стейкхолдеров зеленых инвестиций, учитывающий их интересы с помощью предложенного экономического, мотивационного, организационного, нормативного и маркетингового обеспечения. В статье доказана необходимость учета принципов системной динамики при формировании механизма коллаборации стейкхолдеров, с целью минимизации вероятности возникновения цепной реакции появления негативных шоков, противоречий и конфликтов в цепях взаимодействия между стейкхолдерами. В рамках разработанного коллаборационного механизма авторами охарактеризовано маркетинговую концепцию 8P с учетом специфики зеленых инвестиций: ценообразование с учетом зеленых целей, зеленые инвестиции как продукт, позиционирование на рынке зеленых инвестиций, продвижение бренда «зеленый», формирование зеленого имиджа и бренда, основные стейкхолдеры рынка зеленых инвестиций, государственная поддержка и политический климат, зеленое производство, качество и сертификация продукции. Кроме этого, наряду с традиционными маркетинговыми инструментами коллаборационого механизма авторами сформирована система современных маркетинговых инструментов продвижения зеленых инвестиций. Авторами отмечено, что дальнейших исследований требует система инструментов повышения уровня доверия основных стейкхолдеров к бренду «зеленый», а также необходим анализ подходов к формированию зеленого бренда как на уровне страны, так и компании.

Постановка проблеми. Світові тенденції орієнтації на сталий та зелений розвиток країни у відповідності до принципів сталого розвитку обумовлюють посилення ролі та стрімкий розвиток ринку зелених інвестицій. Так, згідно офіційних даних Європейського фонду стратегічних інвестицій (EFSI) третина від загального обсягу інвестицій було спрямовано на зелені проекти. При цьому урядом Єврокомісії було задекларовано ціль – спрямування 20% бюджету на реалізацію заходів по досягненню цілей сталого розвитку за рахунок фінансування інноваційних зелених проектів. Треба відмітити, що за період 2015–2018 роки у вітчизняну економіку було залучено 1,1 млрд євро зелених інвестицій. Поряд із цим експерти акцентують увагу на тому, що рівень фінансування та залучення зелених інвестицій як в країнах ЄС так і в Україні на реалізацію цілей сталого розвитку 2030 – є не достатнім. Так, експерти стверджують, що за попередніми оцінками щорічний розрив у обсязі між наявними та необхідними зеленими інвестиціями для досягнення цілей сталого розвитку 2030 коливається від 180 до 270 мільярдів євро. У зв'язку з цим необхідним є пошук та впровадження дієвих механізмів залучення додаткових зелених інвестицій в економіку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукової літератури [3, 4, 6–7], свідчать, що низка вчених Красняк В., Аніщенко В., Мальчик М., Мартинюк О., Індерест Г., Камінкер С. Еюрауд Л., Клементс Б. приходять до висновку, що основними бар'єром, що стримує розвиток ринку зелених інвестицій є відсутність загальноприйнятих теоретичних основ функціонування ринку зелених інвестицій. При

цьому низка вітчизняних так зарубіжних вчених Еюрауд Л., Клементс Б., Аніщенко В., Мартин П. та Мозер Д. у своїх працях [1, 4–5, 7] досліджують підходи до визначення сутності поняття зелені інвестиції та їх класифікації. Автори у роботах [3, 5, 7–10] стверджують, що стереотипне мислення основних стейкхолдерів про неприбутковість зелених інвестицій призводить до сповільнення темпів розвитку вітчизняного ринку зелених інвестицій. Слід зазначити, що зміна даного стереотипного мислення можлива за рахунок формування та проведення відповідної маркетингової програми промоції зелених інвестицій, налагодження ефективної системи комунікації між основними стейкхолдерами, що тим самим знизить асиметрію інформації між ними.

Невирішені складові загальної проблеми. Треба відмітити, що не дивлячись на вагомий науковий доробок за темою дослідження, подальшого аналізу потребують підходи до формування ефективної системи комунікації між основними стейкхолдерами ринку зелених інвестицій та відповідного колобораційного механізму між ними.

Мета статті. Основною метою статті є виокремлення та характеристика специфіки основних стейкхолдерів ринку зелених інвестицій та врахування їх при побудові механізму колоборації стейкхолдерів з метою підвищення ефективності промоції зелених інвестицій.

Результати дослідження. Відповідно до раніше проведених досліджень основними принципами функціонування ринку зелених інвестицій є:

1) відповідність цілям сталого розвитку;
2) соціальна справедливість;
3) захист інвесторів;
4) урегульованість та контрольованість;
5) правова упорядкованість та транспарентність [3, 9].

Результати аналізу специфіки функціонування ринку зелених інвестицій та його принципів дають підставити виокремити його основних стейкхолдерів, а саме:

- інвестиційні фонди (вітчизняні та зарубіжні);
- міжнародні асоціації;
- державні фонди;
- рейтингові агентства;
- банки;
- громадськість та неурядові громадські організації;
- фондові біржі;
- вітчизняні та іноземні інвестори;
- рекламні компанії;
- держава.

При цьому кожна група стейкхолдерів має власні очікування та інтереси у функціонуванні ринку зелених інвестицій, що повинні бути враховані при формуванні відповідного набору маркетингових інструментів промоції зелених інвестицій.

На основі аналізу наукової літератури щодо визначення сутності стейкхолдерської концепції та враховуючі специфіку зелених інвестицій можна виокремити наступні основні очікування стейкхолдерів ринку зелених інвестицій: інвестиційна діяльність корелює з цілями сталого розвитку; дотримання принципів соціальної справедливості; захист інтересів інвесторів; урегульованість ринку зелених інвестицій; дотримання діючого законодавства та затверджених стратегій розвитку; правова упорядкованість; транспарентність; формування позитивного зеленого іміджу; розширення чистого виробництва та зеленого бізнесу; капіталізація та зменшення інвестиційних ризиків; екологічно безпечна та сертифікована продукція та ін.

Систематизація основних стейкхолдерів ринку зелених інвестицій та їх очікувань наведено у таблиці 1.

Результати систематизація основних очікувань учасників ринку зелених інвестицій дають підстави стверджувати, що інтереси більшість стейкхолдерів є однаковими. Однак, у певний час їх інтереси знаходяться у конфлікті та провокують утворення низки протиріч. При цьому необхідним є формування таких колобораційних механізмів, що у довгостроковій перспективі забезпечить їх узгодження. На рисунку 1 наведені основні складові механізму колоборації стейкхолдерів ринку зелених інвестицій.

Таблиця 1.

Інтереси та очікування стейкхолдерів ринку зелених інвестицій

СТЕЙКХОЛДЕРИ	**ІНТЕРЕСИ**
інвестиційні фонди (вітчизняні та зарубіжні)	транспарентність; урегульованість ринку зелених інвестицій; інвестиційна діяльність корелює з цілями сталого розвитку; дотримання принципів соціальної справедливості
міжнародні асоціації	транспарентність; дотримання принципів соціальної справедливості; поширення кращих практик
державні фонди	транспарентність; інвестиційна діяльність корелює з цілями сталого розвитку; дотримання принципів соціальної справедливості
рейтингові агентства	транспарентність; формування позитивного зеленого іміджу; урегульованість ринку зелених інвестицій
банки	транспарентність; урегульованість ринку зелених інвестицій
громадськість та неурядові громадські організації	розширення чистого виробництва та зеленого бізнесу; екологічно безпечна та сертифікована продукція;
фондові біржі	капіталізація та зменшення інвестиційних ризиків; зростання ринку зелених цінних паперів; урегульованість ринку зелених інвестицій
вітчизняні та іноземні інвестори	правова упорядкованість; транспарентність; капіталізація та зменшення інвестиційних ризиків
бізнес-сектор	Залучення додаткових зелених інвестицій; зелений імідж та бренд компанії
держава	Дотримання діючого законодавства та затвердженими стратегіям розвитку

Джерело: сформовано авторами

У зв’язку з цим ефективне функціонування ринку зелених інвестицій та їх поширення неможливе без узгодження інтересів основних стейкхолдерів шляхом побудови відповідного механізму їх колоборації. При цьому даний механізм повинен враховувати основні принципи системної динаміки, що дають можливість врахувати ефекти синергії та дифузії прийнятих інвестиційних рішень. Тобто прийнятні інвестиційні рішення можуть призвести до виникнення ланцюгової реакції появи позитивних/негативних шоків, протиріч та конфліктів у ланцюгах взаємодії між іншими стейкхолдерами.

Окрім цього, даний механізм повинен включати сучасні інструменти маркетингових комунікацій з метою мінімізації інформаційної асиметрії між стейкхолдерами, що у результаті призведе до поширення зелених інвестицій у вітчизняній практиці. У той же час запропоновано адаптувати традиційний комплекс 8Р маркетингу з урахуванням специфіки зелених інвестицій.

Так, у рамках запропонованого маркетингового комплексу 8Р, зелені інвестиції розглядаються з точки зору продукту. Особливість даного продукту полягає у тому, що реалізація даного продукту передбачає збалансування економічних, екологічних та соціальних результатів.

У зв’язку з цим головним завданням маркетингу зелених інвестицій формування та просування іміджу зелених інвестицій серед їх основних стейкхолдерів. Однією із характерних рис зелених інвестицій є їх підвищена ризикованість, яка обумовлена, у

першу чергу, їх орієнтацією на довгострокову перспективу. Слід відмітити, що це також корелює з інтересами певної групи стейкхолдерів (інвестори, банки, фондові біржі).

Наступна складова маркетингового комплексу зелених інвестицій – зелене ціноутворення. Складність даного процесу обумовлює появу низки конфліктів та протиріч між стейкхолдерами. Так, потенційний інвестор має справу з низкою складових зелених активів, система обліку яких на даний час не є уніфікованою. Також, для зелених товарів, як правило, характерні високі змінні витрати, в той час як довгострокові витрати є нижчими. Треба відмітити, що стейкхолдери зелених інвестицій очікують, що інвестиційні проекти матимуть вищу якість та цінність для споживачів, підтверджену відповідними екологічними сертифікатами, та сприятимуть формуванню зеленого бренду та іміджу.

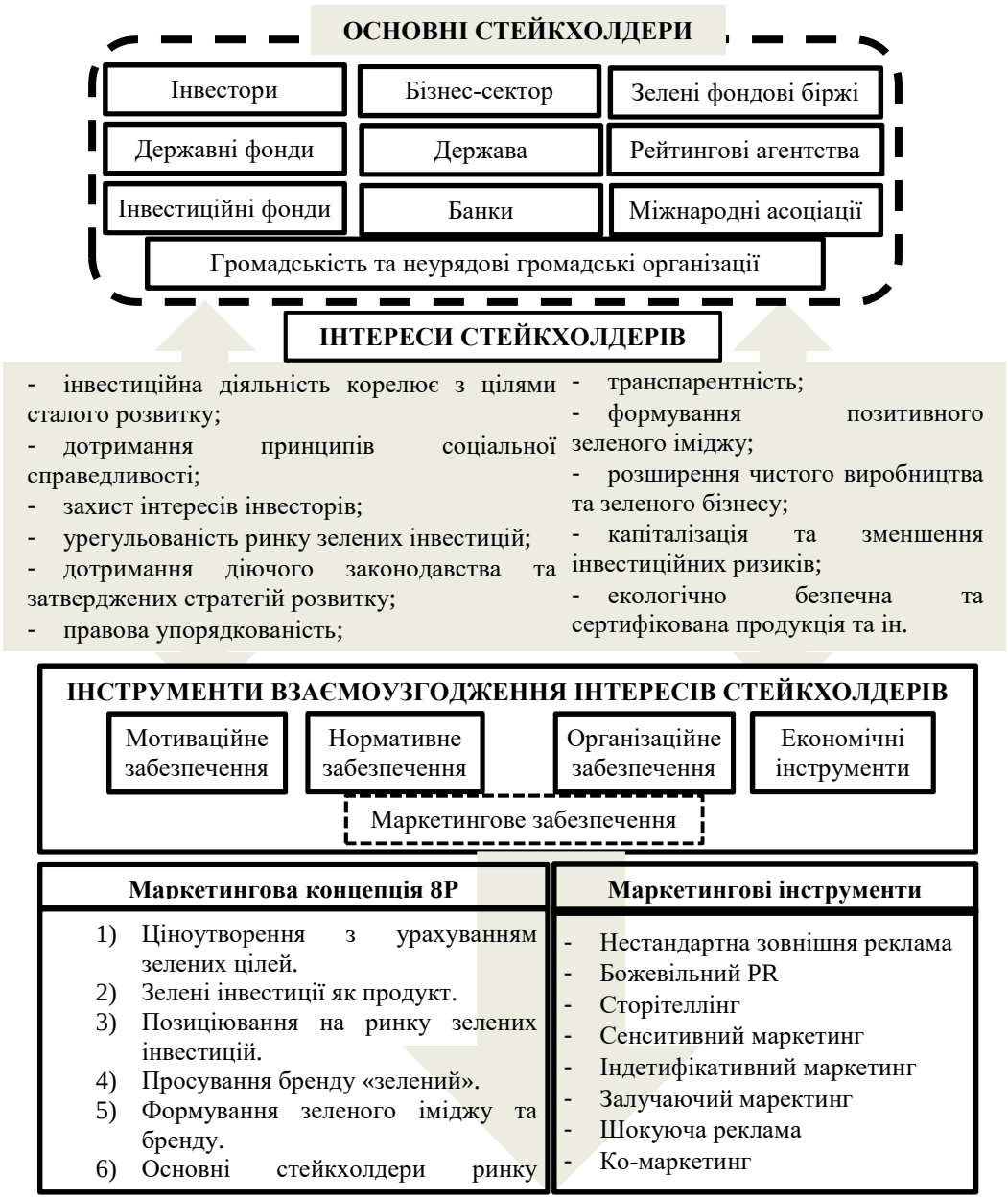

Рис. 1 – Основні складові механізму колаборації стейкхолдерів при промоції зелених інвестицій

Джерело: сформовано авторами

Одним із найбільш ефективних способів позиціонування зелених інвестицій являється створення власного зеленого іміджу як такого, що відповідає очікуванням

стейкхолдерів та корелює з принципами сталого розвитку, що, як наслідок підвищує рівень довіри. Слід відмітити, що ефективність маркетингу зелених інвестицій залежить від набору маркетингових комунікацій із визначеннями відповідних каналів розповсюдження інформації, її об'єм, відстежується ступінь її впливу та вносяться необхідні зміни. Традиційними інструментами зеленого маркетингу є: реклама; маркетингові матеріали; PR; інформаційні документи; веб-сайти; презентації та ін.

При цьому вищезазначені інструменти повинні враховуючи інтереси основних стейкхолдерів та принципи сталого розвитку. Окрім цього, у рамках запропонованого механізму колоборації стейкхолдерів з метою підвищення ефективності промоції зелених інвестицій поряд із традиційними інструментами доцільним є застосування сучасних маркетингових інструментів, а саме: нестандартна зовнішня реклама (ambient media); божевільний PR (crazy PR); сторітеллінг; сенситивний маркетинг; індетифікативний маркетинг (identity marketing); залучаючий маректинг (inbound-маркетинг); шокуюча реклама (shockvertising); ко-маркетинг та ін.

Треба відмітити, що для споживачі важливим інтересом є екологічна безпечність продукту. Тож у процесі просування доцільно робити акцент на екологічності та відповідності сертифікатам якості.

Варто відмітити, що екологічна репутація компанії може бути посилена за допомогою зв'язків з громадськістю та рекламою. При цьому, реклама являється найбільш дієвим інструментом привернення уваги до екологічних властивостей товару, інформуванні про користь від споживання екологічно безпечної продукції, створення еко-іміджу. При просуванні зелених інвестицій доцільно використовувати види екологічної реклами, що спрямовані на формування та промоції екологічного стилю життя, зеленого іміджу та бренду.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що залучення додаткових зелених інвестицій вимагає формування відповідних умов невілюювання наявних бар'єрів, що стримують розвиток вітчизняного ринку зелених інвестицій. Так, визначено, що головним бар'єром є стереотипне мислення стейкхолдерів про неприбутковість зелених інвестицій. Окрім цього, неузгодженість дій та цілей основних його стейкхолдерів також сповільнює розвиток ринку зелених інвестицій. Вирішення вищезазначених проблем можливе за рахунок впровадження в дію механізму колаборації стейкхолдерів при промоції зелених інвестицій. Перспективним напрямом дослідження у даному контексті є аналіз комплексу інструментів підвищення рівня довіри серед основних стейкхолдерів до бренду «зелений» та основних підходів формування зеленого бренду (на рівні країни та компанії), що може забезпечити притік додаткових інвестицій у національну економіку або розвиток компанії.

Фінансування: публікація містить результати досліджень, проведених у рамках НДР «Форсайт-прогнозування стійкості національної економіки: від соціо-еколого-економічних протиріч до конвергентної моделі» (№ 0117U003932).

Список використаних джерел:

1. Аніщенко В.О. До питання щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – Вип. 8. – С. 175-183.

2. Мальчик М. В. Парадигма формування та розвитку «Зеленого маркетингу» у сучасних умовах / Мальчик М. В., Мартинюк О. В. // Вісник економічної науки України. – 2015. – (2 (29)). С. 10–15.

3. Пімоненко Т. В. Зелене інвестування: досвід ЄС для України / Т. В. Пімоненко, К. В. Лущик // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2017. – № 4. – С. 121-127.

4. Eyraud, L., Clements, B., & Wane, A. (2013). Green investment: Trends and determinants. Energy Policy, 60, 852–865. doi:10.1016/j.enpol.2013.04.039

5. Inderst, G., C. Kaminker and F. Stewart. (2012). "Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors' Asset Allocations", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 24, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/5k9312twnn44-en

6. Krasnyak V., Chygryn, O. (2015). Theoretical and applied aspects of the development of environmental investment in Ukraine. Marketing and Management of Innovations. 3, P. 226-234.

7. Martin, P. R., & Moser, D. V. (2016). Managers' green investment disclosures and investors' reaction. Journal of Accounting and Economics, 61(1), 239–254. doi:10.1016/j.jacceco.2015.08.004
8. Peattie, K. (1995). Environmental Marketing Management-Meeting the Green Challenge / K. Peattie // Pitman Publishing, UK. – 1995.
9. Pimonenko T. Ukrainian Perspectives for Developing Green Investment Market: EU Experience / T. Pimonenko // Economics and Region. – 2018. – № 4(71). – P. 35-45.
10. Vos L. What is Green Marketing? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://learn.g2crowd.com/green-marketing

References:

1. Anischenko, V.O. (2007). Do pytannia shchodo vdoskonalennia teoretyko-metodolohichnyh zasad ekolohichnoho investuvannia [To the issue of improving the theoretical and methodological principles of environmental investment]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economic, 8, 175-183 [in Ukrainian].
2. Malchyk M. V., Martynuk M. V. (2015). Paradigm of formation and developing "Green marketing" in the modern condition. Bulletin of Ukrainina economic science, 2(29), 10–15.
3. Pimonenko T., Lushyk K. (2017). Zelene investuvannya: dosvid EU dlya Ukrayiny [Green investing: EU experience for Ukraine]. Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. seriya Ekonomika. – Bulletin of Sumy State University. Economy Ser., 3, 61–67. 10.21272/ 1817-9215.2017.2-08
4. Eyraud, L., Clements, B., & Wane, A. (2013). Green investment: Trends and determinants. Energy Policy, 60, 852–865. doi:10.1016/j.enpol.2013.04.039
5. Inderst, G., C. Kaminker and F. Stewart. (2012). "Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors' Asset Allocations", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 24, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/5k9312twnn44-en
6. Krasnyak V., Chygryn, O. (2015). Theoretical and applied aspects of the development of environmental investment in Ukraine. Marketing and Management of Innovations. 3, P. 226-234.
7. Martin, P. R., & Moser, D. V. (2016). Managers' green investment disclosures and investors' reaction. Journal of Accounting and Economics, 61(1), 239–254. doi:10.1016/j.jacceco.2015.08.004
8. Peattie, K. Environmental Marketing Management-Meeting the Green Challenge. Pitman Publishing, UK. – 1995.
9. Pimonenko T. (2018). Ukrainian Perspectives for Developing Green Investment Market: EU Experience. Economics and Region, 4 (71), 35-45.
10. Vos L. What is Green Marketing? Retrieved from: https://learn.g2crowd.com/green-marketing

Keywords: *business; brand; green investments; marketing; promotion.*
Ключові слова: *бізнес; бренд; зелені інвестиції; маркетинг; промоція.*
Ключевые слова: *бизнес; бренд; зеленые инвестиции; маркетинг; продвижение.*

Рецензент: Васильєва Т.А.
Перевірено на плагіат: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8907061

УДК 330.338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169257

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

http://orcid.org/0000-0002-3861-7933

Солідор Наталя Аркадіївна, к.т.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, solidor@rambler.ru, +38096 7533878

Nataly Solidor, Cand.Sc. (Engineering), Ph.D, Associate Professor, SHEI «Pryazovskyi State Technical University» (PSTU), m. Mariupol, solidor@rambler.ru, +38096 7533878

N. Solidor, Analysis of green business development in Ukraine based on renewable energy sources.

The article examines the development trends of green business in Ukraine based on using energy from renewable sources. The results of the analysis of the energy balance of Ukraine for 2017, the indicators of the development of the bioenergy sector and the wind energy sector were presented. It was determined that Ukraine has a powerful potential of renewable energy sources, and the development of innovative technologies in the field of energy and resource saving, greening of production opens up broad opportunities for the development of domestic green business. Currently, the most promising areas of the Ukrainian green business are the production of biofuels and wind energy, as evidenced by the positive dynamics of their development. It is the development of these industries that can provide access to European and international investment markets and become the basis for creating an effective low-carbon energy in Ukraine. It was determined that in order to accelerate the development of domestic alternative energy, increase the efficiency of the results from the introduction of energy-saving measures, it is necessary to actively attract foreign and domestic investments in the production of energy from renewable sources, to coordinate the interaction of local governments and executive authorities, to implement international standards of energy and resource saving, to introduce green innovators, representatives of green business, researchers and scientists. The research results can be applied in the practical activities of the initiators of innovative investment projects in the energy industry, investors for making management decisions on similar projects and also as a basis for creating business plans for establishing an individual heating point (IHP) at utilities, private farms and building wind parks (WPS) in Ukraine. The work has developed proposals to accelerate the development of green business in Ukraine through the implementation of innovative projects for the construction of a modular alternative fuel boiler house and the construction of a modern WPS in the Donetsk region. The calculated economic indicators of the efficiency of the proposed projects indicate their relatively high economic efficiency and the advisability of further implementation.

Солідор Н. А. Аналіз розвитку зеленого бізнесу в Україні на прикладі відновлюваних джерел енергії.

В статті досліджені тенденції розвитку зеленого бізнесу в Україні на прикладі використання енергії з відновлюваних джерел, представлені результати аналізу енергетичного балансу України за 2017 рік, показники розвитку біоенергетичного сектору та сектору вітроенергетики. Визначено, що Україна має потужний потенціал відновлюваних джерел енергії, а розвиток інноваційних технологій в галузі енерго- та ресурсозбереження, екологізації виробництва надають широкі можливості для розвитку вітчизняного зеленого бізнесу. На даний час найперспективнішими напрямами українського зеленого бізнесу є виробництво біопалива та вітрова енергетика, про що свідчить позитивна динаміка їх розвитку. Саме розвиток цих галузей може забезпечити доступ до європейських та міжнародних інвестиційних ринків і стати підґрунтям для створення в Україні ефективної низьковуглецевої енергетики. Визначено, що для прискорення розвитку вітчизняної альтернативної енергетики, підвищення ефективності результатів від впровадження енергозберігаючих заходів необхідно активно залучати іноземні та вітчизняні інвестиції на виробництво енергії з відновлюваних джерел, координувати взаємодію органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, імплементувати міжнародні стандарти енерго- та ресурсозбереження, долучати зелених інноваторів, представників зеленого бізнесу, дослідників та науковців. Результати досліджень можуть бути застосовані в практичній діяльності ініціаторів інноваційно-інвестиційних проектів в енергетичній галузі, інвесторів для прийняття управлінських рішень щодо подібних проектів, а також в якості основи для створення бізнес-планів щодо встановлення індивідуального теплового пункту (ІТП) на комунальних підприємствах, приватних господарствах та будівництва вітрових парків (ВЕС) на території України. В роботі розроблені пропозиції щодо прискорення розвитку зеленого бізнесу в Україні шляхом впровадження інноваційних проектів будівництва модульної котельної на альтернативному паливі та будівництва сучасної ВЕС в Донецькій області. Розраховані економічні показники ефективності

© ***N. Solidor / Солідор Н. А., 2018***

запропонованих проектів свідчать про достатньо високу економічну ефективність останніх та доцільність подальшої реалізації.

Солидор Н. А. Анализ развития зеленого бизнеса в Украине на примере возобновляемых источников энергии.

В статье исследованы тенденции развития зеленого бизнеса в Украине на примере использования энергии из возобновляемых источников, представлены результаты анализа энергетического баланса Украины за 2017 год, показатели развития биоэнергетического сектора и сектора ветроэнергетики. Определено, что Украина имеет мощный потенциал возобновляемых источников энергии, а развитие инновационных технологий в области энерго- и ресурсосбережения, экологизации производства открывают широкие возможности для развития отечественного зеленого бизнеса. В настоящее время наиболее перспективными направлениями украинского зеленого бизнеса является производство биотоплива и ветровая энергетика, о чем свидетельствует положительная динамика их развития. Именно развитие этих отраслей может обеспечить доступ к европейским и международным инвестиционным рынкам и стать основой для создания в Украине эффективной низкоуглеродной энергетики. Определено, что для ускорения развития отечественной альтернативной энергетики, повышения эффективности результатов от внедрения энергосберегающих мероприятий необходимо активно привлекать иностранные и отечественные инвестиции на производство энергии из возобновляемых источников, координировать взаимодействие органов местного самоуправления и исполнительной власти, имплементировать международные стандарты энерго- и ресурсосбережения, приобщать зеленых инноваторов, представителей зеленого бизнеса, исследователей и ученых. Результаты исследований могут быть применены в практической деятельности инициаторов инновационно-инвестиционных проектов в энергетической отрасли, инвесторов для принятия управленческих решений по подобным проектам, а также в качестве основы для создания бизнес-планов по установлению индивидуального теплового пункта (ИТП) на коммунальных предприятиях, частных хозяйствах и строительству ветровых парков (ВЭС) на территории Украины. В работе разработаны предложения по ускорению развития зеленого бизнеса в Украине путем внедрения инновационных проектов строительства модульной котельной на альтернативном топливе и строительства современной ВЭС в Донецкой области. Рассчитанные экономические показатели эффективности предложенных проектов свидетельствуют об их достаточно высокой экономической эффективности и целесообразности дальнейшей реализации.

Постановка проблеми. Сьогодні для української промисловості, в якій використовуються, переважно, застарілі технології та устаткування, назріла необхідність скорочення ресурсної та енергетичної залежності в комплексі з підвищенням екологічної безпеки виробництва. За підсумками останніх років в Україні чітко простежується тенденція збільшення попиту на екологічно чисті продукцію та послуги, зокрема, на використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), технологій водоочищення та систем вторинної переробки для заміщення утилізації відходів [1]. У цьому зв'язку розвиток зеленого бізнесу в Україні набуває першочергового значення, тому автором роботи визначені основні шляхи його розвитку за допомогою реалізації відповідних інноваційних проектів та проведення порівняльного аналізу їх ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретико-методичних і науково-прикладних засад розвитку відновлюваної енергетики України присвячені багаточисельні роботи вітчизняних дослідників (І. Андрійчук, С. Боблях, В. Білодід, П. Васько, Г. Гелетуха, М. Гнідий, Г. Денисенко, О. Дроздова, С. Дубовський, В. Калініченко, В. Клюс, А. Конеченков, С. Кудря, М. Кулик, П. Кучерук, Ю. Морозов, Н. Мхітарян, О. Новосельцев, Е. Олійник, Г. Півняк, В. Рєзцов, Ф. Шкрабець та ін.). Питання становлення та фінансування зеленого бізнесу в Україні, висвітлення значення зеленої економіки в контексті забезпечення переходу нашої держави до сталого розвитку в достатньому обсязі розглянуті в публікаціях українських науковців, зокрема І.С. Білої, В. Бодяко, М.Р. Бей, Т. Галушкіної, Г. Ю. Єлісєєвої, Л.А. Мусіної, Н.В. Красман, Н. С. Орлової, О. І. Павлова, Л. П. Марчук, Б.В. Степаненко та ін. Проте відомостей щодо розробки та впровадження інноваційних проектів з розвитку українського зеленого бізнесу в літературі недостатньо.

Мета статті – дослідження розвитку зеленої енергетики України, розробка пропозицій щодо його прискорення шляхом впровадження відповідних інноваційних проектів та порівняльний аналіз їх ефективності.

Результати дослідження. На сьогоднішній день Україна є енергозалежною державою, тому особливої актуальності набувають проблеми енергозбереження та мінімізації впливу на довкілля, вирішення яких сприятиме сталому розвитку й економічному зростанню країни. Поштовхом для подолання енергетичної кризи є заміна енергоносіїв на альтернативні види палива, оскільки Україна має значний потенціал видобутку енергії з відновлюваних джерел (рис. 1).

Сьогодні в Україні активного розвитку набувають наступні напрями зеленого бізнесу: виробництво біопалива, вітрова енергетика, сонячна енергетика, виробництво електроенергії на малих ГЕС (встановленою потужністю до 10 МВт), виробництво паливних гранул/брикетів з відходів та ін. Так, в Україні в 2010-2014 рр. середньорічне зростання в галузі біоенергетики становило 42 %. За прогнозами експертів очікується, що у 2020 році питома вага енергії з відновлюваних джерел становитиме 11 % від загального енергоспоживання [1]. На рис. 2 представлені дані щодо кількості енергії, отриманої з відновлюваних джерел за 2013-2017 рр. [3].

В даній роботі особлива увага приділяється висвітленню розвитку біоенергетики та вітрової енергетики, оскільки саме вони відкривають основні можливості для вітчизняної відновлюваної енергетики та сприяють активному розвитку зеленого бізнесу в Україні.

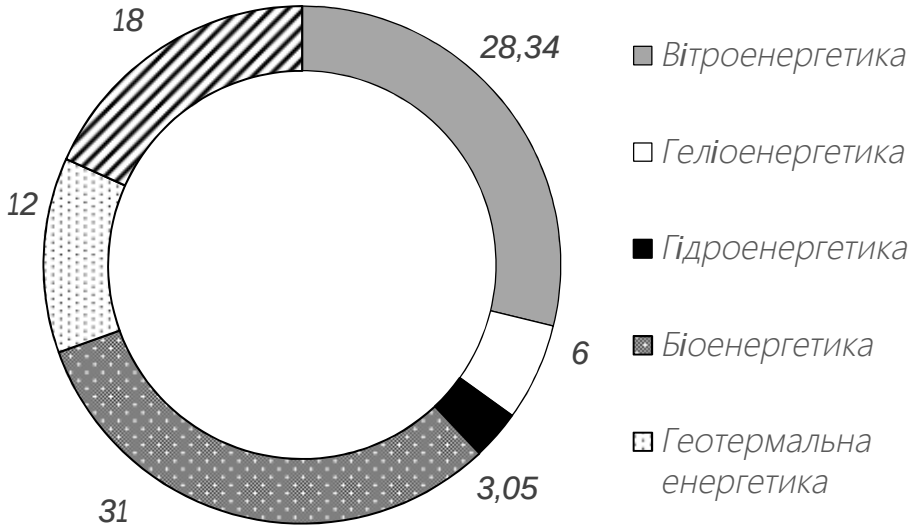

Рисунок 1 – Потенціал галузі ВДЕ в Україні, млн. тонн н.е./рік [2]

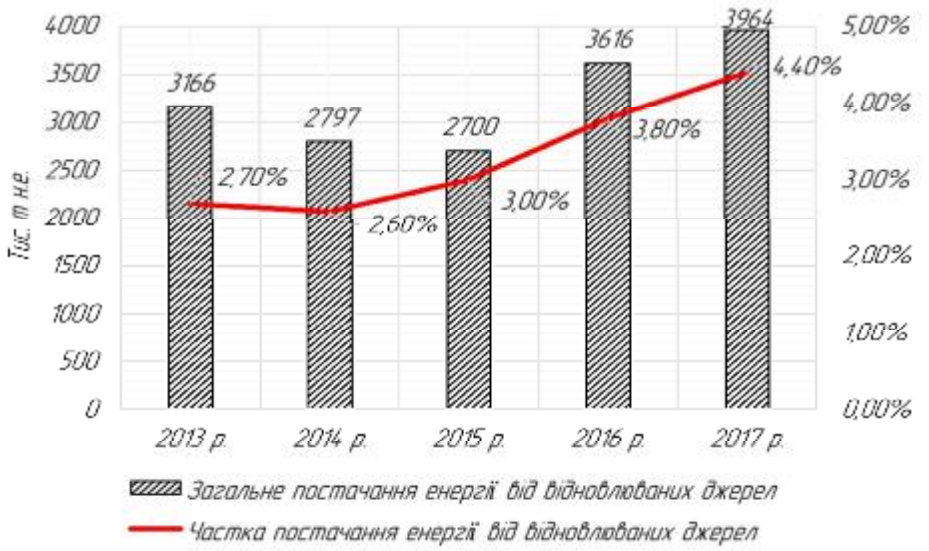

Рисунок 2 – Показники постачання енергії від ВДЕ в Україні, 2013-2017 рр.

Біоенергетика. За даними енергетичного балансу України у 2017 році [3] виробництво енергії з біопалива та відходів становило 3618 тис. тонн н.е., при цьому експорт склав 542 тис. тонн н.е, а зміна запасів – 30 тис. тонн н.е. Отже, загальне постачання первинної енергії з біопалива та відходів складало 3046 тис. тонн н.е.

Дані щодо споживання біопалива та відходів за напрямами використання та за галузями промисловості представлені на рис. 3 та 4 відповідно.

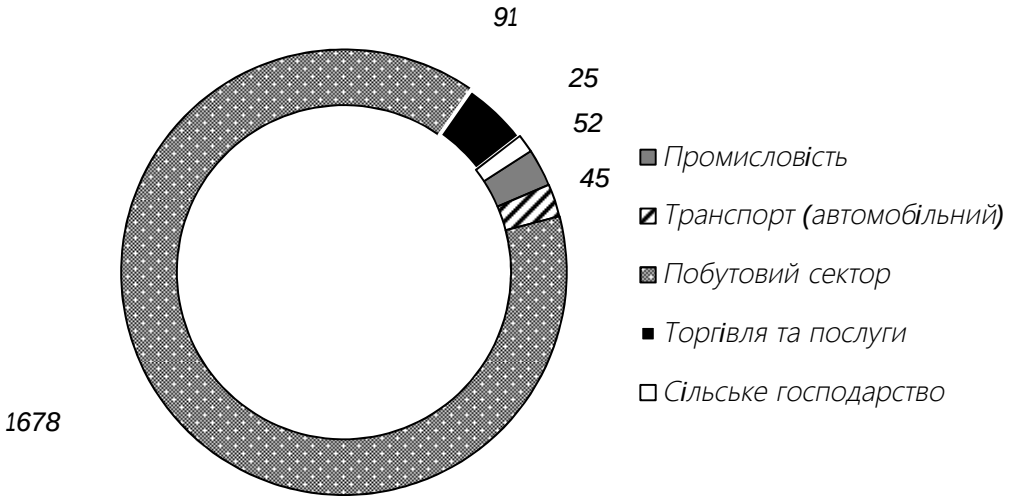

Рисунок 3 – Показники споживання біопалива та відходів за напрямами використання в 2017 р., тис. тонн н.е. [3]

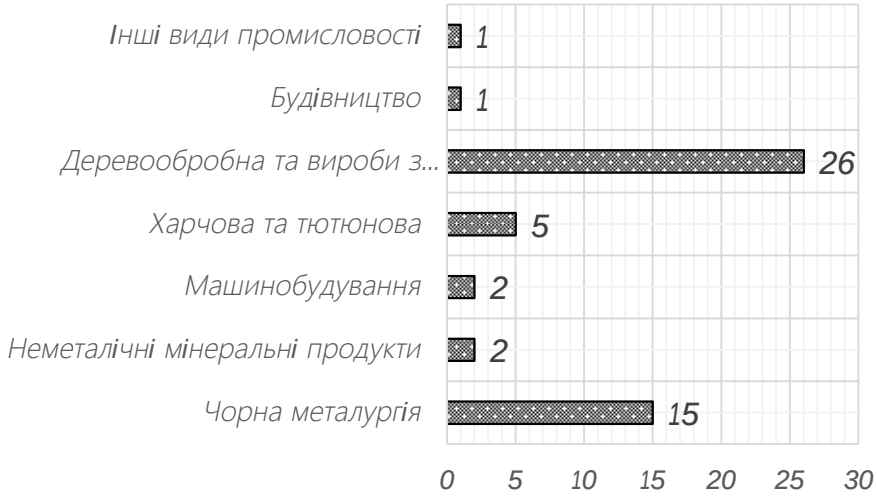

Рисунок 4 – Показники споживання біопалива та відходів за галузями промисловості в 2017 р., тис. тонн н.е. [3]

За даними джерела [1] в 2016 р. в Україні налічувалося 430 підприємств з виробництва пелет, брикетів і тріски. Крім цього, близько 800 підприємств отримують тверде біопаливо (дрова, тюковану солому, тріску та ін.) як відходи від головного виробництва.

Повне розкриття потенціалу біоенергетичних ресурсів України дозволить створити нові зелені підприємства, здійснити заміщення 5 млрд. $м^3$ природного газу, запровадити

нові технології та нові види зеленого бізнесу, досягти 30 млрд. грн. економії витрат під час надання послуг з постачання гарячої води та тепла, тримати 17 млрд. грн. доходів для агровиробників, забезпечити близько 100 тис. робочих місць [1, с.14].

За результатами аналізу біоенергетичного сектору України, автором роботи запропонований інноваційний проект будівництва модульної котельної на альтернативному паливі встановленою потужністю 1 МВт з імпортними котлами (ТМ «Protech», Польща) для спалювання солом'яних гранул для Маріупольської міської лікарні № ХХ, розроблені його концепція, техніко-економічне обґрунтування та бізнес-план.

Впровадження на території медичного закладу індивідуального теплового пункту (ІТП) підвищить якість теплопостачання у цій установі, оскільки дасть змогу споживати тепло відповідно до фактичних потреб. Крім того, рахунки за тепло будуть виставлятися на основі показників лічильників, що, в свою чергу, стане для керівництва лікарні стимулом винаходження шляхів щодо зменшення енергоспоживання. Реалізація проекту відповідає Національному плану дій України з енергоефективності та положенням розділу «Енергетична політика» Меморандуму про економічну та фінансову політику, який є додатком заявки українського уряду до МВФ.

Потреби в інвестиціях: проектування – 0,1 млн. грн.; обладнання та матеріали (модульна котельня потужністю 1 МВт, склад оперативного запасу палива, димова труба, теплотраса) – 2,9 млн. грн.; будівельно-монтажні та пусконалагоджувальні роботи – 0,2 млн. грн. Оборотні кошти (на перші три місяці після запуску) – 2,1 млн. грн. Разом – 5,3 млн. грн. Фінансування проекту здійснюватиметься за рахунок власних коштів та коштів міжнародних донорів UNDP, USAID, NEFCO, SIDA в рамках проектів «Муніципальна енергетична реформа», «Угода мерів» та згідно з планами дій сталого енергетичного розвитку.

Економічні показники ефективності проекту: NPV – 637,9 тис. грн., IRR – 26 %; PP – 2,9 років; DPP – 4,5 роки, що свідчить про його високу економічну ефективність та доцільність подальшого впровадження. Реалізація проекту дозволить: заощадити 312,44 тис. $м^3$ природного газу на рік; зменшити витрати бюджетних коштів на оплату теплової енергії з 4,61 млн. грн/рік до 3,5 млн. грн./рік; зменшити викиди парникових газів на 652 т/рік та створити додаткові робочі місця.

Вітрова енергетика. За даними Міжгалузевого науково-технічного центру вітроенергетики НАН України територія нашої країни має значні ресурси вітрової енергії, які оцінюються у 30 ТВт×год./рік. На території України придатними для будівництва ВЕС вважаються площі до 7 тис. км², при цьому найбільш придатними для розвитку вітроенергетики є Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Одеська, Донецька області та Карпатський регіон.

За даними офіційної статистики [3] виробництво енергії від ВЕС та СЕС у 2017 р. склало 149 тис. тонн н.е., що становить 0,25 % від загального виробництва енергії. Між тим, аналізуючи основні тенденції вітроенергетичної індустрії, можна зробити висновок, що розвиток вітроенергетичного сектору в Україні характеризується позитивною динамікою. Так, в табл. 1 представлені прогнозовані показники розвитку вітроенергетики в Україні до 2030 р. [4].

Таблиця 1

Показники розвитку вітроенергетики в Україні до 2030 року [4]

Показник	Сценарій	Одиниця виміру	2015 р.	2020 р.	2025 р.	2030 р.
Встановлена потужність ВЕС	Песимістичний	ГВт	0,5	0,9	1,4	2,0
	Базовий	ГВт	1,12	1,65	2,2	2,8
	Оптимістичний	ГВт	1,2	1,85	2,55	3,35
Виробництво електроенергії	Песимістичний	млрд. кВт×год.	0,66	1,58	2,7	4,38
	Базовий	млрд. кВт×год.	1,48	2,89	4,24	6,13

	Оптимістичний	млрд. кВт›год.	1,58	3,24	4,91	7,34

На даний час основними факторами розвитку вітчизняного вітроенергетичного сектору є більш жваве освоєння територій, що придатні для будівництва ВЕС (як континентальних, так і офшорних), вирішення проблемних питань підключення їх до загальної енергомережі, необхідність державної підтримки галузі та чітка стратегія щодо розвитку інноваційних зелених технологій; активне залучення приватних інвестицій (як вітчизняних, так і зарубіжних) тощо.

Автором роботи запропонований проект будівництва вітряної електростанції в Донецькій області (смт. Мангуш). Актуальність даного проекту полягає в тому, що при нестачі електроенергії, Донецька область має величезний потенціал у сфері відновлюваних джерел енергії, які не використовуються в повній мірі. Так, за даними експертів, технічно досяжний енергетичний потенціал вітроенергетики Донецької області може сягати 2,6 млн. тонн у.п.

Попередні маркетингові дослідження енергетичного ринку Донецького регіону показали затребуваність реалізації проекту зі створення вітроелектростанції потужністю 400 МВт в контексті інноваційного розвитку вітроенергетики України.

Головною метою проекту є забезпечення населення смт. Мангуш, м. Маріуполя, найближчих селищ, малих і середніх підприємств Донецької області електроенергією.

Загальна вартість проекту. Сумарні інвестиційні витрати у даний проект з врахуванням проектування, будівництва, закупівлі і монтажу вітрогенераторів та допоміжного технічного обладнання, запуску ВЕС складає 688,752 млн. €. В якості джерел фінансування планується залучити кошти вітчизняних та зарубіжних інвесторів та державні інвестиції.

Термін реалізації проекту. Загальний термін будівництва об’єкту та здачі до експлуатації становитиме 5 років з початку виходу на будмайданчик (наприклад, серпень 2019 р. – вересень 2024 р.).

Етапи реалізації проекту: виконання вітровимірювальних заходів, погодження та виділення ділянок в смт. Мангуш для розміщення ВЕС; розробка робочого проекту, отримання позитивних експертних висновків ряду контролюючих структур, отримання дозволу на будівництво; отримання дозволу місцевої електропостачальної організації або НЕК «Укренерго» на приєднання до загальних електромереж; виконання комплексу основних та допоміжних будівельних робіт; доставка, монтаж вітрових турбін, пусконалагоджувальні роботи та введення ВЕС до промислової експлуатації.

Для аналізу стратегічного успіху запропонованого інноваційного проекту був проведений якісний та кількісний SWOT-аналіз. За результатами аналізу встановлено, що проект знаходиться в прибутковій ринковій позиції (привабливість ринку – 80 %, положення на ринку – 73 %, імовірність стратегічного успіху – 76,5 %), а це, в свою чергу, можливість розвивати компанію. Крім того, це висока ймовірність того, що введення нової ВЕС на ринок буде успішним: сильні сторони мають переваги в порівнянні зі слабкими сторонами, є лише кілька загроз і багато можливостей.

Показники ефективності проекту: NPV – 33,6 млн. євро, IRR – 17 %, PI – 1,12, DPP –6,85 років (з моменту першого вкладення інвестицій). Накопичений залишок грошових коштів протягом усього прогнозного періоду має позитивне значення. Чистого доходу від діяльності ВЕС «MANGUSHSKA» достатньо для повного і своєчасного погашення залучених довгострокових зобов’язань і фінансових витрат за ним протягом усього періоду реалізації проекту. Наведені показники свідчать про достатню економічну ефективність запропонованого проекту.

В бізнес-плані проекту зі створення ВЕС автором виконаний аналіз ключових ризиків, оцінка їх впливу на показники ефективності проекту та аналіз чутливості проекту. Встановлено, що під час розробки проектів подібного типу можуть виникати труднощі з питань землевідведення, що зумовлено відсутністю ринку землі в Україні і

мораторієм на зміну цільового призначення земельних ділянок. Вирішенням проблеми є відведення ділянок запасів в полезахисних смугах, що не заважатиме веденню сільського господарства та промислової діяльності поблизу ВЕС. Крім того, проект можуть супроводжувати технічні бар'єри, а саме: обмежені розміри майданчика для розміщення підстанції збору потужності ВЕС. Проектним рішенням в цьому випадку може стати використання компактних високовольтних гібридних пристроїв, що дозволяють оптимізувати в порівнянні з традиційними пристроями до 50 % площі, необхідної для їх установки.

Слід акцентувати увагу на тому, що найголовнішим фактором успіху в проектах подібного типу є не тільки високотехнологічна сторона, а створення на період реалізації проекту команди високопрофесійних спеціалістів, які спроможні досягати значних результатів у найкоротші терміни.

Проведений автором порівняльний аналіз ефективності запропонованих зелених проектів показав, що обидва проекти є економічно доцільними, при цьому, необхідно використовувати диференційний підхід до вибору джерела альтернативного палива (з урахуванням масштабу та потреб об'єкту, необхідної встановленої потужності). Так, використання біомаси може бути економічно доцільно в бюджетних організаціях, комунальному секторі тощо. Пріоритетними секторами для реалізації проектів з будівництва ВЕС великої потужності є промисловість та енергетика.

Висновки. Автором роботи досліджено вітчизняний досвід отримання енергії за рахунок використання біопалива і вітрових електростанцій та встановлено, що Україна має величезний потенціал для розвитку зеленого бізнесу. Визначено, що актуальність використання сучасних енергетичних технологій достатньо висока, оскільки останні сприяють зростанню українського зеленого бізнесу, створенню високотехнологічних робочих місць і, відповідно, більш досконалій реалізації людського потенціалу. При цьому, для отримання максимального ефекту від впровадження енергозберігаючих заходів особливу увагу слід приділити оптимізації координації взаємодії органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, вітчизняних та закордонних інвесторів, зелених енергоінноваторів, представників зеленого бізнесу, науки і освіти тощо.

В роботі з урахуванням реалій розвитку вітчизняних енергетичних технологій обґрунтована необхідність та висока перспективність реалізації інноваційних проектів з будівництва модульної котельної для місцевого медичного закладу охорони здоров'я та сучасної вітроелектростанції в смт. Мангуш. Так, реалізація запропонованого проекту зі створення модульної котельної на альтернативному паливі для Маріупольської міської лікарні дозволить повністю відмовитися від використання газу в якості основного палива для опалення, гарячого водопостачання та поставок технологічної пари. Це позитивно позначиться на економіці м. Маріуполя та України в цілому, оскільки зекономлені кошти не витрачатимуться на придбання імпортного газу, зможуть бути використані для реалізації нових енергозбережувальних заходів. Крім того, місцеві підприємства – виробники і постачальники палива – отримають додаткові замовлення і можливість створення нових робочих місць.

Автором роботи з метою компенсації існуючого енергодефіциту в Донецькому регіоні запропонований інноваційний проект будівництва сучасної ВЕС в смт. Мангуш. Розрахунок основних показників фінансового плану інноваційного проекту виконаний відповідно до положень методики UNIDO і нових науково-методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності інвестиційних проектів ВЕС. Отримані результати фінансово-економічної оцінки проекту свідчать про достатньо високий рівень його привабливості з точки зору потенційних інвесторів та доцільності подальшої реалізації.

Список використаних джерел:

1. Марушевський Г. «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств : Посібник / Г. Марушевський, Д. Хікман. – Київ, 2017. – 50 с.

2. Дорожня карта з розвитку ринку твердого біопалива України. – К. : ПРООН, 2016. – С. 17.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.
4. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. – «Енергетична стратегія України на період до 2030 року (проект)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358.

References (BSI):

1. Marushevskiy G., Hikman D. (2017) «Zeleniy» biznes dlya malih i serednih pidpriemstv : Posibnik [*Green Business for small and medium enterprises*]. *– Kyiv, 2017. – 50 p.* [*in Ukrainian*].
2. Dorozhnya karta z rozvitku rinku tverdogo biopaliva Ukrainy. – K. : PROON, 2016. – P. 17 [*in Ukrainian*].
3. State Statistics Service of Ukraine [*Electronic resource*]. *– Access mode : http://ukrstat.gov.ua.*
4. Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine / Energetichna strategiya Ukrainy na period do 2030 roku (proekt) [*Electronic resource*]. *– Access mode: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358.*

Ключові слова: *альтернативна енергетика; біоенергетика; вітроенергетична індустрія; енергозбереження; екологічна безпека; зелений бізнес; інноваційний проект.*
Keywords: *alternative energy; bioenergetics; wind energy industry; energy saving; environmental safety; green business; innovative project.*
Ключевые слова: *альтернативная энергетика; биоэнергетика; ветроэнергетическая индустрия; энергосбережение; экологическая безопасность; зеленый бизнес; инновационный проект.*

Рецензент: Логутова Т. Г., завідувач кафедри інноватики та управління ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д.е.н., професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8907191

УДК 338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169342

СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

http://orcid.org/0000-0002-7205-9277

Челованъ Світлана Володимирівна, здобувач кафедри обліку та аудиту ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, chelovan.sv@gmail.com , +380977149557

Svetlana Chelovan, applicant of the Department "Accounting and Audit", SHEE "Priazovsky State Technical University", m. Mariupol, chelovan.sv@gmail.com, +380977149557

S. Chelovan, The state of innovation activity of industrial enterprises of Ukraine.

The article analyzes the innovation activity of industrial enterprises of Ukraine in 2012-2017. The number of industrial enterprises engaged in innovations is analyzed, the total amount of expenditures by directions of innovation activity, sources of financing of innovation activity is analyzed.

The main direction of development of the economy is to increase its innovation potential. Strategically focused national policies to integrate education, science, production, consumption, financial system. It should be focused on the use of intellectual resources to develop high-tech industries, to create favorable conditions for enhancing innovation, introducing innovation, function innovation infrastructure, market innovation and technology.

The main factor of economic growth and the proper place of the national economy in the global economic system is the effective use of innovations that become the decisive factor in socio-economic development and play a leading role in addressing the economic, environmental, social and cultural problems. In this connection becomes especially important consideration of issues concerning business and innovation, including innovation potential as a system parameter that characterizes the efficiency of business management in implementing the strategy of innovative development.

The main objective of economic growth Ukrainian enterprises to make effective use of their innovative potential because its development is of great importance to the strategic objectives both within the company and in its external environment. Status and ability to provide innovative potential of innovative development company.

Any state that does not create good conditions for the work of scientists, doomed to lag in scientific and technological development and the loss of their status. Withdrawal of the economy is extremely complex situation depends primarily on the level of innovation.

Челованъ С. В. Стан інноваційної діяльності промислових підприємств України.

В статті проведено дослідження інноваційної активності промислових підприємств України у 2012 – 2017 рр. Розглянуто кількість промислових підприємств, займавшихся інноваціями, проаналізовано загальна сума витрат за напрямками інноваційної діяльності, джерела фінансування інноваційної діяльності.

Основним напрямком розвитку економіки країни є нарощування її інноваційного потенціалу. Стратегічно спрямована державна політика, покликана об'єднувати освіту, науку, виробництво, споживання, фінансову систему. Вона має бути орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів з метою розвитку високотехнологічних виробництв, на створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, упровадження інновацій, функціонування інноваційної інфраструктури, ринку інновацій та технологій.

Головним чинником економічного зростання й забезпечення належного місця вітчизняної економіки у світовій економічній системі є ефективне використання інновацій, які перетворюються на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку і відіграють провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розгляд комплексу питань щодо інноваційної діяльності підприємств і, зокрема, інноваційного потенціалу як системного показника, що характеризує рівень ефективності управління підприємством у реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Головним завданням економічного зростання українських підприємств є ефективне використання їх інноваційного потенціалу, оскільки його розвиток має велике значення для вирішення стратегічних завдань як всередині підприємства, так і в його зовнішньому оточенні. Стан і здатність розвитку інноваційного потенціалу забезпечують інноваційний розвиток підприємства.

© ***S. Chelovan / Челованъ С. В., 2018***

Будь-яка держава, в якій не створюються гідні умови для праці вчених, приречена на відставання у науково-технічному розвитку та втрату свого статусу. Виведення економіки країни з вкрай складного положення залежить перш за все від рівня її інноваційного розвитку.

Челован С. В. Состояние инновационной деятельности промышленных предприятий Украины.

В статье проведено исследование инновационной активности промышленных предприятий Украины в 2012 - 2017 гг. Рассмотрены количество промышленных предприятий, займавшихся инновациями, проанализированы общая сумма расходов по направлениям инновационной деятельности, источники финансирования инновационной деятельности.

Основным направлением развития экономики страны является наращивание ее инновационного потенциала. Стратегически направлена государственная политика, призванная объединять образование, науку, производство, потребление, финансовую систему. Она должна быть ориентирована на использование интеллектуальных ресурсов в целях развития высокотехнологичных производств, на создание благоприятных условий для активизации инновационной деятельности, внедрения инноваций, функционирования инновационной инфраструктуры, рынка инноваций и технологий.

Главным фактором экономического роста и обеспечения надлежащего места отечественной экономики в мировой экономической системе является эффективное использование инноваций, которые превращаются в решающий фактор социально-экономического развития и играют ведущую роль в решении экономических, экологических, социальных и культурных задач. В этой связи особую актуальность приобретает рассмотрение комплекса вопросов инновационной деятельности предприятий и, в частности, инновационного потенциала как системного показателя, характеризующего уровень эффективности управления предприятием в реализации стратегии инновационного развития.

Главной задачей экономического роста украинских предприятий является эффективное использование их инновационного потенциала, поскольку его развитие имеет большое значение для решения стратегических задач как внутри предприятия, так и в его внешнем окружении. Состояние и способность развития инновационного потенциала обеспечивают инновационное развитие предприятия.

Любое государство, в которой не создаются достойные условия для работы ученых, обречена на отставание в научно-техническом развитии и потерю своего статуса. Вывод экономики страны с крайне сложного положения зависит прежде всего от уровня его инновационного развития.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси відіграють ключову роль в забезпеченні високих темпів і якості економічного розвитку, підвищення загального рівня конкурентоспроможності.

В даний час реалії функціонування України свідчать про недостатньо високий ступінь стійкості національної економіки та диспропорції між наявністю інноваційних можливостей і їх реальним втіленням на практиці. Це обумовлено як внутрішніми проблемами, так і наявністю зовнішнього впливу.

Дана ситуація ускладнюється тим, що практично всі ресурси екстенсивного зростання вичерпані.

В силу існування комплексу зазначених проблем назріла об'єктивна необхідність негайного вжиття заходів щодо переведення економіки на інноваційний шлях розвитку. Це дозволить не тільки ефективно ліквідувати кризові явища в економіці, але і може сприяти структурній перебудові промисловості, подолання кризи виробництва, насичення ринку конкурентоспроможною продукцією.

Економічний розвиток країни знаходиться в прямій залежності від стану її інноваційної активності, яка, в свою чергу, певним чином пов'язана з підготовкою наукових кадрів і їх науковою діяльністю, фінансуванням науки, ставленням держави до вибору шляхів розвитку країни. Інноваційне спрямування є закономірним для розвитку сучасної економічної системи.

У зв'язку з цим необхідними умовами реалізації конкурентоспроможності промислових підприємств України є впровадження у виробництво нових досягнень науки і техніки та використання інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням в сфері інноваційного розвитку підприємства присвячені наукові розробки провідних вітчизняних і зарубіжних вчених: В.П. Александрова, В.П. Гальчинський, Е.А. Курносова, С.В. Кочетков, М.В. Герасимова, М. Стирова, Н.В. Краснокутської, Б.К. Лісіна, Л.С. Мініна, В.С. Барило і ін.

Метою статті є дослідження стану, тенденцій і перспектив інноваційної активності промислових підприємств в 2012-2017 рр.

Результати досліджень. Наслідки, які відбулись від економічних, політичних та військових потрясінь, втрати територіальної цілісності країни, відобразились на більшості секторів економіки. У результаті можна побачити зниження ВВП, скорочення зовнішньої торгівлі, промисловості, зниження поточних інвестицій з-за кордону, освоєння капітальних інвестицій, досліджень у сфері інновацій.

Підприємства переходять до жорсткої економії коштів, якому сприяє зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, податкове реформування, зниження залучення кредитних ресурсів, залежності від експортної орієнтації сировинної бази та подальшому пошуку більш дешевої, що внаслідок позначається на об'ємах виробництва та унеможливлює сприяння до інноваційного розвитку.

Сучасним промисловим підприємствам доводиться працювати у надскладних умовах, що обумовлені багатьма факторами соціально-економічного та політичного впливу. Негативні процеси, що спостерігаються в економіці країни, ускладнюють роботу структурних одиниць, перешкоджають раціоналізації виробництва, процесів управління функціонуванням підприємств, розвитку наукової діяльності.

Вітчизняне промислове виробництво становить 25% ВВП у 2017 році і більш ніж ¼ частина населення України зайняті у промисловості. Конкурентоспроможність і рівень розвитку промислових підприємств залежить від впровадження інноваційних розробок, нових продуктів. Аналітика відомих міжнародних організацій вказує про негативний стан в інноваційній сфері и низьку конкурентоспроможність вітчизняної економії. У 2017 році за даними Всесвітнього економічного форуму за індексом інновації Україна зайняла 61-е місце у рейтингу з 144 країни. Це вказує на наявність певних утруднень виконання інноваційної діяльності вітчизняними промисловими підприємствами. Аналіз індексу глобальної конкурентоспроможності України за складовою інновації та фактори вдосконалення представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз індексу глобальної конкурентоспроможності України за складовою інновації та фактори вдосконалення

Інновації	2014-2015 рр.	2015-2016 рр.	2016-2017 рр.	2017-2018 рр.
	81	54	52	61
Здатність до інновацій	82	52	49	51
Якість науково-дослідних інститутів	67	43	5	60
Витрати компанії на дослідження і розробки	66	54	68	76
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	74	74	57	73
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	82	96
Наявність вчених та інженерів	48	29	29	25

Це вказує на наявність певних утруднень виконання інноваційної діяльності вітчизняними промисловими підприємствами. Потреба в модернізації і поповненні застарілих основних виробничих фондів не задовольняється із-за недостатнього фінансового стану промислових підприємств (близько половини з них є збитковими). У деяких галузях промисловості частка зношеного обладнання становить близько 70%. У промисловості переважають відсталі технології, що призводять до споживання великої кількості матеріалів та енергоресурсів. А це у 5 разів більше, ніж в розвинених країнах.

За даними Держкомстатистики [1], в 2017 році в українській економіці продовжується падіння показників інноваційної активності промислових підприємств (табл. 2). В 2017 р. інноваційною діяльністю в Україні займалися 16,2% промислових

підприємства, тоді як в 2016 р. – 18,9%, а в 2015 р. питома вага інноваційно-активних підприємств становила 17,3%.

Таблиця 2

Інноваційна активність промислових підприємств України (млн. грн.) [1]

	2012 р.	2013 р.	Абс. відх. 2013 до 2012	2014 р.	Абс. відх. 2014 до 2013	2015 р.	Абс. відх. 2015 до 2014	2016 р.	Абс. відх. 2016 до 2015	2017 р.	Абс. відх. 2017 до 2016
Питома вага підприємств, займавшихся інновацією,%	17,4	16,8	-0,6	16,1	-0,7	17,3	1,2	18,9	1,6	16,2	-2,7
Загальна сума витрат, у т.ч. за напрямами:	11480,6	9562,6	-1918	7695,9	-1866,7	13813,7	6117,8	23229,5	9415,8	9117,5	-14112
витрачали гроші на дослідження та розробки (млн. грн.)	1196,3	1638,5	442,2	1754,6	116,1	2039,5	284,9	24577,8	22538,3	2169,8	-22408
внутрішні НДР	965,2	1312,1	346,9	1221,5	-90,6	1834,1	612,6	2063,8	229,7	1941,3	-122,5
зовнішні НДР	231,1	326,4	95,3	533,1	206,7	205,4	-327,7	394	188,6	228,5	-165,5
придбання нових технологій	47	87	40	47,2	-39,8	84,9	37,7	64,2	-20,7	21,8	-42,4
придбання машин і обладнання, пов'язане з впровадженням інновацій	8051,8	5546,3	2505,5	5115,3	431	11141,3	6026	19829	8687,7	878,4	18951
Інші витрати	2185,5	2250,9	105,4	778,8	-1512,1	548	-230,8	5898,8	5350,8	1027,1	-4871,7

Аналіз динаміки активності промислових підприємств за період з 2012 по 2017 роки показав, що у 2012 (17,4%), 2013 (16,8 %) та у 2016 роках (18,9 %) найбільший відсоток інноваційної активності промислових підприємств.

Переважними напрямками проведення інновацій за період з 2012 по 2017 роки залишається придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Найбільша значення цього показника у 2016 році (19829,0 млн. грн.).

Розподіл джерел фінансування інноваційної діяльності розглянемо в таблиці 3.

Таблиця 3

Джерела фінансування інноваційної діяльності (млн. грн.) [1]

Рік	Загальна сума	В тому числі, за рахунок коштів							
		власних		держави		іноземних інвесторів		інших джерел	
2012	11481	7335,9	63,90	224,3	1,95	994,8	13,56	2925,6	25,48
2013	9562,6	6973,4	72,92	24,7	0,26	1253,2	17,97	1311,3	13,71
2014	7695,9	6540,3	84,98	344,1	4,47	138,7	2,12	672,8	8,74
2015	13814	13427	97,20	55,1	0,40	58,6	0,44	273	1,98
2016	23230	22036	94,86	179	0,77	23,4	0,11	991,1	4,27
2017	9117,5	7704,1	84,50	227,3	2,49	107,8	1,40	1078,3	11,83

Аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності за даними таблиці 3 в період з 2012 по 2017 роки показав, що за цей період в Україні фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств зменшилося на 2876,5 млн. грн. Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку в 2012-2017 рр. були власні кошти підприємств. Лише невелику частину приймали на себе державний та місцеві бюджети.

Основними джерелами фінансування інновацій у більшості країн світу є бюджетні кошти, які лімітуються в законодавчому порядку. Головним джерелом фінансування інновацій в Україні протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств, які складають 60-90% загального обсягу витрат на інновації (табл. 3). Частка коштів державного бюджету в фінансуванні інноваційної діяльності, включаючи місцеві бюджети, становила в 2017 р. лише 2,49 %. У таких базових галузях економіки, як металургія та обробка металу, виробництво машин та устаткування, інноваційна діяльність здійснюється практично в повному обсязі за рахунок власних коштів (91-96%)

[69]. Такий стан фінансування відображається на результативності інноваційної діяльності промислових підприємств і рівні їх інноваційного потенціалу.

Висновки. Проаналізувавши динаміку інноваційної активності промислових підприємств України, стає наочним відсутність структурованості та диференційованості основних елементів інноваційної політики у державі. Українські промислові підприємства характеризуються низьким рівнем інноваційної активності та скороченням обсягів виробництва. На інноваційну активність пливає ряд чинників, таких, як нестача фінансових ресурсів, ризики, які виникають у процесі впровадження інновацій у виробництво, значний термін їх окупності, негативні процеси в економіці країни. Ці проблеми створюють перешкоди для ефективного управління інноваційними процесами. Успішне здійснення інноваційної активності за наявності сприятливих умов у промисловості стане потужним фактором її розвитку. Цю діяльність має підтримувати державний сектор шляхом удосконалення нормативно-правової бази, що регулює інноваційну діяльність, надання податкових пільг, гарантій захисту інтелектуальної власності та захисту інтересів потенційних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 2003. – 504 с.

2. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития / Б.К. Лисин, В.Н. Фридлянов // Инновации. – 2002. – № 7. – С. 17 – 34.

***3.** Наука та інноваційна діяльність в україні: статистичний збірник / Державна служба статистик [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/*

References (BSI):

1. Krasnokutska N. V. (2003). Innovatsiinyi menedzhment [Innovation management] / N. V. Krasnokutska. K.: KNEU [in Rossian].

2. Lysyn B.K. (2002) Ynnovatsyonnыi potentsyal kak faktor razvytyia [Innovative potential as a development factor] / B.K. Lysyn, V.N. Frydlianov .Ynnovatsyy [in Rossian].

3. Nauka ta innovatsiina diialnist v ukraini: statystychnyi zbirnyk [Science and Innovation in Ukraine: Statistical Compilation] / Derzhavna sluzhba statystyk [Elektronyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/

Keywords: *innovations; innovation activity; innovation activity; innovation development; sources of financing; management; industrial enterprises; risks; research; development; new products.*

Ключевые слова: *инновации; инновационная деятельность; инновационная активность; инновационное развитие; источники финансирования; управление; промышленные предприятия; риски; исследования; разработки; новая продукция.*

Ключові слова:. *інновації; інноваційна діяльність; інноваційна активність; інноваційний розвиток; управління; джерела фінансування; промислові підприємства; ризики; дослідження; розробки; нова продукція.*

Рецензент: Хаджинова О. В., декан економічного факультету, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8789945

УДК 338.64 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169451

ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТОВАРНО-ПРОДУКТОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА

http://orcid.org/0000-0001-6734-5757
Усикова Олена Миколаївна, в.о. директора навчально-наукового інституту економіки та управління, д.е.н., доцент, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, e-mail: elenamb73@rambler.ru, тел: +380672833669

Olena Usykova, Acting Director of the Educational and Scientific Institute of Economics and Management, Doctor of Economics, Associate Professor, Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv

O. Usykova, Accounting and economic grounds for commodity and production strategies of the enterprise.

Accounting and economic grounds for commodity and production strategies of the enterprise (it is expedient to consider enhancement of the efficiency of the enterprise's activity to improve the technology of production of certain types of products in accordance with the substantiated product strategy in the previous section. The strategic development of any enterprise is closely linked to the implementation of investments, which should ensure the updating of technologies, expansion of the range of products, improving the efficiency of the enterprise as a whole. Today, an accurate assessment of the investment capacity of the industry, reliable and reliable establishment of investment priorities remains extremely relevant. Therefore, the selection of the most attractive projects should be carried out according to a system of criteria and parameters that reflect the specifics of the industry and its investment priorities. It is very important to make a fair decision about investing in the dairy industry with a comprehensive analysis of external and internal factors. To the external ones we refer to those that actually formed in the market and which form the terms of the project implementation, conditioned by the project and reflect its main characteristics. Internal factors are those that reflect the impact of the project on the company that implements it. The combination of these factors, in our opinion, forms the reliability of the project. In the framework of this study, the significance of these factors was studied in order to develop certain recommendations for the implementation of the proposed methodology in practice. For this purpose, marketing researches of market capacity in relation to industry products and dynamics of its changes were used; a retrospective budget analysis of the structure, volume of investments in the implemented projects of the industry and expenses for the promotion of product projects. A number of characteristics were established solely by analytical methods - structural-analytical and factor-analytical, but the overwhelming part of the restrictions was determined by combining statistical and expert methods).

Усикова О. М. Обліково-економічне обґрунтування товарно-продуктових стратегій підприємства.

Обліково-економічне обґрунтування товарно-продуктових стратегій підприємства (сьогодні надзвичайно актуальною залишається достовірна оцінка інвестиційної спроможності галузі, надійне і достовірне встановлення інвестиційних пріоритетів. Тому вибір найбільш привабливих проектів повинен здійснюватись за системою критеріїв та параметрів, що відображають специфіку галузі та її інвестиційні пріоритети. Саме від обґрунтованості рішень, прийнятих на стадії формування інвестиційного портфеля галузі залежить результативність функціонування підприємств на ринку, ступінь вирішення поставлених завдань і досягнення цілей. Мета даної пропозиції полягає в розробці рекомендацій щодо наукового обґрунтування методики відбору інвестицій на основі ефективної комплексної діагностики галузі виробництва молокопродуктів. Створення нового підходу до прогнозного аналізу комплексної привабливості проектів визначається потребою достовірного врахування не лише їх комерційних характеристик, але й їх вплив на надійність функціонування (в першу чергу - на обсяги і структуру зобов'язань) підприємства-замовника проекту та галузі в цілому. Переважна більшість методик оцінки проектів пропонує традиційний набір інвестиційних параметрів, що не задовольняє потребам комплексності оцінки, решта, зокрема новітні розробки не враховують специфіки інвестування галузі. Зазначені недоліки долає підхід, що передбачає перегляд існуючих критеріїв, їх суттєве розширення і сполучення).

© ***O. Usykova / Усикова О. М., 2018***

Усикова Е. Н. Учетно-экономическое обоснование товарно-продуктовых стратегий предприятия.

Учетно-экономическое обоснование товарно-продуктовых стратегий предприятия (сегодня чрезвычайно актуальной остается достоверная оценка инвестиционной способности области, надежное и достоверное установление инвестиционных приоритетов. Поэтому выбор наиболее привлекательных проектов должен осуществляться по системе критериев и параметров, отражающих специфику отрасли и ее инвестиционные приоритеты. Именно от обоснованности решений, принятых на стадии формирования инвестиционного портфеля отрасли зависит результативность функционирования пидприесмтв на рынке, степень решения поставленных задач и достижения целей. Цель данного предложения заключается в разработке рекомендаций по научного обоснования методики отбора инвестиций на основе эффективной комплексной диагностики отрасли производства молокопродуктов. Создание нового подхода к прогнозного анализа комплексной привлекательности проектов определяется потребностью достоверного учета не только их коммерческих характеристик, но и их влияние на надежность функционирования (в первую очередь - на объемы и структуру обязательств) предприятия-заказчика проекта и отрасли в целом. Подавляющее большинство методик оценки проектов предлагает традиционный набор инвестиционных параметров не удовлетворяет потребностям комплексности оценки, остальные, в том числе новейшие разработки не учитывают специфики инвестирования отрасли. Указанные недостатки преодолевает подход, предусматривающий пересмотр существующих критериев, их существенное расширение и сообщения).

Постановка проблеми. Надзвичайно швидка зміна господарського середовища українських підприємств, пов’язана з посиленням конкуренції на внутрішніх та зовнішніх ринках, потребує від менеджерів нових підходів до досягнення поставлених цілей, конкурентного управління фірмою (підприємством).

Для того, щоб забезпечити успішне функціонування протягом тривалого періоду, підприємства повинні не тільки оцінювати поточну ситуацію, а й визначати свої спроможності діяти на ринку в майбутньому, вміти обирати правильні цілі розвитку. Вчасне виявлення слабких сторін підприємства може врятувати його від банкрутства. За таких умов, дослідження проблем, пов’язаних з управлінням конкурентоспроможністю підприємства є актуальними в сучасних умовах господарювання на Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню конкуренції та конкурентоспроможності підприємств присвячені праці багатьох відомих зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: Ламбена Ж.Ж., Портера М, Діксона П.Р, Шевченка Л.С., Фатхутдінова Р.А., Юданова А.Ю., Осіпової В.Є., Градова А.П., Іванова Ю.Б. та ін. На сьогоднішній день існують вагомі дослідження теорії конкуренції, оцінки і діагностики конкурентоспроможності підприємства, розробки конкурентних стратегій, але особливості функціонування підприємств в сучасних умовах обумовлюють необхідність не тільки використання конкурентоспроможності в якості оцінного індикатора, але й як об’єкта управління, що дозволить досягти рівноважного, збалансованого становища на певний час в зовнішньому середовищі.

Мета статті. Метою даного дослідження є вивчення теоретичних засад оцінки й управління конкурентоспроможністю підприємств, здійснення оцінки конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості, а також розробка його конкурентної стратегії, що дозволить посилити позиції підприємства на ринку. Вивчення основних складових конкурентоспроможності надасть змогу керівництву підприємства розробити стратегію покращення фінансових показників його діяльності.

Результати дослідження. Кожне підприємство, створене для досягнення певного успіху, з самого початку своєї діяльності цільовими орієнтирами обирає розвиток і зростання. Однак реальна ситуація в зовнішньому середовищі коригує ці основні настанови, оскільки нерідко виникають умови, за яких дотримання високих темпів зростання є найкращим вирішенням. Об’єктивні та суб’єктивні причини спонукають підприємство збільшувати або зменшувати темпи зростання продажу, а отже, обсягів прибутків і можливостей реінвестування їх у виробництво для подальшого розвитку. У таких випадках йдеться про використання різних стратегій, а не тільки стратегій зростання.

З метою визначення оптимальної товарно-продуктивної стратегії підприємству потрібно досліджувати стан «портфеля» підприємства та шукати оптимальний баланс між різними напрямками діяльності. Найпопулярнішими інструментами порівняння, аналізу та оцінки різних бізнес-напрямків у діяльності підприємства є двомірні матриці, де використовуються будь-які пари стратегічно важливих показників. Найоптимальнішими показниками, які пропонують використовувати, є:

- частка ринку;
- темпи зростання ринку;
- перспективи галузі;
- конкурентоспроможність;
- прибутковість;
- оцінка виготовленої продукції.

Для аналізу структури діяльності підприємства рекомендується використовувати метод рангового аналізу показників: конкурентна позиція зони господарювання та прибутковість діяльності. Коли підприємству потрібно проаналізувати оптимальний склад асортименту, то вагомо для аналізу використовувати пару показників: обсяг реалізації продукції та рентабельність продукції. Цікавим комплексним показником, який використовують у ранговому аналізі, є «конкурентна позиція» зони господарювання. Для визначення цього показника пропонується використовувати методологію розрахунку коефіцієнту конкурентоспроможності за співвідношенням:

$$K = \frac{I_я * I_м}{I_c}, \quad (1)$$

де Ія, Ім, ІС - зведені індекси конкурентоспроможності відповідно за якісним, маркетинговим та економічним показниками.

Основним економічним показником, що впливає на конкурентоспроможність продукції є ціна виробу. Індекс ціни пропонується вибирати за табл. 1. На наступному етапі за допомогою експертів визначають вагомість кожного показника та виставляють бальну оцінку показника у розмірності від 1 до 10 (1-найгірше значення показника, 10-найкраще).

Таблиця 1

Характеристика цін

Ціна	Індекс
Висока, неприйнятна для споживачів	2,5
Висока, яку споживачі згодні виплачувати	2,0
Середня, прийнятна для споживача	1,5
Низька, прийнятна для широкого кола споживачів	1,0

Наступний етап визначення коефіцієнту кореляції рангів, що розраховується за формулою:

$$K_р = 1 - \frac{6\sum (P_к - P_r)}{n * (n^2 - 1)}, \quad (2)$$

де Рк- ранг конкурентної позиції;

Pr - ранг рентабельності;

п - кількість позицій асортименту.

Коефіцієнт кореляції рангів може змінюватися у діапазоні від -1 до +1. Значення коефіцієнта «—» вказує на тенденцію зменшення одного з показників при збільшенні іншого, що свідчить про нераціональність структури діяльності підприємства. Результати розрахунків рангів за асортиментом аналізуємого підприємства наведені в табл. 3 У нашому випадку значення коефіцієнта кореляції дорівнює - 0,6, що свідчить про нераціональність структури діяльності підприємства.

Відносно можливих значень коефіцієнта кореляції Кр рекомендується використовувати такі оцінки значень:

0,7-1 - структура діяльності підприємства оптимальна;

0,4- 0,7 - структуру діяльності потрібно поліпшити;

1- 0,4 - діяльність компанії належить реструктуризувати;

Таблиця 2

Результати розрахунків рангів

Код асортименту	Ранг		Різниця
	конкурентної позиції, Рк	прибутковості, Рп	рангів, Рк-Рп
1	2	3	4
(А1)	6	6	0
(А2)	4	4	0
(А3)	2	15	13
(А4)	5	12	7
(А5)	3	8	5
(А6)	1	14	13
(А7)	15	7	8
(А8)	8	9	1
(А9)	9	10	1
(А10)	12	2	10
(А11)	11	1	11
(А12)	14	3	11
(А13)	7	11	4
(А14)	10	13	3
(А15)	13	5	8

На останньому етапі аналізуємо «портфель» підприємства за матрицею «Мак-Кінсі 7С». Аналіз показав, що асортиментні групи А1, А2, А3- ті напрямки, які потрібно розвивати, і потребують додаткового інвестування; А4 - асортиментна група, з якої можна мати максимум прибутку; А7, А9, А10, А11, А12, А13, А15 - асортиментні групи, що потребують удосконалення, додаткового інвестування; А8, А14, А6 - асортиментні групи, що потребують заміни.

Отже, для підвищення ефективності діяльності підприємства доцільно розглянути можливості вдосконалення технології виробництва окремих видів продукції, відповідно до обґрунтованої в попередньому розділі продуктової стратегії.

Висновки. Стратегічний розвиток будь-якого підприємства тісно пов'язаний з здійсненням інвестицій, що має забезпечити оновлення технологій, розширення асортименту продукції, підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому.

Сьогодні надзвичайно актуальною залишається достовірна оцінка інвестиційної спроможності галузі, надійне і достовірне встановлення інвестиційних пріоритетів. Тому вибір найбільш привабливих проектів повинен здійснюватись за системою критеріїв та параметрів, що відображають специфіку галузі та її інвестиційні пріоритети. Саме від обґрунтованості рішень, прийнятих на стадії формування інвестиційного портфеля галузі залежить результативність функціонування підприємств на ринку, ступінь вирішення поставлених завдань і досягнення цілей. Мета даної пропозиції полягає в розробці рекомендацій щодо наукового обґрунтування методики відбору інвестицій на основі ефективної комплексної діагностики галузі виробництва молокопродуктів.

Створення нового підходу до прогнозного аналізу комплексної привабливості проектів визначається потребою достовірного врахування не лише їх комерційних характеристик, але й їх вплив на надійність функціонування (в першу чергу - на обсяги і структуру зобов’язань) підприємства-замовника проекту та галузі в цілому. Переважна більшість методик оцінки проектів пропонує традиційний набір інвестиційних параметрів, що не задовольняє потребам комплексності оцінки, решта, зокрема новітні розробки не

враховують специфіки інвестування галузі. Зазначені недоліки долає підхід, що передбачає перегляд існуючих критеріїв, їх суттєве розширення і сполучення.

Велике значення для прийняття вірного рішення щодо інвестування в молочній промисловості має комплексний аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх ми відносимо ті, що реально склались на ринку і які формують умови реалізації проекту, обумовленні самим проектом і відображають його основні характеристики. Внутрішні чинники, це такі, що відображають вплив проекту на підприємство, яке його реалізує. Сукупність цих факторів, на нашу думку, формує надійність проекту.

Якщо вибір проекту буде здійснюватись з урахуванням вказаних факторів, то така методика матиме наступні переваги:

1) комплексність оцінки, яка забезпечується сполученням різних інвестиційних параметрів оцінки в єдиній функції інвестиційної надійності; цим самим значно зростає і достовірність прийняття інвестиційних рішень, оскільки при формуванні цільової функції передбачено алгоритмічні етапи зважування різних параметрів;

2) врахування впливу на очікувану привабливість інвестицій внутрішніх вимог організацій галузі та вимог, які накладаються з боку мінливих умов зовнішнього інвестиційного середовища – в такий спосіб вже на етапі розробці специфічних моделей прийняття інвестиційних рішень забезпечується єдність між очікуваними (прогнозованими) інвестиційною спроможністю галузі, її господарських суб`єктів, виробничо-організаційним та кадровим потенціалом, з одного боку, та інвестиційною ситуацією оточуючого середовища – з іншого.

Зростанню достовірності сприятиме сполучення кількох етапів відбору проектів. Доцільно діагностику проектів та їх відхилення в разі невідповідності встановленими вимогам здійснювати на кількох етапах. Таке “відсіювання” необхідне на етапі формування обмежень щодо внутрішніх та зовнішніх характеристики інвестування, на розрахунковому етапі, і, остаточно, на етапі формування інвестиційних пріоритетів.

В рамках даного дослідження вивчалась значимість вказаних факторів з метою розробки певних рекомендацій щодо впровадження запропонованої методики в практику. Для цього були використані маркетингові дослідження ємності ринку стосовно продукції галузі та динаміка її змін; ретроспективний кошторисний аналіз структури, обсягів інвестицій у втілені проекти галузі та витрат на просування продукції проектів. Ряд характеристик встановлювались виключно аналітичними методами - структурно-аналітичними та факторно-аналітичними, але переважна частка обмежень визначалась шляхом сполучення статистичних та експертних методів.

Список використаних джерел:

1. *Балабанова Л.В. Маркетинг: підручник / вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2011. – 543 с.*
2. *Власенко Я.О., Карпенко С.В. Основи сучасного маркетингу. – К.: Видавництво «Фірма «ІНКОС», 2011. – 328 с.*
3. *Парсяк В.И., Маркетинг: від теорії до практики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Наукова думка, 2017. – 256 с.*
4. *Примак Т.О. Аналіз показників рентабельності молочного скотарства: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2014. – 228 с.*
5. *Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства. Навч. посіб. – К.:”Каравела”, 2015. – 432 с.*
6. *Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. Посібник. –К.: КНЕУ, 2017. – 412 с.*

References:

1. Balabanova L.V. (2011), "Marketing: Tutorial", ["Marketyng: pidruchnyk"], View. 3rd, processing. and add, K., KNEU, 543 p.
2. Vlasenko Ya.O., Karpenko S.V. (2011), "Basics of modern marketing", ["Osnovy suchasnogo marketyngu"], K., Publishing house "Firm" INCOS", 328 p.
3. Parsyak V.I. (2017), "Marketing: From Theory to Practice", ["Marketyng: vid teorii' do praktyky"], Teaching manual for the stud higher teach shut up, K., Naukova Dumka, 256 p.

4. Primak T.O. (2014), "Analysis of indicators of profitability of dairy cattle breeding", ["Analiz pokaznykiv rentabel'nosti molochnogo skotarstva"], Teaching manual, K., MAUP, 228 p.
5. Tarasyuk G.M., Shvab L.I. (2015), "Planning of enterprise activity", ["Planuvannja dijal'nosti pidpryjemstva"], Teaching manual, K., "Caravel", 432 p.
6. Tereshchenko O.O. (2017), "Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises", ["Finansova sanacija ta bankrutstvo pidpryjemstv"], Teaching manual, K., KNEU, 412 p.

Keywords: *qualitative assessment; investments; integrated investment analysis; priority technologies; correlation coefficient.*
Ключові слова: *якісна оцінка; інвестиції; комплексний аналіз інвестицій; пріорітетні технології; коефіцієнт кореляції.*
Ключевые слова: *качественная оценка; инвестиции; комплексный анализ инвестиций; приоритетные технологии; коэффициент корреляции.*

Рецензент: Коренюк П. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпродзержинський державний технічний університет

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9167511

УДК 338.48 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169454

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАПОЗИЧЕНОЮ ПРАЦЕЮ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ЗАЙНЯТОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛОНТЕРСТВА)

http://orcid.org/0000-0002-9549-2794

Крапівіна Галина Олексіївна, к. н. держ.упр., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», e-mail: galina3910@gmail.com, тел. +380993643662

Galina Krapivina, Ph. D., Assistant Professor, State Higher Educational Institution "Priazovsky State Technical University"

G. Krapivina, Mechanisms of state administration of borrowed labor in non-standard forms of employment (by the example of volunteering).

The article discusses the methodological approaches to the study of non-standard forms of employment on the example of volunteering, as a complex and multifaceted phenomenon, inherent not only in economic science, but also in sociological and legal. It is shown that the formation and development of non-standard forms of employment and volunteering, in particular, contributes to the combination of external and internal factors in the country, which create conditions and incentives for the spread and accelerated practical implementation of the process. The national features of the mechanisms of state management of borrowed labor in non-standard forms of employment are defined by the example of volunteering from the point of view of the cluster approach. Using the structural-functional analysis, the regulatory nature of the mechanisms of state administration of borrowed labor of non-standard forms of employment is revealed by the example of volunteering. With the help of the determinants of the mechanisms of state management of non-standard forms of employment, it is justified that non-standard forms of employment — borrowed labor — have been used on the labor market in volunteering in the world for a long time. It is shown that in social entrepreneurship of non-standard forms of employment, using the example of volunteering, the technology of activity in the form of contingent labor has acquired features and transformed into the scheme given in the article. The interaction of volunteering market participants is shown in the aspect of loan labor of non-standard forms of employment, which is a modification of the classical scheme of loan labor. It was revealed that the mechanisms of state management of non-standard forms of employment in the aspect of volunteer labor are constrained by a number of organizational and legal issues. It is shown that the development of social entrepreneurship and its distribution in Ukraine will enable the most active volunteer organizations to work successfully on solving modern problems of social development.

Крапівіна Г. О. Механізми державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості (на прикладі волонтерства).

В статті розглянуто методологічні підходи до дослідження нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства, як складного та багатогранного явища, що притаманні не тільки економічній науці, а й соціологічній та правовій. Показано, що формуванню та розвитку нестандартних форм зайнятості й волонтерства, зокрема, сприяє сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників в державі, які створюють умови та спонукальні мотиви для поширення та прискореної практичної реалізації процесу. Визначено національні особливості механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства з зору кластерного підходу. З використанням структурно-функціонального аналізу розкрито регуляторний характер механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства. За допомогою детермінант механізмів державного управління нестандартними формами зайнятості обгрунтовано, що на ринку праці волонтерства в світі вже тривалий час використовується нестандартна форма зайнятості ***- запозичена праця.*** *Показано, що в соціальному підприємництві нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства технологія діяльності за формою запозиченої праці набула особливостей та трансформувалася в наведену в статті схему. Показано взаємодію учасників ринку волонтерства в аспекті запозиченої праці нестандартних форм зайнятості, що є модифікацією класичної схеми дії запозиченої праці. Виявлено, що дія механізмів державного управління нестандартними формами зайнятості в аспекті запозиченої праці волонтерів стримуються через низку проблем організаційного та правового характеру. Показано, що розвиток соціального підприємництва та його поширення в Україні дасть можливість найбільш активним волонтерським організаціям успішно працювати над вирішенням сучасних проблем розвитку суспільства.*

Крапивина Г. А. Механизмы государственного управления заемным трудом нестандартных форм занятости (на примере волонтерства).

© ***G. Krapivina / Крапівіна Г. О., 2018***

В статье рассмотрены методологические подходы к исследованию нестандартных форм занятости на примере волонтерства, как сложного и многогранного явления, присущие не только экономической науке, но и социологической, и правовой. Показано, что формированию и развитию нестандартных форм занятости и волонтерства, в частности, способствует совокупность внешних и внутренних факторов в стране, которые создают условия и побудительные мотивы для распространения и ускоренной практической реализации процесса. Определены национальные особенности механизмов государственного управления заемным трудом нестандартных форм занятости на примере волонтерства с точки зрения кластерного подхода. С использованием структурно-функционального анализа раскрыт регуляторный характер механизмов государственного управления заемным трудом нестандартных форм занятости на примере волонтерства. С помощью детерминант механизмов государственного управления нестандартными формами занятости обоснованно, что на рынке труда волонтерства в мире уже долгое время используется нестандартная форма занятости - заемный труд. Показано, что в социальном предпринимательстве нестандартных форм занятости на примере волонтерства технология деятельности в форме заемного труда приобрела особенности и трансформировалась в приведенную в статье схему. Показано взаимодействие участников рынка волонтерства в аспекте заемного труда нестандартных форм занятости, что является модификацией классической схемы действия заемного труда. Выявлено, что действие механизмов государственного управления нестандартными формами занятости в аспекте заемного труда волонтеров сдерживается из-за ряда проблем организационного и правового характера. Показано, что развитие социального предпринимательства и его распространение в Украине даст возможность наиболее активным волонтерским организациям успешно работать над решением современных проблем развития общества.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В сучасних умовах розвитку світового ринку праці за особливостями ознак, мотивації та реалізації в особливу форму соціально-трудових відносин відокремлюються декілька нестандартних форм зайнятості, серед яких волонтерство, яке формує окремий, специфічний ринок праці. Важливість волонтерства для національних економік, особливо для тих з них, які знаходяться на етапі трансформації, як Україна, вимагає активного державного управління процесом створення ринку праці цієї нестандартної форми зайнятості та соціально-трудовими відносинами в неї з урахуванням особливостей.

Окремі аспекти та сучасні особливості соціально-трудових відносин в нестандартній формі зайнятості волонтерство досліджували вчені різних країн: М. Бостанджогло, Р. Колосова, М. Фурлан, К. Хаджі-Міцева, Г. Чейні, О. Щокова, Д. Еберлі та ін. В Україні в новітній час проблеми соціально-трудових відносин і ринків праці детально досліджували вчені Д. Богиня, Є. Гришанова, А. Колот, В. Петюх та ін. Перші кроки в створенні вітчизняних методик організації та технології волонтерських дій виконані вченими Національного педагогічного університету ім. М.І. Драгоманова. Основні аспекти проблеми державного управління і регулювання зайнятістю населення розглядали вчені Р. Войтович, П. Ворона, К. Дубич та ін.

Слід підкреслити, що методологічні підходи до розгляду нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства, як складного та багатогранного явища, притаманні не тільки економічній науці, а й соціологічній та правовій. Соціологічна наука розглядає нестандартну форму зайнятості волонтерство з зору формування в суспільстві соціальної спільності, самореалізації людини в процесі безкоштовної допомоги та праці іншим членам суспільства. Це служить основою поширення демократичних засад в управлінні на макрорівні та сприяє формуванню громадянського суспільства. Правова наука розглядає відповідність діючи норм та законів практиці сьогодення щодо реалізації прав та свобод волонтерів та волонтерських організацій. І тільки економічна наука розглядає волонтерську діяльність як нестандартну форму зайнятості, може оцінити її ефективність та обгрунтувати дієві механізми державного управління нею.

Формуванню та розвитку нестандартних форм зайнятості й волонтерства, зокрема, сприяє сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, які створюють умови та спонукальні мотиви для поширення та прискореної практичної реалізації процесу. Так, до 2014 р. волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо порівняно з іншими країнами світу. Згідно рейтингу World Giving Index в 2010 р. Україна займала за цим показником лише

150 місце (тільки 5% населення було залучено до волонтерської праці) [1]. Зростання активності волонтерського руху з 2014 р. було обумовлено двома основними чинниками: внутрішньополітичною кризою, що призвела до розбалансування системи державного управління, дефіциту якісних управлінських рішень, браку ресурсних можливостей, та зовнішньою агресією, яка поглибила дисбаланс між здатністю держави ефективно виконувати свої функції та забезпеченням основних потреб громадян [2].

Тому, волонтерство як нестандартна форма зайнятості набуло прискорених темпів розвитку в період проведення ООС на Сході країни. Це створило необхідність розробки теоретико-методологічних підходів щодо обгрунтування дієвих та ефективних механізмів державного управління нестандартними формами зайнятості з урахуванням їх правових, економічних, інформаційних та соціальних аспектів.

Волонтерські організації з кожним роком стають все більш значущим ресурсом розвитку національних ринків праці [3]. І, природно, що нестандартна форма зайнятості волонтерства в усьому світі підпадає під дію державних регуляторів. Так, в США волонтерська праця враховується при визначенні трудового стажу особи. В Німеччині досвід волонтерської роботи враховується при працевлаштуванні. Підприємці надають волонтерам різноманітні пільги на продукцію, якщо залучають їх працю. Вони можуть отримувати безкоштовні освітні та культурні послуги [4].

Як нестандартна форма зайнятості, волонтерство в подальшому розглядається з зору особливої системи соціально-трудових відносин з певними механізмами, в т.ч. державними, практичного, інформаційного та статусного стимулювання населення [5].

Національними особливостями механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства з зору кластерного підходу є: відсутність однозначності в складі засобів кластерної політики, які єдині тільки в країнах-учасницях однієї волонтерської акції; різноманіття методів забезпечення кластерного підходу, які визначаються національними особливостями та прийнятою концепцією; відмінність політики держав у використанні кластерного підходу, які розрізняються за ступенем втручання державних органів в процес кластеризації; методичні основи використання кластерного підходу в регіонах не розроблено.

Державне управління запозиченою працею в нестандартних формах зайнятості на прикладі волонтерства в кластерному підході проявляється в: своєчасній реакції на потреби волонтерського кластера в комерційному, географічному та історичному контекстах; посилені ролі основних факторних умов (до ролі шансу включно), які можуть бути успішно застосовані при зосередженні державних зусиль і коштів на створення робочих місць волонтерів, їх навчання і перепідготовку; європеїзації механізмів державного управління; упереджувальному наданні необхідної інфраструктури для розвитку волонтерських кластерів; підтримці волонтерських організацій як ядер кластера. Держава забезпечує безпеку соціально-трудових відносин на ринку праці нестандартної форми зайнятості волонтерства, сприяє залученню волонтерськими організаціями волонтерів та формуванню нових волонтерських організацій.

Для дослідження механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства ефективний також структурно-функціональний аналіз - метод дослідження системних об'єктів і різних форм суспільного життя, який будується на основі вилучення структурних складових та їх ролі щодо один до одного, що визначає їх різний вплив на здійснення державою регуляторних функцій. Отже, важливо не тільки визначити ступінь впливу кожної складової, а й розкрити їх місце й значення в державному управлінні, а також показати, в якій залежності ці складові знаходяться між собою.

Структурно-функціональний аналіз дозволяє розкрити регуляторний характер механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства, зокрема, встановити зв'язки між структурою відносин та державними регуляторами їх системи як в цілому, так й окремими її елементами.

Структуру професійної діяльності волонтерів визначають спільна діяльність, образом якої є групові норми, цінності, стереотипи, та персональна діяльність, в якій суб'єктом є особа із своїм психологічним образом.

Детермінанти в механізмах державного управління нестандартними формами зайнятості на прикладі волонтерства обґрунтовують той факт, що на ринку праці волонтерства в світі вже тривалий час використовується нестандартна форма зайнятості - запозичена праця, яка заснована на, що найменше**,** тристоронніх відносинах, за якими економічно активна людина звертається до волонтерської організації, вступає з нею в формалізовані відносини й направляється нею для виконання своїх обов'язків на об’єкт волонтерської акції.

З початку виникнення в першій третині XX ст., форма запозиченої праці використовувалась для запровадження схем пенсійного страхування, які дозволяли зменшити податковий тиск на підприємців. На подив, законодавче скасування відповідних норм надало запозиченій праці нові імпульси розвитку в зв'язку з трансформацією інституту зайнятості та потребою в гнучкому управлінні трудовими ресурсами. В США річні обсяги наданих послуг за формою запозиченої праці, не тільки волонтерства, перевищують $250 млрд. Цьому сприяє трансформація інститутів зайнятості на національному та міжнародному рівнях, що визначила послуги запозиченої праці як окремий вид діяльності, зокрема, на 85-й сесії МОП 1997 р. в Конвенції № 181 та в Рекомендаціях № 188 (табл. 1).

Обсяг послуг запозиченої праці в світі зростає щорічно в середньому на 20—25%, а кількість фірм, які спеціалізуються на таких послугах, збільшується щороку в півтора рази. Послуги із запозиченої праці тільки в США надають більш ніж 2 тис. фірм з обсягом понад 25% кадрового ринку країни, тобто, працевлаштовують майже 10 млн. ос., а в країнах ЄС — майже 7 млн. ос. В Європі найбільша частка працівників, зайнятих на умовах запозиченої праці, має місце в Ірландії, Греції, Італії [10].

Таблиця 1

Характеристика розповсюдження форми запозиченої праці трансформації інституту зайнятості в світі

Регіон	Зростання обсягу послуг запозиченої праці, %	Фірми, які спеціалізуються на послугах запозиченої праці				
		К-сть, тис. од.	Щорічне збільшення кількості фірм, %	Обсяг послуг, % до ринку праці країни	Працевлаш-товано, млн. ос.	Країни найбільшого поширення
ЄС					Майже 7,0	Ірландія, Греція, Італія
Америка		2,0		Понад 25	Майже 10,0	США
В світі	До 20-25	До 2,0	До 150	До 25	Більш ніж 17,0	

Джерело: [12]

Загальна технологія діяльності агентства запозиченої зайнятості наступна: найм в свій штат працівників, тимчасових або постійних, виключно для виконання замовлень на послуги цих працівників, що надходять від замовників – юридичних та фізичних осіб. Агентства передають своїх працівників користувачам в позичку, в оренду, в лізінг, напрокат на певний час, що є видом підприємницької діяльності та приносить доход [11].

В соціальному підприємництві нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства технологія діяльності за формою запозиченої праці набула особливостей та трансформувалася в наступну схему: волонтерська організація як соціальний підприємець залучає волонтера до волонтерської діяльності за договором волонтера виключно для виконання конкретної волонтерської акції, яку волонтерській організації замовлено об’єктом акції - юридичною або фізичною особою. Волонтери працюють на робочих місцях, наданих їхнім володарем для виконання акції, та в терміни, які визначено

договором на виконання волонтерської акції, що є видом некомерційної діяльності та не приносить прибутку.

Схему основних складових механізму запозиченої праці нестандартних форма зайнятості на прикладі волонтерства зображено на рис. 1.

Використання нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства зумовлено певними «плюсами» цієї форми залучення робочої сили, серед яких основні: можливість набору необхідної кількості трудових ресурсів певних якісних характеристик в найкоротший термін; скорочення витрат (адміністративних, тощо) на ведення кадрового діловодства, бухгалтерського обліку тощо; мінімізація витрат, пов'язаних з оподаткуванням фонду оплати праці; залучення необхідності обсягу робочої сили відповідно до сезону.

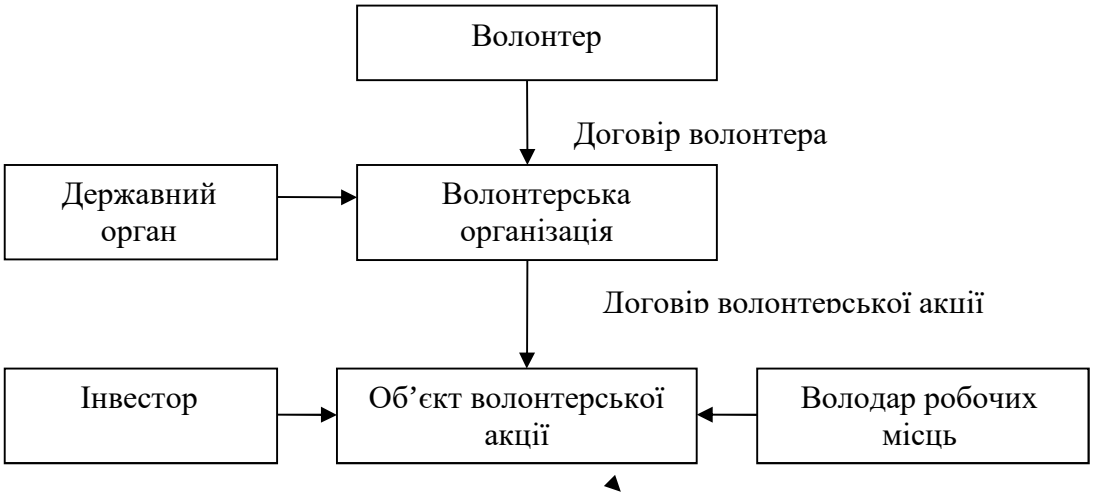

Розроблено автором

Рис. 1. Основні складові механізму державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства

Але потенційні можливості та механізми державного управління нестандартними формами зайнятості на прикладі волонтерства в аспекті запозиченої праці в Україні належним чином ще не досліджено, а для практики застосування цієї нестандартної форми зайнятості переважно використовується метод проб і помилок. Поверхневими є й оцінки західних науковців щодо доцільності застосування цієї нестандартної форми зайнятості на ринку праці, з-поміж яких домінують позитивні оцінки волонтерства [13].

До переваг нестандартної форми зайнятості волонтерства більшість зарубіжних дослідників відносять перерозподіл ресурсів об’єкту волонтерської акції, раніше задіяних в другорядних функціях і напрямах; можливість зосередитися на основних та перспективних напрямах основної діяльності, доручаючи при цьому волонтерам операційні функції; зниження витрат; використання спеціалізованих послуг, для виконання яких об’єкт не має фахівців або ресурсів.

Оцінки вітчизняних фахівців, переважно педагогів та соціологів, щодо переваг нестандартної форми зайнятості волонтерства та доцільності його поширення на українському ринку праці стримані, оскільки, як свідчать результати досліджень, відбувається масове порушення прав працюючих, погіршення їх соціальної захищеності, тощо [14].

Нестандартна форма зайнятості волонтерство є іншою, щодо класичної, технологією запозичення робочої сили та її використання, а також модифікацією класичної. Взаємодія учасників ринку волонтерства в аспекті запозиченої праці нестандартних форм зайнятості така:

- відносини між волонтерською організацією як соціальним підприємцем та об’єктом волонтерської програми носять цивільно-правовий характер і регулюються двостороннім договором волонтерської програми. Згідно з умовами останнього волонтерська організація несе відповідальність перед об’єктом волонтерської програми за якість виконаної волонтерами роботи та зобов'язується здійснювати професійну підготовку, підвищення кваліфікації запозичених волонтерів, їх заміну в разі неналежного виконання закріплених робіт, хвороби тощо. Складовими договору є терміни надання послуг, страхові обов'язки сторін, суми компенсацій та напрями особистих витрати волонтерів на роботи, що виконуються на замовлення, зобов'язання об’єкту волонтерської акції щодо створення належних умов праці;

- відносини між волонтерською організацією як соціальним підприємцем та волонтером є формально трудовими, але їхній характер швидше цивільно-правовий, а ніж трудовий. По-перше, такий договір, за умовами якого трудова послуга надається третій стороні, не передбачений вітчизняним трудовим законодавством. По-друге, договір між волонтерською організацією та волонтером не постійний (безстроковий), але й не класичний строковий. Термін роботи відповідає, як правило, не виконанню обумовленої договором функції, а результату послуги. По-третє, взаємні права і відповідальність сторін (особливо щодо об’єкту волонтерської програми) і третьої сторони в таких договорах, як правило, виписані фрагментарно. По-четверте, волонтер має підтвердити свою поінформованість в тому, що його договір з волонтерською організацією не може породжувати трудових правових відносин з об’єктом волонтерської акції, інвестором та володарем робочих місць. До того ж в договорі волонтера нерідко не зазначається, на які об’єкти може бути направлений волонтер, хто інвестор та володар робочих місць. Тобто, відносини між волонтерською організацією і волонтером не відповідають чинному законодавству, що потребує вдосконалення щодо особливостей нестандартної форми зайнятості волонтерства в аспекті запозиченої праці. Волонтерська організація відповідає перед волонтерами за ознайомлення волонтерів із вимогами техніки безпеки на об’єкті волонтерської акції, укладає з волонтером договір про матеріальну відповідальність, якщо останній має працювати з матеріальними цінностями;

- відносини між об’єктом волонтерської акції і волонтером не врегульовуються прямими юридичними договорами і є так званими імпліцитними відносинами. Характер останніх зумовлений здебільшого усталеними в суспільстві соціальними та етичними нормами в сфері праці. Справді, в нестандартній формі зайнятості волонтерство в аспекті запозиченої праці відносини між його суб'єктами регулюються цивільно-правовим договором між волонтерською організацією та об’єктом волонтерської програми, а також договором волонтера між волонтерською організацією і волонтером.

Цивілізовані відносини зайнятості волонтерства в аспекті запозиченої праці нестандартних форм зайнятості мають формуватися на тих самих засадах, що й для штатних працівників об’єкту волонтерської акції. Про ці засади, що відбиваються в правилах, умовах, тощо, волонтер має бути поінформований при залученні волонтерською організацією. Однак, оскільки відносини між волонтерами та об’єктом волонтерської програми імпліцитні, то зазначені вище правила та умови праці можуть не виконуватись або діяти обмежено. Об’єкт волонтерської акції має інструктувати волонтерів на їхніх робочих місцях, контролювати дотримання технології, правил внутрішнього розпорядку, тобто перебирати на себе частку функцій роботодавця, яким формально є соціальний підприємець волонтерська організація. Питання про те, в який спосіб і в якому обсязі це здійснюється на практиці, діючим законодавством не нормується.

В умовах імпліцитного характеру відносин між об’єктом волонтерської програми і волонтером деякі питання, пов'язані з відбором, усуненням, організацією праці, тривалістю робочого часу, охороною праці, тощо на практиці не обов’язково мають відбиватися в системі договірних відносин та регламентації.

Процес реалізації волонтерських послуг в аспекті запозиченої праці нестандартних форм зайнятості можна поділити на три етапи: підготовка; реалізація волонтерської акції; завершення, які передбачають узгодження комплексу операцій всіх складових запозиченої праці ринку праці волонтерства.

До виокремлених вище позитивів волонтерства в форми запозиченої праці нестандартних форм зайнятості можна додати й таке:

- використання волонтерів на умовах запозиченої праці дає змогу об’єктам волонтерських програм швидко замінювати працівників, які відсутні на робочих місцях;

- нестандартна форма зайнятості волонтерство на умовах запозиченої праці надає можливість об’єктам волонтерських програм залучити необхідну кількість працівників для оперативного виконання виробничих завдань (термінових, непередбачуваних, пов'язаних із сезонністю, тощо);

- нестандартна форма зайнятості як форма залучення волонтерів до роботи дає змогу об’єктам волонтерських програм гнучко змінювати кількісний та якісний склад працівників за різких коливань економічної кон'юнктури;

- запозичення волонтерів на умовах, узгоджених з соціальним підприємцем волонтерською організацією, допомагає об’єктам волонтерських акцій в багатьох випадках оптимізувати витрати на персонал.

Негативним може бути використання волонтерів в аспекті запозиченої праці з метою:

- досягнення об’єктами волонтерських акцій економії витрат за статтею «заробітна плата»;

- урізання об’єктами волонтерських акцій соціального пакету;

- внесення розбрату в колектив об’єктів волонтерських акцій;

- посилення експлуатації працівників об’єктів волонтерських акцій;

- намагання об’єктами волонтерських акцій уникнути певних зобов'язань, що випливають з чинних законодавчих та договірних актів;

- ухиляння об’єктів волонтерських акцій від сплати податків;

- економії об’єктами волонтерських акцій за рахунок урізання соціальних гарантій, які мають постійні працівники.

Механізми державного управління нестандартними формами зайнятості в аспекті запозиченої праці волонтерів стримуються через низку проблем організаційного та правового характеру. Недостатньо досліджені механізми взаємодії складових нестандартних форм зайнятості й волонтерства, зокрема,- в аспекті запозиченої праці, їхні права та обов'язки, договірні засади відносин зайнятості волонтерства, способи розв'язання конфліктів, тощо. Не розв'язані інституціональні питання регулювання діяльності волонтерських організацій. Вітчизняне трудове законодавство не містить норм щодо використання запозиченої праці волонтерів, проте й не забороняє останнє.

Тому, в сучасних умовах, необхідно посилити регуляторну політику держави стосовно нестандартних форм зайнятості й волонтерських організацій, зокрема, зробити їх діяльність більш прозорою та ефективною, й, перш за все, розробити дієвий механізм соціально-трудових відносин між волонтерською організацією та об’єктами волонтерських акцій, зараховувати в професійний стаж участь у волонтерських акціях, якщо вони не носять характеру разових, обґрунтувати класифікаційні ознаки волонтерських акцій та волонтерських організацій, що дозволить виявити критерії, за якими їх можна ранжувати, та, в залежності від цього, надавати організаціям та волонтерам державні преференції. Крім того, прозорості в діяльності волонтерських організацій можна досягти, поширюючи соціальне підприємництво в практику господарської діяльності, яке створить конкурентне середовище для волонтерських структур.

Соціальне підприємництво з'явилося в цьому столітті та активно розвивається в багатьох країнах світу. В Україні такий напрямок підприємництва також з'явився, але ще

вважається новим явищем. Єдиного визначення «соціальне підприємництво» не існує. Але ряд дослідників вважає, що це вид діяльності, який спрямований на вирішення будь-яких громадських, соціальних, екологічних проблем, характерних не стільки для людства взагалі, скільки для конкретного суспільства, країни, території. Часто вирішення соціальних проблем беруть на себе благодійні фонди, громадські організації. Але такі організації не є прибутковими за своїм визначенням, а соціальне підприємництво - це бізнес, який має на меті одержання прибутку. Хоча для соціального підприємництва прибуток - не основна та не єдина мета.

Так, в Швеції діють наступні критерії, яким має відповідати підприємство, щоб вважатися соціальним підприємництвом:

- отримання доходу має бути не основною метою діяльності підприємства. Головна мотивація для соціального підприємництва - намір поліпшити суспільство, допомогти вирішити його актуальну проблему;

- соціальне підприємство або організація мають працювати постійно і бути фінансово незалежними;

- соціальне підприємництво має впливати на суспільство, робити його краще, вирішувати його нагальну проблему.

Часто інвесторами соціального підприємництва виступають окремі особи, організації та співтовариства. Джерелом фінансування соціального підприємництва можуть бути державний та місцеві бюджети або гранти фінансових організацій.

Приватний сектор, як свідчить досвід багатьох країн, з небажанням вкладає гроші в соціальне підприємництво через невеликий прибуток для інвесторів від цього виду діяльності. Проблема ж допомоги соціальному підприємництву держави у вигляді інвестицій або податкових пільг є предметом дискусії в різних країнах. Зокрема, підтримка держави і місцевої влади поширена, наприклад, в скандинавських країнах. Однак на весь термін своєї діяльності соціальне підприємництво є самоокупним та незалежним.

В Україні немає стратегії розвитку окремо соціального підприємництва, але є стратегія розвитку малого та середнього бізнесу. І, відповідно до неї, найбільшою проблемою для молодих компаній є брак початкового капіталу. Тому в Україні, на першому етапі, можна розвивати проекти соціального підприємництва, які передбачають підтримку місцевої влади. Наприклад, видачу грантів певним соціальним підприємцям та застосування пільгового фінансування та оподаткування, поширення механізмів спільного фінансування.

Розвиток соціального підприємництва та його поширення в Україні дасть можливість найбільш активним волонтерським організаціям, які мають лідерські якості, успішно працювати над вирішенням сучасних проблем розвитку суспільства.

Відносна новизна цієї проблематики для України потребує її наукового опрацювання, критичного аналізу та адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняної економіки, дослідження таких проблем, як ліцензування волонтерських організацій як соціальних підприємців, стандартизація та нормування статусу та прав волонтерів, забезпечення охорони їхньої праці, технологія діяльності волонтерських організацій, тощо, що потребує ухвалення Закону України «Про захист прав волонтерів».

Висновки. В процесі дослідження представлено методологічні підходи до дослідження нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства на підставі впровадження кластерного підходу, структурно-функціонального аналізу та заходів соціального підприємництва. Основні висновки та результати досліджень зводяться до наступного:

1. Місце і роль нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства можно визначити як складне та багатогранне явище, що притаманне не тільки економічній науці, а й соціологічній та правовій.

2. Показано, що формуванню та розвитку нестандартних форм зайнятості й волонтерства, зокрема, сприяє сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників в державі, які створюють умови та спонукальні мотиви для поширення та прискореної практичної реалізації процесу.
3. Визначено національні особливості механізмів державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства з зору кластерного підходу.
4. З використанням структурно-функціонального аналізу розкрито регуляторний характер механізмів державного управлінняя запозиченою працею нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства.
5. За допомогою детермінант механізмів державного управління нестандартними формами зайнятості обгрунтовано, що на ринку праці волонтерства в світі вже тривалий час використовується нестандартна форма зайнятості - запозичена праця.
6. Показано, що в соціальному підприємництві нестандартних форм зайнятості на прикладі волонтерства технологія діяльності за формою запозиченої праці набула особливостей та трансформувалася в наведену в статті схему.
7. Показано взаємодію учасників ринку волонтерства в аспекті запозиченої праці нестандартних форм зайнятості, що є модифікацією класичної схеми дії запозиченої праці.
8. Виявлено, що дія механізмів державного управління нестандартними формами зайнятості в аспекті запозиченої праці волонтерів стримуються через низку проблем організаційного та правового характеру.
9. Показано, що розвиток соціального підприємництва та його поширення в Україні дасть можливість найбільш активним волонтерським організаціям успішно працювати над вирішенням сучасних проблем розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Українське волонтерство - явище унікальне. Укрінформ URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html
2. Горєлов Д.М., Корнієвський О.А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. Аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.
3. Крапівіна Г.О. Методологічні аспекти добровольчества: проблеми соціально-трудових відносин та ринку праці. Наук. журнал «Економічний вісник Донбасу». Луганськ: вид-во ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка», 2011. №1(23). С.148-158.
4. Климов Е.А. Введение в психологию труда. М., 1988. 52 с.
5. Борецька Н.П., Крапівіна Г.О. Добровольчество: інноваційна форма соціально-трудових відносин. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. Зб. наук. праць. Київ, КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2011. №2. 143 с. С.12-18.
6. Гаврилов Н.И. Конспект лекций по социологии конфликта. Донецк: ДонГУУ, 2007. 74 с.
7. Крутий О. Риси української ментальності як фактор специфіки діалогу в системі державного управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. К.: Вид-во НАДУ, 2005. №4. С. 346-353.
8. Бурега В.В. Управленческая деятельность: теория и практика профессиографического исследования. Донецк, ИЭП НАН Украины, 2000. 96 с.
9. Крапивина Г.А. Исследование направлений подготовки волонтеров для обслуживания массовых спортивних мероприятий. Подготовка кадров для XXII Олимпийских и XI Паралимпийских зимних игр: проблемы и перспективы. Материалы Второй международной научно-практической конференции. Сочи, 29.10-1.11 2009. Сочи: РНПИ СГУТиКД, 2009. С.63-73.
10. Захарченко Н.В Запозичена праця як сучасна форма зайнятості URL:http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4183?show=full
11. Хозяйство и право. 2004. № 2-3. URL: http://www.hozpravo.ru/ru/archive
12. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку. Монографія. К.: КНЕУ, 2010. 251 с.
13. Dhagwati J., Panagariya F., Srinivasan T. N. The Middles over Outcourcing. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 18, № 4 (Autumn, 2004). pp. 93-114: URL: http://www.jostor.org/ sable.
14. Манойленко О.В. Аутсорсинг як інструмент підвищення ефективності антикризового управління. Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. 2006. № 1. С. 8-12. URL: http://www/nbuv.gov.ua.

References:

1. Ukrayinske volonterstvo - yavyshhe unikalne. Ukrinform URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html

2. Goryelov D.M., Korniyevsky` O.A. Volonterskyj rux: svitovyj dosvid ta ukrayinski gromadyanski praktyky. Analit. dop. – K.: NISD, 2015. – 36 s.

3. Krapivina G.O. Metodologichni aspekty dobrovolchestva: problemy socialno-trudovyx vidnosyn ta rynku praci. Nauk. zhurnal «Ekonomichnyj visnyk Donbasu». Lugansk: vyd-vo DZ «Luganskyj nacz. un-t im. T.G.Shevchenka», 2011. #1(23). S.148-158.

4. Klymov E.A. Vvedenye v psyxologyyu truda. M., 1988. 52 s.

5. Boreczka N.P., Krapivina G.O. Dobrovolchestvo: innovacijna forma socialno-trudovyx vidnosyn. Socialno-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka. Zb. nauk. pracz. Kyyiv, KNEU im. V. Getmana, 2011. #2. 143 s. S.12-18.

6. Gavrylov N.Y. Konspekt lekcyj po socyologyy konflykta. Doneczk: DonGUU, 2007. 74 s.

7. Krutyj O. Rysy ukrayinskoyi mentalnosti yak faktor specyfiky dialogu v systemi derzhavnogo upravlinnya. Visnyk Nacionalnoyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny. K.: Vyd-vo NADU, 2005. #4. S. 346-353.

8. Burega V.V. Upravlencheskaya deyatelnost: teoryya y praktyka professyografycheskogo yssledovanyya. Doneczk, YEP NAN Ukrayny, 2000. 96 s.

9. Krapyvyna G.A. Yssledovanye napravlenyj podgotovky volonterov dlya obsluzhyvanyya massovyx sportyvnyx meropryyatyj. Podgotovka kadrov dlya XXII Olympyjskyx y XI Paralympyjskyx zymnyx ygr: problemy y perspektyvy. Materyalы Vtoroj mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferencyy. Sochy, 29.10-1.11 2009. Sochy: RNPY SGUTyKD, 2009. S.63-73.

10. Zaxarchenko N.V Zapozychena pracya yak suchasna forma zajnyatosti URL:http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4183?show=full

11. Xozyajstvo y pravo. 2004. # 2-3. URL: http://www.hozpravo.ru/ru/archive

12. Kolot A.M. Socialno-trudova sfera: stan vidnosyn, novi vyklyky`, tendenciyi rozvytku. Monografiya. K.: KNEU, 2010. 251 s.

13. Dhagwati J., Panagariya F., Srinivasan T. N. The Middles over Outcourcing. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 18, № 4 (Autumn, 2004). pp. 93-114: URL: http://www.jostor.org/ sable.

14. Manojlenko O.V. Autsorsyng yak instrument pidvyshhennya efektyvnosti antykryzovogo upravlinnya. Visn. Mizhnar. Slovyan. un-tu. 2006. # 1. S. 8-12. URL: http://www/nbuv.gov.ua.

Keywords: *non-standard forms of employment; borrowed labor; volunteering; government mechanisms; social entrepreneurship.*

Ключові слова: *нестандартні форми зайнятості; запозичена праця; волонтерство; механізми державного управління; соціальне підприємництво.*

Ключевые слова: *нестандартные формы занятости; заемный труд; волонтерство; механизмы государственного управления; социальное предпринимательство.*

Рецензент: Колосок В. М., завідувач кафедри транспортний менеджмент і логістика, д.е.н. доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9120795

УДК 657.41:338.24 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.170140

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

https://orcid.org/0000-0002-2113-3676

Мельничук Марина Олексіївна, старший викладач кафедри обліку, аудиту та економічного аналізу, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, +380979434911, irinkanyu@ukr.net

Melnuchyk Marina, Senior lecturer of Department of Accounting, Audit and Economic Analysis, Kharkov Institute of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics

M. Melnuchyk, Accounting policy of the social capital of a trading enterprise.

Disclosure in the accounting information about social capital requires the formation of an accounting policy that determines the position of individual objects of accounting from the standpoint of the source of creating additional value and value of the enterprise. The said updates the justification of the options for accounting of social capital objects and organizes the structural components of the accounting policy accordingly in the part of social capital. The purpose of the article is to justify elements of accounting policy of social capital of trading enterprises for formation of qualitative indicators of reporting. The fulfillment of socially responsible activity by the enterprises of trade determines the formation of social policy, which should be based on indicators of financial and non-financial reporting. The architecture of the accounting policy on social capital is presented in the following parts: general, methodical, organizational and technical. Elements of accounting policy are given in the interaction of internal and external factors. The components that form social capital are classified as a category of accounting system – intangible assets, expenses, liabilities. In order to accurately reflect the reporting on social capital, it is recommended to recognize in the accounting system such objects of accounting, which ensure the receipt of the economic effect and the growth of capitalization of the enterprise. For this purpose it is proposed: to expand the nomenclature of intangible assets - components of social capital; to apply alternative methods of their assessment; to conduct off-balance sheet objects that increase the value of the enterprise, but can not be recognized as objects of accounting under the provisions of accounting standards; balanced approach to choosing the methods of commitment that form social capital. The methodical principles of estimating the components of social capital for use in the formation of accounting policy are presented.

Мельничук М. О. Облікова політика соціального капіталу торговельного підприємства.

Розкриття у бухгалтерській звітності інформації про соціальний капітал вимагає формування облікової політики, який визначає положення окремих об'єктів обліку з позиції джерела створення додаткової вартості й цінності підприємства. Зазначене актуалізує обґрунтування варіантів обліку об'єктів соціального капіталу та організацію відповідним чином структурних складових облікової політики в частині соціального капіталу. Метою статті є обґрунтування елементів облікової політики соціального капіталу торговельних підприємств для формування якісних показників звітності. Виконання соціально-відповідальної діяльності підприємствами торгівлі зумовлює формування соціальної політики, на якій мають ґрунтуватись показники фінансової та нефінансової звітності. Представлено архітектуру облікової політики щодо соціального капіталу за такими частинами: загальна, методична, організаційно-технічна. Елементи облікової політики подано у взаємодії внутрішніх й зовнішніх чинників. До складових, які утворюють соціальний капітал, як категорію облікової системи віднесено – нематеріальні активи, витрати, зобов'язання. З метою достовірного відображення у звітності інформації про соціальний капітал, рекомендовано визнавати в системі бухгалтерського обліку такі об'єкти бухгалтерського обліку, які забезпечують отримання економічного ефекту та зростання капіталізації підприємства. Для цього запропоновано: розширити номенклатуру нематеріальних активів – складових соціального капіталу; застосовувати альтернативні методи їх оцінки; вести позабалансові об'єкти, які збільшують цінність підприємства, але не можуть бути визнані об'єктами обліку за положеннями стандартів обліку; виважено підходити до вибору методів зобов'язань, які формують соціальний капітал. Представлено методичні засади оцінки складових соціального капіталу для використання під час формування облікової політики.

Мельничук М. А. Учетная политика социального капитала торгового предприятия. *Раскрытие в бухгалтерской отчетности информации о социальном капитале требует формирования учетной политики, который определяет положение отдельных объектов учета с позиции источника создания дополнительной стоимости и ценности предприятия. Выше указанное актуализирует обоснования вариантов учета объектов социального капитала и организацию соответствующим образом структурных составляющих учетной политики в части социального капитала. Целью статьи является обоснование*

© ***M. Melnuchyk / Мельничук М. О., 2018***

элементов учетной политики социального капитала торговых предприятий для формирования качественных показателей отчетности. Выполнение социально-ответственной деятельности предприятиями торговли обусловливает формирование социальной политики, на которой должны основываться показатели финансовой и нефинансовой отчетности. Представлена архитектура учетной политики социального капитала в разрезе таких частей: общая, методическая, организационно-техническая. Элементы учетной политики представлены во взаимодействии внутренних и внешних факторов. К составляющим, которые образуют социальный капитал, как категорию учетной системы отнесены – нематериальные активы, расходы, обязательства. С целью достоверного отражения в отчетности информации о социальном капитале, рекомендуется признавать в системе бухгалтерского учета такие объекты бухгалтерского учета, которые обеспечивают получение экономического эффекта и роста капитализации предприятия. Для этого предложено: расширить номенклатуру нематериальных активов – составляющих социального капитала; применять альтернативные методы их оценки; вести вне балансовые объекты, которые увеличивают ценность предприятия, но не могут быть признаны объектами учета согласно положениям стандартов учета; взвешенно подходить к выбору методов обязательств, которые формируют социальный капитал. Представлены методические основы оценки составляющих социального капитала для использования при формировании учетной политики.

Постанова проблеми. Розвиток сучасних торговельних підприємств за умов високої конкуренції ритейлів, гнучкої державної політики, високих вимог до соціальної відповідальності бізнесу забезпечується системою якісних даних бухгалтерського обліку. Формування своєчасних й достовірних інформаційних потоків дозволяє складати фінансову й управлінську звітність, яка надає показники про майновий стан та результати діяльності за різними запитами стейкхолдерів. Зокрема, законодавчою новелою є складання звіту з управління, у якому передбачено розкриття інформації про екологічні й соціальні аспекти та кадрову політику. Підприємствам, середня кількість працівників яких на дату складання річної фінансової звітності перевищує критерій у 500 працівників, рекомендується включати у звіт про управління нефінансові показники діяльності, що містять інформацію щодо впливу його діяльності, зокрема на навколишнє середовище, довкілля, соціальні питання, у тому числі питання соціального захисту працівників підприємства, поваги прав людини, боротьби з корупцією та хабарництвом [1]. Розкриття такої інформації у звітності вимагає від підприємств формування облікової політики з положеннями про соціальний капітал, який характеризує окремі об’єкти обліку з позиції джерела створення цінності. Зазначене актуалізує обґрунтування обраних варіантів обліку таких об’єктів та організацію відповідним чином структурних складових облікової політики в частині соціального капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові напрацювання щодо формування облікової політики висвітлено у багатьох працях таких вчених як: Н.Ю. Голуб, В.А. Дерій, П.Є. Житний, В.М. Жук, І.В. Замула, В.А. Кулик, О.Ф. Ярмолюк та інші. Питаннями обліку соціального капіталу підприємств приділяли увагу незначне коло вчених (К. Безверхий, В. Диба, І. Жиглей, С. Король, С. Легенчук, М. Шигун). Облік соціального капіталу є дискусійним предметом дослідників, як об’єкт бухгалтерського обліку та викликає наукові суперечності через його багатогранну природу, складність при оцінці та визнанні, відображенні в обліку та звітності.

Виділення невирішеної проблеми. Соціальний капітал як об’єкт бухгалтерського обліку є досить новою категорією з низкою дискусійних облікових положень, тому структурування елементів облікової політики такого об’єкту потребує наукового обґрунтування. На сьогодні вченими привертається увага до складових соціального капіталу як окремих об’єктів обліку без їх синергії у складі соціального капіталу, а на практиці більше уникають відображувати їх у звітних формах.

Метою статті є обґрунтування елементів облікової політики соціального капіталу торговельних підприємств для формування якісних показників звітності.

Результати дослідження. Соціальний капітал нами визначено як сукупність економічних ресурсів (матеріальні, фінансові та нематеріальні), що забезпечують економічну вигоду підприємству та приріст його вартості, тобто генерують нематеріальні

активи через соціальну взаємодію учасників бізнес-процесів на макро- та макрорівні. В.А. Гросул робить висновок, що визначаючи поняття «ресурси», доцільно виходити з дослівного перекладу даного поняття та тлумачити його як запаси, цінності, можливості, джерела будь-чого, які можуть бути використані для досягнення цілей розвитку підприємства [2]. У структурі ресурсного забезпечення господарського процесу з'являються трансформації, викликані змінами, що стосуються сутності багатства, до складу якого все більше починають включатися нематеріальні об'єкти [3-4]. Відтак, об'єктами бухгалтерського обліку можуть бути різні складові соціального капіталу з різною економічною природою. Тому постає ключове питання щодо правильного віднесення ресурсів до об'єктів обліку: необоротних активів, витрат, забезпечень чи зобов'язань. Для правильного вибору об'єктів, їх правильного відображення у системі бухгалтерського обліку та формування достовірних показників у звітності, має бути розроблена обґрунтована облікова політика підприємства. Враховуючи той факт, що облікова політика визначає правила обліку підприємства для конкретних об'єктів обліку з метою формування достовірної звітності, інформація про соціальний капітал, як досить нової категорії, буде інформативною й важливою для прийняття рішень.

Облікова політика відповідно нормативних положень передбачає вибір альтернативи щодо методів, методики, способів оцінки, форми організації обліку тощо, які використовуються ним для ведення обліку і складання звітності. Принцип послідовності забезпечує створення умов для отримання релевантної інформації для прийняття якісних управлінських рішень щодо власності протягом річного звітного періоду. Н.О. Лоханова справедливо зауважила, що за рахунок вибору окремих методів обліку так чи інакше досягається вплив на реальні процеси відтворення капіталу суб'єкта господарської діяльності, а це вже виходить далеко за межі інформаційних аспектів [5]. М. Реслер для систематизації завдань, які виконує облікова політика підприємств, виділила такий вимір як соціальний – створення соціальних гарантій для захисту зовнішніх користувачів шляхом забезпечення єдності інтерпретації даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності [6]. Ученими часто зауважується на складових облікової політики на підприємстві, узагальнивши їх рекомендації, нами запропоновано архітектуру облікової політики щодо соціального капіталу (рис. 1).

З огляду на специфіку діяльності торговельних підприємств та наявні відповідні об'єкти обліку щодо соціального капталу, які структуровано у взаємозв'язку бізнес-одиниці, узагальнено зовнішні й внутрішні чинники, які впливають на елементи соціального капіталу (рис. 2).

Для генерування управлінських рішень щодо соціального капіталу обліковій системі варто у першу чергу, окреслити облікові аспекти операцій соціального капіталу в частині нематеріальних активів. Стандарти фінансового обліку (GAAP) та МСФЗ до нематеріальних активів відносить усі активи, які не мають матеріальної форми, виникли у результаті минулих подій, зумовили вимірюваний ефект та можуть принести вигоду у майбутньому. Проблемних питань в обліку нематеріальних активів не мало до сьогодні, до прикладу визнання й оцінка, первинне спостереження й відображення у звітності. Нами до складових соціального капіталу віднесено такі види: інтелектуальний капітал, людський капітал, репутаційний капітал, інформаційний капітал, франшиза, гудвіл.

Окремі елементи соціального капіталу актуалізували проблематику облікового відображення операцій з інтелектуальною власністю як видом нематеріального активу підприємства. О.Б. Бутнік-Сіверський розглядає інтелектуальний капітал як економічну категорію з позиції авансованої інтелектуальної вартості, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості [7]. З точки зору бухгалтерського обліку, інтелектуальний капітал включає нематеріальні активи, що відображені на балансі підприємства (інтелектуальна власність), та знання, які не відображені в обліку – знання працівників, їх вміння, організаційна культура тощо [8, с. 407]. Т.Г. Камінська відзначила, що в еру нової економіки конкурентоздатність

підприємства більше залежить не від контрольованих ним фінансових та матеріальних ресурсів, а від результату використання інтелектуального капіталу, який має певні особливості у кругообороті капіталу в цілому, що накладає відбиток на його відображення в бухгалтерському обліку і звітності [9]. Сучасна практика комерціалізації нематеріальних активів – об'єктів інтелектуальної власності свідчить про те, що на сьогодні представлений цілий спектр можливих форм, способів й підходів до її здійснення (власне використання, продаж, видача ліцензій і франчайзинг, передача ноу-хау, інжиніринг, лізинг, технічна допомога, спільна діяльність та спін-офф), однак в більшості випадків їх вибір здійснюється без відповідного аналітичного обґрунтування та спрямований на задоволення тактичних потреб.

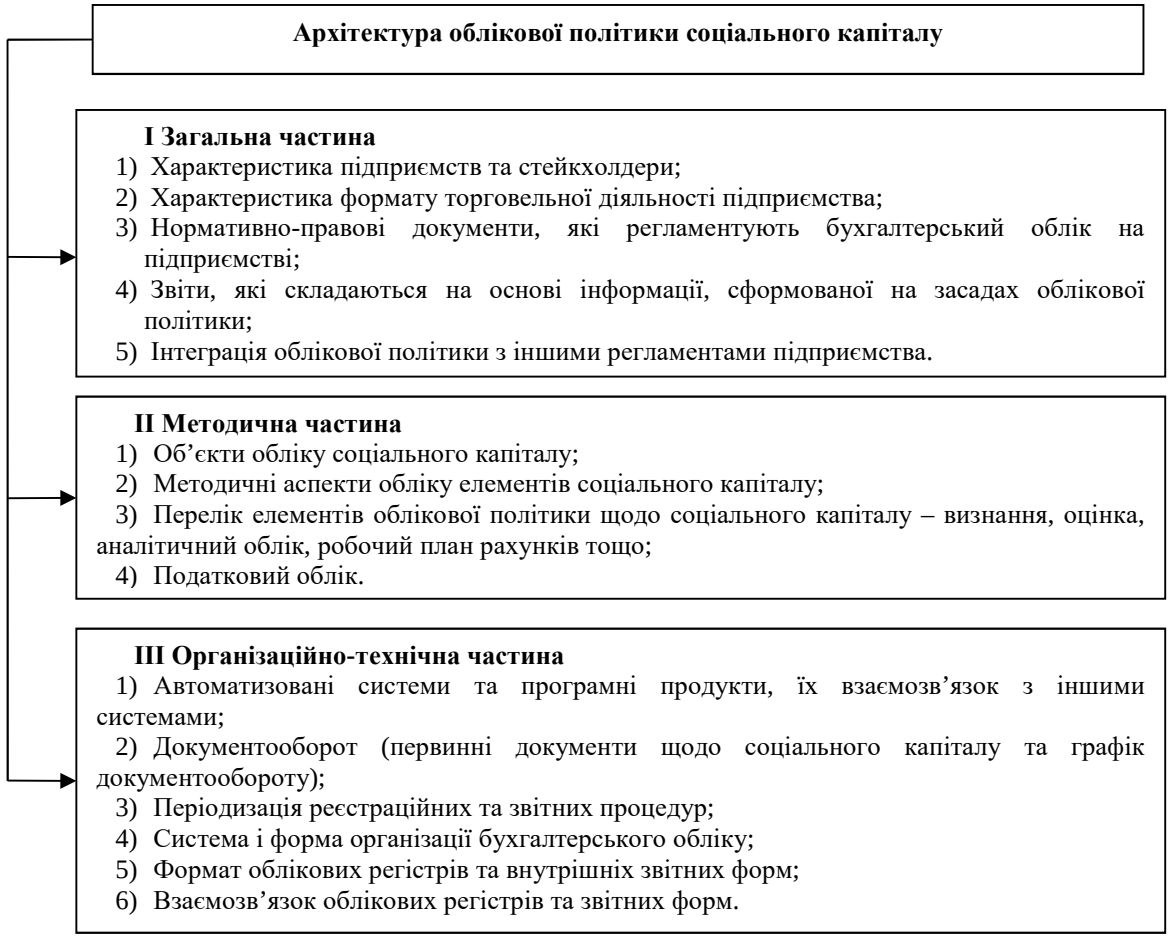

Рис. 1. Архітектура облікової політики соціального капіталу торговельного підприємства

Однією із поширених форм комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є франчайзинг, що полягає у передачі прав інтелектуальної власності іншим суб'єктам господарювання за договором франшизи [10]. Об'єктами обліку, що характеризують основні аспекти франчайзингових операцій у франчайзі є: нематеріальний актив – франшиза; зобов'язання, що виникають перед франшизодавцем (франчайзером); гарантії (заставні права на обладнання); нарахування амортизації на нематеріальні активи (франшизу); відсотки (у разі використання позикового капіталу); витрати, що пов'язані з освоєнням нового виду діяльності. Пропонуємо отримані права в сумі франшизи відображати на забалансовому рахунку 01 «Орендовані необоротні активи». Витрати, пов'язані з отриманням прав рекомендовано відображати на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» (багато авторів одностайні в цьому питанні).

Ковтуненко К.В. до складу інтелектуального капіталу відносить людський (працівники, філософія підприємства, внутрішні цінності) та структурний капітал (торговельні марки, патенти, програмне забезпечення) [11]. Автор відзначив, що не всі

компоненти інтелектуального капіталу можуть бути відображені на балансі підприємства, оскільки традиційні методи бухгалтерського обліку перестали бути адекватними умовам на сьогодні через зростаючу роль інтелектуального капіталу як ключового чинника зростання вартості підприємства.

Рис. 2. Взаємозв'язок чинників, які визначають вибір елементів облікової політики щодо соціального капіталу

У бухгалтерському обліку до складу репутаційного капіталу, як вартісного виразу ділової репутації, що приносить економічну вигоду й який буде відображено у складі майна можна віднести: елементи нематеріальних активів; соціальні виплати працівникам; екологічні та соціальні об'єкти обліку; франчайзингові операції; знижки; гарантії тощо. Відповідно до визначених об'єктів обліку щодо репутаційного капіталу можемо виділити основні його складові, які варто окреслювати у обліковій політиці: нематеріальні активи і зобов'язання, які виникають у підприємства у зв'язку з операціями, які підвищують репутацію. Ті елементи репутаційного капіталу, які не можуть бути визнані об'єктами обліку, рекомендовано відображати в системі управлінського обліку й показувати в управлінських звітах, як капітал, який забезпечує збільшення цінності підприємства.

Широкого дослідження як об'єкту обліку набув людський капітал, який вченими пропонується визнавати витратами поточного періоду, джерелом доходу, зобов'язаннями, активом (виробничий ресурс), окремим видом нематеріальних активів (зокрема, частина гудвілу), складовою частиною репутації підприємства.

Витрати, пов'язані із накопиченням інформаційного капіталу рекомендовано відносити до складу соціального капіталу торговельного підприємства та відображати у Звіті з управління як трансакційні. До таких витрат рекомендовано віднести: витрати на збір інформації про ринок, рейтинги, конкурентів, споживачів (частина витрат на маркетинг), кредиторів. Тобто рекомендовано капіталізувати в управлінському обліку витрати, які будуть у фінансовому обліку відображено у складі витрат на 9 класі рахунків.

Ураховуючи складність оцінки об'єктів нематеріальних активів відповідно стандартів обліку, ускладнення викликають саме ті об'єкти, які будуть відображені у складі нефінансової звітності та об'єкти, які увійдуть до складу майна, за якими є складний активний ринок без аналогів. Тому, варто обрати метод оцінки, який, передусім буде відповідати принципу обачності для достовірної оцінки вартості бізнесу. На нашу думку, за таких доцільно поєднувати методи оцінки, до прикладу, ринковий, витратний та дохідний одночасно, зважаючи на обставини, етапність створення активу та певні чинники. При дохідному підході вартість об'єкта оцінки визначається як його здатність

приносити дохід у майбутньому. При витратному підході існує можливість отримати об'єктивні результати, якщо є можливість точно оцінити величину витрат на створення. Слушно зауважує Т. Камінська, що на балансі відображаються не активи як такі, а пов'язані з їх придбанням бухгалтерські операції [9].

Порівняльний метод передбачає порівняння продажів з іншими, аналогічними за якістю, призначенням і корисністю на активному ринку. Пропонуємо застосовувати в обліковій політиці ранжування методів оцінки нематеріальних активів – складових соціального капіталу за значимістю залежно від умов (табл. 1).

Таблиця 1

Методи оцінки нематеріальних активів – складових соціального капіталу

Об'єкт обліку	Методи оцінки		
Людський капітал	Витратний	Ринковий	Доходний
Репутаційний капітал	Доходний	Ринковий	Витратний
Інформаційний капітал	Ринковий	Витратний	Доходний
Інтелектуальний капітал	Витратний	Доходний	Ринковий

Наведене ранжування є досить умовним, проте, дозволить орієнтуватись у базових засадах оцінки складових соціального капіталу при відображенні методів його оцінки в обліковій політиці. При цьому, не виключаємо варіант застосування різних підходів до окремих складових виокремлених об'єктів обліку.

За умов, коли складові соціального капіталу формуються витратним шляхом, варто відзначити, що доцільно оцінювати понесені витрати й отримані доходи (економічні вигоди) від використання елементу соціального капіталу.

Висновки. Впровадження соціально-відповідальних заходів й проектів у підприємствах торгівлі дедалі більше зумовлює формування дієвої соціальної політики, на якій мають ґрунтуватись показники фінансової та нефінансової звітності. До складу соціального капіталу, як категорії облікової системи віднесено – нематеріальні активи, витрати, зобов'язання. Отже, для достовірного відображення у звітності інформації про соціальний капітал, рекомендовано визнавати в системі бухгалтерського обліку такі об'єкти бухгалтерського обліку, які забезпечують отримання економічного ефекту та зростання капіталізації підприємства. Для цього запропоновано: розширити номенклатуру нематеріальних активів – складових соціального капіталу; застосовувати альтернативні методи їх оцінки; вести позабалансові об'єкти, які збільшують цінність підприємства, але не можуть бути визнані об'єктами обліку за положеннями стандартів обліку; виважено підходити до вибору методів зобов'язань, які формують соціальний капітал. Таким чином, облікову політику торговельного підприємства в частині соціального капіталу необхідно будувати на основі соціальної політики, враховуючи можливість забезпечення об'єктами соціальної відповідальності й майбутнього приросту вартості підприємства.

Список використаних джерел:

1. *Методичні рекомендації зі складання звіту про управління: Наказ Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18 (Дата звернення: 20.12.2018).*

2. *Гросул В. А. Ресурси підприємства: теоретичне осмислення сутності. Бізнес Інформ. 2013. № 7. С. 236–242.*

3. *Шигун М. М., Давидюк Т. В. Корпоративна соціальна звітність як перспектива інформування про людський капітал вітчизняних компаній. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1(9). С. 173–178*

4. *Травін В. В. Особливості організації бухгалтерського обліку внутрішнього гудвілу як прояву соціального капіталу на мікроекономічному рівні. Вісник ЖДТУ. Серія : Економічні наукию 2010. 2 (52). С. 197–201.*

5. *Лоханова Н. О. Облікова політика як інструмент управління економічною безпекою компанії. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 11. С. 12–16.*

6. *Реслер М. Облікова політика – основа методичного забезпечення обліково-аналітичного механізму. Економічний аналіз. 2012. Випуск 11. Частина 4. С. 278–280.*

7. *Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект). Інтелектуальний капітал.*

2002. № 1. С. 16–27.

8. *Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія. Київ: ЦНЛ, 2007. 522 с.*

9. *Камінська Т. Г. Інтелектуальний капітал як складова кругообороту капіталу підприємства в обліку і звітності. БізнесІнформ. 2013. № 6. С. 289–295.*

10. *Легенчук С. Ф., Степанюк О. С., Ренкас Ю. Деякі проблемні питання аудиту операцій з комерціалізації нематеріальних активів у системі франчайзингових відносин. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2016. № 2. С. 20–26.*

11. *Ковтуненко К. В. Особливості обліку інтелектуального капіталу на підприємстві. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент. 2012. № 1. С. 90–97.*

References (BSI):

1. *Metodychni rekomendatsii zi skladannia zvitu pro upravlinnia [Methodological recommendations for drawing up a management report]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18.*

2. *Hrosul, V. A. (2013). Resursy pidpryiemstva: teoretychne osmyslennia sutnosti [Enterprise resources: theoretical understanding of the essence]. BiznesInform – BusinessInform, 7, 236–242 [in Ukrainian].*

3. *Shyhun, M. M., Davydiuk, T. V. (2011). Korporatyvna sotsialna zvitnist yak perspektyva informuvannia pro liudskyi kapital vitchyznianykh kompanii [Corporate social reporting as a prospect of informing about the human capital of domestic companies]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Zaporizhzhya National University, 1(9), 173–178 [in Ukrainian].*

4. *Travin, V. V. (2010). Osoblyvosti orhanizatsii bukhhalterskoho obliku vnutrishnoho hudvilu yak proiavu sotsialnoho kapitalu na mikroekonomichnomu rivni [Features of the organization of accounting of internal goodwill as a manifestation of social capital at the microeconomic level]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriia : Ekonomichni nauky – Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences, 2 (52), 197–201 [in Ukrainian].*

5. *Lokhanova, N. O. (2014). Oblikova polityka yak instrument upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu kompanii [Accounting policy as a tool for managing the company's economic security]. Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience, 11, 12–16 [in Ukrainian].*

6. *Resler, M. (2012). Oblikova polityka – osnova metodychnoho zabezpechennia oblikovo-analitychnoho mekhanizmu [Accounting policy - the basis of methodical provision of accounting and analytical mechanism]. Ekonomichnyi analiz – Economic analysis, 11(4), 278-280 [in Ukrainian].*

7. *Butnik-Siverskyi, O. B. (2002). Intelektualnyi kapital (teoretychnyi aspekt) [Intellectual Capital (Theoretical Aspect)]. Intelektualnyi kapital – Intellectual capital, 1, 16-27 [in Ukrainian].*

8. *Holov, S. F. (2007). Bukhhalterskyi oblik v Ukraini: analiz stanu ta perspektyvy rozvytku [Accounting in Ukraine: an analysis of the status and prospects of development]. Kyiv: TsNL [in Ukrainian].*

9. *Kaminska, T. H. (2013). Intelektualnyi kapital yak skladova kruhooborotu kapitalu pidpryiemstva v obliku i zvitnosti [Intellectual capital as a component of the company's capital turnover in accounting and reporting]. BiznesInform – BusinessInform, 6, 289-295 [in Ukrainian].*

10. *Lehenchuk, S. F., Stepaniuk, O. S., Renkas, Yu. (2016). Deiaki problemni pytannia audytu operatsii z komertsializatsii nematerialnykh aktyviv u systemi franchaizynhovykh vidnosyn [Some Problematic Issues in the Audit of Intangible Assets Commercialization Operations in the Franchise Relationship System]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriia : Ekonomichni nauky – Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences, 2, 20-26 [in Ukrainian].*

11. *Kovtunenko, K. V. (2012). Osoblyvosti obliku intelektualnoho kapitalu na pidpryiemstvi [Features of the accounting of intellectual capital in the enterprise]. Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Ser. : Ekonomika i menedzhment – Bulletin of the East European University of Economics and Management. Sir : Economics and Management, 1, 90-97 [in Ukrainian].*

Ключові слова: *ресурси; об'єкти обліку; капітал; нефінансові показники; нематеріальні активи; методи оцінки; вартість підприємства; звітність.*

Ключевые слова: *ресурсы; объекты учета; капитал; нефинансовые показатели; нематериальные активы; методы оценки; стоимость предприятия; отчетность.*

Keywords: *resource; objects of accounting; capital; non-financial indicators; intangible assets; methods of evaluation; cost of the enterprise; reporting.*

Рецензент: А.С. Крутова, завідувач кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харьківський державний університет харчування та торгівлі

Перевірено на плагіат системою:https://corp.eu.unicheck.com/library/viewer/report/9495473

УДК 330.5:338.3 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169632

СИСТЕМА ЕНЕРГЕТИЧНО-ЛОГІСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

https://orcid.org/0000-0001-5890-7738

Рязанова Наталія Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедрою фінансів, обліку та банківської справи Державного Закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобельск, e-mail: natalirozez1975@gmail.com, тел: +380661694528

Nataliia Riazanova, Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, Head of finance, accounting and banking department, State Establishment «Luhansk Taras Shevchenko National University» Starobelsk, e-mail: natalirozez1975@gmail.com, tel: +380661694528

N. Ryazanova, The system of energy and logistics clusters as an element of the development of alternative energy.

The purpose of the article is to substantiate the system of energy and logistics clusters as an element of the development of alternative energy. The article discusses the integrated energy system of Ukraine from the point of view of the logistics approach, as the main object of macro-energy systems, which includes producers and suppliers of electricity, as well as electrical networks. Macroenergy systems are regional energy systems. Microenergy systems - enterprises that are objects of microenergy. It is analyzed that the process of energy supply is closely dependent on the process of energy consumption, that is, there is a direct functional relationship. The relationship of the participants in the energy supply process is inextricable. In this connection, a complete logistics chain is formed and a logistics network is being formed. The fundamental principles of energy logistics are considered. Definitely one of the most important tasks of energy logistics is the implementation of real-time energy flow management in order to ensure reliable and high-quality power supply to the end user. Reflected trends in the development of the global market of logistics services and the market of logistics services in Ukraine. The expediency of creating energy and logistics clusters has been substantiated. It was noted that by minimizing costs in the areas of logistics and alternative energy, the formation of energy and logistics clusters can be an effective tool for the sustainable development of the national economy. A comparative analysis of various models of clusters in the developed countries of the world has been carried out, and it has been determined which of them is most appropriate for the formation of energy-logistics clusters. The most appropriate for the logistics of energy systems is the Italian model of cluster policy. In this model, there is a state program to support small and medium-sized enterprises, aimed at the cooperation of production with the scientific sphere. The European four-step gradation of clusters is considered and analyzed on the example of the EU countries and Ukraine. Six stages in the life cycle of the energy and logistics cluster have been identified. The structure of the energy-logistics cluster is presented. The development of the energy-logistics cluster should be considered as a specific program, which consists of a set of interrelated projects. The introduction and operation of clusters and cluster technologies in the context of modern challenges, globalization, increased competition is considered one of the promising means of ensuring the competitiveness of the national and regional economies.

Рязанова Н. О. Система енергетично-логістичних кластерів як елемент розвитку альтернативної енергетики.

Метою статті є обґрунтування системи енергетично-логістичних кластерів як елемента розвитку альтернативної енергетики. У статті розглянуто об'єднану енергетичну систему України з точки зору логістичного підходу, як найголовніший об'єкт макроенерголоігістичних систем, що включає виробників і постачальників електроенергії, а також електричні мережі. Макроенерголоігістичними системами виступають регіональні енергетичні системи. Мікроенерголоігістичними системами – підприємства, що є об'єктами мікроенерголоігістики. Проаналізовано, що процес енергопостачання найтіснішим чином залежить від процесу енергоспоживання, тобто є пряма функціональна залежність. Взаємовідносини учасників процесу енергопостачання носять нерозривний характер. У зв'язку з цим утворюється повний логістичний ланцюг та формується логістична мережа. Розглянуто засадничі принципи енергетичної логістики. Визначено одне з найважливіших завдань енергетичної логістики - здійснення управління енергетичними потоками в реальному часі з метою забезпечення надійного і якісного електропостачання кінцевого споживача. Висвітлено тенденції розвитку світового ринку логістичних послуг та ринку логістичних послуг України. Обґрунтовано доцільність створення енергетично-логістичних кластерів. Зазначено, що за рахунок мінімізації витрат у сферах альтернативної енергетики та логістики формування енергетично-логістичних кластерів може стати ефективним інструментом

© ***N. Ryazanova / Рязанова Н. О., 2018***

стійкого розвитку національної економіки. Проведено порівняльний аналіз різноманітних моделей кластерів в розвинутих країнах світу та визначено, яка з них найбільш доречна для формування енергетично-логістичних кластерів. Найбільш прийнятною для логістичних енергетичних систем є італійська модель ведення кластерної політики. В цій моделі очікується державна програма підтримки малих та середніх підприємств, з орієнтованістю на співпрацю виробництва з науковою сферою. Розглянуто Європейська чотириступінчаста градація кластерів та проаналізовано на прикладі країн ЄС та України. Виділено шість стадій в життєвому циклі енергетично-логістичного кластеру. Представлено побудову енергетично-логістичного кластеру. Розвиток енергетично-логістичного кластеру доцільно розглядати як визначену програму, яка складає сукупність взаємопов'язаних проектів. Впровадження та функціонування кластерів і кластерних технологій в умовах сучасних викликів, глобалізації, зростання конкуренції вважається одним із перспективних засобів забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки.

Рязанова Н. А. Система энергетически-логистических кластеров как элемент развития альтернативной энергетики.

Целью статьи является обоснование системы энергетически-логистических кластеров как элемента развития альтернативной энергетики. В статье рассмотрена объединенная энергетическая система Украины с точки зрения логистического подхода, как основной объект макроэнергологистических систем, который включает производителей и поставщиков электроэнергии, а также электрические сети. Макроэнергологистическими в качестве систем выступают региональные энергетические системы. Микроэнергологистическими системами - предприятия, которые являются объектами микроэнергологистики. Проанализировано, что процесс энергоснабжения теснейшим образом зависит от процесса энергопотребления, то есть существует прямая функциональная зависимость. Взаимоотношения участников процесса энергоснабжения носят неразрывный характер. В связи с этим образуется полная логистическая цепь и формируется логистическая сеть. Рассмотрены основополагающие принципы энергетической логистики. Определенно одно из важнейших заданий энергетической логистики - осуществление управления энергетическими потоками в реальном времени с целью обеспечения надежного и качественного электроснабжения конечного потребителя. Отражены тенденции развития мирового рынка логистических услуг и рынка логистических услуг Украины. Обоснована целесообразность создания энергетически-логистических кластеров. Отмечено, что за счет минимизации расходов в сферах логистики и альтернативной энергетики формирование энергетически-логистических кластеров может стать эффективным инструментом устойчивого развития национальной экономики. Проведен сравнительный анализ разнообразных моделей кластеров в развитых странах мира и определено, которая из них наиболее целесообразна для формирования энергетически-логистических кластеров. Наиболее приемлемой для логистических энергетических систем является итальянская модель ведения кластерной политики. В этой модели существует государственная программа поддержки малых и средних предприятий, нацеленная на сотрудничество производства с научной сферой. Рассмотрена Европейская четырехступенчатая градация кластеров и проанализирована на примере стран ЕС и Украины. Выделено шесть стадий в жизненном цикле энергетически-логистического кластера. Представлено строение энергетически-логистического кластера. Развитие энергетически-логистического кластера целесообразно рассматривать как определенную программу, которая состоит из совокупности взаимосвязанных проектов. Внедрение и функционирование кластеров и кластерных технологий в условиях современных вызовов, глобализации, роста конкуренции считается одним из перспективных средств обеспечения конкурентоспособности национальной и региональной экономики.

Постанова проблеми. Електроенергія сьогодні - одна з первинних умов нормального існування суспільства, необхідність, яку можна прирівняти до природних потреб людини. В процесі розвитку господарського комплексу нашої країни в умовах необхідності нарощування виробничих потужностей, які безпосередньо потребують пріоритетного забезпечення для заміни імпорту, енергія підтверджує свою первинну значущість і придбаває нову якість - бути екологічно чистою, проявляючи найвищу міру турботи про споживача, збереження довкілля для майбутніх поколінь.

Одними з важливих показників сьогодні є якість самої електричної енергії та якість енергопостачання в цілому. З використанням усе більш наукомістких технологій в промисловості росте і потреба в найбільш якісній електричній енергії, здатній стати основою сучасного виробництва. [1] Питання якості електричної енергії, поза сумнівом, вже багато разів піднімалися в наукових кругах енергетичного співтовариства, але варто також звернути увагу і на питання організації безперебійної і надійної роботи енергетичних систем. У цих питаннях доцільно було б звернутися до іншої сфери

наукових інтересів і розглядати електроенергетичну галузь у рамках системного підходу, що є засадничим принципом логістики. [2]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активні наукові дослідження кристалізації загальної теоретико-методологічної бази інтегрованої логістики та управління в ланцюгах постачань містяться в дослідженнях вчених провідних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл логістики, серед яких виділимо праці: О. Бакаєва, Т. Белопольської, О. Блинова, В. Букіна, М. Гончарова, О. Григорович, О. Котлубай, Є. Крикавського, О. Лопаткіна, А. Новікова, Б. Анікіна, В. Лукинського, Л. Миротіна, В. Стаханова, Л. Ларош, В. Лівшиць, Д.Дж. Бауерсокса, Д.Дж. Клосса, Дж.Ф. Шапиро.

Виділення невирішеної проблеми. Фундаментальні теоретико-прикладні розробки, представлені в працях вищеперелічених авторів, утворюють науковий каркас логістики та управління ланцюгами постачань енергоринку, але в сучасних умовах, незважаючи на досягнуті наукові результати, потребують подальшого розвитку з метою мінімізації сировинної залежності вітчизняної економіки. Зростаючі вимоги до екологічності та інші ринкові зміни вимагають додаткової уваги наукового співтовариства, здатного надати ефективну практичну реалізацію, вдосконалення науково-прикладного інструментарію та інноваційну методологію зеленої логістики стосовно електроенергетики.

Мета статті. Основною метою цієї статті є обґрунтування системи енергетично-логістичних кластерів як елемента розвитку альтернативної енергетики.

Виклад основного матеріалу. Одне з головних визначень в енергетиці з точки зору логістики - об’єднана енергетична система. Об’єднана енергетична система (ОЕС) України - сукупність виробничих і інших майнових об'єктів електроенергетики, пов'язаних спільним процесом виробництва (у тому числі виробництва в режимі комбінованого вироблення електричної і теплової енергії) та передачі електричної енергії в умовах централізованого управління в електроенергетиці.

Актуальним є питання самого факту створення енергетичних систем, розуміння в необхідності ухвалення такого рішення і як відбувався розвиток інтеграції енергетики з абсолютно іншою сферою наукових інтересів обговорюваних у рамках логістичних підходів. Логічним буде припустити, що витоки виникнення цього питання коренями йдуть в розуміння проблеми обширності території нашої країни і необхідності енергопостачання, окремо видалених її ділянок. Енергетична система, будучи паливно-енергетичним комплексом, охоплює такі підсистеми як енергетичні ресурси, вироблення енергії, перетворення енергії, передачу енергії і конкретне використання різних видів енергії.

Логістичний підхід дозволяє розглядати ОЕС як найголовніший об'єкт макроенергологістичних систем, що включає виробників і постачальників електроенергії, а також електричні мережі. Макроенергологістичними системами виступають регіональні енергетичні системи. А підприємства енерговиробляють, енергопоставляють і енергоспоживаючі є об'єктами мікроенергологістики (мікроенергологістичними системами).

Необхідно брати до уваги, що процес енергопостачання найтіснішим чином залежить від процесу енергоспоживання (особливо відносно електроенергії), тобто є пряма функціональна залежність (1):

$$Ес = f (Еп) \quad (1)$$

де Ес - електропостачання, Еп - електроспоживання.

Отже, взаємовідносини учасників процесу енергопостачання носять нерозривний характер. У зв'язку з цим утворюється повний логістичний ланцюг. Оскільки кожен учасник може бути ланкою іншого ланцюга, то формується логістична мережа.

Сучасне трактування енергетичної системи включає засадничі принципи енергетичної логістики: системність, комплектність, конкретність, конструктивність,

безпека, екологічність, надійність, варіантність, ієрархічність, адаптивність, ефективність витрат.

Іншим немало важливим питанням є розуміння енергопотоку як логістичного потоку і управління, що відповідає їм. Електроенергетика по своїй фізичній природі функціонує як потоковий процес. Суть цього питання полягає в особливостях енергетичної промисловості, а точніше в кінцевому продукті, що відпускається споживачеві. Процес виробництва та споживання електричної енергії нерозривно пов'язані в часі, як наслідок в цій галузі буде відсутній один з важливих етапів в русі товаропотоку - надходження готової продукції на склад. У зв'язку з цим виникає виправдана низка запитань про якість продукції, що відпускається, і надійність постачань. Споживач позбавлений можливості повернути виробникові неякісний товар. Відтак, можна визначити одне з найважливіших завдань енергетичної логістики - здійснення управління енергетичними потоками в реальному часі з метою забезпечення надійного і якісного електропостачання кінцевого споживача.

Для цього необхідно:

1) застосування логістичного підходу для угрупування потоків електроенергії як об'єктом руху товару з метою інтеграції і формування макрологістичної системи електропостачання;

2) вдосконалення процесу логістизації при нормуванні споживання електроенергії, формуванні і проведенні тарифної політики електропостачання з максимально можливим обліком індивідуальних особливостей електроспоживання (комерційне, побутове, на громадські потреби);

3) застосування логістичних принципів і методів для вирішення завдань розподілу електричних і теплових навантажень між електростанціями (на рівні макроенергологістики), а для підприємств електромереж - вибір експлуатаційної схеми мережі і закону регулювання напруги в центрах живлення розподільних мереж (мікроенергологістичний рівень);

4) формування єдиної логістичної системи управління якістю електроенергії і логістичного сервісу її доведення до споживача.

Світовий ринок логістичних послуг оцінюється у більш, ніж 5 трлн. дол. (2013 р.) і щорічно зростає на 4-5 %. В Україні ринок логістичних послуг почав формуватися на початку 90-х років XX ст. А першими на ньому стали діяти такі відомі західні логістичні компанії, як «United Parcel Service» (UPS) (США), «Thomas Nationwide Transport»(TNT) (Нідерланди), «Schenker – Billspedition Transport Logistics»(Schenker – BTL) (Німеччина / Швеція) [3].

Зараз в Україні логістичні витрати складають, приблизно, 15 % ВВП, в країнах ЄС і США - 12-16 % ВВП, в Китаї – 26 %, в Японії – 6 %. За експертними оцінками, українські компанії щорічно вкладають в логістику близько 10 млрд. дол. [4]

В той же час, в рейтингу Всесвітнього банку за показником ефективності логістики (Logistics Performance Index – LPI) у 2012 р. Україна зайняла лише 73-е місце серед 150 країн. [4] Сінгапур, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Австрія, Японія, Швейцарія, Гонконг (Китай), Великобританія і Канада увійшли до країн - лідерів першої десятки. Білорусь і Росія зайняли, відповідно, 74-і і 99-і місця.

В Україні пропонується використати кластерний підхід в якості одного із шляхів рішення існуючих логістичних проблем.

За рахунок мінімізації витрат у сферах альтернативної енергетики та логістики формування енергетично-логістичних кластерів може стати ефективним інструментом стійкого розвитку національної економіки.

Підвищення ролі кластерів у процесах стимулювання економічного зростання та нарощення конкурентоспроможності як окремих національних регіонів, так і держав світу є одним з найпарадоксальніших наслідків динамізації глобалізації в кінці XX – на початку XXI століття.

В результаті розгортається процес «вибухового» утворення висококонкурентоспроможних кластерів у країнах Азії та Східної Європи, які претендують на перерозподіл ринкових часток із зрілими західноєвропейськими та американськими кластерами як у традиційних, так і високотехнологічних секторах виробництва. Так, за даними дослідження одного з провідних ділових видань США Business Week, у 2013 р. 140 зі 186 найбільших глобальних ТНК створили нові дослідницькі центри та лабораторії на території Китаю та Індії [5].

Єдиної моделі формування кластеру взагалі не існує, тому доцільно провести порівняльний аналіз різноманітних моделей кластерів в розвинутих країнах світу та визначити, яка з них найбільш доречна для формування енергетично-логістичних кластерів (табл. 1)

Проведений SWOT–аналіз дозволяє відзначити, що найбільш прийнятною для логістичних енергетичних систем є італійська модель ведення кластерної політики. В цій моделі очікується державна програма підтримки малих та середніх підприємств, з орієнтованістю на співпрацю виробництва з науковою сферою. Малим підприємствам, які діють у рамках територіально-організаційних об’єднань віддають головну роль в цій моделі. Об’єднання зусиль для досягнення ґрунтовного результату спрощує зосередження в межах одного кластеру багатьох невеликих фірм.

Приклади формування та функціонування енергетично-логістичних кластерів є також в Україні.

Таблиця 1

SWOT – аналіз моделей кластеру

Модель кластеру	Сильні сторони	Слабкі сторони
Італійська	- можливість до експансії за ступенем підвищення технологічного рівня кластера	- великі банки не пристосовані або не добре пристосовані до роботи з кластерами
Австрійська	- кластер дає змогу підприємствам користуватися оптимальними партнерськими відносинами	- не сформовано єдиних підходів до організації науково-промислових комплексів
Японська	- наявність високопрофільних фахівців - є підприємство-лідер, який зможе зібрати навкруги себе інші установи в період формування кластеру; - бюджетне фінансування на розвиток кластеру	- малі фірми абсолютно не конкурентоспроможні за рахунок значної віддачі від масштабу виробництва; - дослідницька інфраструктура зосереджена в декількох великих мегаполісах, що й стримує розвиток кластера
Російська	- підтримка розвитку співробітництва між освітніми організаціями та підприємствами; - інвестування в розвиток енергетичної інфраструктури, яке здійснюється з урахуванням завдань розвитку кластеру; - підвищення інтенсивності розвитку малого та середнього бізнесу	- відсутність науково-прикладних аспектів стратегічного планування розвитку кластеру; - відсутність системи ефективних інформаційних комунікацій між учасниками кластеру; - обмежений доступ до іноземних ринків
Американська	- кластери забезпечують постійні зв’язки між урядом, підприємством та громадськістю; - дозволяють сформувати нові ідеї відносно шляхів покращення економічного середовища	- відсутня єдина модель, що дозволяє з високим ступенем точності визначити всі необхідні характеристики кластера
Іспанська	- наявність науково-промислових комплексів, що дозволяє підвищити технологічний рівень і конкурентоспроможність підприємств кластеру	- вживання кластерної концепції лише в деяких регіонах або галузях промисловості

Складено автором за даними [5]

Для України діяльність по формуванню енергетично-логістичних кластерів ще нова, нормативно-правова база по створенню кластерів знаходиться на стадії розробки. Одним з перших нормативно-правових документів в галузі розвитку логістичних кластерів стала Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки, схвалена постановою Кабінету Міністрів України №1174 від 28 липня 2003 р. [6].

З метою виконання цієї Програми була сформульована Концепція створення кластерів в Україні. Згідно цієї концепції, виділяються наступні види кластерів: виробничі (об'єднання автомобиле-, судо- і авіабудування, інших галузей машинобудівного комплексу, організації будівельної галузі і виробництва будівельних матеріалів та ін.), інноваційно-технологічні (географічно локалізовані підприємства, які пов'язані виробництвом інноваційної продукції), туристичні і транспортно – логістичні [8].

За європейською класифікацією більшість кластерів в Україні це, так звані, технологічні кластери. Фахівцями Європейської кластерної обсерваторії було запропоновано чотириступінчасту градацію кластерів за аналогією з «зірковістю» готелів – 0; 1*; 2*; 3*. Питома вага інноваційних кластерів (3*) в економіці ЄС оцінюється в межах 8% (при питомій вазі у потенціалі території – 1,58%) та є незначною.

Отже, кластери 1* (в більшості технологічні), становлять абсолютну кількість – 66% (питома вага в потенціалі території – 13,65%). Близько 26% складають кластери другої групи (2*). Як вважають експерти, «зірковість» з часом змінюється, відтак, доцільний безперервний моніторинг такого процесу.

На початку 2011 року понад 40% сукупної робочої сили ЄС задіяно на підприємствах, що входять до окремих кластерів за даними Європейської кластерної обсерваторії. Регіональні відмінності між ними є значними – від 50% створеного валового регіонального продукту в країнах-лідерах до 15% у країнах - нових членах Європейського Союзу, що яскраво ілюструє наявність різних моделей кластеризації.

В ініціативному порядку в Житомирі, Івано-Франківську, Луцьку, Львові, Рівно, Харкові, Херсоні та інших містах здійснюється ряд проектів розвитку територіально-виробничих кластерів.

Одним з важливих напрямів реалізації кластерної політики в Україні є забезпечення науково-методичної підтримки розвитку кластерів. Саме тому актуальні наукові дослідження про поглиблення теоретичних основ і удосконалення методичних принципів створення і розвитку енергетично-логістичних кластерів в Україні. В першу чергу, доопрацювання вимагає понятійно-термінологічний апарат, зокрема, визначення змісту, сутнісних характеристик поняття «Енергетично-логістичний кластер».

Енергетично-логістичний кластер доцільно означити як скооперовану на визначеному просторі групу взаємопов'язаних підприємств, організацій та установ, які підготовлені для надання електроенергетичних послуг, пов'язані з діяльністю організацій, що активно взаємодіють із споживачами електроенергетичних послуг.

В світі існує багато прикладів успішного застосування кластерного підходу для розвитку країн, наприклад, у Фінляндії – це створення кластеру інформаційних та комунікаційних технологій, або кластер деревообробки у Словенії тощо. Беручи до уваги успішний досвід таких країн, в Україні, також, постало питання про необхідність застосування кластерного підходу для поліпшення економічного розвитку регіонів держави [7].

Доцільно виділити шість стадій в життєвому циклі енергетично-логістичного кластеру:

- мотивація учасників та ініціація створення (запропонування «кластерної ініціативи», визначення потенціальних учасників та факторів їх зацікавленості);
- розроблення та опрацювання стратегічних проектів (період функціонування на основі стійких форм взаємодіяння учасників та пристосованих механізмів координації);
- удосконалення та обновлення (трансформація структури функціонування кластера щодо зміни стратегічних орієнтирів розвитку альтернативної енергетики).

Вперше спробували застосувати концепцію кластерів в Україні у 1998 році, яка в той час була остаточно новітньою для нашої країни. На сучасному етапі існують підстави визнавати, що Україна має свій власний досвід кластеризації, тому що за останні роки були створені та активно функціонують наступні українські кластери:

- Одеса – виробництво вина;
- Хмельницький – одяг, будівельні матеріали, зелений туризм;
- Харків – машинобудування;
- Івано-Франківськ – туризм, декоративний текстиль;
- Рівне – деревообробка;
- Черкаси – транспортні перевезення;
- Житомир – добування та переробка каменю.

Швейний кластер на Хмельниччині був створений одним з перших, до нього увійшло 24 швейних та трикотажних підприємства. Метою цього кластеру стало відродження промислового виробництва одягу за допомогою об'єднання зусиль, переходу до більш широкої спеціалізації підприємств, зростання якості та конкурентоспроможності продукції, залученню інвестицій, що збільшує позитивні економічні тенденції як у регіоні, так і в країні загалом.

Відтак, доцільно відзначити позитивні зміни при реалізації кластерного підходу. Це підтримка та поліпшення функціонування вже існуючих підприємств, сприяння створенню нових, збільшенню робочих місць, покращення якості та конкурентоспроможності продукції.

Енергетично-логістичний кластер включає три блоки: бізнес, науку, владу, які повинні гармонійно співпрацювати в процесі досягнення спільної мети – здійснення електроенергетичної діяльності. Центром кластеру, найчастіше є потужні установи, компанії, які складають «ядро», при цьому між ними обов'язково зберігаються конкурентні відносини, на що, звертав увагу М. Портер в одному зі своїх тлумачень кластеру: «…об'єднання фірм у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу» [9]. Отже, кластерне об'єднання різниться від картелю та фінансової групи. Навколо ядра концентрується достатня кількість малих та середніх фірм, які також між собою взаємодіють та конкурують.

В електроенергетичному секторі доцільне розділення видів діяльності на природничомонопольні (передача та диспетчеризація електроенергії) і конкурентні (виробництво та збут електроенергії) з метою забезпечення принципу вільного купівлі-продажу електроенергії шляхом надання усім особам права вступати у будь-які двосторонні договірні відносини між собою. Тобто, реформування електроенергетики в результаті розділення видів діяльності на природно-монопольні і конкурентні, створення механізму державного контролю електропостачання та системи публічних органів у сфері електроенергетики.

Відтак, енергетично-логістичний кластер складається з таких елементів: природничомонопольні підприємства електроенергетичного комплексу (передача та диспетчеризація електроенергії); конкурентні електроенергетичні підприємства (виробництво та збут електроенергії); підприємства енергетично-логістичної інфраструктури; організації фінансового сектору економіки; органи законодавчої і виконавчої влади різних рівнів, що лобіюють інтереси кластеру на регіональному та державному рівнях; науково-дослідні організації та навчальні заклади, що проводять дослідження, перевірку стандартів, підготовку спеціалістів. Діяльність підприємств енергетично-логістичного кластеру може бути безпосередньо пов'язана з підприємствами інших кластерів.

Досягнення кооперації, об'єднання довгострокового характеру, що спрямовано на формування та реалізацію спільних програм на регіональному ринку є основною метою створення енергетичного кластеру. Побудова стратегічної структури кластеру у вигляді

блоків, між якими повинен бути досягнутий високий ступінь координації є втіленням реалізації цієї мети.

Розвиток енергетично-логістичного кластеру доцільно розглядати як визначену програму, яка складає сукупність взаємопов'язаних проектів. Координація діяльності учасників у процесі реалізації таких проектів є джерелом основного фінансового результату кластеру (кластерної ренти). Зазвичай проект передбачає замовника, джерела фінансування, виконавця, споживачів. Побудова нових зв'язків, формування координації є характерною рисою кластерних проектів. Відтак, потрібно визначитися з ініціатором та виконавцем проекту, а також з конкретним складом учасників.

Функціонування кластеру можливе лише за певних умов: зацікавленість бізнесу, якому вигідно підвищити прибутковість своєї діяльності за рахунок кластерної кооперації; підтримка регіональної влади, що відіграє роль каталізатора формування кластеру; формування інноваційного середовища, що сприяє взаємодії учасників, підтримання малого і середнього бізнесу [10].

Висновки та пропозиції. Розвиток співробітництва та встановлення партнерських стосунків між компаніями є позитивними ефектами формування кластерів, що, динамізує генерування інновацій, прискорює поширення інформації, активізує процеси інтерактивного навчання, сприяє зменшенню трансакційних затрат та дає змогу реалізувати додаткові конкурентні привілеї для учасників кластеру.

Впровадження та функціонування кластерів і кластерних технологій в умовах сучасних викликів, глобалізації, зростання конкуренції вважається одним із перспективних засобів забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки. За рахунок інноваційності, розвитку взаємодопомоги, поєднання кооперації з конкуренцією та поширення взаємообміну інформацією, знаннями, ноу-хау досягається ефективність кластерної моделі. Процеси реформування економіки України в умовах глобалізації та інтеграції до ЄС повинні супроводжуватися формуванням нового типу відносин між суб'єктами господарювання, а також розвитком нових механізмів реалізації їх економічних інтересів, одним з яких і є кластеризація. Для позитивних змін в економіці регіонів на основі застосування кластерного підходу необхідно розробити ряд заходів на національному та регіональному рівнях для подальшого формування ефективної структури економіки України, що, в свою чергу, цікаво детально розглянути в ході подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Омельченко Д.П., Уваров И.П. Энергосбережение и пути оптимизации использования электрической энергии // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.science-education.ru/120-15936 – Дата останнього доступу: 13.05.18. – Назва з екрану

2. Енергоаудит та енергоменеджмент в проектах сталого розвитку. Практичні рекомендації, Методичний посібник Дніпро – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cba.org.ua/images/MANUALS/EE_manual.pdf – Дата останнього доступу: 28.05.18. – Назва з екрану

3. Рамки для государственно-частного партнерства «Работа на благо качества государственной службы», ноябрь 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ppp.gov.ie/ Дата останнього доступу: 21.04.18. – Назва з екрану

4. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine. ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.huskroua-cbc.net/ua Дата останнього доступу: 11.04.18. – Назва з екрану

5. Mersey Beats Drum for Maritime Expansion. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.maritimejournal.com/archive-101/2003/march/news/mersey_beats_drum_for_maritime_ epansion Дата останнього доступу: 8.04.18. – Назва з екрану

6. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки від 28 липня 2003 р. № 1174 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/2893059 Дата останнього доступу: 18.05.18. – Назва з екрану

7. The Crossborderer Winter 2010/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pl-by-ua.eu/upload/ua/PBU%20Winter%20Newsletter.pdf Дата останнього доступу: 10.05.18. – Назва з екрану

8. Концепція створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http//me.gov.ua /cgi-bin/ law Дата останнього доступу: 10.05.18. - Назва з екрану

9. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер ; пер. з англ. - К. : Основи, 1998. - 390 с.
10. Шишко Д. Г., Гончаров Н. Е. Влияние изменений внешней среды на транспорт и его показатели / Д.Г. Шишко, Н.Е. Гончаров // Транспортный комплекс Украины Сб.науч.тр. - К.: ИКТП-Центр, 2008. - Вып. 5. - 179 с.

References:

1. Omelchenko D.P., Uvarov Y.P. Эnerhosberezhenye y puty optymyzatsyy yspolzovanyia эlektrycheskoi эnerhyy // Sovremennыe problemы nauky y obrazovanyia. – 2014. – №6 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.science-education.ru/120-15936 – Data ostannoho dostupu: 13.05.18. – Nazva z ekranu
2. Enerhoaudyt ta enerhomenedzhment v proektakh staloho rozvytku. Praktychni rekomendatsii, Metodychnyi posibnyk Dnipro – 2016 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://cba.org.ua/images/MANUALS/EE_manual.pdf – Data ostannoho dostupu: 28.05.18. – Nazva z ekranu
3. Ramky dlia hosudarstvenno-chastnoho partnerstva «Rabota na blaho kachestva hosudarstvennoi sluzhbы», noiabr 2011 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ppp.gov.ie/ Data ostannoho dostupu: 21.04.18. – Nazva z ekranu
4. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine. ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.huskroua-cbc.net/ua Data ostannoho dostupu: 11.04.18. – Nazva z ekranu
5. Mersey Beats Drum for Maritime Expansion. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.maritimejournal.com/archive-101/2003/march/news/mersey_beats_drum_for_maritime_ epansion Data ostannoho dostupu: 8.04.18. – Nazva z ekranu
6. Derzhavna prohrama rozvytku promyslovosti na 2003-2011 roky vid 28 lypnia 2003 r. № 1174 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/2893059 Data ostannoho dostupu: 18.05.18. – Nazva z ekranu
7. The Crossborderer Winter 2010/2011. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.pl-by-ua.eu/upload/ua/PBU%20Winter%20Newsletter.pdf Data ostannoho dostupu: 10.05.18. – Nazva z ekranu
8. Kontseptsiia stvorennia klasteriv v Ukraini [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http//me.gov.ua /cgi-bin/ law Data ostannoho dostupu: 10.05.18. - Nazva z ekranu
9. Porter M. Stratehiia konkurentsii / M. Porter ; per. z anhl. - K. : Osnovy, 1998. - 390 s.
10. Shyshko D. H., Honcharov N. E. Vlyianye yzmenenyi vneshnei sredu na transport y eho pokazately / D.H. Shyshko, N.E. Honcharov // Transportnui kompleks Ukraynu Sb.nauch.tr. - K.: YKTP-Tsentr, 2008. - Vup. 5. - 179 s.

Ключові слова: *кластер; альтернативна енергетика; логістика; енергетично-логістичний кластер; енергетична система; кластеризація; кластерний підхід.*
Ключевые слова: *кластер; альтернативная енергетика; логистика; энергетически-логистический кластер; энергетическая система; кластеризация; кластерний подход.*
Keywords: *cluster; alternative energy; logistics; energy and logistics cluster; power system; clusterization; cluster approach.*

Рецензент: М.Ф. Аверкина, д.е.н, професор, ДЗ «Луганський національний університет ім. Т.Шевченка»

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9327899

УДК 316.613 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169650

ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНИХ КЕРІВНИКІВ

Шестакова Тетяна Михайлівна, старший викладач кафедри інноватики та управління, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: tany.foxe@gmail.com, tel: 0969248651

Tatiana Schestakowa, Assistant Professor of Innovation and management, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: tany.foxe@gmail.com, tel: 0969248651

T. Schestakowa, Approaches to the development of the emotional competence of modern manager.

The evolution of scientific views on the value of emotions in managerial practice has been studied, models of emotional intelligence have been considered, it has been noted that the success of a person's professional activity is largely determined by emotional intelligence. It is indicated that in most Ukrainian companies there is a misunderstanding of the importance of emotional management, the possibility of using emotional intelligence by managers is underestimated. The main reason for the low level of development of emotional intelligence is the peculiarities of the national mentality associated with the specifics of education, social stereotypes, cultural traditions, and the technocratic approach to management. According to the results of a sociological study, it was found that, despite the prevalence of logical approaches in solving managerial tasks, the lower level managers of industrial enterprises of the city (foreman, master) feel the need for closer, emotional interaction in the production process at the subconscious level. In order to form the emotional competence of managers, a corresponding methodology has been developed, which includes both organizational measures and independent development of emotional intelligence. It is indicated that the formation of emotional competence is a long process that requires, first of all, a high level of motivation and is accompanied by certain costs (effort, time, money). Since, at present, emotions are considered as part of the intellectual capital of an organization, the formation of the emotional competence of managers should become one of the priority activities of the organization to improve intra-firm management.

Шестакова Т. М. Підходи до розвитку емоційної компетентності сучасних керівників.

Досліджена еволюція наукових поглядів на значення емоцій в управлінській практиці, розглянуті моделі емоційного інтелекту, визначено, що успішність професійної діяльності людини значною мірою визначається саме емоційним інтелектом. Зазначено, що в більшості українських компаній існує нерозуміння важливості емоційного менеджменту, можливості застосування емоційного інтелекту керівниками недооцінюються. Основна причина низького рівня розвитку емоційного інтелекту – особливості національного менталітету, пов'язані зі специфікою виховання, суспільними стереотипами, культурними традиціями, технократичним підходом до управління. Згідно результатів соціологічного дослідження, визначено, що, незважаючи на перевагу логічних підходів при вирішенні управлінських завдань, керівники нижчої ланки управління промислових підприємств міста (бригадири, майстри, старші майстри) на рівні підсвідомості відчувають необхідність більш тісної, емоційної взаємодії у процесі виробничої діяльності. З ціллю формування емоційної компетентності керівників, розроблена відповідна методика, яка включає як організаційні заходи, так і самостійний розвиток емоційного інтелекту. Вказано, що формування емоційної компетентності – тривалий процес, що вимагає, в першу чергу, високого рівня мотивації та супроводжується певними витратами (зусиль, часу, коштів). Оскільки в даний час емоції розглядаються як частина інтелектуального капіталу організації, формування емоційної компетентності керівників повинно стати одним з пріоритетних напрямків діяльності організації щодо вдосконалення внутрішньофірмового управління.

Шестакова Т. М. Подходы к развитию эмоциональной компетентности современных руководителей.

Исследована эволюция научных взглядов на значение эмоций в управленческой практике, рассмотрены модели эмоционального интеллекта, отмечено, что успешность профессиональной деятельности человека в значительной степени определяется именно эмоциональным интеллектом. Указано, что в большинстве украинских компаний существует непонимание важности эмоционального менеджмента, возможности применения эмоционального интеллекта руководителями недооцениваются. Основная причина низкого уровня развития эмоционального интеллекта – особенности национального менталитета, связанные со спецификой воспитания, общественными стереотипами, культурными

© ***T. Schestakowa / Шестакова Т. М., 2018***

традициями, технократическим подходом к управлению. Согласно результатам социологического исследования, установлено, что, несмотря на преобладание логических подходов при решении управленческих задач, руководители нижнего звена управления промышленных предприятий города (бригадиры, мастера, старшие мастера) на уровне подсознания чувствуют необходимость более тесного, эмоционального взаимодействия в процессе производственной деятельности. С целью формирования эмоциональной компетентности руководителей, разработана соответствующая методика, которая включает как организационные мероприятия, так и самостоятельное развитие эмоционального интеллекта. Указано, что формирование эмоциональной компетентности – длительный процесс, требующий, в первую очередь, высокого уровня мотивации и сопровождающийся определенными издержками (усилий, времени, средств). Поскольку в настоящее время эмоции рассматриваются как часть интеллектуального капитала организации, формирование эмоциональной компетентности руководителей должно стать одним из приоритетных направлений деятельности организации по совершенствованию внутрифирменного управления.

Постановка проблеми. Менеджмент, як сфера діяльності, включає в себе не тільки методи та засоби управління, але й людей – менеджерів, що професійно здійснюють свої управлінські функції. Головне завдання менеджерів – організація спільної діяльності працівників для досягнення стратегічних цілей, тобто, саме менеджери є ключовими фігурами будь-якої організації.

За дослідженнями Гарвардського Університету, ефективність керівника тільки на 15% визначається його інтелектом (IQ), а на 85% – емоційною компетентністю (EQ) [1]. Розвинені навички емоційної компетентності дозволяють керівникам розглядати свої емоції і емоції своїх підлеглих як управлінський ресурс і, завдяки цьому, підвищувати ефективність своєї діяльності, а, отже, і ефективність організації. Тому все, що стосується підвищення професіоналізму керівників, формування у них відповідних компетенцій, повинно бути у числі пріоритетних напрямів кадрової роботи в організації .

Виходячи зі сказаного вище, актуальним науково-практичним завданням є розробка підходів до розвитку емоційної компетентності керівників вітчизняних організацій в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження емоційної компетентності засноване, перш за все, на концепції емоційного інтелекту. Основні зарубіжні дослідники емоційного інтелекту – Л. Гарднер, Дж. Майєр, П. Саловей, Д. Карузо, Р. Бар-Он та ін. Дослідженнями емоційної компетентності займалися Д. Гоулман, М. Зайднер, Л. Уітворт, Д. В. Люсін та ін. Разом з тим, український досвід вивчення емоційної компетентності керівників досить обмежений, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Метою статті є обґрунтування нового підходу до розвитку емоційної компетентності сучасних керівників.

Результати дослідження. У 1912 році німецький психолог Вільям Штерн запропонував вимірювати інтелектуальні здібності людини за допомогою тепер вже широко відомого коефіцієнта IQ (Intelligence Quotient). У 90-х роках XX століття американський психолог Ліндсей Гарднер ввів поняття «емоційного інтелекту». Цей вчений припустив, що існує не один вид інтелекту, що впливає на успішність життєдіяльності людини, а декілька. Серед них був названий і емоційний. У 1985 році клінічний фізіолог Рувен Бар-Он вперше ввів позначення EQ (emotional quotinent) – коефіцієнт емоційності, за аналогією з коефіцієнтом інтелекту.

У 1990 році Пітер Саловей, представник гуманістичного напрямку в психології, та його колега Джон Майєр опублікували спільну статтю під назвою «Емоційний інтелект», в якій дали своє визначення «емоційного інтелекту» (EI): «Емоційний інтелект – здатність сприймати та розуміти проявлення особистості, що виражаються в емоціях, управляти емоціями на основі інтелектуальних процесів».

Однак, широку популярність цей термін придбав завдяки Деніелу Гоулману, відомому журналісту «New York Times», чия книга «Emotional Intelligence» викликала значний резонанс в США в 1995 році [2].

В науковій літературі існують різні визначення емоційного інтелекту. Деніел Гоулман», наприклад, визначає емоційний інтелект як «здатність людини пояснювати власні емоції та емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей» [3].

Увага до проблем розвитку емоційного інтелекту пов’язана із визнанням провідної ролі людського фактору в досягненні стратегічних цілей організації, підвищенні її конкурентоспроможності. Традиційне правило: «Емоціям в бізнесі не місце» втратило свою актуальність та беззаперечність. Останні дослідження довели: емоції - це унікальний ресурс для розвитку бізнесу. Співробітники з високим рівнем емоційного інтелекту краще вибудовують комунікації з клієнтами і колегами, менше схильні до емоційного вигорання, більш працездатні, частіше досягають поставлених цілей і рідше змінюють місце роботи.

На підставі огляду наукових робіт з даної тематики визначено, що емоційність впливає на інтелектуальну і логічну діяльність. До числа найбільш важливих розробок можна віднести праці Антоніо Дамасіо і Деніела Канемана. Нейрофізіологічні дослідження Дамасіо показали, що людина, яка через різні травми втратила здатність відчувати емоції, перестає бути успішною, оскільки вже не може приймати рішення. А в 2002 році Нобелівська премія з економіки була присуджена психологам Д. Канеману і В. Сміту за дослідження в області поведінкової економіки. По результатах досліджень, був зроблений висновок: найчастіше люди, приймаючи економічні рішення, керуються не логічним інтелектом, а емоціями.

Близько 2/3 основних компетенцій, необхідних сьогодні сучасному ефективному менеджеру, відносяться до категорії емоційних компетенцій. Деніель Гоулман в своїй книзі представив дані досліджень, згідно з якими IQ впливає на успішність людини з імовірністю від 4 до 25%. Решта – від 75 до 96% успіху – належить емоційному інтелекту. Гоулман пояснює це тим, що для того, щоб отримати відповідну роботу, необхідно мати деякий рівень IQ. Він потрібен, насамперед, щоб вступити до університету та закінчити навчання. Тому всі менеджери мають певний рівень IQ. А для того, щоб підніматися кар'єрними сходами, треба вже щось інше. Коли в численних дослідженнях порівнювали, чим успішні менеджери відрізняються від посередніх, виявилося, що перші мають розвинені здатності, пов'язані з розумінням і управлінням емоціями. В Америці зараз популярним є вислів: «Завдяки IQ Вас приймають на роботу, а завдяки EQ Ви робите кар'єру» [4].

Кожен із дослідників пропонував свою модель емоційного інтелекту.

У моделі Бар-Она виділено п'ять основних компонентів ЕІ:

• внутрішньоособистісна сфера (самоповага, незалежність, асертивність, самоактуалізація),

• міжособистісна сфера (співчуття, відповідальність, навички міжособистісного спілкування),

• адаптивність (здатність адаптувати свої емоції до мінливих умов),

• управління стресом (толерантність до стресових ситуацій, контроль імпульсивності),

• переважаючий настрій (рівень оптимізму, задоволеність життям).

У моделі Деніела Гоулмана когнітивні здібності об’єднані з особистісними характеристиками та також виділено п'ять компонентів, розділених на більш дрібні елементи: самосвідомість, самоконтроль, управління відносинами, емпатія, мотивація [5].

Таким чином, люди із розвиненим емоційним інтелектом мають ряд переваг: є самодостатніми, ними неможливо керувати або нав'язати чужу думку; з повагою ставляться до оточуючих; вибудовують більш міцні відносини з колегами; мають високу стійкість до стресу; ініціативні; комунікабельні; гнучкі; знаходяться у гармонії з собою та тими, хто з ними поруч. Як казав російський поет і філософ П.Я. Чаадаєв: «Є люди, які розумом створюють собі серце, інші – серцем створюють собі розум: останні встигають більше перших, тому що в почутті набагато більше розуму, ніж в розумі почуттів».

З практичної точки зору, при оцінці керівників, доречніше говорити про емоційну компетентність, а не про емоційний інтелект. Високий емоційний інтелект сам по собі може і не бути надійним провісником успішності в роботі. Однак, він служить основою для компетенцій, які необхідні для успіху. Останні дослідження свідчать, що емоційна компетентність - фактор набагато більш важливий для досягнення успішних результатів при роботі з людьми, ніж технічні знання і вміння.

На формування емоційної компетентності керівника впливають соціальні та гендерні стереотипи, традиції виховання, характеристики національної культури.

В національній бізнес-практиці переважаючим є механістичний (бюрократичний) підхід до управління. В українських організаціях досить недооцінюється значення людського фактору, в управлінні основний акцент робиться на виконання завдань, при цьому потреби, інтереси, емоції робітників, здебільше, ігноруються. Ця ситуація пов'язана як з нашим тоталітарним минулим, так і з особливостями національного менталітету – прояв емоцій, особливо на роботі, вважається недоречним [6].

Тому проблема формування емоційної компетентності сьогодні є дійсно актуальною, і це відповідь на запит ринку, а не пропозиція модної екзотики. Дослідження незаперечно довели, що «емоційно розумні організації», в яких розуміють людей, за результатами перевершують організації, де таке розуміння відсутнє. Для менеджерів вкрай важливо бути емоційно компетентними, якщо вони хочуть досягнути успіху, працюючи з іншими людьми. Якщо вони не враховують цей фактор, їхні підлеглі не зможуть використовувати весь свій потенціал.

Серед студентів заочного відділення, що отримують другу вищу освіту в ПДТУ та є керівниками нижчої ланки управління промислових підприємств міста (бригадири, майстри, старші майстри), було проведене опитування щодо розуміння ними важливості емоційного інтелекту для ефективного виконання управлінських функцій. В опитуванні прийняли участь 22 особи. Були отримані наступні результати.

Жоден з респондентів, приймаючи участь в тренінгах, коучингах, семінарах по місцю основної роботи, не отримав інформації щодо значення, структури, використання емоційного інтелекту.

Із трьох варіантів відповіді на питання: «Що повинне лежати в основі управлінських рішень:

1. виключно логіка, здоровий глузд,

2. власні почуття, відчуття, емоції,

3. рішення, прийняті на основі логічних міркувань, слід корегувати з врахуванням інтуїції та емоцій» – тільки один з опитуваних вибрав третій варіант відповіді, усі інші віддали перевагу першому варіанту.

Однак, при ранжуванні особистісних характеристик, притаманних ефективному керівнику, у першу трійку увійшли: вміння вести за собою, переконувати у вірності своєї позиції; уміння прилаштовуватися до мінливої ситуації та долати перешкоди; здатність ефективно спілкуватися з різними людьми – тобто, компетенції, що визначають саме емоційну компетентність.

По результатах опитування можна зробити наступні висновки:

1. керівники підприємств міста, що проходять курси підвищення кваліфікації, приймають участь у тренінгах з командоутворення, розвитку комунікативних здібностей, вирішення конфліктів в трудовому колективі, тобто, фактично, в організаціях приділяється увага розвитку деяких емоційних компетенцій. Однак, системного уявлення щодо емоційної компетентності, та, відповідно, системного формування емоційних компетенцій у керівників не здійснюється,

2. в національній управлінській практиці переважаючим залишається технократичний підхід,

3. хоча, на усвідомленому рівні, перевага віддається логічному обґрунтуванню управлінських дій, на рівні підсвідомості люди відчувають необхідність більш тісної,

емоційної взаємодії у процесі виробничої діяльності, що підтверджується вибором саме емоційних компетенцій для характеристики ефективного керівника.

Розвиток емоційної компетентності керівників – тривала робота, у якій повинні бути задіяні як HR-служби організації, так і залучені консультанти. Підготовчий етап передбачає проведення наступних дій:

1. визначення необхідності проведення такої роботи. При здійсненні щорічної оцінки персоналу треба звернути особливу увагу на аналіз факторів, що сприяють успішній діяльності керівників. Це дозволить виділити необхідні управлінські компетенції та сформувати блок компетенцій, що відносяться саме до розвитку емоційної компетентності керівника;

2. наступний крок – визначення зв'язку між наявністю емоційних компетенцій та ефективністю управлінської діяльності. Якщо такий зв'язок існує (дослідження рекомендовано проводити окремо для менеджерів різних підрозділів та різних ланок управління), слід виявити ступінь впливу емоційної компетентності на результативність діяльності конкретного керівника. Інструментами дослідження можуть бути опитування, спостереження, аналіз документів. Наявність прямого зв'язку між емоційною компетентністю та управлінською ефективністю та низький рівень розвитку емоційних компетенцій є необхідною умовою для проведення відповідної роботи;

3. організаційні заходи: формування робочої групи з числа спеціалістів HR-служб та запрошених експертів.

Основний етап повинен складатися із наступних кроків:

1. інформаційно-просвітницька робота. Оскільки переважна кількість менеджерів промислових підприємств міста не має уяви щодо значення емоційної компетентності у роботі сучасного керівника, доцільно б було провести широкомасштабну інформаційну компанію як на самих підприємствах (лекції, презентації, бесіди психологів) так і у місцевих ЗМІ (виступи експертів, фахівців коуч-центрів). Перш ніж проводити якісь конкретні заходи, людей треба переконати, що розвиток саме емоційних компетенцій сприяє їх кар'єрі, досягненню особистих цілей, розвитку;

2. підготовка необхідної документації: розробка методичних матеріалів, форм звітності, графіку проведення досліджень;

3. затвердження персонального складу груп «агентів змін» у кожному підрозділі. В таку групу рекомендовано включати фахівця HR-служби, запрошеного експерта, керівника та найбільш активних, авторитетних, досвідчених робітників підрозділу. Завданнями цієї групи будуть: швидке вирішення організаційних питань, сприяння проведенню досліджень, консультації, переконання робітників у доцільності пропонованих дій;

4. розробка профілю емоційної компетентності кожного керівника. Даний профіль повинен складатися при проведенні щорічної оцінки та використовуватися при аналізі динаміки емоційної компетентності і при розробці індивідуальних програм підвищення кваліфікації керівника;

4. розробка програми підвищення емоційної компетентності. Така програма може бути як окремою навчальною програмою, так і блоком загальної програми підвищення кваліфікації керівників організації. Програма повинна бути досить тривалою і поєднувати в собі різні види активного навчання, містити мінімальну кількість теоретичного матеріалу і бути орієнтованою на напрацювання конкретних практичних навичок;

5. оцінка ефективності навчальної програми. Даний крок дозволяє визначити результативність проведеної роботи, тому до розробки методики оцінки програми треба підійти найбільш відповідально;

6. врахування результатів оцінки і навчання при прийнятті кадрових рішень. Так, при розробці стандартів кадрової роботи внести окремим пунктом необхідність врахування показників рівня емоційних компетенцій та проходження навчання при призначенні на відповідну посаду, переведенні у кадровий резерв.

Навчання емоційної компетентності – тривалий процес, що вимагає, в першу чергу, бажання самої людини, який супроводжується певними витратами (зусиль, часу, коштів). Досвід впровадження подібних програм в організаціях США показав, що після проходження навчання 88% співробітників в якості одного з найважливіших чинників успіху у своїй професійній діяльності назвали емоційну компетентність, а більше половини відзначили, що це навчання значно вплинуло на показники їх роботи [7].

Однак, не треба вважати, що розвиток емоційної компетентності керівників – виключно турбота організації. Не менше значення має і самостійний розвиток емоційного інтелекту. Більш того, без власних зусиль ніяка програма розвитку компетенцій не принесе очікуваного результату. Для самостійного розвитку емоційної компетентності можна запропонувати:

• аутотренінги з управління власними емоціями,

• спілкування з однодумцями – особами, також налаштованими на вдосконалення в цій області,

• навчання підлеглих емоційній компетентності – це сприятиме як розвитку власного емоційного інтелекту, так і формуванню ефективної робочої команди,

• об’єктивне спостереження та ідентифікація емоцій оточуючих.

Таким чином, для розвитку емоційної компетентності керівників доречно використовувати обидва напрями. Однак, і організаційні, і власні зусилля з розвитку емоційної компетентності, в першу чергу, повинні базуватися на відповідній мотивації.

Бізнес «по-старому» приречений. Щоб рухатися вперед і досягати успіху, організаціям необхідно включити в свої програми розвитку персоналу формування емоційної компетенції робітників. Також це питання повинне стати одним із пріоритетних завдань корпоративної культури організації.

Висновки: на основі аналізу літературних джерел та реальної практики управління організаціями визначено, що ефективність управлінської діяльності залежить, насамперед, від емоційної компетентності курівників. Автором були розглянуті визначення та моделі емоційного інтелекту, обґрунтована значимість емоційної компетентності для успішної управлінської діяльності;

- згідно результатів соціологічного опитування, визначено, що в національній управлінській практиці переважаючим залишається технократичний підхід, однак, на рівні підсвідомості люди відчувають необхідність більш тісної, емоційної взаємодії у процесі виробничої діяльності;

- розроблена методика формування емоційної компетентності керівників підприємства.

В даний час емоції розглядаються як частина інтелектуального капіталу організації, тому формування емоційної компетентності керівників стає одним з пріоритетних напрямків діяльності організації щодо вдосконалення внутрішньофірмового управління.

Список використаних джерел:

1. Заднепровская А. Эмоциональная компетентность – залог успеха коммуникации / А. Заднепровская // Управление персоналом. – 2013. – № 7. – С.55 – 58.

2. Шелудько И. Эмоциональный интеллект. URL : https://irinasheludko.ru/emotsionalnyy-intellekt.html

3. Чи потрібні в бізнесі емоції? URL : http://men.webfermer.org.ua/robota-kar39era-biznes/chy-potribni-v-biznesi-emocii.php

4. Файнберг Е. Эмоциональный интеллект. Владеть страстями выгоднее, чем умом. URL : http://www.eq-rating.ru/content/view/245/2/

5. Панкратова А. А. Эмоциональный интеллект: о возможности усовершенствования модели и теста Мэйера-Сэловея-Карузо / А. А. Панкратова // Вестник Московского университета. Психология. – 2010. – № 3. – С. 52 – 63.

6. Крючков В. Пять чувств менеджера. URL : http://good-money.moy.su/publ/1-1-0-7

7. Погодина Г. Как развить эмоциональный интеллект в организации. URL : https://hr-portal.ru/article/kak-razvit-emocionalnyy-intellekt-v-organizacii

References (BSI):

1. Zadneprovskaja A. (2013), "Emotional competence is the key to communication success", ["Jemocional'naja kompetentnost' – zalog uspeha kommunikacii. Upravlenie personalom"], Upravlenie personalom, No. 7, pp. 55-58.
2. Shelud'ko, I., "Emotional intelligence" ["Jemocional'nyj intellect"], available at: https://irinasheludko.ru/emotsionalnyy-intellekt.html
3. "Do you need emotions in business?" available at: http://men.webfermer.org.ua/robota-kar39era-biznes/chy-potribni-v-biznesi-emocii.php
4. Fajnberg, E., "Emotional intelligence. To have passion is more profitable than the mind" ["Jemocional'nyj intellekt. Vladet' strastjami vygodnee, chem umom"], available at: http://www.eq-rating.ru/content/view/245/2/
5. Pankratova A. A. (2010), "Emotional Intelligence: About the possibility of improving the model and test of Mayer-Salovei-Caruso", ["Jemocional'nyj intellekt: o vozmozhnosti usovershenstvovanija modeli i testa Mjejera-Sjeloveja-Karuzo"], Vestnik Moskovskogo universiteta. Psihologija, No. 3, pp. 52-63.
6. Krjuchkov, V., "Five feelings of a manager" ["Pjat' chuvstv menedzhera"], available at: http://good-money.moy.su/publ/1-1-0-7
7. Pogodina, G., "How to develop emotional intelligence in organizations" ["Kak razvit' jemocional'nyj intellekt v organizacii"], available at: https://hr-portal.ru/article/kak-razvit-emocionalnyy-intellekt-v-organizacii

Keywords: *organization; manager; intellect; emotions; emotional competence; model; method.*
Ключові слова*: організація; керівник; інтелект; емоції; емоційна компетентність; модель; методика.*
Ключевые слова*: организация; руководитель; интеллект; эмоции; эмоциональная компетентность; модель; методика.*

Рецензент: Т. Г. Логутова, д. е. н., професор, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Перевірено на плагіат системою:https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9355148

УДК 338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169653

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗВІДХОДНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

http://orcid.org/0000-0002-8929-6615

Потапова Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: potapova-nn@yandex.ru, тел: +380501842319

Nataliya Potapova, Assistant Professor, Department of Economics of Enterprises, PhD in Economics, State Higher Education Institution "Pryazovskyi State Technical University", Mariupol, e-mail: potapova-nn@yandex.ru, tel.:+380501842319

N. Potapova, Ecological and economic aspects of the regional organization of waste-free production in Ukraine.

The current stage of economic development in Ukraine objectively requires the development of resource conservation, the most important direction of which is non-waste production. The article considers the essence of waste-free production, analyzes its essential elements: the integrated use of resources, the cyclical use of resources, and environmental priorities. The features and problems of the implementation of each of the elements of waste-free production in Ukraine are considered. First, the processing of complex raw materials into finished products at Ukrainian enterprises traditionally focuses on the maximum extraction of the main component, which leads to large masses of waste containing valuable resources. Secondly, the industrial potential of industrial and household waste in the economic complex of Ukraine is used extremely low. In Ukraine, no more than 30% of waste is disposed of, and the share of recycled waste has been steadily decreasing in recent years. The article identifies problems that hinder the development of the cyclical nature of the use of resources. Third, the proper organization of environmental activities not only contributes to the preservation of natural resources and the environment, but can also bring significant economic results. The article substantiates that each of the elements of waste-free production can be implemented in economic activity only at the regional level of management and requires regulatory actions of regional governments. The introduction of regional forms of organization of waste-free production in Ukraine can be an effective way to overcome the shortage of raw materials and a powerful factor in economic growth.

Потапова Н. М. Еколого-економічні аспекти регіональної організації безвідходного виробництва в Україні.

Сучасний етап економічного розвитку в Україні об'єктивно потребує розвитку ресурсозбереження, найважливішим напрямком якого стає безвідходне виробництво. У статті розглянуто сутність безвідходного виробництва, проаналізовано його суттєві елементи: комплексне використання ресурсів, циклічне використання ресурсів, екологічні пріоритети. Розглянуто особливості та проблеми реалізації кожного з елементів безвідходного виробництва в Україні. По-перше, переробка складної сировини в готову продукцію на підприємствах України традиційно орієнтується на максимальне вилучення основного компонента. Це обумовлює великі маси відходів, що містять цінні ресурси. По-друге, промисловий потенціал виробничих і побутових відходів в господарському комплексі України використовується вкрай низько. В Україні утилізується не більше 30% відходів, і частка утилізованих відходів в останні роки неухильно знижується. У статті виявлено проблеми, що перешкоджають розвитку циклічного характеру використання ресурсів. По-третє, правильна організація екологічних заходів сприяє не тільки збереженню природних ресурсів і навколишнього середовища, а й може приносити суттєві економічні результати. У статті обґрунтовано, що кожен з елементів безвідходного виробництва може бути реалізований в господарської діяльності тільки на регіональному рівні господарювання і вимагає регулюючих дій регіональних органів управління. Впровадження регіональних форм організації безвідходного виробництва в Україні може стати ефективним напрямком подолання дефіциту сировинних ресурсів і потужним фактором економічного зростання.

Потапова Н. Н. Эколого-экономические аспекты региональной организации безотходного производства в Украине.

Современный этап экономического развития в Украине объективно требует развития ресурсосбережения, важнейшим направлением которого становится безотходное производство. В статье рассмотрена сущность безотходного производства, проанализированы его существенные элементы: комплексное использование ресурсов, циклическое использование ресурсов, экологические приоритеты.

© ***N. Potapova / Потапова Н. М., 2018***

Рассмотрены особенности и проблемы реализации каждого из элементов безотходного производства в Украине. Во-первых, переработка сложного сырья в готовую продукцию на предприятиях Украины традиционно ориентируется на максимальное извлечение основного компонента, что обусловливает большие массы отходов, содержащих ценные ресурсы. Во-вторых, промышленный потенциал производственных и бытовых отходов в хозяйственном комплексе Украины используется крайне низко. В Украине утилизируется не более 30% отходов, и доля утилизированных отходов в последние годы неуклонно снижается. В статье выявлены проблемы, препятствующие развитию циклического характера использования ресурсов. В третьих, правильная организация экологических мероприятий содействует не только сохранению природных ресурсов и окружающей среды, но и может приносить существенные экономические результаты. В статье обосновано, что каждый из элементов безотходного производства может быть реализован в хозяйственной деятельности только на региональном уровне хозяйствования и требует регулирующих действий региональных органов управления. Внедрение региональных форм организации безотходного производства в Украине может стать эффективным направлением преодоления дефицита сырьевых ресурсов и мощным фактором экономического роста.

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку в Україні характеризується вкрай низьким рівнем використання всіх видів ресурсів. Енергоємність ВВП України в 2-3 рази перевищує аналогічний показник держав Європейського Союзу та США, в 6,5 рази - Японії. Формування в Україні інтенсивного типу господарювання вимагає, щоб потреба в ресурсах економічної системи на 75-80% задовольнялася за рахунок ресурсозберігаючої діяльності. Одним з найважливіших напрямків розвитку ресурсозбереження є безвідходне виробництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам створення і реалізації безвідходних виробництв присвячені дослідження багатьох українських і зарубіжних вчених [1, 2 та ін.]. Однак в останні роки можна відзначити суттєве зниження кількості досліджень в цьому напрямку, в зв'язку з чим багато аспектів розвитку безвідходного виробництва в Україні залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є розгляд еколого-економічних аспектів розвитку безвідходного виробництва в Україні.

Результати дослідження. В даний час під безвідходною технологією розуміється виробнича технологія з мінімально можливим витратою природних ресурсів, що забезпечує комплексну переробку сировини, утилізацію відходів в економічно доцільних межах і не завдає екологічної шкоди навколишньому середовищу [1, с. 24]. Представлене визначення містить три істотних елементи: комплексне використання ресурсів; циклічне використання ресурсів; екологічні пріоритети. Розглянемо особливості реалізації цих елементів безвідходного виробництва в господарському комплексі України.

Сутність комплексного використання ресурсів полягає в найбільш повному використанні всіх компонентів складної сировини при її переробці в готову продукцію.

В основі організації виробництва на промислових підприємствах України лежить орієнтація технологічних процесів на максимальне вилучення основного компонента для даної галузі. Наприклад, при видобутку і переробці залізних руд повністю втрачаються кольорові метали як неосновна сировина для чорної металургії. Одночасно в кольоровій металургії при переробці поліметалічних і мідних руд у відвали йдуть залізо та інші цінні компоненти. У мідної сировині містяться 25 елементів, які можуть бути віднесені до категорії цінних. Склад свинцево-цинкової сировини і нікелевих руд є ще більш різноманітним. В бокситах крім основних компонентів (оксидів алюмінію, заліза і кремнію) виявлено понад 40 хімічних елементів. Традиційний витяг 1-2 корисних складових означає величезні маси відходів, що містять цінні ресурси, вартість яких часто перевищує номінальну вартість основної продукції. Часто ступінь його вилучення значно ефективніше знизити для того, щоб в цілому отримати більший ресурсозберігаючий результат. Комплексне використання ресурсів повною мірою може бути реалізовано тільки на регіональному рівні господарювання в рамках регіональної економічної політики.

Ключове значення для реалізації циклічного характеру використання ресурсів має скорочення утворення відходів, а також їх використання як вторинних ресурсів.

Відповідно до Закону України «Про відходи» відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення. Під утилізацією розуміється використання відходів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів; під видаленням відходів - здійснення операцій, які не призводять до їх утилізації [3]. На сучасному рівні розвитку продуктивних сил майже не залишилося таких відходів, які не могли б бути перетворені в корисні для суспільства продукти або, в крайньому випадку, знешкоджені. Знешкодження відходів, відповідно до Закону України "Про відходи" визначається як зменшення чи усунення небезпечності відходів шляхом механічного, фізико-хімічного чи біологічного оброблення [3].

Відходи виробництва та споживання, придатні для повторного виготовлення з них готової продукції, є вторинними виробничими ресурсами. Високий вміст корисних компонентів робить використання вторинних ресурсів найважливішим джерелом збереження природних ресурсів. Наприклад, переробка макулатури при виробництві паперу економить понад 25% основної сировини. Слід зазначити, що залучення відходів у виробництво потребує коштів, проте ці витрати, як правило, в кілька разів менше витрат, пов'язаних зі збільшенням видобутку природних ресурсів. Наприклад, одна тонна сталі, отримана з металобрухту, в 20 разів дешевше отримання з руди; виробництво алюмінію з вторинної сировини вимагає менше електроенергії в 23 рази, умовного палива - в 7, питомих капіталовкладень - в 8 разів. Енергетичні витрати на виробництво тонни вторинного нікелю в 10 разів менше, ніж при виплавці з первинної сировини, міді - в 6, цинку - в 4 рази. Питомі витрати на 1 т знов виплавленого чавуну майже в 10 разів перевищують витрати, пов'язані з заготовками і підготовкою до плавки 1 т брухту чорних металів [4].

Вторинні ресурси можна включати в технологічні процеси виготовлення продукції, минаючи початкові стадії, що значно скорочує виробничі витрати. Виробництво паперової продукції здійснюється за наступною схемою: заготівля деревини, спеціальна підготовка до переробки (подрібнення), отримання целюлози і, нарешті, виготовлення паперу та картону. Вторинна паперова сировина (макулатура) входить в цій технологічний ланцюжок як замінник целюлози, тобто практично на кінцевому етапі виробництва продукції. Підготовлений до переплавки металобрухт можна безпосередньо плавити в електричних печах, пропустивши багато стадії традиційного технологічного процесу отримання стали: видобуток залізної руди, підготовка до переплавки, видобуток кам'яного вугілля, отримання коксу, доменний процес. Дані щодо економічного та екологічного значення безвідходних виробництв наведено у табл. 1 [5, с. 80].

Таблиця 1

Результати заміни первинних ресурсів вторинними у виробництві деяких матеріалів (у відсотках по відношенню до виробництва з первинних ресурсів)

Показник	**Виробництво**		
	Сталь (100% залізного лому)	**Скло (60% бою скла)**	**Папір (100% макулатури)**
Скорочення:			
забруднення повітря	86	6-22	73
забруднення води	76	-	25-44
твердих відходів	97	79	39
Економія:			
енергії	74	6	70

води	40	50	61
первинних ресурсів	90	54	100

Орієнтація на безвідходне виробництво в багатьох технологічних процесах дозволяє отримувати з виробничих відходів попутну продукцію, реалізація якої може приносити підприємствам додаткові прибутки. Так, собівартість попутного отримання сірчаної кислоти з металургійних газів в 1,5-2 рази нижче, ніж на спеціалізованих заводах хімічної промисловості [1, с. 62-63]. Однак промисловий потенціал відходів, що утворюються, в господарському комплексі України використовується вкрай низько (табл. 2). Слід зазначити, що утилізується не більше 30% відходів, при цьому частка утилізованих відходів в останні роки неухильно знижується.

Таблиця 2

Утворення та утилізація відходів в Україні у 2014-2017 рр. [6]

Роки	**Утворено відходів, т**	**Утилізовано відходів, т**	**Доля утилізованих відходів, %**
2014	355000,4	109280,1	30,78
2015	312267,6	92463,7	29,61
2016	295870,1	84630,3	28,60
2017	366054	100056,3	27,33

Можна виділити наступні проблеми в реалізації циклічного характеру використання ресурсів.

По-перше, в умовах, що склалися, організація виробництва утворення відходів та їх утилізація в більшості випадків розірвані як у часі, так і у просторі. Як правило, переважна більшість відходів підприємств однієї галузі придатна для використання тільки в інших галузях господарського комплексу. Причому останні ні технологічно, ні економічно не пов'язані з галузями, в яких утворюються відходи. Тому підвищення комплексності використання сировини є міжгалузевою проблемою, вирішенням якої має стати міжгалузеве кооперування.

По-друге, встановленню стійких міжгалузевих господарських зв'язків з переробки відходів повинно передувати доведення їх до товарного стану на тих підприємствах, де вони утворюються. У більшості випадків виробничі відходи не готові до використання в технологічних процесах інших галузей. Попередня обробка відходів (їх сушка, подрібнення, гранулювання, брикетування і т. ін.) вимагає трудових, фінансових, матеріальних витрат, і далеко не всі підприємства згодні нести додаткові витрати. Рішенням цієї проблеми може стати залучення на пайових засадах коштів підприємств – споживачів відходів, для чого необхідно задіяти комплекс економічних і адміністративних методів регулювання.

По-третє, утилізація багатьох видів відходів можлива тільки на місці їх виникнення. Йдеться, наприклад, про швидкопсувні відходи переробки галузей агропромислового комплексу, відходах гірничодобувних галузей та ін.

Таким чином, циклічне використання ресурсів також може бути реалізовано тільки на регіональному рівні господарювання і вимагає регулюючих дій регіональних органів управління. Тільки регіональні органи управління можуть забезпечити підприємства необхідною інформацією про можливості утилізації відходів. Така інформація може включати не тільки відомості про наявність і номенклатурі відходів, а й про технології їх утилізації. На цій основі може бути забезпечена кооперація підприємств щодо утилізації відходів.

Аналізуючи екологічні пріоритети безвідходного виробництва, слід зазначити, що їх взаємозв'язок з економічним потенціалом ресурсозбереження носить двоїстий характер. З одного боку, економічно доцільному розвитку ресурсозбереження іманентно проведення

природоохоронних заходів. Комплексне використання ресурсів кардинальним чином змінює ступінь технологічного впливу на навколишнє середовище і сприяє значному скороченню споживаних природних ресурсів на одиницю продукції. Наприклад, заміна прямоточної системи водопостачання на зворотну за рахунок скорочення питомої витрати води дозволяє значно знизити обсяг рідких відходів, що розміщуються в навколишньому середовищі. У свою чергу, це зберігає в поверхневих джерелах величезну кількість свіжої води, що йде на розбавлення стічних вод. Тобто, безвідходне виробництво за рахунок скорочення споживання природних ресурсів передбачає істотне зниження обсягів відходів, що утворюються, а також їх максимальну утилізацію. Все це істотно знижує техногенний вплив на навколишнє середовище.

З іншого боку, екологічні заходи є ефективним резервом тактичного і стратегічного ресурсозбереження та при правильному проведенні можуть приносити суттєві економічні результати.

Поточна діяльність підприємств з охорони навколишнього середовища пов'язана з переробкою та використанням відходів виробництва і споживання, що утворюються. Її ресурсозберігаюче значення полягає в скороченні витрат на транспортування відходів, їх складування, зберігання, а також експлуатацію відвалів та звалищ. Поточні екологічні заходи окупаються за відносно короткий період часу і приносять підприємствам додатковий прибуток.

Стратегічна природоохоронна діяльність спрямована на попередження шкідливого впливу відходів на навколишнє середовище і є більш результативною в порівнянні з усуненням негативного впливу вже накопичених відходів, хоча результати можуть проявитися через тривалий період часу. Наприклад, значно ефективніше спрямувати в переробку металургійні шлаки поточного виходу, ніж переробляти старі шлакові відвали. Корисні компоненти з побутових відходів більш результативно витягувати до їх змішування, ніж виконувати цю роботу на звалищах. В рамках єдиного технологічного процесу більш доцільно видобувати всі корисні компоненти з видобутих металевих руд, ніж після складування руди в відвали і т. ін. Попередження шкідливого впливу відходів на навколишнє середовище дозволяє підприємствам скоротити екологічні платежі в бюджет, що також має суттєве ресурсозберігаюче значення.

Таким чином, екологічні пріоритети також можуть бути реалізовані в господарській діяльності тільки на регіональному рівні господарювання.

Досвід зарубіжних країн показує, що територіальна організація переробки відходів дає величезні ресурсозберігаючі результати. Наприклад, у багатьох країнах відходи сільськогосподарської промисловості переробляються для отримання паливних ресурсів. У Бразилії широко використовується етанол - продукт ферментації відходів цукрової промисловості. На цьому паливі працюють всі автобуси найбільших бразильських міст Ріо-де-Жанейро і Сан-Паулу, а також половина автомобілів в цілому по країні. У США етанол отримують з відходів кукурудзи, в Японії - з рисової соломи [1, с. 96-98]. Впровадження подібних регіональних форм безвідходного виробництва в Україні може стати ефективним напрямком подолання дефіциту сировинних ресурсів і потужним фактором економічного зростання. Розвиток промисловості переробки відходів в значній мірі сприятиме екологічному оздоровленню регіону, створенню нових робочих місць, підвищенню показників соціально-економічного розвитку.

Висновки. В цілому в рамках регіону існують всі можливості для створення ефективних форм безвідходного виробництва, оскільки метою регіонального розвитку є забезпечення пропорційного і динамічного розвитку території. Ключова роль у подальшому розвитку ресурсозбереження в Україні належить регіональним органам управління, які повинні забезпечити взаємодію всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності в напрямку формування ефективних форм безвідходного виробництва в регіоні.

Список використаних джерел:

1. *Склянкин Ю.В. Экономика безотходного производства. – К: Техніка. – 1989. – 168 с.*
2. *Лебединский Ю.П. Ресурсосбережение и экология / Ю.П. Лебединский, Ю.В. Склянкин. – К.: Политиздат Украины, 1990. – 223 с.*
3. *Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/187/98-%D0%B2%D1%80*
4. *Амитан В.Н. Формирование безотходного производства как приоритетное направление ресурсосберегающей деятельности в Украине / В.Н. Амитан, Н.Н. Потапова // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 2000. – С. 319-328.*
5. *Барсукова О.А. Ресурсозбереження в агропромисловому комплексі. Конспект лекцій. – Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2013 – 159 с.*
6. *Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/*

References (BSI):

1. *Skljankin, Ju.V. (1989) Ekonomika bezothodnogo proizvodstva [Economy of waste-free production]. - K: Tehnika. – 168 s.*
2. *Lebedinskij, Ju.P. (1990) Resursosberezhenie i jekologija [Resource Saving and Ecology] / Ju.P. Lebedinskij, Ju.V. Skljankin. - K.: Politizdat Ukrainy. – 223 s.*
3. *Pro vidhodi: Zakon Ukraïni vid 05.03.1998 r. № 187/98-VR. [On Waste: The Law of Ukraine], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/187/98-%D0%B2%D1%80*
4. *Amitan, V.N. (2000) Formirovanie bezothodnogo proizvodstva kak prioritetnoe napravlenie resursosberegajushhej dejatel'nosti v Ukraine [Formation of non-waste production as a priority direction for resource-saving activities in Ukraine] / V.N. Amitan, N.N. Potapova // Jekonomicheskie problemy i perspektivy stabilizacii jekonomiki Ukrainy. – Doneck: IJeP NAN Ukrainy. – 2000. – S. 319-328.*
5. *Barsukova O.A. (2013) Resursozberezhennja v agropromislovomu kompleksi [Resource conservation in the agro-industrial complex]. – Odesa: Odes'kij derzhavnij ekologichnij universitet. – 159 s.*
6. *Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [State Statistics Service of Ukraine], available at: www.ukrstat.gov.ua/*

Ключові слова: *ресурсозбереження; відходи; безвідходне виробництво; комплексне використання ресурсів; циклічне використання ресурсів; екологічні пріоритети; регіон; регіональний рівень управління.*
Ключевые слова: *ресурсосбережение; отходы; безотходное производство; комплексное использование ресурсов; циклическое использование ресурсов; экологические приоритеты; регион; региональный уровень управления.*
Keywords: *resource saving; waste; waste-free production; integrated use of resources; cyclic use of resources; environmental priorities; region; regional level of management.*

Рецензент: Гончар В.В., завідувач кафедри маркетингу та бізнес адміністрування, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8906429

УДК 338 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169658

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ

http://orcid.org/0000-0002-2954-5405
Маматова Лейла Шаміліївна, к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємств, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет» м. Маріуполь, e-mail: leilamamatova@gmail.com

Leila Mamatova, Ph.D., senior lecturer of the Department Economics of Enterprises, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: leilamamatova@gmail.com

L. Mamatova, Development of innovation activity of Ukraine in the international context.

The article analyzes the current state and dynamics of innovation activity development in Ukraine: according to international indices (global index of innovations, index of innovation development of Bloomberg agency, innovation index of European innovation scoreboard, global competitiveness index, innovative activity of industrial enterprises), main indicators of dynamics of innovation activity of industrial enterprises Ukraine, technological sectors, implementation of priority directions of innovation activity at the expense of b gadget funds and the number of developed and transmitted technologies. The study of international indices of innovation of the country's economy showed that the formation, implementation of innovations and the introduction of innovations in Ukraine is characterized by low indicators, namely, the Global Innovation Index has left Ukraine at 101st place in the world and shows an improvement of Ukraine's position on the effectiveness of innovations, the Bloomberg Innovation Development Index and the Global Competitiveness Index - has reduced Ukraine's place in terms of productivity, indicators of innovation efficiency, technology Also, a negative assessment of the efficiency of the functioning of the Ukrainian innovation system Index of European Innovation Scoreboard. In general, the research of the indices shows positive dynamics especially in high-tech sectors, and the efficiency of the entire scientific-technical and innovation system of Ukraine. The directions of innovation costs of industrial enterprises for innovation are investigated and singled out. The main problems of the present in Ukraine are identified that restrain the development of innovation activity of enterprises. The dynamics of total financing of innovation activity of enterprises in Ukraine by type of sources is analyzed.

Маматова Л. Ш. Розвиток інноваційної діяльності України в міжнародному контексті.

У статті проаналізовано сучасний стан та динаміку розвитку інноваційної діяльності в Україні: за міжнародними індексами (глобальний індекс інновацій, індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg, інноваційний індекс Європейського інноваційного табло, глобальний індекс конкурентоспроможності, інноваційна активність промислових підприємств); за основними показниками динаміки інноваційної діяльності промислових підприємств України, технологічними секторами, за реалізацією пріоритетних напрямів інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів та за кількістю розроблених і переданих технологій. Дослідження міжнародних індексів інноваційності економіки країни, показав що формування, реалізація інноваційної діяльності та впровадження інновацій в Україні характеризується невисокими показниками, а саме Глобальний інноваційного індекс залишив Україну на 101 місці у світі та свідчить про покращення позицій України за ефективністю інновацій, Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg та Глобальний індекс конкурентоспроможності – знизив місце України за продуктивністю праці, за індикаторами ефективності інновацій, за технологічними можливостями та наявністю нових технологій, за трансфером технологій (ГІК). Також негативна оцінка ефективності функціонування української інноваційної системи Індекс Європейського інноваційного табло. Загалом дослідження індексів свідчить, про позитивну динаміку особливо у високотехнологічних секторах, та ефективність роботи всієї науково-технічної та інноваційної системи України. Досліджено та виокремлено напрями інноваційних витрат промислових підприємств на інновації. Визначені головні проблеми сьогодення в Україні, що стримують розвиток інноваційної активності підприємств. Проаналізовано динаміку загального обсягу фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні за видами джерел.

Маматова Л. Ш. Развитие инновационной деятельности Украины в международном контексте.

© ***L. Mamatova / Маматова Л. Ш., 2018***

В статье проанализировано современное состояние и динамикуа развития инновационной деятельности в Украине: по международным индексам (глобальный индекс инноваций, индекс инновационного развития агентства Bloomberg, инновационный индекс Европейского инновационного табло, глобальный индекс конкурентоспособности, инновационная активность промышленных предприятий); по основным показателям динамики инновационной деятельности промышленных предприятий Украины, технологическими секторами, по реализации приоритетных направлений инновационной деятельности за счет бюджетных средств и по количеству разработанных и переданных технологий. Исследование международных индексов инновационности экономики страны, показало, что формирование, реализация инновационной деятельности и внедрение инноваций в Украине характеризуется невысокими показателями, а именно Глобальный инновационный индекс оставил Украину на 101 месте в мире и свидетельствует об улучшении позиций Украины по эффективности инноваций, Индекс инновационного развития агентства Bloomberg и Глобальный индекс конкурентоспособности - снизил место Украины по производительности труда, по индикаторам эффективности инноваций, по технологическим возможностям и наличия новых технологий, по трансферу технологий (ИК). Также негативная оценка эффективности функционирования украинского инновационной системы Индекс Европейского инновационного табло. В целом исследование индексов свидетельствует о положительной динамике, особенно в высокотехнологичных секторах, и эффективность работы всей научно-технической и инновационной системе Украины. Исследованы и выделены направления инновационных затрат промышленных предприятий на инновации. Определены главные проблемы современности в Украине, сдерживающие развитие инновационной активности предприятий. Проанализирована динамика общего объема финансирования инновационной деятельности предприятий в Украине по видам источников.

Постановка проблеми. За останні роки основною тенденцією розвитку системи міжнародних економічних відносин стає глобалізація. Європейський інтеграційний шлях України у високотехнологічне конкурентоспроможне середовище зумовило необхідність в формуванні та запровадженні інноваційної моделі розвитку країни, яка забезпечить стабільно високі темпи економічного зростання, вирішення певних соціально-екологічних проблем, забезпечить конкурентоспроможність національної економіки, підвищить експортний потенціал країни, забезпечить економічну безпеку та відповідне місце в Європейському Союзі. На практиці інноваційний розвиток України не зайняв головне місце в зростанні національної економіки, але спостерігалися й позитивні тенденції з переважно тимчасовим характером і змінювалися незначними зрушеннями в економіці, що відобразило інноваційний процес в Україні як нестійкій та без чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку інноваційної діяльності є актуальної для усіх країн незалежно від рівня економічного розвитку, тому знайшли одне з провідних місць в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів, а саме Л. Антонюкаа, О. Амоши, П. Завліта, С. Ілляшенка, І. Іващука, Р. Коуза, Д. Львова, Р. Нельсона, Х. Фрімена, Й. Шумпетера.

Мета статті. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку інноваційної діяльності в Україні за певний період в глобальному економічному контексті.

Результати дослідження. За останні роки в Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності – сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створено умови для розвитку відповідної інфраструктури. Формування економічної стратегії України у глобальному світі базується на інноваційній моделі розвитку і потребує реальної оцінки сучасного стану науково-технічного потенціалу країни і перспектив науково-технічної й інноваційної діяльності. Останні офіційні статистичні дані Держкомстату України свідчать про зростання інноваційної активності підприємств у такій важливій галузі національної економіки, як промисловість. Але стан інноваційної діяльності в Україні більшість є таким, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є пріоритетним завданням економічної стратегії. [1]

На міжнародному рівні широко використовується інтегральна оцінка стану розвитку інноваційної системи. Україна представлена у кількох міжнародних рейтингах, які оцінюють інноваційний потенціал, технологічну та інноваційну

конкурентоспроможність. Найбільш авторитетними є Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index), Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index). Трансфер технологій – це рух знань або технологій (на які отримано право на інтелектуальну власність) від однієї організації до іншої, від університетів та наукових установ до бізнесу, де знання можуть бути перетворені у нові продукти та послуги, які принесуть користь суспільству. Тому трансфер технологій є важливою складовою інноваційної діяльності. Оцінювання трансферу технологій здійснюється шляхом розрахунку та аналізу підіндексів Глобального індексу конкурентоспроможності та Глобального інноваційного індексу. Прогрес у створенні об'єктів інтелектуальної власності оцінюється декількома міжнародними індексами, основним з яких є Міжнародний індекс захисту прав власності. Крім того, Глобальний інноваційний індекс містить підіндекс "Створення знань", Глобальний інноваційний індекс Bloomberg – підіндекс "Патентна активність", Європейське інноваційне табло – підіндекс "Інтелектуальні активи". [2]

Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index). Згідно з доповіддю "Глобальний індекс інновацій 2017", підготованою спільно Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Глобальний індекс інновацій (ГІІ) 2017 охоплює 127 економік світу й використовує 82 показники по цілому ряду тем. Лідирують у рейтингу, як і рік тому, Швейцарія і Швеція. На третій позиції - Нідерланди, поліпшивши свій показник за рік на шість позицій. Також в десятку найбільш інноваційних країн увійшли: США, Велика Британія, Данія, Сінгапур, Фінляндія, Німеччина та Ірландія (рис. 1). [2]

У 2017 р. Україна посіла найвищу позицію за останні 7 років – 50 місце. А у групі за рівнем доходів нижче середнього – 2 місце після В'єтнаму, обійшовши Монголію, Молдову, Вірменію та Індію. У порівнянні з 2016 р. Україна піднялася на 6 пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності, тобто співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів. Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою. Однак у порівнянні з 2016 р. цей показник зменшився за рахунок скорочення державних витрат на освіту (18 місце у 2016 р., 22 місце – 2017 р.) та науку. За підіндексом "людський капітал" у 2017 р. Україна на 41 позиції проти 40-ї у 2016 р. Фактором, який стримує інноваційний розвиток, є низький рівень R&D витрат (54 місце у 2017 р.), що обумовлює пошук інших джерел фінансування та міграцію науковців за межі України. У 2017 р. за підіндексом "Інституції" Україна, як і у 2016 р., посідає 101 місце, у тому числі за показником політичне середовище – 122-е місце (123-е місце – 2016 р.), регуляторне середовище – 82-е (84-е місце – 2016 р.), за станом бізнес- середовища – 78-е (79-е місце – 2016 р.). 9 За рівнем розвитку інфраструктури Україна на 90 місці рейтингу проти 99-го за 2016 рік. Показники ринків України оцінені в 43,2 бали, що відповідає 81-й позиції (за кредитами – 71 місце, рівнем торгівлі та конкуренції – 48, інвестиціями – 107). За підіндексом "бізнес-досвід" Україна піднялася на 22 позиції і посіла 51 місце (за кількістю працівників розумової праці – 41 місце, інноваційними зв'язками – 72, сприйняттям знань – 63). За результативністю наукових досліджень Україна у 2017 р. на 32-й позиції рейтингу проти 33-ї у 2016 р. У тому числі за показником створення знань – 16 місце, вплив знань – 77, поширення знань – 54. За підіндексом "Креативність" Україна покращила свою позицію, перемістившись з 58 місця на 49-е, у т. ч. за показником нематеріальні активи –26 місце, креативні товари та послуги – 92, онлайн креативність – 47 (рис. 2). [2]

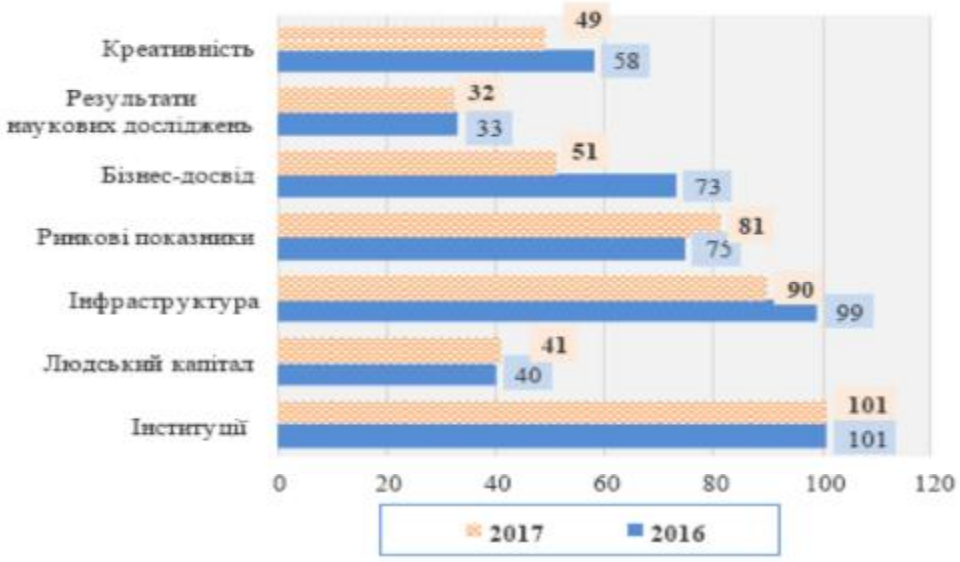

Рис.1. Динаміка ГІІ по країнах за 2016-2017 рр. [3]

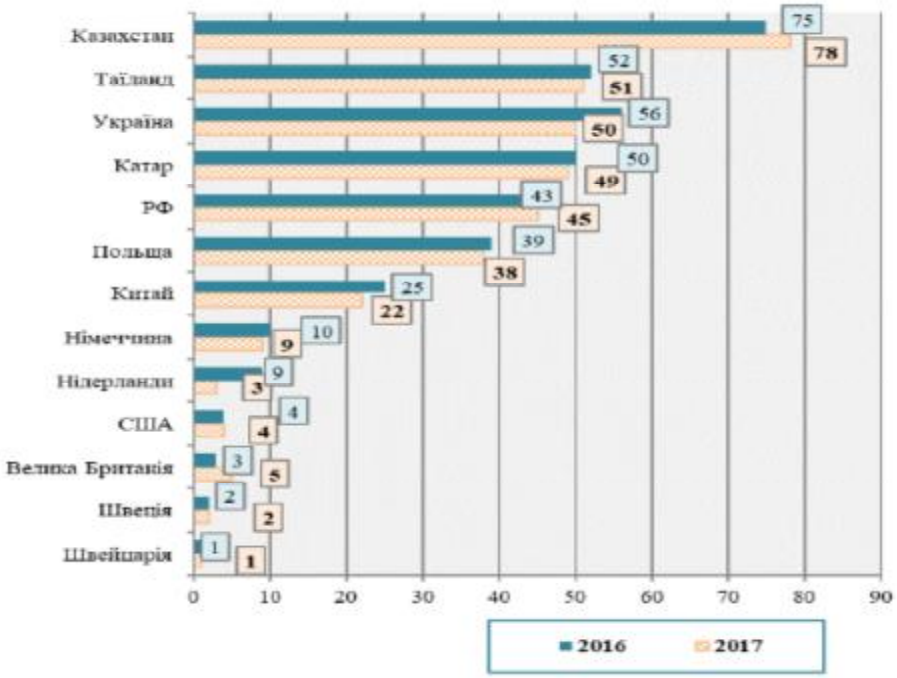

Рис. 2. Динаміка підіндексів ГІІ для України за 2016-2017 рр. [3]

Крім Глобального інноваційного індексу визначається рейтинг країн за Індексом інноваційної ефективності, який розраховується на основі тих же показників та підіндексів, що й ГІІ, шляхом рейтингування відношення Інноваційного вихідного індексу до Інноваційного вхідного індексу. Індекс інноваційної ефективності характеризує створення сприятливих умов для інноваційної результативності. За цим показником у 2017 р. Україна на 11 місці, що на одну позицію вище, ніж у 2016 р. Це свідчить про зростання ефективності інноваційної діяльності в країні. [2, 12]

Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index). Методологія, яку використовує Bloomberg, передбачає аналіз семи факторів: витрати на R&D у співвідношенні до ВВП; технологічні можливості; продуктивність праці; кількість високотехнологічних підприємств; ефективність вищої освіти та відсоток дипломованих спеціалістів; концентрація дослідників; патентна активність. Відповідно до рейтингу у

2018 р. Україна втратила за рік 4 позиції, що відповідає 46 місцю в рейтингу серед 50 досліджуваних країн (табл. 1). Україна виявилася найгіршою за продуктивністю праці (50 місце) і потрапила до трійки аутсайдерів за «технологічні можливості» (48 місце). Водночас Україна зберігає високе 21-ше місце за ефективністю вищої освіти, яку розраховують за часткою працівників з дипломами ВНЗ і кількістю випускників з інженерною й технічною вищою освітою. Але варто зазначити, що у порівнянні з рейтингом 2017 р. Україна за рівнем вищої освіти втратила 17 позицій. За патентною активністю Україна посідає досить високу позицію – 27-ме місце. [2]

Таблиця 1. – Показники Глобального інноваційного індексу Bloomberg для України за 2017- 2018 рр.

Рік	Загальний ранг	Витрати на R&D у співвідношенні до ВВП	Технологічні можливості	Продуктивність праці	Кількість високотехнологічних підприємств	Ефективність вищої освіти	Концентрація дослідників	Патентна активність
2017	42	44	47	50	34	4	44	27
2018	46	47	48	50	32	21	46	27

Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) За даними звіту Світового економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 рр., Україна піднялася на 4 позиції в рейтингу й посіла 81 місце серед 137 досліджуваних країн. На одну позицію нижче розташувався Бутан – 82 місце, а на 80 позицію перемістилася Бразилія. Казахстан та Польща цього року погіршили свої позиції за показниками конкурентоспроможності й посіли у загальному рейтингу 57 та 39 місця відповідно. Молдова навпаки помітно покращила свою позицію й перемістилася зі 100 місця на 89-е (рис. 3). [2]

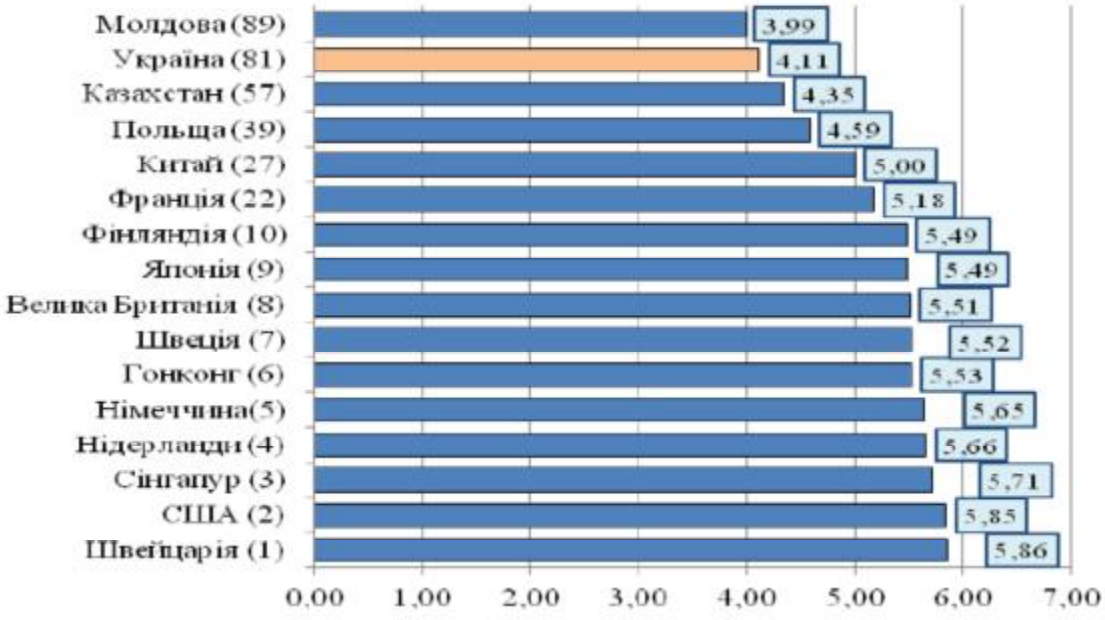

Рис. 3. Рейтинг країн за Глобальним індексом конкурентоспроможності у 2017 р. [5]

Україна, як і раніше, займає досить високі позиції за показниками ємність ринку (47 місце), охорона здоров'я, початкова освіта – 53 місце. Найвищий рейтинг Україна має за показником "Вища, середня і професійна освіта" – 35 місце, але це на 2 позиції гірше,

ніж у 2016 р. Позиція України погіршилася за 4-ма із 12-ти критеріїв: інфраструктура – 78 місце проти 75 місця у 2016 р.; ефективність ринку праці – 86 місце проти 73-го у 2016 р.; інновації – 61 місце проти 52-го у 2016 р.; вища, середня і професійна освіта – 35 позиція проти 33-ої у 2016 р. (рис. 4). [2]

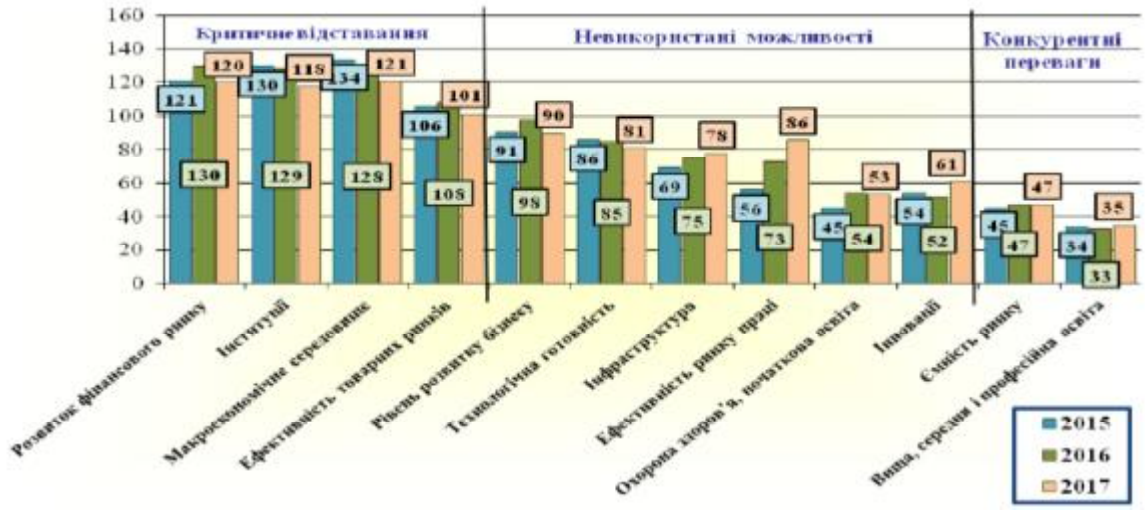

Рис. 4. Рейтинг України за 12 складовими Глобального індексу конкурентоспроможності за 2015-2017 рр. [5]

Рейтинг України за підіндексом "Інновації" у 2017-2018 рр. відповідає 61 місцю, тобто падіння становить 9 позицій. Україна погіршила свої позиції в рейтингу за всіма показниками цього підіндексу, окрім показника "Наявність учених та інженерів" – 25 місце проти 29-го у 2016 р. Найбільше падіння відзначено за критеріями: "Державні закупівлі новітніх технологій і продукції" – з 82 на 96 позицію рейтингу, "Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДіР" – з 57 на 73 позицію. За підіндексом "Технологічна готовність" за 2017-2018 рр. Україна розташувалася на 81 місці рейтингу проти 85-го у 2016 році. Лише за однією складовою підіндексу Україна покращила свою позицію – "Використання широкосмугового доступу до мережі Інтернет/ на 100 осіб" – 63 місце проти 64-го у 2016 р. За чотирма складовими підіндексу "Технологічна готовність" Україна погіршила свої позиції в рейтингу. Найбільш стрімке падіння відзначається за показником "Наявність новітніх технологій", за яким Україна втратила 14 позицій у рейтингу. Крім того, найбільш проблемним показником залишається "Іноземні інвестиції та трансфер технологій" – 118 місце. У ході дослідження респондентам пропонувалося вибрати зі списку п'ять найбільш проблемних факторів для ведення бізнесу в країні й розташувати їх у порядку зниження. Так, найбільш негативними чинниками для ведення господарської діяльності в Україні респонденти визначили інфляцію – 16,3%, корупцію – 13,9 %, політичну нестабільність – 12,1%, ставки оподаткування – 9,7% та податкове законодавство – 9,4%.

Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard – IUS) IUS відображає основні індикатори оцінки ефективності функціонування національної інноваційної системи країн ЄС. Усі країни, що входять до табло, залежно від значень узагальнюючого індексу, згруповані у чотири групи: "інноваційні лідери", "сильні інноватори", "помірні інноватори" та "повільні інноватори". У доповіді "Європейське інноваційне табло 2017" було проаналізовано дані за 2016 р. Значення показника для України у 2016 р. становило 28,9%, що свідчить про падіння на 4,2% порівняно з 2010 р. Україна належить до групи країн "повільні інноватори". Україна відстає за всіма показниками, окрім показників охоплення вищою освітою. Відносно сильні сторони інноваційної системи України – людські ресурси, інвестиції компаній та

вплив зайнятості. Слабкі сторони – зв'язки та підприємництво, привабливість дослідницьких систем, інноватори (рис. 5). [2]

За даними за 2017 р., помітними відмінностями України є зниження ВВП на душу населення, нижчий і негативний темп приросту ВВП, нижчий і негативний темп приросту населення і менша щільність населення. Серед показників з позитивною динамікою можна виділити кількість промислових зразків, обсяги експорту знаннєвомістких послуг та зростання кількості міжнародних спільних публікацій. [8].

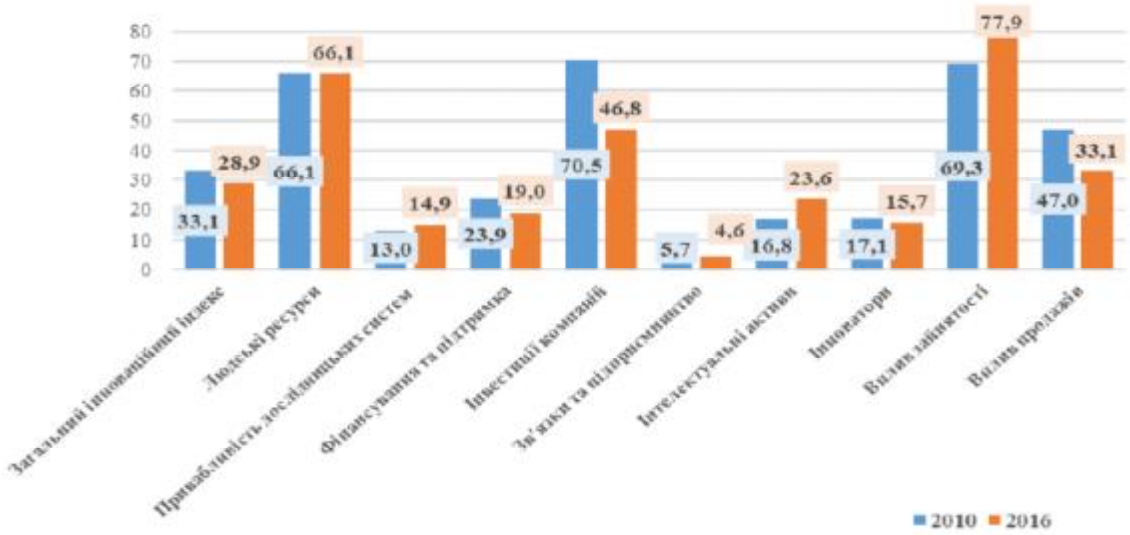

Рис. 5. Значення складових інноваційного індексу за Європейським інноваційним табло [7]

Враховуючи серйозний (навіть незважаючи на масштабний відтік інтелекту за кордон) науковий потенціал та обсяги патентування винаходів, першою головною проблемою, яка перешкоджає впровадженню результатів НДДКР у виробництво є відсутність стимулів. Якщо за кордоном їх роль відіграють жорстка конкуренція, обов'язкові державні стандарти (наприклад, на екологічні параметри продукції), необхідність економії енергоресурсів, то в Україні єдиним стимулом був і залишається непевний шанс продати винахід за кордон [8].

Необхідно відмітити й інший аспект цієї проблеми – відсутність стимулів у самих підприємців. По-перше, якщо на Заході об'єкти інтелектуальної власності є невід'ємною частиною капіталу фірми, то в Україні взагалі відсутній налагоджений стандартизований механізм її оцінки. Та навіть якщо вони і враховуються, то складають дуже невелику питому вагу від загальної вартості фірми. По-друге, абсолютна більшість українських підприємців (незалежно від сфери діяльності) абсолютно не зацікавлена у довгострокових проектах. Через значний ризик неповернення коштів (внаслідок погіршення інвестиційного клімату в державі), вони вкладають гроші лише у ті винаходи, які окупаються через 3, максимум 5 років. Напроти - вагу цьому, західний інвестор переймається не лише поверненням грошей, а й соціальним ефектом від даного капіталовкладення. [9]

Інноваційна активність промислових підприємств. У 2017 р. інноваційну діяльність у промисловості провадили 759 підприємств, або 16,2 % обстежених промислових підприємств (рис. 6). [2]

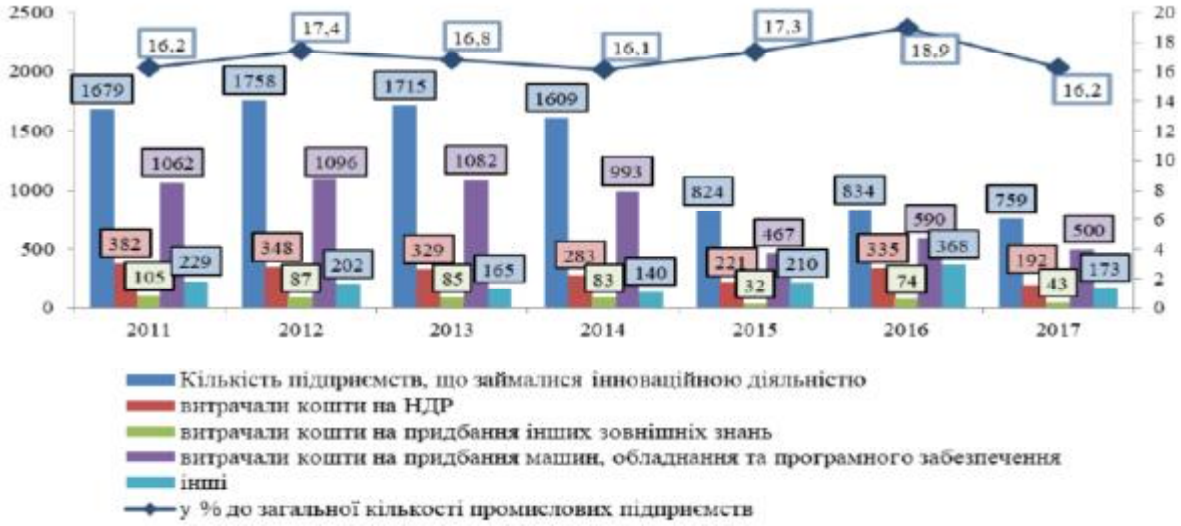

Рис. 6. Інноваційна активність підприємств у розрізі напрямів інноваційної діяльності (од.) та її питома вага у загальній кількості промислових підприємств (%)

Із загальної кількості інноваційно-активних підприємств здійснювали внутрішні та зовнішні НДР – 25,3%, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 65,9%, придбання зовнішніх знань – 5,7%, інші роботи – 22,8% підприємств. За видами економічної діяльності найбільша частка інноваційно-активних підприємств припадає на виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів – 22,0 % (рис. 7). [2]

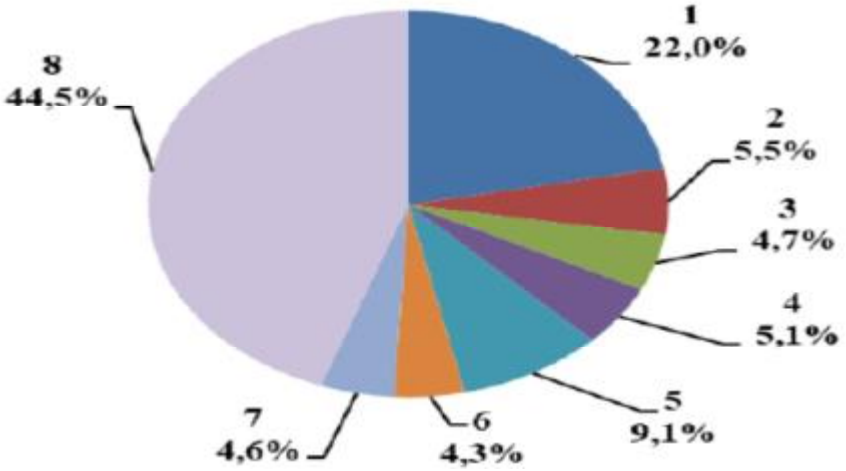

1 - Виробництво харчових продуктів, виробництво напоїв, виробництво тютюнових виробів. 2- Хімічна промисловість. 3 - Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції. 4 - Виробництво електричного устаткування. 5 - Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у. 6 - Виробництво інших транспортних засобів. 7 - Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів. 8 – Інше.

Рис. 7. Структура інноваційно-активних промислових підприємств у розрізі видів економічної діяльності (%)

У 2017 р. інновації впроваджували 88,5% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, або 14,3% обстежених промислових підприємств (рис. 8). [2]

Рис. 8. Кількість підприємств, що впроваджували інновації (од.), та її питома вага у загальній кількості промислових підприємств (%)

Напрями інноваційних витрат промислових підприємств: у 2017 р. на інновації підприємства витратили 9117,54 млн. грн., у т. ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5898,84 млн. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 228,48 млн. грн., на придбання 27 інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 21,83 млн. грн. та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), – 1027,11 млн. грн. Частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2016 р. зменшилася з 85,3% до 64,7%. Разом з тим, витрати на науково-дослідні розробки (НДР) зросли з 10,6% у 2016 р. до 23,8% у 2017 р., витрати на придбання інших зовнішніх знань зменшилися з 0,3% до 0,2%, інші затрати, в т. ч. на маркетинг і рекламу зросли з 3,8% до 11,3% (рис. 9). [2, 6]

За видами економічної діяльності найбільше коштів на інноваційну діяльність витрачали підприємства з виробництва машин і устаткування (1230,22 млн. грн.), з виробництва інших транспортних засобів (1210,75 млн. грн.) та підприємства з виробництва харчових продуктів (1151,73 млн. грн.) (рис. 10). [2, 12]

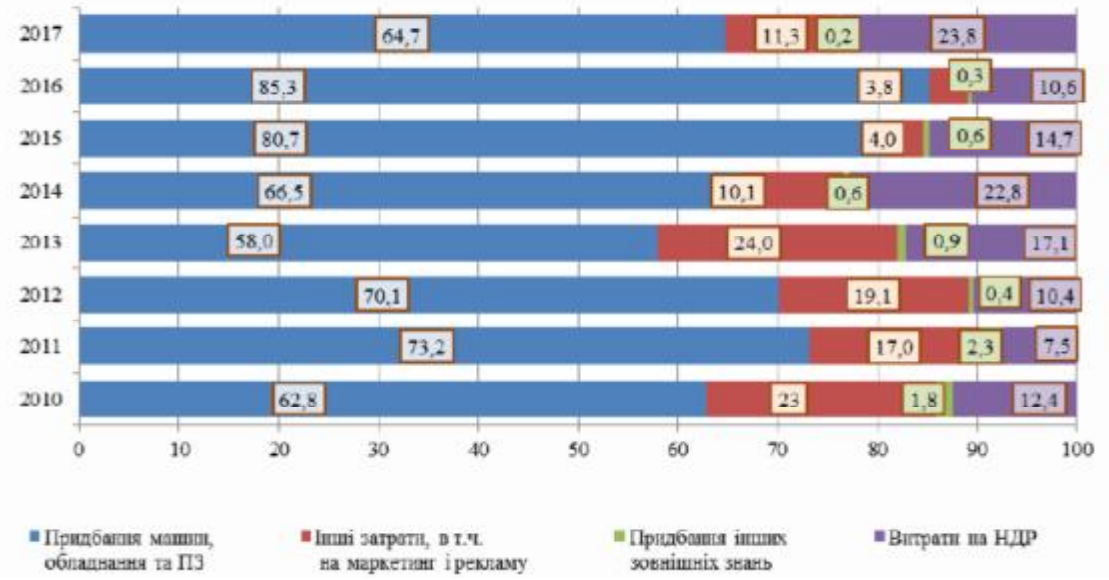

Рис. 9. Динаміка загального обсягу витрат за напрямами інноваційної діяльності за 2010-2017 рр. (%)

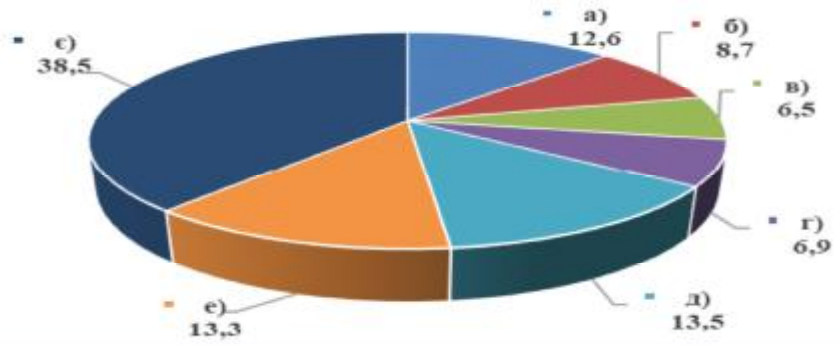

а) виробництво харчових продуктів;
б) виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів;
в)виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування;
г) виробництво електричного устаткування;
д) виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.;
е) виробництво інших транспортних засобів;
є) інші види

Рис. 10. Структура витрат на інновації у розрізі видів економічної діяльності (%)

В разі, якщо підприємство має наміри вкладати гроші у власний розвиток, то цьому перешкоджає брак доступних кредитів. У тих же країнах Європейського Союзу, наприклад, цю перешкоду долають заохоченням купівлі сільськогосподарської техніки у кредит в формі щомісячних субсидій [10]. Якщо ж говорити про цю проблему в цілому, то і українським, і іноземним виробникам заважає відсутність фондового ринку, як джерела капіталу та інструмента інвестування.

Таким чином, сьогодні в Україні існують наступні проблеми, що стримують розвиток інноваційної активності вітчизняних підприємств [11]:

- відсутність науково-методологічної бази формування науково-технологічної сфери;
- відсутність системності у здійснюваних державою заходах щодо реалізації інноваційного потенціалу національної економіки;
- державне управління інноваційної діяльності здійснюється без чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, послідовної та виваженої зовнішньої та внутрішньої економічної політики;
- відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери;
- державне управління інноваційною діяльністю забезпечується за галузевим принципом;
- нескоординованість дій суб'єктів інноваційної діяльності;
- недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок;
- інноваційна сфера нашої країни і досі не стала по-справжньому привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Перехід економіки України на інноваційні рельси вимагає стимулювання інноваційних процесів, прискорення просування нововведень в усіх її секторах. І українська наука, і венчурний бізнес потребують розвинутої інфраструктури для розробки та комерціалізації наукових ідей прикладного значення. Створення відповідної інфраструктури потребує таких дій: 1) покращення інвестиційного клімату; 2) сприяння експорту високотехнологічної продукції; 3) зменшення податкового тиску для інноваційних компаній, особливо на початковій стадії розвитку; 4) створення зон інноваційного підприємництва; 5) розвиток міжнародних науково-технічних зв'язків через спільну генерацію, обмін і використання нових знань і технологій. [9]

Фінансування інноваційної діяльності. У порівнянні з 2016 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності зменшився до 9117,54 млн. грн., при цьому частка фінансування інноваційної діяльності у співвідношенні до ВВП зменшилася з 1,0% до 0,3% (рис. 11).

Рис. 11. Динаміка обсягу фінансування інноваційної діяльності за 2012-2017 рр. [12]

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 7704,1 млн. грн. (або 84,5% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 8 підприємств, місцевих бюджетів – 17, загальний обсяг яких становив 322,9 млн. грн. (3,5%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 5 підприємств, іноземних – 3, загалом їх обсяг становив 380,9 млн. грн. (4,2%); кредитами скористалося 21 підприємство, обсяг яких становив 594,5 млн. грн. (6,5%) (рис. 12). [2]

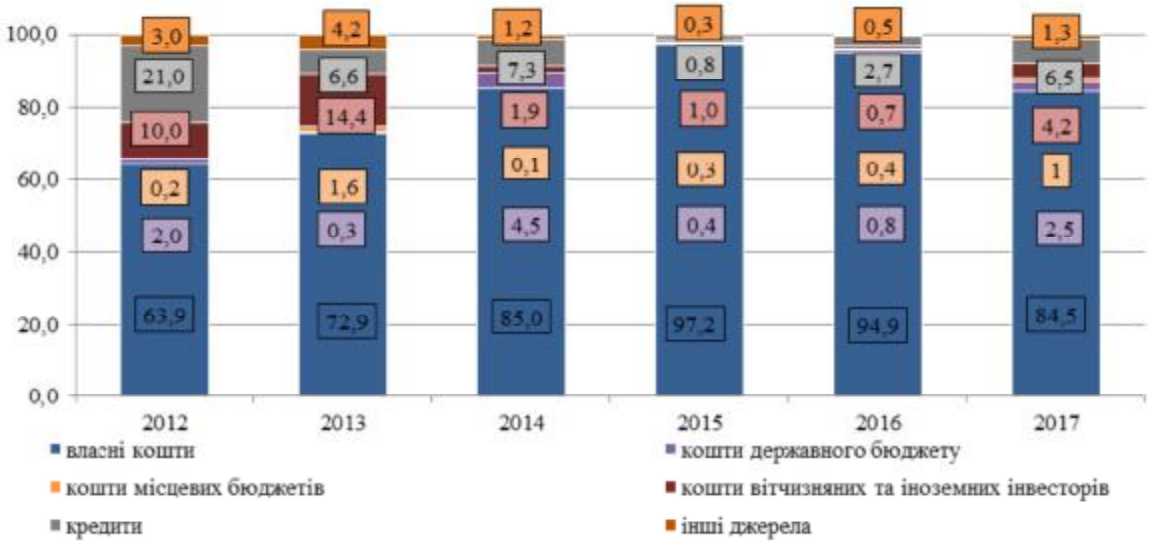

Рис. 12. Динаміка загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами за 2012-2017 рр. (%) [12]

Протягом всього періоду на придбання прав на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії витрачалося лише 0,2-0,5% ВВП. Найвищі обсяги таких витрат підприємств та організацій зафіксовано у 2015 р., найменші – у 2016-2017 рр. Номінальні обсяги інвестицій у нематеріальні активи у 2017 р. перевищували обсяги 2016 р. в 1,4 рази (табл. 2.).

У 2017 р. обсяги витрат підприємств, організацій України на створення або придбання прав на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії почали зростати. Однією з причин є зростання потреб промислових підприємств у нових технологіях внаслідок росту виробництва продукції підприємствами переробної промисловості у 2016 та 2017 рр. – на 4,3% та 4,8 % відповідно, насамперед, підприємствами із виробництва залізничних локомотивів і рухомого складу – на 6,4% та 102,4 %, із виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва – на 8,0% та 34,7%, із виробництва основної хімічної

продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – 6,3% та 26,3% відповідно. [2]

Таблиця 2. – Капітальні інвестиції та інвестиції у нематеріальні активи в Україні протягом 2010-2018 рр.

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Освоєно (використано) капітальних інвестицій, млн грн						
	2010	2011	2012	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн грн	1079346	1299991	1404669	1586915	1988544	2385367	2982920
Капітальні інвестиції - **усього**	180575,5	241286,0	273256,0	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5
Інвестиції у **нематеріальні активи**, *з них*	6912,7	9375,8	8402,3	7384,8	18385,5	11825,6	16422,0
програмне забезпечення та бази даних	2802,4	3254,0	3409,1	3207,3	4908,4	6315,5	8196,4
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії	3044,0	4101,9	3655,9	2974,3	12457,8	4180,8	5717,7

Висновки. Таким чином, інноваційна діяльність має великий вплив на розвиток економіки країни, який залежить та є основою економічного, технологічного, політичного, екологічного та соціального розвитку суспільства. Рівень інноваційної активності економіки країни є визначальним критерієм ступеня готовності держави до євроінтеграційних процесів, за для об'єднання наукового та технічного потенціалу країн Європи у контексті глобалізації.

Дослідження показало, що для ефективності процесів глобалізації та європейської інтеграції необхідно змінити фінансово-економічні, законодавчі, політичні та інфраструктурні умови, та змінити підходи та принципи розв'язання проблем з врахуванням ролі технологічного фактору у процесі економічного зростання країни. У сучасних умовах українським підприємствам необхідно орієнтуватися на шляхи інноваційного розвитку, генерувати, впроваджувати та ефективно використовувати вже існуючі інновації та створювати нові, які відповідають сучасним тенденціям наукового розвитку.

Список використаних джерел:

1. Іващук І. О. Позиціонування країн у світових рейтингах за основними ознаками рівня відкритості економіки / І.О. Іващук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1.– С. 69–76.

2. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2017 році: аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша та ін. – К.: УкрІНТЕІ, 2018. – 98 с.

3. The Global Innovation Index 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report

4. Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.doingbusiness.org.

5. The Global Competitiveness Report 2017-2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017–2018.pdf

6. World economic forum: The global competitiveness report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.weforum.org.

7. European Innovation Scoreboard 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/24829

8. Павлюк М.В. Мотиваційні можливості вітчизняного законодавства у сфері інноваційної діяльності // М. В. Павлюк // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 1. - с. 117 – 121

9. Тюха І. В. Проблеми інноваційної діяльності в Україні та на вітчизняних підприємствах [Електронний ресурс] / І. В. Тюха, В. А. Кузнєцова — Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4545

10. Білоброва І.О Проблеми мотивації інноваційної діяльності: Світова практика та українські реалії [Електронний ресурс] /І. О. Білоброва // Економічні науки – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14229/1-Bilobrova.pdf?sequence=1

11. Пенькова О.Г. Проблеми реалізації інноваційної стратегії розвитку України // О.Г. Пенькова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. - № 9. – С. 96 - 99.

12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/

13. Ілляшенко С. М. Роль інноваційної діяльності у соціально-економічному розвитку / С. М. Ілляшенко // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 90–101.

References:

1. Ivashhuk I.O. (2009), "Positioning of countries in world rankings on the main features of the level of openness of the economy", ["Pozicionuvannja kraïn u svitovih rejtingah za osnovnimi oznakami rivnja vidkritosti ekonomiki"], I.O. Ivashhuk, Bulletin of the Khmelnitsky National University, No. 1, pp. 69-76.

2. "Status of innovation activities and activities in the field of technology transfer in Ukraine in 2017: analytical background", ["Stan innovacijnoï dijal'nosti ta dijal'nosti u sferi transferu tehnologij v Ukraïni u 2017 roci: analitichna dovidka "], T.V. Pisarenko, T.K. Kvasha and others, K., UkrISTEI, 2018, 98 p.

3. "The Global Innovation Index 2017", [electronic resource], available at: https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report

4. "Doing Business" [electronic resource], available at: http://www.doingbusiness.org

5. "The Global Competitiveness Report 2017-2018", [electronic resource], available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017–2018.pdf

6. "World economic forum: The global competitiveness report", [electronic resource], available at: www.weforum.org.

7. "European Innovation Scoreboard 2017", [electronic resource], available at: http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/24829

8. Pavlyuk M.V. (2010), "Motivational Possibilities of National Legislation in the Field of Innovation Activity", ["Motivacijni mozhlivosti vitchiznjanogo zakonodavstva u sferi innovacijnoï dijal'nosti "], M.V. Pavlyuk, Bulletin of the Khmelnitsky National University, No. 1, pp. 117 - 121

9. Tyuha I.V. "Problems of innovation activity in Ukraine and at domestic enterprises", ["Problemi innovacijnoï dijal'nosti v Ukraïni ta na vitchiznjanih pidpriємstvah"], [electronic resource], I.V. Tyukha, V.A. Kuznetsova, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4545

10. Bilobrova I.O. "Problems of motivation of innovation activity: World practice and Ukrainian realities", ["Problemi motivacii innovacijnoï dijal'nosti: Svitova praktika ta ukraïns'ki reali"], [electronic resource], I. O. Bilobrova, Economic sciences, available at: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14229/1-Bilobrova.pdf?sequence=1

11. Penkova O.G. (2007), "Problems of realization of innovative strategy of development of Ukraine", ["Problemi realizacii innovacijnoï strategii rozvitku Ukraïni"], O.G. Penkova, Formation of market relations in Ukraine, No. 9, pp. 96 - 99.

12. "State Statistics Service of Ukraine", ["Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni"], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/

13. Illyashenko S.M. (2011), "The role of innovation in socio-economic development", ["Rol' innovacijnoï dijal'nosti u social'no-ekonomichnomu rozvitku"], S.I. Illyashenko, Collection of scientific works of the Khmelnytsky cooperative trade and economic institute, No. 2, pp.90-101.

Keywords: *innovations; globalization; international economic relations; economics; innovators; index; innovation activity; competitiveness.*

Ключові слова: *інновації; глобалізація; міжнародні економічні відносини; економіка; інноватори; індекс; інноваційна діяльність; конкурентоспроможність.*

Ключевые слова: *инновации; глобализация; международные экономические отношения; экономика; инноваторы; индекс; инновационная деятельность; конкурентоспособность.*

Рецензент: Хаджинова О. В., декан економічного факультету, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., доцент

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9412832

УДК 336.71.075 https://doi.org/10.31498/2225-6725.36.2018.169659

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Чайковська Марина Андріївна, к. е. н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», chaikovskiy91@gmail.com, +38-097-093-9986

Marina Tchaikovskaja, Ph. D., Associate Professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"

M. Tchaikovskaja, The improvement of the organizational and economic mechanism of enterprise innovation development management in the conditions of euro integration.

The article focuses on the specific features of innovation development in the conditions of European integration both at the level of the country as a whole, and at the level of enterprises. Competitiveness and growth of economic efficiency have been determined as effective factors of such development. The emphasis has been placed on goal-setting to meet the requirements and interests of European countries to focus on innovation development in the vector of achieving their own benchmarks, taking into account the advantages and potential of domestic enterprises. On the basis of the analysis of normative acts on the management of innovation development, the level of top management of enterprises is defined as the key key subject of such a management, the function of which is, in fact, to regulate all stages of the corresponding organizational and economic mechanism. The author's vision of components of the organizational and economic mechanism of innovative development of the enterprise is formulated, its basic stages and components are determined. As the most appropriate part of such a mechanism at the stage of evaluation, it is proposed to adapt indicators from the system of balanced indicators. The approaches to determining the criteria for making managerial decisions concerning the innovative development of a domestic enterprise in the conditions of European integration with an orientation towards independent competitive and effective development are offered.

Чайковська М. А. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства в умовах євроінтеграції.

У статті зосереджено увагу на специфічних особливостях інноваційного розвитку в умовах євроінтеграції як на рівні країни в цілому, так і на рівні підприємств. У якості результативних факторів такого розвитку визначено конкурентоспроможність та зростання економічної ефективності. Перенесено акценти з цілеполягання по задоволенню вимог та інтересів європейських країн на орієнтацію інноваційного розвитку у векторі досягнення власних орієнтирів з урахуванням переваг та потенціалу вітчизняних підприємств. На основі аналізу нормативних актів щодо управління інноваційним розвитком визначено у якості вирішального ключового суб'єкта такого управління рівень ТОП-менеджменту підприємств, в функції якого фактично входить регулювання всіх етапів відповідного організаційно-економічного механізму. Сформульовано авторське бачення складових організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємства, визначено його базові етапи та складові. У якості найбільш відповідних у складі такого механізму на етапі оцінки запропоновано адаптувати показники із системи збалансованих показників. Запропоновано підходи до визначення критеріїв прийняття управлінських рішень щодо інноваційного розвитку вітчизняного підприємства в умовах євроінтеграції з орієнтацію на незалежний конкурентоспроможний та ефективний його розвиток.

Чайковская М. А. Усовершенствование организационно-экономического механизма управления инновационным развитием предприятия в условиях евроинтеграции.

В статье сосредоточено внимание на специфических особенностях инновационного развития в условиях евроинтеграции как на уровне страны в целом, так и на уровне предприятий. В качестве результирующих факторов такого развития определены конкурентоспособность и рост экономической эффективности. Перенесены акценты с целеполагания по удовлетворению требований и интересов европейских стран на ориентацию инновационного развития в векторе достижения собственных ориентиров с учетом преимуществ и потенциала отечественных предприятий. На основе анализа нормативных актов по управлению инновационным развитием в качестве решающего ключевого субъекта такого управления определен уровень ТОП-менеджмента предприятий, в функции которого фактически входит регулирование всех этапов соответствующего организационно-экономического механизма. Сформулировано авторское видение составляющих организационно-экономического механизма инновационного развития предприятия, определены его базовые этапы и составляющие. В качестве

© ***M. Tchaikovskaja / Чайковська М. А., 2018***

наиболее подходящих в составе такого механизма на этапе оценки предложено адаптировать показатели из системы сбалансированных показателей. Предложены подходы к определению критериев принятия управленческих решений по инновационному развитию отечественного предприятия в условиях евроинтеграции с ориентацией на независимое конкурентоспособное и эффективное его развитие.

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування вітчизняної економіки найважливішими питаннями, спрямованими на розробку концепції виведення її з затяжної кризи, є питання впровадження інноваційних заходів на всіх рівнях господарювання. Важливими напрямками при цьому можна вважати активізацію інноваційних процесів на рівні окремих су'єктів господарювання, на рівні галузей або регіонів. Однак, найбільш значимими та впливовими мають стати такі процеси на рівні країни та на міжнародному рівні. Розробка інноваційно орієнтованих комплексних та системних програм, спроможних бути адаптованими на всіх рівнях господарювання, можуть стати запорукою стабілізації стану економіки України, а також базисом для її подальшого конкурентоспроможного розвитку та сприяти євроінтеграційним процесам. Характер реального сектора на всіх рівнях, а також тенденції розвитку промисловості сьогодні формуються під впливом ряду процесів, що відбуваються у економіці Європи. На обсяг європейського та національного попиту на продукцію підприємств безпосередньо впливає розвиток виробництва високотехнологічної продукції, в тому числі нових матеріалів і нематеріальних виробництв. Зростає також роль інноваційних заходів в сферах ресурсозбереження, енергозбереження (чому також сприяє розвиток технологій), яке сьогодні є одним з основних інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємств і одним з базових принципів економіки. Широке впровадження технологій та обладнання нового покоління дозволить досягти такого рівня ресурсозбереження і якості продукції, які можуть сприяти істотному підвищенню ступеня імпортозаміщення та конкурентоспроможності на європейському ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Базові категорії інноваційного розвитку, ключові поняття, їх сутність та класифікація наведені в роботах М.Д. Кондратьєва [1], О.О. Очередько [2], О.М. Семенюк [3], Р.А. Фатхутдинова [4]. Питання активізації інноваційного розвитку стали предметом дослідження таких вчених, як Н.О Давлєтбаєва. [5], В.Б. Захожай [6], Н.С Ілляшенко [7] та ін.. Доцільність проведення подальших досліджень визначається наявністю сучасних особливостей здійснення інноваційної діяльності в умовах євроінтеграції.

Результати дослідження. Мета роботи полягає у визначенні особливостей та потенційних напрямків формування організаційно – економічного механізму інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах. Методологічною, методичною та інформаційною основою роботи є законодавча база України, наукові дослідження вітчизняних та закордонних науковців, матеріали періодичних видань, статистична інформація тощо.

В сучасних умовах істотно зростає актуальність розробки та реалізації євро орієнтованої інноваційної економічної моделі розвитку, як в цілому економіки України, так і окремих галузей та підприємств. Виходячи з того, що рівень купівельної спроможності в Україні не підвищується, вирішити питання дотримання конкурентоспроможності та зростання економічної ефективності постає можливим лише шляхом зниження собівартості завдяки інноваційним заходам. Інноваційний шлях, який базується на науково-технологічних досягненнях, на інтелектуалізації виробництва для вітчизняних промислових підприємств стає єдиним об'єктивно можливим в сучасній економіці для досягнення стійкої конкурентоспроможності підприємства і галузі. Економіка України не вперше постає перед проблемою державного сприяння активізації інноваційного розвитку на всіх щабелях господарювання - від окремих суб'єктів господарювання до рівня країни та зовнішньоекономічного рівня. Такі явища, як нововведення в техніку, технологію, організацію виробництва, систему управління,

економічні відносини і методи господарювання, які забезпечують зростання продуктивності праці і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, постійно існують в економіці. Тому кожна господарююча одиниця на всіх рівнях повинно постійно знаходитись в стані оновлення з метою врахування зовнішніх умов функціонування. Наразі такими умовами, що ускладнюють діяльність підприємств, галузей та економіки в цілому є довготривала політично – економічна криза, яка ускладнює процес адаптації до економічних вимог європейської спільноти. Важливою базою управління інноваційним розвитком є врахування рівня конкуренції. В умовах сучасного євро орієнтованого розвитку конкурентоспроможність виступає каталізатором стану і перспектив підвищення показників господарської діяльності, виступає гарантом економічної безпеки і в загальному вигляді являє собою здатність суб'єктів підприємництва в умовах наростаючої конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам споживачів, які постійно підвищуються. Саме конкуренція змушує підприємства поліпшувати якість продукції та домагатися більш вигідних умов виробництва та реалізації, щоб у результаті зменшити індивідуальну вартість продукції й одержати додатковий доход.

З нашої точки зору в умовах євроінтеграції вітчизняної економіки організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємства повинен бути зорієнтованим не на дотримання вимог, які висуваються Європейським Союзом та суперечать інтересам вітчизняних суб'єктів господарювання. Найважливішим критерієм прийняття управлінських рішень в даному напрямку є такі як:

- посилення суверенітету вітчизняної економіки на всіх рівнях;
- орієнтація організаційно- економічного механізму на прийняття прибуткових управлінських рішень (при цьому орієнтиром повинні виступати як економічна ефективність на рівні підприємств, так і синергетична економічна ефективність на рівні галузі та країни. Формується така синергія за рахунок одновекторного спрямування управлінських заходів різних суб'єктів господарювання галузі або країни);
- вибір напрямків інноваційного розвитку, специфічних саме для вітчизняних умов, незалежно від наявності європейського досвіду щодо такого розвитку.

Отже, ніяким чином не ігноруючи актуальність євроінтеграції, ми наполягаємо на тому, що різниця між політичним, економічним, соціальним устроєм наших країн є причиною тому, що під час розробки організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства наразі є важливою не лише адаптація досвіду підприємств Європи, але і, передусім, використання притаманних лише нашій країні переваг шляхом урахування всіх особливостей вітчизняних підприємств: географічно-геологічних умов, природно-кліматичних умов, політичних, економічних та соціальних особливостей.

Стимулювання інноваційного розвитку підприємств регламентується значною кількістю законів та підзаконних актів України [8-12 та ін]. Однак, законодавче регламентування на рівні держави, на жаль, наразі практично не підкріплене реальними діями щодо сприяння інноваційному розвитку підприємств. Заходи, що впроваджуються державою є поодинокими та несистемними. Таким чином, реально вся відповідальність за активізацію впровадження інновацій покладена на менеджмент підприємства. У якості вирішального ключового дієвого суб'єкта управління інноваційним розвитком можна визначити рівень ТОП-менеджменту підприємств, в функції якого фактично входить регулювання всіх етапів відповідного організаційно-економічного механізму.

ТОП-менеджмент підприємства на власний ризик уповноважений розробляти інноваційну стратегію підприємства і на її основі сформувати організаційно-економічний механізм управління його інноваційним розвитком. Стисло окреслимо складові такого механізму:

- урахування інтересів стейкхолдерів;

- формулювання мети – досягнення власних орієнтирів з урахуванням вітчизняного потенціалу та конкретних переваг;
- формування стратегії, програми та завдань управління інноваційним розвитком підприємства;
- попередня оцінка та аналіз показників, що характеризують інноваційний розвиток підприємства;
- впровадження заходів щодо управління інноваційним розвитком підприємства та їх постійний моніторинг;
- оцінка і аналіз економічної ефективності впровадження заходів щодо інноваційного розвитку підприємства;
- контроль та коригування невідповідностей управління інноваційним розвитком підприємства.

Однією з умов ефективної реалізації організаційно-економічного механізму будь-якого управління, в тому числі й управління інноваційним розвитком, є науково обґрунтована система оціночних показників оцінки результатів такого розвитку. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку повинен мати систему оцінки в довгостроковій перспективі. Така система повинна вимірювати, в першу чергу, ступінь досягнення кінцевої мети такого розвитку, а також інших (проміжних) його цілей. Більшу частину показників, за допомогою яких оцінюється ефект впровадження інновацій прогнозувати досить складно, більш того, вони носять імовірнісний характер. Однак такий прогноз має істотне значення, як для власників підприємств, так і для стейхолдерів, оскільки дозволяє отримати кількісні оцінки прибутковості бізнесу. Для цієї мети можна адаптувати загальновідому класичну систему збалансованих показників. Така система показників, дійсно, є базовою. Вона повинна доповнюватись також значною кількістю інтегральних, локальних та часткових показників, які враховують специфіку інноваційної діяльності на всіх рівнях зі значним ступенем деталізації оцінки.

Проведене дослідження дозволяє сформувати ряд висновків.

Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств формально регламентується значною кількістю нормативно-правових актів, прийнятих Урядом України. Однак, реальна фінансова, управлінська та стратегічна відповідальність за інноваційний розвиток конкретних підприємств, за досягнення ними конкурентоспроможності покладена фактично на менеджмент таких підприємств.

Організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств, з нашої точки зору, повинен бути зорієнтованим не стільки на досягнення відповідності вимогам, що висуваються країнами Європи до такого нашого розвитку, скільки урахуванням власних економічних, соціальних та екологічних інтересів як окремих підприємств, так і вітчизняної економіки в цілому.

Запропоновано адаптувати класичну систему збалансованих показників оцінки до використання у якості системи показників оцінки результатів інноваційного розвитку, адаптованої до сучасних вимог.

Список використаних джерел:

1. Кондратьев Н.Д. Большие циклы коньюнктуры. Проблемы экономической динамики. /Н.Д. Кондратьев / - М.: Экономика, 1989. –526 с .

2. Очередько О.О. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства. // О.О. Очередько / Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.- 2011. -4. – С.47–54.

3. Семенюк ОМ. Узагальнення теоретичних підходів до сутності інноваційної стратегії підприємства. / О.М. Семенюк/ Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». – 2013. -13. –С.372–379.

4. Фатхутдинов РА. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов/ Санкт-Петербург: Питер. - 2007. - 448 с.

5. Давлєтбаєва Н.О. Упровадження управлінських інновацій на підприємствах харчової промисловості як запорука підвищення їх конкурентоспроможності // Н.О. Давлєтбаєва / Галицький економічний вісник. –

2015. -1 (48). – С. 48–54.
6. Захожай В.Б. Методика розрахунку інтегрального показника інноваційної спрямованості підприємств // В.Б. Захожай, О.В. Корецька ОВ / Наукові праці МАУП. – 2015. - 44 (1). –С.158-165.
7. Ілляшенко Н.С Впровадження концепції інноваційного маркетингу в діяльність промислових підприємств. // Н.С. Ілляшенко / Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. -1. – С. 28-33.
8. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» в редакції від 17.05.2015р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19
9. Закон України «Про інноваційну діяльність» в редакції від 05.12.2012р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15
10. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» в редакції від 05.12.2012р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14
11. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» в редакції від 05.12.2012р., Постановою ВРУ «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» № 916-XIV від 13.07.1999р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17/ed20110908
12. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» № 680-р від 17.06.2009 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80

References (BSI):

1. Kondrat'ev N.D. (1989), Bol'shye tsykly kon'yunktury. Problemy ékonomycheskoy dynamyky. /N.D. Kondrat'ev / - M.: Ékonomyka. [In Russia].
2. Ochered'ko O.O. (2011), Innovatsiyna stratehiya yak suchasnyy instrument upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva. // O.O. Ochered'ko / Teoretychni ta praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti.- 4. [In Ukraine].
3. Semenyuk O.M. (2013), Uzahal'nennya teoretychnykh pidkhodiv do sutnosti innovatsiynoyi stratehiyi pidpryyemstva. / O.M. Semenyuk/ Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats'. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka». –13. [In Ukraine].
4. Fatkhutdynov RA. (2007), Ynnovatsyonnyy menedzhment / R.A. Fatkhutdynov/ Sankt-Peterburh: Pyter. [In Russia].
5. Davlyetbayeva N.O. (2015), Uprovadzhennya upravlins'kykh innovatsiy na pidpryyemstvakh kharchovoyi promyslovosti yak zaporuka pidvyshchennya yikh konkurentospromozhnosti // N.O. Davlyetbayeva / Halyts'kyy ekonomichnyy visnyk. – 1. [In Ukraine].
6. Zakhozhay V.B. (2015), Metodyka rozrakhunku intehral'noho pokaznyka innovatsiynoyi spryamovanosti pidpryyemstv // V.B. Zakhozhay, O.V. Korets'ka OV / Naukovi pratsi MAUP. - 44 (1). [In Ukraine].
7. Illyashenko N.S (2010), Vprovadzhennya kontseptsiyi innovatsiynoho marketynhu v diyal'nist' promyslovykh pidpryyemstv. // N.S. Illyashenko / Marketynh i menedzhment innovatsiy. – 1. [In Ukraine].
8. Zakon Ukrayiny «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diyal'nist'» v redaktsiyi vid 17.05.2015r. (2015), [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19 . [In Ukraine].
9. Zakon Ukrayiny «Pro innovatsiynu diyal'nist'» v redaktsiyi vid 05.12.2012r. (2012), [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15 . [In Ukraine].
10. Zakon Ukrayiny «Pro priorytetni napryamy rozvytku nauky i tekhniky» v redaktsiyi vid 05.12.2012r. (2012), [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14 . [In Ukraine].
11. Zakon Ukrayiny «Pro priorytetni napryamy innovatsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini» v redaktsiyi vid 05.12.2012r., Postanovoyu VRU «Pro Kontseptsiyu naukovo-tekhnolohichnoho ta innovatsiynoho rozvytku Ukrayiny» № 916-XIV vid 13.07.1999r. (1999), [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17/ed20110908 . [In Ukraine].
12. Rozporyadzhennya KMU «Pro skhvalennya Kontseptsiyi rozvytku natsional'noyi innovatsiynoyi systemy» № 680-r vid 17.06.2009 r. (2009), [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80. [In Ukraine].

Ключові слова: *інноваційний розвиток; організаційно-економічний механізм; управління інноваційним розвитком.*
Ключевые слова: *инновационное развитие; организационно-экономический механизм; управление инновационным развитием*
Keywords: *innovative development; organizational and economic mechanism; management of innovative development.*

Рецензент: Зінченко О. А., завідувач кафедри фінансів суб"єктів господарювання та інноваційного розвитку ДВНЗ "Криворізький національный університет", д.е.н, професор

Перевірено на плагіат системою: https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/9520125

CONTENT / ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ:

L. Goroshkova, V. Volkov, R. Karbivnychyi, *Role of interbudget regulation in financial ability of territorial communities.* 5

Горошкова Л. А., Волков В. П., Карбівничий Р. О. *Роль міжбюджетного регулювання у фінансовій спроможності територіальних громад.* 5

P. Burak, T. Gorokhova, *Theoretical and methodological basis of economic security of the country.* 13

Бурак П. В., Горохова Т. В. *Теоретичні та методологічні основи економічної безпеки країни.* 13

A. Gorbunova, O.Cherep, *An evolution of development of business-incubators and their role are in the vital functions of small enterprise.* 21

Горбунова А. В., Череп О. Г. *Еволюція розвитку бізнес-інкубаторів та їх роль у життєдіяльності малого підприємництва.* 21

A. Zavhorodnii, *Theoretical and methodological aspects of the impact of foreign direct investment on the regional economy.* 29

Завгородний А. В. *Теоретико-методичні аспекти впливу прямих іноземних інвестицій на регіональну економіку.* 29

O. Popova, T. Herasimenko, *Features of an ecologically-proactive development strategy of industrial enterprises.* 37

Попова О. Ю., Герасименко Т. В, *Особливості екологічно ініціативної стратегії розвитку промислових підприємств.* 37

A. Sahirova, *The economic potential of the tourism market in stimulating economic growth: the experience of EU countries and Ukraine.* 43

Сагірова А. С. *Економічний потенціал ринку туристичних послуг у стимулюванні економічного зростання: досвід країн ЄС та України.* 43

H.Kucherova, I. Kulko-Labintseva*, The distribution of the value of fixed assets of enterprises in the process of their operation.* 49

Кучерова Г. Ю., Кулько-Лабинцева І. В. *Розподіл вартості основних засобів підприємств в процесі їх функціонування.* 49

M. Kravchenko, O. Levchenko, *Directions of creative management based on systems of balanced indicators.* 59

Кравченко М. С., Левченко О. А. *Напрямки креативного менеджменту на основі системи збалансованих показників.* 59

D. Antoniuk, *Conceptual bases of territorial communities` development amid implementation of regional policy.* 68

Антонюк Д. А. *Концептуальні основи розвитку територіальних громад в умовах реалізації регіональної політики.* 68

M. Makarenko, N. Potapova, *The specifics of managing logistics systems of enterprises.* 73

Макаренко М. В., Потапова Н. М. *Особливості управління логістичними системами підприємств.* 73

E. Kamyshnykova, *Typology of reflexive control of stakeholders' relations in the system of corporate social responsibility.* 81

Камишникова Е. В. *Типологія рефлексивного управління відносинами зі стейкхолдерами у системі корпоративної соціальної відповідальності.* 81

M. Slavkina, *Modern trends in the development of the banking sector of Ukraine in the context of the strategic objectives of ensuring its economic security.* 87

Славкіна М. А. *Сучасні тенденції розвитку банківського сектору України в контексті стратегічних завдань забезпечення його економічної безпеки.* 87

A. Hrechko. *Influence of physical stimulations on sustainable development of regions.*..... 94

Гречко А. В. *Вплив фіскальних стимулів на сталий розвиток регіонів.* 94

V. Goncharuk, *Partnership of authorities and business structures in the field of housing and communal services.*..... 100

Гончарук В. В. *Партнерська взаємодія органів управління і бізнес-структур у сфері житлово-комунального господарства.*..... 100

S. Boguslavskaya, *Role of resource supply of the region on different phases of the economic cycle in globalization conditions.* 105

Богуславська С. І. *Роль ресурсного забезпечення регіону на різних фазах економічного циклу в умовах глобалізації.* 105

O. Pidvalna, *Features of forming clusters in the tourism sector of the regional economy.*..... 111

Підвальна О. Г. *Особливості формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки.* 111

K. Lagler*, Formation of the model of investment development of regional economic system.*.. 116

Лаглер К. *Формування моделі інвестиційного розвитку регіональної господарської системи.*..... 116

Y. Zagorodnia, *Improvement of the tariff policy of Ukrainian ports.*..... 121

Загородня Ю. В. *Актуальні проблеми тарифної політики портів України.* 121

E. Boychenko, Y. Drobotenko, *Features of reproduction of the productive forces in terms of restructuring the region's economy.* 127

Бойченко Е., Дроботенко Я. *Особливості відтворення продуктивних сил в умовах реструктуризації економіки регіону.* 127

B. Dergaliuk, *The modernization of the economy as a precondition for structural changes in the state.*..... 133

Дергалюк Б. В. *Сутність модернізації економіки як передумови структурних змін у державі.*..... 133

Z. Frolova, *The methodological aspect's of human resource of the management in modern business facilities.*..... 139

Фролова З. В. *Методологічні аспекти управління трудовими ресурсами на сучасних об'єктах господарювання.*..... 139

O. Klymenko, S. Mala, H. Matviienko, *International investment position of Ukraine: possibilities for improvement in the context of tax policy changes.* 144

Клименко О. М., Мала С. І., Матвієнко Г. А. *Міжнародна інвестиційна позиція України: можливості покращення у контексті змін податкової політики.*..... 144

M. Makarova, *The information innovative technologies in management of industrial rnterprises: modern aspects.* 153

Макарова М. В. *Інформаційні інноваційні технології в управлінні промисловими підприємствами: сучасні аспекти.*..... 153

G. Patoshina. *Sectoral priorities for the development of regional clusters in Ukraine.* 161

Патошина Г. М. *Секторальні пріоритети розвитку регіональних кластерів в Україні.* 161

V. Kovalevska, O. Kushnarenko, V. Kalinin, *Human resource management of transnational corporations: organizational and economic discourse.* 169

Ковалевська В. В., Кушнаренко О. П., Калінін В. В. *Управління людськими ресурсами транснаціональних корпорацій: організаційно-економічний дискурс.* 169

V. Gonchar, Z. Simanaviciene, *Information support of management processes of the industrial enterprises: ways and prospects of development.* 177

Гончар В. В., Симанавичене Ж. *Інформаційне забезпечення процесів управління промислових підприємств: шляхи та перспективи розвитку.* 177

L.Filipishina,. *Strategic management of innovative development of seaports: Foreign experience.* 185

Філіпішина Л. М. *Стратегічне управління інноваційним розвитком морських портів: закордонний досвід.* 185

O. Zybareva, *The role of foreign economic relations of the state in finding the optimal place of the enterprise.* 193

Зибарева О. В. *Роль зовнішньоекономічних зв'язків держави при пошуку оптимального місця розміщення підприємства.* 193

V. Kolosok, M. Biriukov, *Management models of the integrated enterprises logistics system of the holding company.* 200

Колосок В. М., Бірюков М. М. *Моделі управління логістичної системи інтегрованого підприємства корпоративного холдингу.* 200

A. Melikhov, *The impact of international economic migration on the labor potential of enterprises in the donor country.* 205

Меліхов А. А. *Вплив міжнародної економічної міграції на трудовий потенціал підприємств країни-донора.* 205

T. Pimonenko, O. Lyulyov, O. Chygryn, *Marketing of green investment: collaboration between main stakeholders.* 214

N. Solidor, *Analysis of green business development in Ukraine based on renewable energy sources.* 221

Солідор Н. А. *Аналіз розвитку зеленого бізнесу в Україні на прикладі відновлюваних джерел енергії.* 221

S. Chelovan, *The state of innovation activity of industrial enterprises of Ukraine.* 229

Челован С. В. *Стан інноваційної діяльності промислових підприємств України.* 229

O. Usykova, *Accounting and economic grounds for commodity and production strategies of the enterprise.* 234

Усикова О. М. *Обліково-економічне обґрунтування товарно-продуктових стратегій підприємства.* 234

G. Krapivina, *Mechanisms of state administration of borrowed labor in non-standard forms of employment (by the example of volunteering).* 240

Крапівіна Г. О. *Механізми державного управління запозиченою працею нестандартних форм зайнятості (на прикладі волонтерства).* 240

M. Melnuchyk, *Accounting policy of the social capital of a trading enterprise.* 250

Мельничук М. О. *Облікова політика соціального капіталу торговельного підприємства.* 250

N. Ryazanova, *The system of energy and logistics clusters as an element of the development of alternative energy.* 257

Рязанова Н. О. *Система енергетично-логістичних кластерів як елемент розвитку альтернативної енергетики.* 257

T. Schestakowa, *Approaches to the development of the emotional competence of modern manager.* 266

Шестакова Т. М. *Підходи до розвитку емоційної компетентності сучасних керівників.* 266

N. Potapova, *Ecological and economic aspects of the regional organization of waste-free production in Ukraine.* 273

Потапова Н. М. *Еколого-економічні аспекти регіональної організації безвідходного виробництва в Україні.* 273

L. Mamatova, *Development of innovation activity of Ukraine in the international context.* 279

Маматова Л. Ш. *Розвиток інноваційної діяльності України в міжнародному контексті.* 279

M. Tchaikovskaja, *The improvement of the organizational and economic mechanism of enterprise innovation development management in the conditions of euro integration.* 292

Чайковська М. А. *Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства в умовах євроінтеграції.* 292

Підписано до друку 28.08.2018 року Формат 60x90/8. Папір типографський.
Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 27,1 Тираж 150 прим. Замовлення №

Видавництво ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Адреса редакції збірнику:
ДВНЗ «ПДТУ», к. 5.306, вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна
Address:
PSTU, vul. Universytetska, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine